

Feodor Mihailovici Dostoievski

Frații Karamazov

Vol. 1

DIN PARTEA AUTORULUI.

În momentul acesta, când mă pregătesc să aștem pe hârtie viața eroului meu, Aleksei Fiodorovici Karamazov {1}, mă simt oarecum încurcat. Și iată de ce: deși spun că este eroul romanului meu, îmi dau seama că Aleksei Fiodorovici nu e nici pe departe ceea ce se cheamă un om mare; mă aștept, deci, să mi se pună o seamă de întrebări inevitabile, bunăoară: „Prin ce este remarcabil Aleksei Fiodorovici al dumitale, de vreme ce l-ai ales ca erou? Ce anume a făcut? Cine îl cunoaște și prin ce a devenit el cunoscut? De ce eu, cititor, trebuie să-mi pierd vremea cercetând viața lui?”

Întrebarea din urmă este cu atât mai dificilă cu cât n-aș avea altceva de răspuns decât: „Poate c-o să vă dați seama din roman”. Dar dacă citind romanul, asta n-o să se întâmple, lumea nu va fi de acord cu însemnătatea lui Aleksei Fiodorovici al meu? O spun fiindcă mi-e teamă că, din păcate, așa va fi. Pentru mine este într-adevăr un om cu totul deosebit, dar am cele mai mari îndoieli că voi reuși să-l conving pe cititor că Aleksei Fiodorovici este, probabil, un așa-numit om de acțiune, dar care se manifestă într-un fel destul de vag, de nedefinit. De altfel, nici nu cred că s-ar putea în ziua de azi să pretindem unui om ca în tot ce face să urmărească un țel precis. Un lucru totuși e sigur și anume, că eroul meu este un om original, dacă nu chiar ciudat. Originalitatea și ciudățenia lui însă mai mult îi dăunează decât îi conferă vreun drept la atenția semenilor săi, mai ales în timpurile noastre, când lumea caută să asocieze cazurile particulare și să descopere o semnificație cât de cât generală în haosul care domnește pretutindeni. Iar un om ciudat este, de cele mai multe ori, un caz particular, izolat. Nu-i așa?

Dacă nu sunteți însă de acord cu ultima afirmație și-mi veți răspunde: „Ba nu, nu-i așa”, sau „Nu totdeauna e așa”, atunci s-ar putea să mă simt ceva mai liniștit în ce privește importanța eroului meu, Aleksei Fiodorovici. Fiindcă un om ciudat nu numai că „nu este totdeauna” un caz particular, izolat, ci, de

multe ori, s-ar putea ca tocmai el să dețină cele mai caracteristice trăsături ale epocii respective, în timp ce contemporanii lui să fi fost smulși cu toții, dintr-o cauză ori alta, de o răbufnire năprasnică de vânt din ansamblul vieții.

La drept vorbind, aș fi putut foarte bine să renunț la toate aceste lămuriri destul de anoste și de confuze și să încep romanul fără nici un fel de preambul, zicându-mi: dacă e sortit să placă, lumea o să-l citească și așa. Nenorocirea este însă alta și anume, că biografia eroului meu e una singură, iar aici avem de-a face cu două romane {2}. Mai important mi se pare a fi cel de-al doilea dintre ele, care înfățișează viața actuală a eroului meu, ceea ce face el chiar în clipa de față, în timp ce primul roman prezintă lucruri petrecute încă acum treisprezece ani și nici nu e, de fapt, un roman, ci numai un moment din prima tinerețe a eroului. Nu mă pot lipsi totuși de el, fiindcă multe dintre împrejurările zugrăvite în cel de-al doilea roman n-ar putea fi altfel înțelese cum trebuie. Lucru ce mă pune într-o încurcătură și mai mare decât cea despre care vorbeam mai înainte: din moment ce eu însumi, biograful, consider că și un singur roman ar fi încă prea mult pentru un erou atât de modest și de nedefinit ca al meu, cum îmi permit în cazul acesta să mă prezint cititorului cu două și în ce fel justific asemenea înfumurare din partea mea?

Cum nu mă simt în stare să răspund la aceste întrebări, am decis să le ocolesc pur și simplu, lăsându-le neclarificate. Firește, un cititor dotat cu oarecare perspicacitate va fi ghicit de mult că tocmai aici voiam să ajung și pe bună dreptate poate fi supărat că irosesc în zadar un timp atât de prețios cu o vorbărie inutilă. De data aceasta pot răspunde lămurit că dacă am irosit un timp prețios cu vorbe inutile am făcut-o, în primul rând, din politețe, iar în al doilea rând, fiindcă la mijloc este un șiretlic: orișicum, l-am prevenit, chipurile, dintru început pe cititor. De altfel, ca să spun drept, sunt mulțumit că romanul s-a împărțit de la sine în două părți distincte, „păstrând totuși unitatea de ansamblu”; după ce va ști ce cuprinde primul roman, cititorul va fi în măsură să hotărască singur dacă merită sau nu să înceapă lectura celui de-al doilea. Bineînțeles, nu pretind nimănui să le citească, dimpotrivă, orișicine e liber să azvârle cartea după ce va fi parcurs două pagini din primul roman ca să nu mai pună niciodată mâna pe ea. Există, totuși, unii cititori delicați – și spunând asta mă gândesc în primul rând la toți cititorii ruși – care vor ține cu tot dinadinsul să persevereze până la sfârșit, ca să nu comită cumva vreo eroare în imparțiala lor judecată. Tocmai față de acești cititori mă simt cu inima împăcată: cu toată conștiinciozitatea și pedanteria de care dau dovadă, le ofer motivul cel mai temeinic ca să lase cartea din mână de la primul capitol. Și cu aceasta am încheiat ceea ce voiam să spun în precuvântare. Sunt de acord cu domniile voastre că nu avea nici un rost, dar din moment ce am scris-o, de ce să nu rămână?

Și acum, să trecem la fapte.

PARTEA ÎNTĂI.

I – FIODOR PAVLOVICI KARAMAZOV.

Aleksei Fiodorovici Karamazov era cel de-al treilea fiu al lui Fiodor Pavlovici Karamazov, un moșier de la noi din județ, a cărui moarte tragică, survenită în împrejurări misterioase exact acum treisprezece ani – dar despre asta o să am prilejul să vorbesc mai pe larg ceva mai încolo – stârnise la un moment dat oarecare vâlvă în jurul numelui său (așa se și explică faptul că lumea își mai aducea și acum aminte de el). Deocamdată mă voi mulțumi să vă spun doar că acest „moșier” (cum i se zicea, deși, în toată viața lui, aproape că n-a locuit la el, la moșie) era un personaj ciudat; totuși, ca tip omenesc, nu constituia deloc o excepție: Fiodor Pavlovici nu era numai o canalie și un desfrânat, dar, în același timp și un om absurd; trebuie să adaug însă că făcea parte din acea categorie de inși care, oricât de absurzi ar fi, se pricep de minune să-și aranjeze afacerile patrimoniale, singurul lucru pare-se la care se pricep cu adevărat. Așa, bunăoară, Fiodor Pavlovici își începuse cariera fără să aibă mai nimic, fiindcă moșia lui era destul de săracă: se ducea pe la mesele altora, mâncând azi aici, mâine dincolo, ajungând să trăiască pe spinarea unor boieri mai cu dare de mână; ca după moartea lui să iasă la iveală că lăsase o avere care se ridica la aproape o sută de mii de ruble bani gheață. Și când te gândești că toată viața lui fusese cel mai absurd și mai aiurit de la noi din județ! Repet: nu este vorba de prostie – majoritatea celor în genul său sunt oameni destul de inteligenți și mai au, pe deasupra și o anumită șiretenie – ci de o comportare absurdă, care are un caracter specific, așa spune chiar național.

Fiodor Pavlovici fusese însurat de două ori și avea trei fii: cel mai mare, Dmitri Fiodorovici, de la soția dintâi, iar ceilalți – Ivan și Aleksei – din a doua căsătorie. Prima lui soție era dintr-o familie de boieri, Miusov, oameni cu stare și bine văzuți la noi în județ. Cum se făcea totuși că o fata frumoasă, cu zestre și pe deasupra inteligentă, dezghețată – ca atâtea fete din generația noastră, dar care se întâmpla să mai apară pe ici, pe colo și în trecut – fusese în stare să se mărite cu un „terchea-berchea”, cum era considerat Fiodor Pavlovici pe atunci, asta n-aș mai putea să vă spun. Am cunoscut cândva o domnișoară din generația „romantică” de altădată, care, după câțiva ani de tainică iubire pentru un domn – cu care de altfel s-ar fi putut mărita oricând în modul cel mai liniștit – a sfârșit totuși prin a născoci fel de fel de piedici de netrecut și, într-o noapte vijelioasă, și-a făcut seama, aruncându-se de pe un mal înalt ca o stâncă, în apele destul de adânci și repezi ale unui râu; și s-a înecat doar dintr-o fantezie, numai și numai ca s-o imite pe Ofelia lui Shakespeare; îmi vine chiar să cred că lucrurile s-ar fi schimbat dacă acea stâncă – pe care mai demult o avusese în vedere și o îndrăgise – n-ar fi fost atât de poetică și dacă în locul ei s-ar fi aflat un mal neted și foarte prozaic, poate că atunci fata nu s-ar mai fi sinucis. Faptul este perfect autentic și sunt convins că în ultimele două-trei generații cazurile acestea au fost destul de frecvente în istoria poporului nostru. Tot așa și cu Adelaida Ivanovna Miusova; măritișul ei fusese, fără doar și poate, efectul unor influențe străine, rezultatul „frământărilor unui suflet captiv” {3}. Poate că voise să-și afirme astfel independența feminină, să protesteze împotriva

condițiilor sociale, împotriva despotismului familiei și al rudelor, în timp ce, pe de altă parte, imaginația ei indulgentă reușise s-o convingă – deși numai pentru o clipă – că Fiodor Pavlovici, pe care toată lumea îl știa ca pe un linge-blide, ar fi în realitate unul dintre cei mai curajoși și mai ascuțiți la limbă oameni ai epocii aceleia de tranziție spre alte vremuri mai bune, când de fapt individul nu era decât un biet măscărici răutăcios, atâta tot. Ceea ce o încântase mai ales pe Adelaida Ivanovna fusese latura aventuroasă a măritișului ei, adică răpirea. În ceea ce-l privește pe Fiodor Pavlovici, prin însăși poziția pe care o avea în societate, era omul cel mai potrivit pentru asemenea lovituri de teatru, fiindcă dorea din tot sufletul și cu orice preț să parvină; iar ca să intri într-o familie bună și să mai iei și zestre pe deasupra era, desigur, un lucru foarte ispititor. Cât despre dragoste reciprocă, ea nu exista – pare-se – deloc, nici din partea miresei, nici din partea lui, deși Adelaida Ivanovna era o fată într-adevăr frumoasă. A fost, cred, în felul său, unicul caz în viața lui Fiodor Pavlovici – un bărbat altfel foarte senzual, gata oricând să se aprindă de cum vedea o fustă. Adelaida Ivanovna era, așadar, excepția, fiind singura femeie care nu-i spunea nimic.

Aproape imediat după ce fugise cu dânsul, Adelaida Ivanovna deschisese ochii asupra bărbatului ei și-și dăduse seama că nu simte nimic altceva pentru el decât dispreț. Lucrurile stând astfel, urmările căsătoriei nu întârziară să se arate. Și cu toate că familia miresei se resemnase destul de repede, ba chiar acceptase să-i încredințeze fugarei zestrea cuvenită, cei doi soți duseseră din primele zile o viață agitată, de certuri interminabile. Se spune că, în ciuda neînțelegerilor, tânăra căsătorită dăduse totdeauna dovadă de noblețe și frumusețe de caracter, arătându-se cu mult superioară soțului său; acesta, după cum s-a aflat acum, pur și simplu pusese mâna pe toată averea Adelaidiei – aproape douăzeci și cinci de mii de ruble – chiar din momentul când ea o căpătase, bani gheață, care s-au și dus pe apa Sâmbetei. În foaia de zestre mai erau trecute un cătun și o casă destul de arătoasă la oraș, pe care, bineînțeles, Fiodor Pavlovici încercase în fel și chip să și le însușească printr-un act legalizat și cine știe dacă nu și-ar fi ajuns scopul numai și numai fiindcă soția sa, scârbită până în adâncul sufletului și sătulă până-n gât când îl vedea cum îi cerșește banii și încearcă s-o șantajeze cu atâta cinism, se simțea prea istovită ca să-i mai țină piept și ar fi dat orice numai s-o lase în pace. Din fericire, familia intervenise la timp, retezând ghearele jecmănitorului. Se știe, de asemenea, că de multe ori soții ajungeau chiar la bătaie și că în astfel de ocazii nu Fiodor Pavlovici, ci Adelaida Ivanovna se dovedea mai iute de mână. Era o femeiușcă brunetă, impulsivă, aprigă la mânie, îndrăzneată și pe deasupra înzestrată cu o putere fizică la care nu te-ai fi așteptat. Până la urmă, ea își luase lumea în cap și plecase cu un seminarist, un amărât de învățător sărac lipit pământului, lăsând în seama lui Fiodor Pavlovici un copil de trei ani – Mișea. Văzându-se singur, Fiodor Pavlovici nu găsisese altceva mai bun de făcut decât să-și transforme imediat casa într-un fel de harem și s-o țină numai în chefuri zgomotoase, iar când se sătura de beții, să colinde gubernia în lung și-n

lat, povestind cu lacrimi în ochi orișicui voia să-l asculte despre infamia Adelaidei Ivanovna; lamentările lui cuprindeau mai totdeauna o serie de amănunte din viața conjugală, pe care orice soț tare s-ar rușina să le dea în vileag față de niște străini. Mai mult, s-ar fi zis că rolul de soț încornorat pe care-l juca în ochii lumii ca și toate detaliile intime nu numai că-i făceau plăcere, ci chiar îl și măguleau. „Te lauzi de parc-ai fi fost avansat în grad, de parcă nici n-ai fi dat de necaz”, îi spuneau unii mucaliți. Alții susțineau că omul se simte pur și simplu fericit că, în sfârșit, avea prilejul să facă pe clovnul, prefăcându-se într-adins, ca lumea să râdă și mai cu poftă, că nu observă ridicolul acestei situații. Cine știe, poate că totuși nu era decât o naivitate din partea lui. După câțva timp, Fiodor Pavlovici izbutise să dea de urma fugarei. Sărăcuța se afla la Petersburg, unde se refugiase cu seminaristul ei, apucând pe calea celei mai depline emancipări. Fiodor Pavlovici începu să se frământa și-și puse în gând să plece la Petersburg. Pentru ce? Nici el probabil n-ar fi știut să spună. Și ar fi și plecat, desigur, dacă, luând această hotărâre, nu s-ar fi simțit îndreptățit să tragă mai înainte un chef zdravăn ca să prindă curaj. Tocmai atunci însă, familia neveste-sii fusese înștiințată că biata de ea murise la Petersburg. Murise subit, într-o mansardă, după unii, de febră tifoidă, după alții, răpusă de foame. În momentul când Fiodor Pavlovici aflase vestea, era beat turtă; se zice c-ar fi ieșit val vârtej în stradă, strigând de bucurie, cu brațele ridicate la cer: „Slobozește acum pe robul tău!” Unii susțin totuși că plângea cu hohote, ca un copilăș, încât ți se rupea inima auzindu-l, oricât ți s-ar fi părut de respingător. Și poate să fi avut dreptate și unii și alții, adică să fi fost fericit, pentru că se văzuse în sfârșit liber și să fi și plâns moartea celei care-i dăruise libertatea. Oamenii, cât ar fi ei de răi, sunt adeseori mai naivi decât s-ar putea crede și au o candoare pe care nimeni nu le-ar bănuia-o. Ca oricare dintre noi de altfel.

II – FIODOR PAVLOVICI SE DESCOTOROSEȘTE DE PRIMUL SĂU FIU.

Nu e greu să ne închipuim ce fel de tată putea să iasă dintr-un om ca Fiodor Pavlovici și ce educație putea el să dea unui copil. Procedase, deci, exact așa cum era de așteptat, părăsindu-și cu desăvârșire și definitiv odrasla zămislită cu Adelaide Ivanovna și nu din ură sau dintr-un sentiment de mândrie conjugală rănită, ci pentru că uitase pur și simplu că avea un fiu. Așa se face că în vreme ce el împuia capul tuturor cu tânguirile lui lăcrămoase, făcând din casa lui un adevărat locaș de desfrâu. Băiețașul, Mițea, care abia împlinise trei anișori, ajunsese să fie ocrotit de Grigori, o slugă credincioasă. Dacă acesta n-ar fi avut atunci grijă de bietul copil, în toată casa nu s-ar fi găsit cineva care să-i primenească măcar cămășuța. Rudele din partea mamei păreau că nici nu se sinchisesc de existența lui, mai ales în primul an. Bunicu-său, domnul Miusov, tatăl Adelaidei Ivanovna, încetase din viață; bunica, rămânând văduvă, se mutase la Moscova, unde căzuse bolnavă la pat, iar cât privește surorile maică-sii, se măritaseră între timp, așa încât aproape un an de zile Mițea rămăsese în izba lui Grigori. De altfel, chiar dacă taică-său și-ar fi amintit de el (oricum, nu se putea să nu știe că are un copil), l-ar fi ținut tot

așa surghiunit în izba lui Grigori, fiindcă – orice s-ar zice – băiatul ar fi fost totuși o piedică pentru viața lui dezvățată. Tocmai atunci întâmplarea făcuse să se întoarcă în țară un văr de-al răposatei, anume Piotr Aleksandrovici Miusov, care fusese până atunci la Paris și care mai apoi avea să plece din nou, pentru mulți ani, în străinătate. Pe vremea la care ne referim însă, Miusov era în floarea tinereții, un om cu totul deosebit de restul familiei, cultivat și umblat prin lume, obișnuit cu viața marilor capitale, european până în vârful degetelor – și așa avea să rămână toată viața – și, până la sfârșitul zilelor sale, un liberal de tipul celor de pe la 1840-1850. Miusov, de altfel, era în legătură cu o serie întreagă de liberali din țară, ca și din străinătate, oameni cu cele mai avansate idei ale epocii: îi cunoscuse personal pe Proudhon {4} și pe Bakunin {5}; iar la bătrânețe nu era plăcere mai mare pentru el decât să vorbească despre evenimentele petrecute în cele trei zile {6} ale revoluției franceze din februarie 1848, la care – după cum lăsa să se înțeleagă – ar fi luat și el parte, luptând efectiv pe baricade. Era poate cea mai frumoasă amintire a lui din tinerețe. Ca situație materială, eră un om înstărit, stăpân peste o mie de suflete, așa cum se socoteau avuțiile altădată. Avea o moșie de toată frumusețea în împrejurimile orașului, învecinată cu pământurile vestitei noastre mânăstiri, cu care – încă din anii tinereții, de când intrase, adică, în posesiunea moștenirii – Piotr Aleksandrovici era în proces și părea c-o să mai fie încă multă vreme pentru nu știu ce drepturi asupra pescuitului în râu sau a tăierii copacilor din pădure – nu mai țin minte. Procesul îl deschisese numai așa, din principiu, considerând ca pe o datorie a sa de cetățean luminat să lupte împotriva „clericaliștilor”. Aflând totul despre Adelaida Ivanovna, de care-și aducea foarte bine aminte, bineînțeles fiindcă o admirase cândva pentru frumusețea ei, precum și despre existența lui Mișea, Piotr Aleksandrovici se decisese să intervină, cu tot disprețul pe care-l avea pentru Fiodor Pavlovici și toată indignarea ce clocotea în inima lui tânără. Abia atunci avusese prilejul să-l cunoască. Piotr Aleksandrovici îi declarase din capul locului că dorea să ia copilul în grija lui să-l crească și să-l educe. Mai târziu, Miusov va povesti – ca un lucru semnificativ pentru caracterul individului – că în momentul când îi pomenise despre Mișea, Fiodor Pavlovici făcuse o mutră mirată, ca și cum nu înțelegea despre cine-i vorba și nici habar n-ar fi avut că la el în casa se afla un copil mic. Piotr Aleksandrovici, firește, putea foarte bine să exagereze, totuși, imposibil să nu fi fost și un grăunte de adevăr în spusele lui. Ce-i drept, lui Fiodor Pavlovici îi plăcuse totdeauna să joace teatru, intrând în pielea celor mai diverse personaje, adeseori chiar fără vreun rost, dacă nu chiar în detrimentul său, ca în cazul de mai sus, bunăoară. Ceea ce de altfel este o particularitate constatată la o serie întreagă de oameni, dintre care unii infinit superiori lui Fiodor Pavlovici. Piotr Aleksandrovici luase în serios toată treaba și reușise să fie numit (împreună cu Fiodor Pavlovici) tutorele copilului, căruia maică-sa îi lăsase o moșioară și o casă în oraș. Mișea se mutase, așadar, la unchiul său de-al doilea, Miusov, care, fiind holtei, după ce pusese la punct situația veniturilor sale de la moșie, se grăbise să se întoarcă la Paris, unde se stabili pentru o

bună bucată de vreme. Copilul fusese încredințat unei cucoane din Moscova și ea tot mătușă de-a doua. La rândul său, Piotr Aleksandrovici, prinzând gustul vieții în străinătate, mai ales de când cu revoluția din februarie, a cărei amintire i se întipărise atât de adânc în suflet, încât până la sfârșitul vieții căuta mereu prilejul să vorbească despre ea, a uitat și el de copil. Nu trecuse mult și mătușă din Moscova închisese ochii; atunci Mișea fusese luat de una dintre fiicele ei măritate. Se pare că și după aceea, băiatului îi fusese dat să-și schimbe din nou – pentru a patra oară – domiciliul. Cum și în ce împrejurări – rămâne să vă spun altă dată, cu atât mai mult cu cât vom mai avea ocazia să vorbim de primul născut al lui Fiodor Pavlovici; deocamdată mă voi mulțumi să menționez numai unele date din biografia lui, fără de care n-aș fi în măsură să încep romanul.

În primul rând, trebuie să vă spun că Dmitri Fiodorovici era singurul copil al lui Fiodor Pavlovici care crescuse convins că are ceva avere și că la majorat se va putea bizui pe o situație independentă. Altminteri, tinerețea lui fusese destul de agitată; nu apucase să-și termine studiile și intrase într-o școală militară, după care împrejurările îl aduseseră în Caucaz, unde câștigase galoane de ofițer, se bătuse în duel și fusese degradat, ca mai apoi să-și recapete iarăși gradul și să se țină noapte de noapte de chefuri, risipind banii în dreapta și-n stânga. Nu primise nici o lețcaie de la taică-său decât după majorat; până atunci se mulțumise să trăiască din datorii. Pe Fiodor Pavlovici îl văzuse pentru prima oară la față abia după ce împlinise douăzeci și unu de ani, atunci când sosise în oraș ca să-și lămurească situația materială. Pe cât se pare, nu putu să-l înghită pe taică-său din primul moment; de altfel, nici nu zăbovise prea mult în casa părintească, grăbindu-se să-și ia tălpășița îndată ce apucase să-i stoarcă bătrânului o sumă oarecare de bani împreună cu promisiunea că-i va trimite regulat veniturile moșiei, în privința căreia nu izbutise să afle nimic (ceea ce este semnificativ), nici ce valoare are, nici la cât se ridică rentele respective. Taică-său, în schimb, văzuse imediat, de la prima lor întâlnire (și este un lucru care trebuie reținut), că Mișea habar nu avea ce avere îi rămăsese, socotind-o mult mai mare decât era în realitate. Și se bucurase să constate asta, fiindcă bătrânul avea planurile lui. Dându-și seama că băiatul este flușturatic, o fire nerăbdătoare, impulsivă, pățimașă, un chefliu căruia putea foarte ușor să-i închidă gura – fie chiar numai pentru câțiva vreme – dacă-i dădea ceva parale, nu pregetase să exploateze situația, căutând să scape de el cu sume derizorii, pe care i le trimitea din când în când. În cele din urmă – adică la vreo patru ani după ce descinsese pentru prima oară în orașelul nostru – Mișea, pierzându-și răbdarea sosise din nou în localitate, de astă dată hotărât să încheie toate socotelile cu taică-său. Și care nu-i fu mirarea când i se spuse lămurit că nu mai avea nici un sfanț, că, de altminteri, ar fi și greu să se facă un calcul exact, deoarece sumele pe care le primise depășiseră de mult valoarea în bani a moșiei – dacă nu cumva chiar îi rămăsese dator lui Fiodor Pavlovici – că după cutare și cutare tranzacție, pe care o încheiase la data cutare și cutare, nu mai avea dreptul să ceară nimic și așa

mai departe. Uluit, tânărul bănuie că fusese tras pe sfoară, că aici trebuie să fie un dedesubt cam dubios, își ieșise din fire și mult nu mai lipsise ca să-și piardă mințile. Toate acestea, firește, contribuiseră la declanșarea catastrofei, care va constitui obiectul primului nostru roman cu caracter introductiv sau, mai bine zis, cadrul său. Dar mai înainte mă simt dator să spun câteva cuvinte și despre ceilalți doi fii ai lui Fiodor Pavlovici, frații lui Mișea și să arăt de unde venea fiecare.

III – CEA DE-A DOUA CĂSĂTORIE ȘI ODRASLELE RESPECTIVE.

Foarte curând după ce se descotorosise de Mișea – care avea pe atunci patru ani – Fiodor Pavlovici se însurase pentru a doua oară. De astă dată căsnicia ținuse opt ani încheiați.

A doua soție era, tot așa, o fată tânără de tot, Sofia Ivanovna, din altă gubernie, unde se întâmplase ca Fiodor Pavlovici să meargă o dată împreună cu un ovreiaș cu care făcea unele mici afaceri. Ușuratic, bețiv și zurbagiu cum era, Fiodor Pavlovici nu neglijase totuși niciodată să-și plaseze cât mai bine capitalul și să-și aranjeze în chipul cel mai fericit pentru el afacerile, care de cele mai multe ori nu erau tocmai curate. Sofia Ivanovna provenea dintre „orfane” – era fiica unui obscur diacon și rămăsese de mică singură pe lume. Fata fusese crescută în casa îmbelșugată a tutearei sale, văduva generalului Vorohov, o bătrână de neam mare, care o luase sub aripa ei ocrotitoare și care o tiraniza. Nu cunosc prea multe amănunte, dar am auzit că într-o bună zi Sofia Ivanovna, bună, blânda și supusă din fire, fusese surprinsă în cămară tocmai când încerca să-și lege de gât ștreangul, pe care-l agățase de o grindă, într-un moment de disperare, sătulă de tirania, toanele și cicălelile de fiecă clipă ale bătrânei, care, fără să fie un suflet rău, neavând ce face toată ziua, ajunsese un adevărat despot. Fiodor Pavlovici se dusesse să ceară mâna protejatei, dar generăleasa, după ce luase informații asupra lui, îl dăduse pur și simplu pe ușă afară. Folosind din nou mijlocul pe care-l mai folosisese o dată, pretendentul îi propuse atunci fetei să fugă de acasă. Și poate că Sofia Ivanovna nu i-ar fi dat ascultare, dacă ar fi aflat la timpul potrivit unele amănunte din viața lui. Din păcate însă, locuia în altă gubernie și apoi, ce putea să priceapă o copilă de șaisprezece ani, care știa doar un singur lucru: că orișice s-ar întâmpla, ar fi fost mai bine pentru ea decât să mai rămână o clipă în casa protectoarei sale. Așa că, sărăcuța, preferase s-o înlocuiască pe protectoare cu un protector. De astă dată, Fiodor Pavlovici nu căpătă nici un ban zestre, fiindcă generăleasa, maniata foc, nu voise să-i dea nimic fetei, ba îi mai și blestemase pe amândoi; ca să fim drepți, trebuie să spunem că nici el nu se gândise la zestre, fiind ispitit de frumusețea neasemuită a copilei și mai ales de inocența ei. Libertinul acesta, care toată viața nu fusese atras decât de nurii celor mai vulgare femei, rămăsese în extaz în fața purității ei sufletești. „Când i-am văzut ochisorii aceia nevinovați, parcă mi s-a înfipt un cuțit în inimă”, avea să povestească el mai târziu, cu rânjetul lui odios. Unui om ca el însă, corupt până în măduva oaselor, până și candoarea nu era în stare să-i trezească decât cele mai josnice pofti. Cum nu primise nici o para zestre, ceea ce era, așa

zicând, un „păcat” de care nevastă-sa se făcuse vinovată în ochii lui – și profitând de faptul c-o scăpase, chipurile, „din ștreang” și mai ales de neobișnuita ei blândețe și umilință – Fiodor Pavlovici găsi foarte firesc să nu țină prea mult seama de ea și din primele zile chiar nu se sfi să calce în picioare cel mai elementar respect conjugal. La el în casă, sub ochii tinerei soții, se adunau tot soiul de lepădături și se dezlănțuiau adevărate orgii. Ca o trăsătură caracteristică, trebuie să menționez faptul că Grigori, rândușul, un om cumsecade, altminteri destul de mărginit, încăpățânat și morocănos, care o urâse de moarte pe prima lui stăpână, Adelaida Ivanovna, de astă dată trecuse cu totul de partea noii soții, luându-i mereu apărarea și certându-se din pricina ei cu Fiodor Pavlovici, așa cum nu și-ar fi permis nici o slugă. Într-o bună zi pusese chiar cu de la sine putere capăt unei petreceri și dăduse cu de-a sila pe ușă afară toate muieruștele. După câțiva ani, sărmana Sofia Ivanovna, silită de mică să îndure tirania cuiva, căpătase o boală de nervi, destul de frecventă printre femeile din popor, despre care lumea zice că sunt „apucate”. Bolnava, chinuită adesea de niște cumplite crize de isterie, ajungea uneori să-și iasă din minți. Cu toate astea, adusesse pe lume doi feciori, Ivan și Aleksei, cel dintâi născut chiar în primul an de căsnicie, cel de-al doilea – trei ani mai târziu. La moartea ei, Aleksei abia dacă împlinise trei anișori; oricât ar părea de ciudat însă, băiatul își aducea aminte de maică-sa, bineînțeles numai așa, ca prin vis. După ce Sofia Ivanovna închisese ochii pe vecie, băieții ei împărtășiseră soarta primului născut al lui Fiodor Pavlovici, Mișea; fuseseră adică părăsiți cu desăvârșire de tatăl lor, care nici habar n-avea de ei, ajungând la rându-le să se aciueze tot în izba rândușului Grigori. Acolo îi găsisse tiranica generăleasă, binefăcătoarea care o crescuse pe mama lor. Așadar, bătrâna mai trăia încă și în cei opt ani de căsnicie ai Sofiei Ivanovna nu reușise să uite jignirea pe care o suferise. În tot acest timp primise pe sub mână informații foarte precise asupra vieții pe care „Sophie” a ei era silită s-o ducă și aflând că biata era bolnavă și trăia mai rău ca în iad, declarase de vreo două-trei ori în auzul protejatelor sale: „Așa-i trebuie, a pedepsit-o Dumnezeu pentru că n-a știut să fie recunoscătoare”.

Exact la trei luni după moartea Sofiei Ivanovna, generăleasa descinsese pe nepusă masă la noi în oraș, ducându-se glonț la Fiodor Pavlovici. Nu zăbovise mai mult de o jumătate de oră în localitate, dar acest răstimp fusese destul de bogat în evenimente. Era pe inserat. Fiodor Pavlovici, cu care generăleasa nu mai dăduse ochii de opt ani încheiați, ieșise s-o întâmpine umblând pe două cărări. Lumea vorbește că, fără să sufle o vorbă, cum îl văzu înaintea ei, bătrâna i-ar fi tras două perechi de palme de răsunase curtea și, înșfăcându-l de ciuful din frunte, l-ar fi zgâlțâit de vreo trei ori, apoi, tot așa, fără un cuvânt, o pornise întins spre cocioaba unde se aflau copiii. Văzându-i în ce hal erau, murdari ca vai de ei și neprimeniți, îi mai arse o palmă și lui Grigori, punându-i în vedere c-o să-i ia cu dânsa; îi scosese apoi afară așa cum îi găsisse, îi înfășurase într-o pătură pe amândoi și, urcându-i în trăsură, plecase înapoi, acasă. Grigori, ca o slugă supusă ce era, înghițise palma fără să

crâcnească și fără să-și îngăduie vreo obrăznicie, dimpotrivă, o petrecuse pe bătrâna până la caretă și, aplecându-se până la pământ, o asigurase cu gravitate că „Dumnezeu are s-o răsplătească pentru bieții orfani”. „Degeaba, că tot dobitoc ești!” îi strigase generăleasa la plecare. Înțelegând, în sfârșit ce se întâmplase, Fiodor Pavlovici chibzuiuse că, de fapt situația nu putea decât să-i convină, drept care mai apoi, când i se ceruse să declare formal că într-adevăr consimte să încredințeze generălesei creșterea copiilor, nu făcuse nici obiecție. Cât despre cele două palme încasate, o bună bucată de vreme umblase încolo și încoace prin oraș, povestind orișicui cum se întâmplase toată tărășenia.

Întâmplarea făcuse ca generăleasa să moară după puțin timp, nu însă înainte de a fi lăsat prin testament câte o mie de ruble fiecăruia dintre băieți, „pentru creșterea lor, bani de care să se folosească numai ei, în așa fel ca să ajungă până la majorat, fiindcă și așa e o pomană prea mare pentru niște copii ca ei, iar dacă dorește cineva să facă mai mult, n-are decât să deschidă punga” etc, etc. Eu, personal, n-am citit testamentul, dar am auzit că, într-adevăr, cuprindea unele dispoziții curioase cam în genul acesta, sau în orice caz ceva destul de original formulat. Principalul moștenitor al bătrânei era un om de vază, mareșalul nobilimii din gubernia respectivă, Efim Petrovici Polenov. Acesta căutase, firește, să ia legătura cu Fiodor Pavlovici, însă, dându-și seama din capul locului că nu va reuși să scoată de la el nici o lețcaie pentru creșterea copiilor (deși în asemenea ocazii Fiodor Pavlovici nu răspundea niciodată cu un refuz categoric, mulțumindu-se doar să tărăgăneze lucrurile și la fiecare nouă amânare învăluind totul într-o peltea sentimentală), se ocupase personal de soarta lor și ajunsese să se atașeze mai ales de cel mai mic, Aleksei, care fusese ani de zile găzduit chiar în sânul familiei mareșalului. Țin să atrag de la început atenția cititorului asupra acestei împrejurări. Se poate spune, așadar, că dacă cei doi tineri datorau cuiva recunoștință pentru creșterea și învățătura primită, acesta era Efim Petrovici, un om de o mare noblețe sufletească și de o rară bunătate. Mareșalul nu numai că nu se atinsese de mia de ruble lăsată prin testament de bătrâna, dar avusese grijă s-o mai și sporească, așa încât la majorat, calculând dobânzile respective, fiecare dintre băieți avea un capital de câte două mii de ruble; de crescut, îi crescuse pe socoteala lui, cheltuind bineînțeles mai mult de o mie de ruble pentru fiecare în parte. Despre copilăria și adolescența acestor băieți n-am să vorbesc prea mult, mărginindu-mă să menționez numai unele împrejurări mai importante. Despre cel mai mare dintre ei, Ivan, nu pot spune, de altfel, decât că fusese un copil ursuz, taciturn, care, fără să fie timid, de la vârsta de zece ani își dădea foarte bine seama că era crescut de niște oameni străini, trăind din milă lor, că avea un tată de care ți-era rușine să vorbești și așa mai departe. De mic, adică foarte curând după ce fusese primit în sânul familiei Polenov – cel puțin așa se povestea mai târziu – se văzuse că băiatul era excepțional de înzestrat din fire și avea o aplicație deosebită pentru învățatură. N-aș putea să spun exact cum s-au petrecut lucrurile, dar la treisprezece ani Ivan părăsise căminul protectorului său pentru a pleca la Moscova ca să urmeze liceul, fiind dat în seama unui ilustru pedagog

cu multă experiență, prieten din copilărie cu Efim Petrovici. Amintindu-și mai apoi de toate acestea, Ivan mărturisea că îi datora foarte mult lui Polenov, care avea „pasiunea faptelor bune” și pe care-l încântase ideea că un băiat cu asemenea geniale aptitudini avea să încapă pe manile unui pedagog genial. De altminteri, nici protectorul său și nici genialul pedagog nu mai erau în viață în momentul când tânărul nostru isprăvisise liceul și pășise pragul universității. Cum, din păcate, Efim Petrovici nu apucase să ia măsurile necesare înainte de a fi închis ochii, plata sumei lăsată prin testament de generăleasa cea tiranică – sumă care între timp, datorită dobânzilor, se dublase – fusese întârziată de o serie întreagă de formalități și tergiversări inerente, așa că în primii doi ani de facultate tânărul se descurcase destul de greu, fiind silit să se întrețină singur și să și învețe în același timp. Trebuie să menționăm că nici nu încercase măcar să-i scrie tatălui său, poate din mândrie și dispreț, poate dintr-un calcul rece și sănătos, fiind convins că n-o să ajungă la nici un rezultat. Indiferent de motivele rezervei sale, fapt este că Ivan nu se pierduse cu firea și, după ce dăduse un timp meditații cu douăzeci de copeici ora, căpătase în cele din urmă de lucru prin diferite redacții de ziare, unde se prezenta cu câte un articol de zece rânduri înșăilat pe marginea unor fapte diverse, semnând „Un martor ocular”. Se zice că aceste articolașe erau fără excepție atât de interesante și scrise cu atâta vervă, încât avuseseră totdeauna succes. Așa se face că Ivan Fiodorovici reușise încă de pe atunci să-și dovedească într-un mod evident superioritatea practică și intelectuală față de toată acea pleoră a tineretului nostru studios de ambele sexe, a nefericiților în permanentă luptă cu mizeria, care băteau zi de zi pragurile ziarelor și revistelor din capitală, incapabili să găsească un mijloc mai fericit de a-și câștiga existența decât făcând traduceri și prelucrări din limba franceză. Luând astfel contact cu redacțiile, Ivan Fiodorovici menținuse mai departe legătura cu ele, iar în ultimii ani de facultate începuse să publice o serie de cronici de specialitate scrise cu talent, ajungând să-și creeze oarecare faimă în cercurile literare. Numele lui însă fusese într-adevăr remarcat și reținut de un număr mai mare de cititori abia în ultimul an și în chip cu totul surprinzător. E un caz care merită să fie menționat. Terminând studiile universitare, Ivan, care își pusese în gând să plece cu cele două mii de ruble în străinătate, publicase într-una dintre revistele de prestigiu un articol destul de curios, care făcuse oarecare vâlvă și nu numai în rândurile specialiștilor, lucru cu atât mai ciudat cu cât subiectul atacat era cu totul străin de preocupările lui – Ivan studiase științele naturii, or articolul trata o problemă la ordinea zilei în momentul acela și anume: reforma jurisdicției bisericești. După ce analiza părerile îndeobște cunoscute, autorul sfârșea prin a-și da în vileag propria lui opinie. Dar ceea ce atrăgea îndeosebi luarea-aminte erau tonul în care fusese scris articolul și concluzia lui neprevăzută. Citindu-l, mulți dintre aceia care susțineau extinderea puterii bisericești crezuseră că autorul apăra punctul lor de vedere; în același timp însă, el fusese aplaudat nu numai de adepții laicizării unora dintre instituțiile clericale, dar chiar și de atei. Până la urmă, se găsiră câțiva deștepți care să decreteze că în fond articolul cu

pricina nu era decât o mistificare, un caraghioslâc. Am socotit totuși cu cale să-l pomenesc, deoarece, la un moment dat, ajunsese să fie cunoscut chiar și în vestita noastră mânăstire. Și cum aici toată lumea se interesa în cel mai înalt grad de reformă, articolul prilejuise o adâncă nedumerire. Interesul sporise când se aflase numele autorului, care se dovedise a fi concetățean de-al nostru, feciorul „ăluia, știi cine, al lui Fiodor Pavlovici”. Și tocmai atunci se întâmplase să sosească și cel în cauză la noi în oraș.

Îmi amintesc că de la început m-am întrebat cu o ușoară strângere de inimă pentru ce venise oare Ivan Fiodorovici și trebuie să mărturisesc că multă vreme n-am reușit să înțeleg motivul ce-l îndemnase să facă acest pas fatal, punctul de plecare al unei serii întregi de întâmplări dezastruoase. În primul rând mi se părea curios că un tânăr atât de instruit, de mândru și, în aparență, atât de rezervat fusese în stare să treacă pragul unei case al cărei stăpân ducea o viață atât de odioasă, venind să-și vadă tatăl, care niciodată nu voise să știe de el, ba mai mult chiar, uitase cu desăvârșire că există pe lume și nici măcar nu recunoștea c-ar fi băiatul lui și care, deși în ruptul capului nu i-ar fi dat o lețcaie, toată viața stătuse cu frica în sân că într-o bună zi feciorii săi Ivan și Aleksei îl vor sili să le dea bani. Și iată că, totuși, tânărul sosise în oraș și acceptase să locuiască în casa unui părinte de teapa lui Fiodor Pavlovici, ba încă stătuse acolo o lună sau două, împăcându-se de minune cu el. Și nu numai eu m-am mirat de lucrul acesta. Piotr Aleksandrovici Miusov, rudă de-ă șaptea spiță cu Fiodor Pavlovici după soția dintâi, despre care am avut prilejul să vorbesc mai înainte și care sosise de curând de la Paris – unde se stabilise definitiv – să-și vadă moșia de lângă orașul nostru, se arăta și mai uimit decât alții. Mi-aduc aminte că, odată, după ce-l cunoscuse personal pe tânărul nostru, care-i făcuse o deosebită impresie și cu care discuta uneori în contradictoriu, invidiindu-l într-ascuns pentru cultura lui, spusese: „Ivan e un om atât de mândru, capabil oricând să-și câștige singur existența, în plus are și ceva parale cu care ar putea să plece în străinătate: atunci ce caută aici? E limpede ca lumina zilei că n-a venit după bani, cu atât mai mult cu cât tată-său în nici un caz nu i-ar da un sfaț. Nu-i place să bea și nici nu este ceea ce se cheamă un desfrânat. Cum se face atunci că se înțelege atât de bine cu bătrânul, încât Fiodor Pavlovici nu mai poate să trăiască fără el?” Așa și era: Ivan exercita o vădită influență asupra tatălui său, care uneori chiar se îndupleca să-l asculte, deși era încăpățânat din fire, încăpățânat și abraș; ba de la o vreme începuse parcă să se poarte mai frumos...

Aflase mai apoi că unul dintre motivele pentru care venise aici fusese și faptul că fratele lui mai mare, Dmitri Fiodorovici, îl rugase să se ocupe de interesele lui. Cei doi frați nu avuseseră încă ocazia să se vadă la față până acum, când se întâlniseră aici, în oraș, deși erau mai de mult în corespondență, întreținând un schimb de scrisori prilejuit de o anumită împrejurare deosebit de importantă mai ales pentru Dmitri Fiodorovici. Despre toate acestea însă, cititorul va fi informat mai pe larg la momentul oportun. Totuși, chiar după ce îmi fusese dat să cunosc împrejurarea aceea excepțională, Ivan Fiodorovici

rămăsese mai departe o enigmă pentru mine, iar venirea lui – tot atât de inexplicabilă.

Trebuie să adaug că în momentul acela Ivan părea să fie un fel de mediator și că, probabil, voia să determine o împăcare între tatăl și fratele lui mai mare, Dmitri, aceștia fiind certați la cuțite; mai mult chiar, fiul îl dăduse în judecată pe bătrân.

Acest mic grup familial avea pentru întâia oară ocazia să se reunească, iar unii dintre membrii lui se vedeau acum pentru prima dată în viață. Aleksei Fiodorovici, cel mai mic dintre frați, era singurul care venise de mai bine de un an în urbea noastră. Din păcate însă, îmi vine cam greu să vorbesc despre el în această parte introductivă, înainte de a fi apucat să-l aduc pe scenă în cuprinsul romanului; mă văd, totuși, obligat să-i închin și lui câteva rânduri aici, cel puțin ca să lămuresc o anumită particularitate, fiindcă trebuie să vă spun din capul locului că eroul meu vi se va înfățișa îmbrăcat în rasa călugărească. Da, Aleksei Fiodorovici își făcea de un an de zile ucenicia în mănăstirea noastră și părea decis să se clăustreze pe viață între zidurile ei.

IV – CEL DE-AL TREILEA FIU, ALIOȘA.

Pe vremea aceea, Alioșa abia împlinise douăzeci de ani (Ivan avea douăzeci și trei, iar Dmitri – douăzeci și șapte). De la bun început mă simt dator să vă spun că nu era nicidecum un fanatic, nici măcar – cel puțin așa îmi făcea impresia – un mistic. Prefer chiar să va împărtășesc de la început părerea pe care o aveam despre el. Alioșa, în sufletul căruia încolțise de timpuriu dragostea față de semenii lui, se hotărâse să ia calea mănăstirii, singura cale ce-i captivase imaginația, oferind inimii sale zbuciumate un ideal, acela de a ieși din bezna răutății lumești la lumina iubirii. Mijlocul acesta exercitase o influență cu atât mai adâncă asupra lui cu cât aici întâmplarea îi scosese înainte un om extraordinar – așa cum îl vedea el pe atunci – schivnicul nostru, părintele Zosima, despre care toată lumea vorbea. Tânărul se apropiase de el cu toată ardoarea unei prime iubiri ce clocotea în inima lui înflăcărată. E un lucru pe care fără îndoială nu-l pot nega și anume, fapul că Alioșa era un copil ciudat și că această particularitate a lui s-a manifestat, ca să zic așa, chiar din fașă. Spuneam mai înainte că deși la moartea mamei n-avea mai mult de trei anișori, în sufletul lui se păstrase nealterată amintirea chipului, a mângâierilor ei. „O văd parcă aievea în fața ochilor”, spunea băiatul. Sunt amintiri care se păstrează (așa cum prea bine se știe) chiar de la o vârstă mai fragedă, bunăoară de la doi ani, amintiri ce apar ca niște licăre în nopți, ca un fragment luminos dintr-un tablou de vaste proporții, singurul care a rămas intact, în timp ce restul s-a șters, a dispărut cu desăvârșire. La fel se întâmplase și cu Alioșa; memoria lui nu înregistrase decât o înserare tihnită de vară, fereastra deschisă, razele soarelui, ce pătrundeau pieziș în odaie (mai ales razele acelea piezișe), icoana din colț, sub care ardea o candelă și mama lui în genunchi, cu fața scaldată în lacrimi, țipând isteric. Îl strângea în brațe frenetic și implora Născătoarea să aibă grijă de el, întinzând mâinile în care ținea copilul spre icoană, ca și cum ar fi vrut să-l pună sub ocrotirea ei. Apoi dădaca dând buzna

în odaie și îngrozită, smulgându-i-l din brațe. Ce spectacol! Chipul maică-sii i-a rămas adânc întipărit în minte, așa cum i văzuse în clipa aceea, pățimaș, aproape dement, dar de negrăită frumusețe, cel puțin așa i se păzuse atunci. Nu-i plăcea să vorbească însă niciodată despre aceste amintiri. În copilărie, ca și mai apoi, în adolescența, Alioșa nu fusese prea expansiv și nici prea vorbăreț, dar nu din neîncredere sau din sficiune, ori pentru că ar fi fost ursuz și sălbatic din fire; dimpotrivă, lipsa lui de expansivitate avea cu totul altă cauză; tânărul era în permanență stăpânit de o frământare lăuntrică, un sentiment cu totul personal, care nu avea nici o legătură cu nimeni, dar era atât de copleșitor, încât ajungea să uite cu desăvârșire de existența celor din jur. Și totuși, lui Alioșa îi erau dragi oamenii; toată viața lui avea să păstreze o încredere oarbă în ei, fără ca pentru asta să-l fi socotit cineva vreodată prost sau naiv. În felul lui de fi (atât în copilărie, cât și mai apoi, de-a lungul existenței sale) era ceva care te făcea să-ți dai seama, să fii chiar sigur, că nu voia să judece pe nimeni și că în nici un caz nu și-ar fi acordat dreptul de a condamna; ba mai mult: nici n-ar fi fost în stare să condamne ceva. Ai fi zis chiar că admitea fără să cârtească orice josnicie, deși adesea se simțea cuprins de o tristețe amară. Mai mult: ajunsese atât de departe, încât nimeni pe lume n-ar fi izbutit să-i stârnească mirarea sau să-l înspăimânte și asta încă din cea mai fragedă copilărie. Așadar, când se pomenise dintr-o dată în mijlocul aceluia locaș al desfrâului, așa cum pe drept cuvânt putea fi numit, tânărul acesta pudic și cast, în vârstă de numai douăzeci de ani, se mulțumea doar să se depărteze fără o vorbă atunci când ochii săi refuzau să mai privească dezmățul în care se bălăcea taică-său, dar niciodată nu-și disprețuise părintele, nici nu-l condamnase cumva. Fiodor Pavlovici, care în tinerețe fusese linge-blide și era deci deosebit de sensibil la orice i-ar fi putut răni amorul propriu, la început se uitase la Alioșa pe sub sprâncene, bănuitor („de ce-o fi stând așa, mereu tăcut? Înseamnă că sunt o mulțime de lucruri pe care le osândește în sinea lui”, își zicea el), ca foarte curând după aceea, la vreo doua săptămâni, să nu-l mai slăbească o clipă, îmbrățișându-l și sărutându-l mereu, ce-i drept, cu o duioșie de bețiv, în momentele de efuziune când băuse un pahar mai mult, dar în același timp și cu o dragoste vădită, sincera, adâncă, așa cum nu fusese în stare, probabil, să iubească pe nimeni până atunci.

De altfel, era destul ca Alioșa să apară undeva, ca toată lumea să-l îndrăgească. În casa binefăcătorului său, Efim Petrovici Polenov, care-l crescuse, reușise să-i cucerească pe toți, încât puteai foarte bine să crezi că făcea parte chiar din familie. Și totuși, atunci când intrase acolo în casă, Alioșa era la o vârstă când nu te puteai aștepta din partea unui copil să recurgă în chip premeditat la viclenie sau la cine știe ce artificii ori lingușiri servile numai ca să placă și să fie iubit. Darul de a câștiga dragostea celorlalți era ceva înăscut la el, făcea parte – cum s-ar zice – din însăși firea lui spontană și lipsită de prefăcătorie. La fel i se întâmplase și la școală, deși ai fi crezut mai curând că se număra printre copiii care stârnesc îndeobște suspiciunea, dacă nu chiar ura colegilor de clasă ajungând în cele din urmă calul lor de bătaie. De

multe ori, bunăoară, cădea pe gânduri și parcă se închidea în sine. De mic îi plăcea să se ascundă în câte un ungher și să citească și totuși, colegii lui îl priveau cu atâta drag, încât din primul moment și până la sfârșit, atâta timp cât urmase școala, se putea spune cu drept cuvânt că Alioșa fusese favoritul clasei. Nu era nici exuberant și nici prea zburdalnic de felul lui, dar îți dădea seama numaidecât că nu era nici ursuz; dimpotrivă, avea o fire senină, egală, fără toane. Nu se simțise niciodată îndemnat să-și dea aere. Poate tocmai de aceea niciodată nu se temuse de nimeni și cu toate acestea băieții vedeau foarte bine că nu-și făcea nici o fală din tăria lui de caracter, ba le venea chiar să creadă că nici habar n-avea c-ar fi curajos și că nu știa ce înseamnă frica. Uita pe loc orice jignire i s-ar fi adus. Nu trecea nici un ceas și era gata să stea iarăși de vorbă, sau chiar să-i adreseze el însuși cuvânt celui care-l jignise, senin și cu inima deschisă, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, fără a se preface cumva c-ar fi avut numai așa, un moment de uitare, sau că intenționat ar fi căutat să treacă peste ofensa ce i se adusese; dimpotrivă, se purta așa ca și cum n-ar fi avut nici un motiv să fie supărat ceea ce nu putea decât să-i câștige definitiv simpatia copiilor, făcându-i să fie trup și suflet cu el. Era totuși ceva în felul său de a fi care-i ispita mereu pe colegi, încă din primele clase de liceu și până mai apoi, în cursul superior, să-l dea în târbacă, fără nici un pic de răutate însă, ci numai așa, ca să se distreze puțin pe socoteala lui. Nu putea suporta să audă anumite cuvinte sau discutându-se într-un anumit fel despre femei. Din nefericire, acele cuvinte și discuții „speciale” sunt o meteahnă cu neputința de stârpit în școlile noastre. Nevinovați în sufletul lor și cu inima curată, băieții – niște copii în fond – simt o deosebită plăcere să spună în clasă, uneori chiar în gura mare, unele lucruri și să descrie anumite scene despre care până și soldații se sfiesc să vorbească în tot momentul; mai mult chiar, soldații nu înțeleg sau poate nici nu cunosc o bună parte din lucrurile pe care le știu la o vârstă destul de fragedă copiii din înalta noastră societate sau din familiile de intelectuali. Mă îndoiesc că în cazul acesta ar putea fi vorba de o aplecare spre desfrâu sau de imoralitate, nici măcar de un veritabil cinism, de ceva vicios, adânc înrădăcinat; există însă un cinism superficial, pe care copiii îl consideră de multe ori ca pe un rafinament subtil, un fel de act de bravură care merită să fie imitat. Văzând că „Alioșka Karamazov” își astupa urechile de câte ori se pomenea „despre asta”, băieții se strângeau buluc în jurul lui, silindu-l să-și ia mâinile de la urechi și strigându-i în față tot felul de cuvinte obscene. Alioșa se zvârcolea, căutând să se smulgă din mâinile lor, se trântea pe jos și nu știa ce să mai facă pentru a scăpa de ei; suporta însă în tăcere toate umilințele, fără să crâcnească măcar, fără să le adreseze o singură insultă. Până la urmă, copiii se îndurau să-l lase în pace și nu-l mai sâcâiau tot timpul spunându-i „fetiță”, ba chiar se uitau la el cu un fel de compătimire. Trebuie să mai adăugăm că în toate clasele, fără să fi fost vreodată premiant, se numărase totdeauna printre cei mai buni elevi.

După moartea lui Efim Petrovici, Alioșa urmase încă doi ani la liceul din capitala guberniei. Curând după ce Polenov își dăduse obștescul sfârșit, soția

lui, nemângâiată, plecase pentru mai multă vreme în Italia împreună cu toată familia, alcătuită aproape exclusiv din femei, iar Alioșa rămăsese să fie găzduit mai departe de două cucoane, rude mai îndepărtate de-ale lui Efim Petrovici; cum însă și în ce condiții ajunsese să se mute acolo, habar n-avea.

Ceea ce era iarăși o trăsătură caracteristică pentru el, niciodată Alioșa nu părea curios să știe pe a cui socoteală, trăia. În privința asta era diametral opus fratelui său Ivan Fiodorovici, care înfruntase mizeria în primii doi ani de facultate muncind ca să se întrețină singur și care de mic copil simțise cât e de amară pâinea pe care o mânca în casa protectorului său. Nu trebuie să judecăm însă cu prea mare severitate nici această trăsătură de caracter, de vreme ce oricine avea prilejul să-l cunoască putea să-și dea seama cu ușurință că Alioșa făcea parte dintre oamenii, aș putea spune, naivi din fire, care, dacă le-ar fi picat cumva din senin cine știe ce avere, n-ar fi pregetat s-o cedeze cu prima ocazie, fie pentru vreo operă de binefacere, fie chiar vreunui șarlatan iscusit, dacă acesta l-ar fi solicitat. În general, n-aș greși afirmând că nu cunoștea valoarea banului, nu în sens literal, bineînțeles. Când căpăta bani de buzunar, deși lui nici prin gând nu i-ar fi trecut să-i ceară, se întâmpla uneori să-i păstreze și câteva săptămâni, neavând ce face cu ei, dacă nu cumva îi risipea cât ai bate din palme. Piotr Aleksandrovici Miusov, care era foarte susceptibil în chestiuni de bani și de onestitate burgheză, după ce-l ținuse sub observație o bucată de vreme, își formulase părerea asupra lui în felul următor: „Cred că e singurul om din lume care, lăsat de capul lui, fără o lețcaie, în mijlocul unui oraș necunoscut, cu un milion de locuitori, nu s-ar prăpădi, n-ar muri nici de foame, nici de frig, fiindcă orișicând o să se găsească cineva să-i dea de mâncare și un adăpost și chiar dacă, să zicem, s-ar întâmpla să nu găsească pe nimeni, sunt convins că s-ar descurc foarte ușor și așa, singur, fără să se umilească și fără să cad pe capul celui care l-ar primi în casă; dimpotrivă, aș putea spune chiar c-ar fi o adevărată fericire pentru acesta să-l adăpostească”.

Alioșa nu apucase să-și termine studiile secundare; mai avea un an, când, într-o bună zi, veni să le anunțe așa, tam-nisam, pe gazde că vrea să plece acasă, fiindcă are de lămurit cu taică-său ceva care-l frământa. Cucoanele se arătară grozav de mâhnite că le părăsește, ba la început se ținură morțiș de el să nu se ducă. Și cum drumul nu costa cine știe ce, nu-l lăsară să-și amaneze ceasul pe care-l primise în dar de la familia protectorului său în ajunul plecării în străinătate, ba îi mai dădură și bani, mai mulți chiar decât îi trebuiau, înzestrându-l pe deasupra și cu haine și lenjerie. Alioșa însă le restituise jumătate din sumă, spunându-le că vrea să călătorească neapărat cu clasa a treia. O dată sosit la noi în orașel, când taică-său începuse să-l descoasă de ce nu avusese răbdare să termine mai întâi școala apoi să vină acasă, Alioșa căzuse pe gânduri, fără să-i răspundă nimic. Curând se aflase că se interesa de mormântul maică-sii. Pentru asta chiar și venise, mărturisise el, ca să vadă unde-i îngropată. Nu cred să fi fost însă singurul motiv care-l determinase să se întoarcă. Mai curând aș crede că nu știa nici el prea bine

pentru ce se înapoiase și că n-ar fi fost cu nici un chip în stare să explice cuiva ce pornire se trezise în sufletul lui, purtându-i pașii spre un drum nou, necunoscut, dar pe care din momentul acela nu-l mai putea ocoli. Fiodor Pavlovici nu se pricepu să-i arate unde era înmormântată cea de-a doua soție a sa pentru simplul motiv că nu mai dăduse niciodată pe la cimitir după ce sicriul fusese coborât în groapă, și, cum trecuse cam mult de atunci, uitase cu desăvârșire unde se afla.

Și acum, câteva cuvinte despre Fiodor Pavlovici. El dispăruse o bună bucată de vreme de la noi din oraș. Cam la vreo doi-trei ani după moartea celei de-a doua soții, plecase în sudul Rusiei, ca să poposească, în cele din urmă, la Odesa, unde se statornicise pentru câțiva ani. Acolo făcuse cunoștință din primul moment, după cum zicea el, „cu o mulțime de ovrei, ovreiași, ovreicuți, ovreiori”, ca până la urmă să ajungă prieten la cataramă nu numai cu gheșeftarii, „ci și cu evreii”. Și, după toate probabilitățile, în perioada aceasta se dezvoltase iscusința lui de a stoarce bani și din piatră seacă și de a strânge parale. Abia cu vreo trei ani înainte de venirea lui Alioșa se înapoiase în orașul nostru, de astă dată definitiv. Prietenii lui de odinioară îl găseau puțin cam ramolit, deși nu atinsese încă pragul bătrâneții. Nu se putea spune nici c-ar fi fost mai omenos acum decât în tinerețe, dimpotrivă, era parcă și mai arogant. Așa, de pildă, bufonul de ieri simțea un fel de cinică satisfacție să-i pună pe alții să îmbrace costumul de măscărici. Toată viața îi plăcuse să-și facă de cap cu femeile, dar acum ajunsese un desfrânat de cea mai vulgară speță. În scurt timp deschisese câteva cârciumi noi în județ. Se știa îndeobște că are ceva parale – dacă nu chiar o sută de mii de ruble, în orice caz, cam pe aproape. Multă lume din oraș și din județ lua bani cu împrumut de la el, bineînțeles în schimbul unor gajuri cât se poate de sigure. În ultimul timp era puhav la față de băutură și părea să nu mai fie chiar în toate mințile; uneori nu-și dădea seama ce face, pierdea socoteala lucrurilor, începea cu una și sfârșea cu alta, avea gesturi dezordonate și se îmbăta tot mai des. Să nu fi fost nelipsitul lacheu Grigori, care îmbătrânise o dată cu el, purtându-i de grijă ca o dădacă, Fiodor Pavlovici ar fi intrat desigur în cine știe ce buclucuri serioase. Se pare că venirea lui Alioșa avusese oarecare înrâurire asupra lui din punct de vedere moral și că în sufletul acestui om îmbătrânit înainte de vreme se treziseră unele reminiscențe de mult adormite: „știi, îi spunea el uneori lui Alioșa, pe care se străduia să-l cunoască mai bine, semeni grozav cu ea, cu apucata”. Voia, adică, să spună, cu răposata lui soție, mama lui Alioșa. Până la urmă, tot lacheul Grigori fusese cel care-l ajutase pe băiat să găsească mormântul „apucatei”. Acesta îl luase cu el la cimitir și acolo, într-un colț, îi arătase o placă de fontă, modestă, dar destul de aspectuoasă, pe care statul scrisese numele, starea, vârsta și anul morții răposatei. Dedesubt un epitaf de modă veche, așa cum poți citi la tot pasul pe mormintele celor din pătura mijlocie. Mare îi fusese mirarea lui Alioșa aflând că placa funerară era tot opera lui Grigori. El o pusese, cu cheltuiala lui, în memoria bieteii „apucate”, după ce Fiodor Pavlovici, pe care-l tot bătuse la cap pomenindu-i mereu de cimitir, plecase în cele din

urmă la Odesa, lăsând baltă totul – și mormântul și amintirile din trecut. Alioșa nu dăduse nici un semn de emoție când descoperise, în sfârșit, locul unde era îngropată maică-sa; ascultase relatarea judicioasă a lui Grigori, care-i împărtășea cu gravitate împrejurările în care placa fusese așezată și, după ce stătuse câteva clipe cu capul în piept, plecase fără să scoată o vorbă. Un an întreg după aceea n-a mai călcat prin cimitir. Deși episodică, întâmplarea aceasta avu asupra lui Fiodor Pavlovici un real efect, manifestat însă într-un chip cu totul original. Tatăl lui Alioșa făcu imediat o donație de o mie de ruble mănăstirii noastre pentru pomenirea răposatei sale soții, dar nu a celei de-a doua, mama lui Alioșa, „apucata”, ci a primei neveste, Adelaida Ivanovna, care-l lua la bătaie. În aceeași seară se îmbătase criță și începuse să-i înjure pe călugări de față cu Alioșa. Nu era evlavios și în viața lui nu aprinsese nici măcar o lumânare de cinci copeici la biserică. Ce bizare sunt ideile și sentimentele unor asemenea indivizi și ce curioase elanuri se nasc câteodată în sufletul lor!

După cum spuneam, Fiodor Pavlovici se buhăise din pricina băuturii. În perioada despre care vorbim, pe figura lui se puteau citi cu ușurință atât caracterul, cât și felul său de viață. Pe lângă pungile ce atârnavu puhave sub ochisorii lui bănuitori, ironici și pururea aroganți, pe lângă sumedenia de cute subțiri ce-i brăzdau obrăjorul mic, dar grăsuliu, de sub bărbia lui ascuțită ieșea în afară, lunguiet și bulbucată ca o punguță cu bani, mărul lui Adam, făcând ca mutra lui să pară pe cât de libidinoasă, pe atât de respingătoare. Dacă mai adăugăm că avea o gură mare, flămândă, cu buze groase ce lăsa să i se vadă dinții stricați, ca niște cioturi negricioase, portretul va fi pe deplin creionat. Când vorbea, te improșca tot cu salivă. El însuși, de altminteri, lua în derâdere propria-i înfățișare, deși părea cât se poate de mulțumit de sine. Îi plăcea de obicei să atragă atenția asupra nasului său, un nas acvilin, potrivit ca mărime și foarte subțire. „Adevărat nas de roman, zicea el; nasul împreună cu mărul lui Adam îmi dau – nu-i așa?”

— Aerul unui patrician roman, bineînțeles din timpul decăderii imperiului” și se umfla în pene de câte ori spunea asta.

Curând după ce descoperise mormântul mamei sale, Alioșa îl anunță pe nepusă masă că avea de gând să intre la mănăstire și că monahii acceptaseră să-l primească în rândurile lor spre a-și face ucenicia. Îi mărturisi totodată că dorea din toată inima lucrul acesta, cerând binecuvântarea lui părintească. Bătrânul știa mai de mult că starețul Zosima, care-și căuta mântuirea în schitul cinului nostru călugăresc, făcuse o adâncă impresie asupra „băiatului tatii cel cuminte”.

— Starețul este, fără îndoială, ceea ce se cheamă uit monah cinstit, mai cinstit decât toți la un loc, rosti Fiodor Pavlovici după ce-l ascultă cu toată atenția, în tăcere, pe Alioșa, fără să dea nici un semn de mirare. Hm, vasăzică, băiatul tatii cel cuminte vrea să intre acolo! Fiodor Pavlovici se cam întrecuse cu băutura și un zâmbet larg, ce lăsa să se întrevadă o șiretenie ascunsă și un vicleșug de bețiv, îi lăbărta gura până la urechi. Hm, ca să vezi, puteam să jur

c-aici o să ajungi! Vasăzică, asta îți dorea sufletelul! Bine, eu n-am nimic de zis. Tu să știi că ai două mii de ruble puse deoparte, zestrea ta și pe urmă eu, poți să fii sigur, îngerașule, n-o să te părăsesc niciodată, dacă va fi nevoie, o să dau de la mine tot ce trebuie pentru tine. Dar dacă n-o să ne pretindă nimic, n-are rost – nu-i așa?

— Să le-o luăm înainte. Și apoi tu ce cheltuiești? Cât mănâncă o păsărică, două grăunțe pe săptămână, o să-ți tot ajungă. Hm, știi, există undeva o mănăstire și lângă ea un sătuc, unde locuiesc – cel puțin așa vorbește lumea – „nevestele călugărilor”, după cum li se spune prin partea locului. Sunt vreo treizeci de muieri, dacă nu și mai multe. Am fost și eu o dată în satul acela care e destul de interesant în felul lui, în orice caz e o variație. Tot ce nu mi-a plăcut e că-i prea din cale-afară de rusesc, nu găsești nici picior de franțuzoaică. Și doar călugării ar avea de unde să facă rost, că nu duc lipsă de parale. Nu-i nimic, când au să prindă de veste, au să vină ele și singure. Ei, la noi în mănăstire însă, firește, despre muieri nici pomeneală, iar călugări sunt peste două sute. De treabă oameni! Toți postesc. Știu precis... Hm, vasăzică, vrei să iei calea bisericii? Mie, ce să-ți spun, îmi pare rău de tine, Alioșa, zău că-mi pare rău; nu știu dac-o să mă crezi, dar mi te-ai lipit de suflet... Cel puțin o sa ai prilejul astfel să te rogi pentru noi, păcătoșii, că prea ne-am făcut de cap! Mă tot gândeam, cine oare o să se roage și pentru mine? Vezi tu, măi băiețaș, eu îs cam nătărău în treburile astea, sau poate nu crezi ce-ți spun? Și totuși, așa e, sunt un nătărău și jumătate. Dar în prostia mea, uite, tot stau câteodată și mă gândesc, rar, firește, dar mă gândesc: „Nu se poate, îmi zic, ca, după ce-oi da ortul popii, dracii să nu mă ia în furci și să mă împingă în împărăția lor”. Dar, mă întreb eu, furcile de unde le au? Și cum sunt? De fier? Cine le face? Să fie oare pe lumea cealaltă asemenea fabrici? Cuvioșii lor își închipuie, bunăoară, că iadul are tavan. Eu, ce să zic, cred; de ce să nu cred că există iad, dar fără tavan? E un lucru mai inteligent, mai avansat, adică așa cum spun luteranii. Și totuși, parcă nu-i tot aia dacă iadul are ori nu tavan? Ei, fir-ar să fie! Păi, dacă iadul nu are tavan, înseamnă că nu există nici furci. Și dacă nu există, toate celelalte se dau peste cap și totuși, parcă nu-mi vine să cred că-i așa, fiindcă atunci cine o să mă ia în furci, să mă zvârle în iad? Că dacă nu m-or zvârli pe mine, ce-ar fi atunci? Unde ar mai fi dreptatea? Așadar, dacă nu există furci, il faudrait les inventer {7} special pentru mine, numai și numai pentru mine, că de-ai ști tu ce pramatie-i taică-tău, Alioșa...!

— Nu există nici un fel de furci, rosti grav, cu glas scăzut Alioșa, uitându-se drept în ochii tatălui său.

— Da, da, știu, nu sunt decât umbre de furci. Așa trebuie să fie. Cel puțin așa spunea un francez, vorbind despre iad: J'ai vu l'ombre d'un cocher, qui avec l'ombre d'une brosse, frottait l'ombre d'un carosse {8}. Dar tu de unde știi că nu există furci? Lasă, după ce o să stai câtva timp printre călugări, o să-ți schimbi părerea. Știi ceva: du-te acolo și vezi, caută de află care-i adevărul. Pe urmă vino și spune-mi și mie. Parcă, totuși, te simți mai împăcat să pleci pe lumea cealaltă știind ce te poate aștepta. De altminteri, e mai cuminte, cred, să

stai acolo, la mănăstire, decât la un bețiv ca mine, cot la cot cu țititoarele mele... Deși tu ești ca și îngerii din cer, nimic nu s-ar atinge de tine. S-ar putea deci ca și acolo să rămâi tot așa cum ai fost, de aceea, zic, te las să pleci, am încredere în tine. Aghiută nu ți-a furat mințile și focul ce o să pâlpaie în tine o să ardă cât o arde și o să se stingă; până la urmă o să-ți treacă și o să te întorci acasă. Că eu ce am de făcut decât să te aștept? Simt că ești singurul om de pe lume care nu mă condamnă, da, simt, dragul tatii, cum s-ar putea să nu simt...?

Îl podidiră lacrimile. Era sentimental de felul lui. Hain și sentimental.

V – STAREȚII.

Unii cititori ar putea, cine știe, să-și închipuie că eroul nostru avea în el ceva bolnăvicios, că era un exaltat din fire, destul de mărginit, altminteri, la minte, un tinerel firav visător, palid la față dacă nu cumva un neurastenic. Dimpotrivă, Alioșa, care pe vremea aceea avea nouăsprezece ani, era un adolescent voinic, cu bujori în obraji, cu privirea senină, plesnind de sănătate. S-ar putea spune chiar că era chipeș, zvelt, potrivit de înalt – cu părul blond-închis, cu trăsături armonioase, deși avea poate o figură un pic cam prelungă, cu niște ochi cenușii, scânteietori, depărtați unul de altul – de obicei gânditor și în aparență stăpân pe sine. Se vor găsi probabil unii care să riposteze că un obraz rumen, de fapt, nu exclude nici fanatismul și nici misticismul; impresia mea e însă că Alioșa era în fond mai realist decât mulți alții. O, firește că, trăind printre călugări, nu se putea să nu creadă și el în minuni; după părerea mea însă, minunile nu vor reuși niciodată să-l descumpănească pe un realist. Nu datorită minunilor un realist va ajunge credincios. Fiindcă un spirit cu adevărat realist, dacă nu este credincios, va găsi orișicând în sufletul său tăria și însușirile necesare ca să nu creadă în minuni, iar în cazul când minunea i s-ar impune ca un fapt incontestabil, mai curând se va îndoi de propriile lui simțuri decât s-o admită ca atare. Iar dacă, totuși, o va admite, atunci o va accepta numai ca pe un fapt natural, despre care n-a avut prilejul să ia cunoștință până atunci. În sufletul unui realist nu credința este aceea care se naște din minune, ci minunea ia naștere din credință. E suficient, deci, ca un realist să înceapă a crede pentru ca, datorită tocmai spiritului său realist, el să admită neapărat și minunea. Apostolul Toma a spus că nu va crede până nu va vedea cu ochii săi, ca, după ce a văzut, să exclame: „Domnul meu și Dumnezeu meu!” Oare minunea va fi fost aceea care l-a determinat să creadă? Probabil că nu; a crezut pentru că voia să creadă, dacă nu cumva, în adâncul sufletului său, credea chiar în momentul când mărturisea: „Până nu voi vedea, nu voi crede!”

Se va găsi poate cineva care să spună că Alioșa era, de fapt, limitat și incult, că n-a mai apucat să-și termine studiile s.a.m.d. Este adevărat că n-a isprăvit școala; ar însemna, totuși, să-l nedreptățim peste măsură socotindu-l cumva mărginit sau prost. Nu pot decât să repet ceea ce spuneam mai înainte, că dacă Alioșa luase calea mănăstirii, o făcuse numai pentru că în momentul acela era singura cale spre care fusese cu deosebire atras, oferind un ideal sufletului său zbuciumat, acela de a ieși din beznă la lumină. Trebuie de

asemenea să adăugăm că Alioșa era, cel puțin până la un anumit punct, ceea ce se cheamă un tânăr din vremea noastră, adică o fire cinstită, iubitoare de adevăr, un om care căuta cu stăruință adevărul și credea în el și care, purtând în sine acest crez, era hotărât cu tot dinadinsul să lupte pentru el din răspuțeri; însuflețit de râvna înfăptuirilor imediate, a faptelor de vitejie, gata să-și jertfească și viața pentru a le împlini. Din păcate însă, junii aceștia nu pricepeau că a-ți jertfi viața este adesea, poate, lucrul cel mai ușor, mult mai ușor de pildă decât acela de a închina cincisăzece din cei mai frumoși ani ai tinereții lor clocotitoare unei învățături aride, științei bunăoară, fie chiar numai ca să-și sporească înzecit forțele pentru a putea sluji cât mai bine adevărul și actele de eroism pe care doresc din toată inima să le săvârșească, fiindu-le țelul vieții; dar pentru majoritatea tineretului, o asemenea jertfă este mai presus de puterile sale. Alioșa se hotărâse să aleagă o cu totul altă cale decât junimea contemporană, având totuși și el sufletul însetat de aceleași înfăptuiri imediate. Și după ce apucase să reflecteze mai serios și să se pătrundă de credința în nemurirea sufletului și în existența lui Dumnezeu, fără să mai stea pe gânduri, decisese spontan: „Vreau să trăiesc pentru nemurire; nu accept sub nici un motiv compromisiuni sau jumătăți de măsură”. După cum, dacă ar fi ajuns la concluzia că Dumnezeu nu există și că sufletul nu este nemuritor, ar fi devenit pe loc ateu și socialist (pentru că socialismul nu se rezumă numai la problema muncitorească sau, așa cum se spune îndeobște, a celei de-a patra stări, ci în primul rând e vorba de însăși problema ateismului, a expresiei sale contemporane, problema Turnului Babel construit fără ajutorul divin și nu pentru a atinge slăvile cerești de aici, de jos, din lumea noastră pământească, ci pentru a pogori cerurile pe pământ). Acum lui Alioșa i s-ar fi părut curios, ba chiar imposibil, să trăiască mai departe așa cum trăise până atunci. S-a spus: „De voiești să fii desăvârșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor și după aceea vino și mă urmează”. La rândul său Alioșa se gândise: Nu se poate să dau numai două ruble în loc să-mi împart «averea» și nici să mă mulțumesc a merge la liturghie în loc «să-l urmez pe El» „.. Cine știe dacă în mintea lui nu stăruia cumva amintirea vagă a mănăstirii din preajma orașului nostru, unde nu se poate ca maică-sa să nu-l fi luat cândva cu dânsa la slujbă! Se prea poate de asemenea să fi avut o influență icoana în momentul când „apucata” îl ridicase în brațe. Alioșa probabil venise îngândurat și grav la noi în oraș numai ca să-și poată da seama dacă la mănăstire trebuia într-adevăr să dea „toată averea” sau dacă „două ruble” ar fi fost de ajuns și aici întâmplarea i-l scosese pe stareț în cale...

După cum am mai spus, era vorba de starețul Zosima; dar înainte de a trece mai departe, mă simt dator să arăt ce rol au de împlinit „stareții” în mănăstirile noastre, și-mi pare nespuse de rău că nu sunt nici destul de competent în această materie și nici absolut sigur de exactitatea informațiilor. Voi încerca totuși să lămuresc cititorii în câteva cuvinte, fără să caut să adâncesc mai mult problema. În primul rând, trebuie să spun că oamenii de specialitate, cunoscători în materie, susțin că stăreția ar fi apărut destul de

recent în mănăstirile noastre, adică de mai puțin de un secol, în timp ce în tot Orientul pravoslavnic, pe muntele Sinai și pe muntele Athos, această instituție datează de mai bine de un mileniu. Unii spun că în vechime ar fi existat și la noi sau cel puțin că ar fi trebuit să existe, dar că ar fi căzut în desuetudine, fiind definitiv părăsită în urma calamităților ce se abătuseră asupra Rusiei; jugul tăăresc, zavistia ce domnea în țară și întreruperea legăturilor cu Orientul după ce Constantinopolul fusese cucerit de turci. Se pare că stăreția ar fi renăscut la sfârșitul secolului trecut datorită unui vestit anahoret, Paisie Velicikovski {9} și a ucenicilor acestuia, deși până astăzi adică într-un răstimp de aproape o sută de ani – nu și-au însușit-o decât prea puține mănăstiri, ba chiar a fost supusă persecuțiilor ca o inovație străină Rusiei. La noi, în Rusia, înflorise mai cu seamă în faimosul schit Kozelskaia Optina {10}. Cum și cine o făcuse să pătrundă în mănăstirea noastră, n-aș putea să spun, dar până la vremea în care se desfășoară povestirea de față se perindaseră trei generații de stareți, iar cuviosul Zosima, ultimul dintre ei, măcinat de boală și șubred, era cu un picior în groapă și nu se știa încă cine ave să-i ia locul. Era într-adevăr o problemă foarte serioasă pentru mănăstirea noastră, care, până în momentul când fusese introdusă stăreția, nu avusese un prestigiu deosebit (nu poseda nici moaște sfinte, nici icoane făcătoare de minuni, iar numele ei nu era legat de niciuna dintre legendele glorioase înscrise în cronicile neamului, sau de vreun eveniment istoric, ori de cine știe ce merite strălucite față de patrie. Mănăstirea noastră ajunsese la o situație înfloritoarei dobândindu-și totodată faima numai datorită stareților săi, pe care sumedenie de credincioși din toate colțurile Rusiei veneau să-i vadă și să le ceara sfatul, străbătând mii de verste. Așadar, ce este un stareț? Starețul este acela care găzduiește în sufletul său și îmbrățișează cu voința sa, propriul tău suflet și voința ta. Din clipa când și-a ales un stareț, omul renunță la propria sa voință, încredințându-i lui cu cea mai deplină supunere și cu o totală uitare de sine. Acela care își pecetluiește astfel soarta acceptă de bunăvoie această încercare, această austeră ucenicie, în speranța că la capătul unor îndelungate străduințe vă ajunge să se învingă pe sine și să se domine atât de perfect, încât după o viață întreagă de ascultare să poată dobândi, în sfârșit, deplină libertate, descătușându-se de propriul său eu, ca nu cumva să împărtășească soartă celor care-și încheie viața fără a fi reușit să se regăsească pe sine. Aceasta instituție, stăreția, nu este o simplă abstracție. Îndatoririle față de stareț nu se mărginesc numai la obișnuita ascultare, ce, precum se știe, dăinuie din cele mai depărtate vremuri în mănăstirile din Rusia. Cel care face un legământ față de duhovnicul pe care și l-a ales e obligat să i se spovedească în permanență, după cum tot așa trebuie să existe o legătură indestructibilă între cel care primește și cel care face legământul. Se povestește, de pildă, că odată, în vremurile străvechi ale creștinismului, un frate n-ar fi îndeplinit canonul dat de starețul său, pe care l-a părăsit, fugind din mănăstire și trecând în altă țară, adică din Siria în Egipt. Acolo, după o viață îndelungată plină de minunate fapte, s-a învrednicit să pătimească pentru credință și să moara ca un mucenic. Drept pentru care

biserica s-a gândit să-i îngroape cu cinste trupul neînsuflețit, socotindu-l din momentul acela printre sfinți; în clipa când, însă, diaconul a rostit „Ieșiți cei chemați”, sicriul, în care se aflau rămășițele mucenicului, s-a smuls din loc și a zburat afară din biserică. Lucrul acesta s-a repetat de trei ori. Abia atunci a ieșit la iveală că sfântul mucenic călcase ascultarea pe care o datora starețului său, părăsindu-l și, prin urmare, cu toate slăvitele sale fapte, nu putea dobândi iertarea păcatelor fără dezlegarea acestuia. Îngropăciunea nu s-a putut, așadar, îndeplini decât după ce l-au chemat pe stareț să-i dea dezlegarea. Firește, nu este decât o veche legendă, dar iată mai jos un caz autentic și ceva mai recent. Un călugăr din zilele noastre venise să-și caute mântuirea la muntele Athos [11], când, într-o bună zi, starețul său i-a poruncit să părăsească mănăstirea pe care o îndrăgise că pe un sfânt locaș și un liman liniștit și să plece spre Ierusalim, să se închine la locurile sfinte, ca după aceea să se întoarcă înapoi în nordul Rusiei, undeva, în Siberia. „Acolo ți-e locul, nu aici.” Consternat, foc de supărare, călugărul s-a înfățișat patriarhului ecumenic de la Constantinopole cerându-i dezlegarea, la care i s-a răspuns că el, patriarhul, nu este nicidecum în măsură să-l dezlege și nu numai atât, dar că nu există pe toată fața pământului și nici nu e posibil să existe o putere care să-l dezlege de ascultarea dată de stareț în afară de acesta însuși cu puterea sa. De aici se poate vedea că, în anumite cazuri, stăreția era investită cu o putere nelimitată, aproape de neînțeles și tocmai de aceea, în primele timpuri, s-ar putea spune că a fost chiar persecutată în unele mănăstiri. În popor însă, stareții s-au bucurat dintru început de un prestigiu deosebit. Oamenii cei mai simpli, ca și fețele alese veneau, bunăoară, să li se închine stareților de la noi din mănăstire și să-și mărturisească păcatele, îndoielile și necazurile, cerându-le un sfat sau o îndrumare. Din pricina asta cei care îi priveau cu ochi răi pe stareți îi acuzau, printre altele, că înjoseau în chip samavolnic sfânta taină a spovedaniei, luând-o în deșert, deși faptul că ucenicul sau laicul își deschidea mereu sufletul în fața duhovnicului ales nu avea deloc caracterul unei taine bisericesti. Stăreția a izbutit totuși să se statornicească în cele din urmă, pătrunzând treptat în mai toate mănăstirile rusești. Ce-i drept, mijlocul acesta, încercat de milenii, de regenerare spirituală a omului, ce-i dă posibilitatea să-și descătuseze sufletul din robie și să atingă perfecțiunea morală, poate foarte bine să ajungă o armă cu două tăișuri, așa încât, în locul smereniei și a stăpânirii depline asupra propriei ființe, să sădească în inima unora cea mai demonică trufie, adică să-i arunce iarăși în lanțuri și nicidecum să-i elibereze.

Starețul Zosima avea șaiszeci și cinci de ani și se trăgea; dintr-o familie de moșieri. Cândva, în tinerețe, fusese ofițer într-un regiment din Caucaz. Impresia puternică pe care i-o făcuse lui Alioșa se datora, fără îndoială, unui fel de har sufletesc care-l deosebea de restul oamenilor. Tânărul locuia în aceeași chilie cu starețul, care-l îndrăgise, îngăduindu-i ai sta în preajma sa. Trebuie să spunem că, deși Alioșa se statornicise la mănăstire, nu era încă legat în nici un fel de ea. Putea, bunăoară, să iasă oricând voia, ba chiar să lipsească zile întregi, iar dacă purta rasa călugărească, o făcea de bunăvoie, ca să nu existe

nici o diferență între el și ceilalți ucenici, dar totodată, firește și pentru că așa îi plăcea lui Imaginația sa juvenilă fusese probabil adânc impresionată slava și de puterea de care starețul era înconjurat. Se spui că primind de ani și ani la el, în chilie, toată lumea care, dornică de o povață și însetată de cuvântul său alinător, venea să-și deschidă inima în fața lui, Zosima ar fi adunat în sine atâtea mărturisiri, atâtea zbucium sufletesc și atâtea spovedanii, încât spiritul lui devenise extraordinar de pătrunzător; era destul să arunce o privire asupra unui necunoscut, ca să ghicească imediat ce păs îl adusesse la el, ce dorea și ce suferință îl apasă, spre marea uimire și descumpănirea nou-venitului, ba uneori spre spaima bietului om, care vedea că taina lui era cunoscută înainte chiar de a fi apucat să deschidă gura. În același timp, Alioșa observase că mulți dintre vizitatori, adică majoritatea celor care veneau pentru întâia oară să stea de vorba între patru ochi cu starețul, intrau de obicei speriați, neliniștiți, pentru ca la urmă să plece, aproape fără excepție, înseninați, fericiți, încât chiar și cea mai sumbră figură se lumina. Așijderea, îl surprindea faptul că starețul nu se arăta deloc încruntat, dimpotrivă, mai totdeauna era vesel când venea lumea să-l vadă. Călugării spuneau că se apropie cu tot sufletul tocmai de cei mai păcătoși dintre oaspeții săi; ba chiar, cu cât omul era mai împovărat de păcate, cu atât îl îndrăgea mai mult. Au fost printre monahi unii care l-au urât toată viața și l-au dușmănit. Aceștia însă erau din ce în ce mai puțini și îndeobște îl urau pe tăcute, cu toate că printre dușmanii lui Zosima se numărau persoane cu mare prestigiu și greutate în mănăstire, de pildă, un schimnic, cel mai bătrân dintre toți, căruia i se dusese faima prin faptul că făcuse legământul tăcerii și că postea cu cea mai mare strășnicie. În schimb, mai toți ceilalți erau de partea lui, mulți chiar îl iubeau sincer, din toată inima, cu o râvnă ce mergea uneori până la fanatism. Aceștia mărturiseau deschis – deși, ce-i drept, nu în gura mare – că starețul era fără doar și poate un sfânt și gândindu-se că i se apropia sfârșitul, se așteptau din zi în zi să înfăptuiască cine știe ce minuni, făcând să se reverse o slavă fără seamăn asupra mănăstirii. Alioșa credea și el orbește în harul de a săvârși minuni al starețului, la fel cum credea în sicriul ce-și luase zborul din biserică. Văzuse atâția oameni care veniseră la Zosima cu câte un copil sau vreo rudă bolnavă, rugându-l să pună mâna pe creștetul lor ori ca să se roage pentru ei; unii dintre aceștia se întorceau în scurtă vreme, dacă nu chiar a doua zi, la mănăstire și, căzând la picioarele starețului, îi mulțumeau cu lacrimi în ochi pentru vindecarea celor în suferință. Alioșa nu-și punea niciodată întrebarea dacă era într-adevăr vorba de o tămăduire miraculoasă sau numai de o simpla ameliorare survenită de la sine în evoluția bolii; credea cu tot dinadinsul în forța spirituală cu care era înzestrat învățătorul său și slava acestuia se răsfrângea asupra-i, ca și cum ar fi fost propriul său triumf. Mai cu seamă îi creștea inima de bucurie și se lumina la față atunci când starețul ieșea în întâmpinarea mulțimii de credincioși ce-l aștepta la poarta mănăstirii – oameni simpli, din popor, veniți de cine știe unde de pe cuprinsul Rusiei, să-l vadă și să-i primească binecuvântarea. Lumea se prosterna în fața lui lăcrimând, îi săruta picioarele,

femeile strigau în gura mare, întinzând spre el pruncii sau împingând din spate câte o biată bolnavă muncită de „ducă-se-pe-pustii”. Starețul le vorbea și, cum stăteau așa, cu capetele plecate, rostea asupra lor o scurtă rugăciune și-i binecuvânta, dându-le apoi drumul să plece. În ultima vreme însă, din pricina crizelor ce-l chinuiau tot mai des, ajunsese ca o umbră, încât nu mai avea putere să iasă până la ușa chiliei și credincioșii îl așteptau zile întregi în prag. Alioșa nu se întreba de ce, oare, bătrânul era atât de iubit și nici de ce lumea cădea la picioarele lui, lăcrimând înduioșată numai cât îl vedea. O, el își dădea prea bine seama că pentru sufletul smerit al rusului, al omului din popor, istovit de neazuri și de nevoi și mai ales covârșit de veșnicele nedreptăți și de povara eternelor sale păcate – ale sale, ca și ale lumii întregi – nu există necesitate mai puternică, nici consolare mai deplină decât un obiect sau un om sfânt căruia să-i poată cădea la picioare și să i se poată închina, zicându-și în adâncul lui: „Cel puțin dacă noi, ăștia, suntem păcătoși, netrebnici și slabi de înger, se află pe lume un sfânt, un om mai presus decât toți, un suflet drept, în care sălășluiește adevărul. Prin urmare, adevărul nu s-a irosit, vom avea și noi parte de el odată și odată, când va pogori peste tot, precum ni s-a făgăduit”. Alioșa știa că așa și altfel, simte și judecă poporul, știa și înțelegea lucrul ăsta și pentru el nu mai încăpea nici o îndoială că Zosima era într-a-devăr sfântul acela în sufletul căruia se păstra dreptatea divină, așa cum nu mai încăpea nici o îndoială pentru mujicii care plângeau și pentru femeile lor bolnave care întindeau spre el pruncii. Cu atât mai vârtos era convins Alioșa – mai convins chiar decât toți ceilalți monahi – că, după ce bătrânul va închide ochii, mănăstirea va fi în mare cinste și slavă. De altfel, de la un timp încoace, sufletul său era stăpânit de un puternic și mistuitor entuziasm, ce ardea cu o flacără tot mai vie. Faptul că, în felul lui, starețul se dovedea a fi un caz izolat nu-l tulbura câtuși de puțin. „N-are a face, își zicea în sinea sa, oricum ar fi, starețul este un sfânt și în inima lui sălășluiește taina primenirii tuturor, puterea aceea fără seamăn care va statornici cândva dreptatea pe pământ și va face ca toți oamenii să devină sfinți și să se iubească între ei, să nu mai existe pe lume nici bogați, nici sărmani, nici sus-puși, nici umili, să fie unul ca și altul, deopotrivă, copiii Domnului. Atunci se va întrona cu adevărat împărăția lui Hrist.” Acesta era visul pe care îl hrănea în sufletul său Alioșa. Se pare că tânărul nostru fusese adânc impresionat de sosirea celor doi frați mai mari, pe care nici măcar nu-i cunoscuse până atunci. Cu Dmitri Fiodorovici se împrietenise mai repede și mai strâns decât cu celălalt frate, Ivan Fiodorovici (frate bun și după tată și după mamă), deși Dmitri venise mai târziu la noi în oraș. Era foarte curios să-l cunoască mai bine pe Ivan, dar, deși se împliniseră două luni de când acesta se afla în localitate și se vedea destul de des cu el, nu izbuteau să se apropie unul de altul. Alioșa, tăcut din fire, părea că așteaptă mereu ceva, că se simte stingherit din nu știu ce pricină; la rândul său, Ivan, deși în primele zile Alioșa îi surprinsese de câteva ori privirea ațintită asupra lui, cercetătoare, uitase foarte curând de existența mezinului, sau cel puțin așa s-ar fi spus. Alioșa își dădu numaidecât seama de asta și se simți rușinat,

punând lipsa de interes pe care i-o arăta fratele său pe seama diferenței de vârstă dintre ei și mai ales a diferenței de cultură. În același timp însă se întreba dacă nu cumva mai putea fi și o altă pricină la mijloc care să explice lipsa lui de interes, un motiv pe care Alioșa nu putea să-l cunoască, și-i făcea impresia că Ivan era preocupat de ceva, probabil de un lucru foarte important, că avea un țel pe care-l urmărea, știind totodată că este foarte greu de atins; de aceea, pesemne, părea să se sinchisească atât de puțin de frate-său mai mic; asta era, firește, singura explicație a privirilor lui absente. Alteori se gândea că, poate, savantul și ateul Ivan se uita cumva cu dispreț la un biet călugăr tinerel și naiv ca el, care-și făcea ucenicia. Știa prea bine că fratele lui este ateu. Nu se simțea, așadar, jignit de acest dispreț – în cazul când într-adevăr Ivan l-ar fi disprețuit – și Alioșa aștepta cu timiditate și în același timp cu o neliniște inexplicabilă, clipa când Ivan va binevoi, în sfârșit, să se apropie de el. Dmitri Fiodorovici vorbea despre Ivan cu cel mai adânc respect, ba chiar cu un tremur de emoție în glas. Din gura lui aflase Alioșa o serie de amănunte asupra acelei împrejurări importante care-i legase atât de strâns în ultima vreme pe cei doi frați mai mari. Venerația pe care Dmitri o avea față de Ivan i se părea cu atât mai semnificativă lui Alioșa cu cât, în comparație cu Ivan, fratele cel mare era aproape incult și, puși alături, se deosebeau atât de mult unul de altul ca individualitate și fire, încât nu știu dacă s-ar fi găsit pe lume doi oameni mai diferiți.

Cam pe atunci a avut loc în chilia starețului care, precum spuneam, făcuse o adâncă impresie asupra lui Alioșa, întâlnirea sau, mai bine zis, reunirea tuturor membrilor acestui nucleu familial alcătuit din elemente atât de disparate. Pretextul ce o prilejuise era de fapt fals. În momentul acela divergențele dintre Dmitri Fiodorovici și tatăl acestuia, Fiodor Pavlovici, pricinuite de moștenire și diferite răfuiești bănești, tocmai atinseseră punctul culminant și păreau cu neputință de aplanat. Raporturile se înăspriă într-atât, încât situația devenise insuportabilă. Se pare că Fiodor Pavlovici fusese cel care venise cu propunerea, mai mult așa, în glumă, ca să se întrunească cu toții în chilia starețului Zosima și, fără a recurge la mijlocirea lui directă, să încerce a ajunge la o înțelegere cât mai decentă, cu gândul că figura bătrânului monah și cinul său nu puteau decât să impună respect și dorința de împăciuire. Dmitri, care nu-l vizitase niciodată pe stareț și nici măcar nu știa cum arată, bănuise numaidecât că taică-său voia să-l intimideze, punându-l față în față cu starețul; dar cum în adâncul său își reproșa unele ieșiri mai violente în discuțiile pe care le avusese în ultima vreme cu părintele său, primi provocarea. Trebuie să menționăm că Dmitri nu locuia ca fratele său, Ivan Fiodorovici, în casa părintească, ci singur, în celălalt capăt al orașului. Cel mai încântat dintre toți de această propunere fu Piotr Aleksandrovici Miusov, care se întâmplase să fie în momentul acela în localitate. Liberal de tipul celor din anii 1840-1850, liber-cugetător și ateu, Miusov își dădu toată silința să aducă la îndeplinire acest proiect, poate numai din plictiseală sau poate dintr-o dorință deșartă de a găsi un prilej de distracție. Era curios, de altminteri, să vadă și el mănăstirea și

să dea ochii cu „sfântul”. Cum vechiul său litigiu cu mănăstirea nu se stinsese și procesul pentru hotărnicie și pentru nu știu ce drepturi de tăiere a pădurii și de pescuit etc. Era încă în curs, se grăbi să se folosească de ocazie, exprimându-și dorința de a sta de vorbă personal cu părintele egumen ca să încheie printr-o înțelegere amicală toată tărășenia. Un oaspete mânat de asemenea intenții frumoase se cuvenea, bineînțeles, să fie primit cu mai multă deferentă și politețe decât un simplu curios. În virtutea acestor considerente se depuseră oarecare stăruințe în mănăstire pe lângă starețul Zosima, care, fiind bolnav, în ultima vreme aproape că nu mai ieșea de la el din chilie, refuzând să-i primească până și pe vizitatorii săi obișnuiți; până la urmă, totuși, își dădu consimțământul și astfel se stabili ziua când trebuia să aibă loc întâlnirea. „Cine m-a pus pe mine judecător peste ei?” se mulțumi starețul să-i spună, zâmbind, lui Alioșa.

Reuniunea proiectată îl frământa grozav pe tânărul nostru, își dădea seama că, singurul dintre împlicinții care se hârâiau de atâta timp, singurul în stare să ia în serios această întrevedere era, fără îndoială, Dmitri, pe când motivele ce-i determinau pe ceilalți să vină erau destul de ușuratică, dacă nu chiar jignitoare pentru stareț. Ivan și Miosov veneau probabil împinși de o curiozitate destul de vulgară, iar tatăl lui, ca să facă pe măscăriciul sau să joace teatru. O, cât era el de tăcut, Alioșa ajunsese totuși să citească foarte lămurit și adânc în sufletul tatălui său! Fiindcă băiatul ăsta, repet, nu era cătuși de puțin naiv, așa cum îl socoteau toți. Aștepta, deci, cu o strângere de inimă ziua stabilită. În sinea lui dorea, firește, să se curme odată zăzania ce dezbină familia sa. Mai presus însă de asta era grija pe care i-o purta starețului: tremura pentru el, pentru prestigiul lui, se temea să nu fie cumva jignit și mai ales se temea de ironia fină, politicoasă a lui Miosov, ca și de reticențele și tăcerea condescendentă a eruditului său frate, Ivan, închipuindu-și că niciunul, nici altul nu vor pierde această ocazie. Ar fi vrut chiar cu orice risc să-l prevină pe stareț, să-i atragă atenția asupra persoanelor care aveau să-l viziteze, dar până la urmă se răzgândi și nu-i mai spuse nimic. Doar în ajunul întrevederii îi trimise vorbă, printr-o cunoștință comună, fratelui său Dmitri că-l iubește și așteaptă să se țină de cuvânt. Dmitri nu prea se dumeri care putea să fie tâlcul acestui mesaj, cu atât mai mult cu cât nu-și amintea să-i fi făcut vreo promisiune, dar îi răspunse, totuși, printr-o scrisoare că va căută, pe cât va fi cu putință, să-și păstreze cumpătul, în pofida acestei „ticăloșii” și că, deși pentru el atât starețul, cât și Ivan sunt oameni vrednici de toată stima, este convins că la mijloc nu poate fi decât o capcană ce i s-a întins cu multă abilitate, sau cine știe ce josnică mascaradă și încheia în felul următor: „Cu toate astea, mai curând mi-aș mușca limba decât să mă port necuviincios față de părintele Zosima, știind cât de mult îl cinstești pe Sfinția sa”. Aceste câteva rânduri nu avură însă dărul să-l liniștească pe Alioșa.

I – SOSIREA LA MĂNĂSTIRE.

Era o zi minunată, caldă și senină, așa cum sunt zilele pe la sfârșitul lui august. Întrevederea cu starețul urma să aibă loc îndată după liturghie, adică pe la unsprezece și jumătate.

Cum însă oaspeții nu aveau chef să meargă la liturghie, sosiră chiar în momentul când lumea ieșea din biserică. Veniseră cu două trăsură; în prima – o caleașca elegantă trasă de doi bidivii scumpi – se afla Piotr Aleksandrovici Miusov, însoțit de un tânăr de vreo douăzeci de ani, Piotr Fomici Kalganov, rubedenie cu dânsul. Tânărul se pregătea să intre la universitate, iar Miusov, la care – din cine știe ce motive – locuia deocamdată, stăruia să plece cu el în străinătate, la Zurich sau Jena, ca să-și desăvârșească studiile acolo.

Kalganov stătea, totuși, în cumpănă. Părea dus pe gânduri, distrat. Altminteri, agreabil ca înfățișare, bine clădit și destul de înalt. Uneori avea o privire fixă, ciudată: ca mai toți oamenii distrați, se uita la tine multă vreme fără să te vadă. Tăcut de obicei, părea stângaci, dar uneori – însă numai atunci când se afla între patru ochi cu cineva – se însuflețea dintr-o dată, îi mergea gura și râdea mereu din te miri ce. Era numai un foc de paie, care însă se stingea tot atât de repede și de brusc cum se și isca. Umbla totdeauna bine îmbrăcat, chiar elegant. Avea ceva avere, de altfel și aștepta o moștenire care să i-o mai sporească. Îl cunoștea pe Alioșa și erau prieteni.

În cealaltă trăsură – o birjă hodorogită, care trosnea din toate încheieturile, altminteri destul de încăpătoare, trasă de două gloabe sure cu pete roșcate, care rămăseseră mult în urma telegarilor lui Miusov – sosi, în sfârșit și Fiodor Pavlovici, însoțit de fiul său Ivan Fiodorovici. Dmitri Fiodorovici fusese încunoștințat din ajun în privința orei la care trebuiau să se întâlnească, dar, precum se vedea, întârziase. Oaspeții își lăsară trăsurile afară, la intrare, unde se afla arhondaricul și pătrunseră pe jos în incinta mănăstirii. Se pare că, în afară de Fiodor Pavlovici, niciunul nu vizitase în viața lui o mănăstire, iar cât îl privește pe Miusov, nu mai călcăse în biserică de cel puțin treizeci de ani. Se uita în jurul lui cu o curiozitate pe care căuta s-o ascundă sub o prefăcută nepăsare. Jur-împrejur însă, în cuprinsul mănăstirii, spiritul său de observație nu descoperi nimic altceva decât clădirea bisericii și acareturile, care nu aveau nimic deosebit. Ultimii credincioși părăseau tocmai locașul și, scoțându-și pălăriile, își făceau cruce. Ici-colo, printre oamenii de rând, se zăreau și câteva persoane din elită, două-trei doamne, ba chiar și un general foarte, foarte bătrân, care trăseseră cu toții la arhondaric. Cât ai clipi din ochi, nou-veniții fură asaltați de cerșetori, dar niciunul dintre ei nu catadicsi să-i miluiască, numai Petrușa Kalganov scoase din pungă un gologan de zece copeici, pe care-l strecură în pripă, rușinat, în mâna unei femei, șoptindu-i repede: „împărțiți între voi”. De fapt, nu avea nici un motiv să se rușineze, fiindcă însoțitorii lui nici nu băgaseră de seamă, dar când își dădu seama de asta, tânărul se fâstâci și mai tare.

Un lucru părea, totuși, ciudat: oaspeții se așteptau, așa cum era și firesc, să fie primiți de cineva și chiar cu oarecare; considerație, de vreme ce unul dintre ei făcuse de curând o danie de o mie de ruble mănăstirii, iar celălalt se

număra printre cei mai de seamă moșieri din județ atât ca avere, cât și în privința culturii, un om de care – s-ar putea spune – călugării depindeau într-o oarecare măsură; ar fi destul să ne gândim numai la întorsătură pe care putea s-o ia procesul pentru dreptul de a pescui în râu și de a tăia pădurea. Cu toate astea, nu li se făcu nici o primire oficială și nimeni nu le ieși în întâmpinare. Miusov aruncă o privire distrată asupra mormintelor din jurul bisericii și dădu să spună că probabil lespezile acelea îi vor fi costat bani grei pe răposații care ținuseră să-și asigure odihna de veci într-un loc „sfântit”, dar se răzgândi; mânia începuse să-l cuprindă, luând locul în sufletul său ironiei liberale.

— Cine dracu' ar putea să ne dea o lămurire în harababura asta de aici...?! Trebuie să ne decidem ce facem, timpul trece... Rosti el ca pentru sine.

În momentul acela, un domn în vârstă, îmbrăcat cu o manta de vară, chel și cu o privire dulceagă, se apropie de grupul lor. Își scoase pălăria și, cu un glas peltic și mios, se recomandă, spunându-le că se numea Maksimov și că avea o moșie în Tuia. După care se oferi să dea toate lămuririle necesare călătorilor noștri.

— Starețul Zosima locuiește la schit... Așa, așa, dumnealui, știți, nu părăsește niciodată schitul; de aici, de la mănăstire, să tot fie vreo patru sute de pași până acolo. O luați, uite, pe aci, prin crâng, așa, așa prin crâng...

— Știam și eu că trebuie să trecem printr-o pădurice, răspunse Fiodor Pavlovici, atâta doar că nu-mi aminteam pe unde s-o luăm, sunt ceva ani de când n-am mai călcat pe aici.

— Ieșiți pe poarta asta și pe urmă drept înainte, prin crâng... Așa, așa, prin crâng. Mergeți cu mine, dacă-mi permiteți... Și eu... Așa, așa și eu... Pofțiți pe aici, așa, așa, pe aici...

Vizitatorii se îndreptară spre poartă și, ieșind afară, o apucară prin pădurice. Moșierul Maksimov, un om de vreo șaiszeci de ani, îi însoți, mergând sau, mai bine zis, alergând ca să țină pasul cu ei și cercetându-i pe toți cu o curiozitate înfrigurată, aproape supărătoare. Pur și simplu căsca ochii la ei.

— Vedeți dumneavoastră, avem ceva de discutat cu dânsul, o chestiune personală, îi explică puțin cam tăios Miusov. Domnia sa a binevoit să ne acorde, cum s-ar zice, o audiență; de aceea, cu toate că vă suntem îndatorați pentru că ne-ați arătat drumul, v-am ruga să nu intrați o dată cu noi.

— A, păi am și fost la dânsul, așa, așa, am fost mai înainte... Un chevalier parfait! {12} izbucni deodată moșierul, plesnind din degete.

— Cine este chevalier? Întrebă Miusov.

— Dânsul, adică starețul... Starețul-minune, așa, așa... Dumnealui în persoană, mândria și slava mănăstirii, „părintele” Zosima! Asemenea stareț...

Pălăvrăgeala lui fără șir fu întreruptă deodată de un călugăr tinerel care-i ajunsese din urmă. Era un monah de statură mijlocie, cu o camilafcă pe cap, tras la față și palid. Fiodor Pavlovici și Miusov se opriră. Călugărul se înclină adânc și cu smerenie în fața lor și rosti:

— Domnilor, părintele egumen vă pofteste cu plecăciune să-i faceți cinstea și să luați masa cu dânsul după ce vă duceți la schit. La ora unu, la

arhondaric; apoi, întorcându-se către Maksimov: și pe dumneavoastră de asemenea.

— Vin, sigur că vin! Exclamă Fiodor Pavlovici, măgulit peste măsură de invitație. Mai încape vorbă! Știți că am promis cu toții să ne purtăm cuviincios... Vii și dumneata, nu-i așa, Piotr Aleksandrovici?

— Bineînțeles. De ce crezi doar că m-am ostenit până aici dacă nu ca să cunosc toate datinile lor? Un singur lucru mă supără, Fiodor Pavlovici, ca să-ți spun drept și anume, faptul că ești și dumneata aici...

— Văd că Dmitri Fiodorovici e lipsă la apel.

— Ce bine ar face să stea acasă. Crezi poate că-i o plăcere pentru mine să mă amestec în răfuielele voastre și pe deasupra să te mai suport și pe dumneata? Venim cu dragă inimă, rosti el apoi, adresându-se monahului, spuneți-i părintelui egumen că-i mulțumin pentru invitație.

— Mi s-a dat în grijă să merg cu dumneavoastră la Sfinția! Sa, răspunse tânărul călugăr.

— Atunci eu mă reped între timp până la părintele egumen, așa, așa, mă duc la dânsul, gânguri ca un porumbel moșierul Maksimov.

— Părintele egumen este ocupat acum, dar dacă vreți să va duceți, treaba dumneavoastră.

— Ce bătrân pisălog! Exclamă Miusov după ce moșierul Maksimov plecă, luând-o la picior spre mănăstire.

— Seamănă cu von Sohn {13}, spuse tam-nisam Fiodor Pavlovici.

— Atâta știi și dumneata... De unde ai mai scos-o că seamănă cu von Sohn? L-ai văzut vreodată?

— I-am văzut fotografia. Chiar dacă trăsăturile sunt diferite, există totuși ceva comun între ei, ceva ce nu se poate exprima prin cuvinte. Îți spun eu, leit von Sohn. Mă pricep la fizionomie.

— S-ar putea să ai dreptate, dacă zici că te pricepi atât de bine. Dar uite ce este, Fiodor Pavlovici, după cum prea bine spuneai adineauri, ai promis c-o să te porți cuviincios, te rog să nu uiți acest lucru. Îți repet, deci: fii bun și caută să păstrezi măsura. Iar dacă te apuci să faci aici pe bufonul, îți spun clar: n-aș vrea să am nimic de împărțit cu dumneata... Uite, ăsta-i omul – adăugă el, adresându-se călugărului – ți-e și frică să intri cu dânsul într-o casă de oameni cumsecade.

Un surâs fin, înmuiat într-o undă de șiretenie, se înfiripă pe buzele subțiri și palide ale călugărului, care se mulțumi să nu spună nimic, lăsând să se vadă lămurit că tăcea dintr-un sentiment de demnitate. Miusov se încruntă și mai tare.

„Dracu' să-i ia pe toți. Totul e numai spoială, de atâtea veacuri au învățat să păstreze aparențele, când, în fond, nu-i decât șarlatanie și ipocrizie curată!” se gândi el.

— Iată și schitul, am ajuns! Strigă Fiodor Pavlovici. Uite gardul, uite și poarta; e încuiată. Și încep să-și facă niște cruci mari în fața sfinților zugrăviți pe canaturile porții și de jur-împrejurul ei. Câte bordeie, atâtea obicei, ce poți

sa faci?! Comentă el. Aici trăiesc vreo douăzeci și cinci de preacucemici, veniți la schit să-și caute mântuirea și care toată ziua se uită unul la altul și se îndoapă cu varză. Știți însă care e lucrul cel mai grozav? Nici o femeie nu are voie să intre pe poarta asta. Nu are voie și nici nu s-a pomenit să treacă vreuna. Am auzit că starețul le primește totuși pe cucoane... se întoarce el deodată spre tânărul monah.

— Persoanele feminine din popor se odihnesc și-l așteaptă acolo, în apropierea cerdacului, așa cum puteți vedea și dumneavoastră. Iar pentru doamnele din societate, tot acolo lângă cerdac, dar dincolo de gard, s-au zidit două încăperi. Vedeți gemulețele acelea de colo? Starețul, când îi permite sănătatea, iese pe o ușiță lăturalnică, adică le primește afară din schit. Și acum e o cucoană din Harkov care-l așteaptă, o moșierită, Hohlakova, cu fiică-sa, care-i bolnavă. Se vede că Sfinția sa le-a promis c-o să iasă, deși în ultima vreme se simte atât de slăbit, încât nici măcar lumea de rând n-a mai apucat de mult să-l vadă la față.

— Vasăzică, totuși, există o portiță de ieșire, când e vorba de cucoane! Să nu crezi Sfinția ta c-am vrut să fac vreo aluzie necuviincioasă, am zis și eu așa, într-o doară. Nu știu dacă ați auzit că pe muntele Athos sunt interzise cu strictețe vizitele feminine, mai mult chiar, nici o făptură de parte femeiască – găinușe, curci sau vițelușe – n-are voie să treacă pragul mănăstirii.

— Fiodor Pavlovici, să știi că te las aici și plec. Au să te dea afară pe brânci, să vezi dacă n-o să se întâmple așa...!

— Nu înțeleg ce ai cu mine, Piotr Aleksandrovici... Priviți, se minună el apoi în gura mare, intrând pe poartă, cum trăiesc dumnealor ca-n rai în această vale a trandafirilor!

Într-adevăr, deși nu se zărea nici un trandafir nicăieri, curtea era așternută cu un covor de flori tomnatice, care mai de care mai frumoase și mai alese. Se vedea o mână pricepută în felul cum erau îngrijite. Pretutindeni, numai straturi de flori – și-n preajma bisericii și printre morminte. Căsuța în care se afla chilia starețului – o căsuță scundă, de lemn, cu cerdac la intrare – era și ea înconjurată de flori.

— Tot așa era și pe vremea starețului dinainte, Varsonofie? Se zice că dânsul nu îngăduia luxul; era un om iute la mânie – când se supăra nu-i lipsea mult să bată drept-credincioasele cu cârja, observă Fiodor Pavlovici în timp ce urcau treptele.

— E adevărat că starețul Varsonofie avea momente când o cam lua razna, dar i se pun în seamă și multe parascovenii. N-am auzit, ce să spun, să fi bătut pe cineva vreodată cu cârja, răspunse călugărul. Și acum, domnilor, vă rog așteptați o clipă, să vă anunț.

— Fiodor Pavlovici, pentru ultima oară îți atrag atenția! Știi, cum ne-a fost vorba... Te rog să te porți frumos, altfel o să ai de-a face cu mine, îi mai șopti o dată Miusov.

— Nu pricep de ce ești atât de îngrijorat... Strecură ironic Fiodor Pavlovici. Ori te apasă cumva păcatele? Se zice că starețul citește dintr-o privire

tot ce ai pe suflet. Și-apoi, nu știu, zău, de ce te sinchisești atâta de părerea lor, dumneata, un parizian, o persoană cu vederi liberale! Nu te mai recunosc, pe onoarea mea!

Miusov nu apucă să mai răspundă la sarcasmele lui, fiindcă în momentul acela fură pofțiți înăuntru. Dar când pași pragul chiliei era oarecum iritat.

„Uf, știu ce o să se întâmple acum, se gândi el, mă cunosc prea bine. Sunt enervat, o să mă las târât în cine știe ce discuție, o să mă înfierbânt și nu văd ce rost are să mă înjosesc și pe mine și opiniile mele!”

II – BĂTRÎNUL MĂSCĂRICI.

În momentul când pătruseră înăuntru, tocmai intră pe ușă și starețul care, încunoștințat de sosirea lor, se grăbea să-și părăsească iatacul. Mai erau în chilie doi ieromonahi de la schit care-l așteptau – părintele bibliotecar și părintele Paisie, un om bolnăvicios, deși încă tânăr, despre care toată lumea știa că este tobă de carte. În afară de ei, se mai afla încă cineva în cameră, stând în picioare într-un colț (și acolo rămase până la sfârșitul întrevederii), un seminarist de vreo douăzeci și doi de ani, îmbrăcat cu surtuc, viitor teolog, care nu știu cum ajunsese să fie răsfațat de toată lumea din mănăstire, de toți monahii. Destul de înalt ca statură, tânărul avea o față lată, plină de prospețime și niște ochi înguști, căprui, cu o sclipire de inteligența în privire și foarte atenți. Părea extrem de respectuos, fără să depășească niciodată limitele buneicuviințe, dar, în același timp și fără slugărnice. Nici nu se înclină măcar în fața oaspeților, ca unul ce nu se socotea de rangul lor, făcând parte dintr-o tagmă mai mărunță și neavând nici o situație materială care să-i asigure independența.

Starețul Zosima ieși din iatac, urmat de un ucenic și de Alioșa. În clipa când se arătă în ușă, cei doi ieromonahi se sculară în picioare și-l întâmpinară bătând mătâni până la pământ, apoi se apropiară de el, să le dea binecuvântarea și să-i sărute mâna. Starețul făcu semnul crucii asupra lor, bătând așijderea câte o mătanie până la pământ în fața fiecăruia și le ceru la rândul său binecuvântarea. Tot ceremonialul acesta, îndeplinit cu cea mai mare seriozitate, nu ca un ritual obișnuit, avea ceva aproape emoționant. Totuși, lui Miusov i se păru că monahii îl săvârșiseră cu un anumit scop, încercând astfel să-i insuflă respect. Se gândise încă din ajun la clipa asta, și, cum intrase primul în odaie, își spunea ca, oricare ar fi fost ideile lui, măcar din simplă politețe (fiindcă așa era obiceiul pământului) s-ar fi convenit să se apropie de stareț și să-i ceară binecuvântarea; cel puțin atât, dacă nu voia să-i sărute mâna. Văzându-i însă pe călugări cum băteau mătâni și-i pupau mâna, își schimbă pe loc hotărârea și se mulțumi să salute grav și plin de demnitate, înclinându-se destul de adânc, dar ca un om de lume, după care se duse să se așeze pe scaun. Fiodor Pavlovici procedă la fel, maimuțărindu-i fiecare gest. Ivan Fiodorovici făcu la rândul său o plecăciune politicoasă și demnă, cu brațele de asemenea lipite de trup, iar Kalganov se fâstâci așa de tare, încât uită să mai și salute. Starețul lăsă atunci să-i cadă moale mâna ridicată pentru binecuvântare și, făcând de asemenea o plecăciune, își invită musafirii să șadă.

Lui Alioșa i se urcă tot sângele în obraji de rușine. Presimțirile sale începeau să se adevărească.

Starețul se așeză pe un mic divan din lemn de brad, îmbrăcat în piele, de o formă arhaică, poftindu-i pe oaspeți, în afară de cei doi ieromonahi, să ia loc pe cele patru scaune de brad, îmbrăcate tot așa în piele neagră foarte uscată, ce stăteau înșirate de-a lungul peretelui opus. Ieromonahii se așezară de-a dreapta și de-a stânga lui, unul lângă ușă, celălalt la fereastră. Seminaristul, Alioșa și ucenicul rămaseră în picioare. Chilia în care se aflau nu era prea încăpătoare și destul de sărăcăcios mobilată. Doar strictul necesar, câteva obiecte cioplite ca din topor, numai lucruri vechi și uzate. Două glastre cu flori împodobeau pervazul ferestrei, iar într-un colț se zăreau niște icoane, dintre care una mare de tot, cu chipul Născătoarei, zugrăvită probabil cu mult înainte de schismă. În fața ei ardea o candelă. Mai erau apoi încă două icoane cu ferecături strălucitoare, niște heruvimi de ceară, câteva bibelouri de porțelan în formă de oușoare și un crucifix catolic de fildeș cu o Mater Dolorosa zăcând la picioarele lui, în sfârșit, o serie de gravuri străine, reproduceri după operele marilor maeștri italieni din secolele trecute. Iar lângă tablourile acelea arătoase și scumpe stăteau atârinate câteva naive litografii rusești populare, înfățișând o seamă de sfinți mucenici și precucioși părinți etc, din cele care se vând la iarmaroc cu două copeici bucata. Pe peretele celălalt se vedeau portretele litografiate ale unor arhierii ruși în viață sau de mult răposați. Miusov se uită în treacăt la icoanele acelea fabricate în serie, apoi rămase cu privirea ațintită asupra starețului. Era convins că ochiul său nu poate să dea greș – slăbiciune peste care trebuie să trecem cu vederea, dacă ne gândim că avea cincizeci de ani, vârstă la care un om de lume, inteligent, cu o situație materială stabilă, fără să vrea chiar, se simte pătruns de respect față de propria persoană.

Starețul nu-i plăcu de la prima vedere și într-adevăr bătrânul avea o figură pe care și alții, nu numai Miusov, ar fi socotit-o poate dezagreabilă. Un om costeliv, adus de spate, mic de statură, care abia se ținea pe picioare. Nu avea decât șaiszeci și cinci de ani, dar din pricina bolii i-ai fi dat cel puțin cu zece ani mai mult. Obrazul lui, uscat ca un pergament, era brăzdat de o mulțime de cute mărunte, ce se îndeseau mai ales în jurul ochilor. Fără să fie mari, ochii aveau o privire deschisă, ageră și scânteietoare, încât se vedeau ca două licăriri de lumină. Părul cărunt se mai păstra numai la tâmple, purta un barbișon scurt și rar, buzele – pururea surâzătoare – îi erau subțiri ca un fir de ață, iar nasul, ascuțit ca un cioc de pasăre.

„După toate semnalmentele, pare un om meschin, răutăcios, arogant și mic la suflet”, se gândi Miusov, furios pe sine însuși.

Ceasul, care tocmai atunci începu să bată, făcu să se spargă gheața. Ornicul mic, ieftin, cu greutăți clincăni grăbit de douăsprezece ori.

— Poftim, asta era ora la care trebuia să ne întâlnim! Exclamă Fiodor Ivanovici. Și fecioru-meu, Dmitri Fiodorovici, n-a catadicsit încă să vină... Vă cer iertare în numele lui, sfinte stareț! (Alioșa se cutremură numai când auzi spunând „sfinte stareț”). În ce mă privește, să știți că sunt foarte punctual, în

viață nu mi s-a întâmplat să întârzii vreodată, fiindcă totdeauna am grijă să-mi amintesc că punctualitatea este politețea regilor...

— Numai că dumneata nu ești cap încoronat, nu se putu stăpâni să nu-i dea peste nas Miusov.

— Ai dreptate, nu sunt cap încoronat. Închipuiește-ți, Piotr Aleksandrovici, că știam și eu asta, o, Doamne! Așa sunt eu totdeauna, mă ia gura pe dinainte! Preasfinte! Exclamă el, sub imboldul unui patos de moment. Aveți în fața domniei: voastre un măscărici în carne și oase! Așa mă și recomand.; Ce vreți, e o meteahnă veche a mea! Iar dacă se mai întâmplă când și când să torn câte o minciună, o fac numai, da, da, numai și numai ca să râdă lumea și să fiu agreabil în societate. Trebuie doar să fii agreabil în societate, nu-i așa? Acum vreo șapte ani, mă dusesem într-un târgușor unde aveam niște daraveri de pus la cale și acolo împrejurările au făcut să mă împrietenesc cu niște negustori mai mărunței, într-o zi ne ducem cu toții la ispravnic, fiindcă, vedeți dumneavoastră, voiam să-l rugăm ceva și ne gândiserăm să-l poftim a lua masa cu noi. Iese dumnealui, ispravnicul, un munte de om, gras, bălan și ursuz din fire, un individ foarte periculos, cu care nu-i bine să ai de-a face în asemenea situații, cu atât mai mult cu cât suferă de ficat, da, da, de ficat. „Știți, încep eu cu un aer degajat, ca un om de lume, domnule ispravnic, am venit cu o rugămintă la dumneavoastră: am dori să fiți, ca să spun așa, napravnikul {14} nostru!” „Ce Napravnik, care Napravnik?!” zice el. Mi-am dat seama pe loc că n-o să facem nici o ispravă cu dânsul, fiindcă a rămas serios, nici măcar nu i-ar fi trecut prin cap că era numai un joc de cuvinte, totuși, nu m-am dat bătut: „Am făcut numai o glumă, zic, așa ca să mai râdem puțin, fiindcă domnul Napravnik, știți, este un cunoscut capelmaistru rus, iar pentru armonia întreprinderii noastre dumneavoastră sunteți cel mai indicat să ne fiți capelmaistru...” După cum vedeți, lămuririle mele, ca și comparația... Erau cât se poate de judicioase, nu-i așa? Dar dumnealui, de colo: „Scuzați, vă rog, zice, eu sunt ispravnic și nu permit nici un fel de calambururi pe socoteala funcției mele”. Și făcând stânga-împrejur, a dat să plece. „Aveți dreptate, sigur că da, îi strig eu din urmă, sunteți ispravnic, cum ați putea fi Napravnik!” „Ba, zice dumnealui, din moment ce ați spus Napravnik, înseamnă că sunt Napravnik.” și, închipuiți-vă, toate socotelile noastre au fost date peste cap! Uite-așa mi se întâmplă mereu, dar mereu! Totdeauna îmi tai craca de sub picioare, cu amabilitățile mele! Odată, sunt mulți ani de atunci, i-am spus, tot așa, unei persoane influente: „Soția dumitale, zic, este o ființă generos croită”, referindu-mă la calitățile sale morale, cum s-ar zice, la prestigiul ei, iar dumnealui, de colo: „De unde știi dumneata, ce, ai măsurat-o?” și iarăși m-a luat gura pe dinainte, ce m-am gândit eu, hai să fac pe amabilul mai departe: „Da, zic, am măsurat-o!” Ei, să fi văzut ce m-a mai măsurat după aceea... Sunt mulți ani de atunci, așa că pot să vă mărturisesc fără jenă; și uite așa, mereu îmi tai craca de sub picioare!

— Așa cum faci și acum, bombăni dezgustat Miusov. Starețul tăcea, uitându-se atent când la unul, când la altul.

— Nu mai spune?! Închipuiește-ți, Piotr Aleksandrovici, că mi-am dat și eu seama de asta, ba chiar simțeam c-am s-o fac boacăna din clipa când am deschis gura, și, trebuie să știi am prevăzut până și faptul că dumneata o să fii primul care o să-mi atragă atenția. De câte ori bag de seamă că gluma n-a prins, Sfinția voastră, simt că mi se usucă gura și parcă mi se încleștează fălcile; așa păteam și în tinerețe, pe vremea când trăiam ca un linge-blide prin casele boierești și-mi câștigam pâinea cu meseria asta. Fiindcă din fașă chiar am fost măscărici, așa m-am născut, cum alții se nasc într-o ureche, preacuvioase părinte. Nu zic, poate să-și fi băgat cumva și necuratul coada, o fi stând chircit pe undeva în mine, dar n-aș crede să fie un drac mai răsărit; să fi fost mai de soi, și-ar fi căutat și el un alt adăpost, la o persoană mai importantă, în orice caz nu la dumneata, Piotr Aleksandrovici, fiindcă nici dumneata nu i-ai putea oferi un adăpost mai ca lumea. Oricum, eu sunt credincios, cred în Dumnezeu. Numai în ultima vreme mi s-a cam zdruncinat credința, aștept totuși să incolțească în mine sămânța unor înălțătoare cuvinte. Eu, Sfinția voastră, sunt ca filosoful Diderot. Știți cum i s-a înfățișat, preasfinte părinte, filosoful Diderot {15} – asta se petrecea pe vremea împărătesei Ecaterina – mitropolitului Platon? A intrat la el și cum a deschis gura i-a declarat: „Dumnezeu nu există”. La care înaltpreasfințitul a răspuns, ridicând degetul: „Adevăr îți spun, ai grăit ca un om fără minte, căci Dumnezeu sălășluiește în sufletul tău!” Diderot, cum stătea așa în fața sa, i-a căzut la picioare, strigând: „Cred și primesc botezul!” și pe loc l-au și botezat. Prințesa Dașkova {16} i-a fost nașă, iar naș Potiomkin...

— Fiodor Pavlovici, ai întrecut orice măsură! Știi foarte bine că minți de îngheață apele și că toată istoria asta nu e decât o anecdotă imbecilă; de ce faci pe nebunul? Îi tăie vorba cu un glas tremurat Miusov, care aproape își ieșise din sărite.

— Toată viața am simțit că trebuie să fie o minciună! Mărturisi plin de zel Fiodor Pavlovici. Atunci, domnii mei, am să vă spun care-i adevărul! Preasfinte stareț! Îmi cer iertare pentru istoria asta cu botezul lui Diderot. Eu am ticluit-o de la un cap la altul, am ticluit-o, uite, chiar acum, în momentul ăsta, până mai adineauri nici prin gând nu mi-ar fi trecut așa ceva. Am născocit-o numai așa, pentru ca discuția noastră să aibă mai mult haz. Iar dacă fac pe nebunul, Piotr Aleksandrovici, zău, crede-mă c-o fac doar din amabilitate. De altfel, de multe ori nici eu nu știu prea bine de ce mă maimuțăresc. Cât despre Diderot, că i s-a răspuns așa, „ai grăit ca un om fără minte”, am auzit de cel puțin douăzeci de ori din gura boierimii noastre, pe vremea când mă aciuiam pe la unul și pe la altul, am auzit-o chiar pe mătușica domniei tale, Piotr Aleksandrovici, pe Mavra Fominișna povestind. Până-n ziua de azi lumea încă mai crede că ateul Diderot venise la mitropolitul Platon anume ca să discute cu el despre cele sfinte...

Miusov sări în sus, furios și încă furios ar fi prea puțin spus, fiindcă era, pur și simplu, ca scos din minți. Își dădea seama că se face ridicol. Ceea ce-i vedeau ochii era prea din cale-afară.

De patruzeci sau cincizeci de ani, de când existau stareți acolo, la mănăstire, veniseră fel de fel de vizitatori, dar toți cei care trecuseră pragul acestei chilii pătrundeau înăuntru cu un adânc sentiment de evlavie și nicidecum altfel. Toți cei care erau primiți își dădeau seama în clipa când intrau în chilie că li se făcuse o deosebită favoare. Unii cădeau în genunchi și nu se mai ridicau de jos decât la plecare. Multe persoane „simandicoase”, oameni cu o vastă cultură, ba chiar și unii liber-cugetători care veneau aici fie împinși de curiozitate, fie din cine știe ce alt motiv, din momentul când pășeau înăuntru, împreună cu câte un grup de vizitatori sau, pentru a sta de vorbă între patru ochi cu starețul, toți fără nici o excepție se socoteau obligați în primul rând să păstreze în decursul întrevederii o atitudine cât se poate de respectuoasă și de prevenitoare, cu atât mai mult cu cât nu era vorba de bani, ci numai de milostenie și dragoste pe de o parte, iar pe de altă parte de un simțământ de căință și de dorința însetată de a dezlega o încâlcită problemă de conștiință sau de a găsi o ieșire dintr-un chinuitor impas sufletesc.

Astfel că scâlâmbăielile de saltimbanc ale lui Fiodor Pavlovici și lipsa lui de respect față de locul în care se afla stârniseră nedumerirea, ba chiar stupefacția celor prezenți – dacă nu a tuturor, cel puțin a unora dintre ei. Cu toate acestea, nimic nu se clinti pe chipul ieromonahilor, care rămaseră serioși, gravi la locul lor, așteptând să audă ce va spune starețul, deși păreau gata să urmeze și ei pilda lui Miusov și să se ridice în picioare. Alioșa stătea cu capul în piept; îi venea să plângă. I se părea mai ales ciudat faptul că Ivan Fiodorovici, fratele său, în care își pusese toată nădejdea, fiind singurul care avea destulă influență asupra bătrânului ca să-i astupe gură, ședea nemișcat, cu ochii în pământ, de parcă aștepta și el să vadă care va fi deznodământul, ca și cum n-ar fi avut absolut nici o legătură cu ceilalți. Cât despre Rakitin (seminaristul), pe care, de asemenea, îl cunoștea foarte bine, Alioșa nici nu îndrăznea măcar să-l privească: știa ce gândește (deși în mănăstire nimeni în afară de el habar n-avea de felul de a gândi al lui Rakitin).

— Iertați-mă... Bolborosi Miusov, adresându-se starețului, dar n-aș vrea să credeți că sunt cumva de acord cu gluma asta trivială. Am fost convins și acum văd ce greșală am făcut, ca, aflându-se în prezența unei persoane venerabile ca Domnia voastră, chiar și un om de teapa lui Fiodor Pavlovici va fi în stare să-și dea seama de îndatoririle pe care le are... În nici un caz nu mi-aș fi putut închipui că voi fi obligat să-mi cer scuze pentru că am venit aici împreună cu dânsul...

Îi venea să intre în pământ de rușine și, fără să-și mai încheie frază, dădu să iasă pe ușă.

— Nu trebuie să vă necăjiți, rosti starețul ridicându-se pe picioarele-i slăbănoage și luându-l de mână, îl sili să se așeze pe scaun. Păstrați-vă cumpătul, vă rog. Sunteți oaspetele meu și țin foarte mult ca domnia voastră să rămână; zicând acestea, bătrânul făcu o plecăciune și se întoarse să se așeze din nou pe divan.

— Înaltpreasfințite stareț, spuneți-mi, vă rog, vă supără exuberanța mea? V-am jignit cumva? Izbucni Fiodor Pavlovici, apucându-se cu amândouă mâinile de brațele jilțului, gata parcă s-o zbughească pe ușă după cum avea să sune răspunsul.

— Vă rog, nu vă necăjiți, n-aveți de ce să vă simțiți prost... Rosti grav bătrânul. Lăsați sfiala deoparte, fiți ca la dumneavoastră acasă. Și mai ales nu trebuie să vă fie rușine, numai din pricina rușinii se întâmplă toate câte se-ntâmplă.

— Să fiu ca la mine acasă? Adică natural? O, e prea mult, prea mult, dar, înduioșat, primesc! Preafericite părinte, zău, nu-mi cereți să fiu natural, e prea mare ispita și-i primejdios... de altfel, nici eu nu știu dac-aș ajunge vreodată să mă arăt așa cum sunt. V-o spun ca să știți la ce vă puteți aștepta, sa vă apăr de mine. Cât despre rest, sunt lucruri ce zac tănuite în negura neștiinței, deși unii vor să mă încondeieze cum

— E mai rău. Asta, pentru dumneata, Piotr Aleksandrovici, iar Domniei tale, preasfinte, nu pot decât să-ți spun: mă plec cu cea mai adâncă adorație la picioarele tale! Fiodor Pavlovici! Se ridică pe jumătate de pe scaun, și, înălțând brațele spre! Cer, rosti: Binecuvântat fie pântecul care te-a zămislit și țâțele care te-au alăptat, o, mai ales țâțele! Când ați spus adineauri: „Nu trebuie să-ți fie rușine, numai din pricina rușinii se întâmplă tot ce se-ntâmplă”, m-am simțit pătruns până în rărunchi, ca și cum ați fi citit în sufletul meu. Căci de câte ori intru într-o casă de oameni mi se pare că nu există ticălos mai mare ca mine pe fața pământului, că toată lumea mă privește ca pe un măscărici și atunci îmi zic în sine: „Dacă așa-i vorba, chiar am să și fac pe măscăriciul, nu-mi pasă de părerea voastră, pentru că toți, până la unul, sunteți mai ticăloși decât mine!” De aceea am ajuns un măscărici, de rușine, preacuvioase stareț, numai și numai de rușine. Numai din pricina firii mele bănuitoare dau cu barda în lună. Căci dacă, intrând într-o casă, aș ști dinainte că toată lumea o să mă primească cu brațele deschise, ca pe o persoană deosebit de simpatcă și deșteaptă foc, o, Doamne! Nu vă puteți închipui ce om cumsecade aș fi atunci! Învățătorule! Strigă el deodată, căzând în genunchi. Ce să fac ca să dobândesc viața veșnică?

Nimeni nu putea să-și dea seama dacă în momentul acela nu juca mai departe o farsă, sau dacă era într-adevăr emoționat.

Starețul se uită la el zâmbind.

— Știi foarte bine și încă de multă vreme, ce trebuie să faci, ești destul de deștept. Nu mai bea, nu mai vorbi măscări, nu te mai lăsa rob de patimile trupești și mai ales de arghirofilie, închide cărciumile, dacă nu pe toate, cel puțin două sau trei. Și mai ales nu mai minți.

— Ca adineauri, cu Diderot?

— Hm, nu-i vorba de Diderot. Nu te minți singur. Cel care se minte pe sine și-și pleacă urechea la propriile sale minciuni ajunge să nu mai deosebească adevărul nici în el, nici în jurul lui și să nu mai aibă respect nici pentru sine, nici pentru lumea cealaltă. Iar dacă nu respectă pe nimeni, nici nu

poate iubi pe cineva și astfel, neiubind pe nimeni, ca să se afle în treabă sau ca să-și omoare urâtul, se lasă în voia patimilor și a ispitelor trupești, și, stăpânit cum e de metehne, ce deosebire mai poate fi între el și un animal? Și toate astea numai și numai fiindcă se minte și pe sine și pe alții. Cel care se minte singur totdeauna e gata să se simtă jignit. Uneori este foarte plăcut să faci pe supăratul, nu-i așa? Adesea omul știe precis că nimeni n-a avut intenția să-l jignească și că ofensa există numai în închipuirea lui, nu e decât minciună ticluită numai așa, pentru plăcerea de a minți, de a exagera lucrurile anume, ca să pună lumea pe foc, pentru că s-a legat de o vorbă, făcând din țânțar armăsar și totuși, cine se supără, cine se îmbufnează c-a fost jignit? Tot el; îi face plăcere să se simtă jignit, în sinea lui e chiar încântat, și, dintr-una într-alta, ajunge să clocotească de ură... Ridică-te, șezi, rogu-te, fă cum dorești, fiindcă orice ai face, știi foarte bine că-i lipsit de sinceritate...

— Preafericite! Îngăduie-mi să-ți sărut mâna! Exclamă Fiodor Pavlovici, sărind de pe scaun și repezindu-se să-și lipească buzele de mâna uscată a starețului. Da, da, așa e, aveți dreptate, într-adevăr e o plăcere să-i lași pe alții să creadă că te-au jignit. Foarte bine ați spus, nimeni, cred, n-ar fi putut găsi cuvinte mai potrivite. Așa e, da, așa e! Toată viața am simțit o plăcere să mă consider ofensat, numai așa, de dragul plăcerii estetice, fiindcă uneori nu este numai plăcut să faci pe ofensatul, dar și frumos totodată, e un lucru pe care ați uitat să-l spuneți, preaînalte stareț. Da, da frumos! Trebuie să-mi notez asta la mine în carnet! Da, mărturisesc, am mințit, am mințit toată viața, zi de zi, ceas de ceas. Minciună sunt din cap până în picioare, părintele minciunii! Sau nu, nu părintele minciunii – încurc mereu scripturile – mai bine zis odrasla minciunii, cred că-i suficient! Dar... Îngerul meu păzitor... Istoria aceea cu Diderot de ce nu și-ar avea rostul câteodată? Nu poate să strice nimănui, pe când unele vorbe strică într-adevăr! Era cât pe ce să uit și când te gândești că de vreo trei ani încoace vreau să vin la dumneata. Nu mă mai întrerupe! Uite ce voiam să te întreb: este adevărat că în Minei scrie undeva despre un sfânt mucenic făcător de minuni, care, după ce-a fost decapitat, s-a sculat de jos și luându-și în mâini căpățâna retezată, „a sărutat-o duios” și a mers așa o bucată de vreme cu ea în brațe, sărutând-o mereu „duios”? Este adevărat ori nu, Sfințiile voastre?

— Nu, nu este adevărat, răspunse starețul.

— Nu-mi aduc aminte să fi citit așa ceva în Minei. Despre care sfânt spuneți că s-a scris asta? Întrebă ieromonahul bibliotecar.

— Nici eu nu mai știu care. Nu știu, habar n-am. Mai târziu mi-a atras atenția cineva că probabil am fost indus în eroare. Și totuși, povestea asta am auzit-o din gura unui om. Știți de la cine? Chiar de la dumnealui, Piotr Aleksandrovici Miusov, care făcea spume la gură mai adineauri din pricina lui Diderot, dumnealui mi-a spus-o.

— Cum puteam să-ți povestesc așa ceva când eu nu stau niciodată la discuție cu dumneata?

— Ce-i drept, nu mi-a spus-o mie personal, l-am auzit însă povestind-o într-o societate în care mă aflam și eu, să tot fie vreo patru ani de atunci. Mi-am adus aminte tocmai acum de ea, deoarece cu comedia asta ai reușit să-mi zdruncini credința, Piotr Aleksandrovici. Dumneata n-aveai de unde să știi, nici nu bănuiai măcar, dar în ziua aceea m-am înapoiat acasă cu credință zdruncinată și de atunci e din ce în ce mai șubredă. Da, Piotr Aleksandrovici, nici nu-ți dai seama ce catastrofă ai pricinuit! Asta-i cu totul altceva decât anecdota cu Diderot!

Fiodor Pavlovici luă o poză dramatică. Pentru toată lumea era evident că juca iarăși teatru. Totuși, Miosov simți ca o săgeată în inimă.

— Cai verzi pe pereți... Bolborosi el. Se poate să fi povestit vreodată ceva asemănător... În orice caz însă nu dumitale. Am relatat doar ce-am auzit de la alții. Când eram în Franța, un francez mi-a spus că există în Minei acest episod care se citește în timpul liturghiei. Era un savant care studiasse multă vreme la noi în țară... Eu personal mărturisesc că n-am citit în viața mea Mineiul și nici nu cred c-am să-l citesc vreodată... Câte nu sporovăiește omul la masă?... Și noi eram tocmai la masă...

— Dă, da, dumneavoastră benchetuiți, iar eu mi-am pierdut credința! Îl zădări Fiodor Pavlovici.

— Ei și ce-mi pasă mie de credința dumitale! Se burzului Miosov, dar, venindu-și în fire, adăugă cu dispreț: dumneata pângărești tot ce atingi! Starețul se ridică să plece.

— Pe mine să mă iertați, domnii mei, dar trebuie să vă părăsesc pentru câteva minute, rosti el, adresându-se vizitatorilor. E lume care mă așteaptă și care a sosit înaintea domniilor voastre. Dumneata, totuși, caută să nu mai spui nici o minciună, adăugă el cu o figură zâmbitoare, întorcându-se către Fiodor Pavlovici.

Și se îndreptă spre ușă. Alioșa și ucenicul se repeziră să-l ajute la coborâtul scării. Alioșa simțea că se înăbușă; era fericit că, în sfârșit, putea să plece, dar și mai fericit că starețul nu se supăraseră, dimpotrivă, părea bine dispus. Bătrânul dădu să iasă în cerdac pentru a-i binecuvânta pe cei care-l așteptau afară. În pragul ușii însă, Fiodor Pavlovici îl opri iarăși.

— Preafericitule între fericiți! Strigă el cu patos. Îngăduie-mi să-ți mai sărut o dată mânuța! Nu, cu dumneata omul poate vorbi, se poate înțelege! Crezi cumva că-mi place să mint și să fac mereu pe măscăriciul? Află atunci că într-adins m-am prefăcut tot timpul, că să te pun la încercare. Voiam să-mi dau seama dacă se poate înțelege cineva cu dumneata ori nu. Și dacă umila mea persoană se poate învrednici să stea lângă semeția dumitale?... Îți dau diplomă de onoare, se poate înțelege omul cu dumneata! Și acum, uite, tac, nu mai scot o vorbă. Am să stau aici pe scaun și am să tac chitic! E rândul dumitale să vorbești, Piotr Aleksandrovici, acum dumneata ai rămas aici persoana cea mai simandicoasă... Pentru zece minute.

III – MUIERILE CREDINCIOASE.

Jos, la picioarele cerdacului de lemn clădit în dreptul gardului ce împrejmua schitul în așa fel ca să iasă în afara curții, se înghesuiau vreo douăzeci de femei din popor; în ziua aceea nu veniseră decât femei. Auzind că starețul o să iasă în sfârșit din chilie, se strânseseră numaidecât grămadă. Moșierile Hohlakov se aflau de asemenea în cerdac; și ele tot pe stareț îl așteptau, dar fuseseră găzduite în camerele rezervate pentru vizitatoarele de neam. Erau două: mama și fiica. Doamna Hohlakova, o femeie bogată, îmbrăcată totdeauna cu mult gust, încă tânără și foarte atrăgătoare, era cam palidă la față, dar cu niște ochi negri și jucăuși. Nu avea mai mult de treizeci și trei de ani și rămăsese văduvă de cinci ani. Fiica sa, în vârstă de paisprezece ani, avea picioarele paralizate. De șase luni, biata copilă nu mai putea umbla și o purtau de colo-colo într-un fotoliu lung și comod cu roțițe. Fetița era drăgălașă, cam trasă la față din pricina suferinței, altminteri vioaie. Ochii ei – mari, negri, adumbriți de gene lungi – aveau o licărire șagalnică. Din primăvară încă maică-sa se gândea să plece cu ea în străinătate, dar fusese silită să amâne plecarea din pricina unor treburi ale moșiei. Cele două se aflau de vreo săptămână în oraș, venite mai mult pentru nu știu ce interese decât ca să se închine, cu toate că mai fuseseră să-l vadă pe stareț în urmă cu trei zile. Acum se abătuseră din nou pe acolo, deși știau că bătrânul nu mai primea aproape deloc și se rugaseră cu lacrimi în ochi să li se îngăduie „fericirea de a-l vedea încă o dată la față pe slăvitul tămăduitor”.

În așteptarea starețului, mama ședea pe un scaun lângă jilțul fetei, iar ceva mai încolo, în picioare, sta un călugăr bătrân de la nu știu ce schit îndepărtat, despre care mai nimeni nu auzise, pierdut prin pustietățile nordice. Monahul venise și el să primească binecuvântarea starețului. Ieșind însă în cerdac, starețul se îndreptă mai întâi spre femeile din popor. Acestea se strânseseră buluc în jurul celor trei trepte ce coborau din cerdacul scund spre pajiștea de la poalele lui. Starețul se opri în capul scărilor, își petrecu patrafirul și începu prin a binecuvânta mulțimea. În fața lui fu adusă pe sus o femeie apucată, pe care altele două o țineau de brațe. Cum dădu cu ochii de stareț, bolnava se porni să țipe din senin, să sughiță și să se zbuciume, ca într-o criză de epilepsie. Starețul îi puse patrafirul pe cap, după care îi citi o scurtă rugăciune și femeia se liniști, încetând să se mai zbată. Nu știu cum o mai fi acum, dar în copilărie am avut adeseori prilejul să văd asemenea muieri lovite de streche prin satele și mănăstirile noastre. Aduse la liturghie, bolnavele începeau să scheaune sau să latre ca niște câini, de răsuna biserica, dar când ieșea preotul cu sfintele daruri și rudele lor le mânau din spate, ca să fie mai aproape, li se potoleau „năbădăile” și-și găseau astâmpăr pentru o bucată de vreme. E un lucru care încă din copilărie mi-aduc aminte că mă uimise peste măsură. Tot atunci însă am auzit de la niște moșieri și mai ales de la profesorii mei din școală, pe care-i rugasem să-mi explice fenomenul acesta, că de fapt femeile cu pricina simulează nebunia ca să nu muncească și că boala lor putea fi totuși lecuită cu ajutorul unor pedepse drastice; și, ca să mă convingă, îmi citau o mulțime de anecdote. Dar, spre mirarea mea, mai târziu, am aflat de la

niște medici specialiști că nu poate fi vorba de nici o prefăcătorie, ci de o necruțătoare boală femeiască ce bântuie mai ales la noi, în Rusia, ca o mărturie a sortii crâncene hărăzite femeilor noastre de la țară, consecință firească a muncilor istovitoare pe care sârmanele erau silite să le facă scurtă vreme după câte-o naștere grea, anormală, lipsită de orice asistență medicală; mai erau apoi necazurile care se țineau lanț, bătaile îndurate și atâtea alte suferințe pe care, orice s-ar zice, unele constituții feminine nu sunt în stare să le suporte, deși în genere femeile sunt destul de răbdătoare. Cât despre vindecarea miraculoasă, aproape instantanee, care se înfăptuia în momentul când bolnava ajungea în fața sfintelor daruri, în realitate, după câte mi se spusese, nu putea fi decât un simulacru, o stratagemă pusă la cale chiar de „popime”!; probabil că era vorba de un fenomen natural, deoarece însoțitoarele nefericitei ieșite din minți și, în primul rând, bolnava însăși credeau cu tot dinadinsul, ca într-un adevăr incontestabil, că necuratul ce pusese stăpânire pe ea nu putea suferi apropierea sfintelor daruri, pe care preotul le ținea deasupra creștetului apucatei aduse înaintea lui. De aceea, în momentul când femeia isterică și desigur bolnavă psihic se înclina în fața sfintei euharistii, întregul ei organism suferea un puternic șoc (nici nu se putea altfel), prilejuit de așteptarea iminentei și miraculoasei vindecări și de credința nestrămutată în minunea ce trebuia să se producă negreșit. Și bolnava era într-adevăr lecuită, fie și numai pentru moment. Așa cum se întâmplă și de astă dată atunci când starețul îi puse zănaticei patrafirul pe cap.

În fața acestei priveliști multe dintre femeile ce se îmbulzeau spre el începură a lăcrima înduioșate, cuprinse de exaltare; unele se repezeau să sărute măcar poalele anteriorului, altele jeleau în gura mare. Starețul binecuvântă pe toată lumea, iar cu unele dintre ele schimbă câteva cuvinte. Pe cea cu meteahnă o cunoștea mai dinainte, era de undeva dintr-un sat din preajma mănăstirii, la vreo șase verste distanță și mai avusese și altă dată prilejul s-o vadă.

— Ei, uite și cineva care nu-i de pe aici, zise el arătând către o femeie încă tânără, prăpădită de slabă și suptă la față, cu pielea arsă de soare, aproape smolită. Ședea în genunchi și nu-și mai dezlipea ochii de la stareț. În privirile ei se citea o adorație frenetică.

— Vin de departe, părintele, de foarte departe, trei sute de verste îmi bătui picioarele pân-acilea. De departe, tăicuța, de departe tare... Rosti ea cu o unduire de cântec în glas, legănându-și capul, cu bărbia în pumni.

Vorbea ca și cum ar fi bocit după un mort. Există în popor o suferință mută, atotândurătoare; o durere care stă ferecată în adâncul sufletului și nici nu crâcnește. După cum, tot așa, exista o durere descătușată, care, îndată ce se revarsă în lacrimi, se și preschimbă în bocet. Mai ales la femei. Fără a fi totuși mai puțin cruntă decât durerea ferecată în tăcere. Tânguirea, dacă alină suferința pe de o parte, în același timp scurmă și mai tare și sfășie inima. Sunt dureri care nu cer alinare, care se hrănesc din însuși zbuciumul lor. Iar bocetele, de fapt, nu exprimă decât nevoia de a zgândări mereu rana.

— Târgoveață, nu-i așa? Întrebă starețul, privind-o cu luare-aminte.

— De la oraș, părinte, taman așa, de la oraș; că noi de fel suntem tot de la țară, dară de stat, stăm la oraș. De-aceea, zic, venii și eu să te văd, taică părinte, că multe mai vorbește lumea despre mătăluță. Băgai pruncușorul în pământ, tăicuță și luai calea bisericii, să mă rog lui Dumnezeu. Fusei până-acum la trei mănăstiri și pe unde fusei și cu cine mă întâlneai îmi spuse: „Du-te, Nastasiușka, la dânsul”, adică la matale, da, da, la mătăluță, preabunule. Chiar aseară picai și eu aci, mă dusei la vecernie și acu' iacătă că venii.

— Și de ce plângi?

— De jalea feciorașului, tăicuță, mă dau de ceasul morții, așa dor mă răpune câteodată, că n-avea mititelul nici trei anișori {17}; încă trei luni să fi trăit și împlinea trei ani. Mă usucă dorul, taică părinte, că tare mi-e dor de copilașul meu. Că din patru, câți avuserăm eu și cu Nikitușka, omul meu, atâta bucurie ne mai rămase; ce să fac dacă nu ne trăiesc pruncii, taică părinte, n-avem parte de ei și pace! Și pe ăilalți îi băgai în pământ, dar nu-i plânsei chiar așa, să mă omor cu firea, dar de când se prăpădi ăsta mai mititel nu pot să mă împac cu gândul că zace acolo, în mormânt, nu pot, nu. Mă seacă la inimă. Cum îi văd hăinuțele, cămeșuicile, cizmulite, încep să răcnesc. Aștem pe jos toate lucrușoarele lui, ce bruma îmi mai rămase de la el, mă uit la ele și bocesc și bocesc... Și ce-mi veni mie, că într-o zi îi spun omului meu, Nikitușka: „Măi bărbate, zic, lasă-mă să plec, mă duc, zic, să mă închin”. Dumnealui e surugiu, că nu suntem la cheremul nimănui. Și dac-avem, ce folos? Cine știe ce-o mai fi și cu omul meu, așa singur cum l-am lăsat, o fi dat în darul beției, ba bine că nu, așa-i el, cum îl scap din ochi, se duce iar întins la cârciumă. Dar acu' facă ce-o vrea, nu-mi mai pasă, treaba lui! De trei luni sunt plecată de acasă. Nu mai am bărbat, am uitat și de el și de toate, nu mai vreau să știu de nimic. Ce-mi trebuie bărbat de aci înainte? Mai bine lipsă, ducă-se și el, ducă-se toate, toate... Nu mai vreau să-mi văd casa, mă lipsesc și de avere, nu mai vreau să văd nimic!

— Ascultă ce-ți spun eu, măicuță, rosti starețul. A fost odată un preafericit sfânt și sfântul ăsta a văzut într-o zi în biserică o femeie care-și jelea ca și tine pruncul – avusese și ea un singur odor și Dumnezeu, tot așa, îl chemase la dânsul. „Au nu știi tu, oare, a dojenit-o sfântul, cât de cutezători sunt pruncii care se înfățișează la scaunul atotputernicului? Nimeni în toată împărăția cerurilor nu se încumetă ca ei. «Tu, Doamne, grăiesc ei, ne-ai dăruit viața și nici n-am apucat bine să deschidem ochii, că ne-ai și luat-o înapoi.» și atâta se roagă și cutează să ceară fără nici o sfială, că Dumnezeu le dă numaidecât harul îngeresc. Așa că, zice sfântul, bucură-te, femeie, nu mai plânge în zadar, căci fătul tău se află acum în grădina lui Dumnezeu, printre îngerii din cer.” Așa i-a vorbit preafericitul atunci, demult de tot, femeii care jelea. Era un sfânt fără prihană și gura lui nu putea rosti minciuni. Află, deci, măicuță, că pruncul sade acum la picioarele tronului ceresc și e fericit, se bucură și se roagă pentru sufletul tău. Nu mai plânge nici tu, ci bucură-te o data cu el.

Femeia îl asculta cu bărbia în pumni, privind în pământ. Într-un târziu, oftă din greu.

— Uite, taman așa, ca matale, de parc-ați fost într-o vorbă, căuta să mă mângâie și Nikitușka. „Muiere fără minte, zice, de ce bocești? Feciorașul nostru, cine știe, o fi cântând acum cu alți îngerăși în împărăția lui Dumnezeu.” Așa zicea și numai ce-l vedeai că-l pufnește plânsul și plângi și plângi și el și eu... „știu, zic, știu, Nikitușka. Unde putea să fie puiul mamei, dacă nu în ceruri, lângă Dumnezeu, dar ce folos, dacă nu mai e aci, cu noi, să șadă, uite, aci lângă mine, Nikitușka, așa cum ședea când trăia!” De-aș apuca barem să-l mai văd o dată, numai o singură dată! Fără să m-apropii de el, aș sta așa, pitită într-un colț, să mă uit la el, barem o fărâmă de timp; să-i aud glăsciorul, să-l văd cum se joacă pe afară, să-l aud cum mă cheamă: „Mămucă, unde ești?” Măcar o dată să-i mai aud piciorușele lipăind, uite așa, lipa-lipa prin odaie. Fuga-fuguța, cum venea altă dată la mine, copăcel-copăcel și unde țipa și râdea de mai mare dragul! Numai o dată să-i mai aud piciorușele, barem o dată, lipa-lipa, ar ști mama că-i el chiar fără să-l vadă! Of, că mi l-a înghițit pământul, n-o să-l mai audă mama niciodată, niciodată n-o să-i mai audă gurița...!

Femeia scoase din sân o curelușă bătută în ținte și cum dădu cu ochii de ea, se zgudui toată de plâns și-și acoperi ochii cu palmele, lăsând să i se prelingă șiroaie de lacrimi printre degete.

— În sufletul tău, „pururea nemângâiată Rahila {18} plânge pe fiii săi și nu poate să se împace cu gândul că nu mai sunt” {19}, rosti starețul. Asta-i soarta hărăzită vouă, mamelor, aci pe pământ. Nu căuta mângâiere, tu nu ai nevoie să-ți alini durerea, lasă-ți lacrimile slobode. Dar de câte ori te-o podidi plânsul, adu-ți aminte că pruncul tău se află printre îngerii Domnului, că se uită la tine de acolo, din slavă, și, bucurându-se de lacrimile pe care le verși, le arată Celui-de-Sus. Și multa vreme încă plânsul tău nu se va ostoi, dar odată și odată durerea inimii tale de mamă se va preschimba în tihnită bucurie, iar lacrimile amare – în lacrimi de duioșie, de împăcare și sufletul tău va fi curățat de păcate și se va izbăvi. Am să mă rog pentru veșnica odihnă a feciorașului tău; cum îl chema?

— Aleksei, taica părinte.

— Frumos nume. Ca pe Aleksei, omul lui Dumnezeu?

— Da, taică părinte, Aleksei omul lui Dumnezeu.

— Preafericitul! Am să-l pomenesc în rugăciunile mele, măicuță, pentru odihna sufletului celor adormiți, și-am să mă rog pentru durerea ta și pentru sănătatea omului tău. Dar să știi că faci mare păcat dacă-l părăsești. Întoarce-te la el și veghează asupra lui. Când s-o uita de acolo, de sus, copilașul și-o vedea că l-ai oropsit pe taică-său și ți-ai luat lumea în cap, o să plângă, mititelul. De ce vrei să-i amărăști fericirea? Feciorașul tău trăiește, trăiește, îți spun eu, căci sufletul omului rămâne pururea viu; nu-l afli în casă și totuși, în orice clipă, fără să-l vezi, e alături de tine. Cum vrei să mai vină la tine în casă dacă zici c-o urăști? La cine să vina dacă nu și-o mai găsi părinții, pe tatăl și pe

mama lui, împreună? Acum și-n somn ai parte numai de vise chinuite, dar când o să te întorci acasă, atunci o să-ți trimită un somn dulce. Întoarce-te la omul tău, măicuță, întoarce-te chiar azi la el!

— Mă duc, părinte, mă duc, o să fac așa cum zici matala. Fiecare vorbuliță mi-a mers drept la inimă, părintele. Of, Nikitușka, Nikitușka, sărăcan de tine, cum m-oi fi așteptând, dragule, cum m-oi fi așteptând, puișorule, cum m-oi fi așteptând...!

Femeia începu să se jelească iar, dar starețul și intrase în vorbă cu o băbuță îmbrăcată ca o târgoveață, spre deosebiri de hagițele care merg să se închine la locurile sfinte și care de obicei, poartă alte straie. Se vedea că era muncită de o întrebare ce-i chinuia mintea și că venise să ceară un sfat. Bătrâna îi mărturisi că era văduvă de subofițer și că nu locuia prea departe, ci chiar acolo în oraș. Fecioru-său, Vasenka, care avusese o slujbă la comisariat, plecase în Siberia! Tocmai la Irkutsk. Îi scrisese de vreo două ori, dar de un an încoace nu mai avea nici o veste de la el. Întrebuse încolo și încoace, dar, la drept vorbind, nu prea știa bine nici ea unde să-l caute.

— Mai deunăzi îmi spune Stepanida Ilinișna Bedreaghina, o precupeață putred de bogată: „Uite ce să faci, zice, tu, prohorovna, ia de scrie un pomelnic și pune-i și numele lui și după aia du-te cu pomelnicul la biserică, sa fie și el pomenit când o fi să se roage pentru odihna sufletului celor adormiți. Și atunci inimioara lui o să simtă că-i duci dorul și o să primești carte de la el”. Stepanida Ilinișna zicea c-au mai încercat și alții așa, cu mijlocul ăsta. Dar eu, ce să zic, mă cam îndoiesc... Dumneata ce spui, lumina ochilor noștri, așa să fie? O fi sau n-o fi bine?

— Nici să nu-ți treacă prin cap! Se poate să întrebi una ca asta, mai mare rușinea?! Cum să treci în pomelnic pentru odihna celor adormiți un om teafăr, sănătos? Și tocmai cine: maică-sa! Mare păcat, asta-i ca și cum ai umbla cu vrăji; iertat să-ți fie, căci nu știi ce faci. Mai bine dă un acatist, roagă-te la crăiasa cerurilor, grabnica ocrotitoare și miluitoarea tuturor, pentru sănătatea băiatului și cere-i iertare pentru gândul acesta nesăbuit. Și acum ascultă ce-ți spun, Prohorovna: fecioru-tău o să vină curând, o să primești scrisoare de la el. Așa o să fie, să știi! Du-te și fii pe pace. Fecioru-tău trăiește, află de la mine.

— Dragul de el, Dumnezeu să te aibă în pază, binefăcătorul nostru, al tuturor, care te rogi pentru noi și pentru păcatele noastre...

Starețul, între timp și zărise în mulțime o țărancă tânără, cu o față suptă de ofticoasă, care se uita la el țintă, cu o privire de jar. Nu-l slăbea o clipă, rugându-l parcă din ochi, dar nu-și lua inima în dinți să se apropie de bătrân.

— Ce păs te aduce la mine, drăguță?

— Dezleagă-mă, părinte, spuse femeia în șoaptă, răspicat, îngenunchind, și, îndoindu-se din șale, atinse pământul cu fruntea. Am păcătuit, Sfinția ta și mi-e teamă de păcatul ce-am săvârșit.

Starețul se așeză pe ultima treaptă și femeia se apropie de el, târându-se în genunchi.

— Am rămas văduvă acum doi ani, începu ea tot pe șoptite, scuturată de un fior. Mult m-am canonit cât am fost măritată; după ce că era bătrân, bărbatu-meu mă zvânta în bățai. Până ce a căzut la pat; ședeam și mă uitam la el și mă frământam: dacă s-o înzdrăveni și s-o pune iar pe picioare, ce mi-o fi dat să mai pătimesc? Și atunci nu știu cum mi-a încolțit în minte gândul acela...

— Stai, stai, îi tăie vorba starețul, și-și lipi urechea de buzele ei.

Femeia își urmă spovedania fără s-o mai poată auzi cineva. Nu avu prea multe de spus.

— Și zici că sunt doi ani de atunci? Întrebă starețul.

— Da, taică părinte. La început nici nu mi-ar fi dat prin gând, pe urmă, însă, a intrat așa ca o boală în mine și mi s-a înfipt în inimă.

— Vii de departe?

— Păi să tot fie vreo cinci sute de verste.

— Te-ai spovedit?

— M-am spovedit, de două ori am fost de m-am spovedit.

— Și ai primit împărțășania?

— Am primit-o. Dar mi-e frică, taică părinte, mi-e frică să nu mor.

— De ce să-ți fie frică, nu trebuie să te temi de nimic, nu te mai frământa cu firea. Numai căința să rămână trează în sufletul tău și Dumnezeu o să te ierte. Nu există și nici nu poate să existe pe lumea asta păcat pe care atotputernicul să nu-l ierte când omul se căiește cu adevărat. Nici un păcat omenesc nu poate fi atât de cumplit încât să istovească neșarmurita iubire a Celui-de-Sus. Cum poate, oare, un păcat să întreacă puterea iubirii cerești? Tu cată numai să-ți păstrezi căința și alungă orice teamă din suflet. Crede, femeie, că Dumnezeu te iubește cât nici cu mintea nu poți gândi, te iubește așa păcătoasă cum ești, te iubește tocmai pentru păcatul tău. S-a spus cândva că mai multă bucurie va fi în cer pentru un păcătos care se pocăiește decât pentru zece drepti. Mergi în pace și nu te mai teme de nimic. Nu-ți mai face sânge rău din pricina oamenilor și nu ține nimănui supărare dacă te-a obidit. Și iartă-i toate păcatele răposatului, iartă-l în sufletul tău pentru tot ce ți-a greșit și împacă-te cu el pe deplin. Dacă în inima ta sălășluiește căința, înseamnă că iubești cu adevărat. Iar dacă iubești, Dumnezeu te va primi la sine... Iubirea plătește totul, răscumpără totul. Dacă eu, un biet păcătos ca și tine, m-am înduioșat de soarta ta, dacă mie mi s-a făcut milă, cu atât mai vărtos se va milostivi Dumnezeu. Iubirea este o comoara fără preț, cu care poți dobândi o lume întreagă, care-ți îngăduie să răscumperi nu numai păcatele tale, dar și pe ale altora. Du-te și alungă orice teamă.

Făcu de trei ori cruce asupra ei și-și desprinse apoi de la gât o iconiță, pe care i-o atârnă de gât. Fără un cuvânt, femeia se aplecă din nou, atingând pământul cu fruntea. Starețul se opinti să se ridice și se uită înveselit la o femeie zdravănă cu un prunc în brațe.

— Vin din Vășegorie, taică părinte.

— Și ți-ai rupt picioarele cale de șase verste cu copilașul în brațe! Pentru ce ai venit?

— Păi, numai așa, ca să te văd. Am mai fost la Sfinția ta, sau poate m-ai uitat: Cum așa, pare-mi-se mie că nu prea ai ținere de minte, părintele, dacă m-ai uitat. Vorbea lumea pe la noi că-i fi bolnav, și-atunci, ce mi-am zis, ia să mă duc să-l văz cu ochii mei. Și-acu avusei parte să te văd; halal bolnav! Păi, Sfinția ta, o să mai trăiești încă douăzeci de ani, zău așa, să te țină Dumnezeu! Și-apoi, atâta omenire se roagă pentru Sfinția ta, se poate să te prăpădești așa, cu una cu două?

— Mulțumesc, fata mea, mulțumesc pentru bunătate.

— Păi, aș avea și eu o rugăminte, mai nimica toată: uite aici șazeci de copeici, părintele, dă-le cui vei socoti Sfinția ta că-i mai nevoie ca mine. Că ce mă gândii eu pe drum: De ce să nu-i dau banii dumnealui, că știe mai bine pe cine sa miluiască”.

— Mulțumesc, copila mea, mulțumesc, inimă de aur. Nu știi cât mi-ești de dragă! Așa am să și fac, să n-ai nici o grijă. Copilașul din brațe e fetiță?

— Fetiță, Sfinția ta, o cheamă Lizaveta.

— Blagoslovește, Doamne, pe roaba ta și pe pruncul ei – Lizaveta. Mi-ai luminat inima, măicuță. Vă las cu bine, dragele mele, rămâneți sănătoase, suflete scumpe, Domnul cu voi!

Și după ce binecuvântă norodul, se retrase cu o adâncă plecăciune.

IV – O CUCOANĂ MAI PUȚIN CREDINCIOASĂ.

Doamna cea străină, moșierita care asistase la întrevederea cu femeile din popor, lăcrimase tot timpul în tăcere, ștergându-și mereu ochii cu batista. Era o cuconiță de lume, o persoană cam exaltată, dar care totuși nu era lipsită de calitate. În momentul când starețul, în sfârșit, se îndreptă spre ea, îl întâmpină plină de entuziasm.

— Nici nu vă puteți închipui ce-am simțit privind scena asta înduioșătoare, am fost copleșită... Îi mărturisii dânsa și se opri brusc, sugrumată de emoție. O, înțeleg foarte bine de ce vă iubește poporul! Și mie mi-e drag poporul și vreau din toată inima să-l iubesc. Cum ar putea cineva să nu iubească un popor admirabil cum e poporul nostru rus, atât de naiv și atât de sublim în același timp!

— Cum se simte fetița? Doreați să mai stați de vorbă cu mine?

— O, m-am rugat cu lacrimi în ochi, am implorat, era gata să cad în genunchi și să stau așa îngenuncheată trei zile și trei nopți sub ferestrele Sfinției voastre în speranța că până la urmă o să-mi îngăduiți să intru! Am venit, făcătorule de minuni, să vă mărturisim recunoștința și admirația ce v-o purtăm. Fiindcă ați vindecat-o pe Liza mea, da, ați vindecat-o. Acum sunt sigură ca s-a însănătoșit! Și când te gândești cum! Joi, da, nu mai departe decât joi, i-ați citit la cap o rugăciune și ați binecuvântat-o cu mâinile astea. Abia așteptam să venim încoace ca să le sărutăm în semn de recunoștință și de adâncă venerație!

— Cum așa, chiar s-a vindecat? Văd că e tot în fotoliu!

— Da, dar nu mai face aproape deloc febră peste noapte, de două zile, adică de joi, rosti doamna cu o înfrigurare nervoasă. Mai mult: a început să prindă putere în picioare. Azi-dimineață s-a sculat sănătoasă tun, a dormit toată noaptea. Priviți-o numai ce rumenă e în obraji și cum îi strălucesc ochișorii! Înainte plângea întruna, de nu mai știam ce să mă fac cu ea, iar acum râde, e veselă, fericită. Ne-a cerut azi s-o sculăm din pat și a stat așa un minut întreg în picioare, fără s-o ajute nimeni. A pus rămășag cu mine că peste două săptămâni o să joace cadrulul. L-am chemat pe doctor, pe Herzenstube, care s-a mulțumit să ridice din umeri: „Mă mir, mă mir, zicea, nu știu ce să cred”. Și după toate astea ați fi vrut să vă lăsăm în pace? Ne-ar fi răbdat inima să nu alergăm într-un suflet ca să vă mulțumim? Lise, mulțumește-i părintelui stareț, ia să vedem cum știi tu să-i mulțumești!

Obrăzorul drăgălaș, numai zâmbet, al fetei se făcu deodată serios și, dând să se ridice din fotoliu cu ochii la stareț, Liza își împreună minutele, dar în aceeași clipă o pufni râsul...

— El e de vină că m-a făcut să rid! Strigă ea arătând spre Alioșa, cuprinsă de o furie copilăroasă, pentru că nu fusese în stare să se abțină și izbucnise în răs.

Dacă în momentul acela cineva s-ar fi uitat la Alioșa, care stătea în picioare, la spatele starețului, l-ar fi văzut îmbujorându-se tot. Ochii îi străluciră o clipă și se plecară în pământ.

— Are o scrisorică pentru dumneata, Aleksei Fiodorovici... Ce mai faci, ești bine, sănătos? Intervenii mămica, adresându-se tânărului și întinzându-i o mânuță impecabil înmănușată.

Starețul se întoarse și-l privi mai atent. Tânărul se apropie de Liza cu un zâmbet stingherit, nefiresc, și-i dădu mâna. Liza își ticlui o mutră cât se poate de serioasă.

— Din partea Katerinei Ivanovna, spuse copila, întinzându-i un bilețel. Te roagă să treci pe la dânsa cât de curând, dacă se poate chiar foarte curând, să n-o mai porți cu vorba, să te duci negreșit.

— Mă roagă să mă duc? Eu, la dânsa... Dar pentru ce? Se miră Alioșa. Și căzu deodată pe gânduri.

— Cine știe, probabil din pricina lui Dmitri Fiodorovici și... Poate a evenimentelor din ultima vreme, îl lămuri în două cuvinte mama fetei. Katerina Ivanovna a luat, în sfârșit, o hotărâre... Dar că s-o poată îndeplini trebuie să stea mai întâi de vorbă cu dumneata... De ce? N-aș putea să-ți spun, fiindcă nu știu nimic; stăruie totuși să vii cât mai repede. Și sunt convinsă c-o să-i ascuți rugămintea. Chiar dac-ar fi numai dintr-un sentiment creștinesc și încă ar trebui să te duci.

— N-am văzut-o decât o singură dată în viață, urmă Alioșa, care tot nu se putea dezmetici.

— O, este o ființă într-adevăr superioară, aș zice chiar mai presus decât noi!... E destul să-ți amintești numai încercările prin care trece... Gândește-te

numai cât a suferit și cât mai suferă încă, gândește-te ce o mai așteaptă și de aci încolo... E îngrozitor, pur și simplu îngrozitor!

— Bine, am să mă duc, zise Alioșa, după ce citi în fuga micul răvaș misterios, care nu cuprindea nici o lămurire, ci doar rugămintea stăruitoare de a veni neapărat.

— Ah, ce drăguț ești! Bravo, bravo! Exclamă Lise, însufletindu-se deodată. Și eu, care-i spuneam mamei: sigur ci n-o să se ducă, un om ca dânsul, care-și caută mântuirea! Ce suflet minunat! Totdeauna m-am gândit că trebuie să fii un om deosebit și-mi face plăcere că pot să ți-o spun acum!

— Lise! Rosti apăsător doamna Hohlakova, dar în acea clipă îi veni să zâmbească.

— Cum vad eu, ne-ai dat uitării, Aleksei Fiodorovici, nu mai vrei deloc să vii pe la noi și totuși, Lise mi-a spus de vreo două ori până acum că numai cu dumneata se simte bine.

Alioșa își ridică spre ea ochii plecați în pământ și, îmbujorându-se brusc, surâse iarăși fără să știe de ce. Bătrânul nu se mai uita însă la el. Intrase în vorbă cu călugărul străin, care, după cum am arătat, îl aștepta lângă jilțul Lizei. Părea un om simplu, adică din pătura cea mai de jos, cu o concepție rudimentară și nestrămutată asupra lumii, dar credincios și dârz în felul lui. Călugărul îl încunoștință că venea din îndepărtatele ținuturi nordice, din Obdorsk, de la Sf. Silvestru, o mănăstire săracă, unde erau nouă călugări cu totul. Starețul îl binecuvântă și-l pofți să vină la el în chilie când va dori.

— Cum vă încumetați să faceți asemenea lucruri? Îl întrebă pe nepusă masă monahul, arătând grav și solemn spre Liza. Făcea aluzie la „tămăduirea” fetei.

— E încă prea devreme ca să vorbim despre asta. Dacă se simte mai ușurată, asta nu înseamnă că s-a vindecat pe deplin, e numai o îmbunătățire a stării sale, care ar putea să aibă și alte pricini. Dar dacă s-a întâmplat într-adevăr ceva, e numai din voința Celui-de-Sus. Totul vine de la Dumnezeu. Treci pe la mine, părinte, adăugă bătrânul, altminteri, cine știe dacă am să te mai pot primi, sunt bolnav și-mi dau seama că zilele îmi sunt numărâte.

— O, nu, nu, Dumnezeu n-o să se îndure a vă răpi din mijlocul nostru, o să mai trăiți încă mulți, mulți ani! Protestă doamna Hohlakova. Ce fel de boală aveți? Păreți atât de sănătos, atât de vesel și de fericit!

— E adevărat că azi mă simt mai bine ca niciodată, dar știu că este numai ceva trecător. Îmi cunosc boala fără greș. Iar dacă vi se pare că sunt vesel, trebuie să vă mărturisesc că nu mi-ați fi putut prilejui o bucurie mai mare decât spunându-mi asta. Oamenii au fost făcuți ca să fie fericiți și numai acela care se simte pe deplin fericit este într-adevăr vrednic să-și spună: „Am îndeplinit porunca Domnului pe acest pământ”. Dreptcredincioșii, sfinții, mucenicii au fost cu toții fericiți.

— Ah, ce înălțătoare cuvinte și luminoase! Rosti doamna entuziasmată. Tot ce spune Sfinția voastră pătrunde până în adâncul sufletului. Și cu toate acestea, vedeți, fericirea... Unde este fericirea? Cine poate să spună că este cu

adevărat fericit? Oh, dacă ați fost atât de bun și ne-ați îngăduit să vă vedem din nou astăzi, ascultați tot ce n-am apucat să vă spun data trecută, tot ce n-am îndrăznit să vă spun, un lucru care mă chinuiește cumplit de atâta amar de vreme! Fiindcă sufăr, părinte, iertați-mă, dar sufăr... Și, cu un gest avântat și plin de fervoare, doamna își împreună mâinile.

— De ce?

— Sufăr... Pentru că îmi lipsește credința...

— Credința în Dumnezeu?

— O, nu, nu, nici măcar n-aș îndrăzni să mă gândesc la așa ceva, dar viața viitoare e învăluită într-un mister atât de adânc! Și nimeni, nimeni pe lume n-ar putea să dezlege vreodată această enigmă! Ascultați-mă, tămăduitorule, dumneavoastră, care cunoașteți toate cutele sufletului omenesc; firește, nu pot să vă cer să aveți absolută încredere în mine, dar vă asigur, vă dau cuvântul meu că ceea ce vă spun acum nu pornește din ușurință și că gândul vieții de dincolo de mormânt e într-adevăr chinuitor pentru mine, e o suferință cumplită, mă înspăimântă, mă face să mă cutremur... Și nu știu cui să mă adresez, niciodată n-am îndrăznit să întreb pe cineva... Abia în clipa asta mi-am luat inima în dinți și m-am destăinuit Sfinției voastre... O, Doamne, nu știu ce o să credeți acum despre mine! Încheie ea, ridicând brațele spre cer.

— Părerea mea nu trebuie să vă neliniștească, răspunse starețul. Sunt convins că suferința dumneavoastră e sinceră.

— Oh, nici nu știu cum să vă mulțumesc! Vedeți, închid ochii și mă gândesc: dacă toată lumea crede, atunci de unde vine credința asta? După unii, credința s-ar fi născut, în primele timpuri, din spaima de care oamenii erau cuprinși în fața fenomenelor copleșitoare ale naturii și că, în realitate, n-ar exista nimic. Și atunci îmi spun: o viață întreagă am crezut și, totuși, dacă după moarte n-o să fie nimic decât „buruienile crescute pe mormânt”, cum spune nu știu care scriitor... E groaznic! Cum aș putea să-mi recapăt credința? Ca să spun drept, n-am crezut cu adevărat decât în copilărie, când eram mică de tot; credeam însă numai așa, mecanic, fără să mă gândesc la nimic... Dar cum, cum aș putea să ajung astăzi să mă conving? De aceea am venit acum la Sfinția voastră, cu plecăciune, să vă rog a mă lumina. Dacă las să-mi scape și prilejul acesta, n-o să mai găsesc pe nimeni să-mi răspundă la asemenea întrebare, oricât mi-ar fi dat să mai trăiesc. Ce argumente să-mi aduc mie însămi ca să mă conving? Vai de sufletul meu! Mă uit în jur și văd că nimeni nu se sinchisește, sau aproape nimeni, că nimeni nu se gândește la asta, că numai eu mă frământ așa. Este ceva cumplit, vă spun, cumplit!

— De bună seamă. Și totuși, nu se poate dovedi nimic, trebuie numai să crezi.

— Dar cum? Cum?

— Prin experiența unei iubiri active. Străduiți-vă să-i iubiți pe cei din preajma dumneavoastră, să-i iubiți din toată inima și neprecupețit. Pe măsură ce iubirea va triumfa, veți ajunge să vă convingeți și de existența lui Dumnezeu și să credeți în nemurirea sufletului. Iar dacă iubirea de aproape se va

desăvârși printr-o deplină uitare de sine, atunci veți crede neapărat și nici o îndoială nu va mai putea să se strecoare în sufletul dumneavoastră. Este un mijloc pe care atâția l-au încercat și vă puteți bizui că-i într-adevăr așa cum vă spun.

— Iubire activă? Mi-ați dat încă o problemă de dezlegat și ce problemă, o, ce problemă! Vedeți dumneavoastră, mi-e atât de dragă umanitatea, încât – nu știu dacă o să mă credeți – aș vrea uneori să renunț la tot, să părăsesc tot ce am, chiar și pe Lise și să mă fac soră de caritate. Închid ochii, mă gândesc și visez și în asemenea clipe simt în mine o putere de nebiruit. Nici un fel de răni, nici un fel de plăgi, chiar pline de puroi, nu m-ar putea face să mă dau în lături. Le-aș spăla și le-aș obloji cu mâinile mele, aș sta de veghe la căpătâiul suferinzilor, aș fi gata chiar să sărut rănilor acelea deschise...

— Asta înseamnă foarte mult și e bine că nutriți asemenea gânduri. Poate că odată și odată, din întâmplare, veți face într-adevăr o faptă bună.

— Da, dar cât am s-o pot duce așa? Urmă doamna cu pasiune, aproape cu frenezie. Asta-i întrebarea esențială și, în același timp, cea mai chinuitoare din toate câte mă frământă. Închid uneori ochii și mă întreb: „Cât ai s-o poți duce așa, oare, din momentul când ai ales calea asta? Dar dacă bolnavul, ale cărui plăgi te ostenești să le speli, n-o să dea nici o dovadă de recunoștință, atunci, imediat? Dacă, dimpotrivă, o să fie capricios, sâcâindu-te în fel și chip, fără a prețui câtuși de puțin și fără a-și da seama că tu-l slujești cu devotament, o să strige la tine tot timpul, dacă o să-ți poruncească în tot momentul să-i aduci ba una, ba alta, sau poate chiar o să te reclame superiorilor tăi (așa cum se întâmplă cu mai toți oamenii pe patul de suferință), ce-o să faci atunci? Dacă iubirea ta o să se irosească în van?” și, vă rog să mă credeți, m-am cutremurat când mi-am dat seama că singurul lucru care ar putea să stingă flacăra iubirii mele pentru umanitate, s-o stingă imediat, este nerecunoștința. Într-un cuvânt, sunt un om care muncește pentru plată și cere plata pe loc, vreau adică să fiu lăudată, iar dragostea pe care o dăruiesc să fie recompensată cu dragoste. Altfel nu, nu sunt în stare să iubesc!

Confesiunea ce semăna cu o autoflagelare părea să fi atins punctul culminant; isprăvind ce avea de spus, femeia se uită la stareț cu o privire sfidătoare.

— Același lucru mi l-a mărturisit cândva un medic, e mult de atunci, rosti starețul. Era un om în vârstă și fără doar și poate inteligent. Vorbea cu aceeași sinceritate ca și dumneavoastră, și, deși părea că glumește, glumea cu amărăciune – ”Mie, zicea el, mi-e dragă umanitatea și totuși, mă surprinde un lucru: cu cât mi-e mai dragă umanitatea în general, cu atât îi iubesc mai puțin pe oameni, adică pe indivizii izolați. În visurile pe care le urzesc, mi se destăinuia el, adeseori simt o dorință pătimașă de a sluji umanitatea și poate că într-adevăr aș primi chiar să port crucea pentru alții, dacă așa ar cere împrejurările și cu toate astea nu mă simt în stare să stau două zile la rând în aceeași odaie cu altcineva, o știu din experiență. Faptul că mai e cineva lângă mine, prezența unui alt om mă scoate din fire, îmi zgândărește amorul propriu,

îmi stingherește libertatea. Ajunge o singură zi ca să ajung să-l urăsc, oricât ar fi el de cumsecade: pe unul pentru că mănâncă prea încet, pe altul pentru că are guturai și-și suflă mereu nasul. Eu, îmi mărturisea el, din clipa când vin în contact cu oamenii, ajung să le fiu dușman. În schimb, nu știu cum se face, dar am constatat că, de fapt, cu cât urăsc mai mult indivizii luați în parte, cu atât dragostea mea pentru umanitate în general e mai fierbinte.”

— Și ce-i de făcut? Ce-i de făcut în cazul ăsta? Trebuie să renunți la orice speranță?

— Ba nu, e de ajuns deocamdată că problema asta vă frământă. Încercați tot ce se poate și Cel-de-Sus va ține seamă de străduințele dumneavoastră. E încă destul de mult ce-ați făcut până acum, de vreme ce ați căutat să vă cunoașteți cât mai adânc și cu toată sinceritatea! Dar dacă mi-ați vorbit acum atât de deschis numai ca să vă laud, atunci probabil iubirea activă de care v-am vorbit mi-e teamă că n-o să vă ducă la nimic; totul o să rămână doar un vis, iar viața va trece ca o nălucă. Până la urmă, o să uitați și de viața viitoare și o să găsiți împăcarea în propria dumneavoastră persoană.

— Mi-ați dat lovitura de grație! Abia acum, în momentul când ați rostit aceste cuvinte, mi-am dat seama că nu așteptam decât laude pentru sinceritatea mea, atunci când v-am mărturisit că n-aș putea îndura nerecunoștința! Ați ghicit ce se petrece în sufletul meu și m-ați ajutat să mă înțeleg, m-ați pus față-n față cu mine însămi, mi-ați arătat ce fel de om sunt!

— Adevărat? Dacă-i așa, după această mărturisire, cred că sunteți fără doar și poate sinceră și că aveți o inimă bună. Și chiar dacă nu veți afla încă fericirea, să nu uitați că sunteți pe drumul cel bun și căutați să nu-l părăsiți niciodată. Și mai ales feriți-vă de minciuna, de orice fel de minciună, luați seama să nu vă mințiți singură. Să nu scăpați o clipă din ochi minciuna, tot timpul s-o aveți în față în orice moment, înlăturați orice aversiune, fie că-i vorba de alții, fie chiar de dumneavoastră, căci tot ce vi se poate părea respingător privind în sufletul dumneavoastră, se luminează și se curățește din clipa când v-ați dat seama de asta. Înlăturați de asemenea teama din inima dumneavoastră, deși teama nu este decât urmarea firească a oricărei minciuni. Iar dacă s-ar întâmpla să aveți momente de lașitate, pe drumul ce duce spre iubire, nu trebuie să vă speriați, după cum nici faptele rele nu trebuie să vă înspăimânte prea mult. Îmi pare rău că nu vă pot spune ceva mai îmbucurător, dar să știți că față de iubirea contemplativă, dragostea activă pare aprigă și înfricoșătoare. Iubirea contemplativa este însetată de fapte mari, de lucruri pe care să le înfăptuiești numaidecât și în așa fel, ca toată lumea să le vadă. Iubirea contemplativă te poate îndemna chiar să-ți jertfești viața, cu condiția numai să ți-o jertfești cât mai repede, ca pe scenă, sub privirile tuturor, ca să primești aplauze. În timp ce dragostea vie înseamnă străduință neconținută și stăpânire de sine, pentru unii poate chiar o adevărată știință. Pot să vă spun, totuși, că în clipele când veți descoperi cu groaza că toate străduințele dumneavoastră s-au irosit în van și când vi se va părea că în loc să vă apropiați cât de cât de țelul dorit, v-ați îndepărtat și mai mult de el, în clipa aceea puteți

fi încredințată că l-ați atins; atunci veți simți lămurit puterea minunată a lui Dumnezeu, care n-a încetat să vă iubească și care v-a călăuzit, fără să știți, pas cu pas. Îmi pare rău că nu pot să mai zăbovesc, sunt așteptat. La revedere.

Doamna plângea.

— Lise, Lise, tresări ea speriată, binecuvântați-o, vă rog, binecuvântați-o!

— Nu merită s-o iubească cineva. Am văzut cum s-a ținut tot timpul de ghidușii, glumi starețul. Ce ai cu Alioșa de-l necăjești mereu?

Într-adevăr, Lise își găsisese o joacă de care părea prinsă cu totul. Încă de data trecută, când mai venise aici, observase că Alioșa se rușina de dansa și se ferea s-o privească, ceea ce o înveselea peste măsură. De aceea stătea la pândă tot timpul, doar-doar îl va surprinde uitându-se la ea; nemaiputând îndura privirea aceea pironită atât de stăruitor asupra lui, fără să vrea, Alioșa ridica la un moment dat ochii, împins parcă de o putere irezistibilă și atunci fata îl înfrunta cu un zâmbet triumfător. Alioșa se fâstâcea și mai tare și nu mai putea de necaz. În cele din urmă, ca să scape de ea, se ascunse la spatele starețului. După câteva clipe însă, atras de aceeași putere irezistibilă, întoarse iarăși capul, să observe dacă tot îl mai pândea și o văzu pe Lise aplecată peste brațul fotoliului, gata-gata să cadă, cu ochii la el, așteptând cu nesăț clipa când tânărul o va privi din nou, iar când, în sfârșit, îl prinse că se uita la ea, începu să râdă cu atâta poftă, încât bătrânul nu se mai putu stăpâni:

— De ce nu-i dai pace, ștrengărițo?

Lise roși deodată, ochisorii îi scăpărară mânioși și întunecându-se deodată la față, izbucni, indignată și nervoasă.

— Dar el de ce m-a uitat? A uitat tot, tot! Îl învinui ea cu aprindere. M-a purtat în brațe când eram mică, ne jucam mereu împreună. Știți că el m-a învățat să citesc? Acum doi ani, când și-a luat rămas-bun, mi-a făgăduit că n-o să mă uite niciodată, că toată viața o să rămânem prieteni, toată viața! Și acum, poftim! I-e frică de mine. Ce, crede c-o să-l mănânc? De ce nu vrea să se apropie, de ce nu vorbește cu mine? Pentru ce nu mai vine pe la noi? Sau poate că nu-l lăsați dumneavoastră... Știu doar că poate să meargă unde pofteste. Frumos mi-ar șede să-l trag de mânecă? Ar putea foarte bine să-și amintească și singur, dacă nu m-a uitat. Nu, dumnealui caută mântuirea sufletului! De ce l-ați pus să se îmbrace cu un anterior așa de lung?... Parcă văd c-o să cadă în nas când o lua-o la fugă...

Și, cuprinsă de o veselie năprasnică, își acoperi fața cu palmele și izbucni într-un râs nervos, tăcut, în hohote, așa cum râdea de obicei, cutremurându-se toată. Bătrânul o asculta cu zâmbetul pe buze și o binecuvântă cu duioșie; fata îi sărută mâna, apoi o duse brusc ia ochi și începu să plângă.

— Să nu vă supărați pe mine, sunt o proastă, nu-s bună de nimic... Și Alioșa are poate dreptate, da, da, are dreptate că nu mai vrea să aibă de-a face cu un caraghios de copil...

— Lasă că-i spun eu să vină neapărat, rosti starețul hotărât.

V – AMIN! AMIN!

Starețul lipsise aproape douăzeci și cinci de minute. Trecuse de douăsprezece și jumătate și Dmitri Fiodorovici, care pusese atâta lume pe drumuri, tot nu venise. Între timp însă oaspeții parcă uitaseră cu totul de el, și, în momentul când starețul se întoarse la el în chilie, îi găsi în toiul unei discuții din cele mai însuflețite. De vorbit, vorbeau mai mult Ivan Fiodorovici și cei doi ieromonahi. Miusov încerca și el să strecoare câte un cuvânt, arătându-se foarte dispus să ia parte la discuție, deși nici de astă dată nu avu mai mult noroc, fiindcă după cum se vedea, nu i se dădea prea mare atenție, aproape nici nu catadicseau să-i răspundă, ceea ce nu făcea decât să-i sporească și mai mult enervarea. Mai încercase el și altă dată să polemizeze cu Ivan Fiodorovici și nu putea să accepte cu sânge rece indiferența pe care acesta o afișa față de persoana lui. „Până acum cel puțin mă consideram pe picior de egalitate cu tot ce poate fi mai progresist în Europa, se gândea în sinea lui, dar, cum văd eu, tânăra generație nici nu se sinchisește de noi.” Fiodoi Pavlovici, care-și dăduse cuvântul să stea liniștit și să nu sufle o vorbă, tăcea chitic, mulțumindu-se să-și observe cu un zâmbet ironic vecinul, peste măsură de încântat că-l vede stând ca pe ace. Avea el de mult o poliță pe care voia să i-o plătească și acum pândea momentul potrivit. În cele din urmă, nemaiputându-se stăpâni, se aplecă peste umărul lui Piotr Aleksandrovici, căutând să-i facă în ciudă:

— Știi de ce n-ai plecat adineauri, după istoria aceea cu sărutarea duioasă și ai binevoit să rămâi mai departe în mijlocul unor oameni care nu-ți fac nici o cinste? Vrei să-ți spun eu? Fiindcă te-ai simțit umilit, rănit în amorul propriu și ai rămas numai ca să-ți iei revanșa, să arăți cât ești de inteligent. Și nici n-ai să mai pleci până n-o să dovedești că ești într-adevăr inteligent.

— Iar începi? Te înșeli, ai să vezi c-o să plec imediat.

— Ba nu, sunt convins c-o să pleci ultimul, ascultă-mă pe mine, ultimul! Îl zgândări din nou Fiodor Pavlovici.

Duelul acesta de cuvinte era în toi în momentul când intră bătrânul pe ușă.

Discuția încetă pentru o clipă, dar, după ce se așeză la locul lui, starețul se uită prietenos la oaspeții săi, ca și cum i-ar fi poftit să continue. Alioșa, care cunoștea tâlcul fiecărui gest al lui, își dădea seama că era peste măsură de obosit și că făcea un imens efort ca să mai rămână. În ultima vreme, din pricina bolii și a slăbiciunii, i se întâmpla uneori să-și piardă cunoștința. În momentul acela i se răspândise pe față paloarea premergătoare leșinului și buzele-i erau aproape albe. După cum se vedea, totuși, monahul nu voia să tulbure adunarea, ca și cum ar fi urmărit ceva, cu un anumit scop – dar care? De aceea Alioșa nu-l slăbea o clipă din ochi.

— Vorbeam tocmai despre un articol foarte interesant pe care l-a scris dumnealui, începu părintele Iosif, bibliotecarul, arătând spre Ivan Fiodorovici. Domnia sa trage unele concluzii noi, dar, cel puțin așa mi se pare mie, ideea pe care o susține are două tăișuri. Articolul dumnealui este, de fapt, un răspuns adresat unui arhiereu care a scris o carte despre laicizarea forurilor de judecată bisericești și extinderea jurisdicției eclesiastice...

— Punctul dumnealui de vedere, urma părintele bibliotecar, în problema laicizării jurisdicției bisericești este cât se poate de interesant: pe cât se pare, combate ideea despărțirii bisericii de puterea de stat.

— Interesant, într-adevăr, dar în ce sens? Întrebă starețul. Ivan Fiodorovici îi răspunse, nu însă condescendent și plictisit, așa cum se temuse Alioșa c-o să se întâmple, ci cât se poate de prevenitor, cumpănit, cu modestie și după toate aparențele, fără nici un fel de gând ascuns.

— Am pornit de la teza că această confuzie între elementele primordiale, adică între fondul însuși al noțiunilor de biserică și de stat, luate separat, va dăinui de bună seamă cât lumea și pământul, deși – în sine – este cu neputință de conceput. În privința asta nu știu dacă se va putea ajunge vreodată nu numai la o stare de lucruri normală, dar nici măcar la o soluție acceptabilă, fiindcă totul se întemeiază, de fapt, pe o eroare. După mine, un compromis între stat și biserică, în anumite probleme cum ar fi, de pildă, justiția, în esența ei pură și desăvârșită, este absolut imposibil. Ierarhul, a cărui părere am combătut-o, susține că biserica ocupă un loc precis și bine determinat în stat. La care eu i-am obiectat că, dimpotrivă, biserica trebuie să cuprindă în sânul ei statul întreg, iar nu să ocupe numai un colțișor în alcătuirea lui și că dacă acest lucru – din cine știe ce motive – nu poate fi realizat în momentul de față, el trebuie să constituie, de fapt, scopul primordial și nemijlocit în dezvoltarea ulterioară a întregii societăți creștine.

— Aveți perfectă dreptate! Îi sări în ajutor cu toată hotărârea, deși dând semne de nervozitate, părintele Paisie, cărturarul cel scump la vorbă.

— Știți cum se cheamă asta: ultramontanism {20} pur și simplu! Intervenii Miosov scos din răbdări, schimbându-și poziția picioarelor.

— Nu există munți la noi în țară! I-o reteză scurt părintele Iosif, apoi, întorcându-se către stareț: între altele, dumnealui se ridică împotriva următoarelor păreri „fundamentale și esențiale”, afirmate de adversarul său, care, vă rog să luați aminte, este o față bisericească. În primul rând: „Nici o asociație nu poate și nu trebuie să-și atribuie puterea de a dispune de drepturile civile și politice ale membrilor ei”. În al doilea rând: „Puterea judecătorească penală și civilă nu trebuie să aparțină bisericii, fiind incompatibilă cu existența ei ca instituție divină și ca asociație cu scopuri religioase” și, în sfârșit, în al treilea rând că: „Biserica nu este o împărăție din lumea aceasta.”

— Ce rușine! Cum poate să se joace așa cu cuvintele o față bisericească! Îi luă vorba din gură părintele Paisie, care ședea ca pe ghimpi, apoi, întorcându-se către Ivan Fiodorovici: Am citit și eu lucrarea criticată de domnia ta și nu mi-a venit să-mi cred ochilor când am văzut negru pe alb: „Biserica nu este o împărăție din lumea aceasta”. Dacă n-ar fi din lumea aceasta, n-ar mai fi existat pe fața pământului. În sfânta evanghelie vorbele acestea au cu totul alt înțeles. Și nu-i îngăduit nimănui să se joace cu asemenea cuvinte. Domnul nostru Iisus Hristos a venit pe lume ca să statornicească biserica pe pământ. Împărăția cerurilor nu este bineînțeles din lumea asta, stăpânirea ei se află în

slavă, deci nu putem ajunge la ea decât prin mijlocirea bisericii, ale cărei temelii au fost puse aici, pe pământ, unde s-a statornicit. De aceea mi se pare nepermis, ba chiar rușinos să faci calambururi sau jocuri de societate pe socoteala unor lucruri ca astea. Biserica este într-adevăr o împărăție; menirea ei este să stăpânească lumea și până la urma stăpânirea aceasta nu se poate să nu cuprindă întreg pământul, așa cum ni s-a făgăduit...

Părintele Paisie tăcu brusc ca și cum ar fi vrut să-și înfrângă vorbele. După ce-l ascultă cu toată deferență și atenția cuvenite, Ivan Fiodorovici continuă cât se poate de calm, cu aceeași bunăvoință și simplitate, adresându-se de astă dată starețului:

— Iată ideea de la care am pornit în articolul scris de mine: creștinismul a apărut în antichitate – în primele trei veacuri după Hristos, numite apoi ale erei noastre – constituit numai ca o biserică, fiind exclusiv o biserică. Mai târziu, când statul roman păgân a hotărât să treacă la creștinism, lucrurile s-au petrecut în așa fel, după cum era și de așteptat, încât, devenind creștin, statul roman s-a mulțumit să înglobeze în componența sa biserica, rămânând mai departe un stat păgân în foarte multe dintre manifestările sale. Fără îndoială că așa trebuia să se întâmple. Roma, ca stat, a rămas încă prea mult legată de civilizația și de înțelepciunea păgână; e destul să ne gândim numai la obiectivele și chiar la bazele statului, care au rămas aceleași. În ceea ce privește biserica lui Hristos, intrând în componența statului, n-a putut, fără îndoială, să renunțe la niciunul dintre fundamentele ei, la nici o fărâmă din piatra de temelie pe care fusese așezată, după cum tot așa nu putea să urmărească alte țeluri decât cele statornicite cu strășnicie și desemnate de Dumnezeu, între altele să transforme întreaga lume – și deci și vechiul stat păgân – încorporând-o bisericii. Așa că (adică pentru a-și atinge țelul pe care și l-a propus în viitor) nu biserica este aceea care trebuie să-și caute un loc bine limitat în stat ca „oricare asociație publică” sau ca „o asociație cu scopuri religioase” (așa cum spune autorul respectivei lucrări), ci, dimpotrivă, orice stat pământean trebuie odată și odată să se identifice cu biserica, să ajungă să se contopească cu ea, renunțând la orice alte obiective incompatibile cu biserica. Ceea ce nu înseamnă că statul va fi pus într-o situație de inferioritate, că onoarea și mândria lui de stat puternic vor fi știrbite cumva și nici gloria conducătorilor lui, ci va ajunge doar să părăsească o concepție greșită, încă păgână și prost orientată, mergând pe drumul cel drept, singurul care duce spre țelurile veșnice. Iată de ce autorul cărții Bazele jurisdicției asupra mirenilor ar fi fost mai aproape de adevăr dacă, examinând și preconizând aceste baze, le-ar fi privit ca pe un compromis temporar și nimic mai mult, necesar vremurilor noastre încă imperfecte și pline de păcate. Dar din momentul în care autorul îndrăznește să afirme că fundamentele preconizate de dânsul – și pe care adineauri părintele Iosif le-a menționat în parte – sunt imuabile, spontane și eterne, înseamnă că se ridică pur și simplu împotriva bisericii și a sfintei sale meniri, eterne și imuabile. Iată, în linii generale, teza pe care o susține articolul meu.

— Adică, în două cuvinte, zise din nou părintele Paisie apăsând pe fiecare vorbă, după unele teorii, care s-au limpezit pe deplin abia în secolul nostru, al nouăsprezecelea, biserica trebuie să se transforme în stat, ca și cum ar trece de la o stare inferioară la una superioară, ca până la urmă să fie complet absorbită de el, făcând loc științei, spiritului vremii și civilizației. Dacă nu vrea și încercă să opună rezistență – i se oferă un locșor bine delimitat în stat și încă sub controlul acestuia, așa cum vedem că se întâmplă peste tot în țările Europei contemporane. După concepția și credința noastră rusească însă, nu biserica este aceea care trebuie să se identifice cu statul, trecând de la o situație inferioară la una superioară, ci statul trebuie să sfârșească prin a se învrednici să ajungă a se confunda cu biserica, să nu mai fie nimic altceva. Amin, amin!

— Ce să spun acum, c-am mai prins puțin curaj! Râse ironic Miosov, schimbându-și din nou poziția picioarelor. După câte înțeleg eu, ăsta înseamnă realizarea unui ideal infinit de îndepărtat, menit să se înfăptuiască la cea de-a doua venire a lui Hristos. Mă rog, dacă asta vă face plăcere! Un minunat vis utopic pe tema dispariției războaielor, a diplomaților, a băncilor etc. Ceva ce seamănă întrucâtva cu socialismul. Și eu, care credeam că e vorba de un lucru serios și că biserica va începe să judece chiar acum cazurile penale, condamnând infractorii, de pildă, la pedeapsa cu bătaia, la ocnă, ba poate chiar și la moarte!

— Chiar dacă în momentul de față n-ar exista pentru mireni decât foruri de judecată ecleziastice, biserica tot n-ar trimite pe nimeni la ocnă, nici la moarte. Fiindcă atunci crima și modul în care este privită ar trebui să se schimbe radical – bineînțeles treptat, nu chiar așa brusc și nu imediat, totuși destul de curând – răspunse liniștit, fără să clipească, Ivan Fiodorovici.

— Vorbești serios? Întrebă Miosov, privindu-l atent.

— Dacă n-ar exista pe lume decât biserica, ea s-ar mulțumi să-l excomunică din sânul ei pe cel care s-a făcut vinovat de o nelegiuire sau care nu-i da ascultare, n-ar reteza capul nimănui, continuă Ivan Fiodorovici. Și atunci, vă întreb, ce o să facă omul lovit de anatema, unde o să se ducă? Fiindcă, în orice caz, va fi silit să se rupă de oameni, așa cum se întâmplă acum, dar și de Hristos. Prin crima lui el nu s-ar ridica numai împotriva oamenilor, ci și împotriva bisericii lui Hristos. Firește, în sensul strict al cuvântului, lucrurile stau și acum tot așa numai că nu sunt mărturisite deschis; de aceea, deseori, conștiința criminalului se mulțumește cu un compromis: „Am furat, zice el, dar n-am păcătuit împotriva bisericii, deci nu sunt dușmanul lui Hristos”, iată cum gândește de foarte multe ori astăzi un criminal, pe când atunci când biserica va fi ajuns să ia locul statului, va fi greu să-ți mai faci asemenea socoteli decât doar cine știe, tăgăduind biserica așa cum e statornicită pe fața pământului. „Toți greșesc, toată lumea s-a abătut de la drumul cel drept, biserica în care cred ei se întemeiază pe minciună, numai eu, ucigașul și furul, reprezintă adevărata biserică creștină.” Este foarte greu totuși să judeci așa, ar însemna să faci un efort extraordinar și să fii pus în anumite condiții care nu se întâlnesc decât foarte rar. Și acum să privim

lucrurile dintr-o altă perspectivă: să considerăm modul în care biserica privește crima; nu credeți oare că punctul ei de vedere – aproape păgân – în asemenea cazuri ar trebui să se schimbe radical și că în locul unui procedeu mecanic, constând în tăierea mădularului bolnav, așa cum se procedează astăzi pentru apărarea societății, ar trebui să se instaureze – de astă dată cu adevărat, nu numai în aparență – ideea renașterii omului, ideea reînvierii și a izbăvirii lui...?

— Stai, stai, ce vrei să spui adică?... Iar nu mai înțeleg nimic, îl întrerupse Miusov. Iar o utopie. Ceva indistinct, fără cap și fără coadă, de neînțeles. Ce-i aceea excomunicare? Despre ce fel de excomunicare e vorba? Am impresia că-ți râzi de noi, Ivan Fiodorovici.

— De fapt, așa se și întâmplă chiar în momentul de față, rosti deodată starețul și toată lumea se întoarse către el. Dacă n-ar fi biserica, făptașul n-ar întâlni nici o stavilă în calea fărădelegilor lui și nici nu s-ar teme de pedeapsa viitoare, cea adevărată, nu procedeu mecanic despre care vorbeai dumneata și care, de cele mai multe ori, nu face decât să-l înrăiască. Ispășirea adevărată, singura care da roade și care, înfricoșând, totodată și împacă sufletul, este aceea care izvorăște din propria ta conștiință.

— Dacă-mi dați voie, cum vine asta? Întrebă cu vădit interes Miusov.

— Iată cum, răspunse bătrânul. Toate pedepsele existente, deportarea, ocna, la care se mai adăuga odinioară și bătaia, nu reușesc să îndrepte și mai ales nu înfricoșează aproape pe nimeni, în timp ce numărul crimelor săvârșite, departe de a scădea, sporește mereu. Cred că-mi dați dreptate, nu-i așa? Așadar, societatea nu este câtuși de puțin apărată, căci, deși mădularul bolnav este retezat printr-un procedeu mecanic și lepădat cât mai departe ca să nu mai fie sub ochii tuturor, în locul nelegiuitului pedepsit apărând pe loc încă unul, poate chiar doi. Dacă există ceva care ocrotește societatea, chiar în vremurile noastre, îl îndrumază pe făptaș pe calea cea bună și face din el alt om, este numai și numai legea lui Hristos, lege care vorbește prin glasul conștiinței sale. Numai atunci când ajunge să-și recunoască vina ca fiu al societății lui Hristos, deci ca fiu al bisericii, nelegiuitul se va recunoaște vinovat și față de societate, adică tot față de biserică. Prin urmare, chiar în momentul de față nelegiuitul este pus în situația de a-și recunoaște vinovăția numai și numai în fața bisericii și nicidecum în fața statului. Dar, dacă judecata ar fi în mâinile societății întruchipate în biserică, ar ști atunci cui să-i ridice anatema și pe cine să primească iarăși în sânul ei. Așa cum se află acum însă, biserica neavând dreptul de a judeca, ci doar pe acela de a condamna moralmente, renunță de bunăvoie la pedepsirea vinovatului. Ea nici nu-l excomunică și nici nu-l lasă în părăsire, lipsindu-l de povețele ei părintești. Mai mult chiar, caută să păstreze neștirbită legătura creștinească, duhovnicească, normală cu făcătorul de rele: îngăduindu-l la slujbele bisericesti, împărtășindu-l cu sfintele daruri, miluindu-l și purtându-se cu el mai curând așa cum te porți cu un prizonier decât cu un vinovat. Doamne! Ce s-ar face condamnatul dacă societatea creștină, adică biserica, l-ar îndepărta din sânul ei, așa cum îl desprinde de trupul societății și-l îndepărtează legile civile? Ce s-ar întâmpla cu

el dacă și biserica l-ar osândi, excomunicându-l, după ce va fi fost pedepsit mai înainte de legile statului? N-ar putea fi deznădejde mai cumplită, cel puțin pentru criminalul rus, căci rusul, chiar criminal fiind, tot mai păstrează credința în Dumnezeu. Cine știe ce lucru înfricoșător s-ar petrece în sufletul lui! Poate, cuprins de disperare, nelegiuitul și-ar pierde cu desăvârșire credința și atunci... Ce s-ar întâmpla?... Aidoma unei mame duioase și iubitoare însă, biserica renunță de bunăvoie să-l pedepsească, fiindcă și așa vinovatul a fost destul de greu năpăstuit de legile statului și trebuie să rămână lângă el cineva care să-i aline suferința. Biserica renunță de bunăvoie la pedeapsă în primul rând pentru că justiția bisericească este singura adevărată și ca atare nu se poate asocia nici fizic, nici spiritual – fie chiar în mod provizoriu – cu o altă justiție, în cazul acesta nu avem dreptul să cădem la nici un fel de compromisuri. Se spune că în străinătate criminalul rareori are muștrări de conștiință și asta numai fiindcă doctrinele moderne întăresc în sufletul lui credința că fărădelegea pe care a săvârșit-o nu este de fapt o crimă, ci o răzvrătire împotriva stăpânirii care-l asuprește pe nedrept. Societatea îl elimină din sânul ei în mod cu totul mecanic, prin forța ei atotbiruitoare (cel puțin așa spun cei din Europa că se întâmpla la dâșii), făcând această operație cu un sentiment de ură, lăsându-l pradă uitării, cu totul nepăsătoare față de soarta ce-l așteaptă, cu toate că e vorba de un fiu al ei. Acolo, de la început și până la sfârșit, se procedează fără nici un pic de milă creștină, căci în cele mai multe cazuri nu mai există de fapt biserică, există numai clerici și locașuri de închinăciune de toată frumusețea, în timp ce biserica năzuiește de mult să treacă de la condiția de inferioritate, în care se află, la o treaptă superioară, aceea statală, pentru a se contopi complet cu statul. Asta cel puțin mi se pare că este situația în țările luterane. Iar la Roma, încă de acum o mie de ani, statul s-a întronat în locul bisericii. De aceea acolo osânditul nu se mai socotește nici el un mădular al bisericii și, știindu-se excomunicat, se lasă pradă deznădejdii. Iar atunci când se înapoiază în mijlocul societății, în sufletul lui clocotește atâta ură, încât se desprinde singur de ea. Vă puteți închipui, așadar, ce se întâmplă până la urmă. În multe cazuri s-ar părea că și la noi situația este aceeași, nu trebuie să uităm însă că la noi, în afara legilor statului, mai există și biserica și ea niciodată nu pierde legătura cu cel osândit, socotindu-l mai departe în rândul fiilor săi iubiți și păstrându-i aceeași dragoste. În afară de asta, mai există și se menține – fie chiar numai ca idee – justiția ecleziastică, justiție care, ce-i drept, în momentul de față nu este în vigoare și dăinuie doar ca o simplă năzuință pentru mai târziu și pe care desigur nelegiuitul o recunoaște instinctiv, în adâncul lui. E drept și ceea ce s-a spus mai adineauri aici, că în cazul când justiția bisericească ar intra cu adevărat în vigoare, adică în cazul când întreaga societate ar constitui o biserică, atunci jurisdicția ecleziastică nu numai că ar mijloci îndreptarea vinovatului, așa cum nu poate s-o facă vreodată în ziua de azi, dar este foarte posibil ca și numărul fărădelegilor să scadă simțitor. Și apoi, fără îndoială, biserica ar avea în viitor cu totul altă înțelegere pentru nelegiuit și pentru

fărădelegea săvârșită de el și ar ști să-l aducă înapoi pe cel excomunicat, să-i deschidă ochii celui care pune la cale o mârșăvie și să-l ajute pe cel căzut în păcat să se trezească la o viață nouă. Ce-i drept, urmă bătrânul zâmbind, deocamdată societatea creștină nu este încă pregătită pentru asemenea lucruri, bizuindu-se numai pe cei șapte înțelepți; dar cum puterea lor e neistovită, biserica rămâne totuși în picioare mai departe, în așteptarea transformării sale depline dintr-o societate, adică asociație cu un caracter aproape păgân, în biserică unică, ecumenică și cu adevărat domnitoare. Dea Domnul să fie așa, amin, amin! Chiar dacă asta s-ar înfăptui la sfârșitul veacului, căci de întâmplat așa e merit să se întâmple! Și n-are nici un rost să-ți frământă sufletul, muncit de îndoieli, socotind vremurile și soroacele, căci taina vremurilor și a soroacelor n-o pot dezlega decât înțelepciunea Celui-de-Sus, prorocirile și dragostea lui. Iar ceea ce după socoteala omului va să se întâmple cine știe când, prin voia Domnului, poate se află chiar în prag, pe cale să se înfăptuiască. Amin, amin!

— Amin! Amin! Întări cucernic și încrunțat părintele Paisie.

— Ciudat! Foarte ciudat, ce să spun! Rosti Miusov fără patimă, dar totuși cu un fel de indignare mocnită.

— Ce vi se pare atât de ciudat? Întrebă prudent părintele Iosif.

— Dar ce înseamnă asta la urma urmelor! Izbucni pe neașteptate Miusov. Statul este pur și simplu dat la o parte și în locul lui biserica este ridicată la rangul de stat! Asta nu mai este ultramontanism, ci arhiultramontanism! Așa ceva n-a visat nici măcar papa Grigore al VII-lea {21}.

— Cu voia dumneavoastră, ați înțeles totul pe dos! Observă cu asprime părintele Paisie. Nu biserica se transformă în stat, vă rog să luați bine aminte. Spre asta năzuia Roma în visurile sale! Cea de-a treia ispită a diavolului! Dimpotrivă, statul se transformă în biserică, se ridică până la ea pentru a păstori asupra întregului pământ, ceea ce este cu totul opus și ultramontanismului și Romei și felului domniilor voastre de a tălmăci lucrurile, este adică suprema menire a credinței pravoslavnice pe lumea asta. Și luceafărul acesta se va aprinde în Răsărit.

Miusov tăcu grav, convins pare-se de covârșitoarea lui superioritate. Un surâs condescendent, plin de indulgență, îi miji pe buze. Alioșa îl pândea din ochi, în timp ce inima îi bătea să se spargă. Discuția îl tulburase până în adâncul sufletului. În momentul acela se uită întâmplător la Rakitin, care nu se clintise de lângă ușă, ascultând, numai ochi și urechi, deși în clipa când îl surprinsese ținea privirile în pământ. După roșeața puternică din obraji, Alioșa își putu da seama că și Rakitin era emoționat, poate chiar mai mult decât el. Și Alioșa știa de ce anume.

— Dacă-mi dați voie, aș vrea să vă spun o mică anecdotă, zise deodată Miusov cu cel mai solemn aer din lume. Acum câțiva ani, la Paris, curând după lovitura de stat din decembrie {22}, m-am dus într-o zi în vizită la o persoană care avea un rol foarte-foarte important în conducerea statului pe vremea aceea și acolo am avut prilejul să cunosc un individ cât se poate de interesant. Era un

agent secret, dar nu un agent oarecare, ci șeful unei brigăzi întregi de agenți politici, post destul de însemnat în genul său. Am căutat să profit de ocazie și, împins de curiozitate, am intrat numaidecât în vorbă cu el; cum nu venise acolo în calitate de prieten al casei, ci de subaltern obligat să prezinte un raport, văzând, pe de altă parte, felul în care fusesem primit de șeful său, omul s-a înduplecat să-mi vorbească cu oarecare sinceritate, bineînțeles până la un anumit punct. De fapt, mai curând a fost politicoș decât sincer, așa cum numai francezii știu să fie politicoși, cu atât mai mult cu cât își dădea seama că sunt străin. Am înțeles totuși perfect ce voia să spună. Venise vorba tocmai despre socialiștii revoluționari, care, trebuie să vă spun, erau persecutați pe vremea aceea. Lăsând deoparte ideea de la care a pornit discuția, mă voi mulțumi să citez doar o singură observație, într-adevăr foarte interesantă, care i-a scăpat la un moment dat preopinientului meu: „Noi, mi-a mărturisit el, nu ne temem, de fapt, chiar atât de socialiști, anarhiști, atei, revoluționari și așa mai departe; suntem pas cu pas pe urmele lor și le cunoaștem toată strategia. Există însă printre ei o categorie distinctă, deși nu chiar așa numeroasă: sunt cei care, fiind creștini și credincioși, sunt totodată și socialiști. De ei ne temem mai mult, nu vă dați seama ce primejdioși sunt! Socialistul creștin este mult mai primejdios decât un socialist ateu”. Cuvintele acestea m-au uluit pur și simplu atunci; adineauri însă, ascultându-vă pe dumneavoastră, domnilor, mi-am adus aminte de ele...

— Credeți poate că ni se pot aplica și nouă? Nu cumva vedeți în noi niște socialiști? Întrebă fără înconjur părintele Paisie.

Dar, înainte ca Piotr Aleksandrovici să-i poată răspunde ceva, ușa se deschise și multașteptatul Dmitri Feodorovici intră în odaie. De fapt, nimeni nu se mai gândea c-o să vină, așa încât apariția lui intempestiva stârni, în primul moment, oarecare uimire.

VI – DE CE MAI FACE UMBRĂ PĂMÂNTULUI OMUL ACESTA!

De statură mijlocie și cu o figură simpatică, Dmitri Fiodorovici, deși nu avea decât douăzeci și opt de ani, părea mult mai în vârstă. Bine legat, simțeau mustind în el o forță fizică puțin obișnuită, cu toate că avea ceva bolnăvicios în figură. Tras la față, cu obrajii supti, gălbejiți, de om cu o sănătate șubredă. Ochii negri, destul de mari, ușor bulbucați, păreau să privească în gol, deși cu un fel de statornică îndârjire. Chiar atunci când era frământat de ceva și vorbea iritat, privirea lui parcă nu oglindea câtuși de puțin adevărată-i stare sufletească, exprimând cu totul altceva, fără nici o legătură cu clipa prezentă. „Niciodată nu poți să știi la ce se gândește”, spuneau câteodată cei care aveau prilejul să discute cu el. Alții, care vedeau în ochii lui o umbră de neguroasă reverie, rămâneau uluiți de râsul spontan ce-l apuca uneori, dând în vileag cine știe ce gânduri vesele și năstrușnice într-un moment când privea mai încruntat ca niciodată. De altfel, aerul acela bolnăvicios nu putea să surprindă pe nimeni în clipa de față: toată lumea cunoștea, fie chiar numai din auzite, viața foarte dezordonată pe care o ducea în ultima vreme la noi în oraș, „chefurile” lui, ce se țineau lanț, după cum toți știau la fel de bine că, de când era în conflict cu

tatăl său din pricina banilor, ajunsese într-un hal fără hal de enervare. Circulau chiar prin partea locului o serie de anecdote în privința asta. Este adevărat că Dmitri Fiodorovici era irascibil din fire, „un spirit greșit orientat și fără continuitate în idei”, cum spusese despre el într-o adunare judecătorească de pace Semion Ivanovici Kacialnikov. Dmitri Fiodorovici era îmbrăcat impecabil, cu un surtuc elegant, încheiat până la gât, cu mânuși negre și cilindru în mână. Demisionase de curând din armată, purta încă mustață și-și râdea barba. Părul blond-închis era tuns scurt și pieptănat cu cărare la mijloc. Avea un mers apăsător, cu pași mari, ca în front. Tânărul se opri o clipă în prag, uitându-se la fiecare în parte, apoi se îndreptă spre starețul, ghicind că dânsul era gazda. Făcu o plecăciune adâncă și-i ceru binecuvântarea. Starețul se ridică să-l binecuvânteze, iar Dmitri Fiodorovici, la rândul său, îi sărută cu respect mâna și rosti extrem de nervos, aproape iritat:

— Iertați-mă, vă rog, că v-am făcut să mă așteptați. Dar servitorul Smerdiakov, pe care mi l-a trimis tata, deși l-am întrebat insistent la ce oră e fixată întâlnirea, mi-a răspuns de două ori răspicat că la ora unu. Ca să aflu acum că...

— Nu te necăji, îl întrerupse starețul, nu face nimic dacă ai întârziat, nu-i nici o nenorocire...

— Vă sunt cât se poate de îndatorat. Cunoscând bunătatea Domniei voastre, nici nu m-aș fi așteptat la alt răspuns. Și, fără a mai adăuga nici un cuvânt, Dmitri Fiodorovici se înclină din nou, apoi, întorcându-se brusc spre „tăicuțul” lui, îi făcu o plecăciune tot atât de adâncă și de respectuoasă. Se vedea cât de colo că era un lucru dinainte chibzuit, la care se gândise cu toată sinceritatea, socotindu-se dator să-și exprime astfel considerația și bunele intenții de care era însuflețit. Luat prin surprindere, Fiodor Pavlovici găsi totuși mijlocul să iasă din încurcătură: grăbindu-se să răspundă la salutul lui Dmitri Fiodorovici, sări de pe scaun și se înclină la rândul său până la pământ. În același timp își ticlui pe loc o mutră serioasă și impunătoare, cu toate că avea mai curând ceva răutăcios în figură. Dmitri Fiodorovici salută în tăcere cu o plecăciune întreaga adunare și se îndreptă cu pași mari, apăsați spre fereastră, unde se așeză pe unicul scaun rămas liber lângă părintele Paisie, și, aplecându-se din mijloc, se pregăti să asculte discuția întreruptă din pricina lui.

Sosirea lui nu răpise atenția celor de față mai mult de două minute, după care dezbaterile continuă. De astă dată, însă, Piotr Aleksandrovici nu socoti de cuviință să răspundă la întrebarea pusă pe un ton atât de stăruitor, aproape iritat de părintele Paisie.

— Îmi dați voie să părăsesc acest subiect... Spuse el cu dezinvoltura omului de lume, de altfel, e și foarte complicat. Văd însă că Ivan Fiodorovici se uită la noi și zâmbește ironic: probabil că are ceva interesant de spus și de astă dată. Întrebați-l mai bine pe dânsul.

— Nimic deosebit, decât o mică observație și anume că, în genere, liberalismul european și chiar și diletantismul nostru liberal rusesc confundă

adeseori scopurile finale pe care și le propune socialismul cu cele ale creștinismului, răspunse prompt Ivan Fiodorovici. Deși afirmația aceasta pare absurdă, este vorbă totuși de o trăsătură caracteristică. De altfel, trebuie să spun că, după toate aparențele, liberalii și diletanții nu sunt singurii care confundă socialismul cu creștinismul, ci în afară de ei, de multe ori chiar și jandarmii, bunăoară cei din străinătate, fac aceeași confuzie. Anecdota dumitale pariziană ilustrează prea bine ceea ce v-am spus, Piotr Aleksandrovici.

— În orice caz insist, domnilor, să schimbăm subiectul, repetă Piotr Alexandrovici. Să vă spun mai bine încă o anecdotă, e vorba de astă dată chiar despre Ivan Fiodorovici, o anecdotă pe cât de interesantă, pe atât de semnificativă. Acum vreo cinci zile, aflându-se într-o societate unde era foarte mult cuconet, domnia sa, la un moment dat, a declarat solemn în cursul unei dispute că nu există pe lume absolut nimic care să-i determine pe oameni a-și iubi aproapele, nici o lege a naturii nu impune omului să iubească umanitatea și dacă totuși iubirea a dăinuit și mai dăinuie încă pe fața pământului, existența ei se explică nu printr-o lege a firii, ci exclusiv prin faptul că oamenii cred în nemurire. Ivan Fiodorovici a mai adăugat totuși, în paranteză, că și aici poate fi vorba de o lege a naturii și că dacă s-ar distruge în omenire credința în nemurirea sufletului, izvoarele dragostei ar seca pe loc în inima omului și o dată cu ele orice forță activă care să mențină viața pe pământ. Mai mult: că atunci nimic din ce se poate întâmpla n-ar mai fi imoral, că totul ar fi permis în lume, chiar și antropofagia. Să vedeți însă că nu s-a mulțumit cu atât: în concluzie, domnia sa a spus că pentru orice individ, bunăoară ca mine sau ca dumneata, care nu crede nici în Dumnezeu, nici în nemurirea sufletului, legile morale ale firii ar trebuie să se schimbe pe loc, și-n locul lor să se instituie altele, cu un caracter opus celor religioase, care se vor fi perimat și că egoismul, în forma lui cea mai acută, ajungând până la crimă, va trebui nu numai să-i fie permis omului, dar chiar recunoscut ca o soluție necesară, cea mai inteligentă și s-ar putea spune și cea mai nobilă dintre toate. După acest paradox, domniile mele, vă puteți da seama foarte bine cam de ce fel sunt opiniile pe care binevoiește și va binevoi poate și mai departe să le proclame scumpul, excentricul și paradoxalul nostru Ivan Fiodorovici.

— Dați-mi voie, strigă deodată Dmitri Fiodorovici, dați-mi voie, poate că n-am auzit eu bine: „Crima nu numai că trebuie să fie permisă, dar chiar recunoscută, fiind soluția cea mai inteligentă și cea mai necesară pentru orice ateu!” Așa este?

— Întocmai, întări părintele Paisie.

— Asta n-am s-o uit. După care, Dmitri Fiodorovici tăcu tot atât de brusc după cum se amestecase în discuție. Toată lumea se uită la el curioasă.

— Ești într-adevăr convins că astea vor fi consecințele în cazul când omul ar pierde credința în nemurirea sufletului? Întrebă deodată starețul.

— Da, așa am spus. Dacă nu există nemurirea sufletului, nu există nici virtute.

— Ferice de dumneata dacă ai această convingere, sau, dacă cumva nu ești credincios, atunci te compătimesc!

— De ce? Zâmbi Ivan Fiodorovici.

— Pentru că, probabil, dumneata nu crezi nici în nemurirea sufletului, nici în ceea ce ai scris despre biserică și problema ecleziastică.

— Poate că aveți dreptate!... Totuși, n-a fost numai o glumă!... Mărturisi cu o intonație ciudată Ivan Fiodorovici, roșind brusc.

— N-a fost numai o glumă, îmi dau seama. Ideea încă nu și-a găsit un răspuns în sufletul dumitale și-l face să se zbuciume. Uneori însă, vezi dumneata, chiar și un martir simte un fel de satisfacție să ia în glumă propria sa deznădejde, ca să zic așa, tot din deznădejde. Dumneata nu faci decât să te distrezi deocamdată, omorându-ți timpul cu diverse articole și discuții de societate, fără să crezi măcar în dialectica dumitale, ba chiar bătându-ți joc de ea cu sufletul îndurerat... Încă n-ai apucat să găsești dezlegarea acestei probleme, spre marea dumitale nenorocire, căci problema se cere totuși rezolvată...

— Și credeți c-am s-o pot rezolva vreodată? Vreau să spun, în sens pozitiv? Urmă cu același aer ciudat Ivan Fiodorovici, privindu-l pe bătrân cu un surâs nedefinit pe buze.

— Dacă n-ai s-o poți rezolva pozitiv, atunci fii sigur că n-ai s-o rezolvi nici în sens negativ, știi și dumneata asta, fiindcă așa e făcut sufletul dumitale: și tocmai aici este punctul dureros. Mulțumește-i însă Creatorului că ți-a dăruit un suflet ales, în stare să fie chinuit de asemenea suferință, „să cugete la cele mai presus de fire și să râvnească la ele, căci viața noastră în ceruri este”. Dea Domnul ca hotărârea la care va să ajungă inima dumitale s-o poți dobândi chiar aici pe pământ! Blagoslovește, Doamne, căile robului tău!

Starețul ridică mâna, vrând să-l binecuvânteze de departe, dar Ivan Fiodorovici se sculă imediat și, apropiindu-se de el, primi blagoslovirea bătrânului, îi sărută mâna, apoi se înapoie fără un cuvânt la locul său. Avea o expresie dârză și gravă întipărită pe față. Gestul lui, precum și discuția de mai înainte cu starețul, lucruri cu totul surprinzătoare din partea lui, aveau ceva atât de misterios, atâta solemnitate chiar, încât toată lumea rămase încremenită și un moment se lăsă cea mai adâncă tăcere, în timp ce pe chipul lui Alioșa se zugrăvea un fel de spaimă. Miusov însă ridică deodată din umeri și în aceeași clipă Fiodor Pavlovici sări de pe scaun.

— Preasfinte stareț, alesul lui Dumnezeu! Strigă el îndreptând mâna spre Ivan Fiodorovici. Acesta este fiul meu, carne din carnea mea, cel mai scump mădular al familiei mele! El, ca să zic așa, este Karl Moor, copilul cel smerit, în timp ce ăsta de colo, Dmitri Fiodorovici, care a sosit adineauri și împotriva căruia îmi caut dreptatea la picioarele Sfinției tale, este cel mai nevrednic dintre feciorii mei, Franz Moor, știți care, acela din Hoții lui Schiller {23}, iar eu, între ei doi, sunt Regierender Graf von Moor! Judecați-ne și scoateți-ne din impas! Fiindcă în împrejurarea de față nu numai rugăciunile, dar și prorocirile domniei tale ne pot fi de mare ajutor!

— Vorbește ca un om întreg la minte, nu căuta să înjosești cu asemenea cuvinte sângele dumitale, răspunse starețul cu un glas stins, istovit. Părea din ce în ce mai obosit și-și pierdea puterile văzând cu ochii.

— Simțeam eu încă de când am pornit încoace c-o să am parte iarăși de o mascaradă fără perdea! Izbucni Dmitri Fiodorovici revoltat, sculându-se în picioare. Iertați-mă, Sfinția voastră, se întoarse el către stareț... Sunt un om fără multă carte și nici măcar nu știu cum să mă adresez Domniei voastre, dar, vă rog să mă credeți, ați fost înșelat și asta numai pentru că sunteți prea bun; nu trebuia să ne lăsați să cădem așa cu toții pe capul Domniei voastre. Tata caută cearta cu lumânarea – de ce?...

— O fi având el socotelile lui. Fiindcă e un om foarte socotit. Acum mi se pare că știu pentru ce.

— Toată lumea mă socoate vinovat, toată lumea! Protestă la rândul lui Fiodor Pavlovici. Chiar și Piotr Aleksandrovici. Da, da, Piotr Aleksandrovici, chiar și dumneata! Se întoarse el brusc către Miusov, deși acesta nici nu se gândise să spună ceva. M-ați acuzat că am pus la ciorap banii copilului meu și am luat ban pentru ban; cum se poate, vă întreb, ce, nu există oare judecată? Instanța are să încheie socotelile, Dmitri Fiodorovici, da, da, are să le încheie, chiar după chitanțele dumitale, după scrisorile și înscrisurile pe care le ai, cât ai cheltuit cu totul și ce ți-a mai rămas! De ce Piotr Aleksandrovici se ferește să-și spună părerea? Dmitri Fiodorovici nu este un străin pentru dânsul. De ce? Fiindcă toți sunt împotriva mea, iar Dmitri Fiodorovici, până la urmă, îmi rămâne chiar și dator și nu cu o sumă oarecare, ci cu câteva mii de ruble, am acte la mână! Tot orașul vuieste, tot orașul e în picioare din pricina bețiilor lui! Iar în fosta lui garnizoană, asta poate că n-o mai știți, plătea două mii de ruble bani peșin ca să-și bată joc de câte o fată cinstită; toate acestea noi le știm, Dmitri Fiodorovici, le cunoaștem prea bine, în cele mai tainice amănunte și am să ți-o dovedesc... Preasfinte, vă rog să mă credeți, a sucit capul unei fete onorabile, mai mult decât onorabile, o fată de familie bună, cu avere, fiica fostului său comandant, un brav colonel, cu merite patriotice deosebite, decorat cu Ordinul Anna cu spade; a compromis-o, săraca, i-a cerut mâna și acum, când logodnica lui, care-i o biată orfană, se află aici, în oraș, sub ochii ei, frecventează o femeie cam deocheată, o „seducătoare” locală. Și cu toate că farmazoana asta a trăit, cum s-ar zice, fără cununie cu un om foarte bine și de felul ei e independentă, este o cetate pe care nimeni nu poate s-o ia cu asalt, întocmai ca o soție legitimă, fiindcă este o femeie virtuoaasă, da, Sfințiile voastre, este o femeie virtuoaasă! Iar Dmitri Fiodorovici, vedeți dumneavoastră, încearcă să descuie cetatea cu o cheie de aur, de aceea face pe grozavul cu mine, fiindcă vrea să-mi mai stoarcă niște bani; până una-alta, a risipit pentru ea în dreapta și-n stânga mii de ruble; așa că trăiește numai din împrumuturi, cere bani de la toți, între alții, de la cine credeți? Să spun, Mișea, sau mai bine să tac?

— Să taci! Urlă Dmitri Fiodorovici. Așteaptă mai întâi să ies din odaie, să nu cutezi cumva să ponegrești de față cu mine sufletul cel mai nobil de pe față

pământului... Numai faptul că îndrăznești să-i rostesti numele este o insultă pentru dânsa... Nu-ți permit!

— Mițea! Mițea! Exclamă Fiodor Pavlovici, sclifosindu-se, ca și cum l-ar fi cuprins brusc o slăbiciune. Dar binecuvântarea părintească ce rost mai are pe lume? Dacă te blestem, ce o să se întâmple?

— Nu ți-ar fi rușine, ipocritule! Urlă din fundul rărunchilor Dmitri Fiodorovici.

— Cum, așa vorbești tu cu tatăl tău, cu tatăl tău, care te-a făcut?! Atunci ce să mă mai mir că te porți așa cu străinii? Domnilor, închipuiți-vă: există la noi în oraș un biet om sărman, o persoană onorabilă însă, căpitan de rezervă, un biet amărât scos din cadrele armatei, dar nu printr-o decizie și nici în urma unui proces, un om care și-a păstrat onoarea neștirbită, împovărat de o familie numeroasă. Ei, ce credeți c-a făcut dumnealui, Dmitri Fiodorovici, acum vreo trei săptămâni? L-a înșfăcat de barbă într-o cârciumă și l-a târât până în mijlocul străzii și acolo l-a bătut sub ochii tuturor și știți de ce? Numai și numai pentru că este mijlocitorul meu într-o anumită afacere despre care nu pot să vă spun prea mult.

— Minciuni! În aparență lucrurile stau așa, în fond însă nu e decât o minciună, răcni tremurând tot de mânie Dmitri Fiodorovici. Tăicuță! Nu caut să-mi justific faptele. Da, recunosc de față cu toată lumea: m-am purtat ca o fiară cu căpitanul de care vorbești și acum îmi pare rău și-mi vine să intru în pământ de rușine că m-am lăsat târât de furia mea bestială, dar, precum știi, dumnealui, căpitanul, omul dumitale de afaceri, s-a dus la doamna aceea pe care ai numit-o farmazoană și i-a propus în numele dumitale să răscumpere polițele mele aflate în mâna dumitale și să mă dea în judecată, ca să fiu arestat dacă s-ar întâmpla să pun piciorul în prag ca să reglăm odată socotelile. Și acum tot dumneata îmi reproșezi slăbiciunea pe care aș avea-o pentru dânsa, când chiar dumneata ai învățat-o cum să mă prindă în laț! Mi-a povestit chiar ea tot, da, da, chiar ea cu gura ei și dac-ai ști ce haz făcea de tertipurile dumitale! Vrei să mă bagi la pușcărie pentru că ești gelos pe mine, pentru că-i dai târcoale și n-o mai slăbești cu dragostea dumitale; asta tot de la dânsa o știu și tot așa își bătea joc de dumneata, auzi, râdea de dumneata povestindu-mi. Acesta este omul, Sfințiile voastre, acesta este tatăl ce are îndrăzneala să-și mustre feciorul că-i un desfrânat! Domnilor, sunteți martori, iertați-mi ieșirea de adineauri, dar, vă spun, din capul locului am presimțit că bătrânul ăsta fățarnic v-a chemat aici pe toți numai ca să facă scandal. Venisem cu gândul să-l iert dacă mi-ar întinde mâna, să-l iert și să-i cer iertare! Dar cum în momentul ăsta m-a jignit nu numai pe mine, dar pe o ființă cu un suflet nobil cum rar se întâlnește, o fată pentru care am cel mai profund respect, încât nici nu îndrăznesc să-i rostesc numele tare, am hotărât să dau în vileag toate sfărăniile lui, chiar dacă este vorba de tatăl meu...

Dmitri Fiodorovici nu mai apucă să termine. I se aprinseseră ochii în cap și găfâia cu suflarea tăiată. Dar și ceilalți erau tot atât de tulburați. Toți, în afară de stareț, se ridicară, nervoși, în picioare. Ieromonahii priveau scena cu o

figură încruntată, dar așteptau să audă și părerea starețului. Bătrânul însă ședea la locul lui, palid ca un mort, dar nu de emoție, ci biruit de o slăbiciune bolnăvicioasă. Un surâs blajin îi mizea pe buze și din când în când ridica mâna, ca și cum ar fi vrut să stăvilească furia celor doi năbădăioși și fără îndoială că în alte împrejurări un singur gest din partea lui ar fi reușit să curme gâlceava; părea totuși că așteaptă ceva și se uita atent când la unul, când la celălalt, ca și când ar vrea să înțeleagă un lucru asupra căruia dorea să fie pe deplin lămurit. De astă dată Piotr Aleksandrovici Miusov se simți definitiv umilit și rușinat.

— Suntem cu toții vinovați de scandalul ăsta! Rosti el tulburat. Și totuși, venind încoace, nici n-aș fi bănuie că o să se întâmple una ca asta, deși știam foarte bine cu cine am de-a face... Trebuie să isprăvim odată! Preasfinția voastră, vă rog să mă credeți că nu cunoșteam toate amănuntele ce au fost date acum în vileag în fața noastră și că sunt lucruri pe care abia acum le aud pentru prima oară. Vă mărturisesc că nu mă așteptam la așa ceva... Un tată gelos pe fiul lui din pricina unei femei desfrânate și care uneltește cu lepădătura asta să-și bage fiul în pușcărie... Ca să vedeți cu ce fel de oameni am fost silit să vin aici... Am fost indus în eroare, v-o spun cu mâna pe inimă, am fost indus în eroare și nu numai eu...

— Dmitri Fiodorovici! Răcni deodată Fiodor Pavlovici cu un glas ce parcă nu mai era al lui, dacă n-ai fi copilul meu, te-aș provoca imediat la duel... cu pistolul, la trei pași... Prin batistă! Da, da, prin batistă, încheie el bătând din picior.

Sunt momente când mincinoșii inveterați, care toată viața lor au jucat teatru, ajung să fie prinși în asemenea măsură de propriul lor joc, încât încep să tremure de emoție și să plângă cu lacrimi adevărate, deși chiar în aceeași clipă (sau o clipă mai târziu) ar putea să-și șoptească în sinea lor: „Minți fără rușine, nemernic bătrân, nu-ți dai seama că joci teatru, cu toată mânia ta «sfântă», uite, chiar acum în acest «sfânt moment de aprigă mânie» ..

Dmitri Fiodorovici se încruntă fioros și-și măsură din ochi tatăl cu un nemărginit dispreț.

— Mă gândeam... Credeam... Rosti el încet, reținut, c-o să mă întorc în orașul în care m-am născut cu îngerul vieții mele, cu logodnica mea, ca să-l îngrijesc la bătrânețe și ce-am găsit? Un desfrânat fără pereche, un panglicar nerușinat.

— Duel, duel! Îndruga întruna ghiujul, gâfâind și împruscând cu bale la fiecare cuvânt. Iar dumneata, Piotr Aleksandrovici Miusov, află de la mine, domnul meu, că în tot neamul dumitale poate n-a existat și nu există o femeie mai cinstită – auzi dumneata!

— Mai cinstită decât „lepădătura” asta, cum zici dumneata, cum ai avut obrazul adineauri să-i spui! Cât despre dumneata, Dmitri Fiodorovici, care ți-ai lăsat logodnica pentru aceeași „lepădătură”, înseamnă că ți-ai dat seama și dumneata că nici chiar logodnica dumitale nu-i ajunge la călcâie. Așa, ca să știți acum cine-i femeia aceasta!

— Rușine! Izbucni deodată părintele Iosif.

— Rușine și ocară! Repetă cu glasul lui tineresc, tremurând de emoție, Kalganov, care nu scosese o vorbă până atunci.

— De ce mai face umbră pământului omul ăsta?! Își smulse un muget înăbușit din piept Dmitri Fiodorovici, care era ca turbat de mânie; și ridică din umeri într-un chip atât de ciudat, încât toată lumea avu o clipă impresia că-i cocoșat. Spuneți-mi, cum de i se îngăduie să mai pângărească fața pământului cu ticăloșia lui? Și își roti privirile, cu mâna întinsă spre bătrân, rostind răspicat, cu voce scăzută, fiece cuvânt.

— L-ați auzit, l-ați auzit ce spune paricidul, cuvioșilor? Se năpusti Fiodor Pavlovici asupra părintelui Iosif. Iată și răspunsul la indignarea dumitale! Rușine? De ce să-mi fie rușine? „Lepădătura” asta, cum îi ziceți voi, femeia asta „ușoară” poate că-i de o mie de ori mai sfântă decât voi, domnilor călugări, care căutați mântuirea sufletului. Cine știe, poate c-o fi fost silită în tinerețe de mediul în care trăia să apuce pe o cale greșită, în schimb „a iubit mult” și Hristos a iertat-o pe femeia care a iubit mult...

— Domnul nostru Hristos a iertat-o, dar nu pentru o iubire ca asta, izbucni scos din sărite părintele Iosif, de obicei atât de blajin.

— Ba nu, ca asta, ca asta, pentru o iubire ca asta, părinților, da, da, ca asta! Vreți să vă mântuiți aici sufletul îndopându-vă cu varză și vă credeți sfinți! Mâncați în fiecare zi porcușori {24}, câte unul pe zi și vă închipuiți c-o să-l puteți cumpăra cu porcușori pe Dumnezeu!

— E prea din cale-afară, s-a întrecut cu gluma! Protestau toți din toate părțile.

Scena aceasta revoltătoare avu însă un final cu totul neprevăzut. Starețul se sculă brusc de pe scaun. Alioșa, care stătea pierit de spaimă, neliniștindu-se pentru fiecare în parte și mai ales pentru dânsul, abia mai avu vreme să-l ia de braț. Bătrânul făcu un pas spre Dmitri Fiodorovici și, când ajunse în dreptul lui, se lăsă în genunchi. Alioșa crezu că i se tăiaseră picioarele din pricina slăbiciunii, dar nu era așa. Cum stătea așa, îngenuncheat, bătrânul bătu o mătanie, atingând pământul cu fruntea, stăpân pe mișcările lui și pe deplin conștient. Alioșa era atât de uimit, încât nici nu mai apucă să-l ajute să se ridice de jos. Un surâs palid mijea pe buzele starețului.

— Vă cer iertare! Vă cer iertare tuturor! Rosti el în sfârșit, făcând plecăciuni în dreapta și în stânga.

Câteva clipe, Dmitri Fiodorovici rămase locului, ca împietrit. Ce mai era și asta: să cadă cu fața la pământ, la picioarele lui? Apoi scoase un strigăt: „O, Doamne!” și acoperindu-și obrazul cu palmele, ieși buzna pe ușă afară. Oaspeții îl urmară în grup atât de buimăciți, încât uitară să-și mai ia rămas-bun de la gazdă. Numai ieromonahii se apropiară din nou să-i ceară binecuvântarea.

— De ce s-o fi aplecat așa la picioarele lui? O fi vreun gest simbolic, sau ce? Încercă să deschidă iarăși vorba Fiodor Pavlovici, care se potolise ca prin

minune, fără să îndrăznească totuși să se adreseze cuiva anume. În momentul acela tocmai se pregăteau să părăsească schitul.

— Nu vorbesc cu nebunii și nici nu văd ce-aș avea de vorbit cu o casă de nebuni, îi răspunse prompt Miusov, mânios. În schimb, pot să-ți spun că mă lipsesc cu dragă inimă de societatea dumitale, Fiodor Pavlovici, de astă dată, crede-mă, pentru totdeauna! Unde o fi călugărul acela...?

„Călugărul acela”, adică monahul cel tinerel care-i poftise mai înainte la masă din partea egumenului, nu zăbovi să se arate la față, ieșindu-le oaspeților înainte tocmai când coborau treptele, ca și cum i-ar fi așteptat acolo tot timpul.

— Fii atât de bun, cucernice părinte și spune-i din partea mea părintelui egumen că mă închin cu tot respectul și roagă-l pe înaltpreasfântul să mă ierte – numele meu e Miusov – că s-a întâmplat ceva neprevăzut, care mă silește să nu pot răspunde cu nici un chip cinstei de a fi oaspetele Sfinției sale la trapeză, deși aș fi venit cu dragă inimă, spuse Piotr Aleksandrovici.

— Întâmplarea neprevăzută sunt eu! Se grăbi să-i țină isonul Fiodor Pavlovici. Auzi, părintele, Piotr Aleksandrovici nu vrea să mai rămână nici o clipă cu mine, altfel ar fi venit negreșit. Totuși, ai să te duci, Piotr Aleksandrovici, te rog eu să te duci la părintele egumen, du-te sănătos și poftă bună! Să știi că eu sunt cel care refuză invitația, nu dumneata. Mă duc la mine acasă să mănânc, da, da, acasă, acasă, aici nu mă simt în stare, Piotr Aleksandrovici, cea mai amabilă rudă a mea!

— Nu-ți sunt rudă și nici nu ți-am fost niciodată, om de nimic ce ești!

— Într-adins ți-am spus așa, ca să te fac să turbezi, fiindcă vrei cu orice chip să te lepezi de asemenea rubedenii și totuși, orice ai zice și oricât te-ai frământa, pot să-ți arăt negru pe alb în calendarul bisericesc că am dreptate; am să trimit trăsura să te ia, Ivan Fiodorovici, dacă vrei să rămâi. Cât despre dumneata, Piotr Aleksandrovici, buna-cuviință te obligă să te duci la părintele egumen, trebuie oricum să te scuzi pentru toată tevatura de azi...

— Chiar pleci cu adevărat? Nu cumva ne duci iarăși cu vorba?

— Piotr Aleksandrovici, cum aș mai avea obrazul să vin după tot ce s-a întâmplat?! Mi-am ieșit din fire, domnilor, vă rog să mă iertați, m-am înfierbântat! Nici nu știți ce-i în sufletul meu! Mi-e rușine. Domnilor, sunt oameni în pieptul cărora bate inima lui Alexandru Macedon, alții au inimioara cățelușei Fidelka. Așa ca mine, eu și cățelușa Fidelka. Mi-e inima cât un purice! Pot eu să mă duc la masă după o boroboață ca asta, să mă îndop cu bucatele lor călugărești! Nu mi-ar fi rușine? Zău, mi-e rușine, nu pot, scuzați-mă!

„Dracu' știe dacă nu mă duce iarăși de nas?!” se întrebă îngândurat Miusov, uitându-se nedumerit după bufonul care pleca. La un moment dat, acesta întoarse capul și, văzând că Piotr Aleksandrovici îl urmărea cu privirea, îi trimise o bezea.

— Dar dumneata ce faci, mergi la egumen? Îl întrebă răstit Miusov pe Ivan Fiodorovici.

— De ce nu? De altminteri, am fost invitat de ieri în mod special.

— Din păcate, mă simt într-adevăr aproape obligat să mă duc la masă, fir-ar să fie! Urmă pe același ton iritat și plin de amărăciune Miusov, fără să țină seama că-l aude călugărașul. Barem acolo să ne cerem iertare pentru ce s-a întâmplat și să arătăm că nu suntem noi de vină... Ce crezi?

— Da, trebuie să arătăm că nu suntem vinovați. Și apoi, tata nu merge cu noi, observă Ivan Fiodorovici.

— Atâta mai lipsea, să mai vină și tatăl dumitale! Blestemată să fie de masă! Totuși, mergeau mai departe cu toții. Călugărașul asculta fără să scoată o vorbă. O singură dată doar deschise gura, în timp ce mergeau prin pădure, ca să spună că părintele egumen îi așteaptă de mult la masă și că întârziaseră cel puțin o jumătate de oră. Nimeni însă nu-i răspunse. Miusov se uita cu ură la Ivan Fiodorovici.

„Se duce la masă ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat! Obraz de toval și suflet de Karamazov!” se gândea el.

VII – UN SEMINARIST CARIERIST.

Alioșa îl conduse pe bătrân în iatac și-l ajută să se așeze pe pat. Încăperea era foarte mică și sumar mobilată doar cu lucrurile strict necesare: un pat îngust de fier, peste care era așternută o pătură în loc de saltea, iar în colț, în dreptul icoanelor, un analoghion și pe analoghion o cruce și o evanghelie. Starețul se lăsă pe pat, istovit de puteri; ochii îi străluceau și respira cu greutate. După ce se așeză, se uită atent la Alioșa, ca și cum ar fi chibzuit în sinea lui ceva.

— Du-te, dragul meu, du-te, îmi ajunge Porfiri, grăbește-te! Au nevoie de tine acolo; du-te la părintele egumen și servește-i la masă.

— Binecuvântați-mă, Sfinția voastră și îngăduiți-mi să ramam aici, se rugă Alioșa.

— Ei au mai multă nevoie de tine. Nu-i pace între ei. Du-te să-i servești și caută să le vii într-ajutor. Când s-o stârni iarăși satana, spune o rugăciune. Și să știi, fiule (așa-i plăcea lui să-l numească pe Alioșa), că locul tău de acum încolo nu-i aici. Ține minte asta, flăcăule! Când m-oi învrednici să mă înfățișez ziditorului, tu trebuie să pleci din mănăstire. Să pleci de tot.

Alioșa avu o tresărire.

— De ce tresari? Locul tău deocamdată nu este aici. Te binecuvântează pentru o însemnată chemare ce ai de împlinit în lume. Ai să pribegesti mult, fiule. Va veni vremea să te însori, da, trebuie... Multe o să ai de pățimit până ți-o fi dat să te întorci iarăși aici! Și multe o să ai de făcut... Dar nu mă îndoiesc de tine, de aceea te trimit. Să-ți ajute domnul nostru Hristos. Ai grijă de-l păstrează în sufletul tău și o să te ajute. Vei încerca o grea suferință și în suferința aceea îți vei afla fericirea. Iată porunca mea: să cauți fericirea în durere. Muncește, muncește fără preget! Să nu uiți ce ți-am spus acum, căci, deși o să mai stăm de vorbă împreună, zilele, ba poate chiar și orele îmi sunt numărate.

O adâncă tulburare se zugrăvi din nou pe chipul tânărului. Buzele îi tremurau.

— Ce ți-a cășunat iar? Zâmbi blajin starețul. Fie îngăduit mirenilor să-și petreacă morții cu plânset și jale, în inima noastră noi ne bucurăm pentru fiecare schimnic răposat întru Domnul. Ne bucurăm și ne rugăm pentru el. Și acum, lasă-mă singur. Vreau să mă rog. Du-te, grăbește-te. Rămâi lângă frații tăi. Și nu numai lângă unul singur, ci lângă amândoi.

Starețul ridică mâna și făcu semnul crucii. Era cu neputință să nu-i dea ascultare, deși Alioșa ar fi vrut din toată inima să rămână lângă el. Și ardea de nerăbdare să-l întrebe, îi stătea chiar pe limbă să-i spună: „Ce a fost cu mătania aceea, de ce v-ați închinat până la pământ în fața fratelui meu Dmitri”, dar nu îndrăzni. Știa că, dacă s-ar fi putut, bătrânul i-ar fi spus și singur, fără să-l fi iscodit. Iar dacă tăcea, însemna că așa îi era vrerea. Alioșa rămăsese încremenit când îl văzu căzând la pământ: credea cu tot dinadinsul că mătania aceea trebuie să aibă un tâlc ascuns. O semnificație misterioasă și poate chiar cutremurătoare. Ieșind pe poarta schitului în grabă ca să ajungă la mănăstire, la părintele egumen, înainte de a se așeza lumea la masă (bineînțelea numai ca să-i servească pe oaspeți), simți o strângere de inimă și se opri locului: îi răsuna din nou în urechi, ca aievea, glasul starețului prorocindu-și sfârșitul apropiat.

Bătrânul vorbise cu prea mare convingere pentru ca prezicerile lui să nu se adeverească fără doar și poate. Alioșa credea cu sfințenie în cuvântul lui. Dar ce-o să se facă fără el, cum o să poată oare să trăiască fără a-l mai vedea, fără a-i mai auzi glasul vreodată? Unde o să se ducă? Îi poruncise să nu verse nici o lacrimă și să plece din mănăstire, Doamne! De mult nu mai încercase o durere atât de cumplită! Întinse pasul la drum, grăbindu-se să străbată limba de pădure ce despărțea schitul de mănăstire și ca să nu se mai gândească la nimic – era prea dureros – privi pinii seculari ce străjuiau cărarea. Nu avea mult de mers, să tot fi fost vreo cinci sute de pași și la ceasul acela nu putea să întâlnească pe nimeni în cale; totuși, la cea dintâi cotitură, îl zări pe Rakitin, care parcă aștepta pe cineva.

— Nu cumva mă aștepti pe mine? Întrebă Alioșa, ajungând în dreptul lui.

— Ba chiar pe tine, râse Rakitin. Te grăbești să te duci la părintele egumen? Știu: are masă mare. De mult n-a mai fost asemenea ospăț la mănăstire, de când, dacă mai ții minte, i-a primit pe arhieru și pe generalul Pahatov. Eu n-am ce căuta acolo, dar tu-du-te, trebuie să fie cineva să servească la masă. Voiam numai să-mi explici și mie ce poate să însemne aiureala asta?

— Ce aiureală?

— Plecâciunea pe care starețul a făcut-o în fața frățiorului tău Dmitri Fiodorovici. A dat cu fruntea de podele.

— Cine, părintele Zosima?

— Da, el.

— A dat cu fruntea de podele?

— Ah, crezi c-am fost necuviincios?! Nu-i nimic, să lăsăm fasoanele deoparte. Hai, spune-mi ce înseamnă aiureala asta?

— Nu știi, Misa.

— Eram sigur că n-o să-ți spună nimic. Firește, nu e nimic de mirare, încă una dintre cucernicele lor ineptii. Figura asta trebuie să aibă totuși un tâlc. Acum ai să vezi, toți drept-credincioșii din oraș au să se întrebe: „Ce poate să însemne aiureala asta?” și o să se întindă vorba în toată gubernia. Eu cred că moșul, căruia într-adevăr nu-i scapă nimic, a mirosit dinainte crima. Miroase urât la voi, pute!

— Ce crimă?

Se vedea cât de colo că Rakitin avea ceva de spus.

— O să se întâmple o crimă în onorabila voastră familie, cu frățiorii tăi și cu babacul cel bogat. De aceea s-a dat cu capul de pământ părintele Zosima, gândindu-se la ce o să fie. Mai târziu, dacă s-o întâmpla ceva, o să se facă zarvă mare: „Ei, ați văzut, o să spună toată lumea, Sfinția sa avea harul prorocirii, n-a prezis c-o să fie așa?”, deși s-ar putea întreba cineva: ce prorocie mai e și asta, să te dai cu capul de podele?! De, o fi simbolic, o alegorie, sau dracu' mai știe ce! Și-așa o să se ducă zvonul până hăt-departe și mereu o să-l pomenească; a prezis crima, a ghicit cine o să fie ucigașul. Ca smintiții: își fac cruce când trec pe lângă o cârciumă și aruncă cu pietre în biserică. Așa și starețul tău: pe nevinovat îl alungă cu bățul și în fața ucigașului cade în genunchi.

— Ce crimă? Care ucigaș? Ce tot vorbești acolo?! Și Alioșa se opri ca ținuit locului în fața lui Rakitin.

— Care? Parcă tu nu știi?! Pun rămășag că și tu te-ai gândit la asta. Stai, stai, este interesant, tu nu minți niciodată, deși de multe ori se întâmpla să calci în străchini; spune drept: te-ai gândit la asta sau nu?

— M-am gândit, mărturisi în șoptă Alioșa. Rakitin nu mai știa ce să creadă.

— Nu zău?! Te-ai gândit? Strigă el.

— Adică, să vezi... Nu că m-aș fi gândit, murmură Alioșa, dar când te-am auzit spunând lucrurile astea atât de ciudate, mi s-a părut că mi-au trecut și mie prin cap.

— Ei vezi, vezi?! Nici nu se putea să vorbești mai lămurit! Azi, când te uitai la babacul și la frățiorul tău Mitenka, te-ai gândit la crimă, nu-i așa? Prin urmare, n-am greșit...?

— Stai, stai puțin! Îl întrerupse Alioșa neliniștit. De unde ai scos asta?... Și mai întâi, nu înțeleg, zău, de ce ești atât de curios...

— Aici sunt două întrebări cu totul deosebite, dar amândouă firești. Am să-ți răspund la fiecare în parte. De unde am scos asta? N-aș fi observat nimic, poate, dacă nu mi-aș fi dat seama astăzi ce fel de om este fratele tău Dmitri Fiodorovici, dacă nu l-aș fi văzut așa cum este, până-n fundul rărunchilor. Nu știu ce trăsătură anume m-a făcut să-l înțeleg pe deplin. Oamenii aceștia, cinstiți până-n adâncul inimii, dar robiți poftelor trupești, au un punct vulnerabil, pe care nu trebuie cu nici un preț să-l atingi. Altfel... Altfel sunt în stare să bage cuțitul și în tatăl lor. Iar babacul, pe lângă alte celea, mai este și

bețiv, desfrânat și fără măsură în toate. N-a știut niciodată ce înseamnă cumpătarea. Niciunul, nici celălalt n-au să fie în stare să se stăpânească și atunci, bândăbâc! Au să se dea amândoi de-a dura în șanț...!

— Nu, Misa, nu, dacă e numai atât, atunci îmi dai curaj. N-au să ajungă niciodată până acolo!

— Atunci de ce tremuri? Știi ceva, Mitenka al tău poate să fie el oricât de cinstit (e prost, dar cinstit), totuși, este un senzual. Asta este Mitenka în fond, un senzual prin definiție. Blestemată meteahnă, pe care a moștenit-o de la taică-său... Mă uit la tine și nu mă pot dumeri: cum de ai rămas tu neprihănit? Doar și tu ești un Karamazov! La voi în familie senzualitatea a întrecut orice măsură. Ei și acum, acești trei senzuali se pândesc unul pe altul... cu cuțitul la brâu... S-au izbit câteșitrei cap în cap; cine știe dacă nu-ți vine și ție rândul...?!

Alioșa avu o tresărire ciudată.

— Dacă e vorba de femeia aceea, greșești. Dmitri... O disprețuiește.

— Pe Grușenka? Nu, drăguțule, n-o disprețuiește. Dacă este adevărat ce se spune că și-a părăsit logodnică pentru ea, atunci nu se poate s-o disprețuiască. Aici... Aici este ceva, frățioare, ce nu poți tu să pricepi. Când un bărbat se îndrăgostește de o femeie nurlie, de un trup frumos de femeie, sau numai de o bucățică din el (astă numai un pățimaș poate să înțeleagă), e în stare să-și oropsească copiii, să vândă pe taică-său și pe maică-sa, Rusia, patria, tot; cât ar fi el de cinstit, ajunge să fure; de blajin, să omoare, de devotat, să trădeze. Pușkin, bardul celor mai nurlii piciorușe, le-a cântat în versuri; sunt alții însă care nu le cântă, dar nu pot să vadă un picior frumos fără să-i apuce tremuriciul. Și încă de-ar fi vorbă numai de picioare... Așadar, cum vezi, dragul meu, în cazul acesta disprețul nu ajută la nimic; chiar dacă ar disprețui-o pe Grușenka, tot n-ar putea să se despartă de ea.

— Aici îl înțeleg, rosti din senin Alioșa.

— Zău? Așa o fi, dacă ai sărit în sus de la primul cuvânt!... Rânji Rakitin cu o bucurie răutăcioasă. Ai scăpat-o fără să-ți dai seama, te-a luat gura pe dinainte. Mărturisirea este cu atât mai prețioasă; prin urmare, știi și tu ce-i aceea senzualitate, nu e un lucru chiar atât de nou pentru tine și l-ai mai rumegat în minte. Vai de capul tău, copil neprihănit! Tu, Alioșa, ești atât de blând, ca un sfânt, dar tare mi-e teamă că ești ca o apă liniștită: dracu' știe la câte altele nu te-oi mai fi gândit tu, numai ăl cu coarne ar putea să spună ce-oi fi adunat tu în minte! Un prunc nevinovat care să cunoască asemenea lucruri! De când te urmăresc!... Și tu, frățioare, ești tot un Karamazov, get-beget Karamazov, prin urmare, legile firii și ale selecției naturale înseamnă ceva. După taică-tău, ești senzual; după maică-ta, lovit cu leuca. De ce tremuri? Pentru că spun adevărul? Știi ce mi-a spus Grușenka într-o zi: „Adu-l la mine (pe tine adică). Am să-i dau jos anteriorul”. Nici nu-ți închipui cât s-a rugat de mine: adu-l și pace! Mă întrebam chiar: de ce-o fi așa curioasă oare să te vadă? Și să știi că Grușenka e o femeie cum rar întâlnești!

Alioșa avu un zâmbet silit.

— Multe salutări din partea mea, dar spune-i că n-am să răspund la invitație. Haide, isprăvește, Mihail, spune tot ce ai de spus și pe urmă o să-ți destăinui și eu la ce mă gândesc.

— Ce să mai spun, m-am lămurit acum. Poveste veche, dragul meu! Dacă până și tu ești un pățimaș, atunci ce să mai vorbim despre fratele tău bun Ivan? Și el – nu-i așa?

— E tot un Karamazov. Toți sunteți pățimași, hrăpăreți și țicniți! Fratele tău Ivan deocamdată publică așa, ca să se afle în treabă, sau cine știe ce socoteli neroade și-o fi făcut, niște articole teologice de duzină, deși în fond este ateu și nu se sfiește să-și mărturisească meteahna. Pe de altă parte, încearcă să-i sufle logodnica lui Mișea și se pare că până la urmă o să și reușească. Mai mult: are să i-o sufle cu permisiunea lui Mitenka, pentru că Mitenka e gata să i-o cedeze cu dragă inimă, numai să se descotorosească de ea și să plece cât mai iute la Grușenka. Asta cu toate că Mitenka este un suflet nobil și absolut dezinteresat. Oamenii ca el sunt cei mai nefaști! Dracu' să-l înțeleagă: își dă seama că-i un nemernic și totuși se complăce în ticăloșia lui. Și acum ascultă mai departe: în momentul de față ghiujul de tatic îi stă în drum lui Mitenka. Fiindcă, vezi tu și lui moșulică i s-au aprins călcâiele după Grușenka, îi curg balele când o vede. Numai din pricina ei a făcut atâta tîmbălău adineauri, în chilie, pentru că Miusov a îndrăznit să-i spună „lepădătură”. E amorezat lulea. Mai înainte se slujea de ea în tot felul de matrapazlăcuri cu speluncile lui și, bineînțeles, o plătea; iar acum, când a deschis ochii și a văzut-o mai bine, a luat și el foc și-i dă mereu ghes cu tot felul de propuneri nu tocmai curate, mă-nțelegi? Ai să vezi ce o să fie când s-or întâlni babacul cu feciorul pe aceeași potecuță, piept în piept: prăpăd, nu altceva! Grușenka deocamdată nu se ține nici cu unul, nici cu altul, dă din coadă, îi ațâță, stă deoparte, cumpănind de la care poate să tragă mai mult folos, pentru că, deși ar putea să-i pape ceva parale ghiujului, știe că niciodată n-o să se însoare cu ea și până la urmă n-ar fi de mirare să-l apuce cărpănoșia și să strângă baierile pungii. În privința asta, Mitenka poate să aibă mai multă căutare; chiar dacă nu are bani, e gata să se însoare cu ea. Da, da, ascultă-mă pe mine, este gata să se însoare! E-n stare să-și părăsească logodnica, pe Katerina Ivanovna, o frumusețe de fată, cum rar întâlnești, bogată, de familie nobilă – taică-său era colonel – și să se însoare cu Grușenka, fosta țuitoare a unui negustor bătrân, Samsonov, un mocofan desfrânat, care a ajuns acum primarul orașului. Din câte ți-am spus, nu crezi c-ar putea ieși într-adevăr un caz penal? Ei, uite, tocmai asta așteaptă și frățiorul tău Ivan și atunci să vezi ce plească o să-i pice: o să pună mâna și pe Katerina Ivanovna, după care tânjește și pe cele șazeci de mii de ruble zestre. Pentru un amărât ca el, golan, este un început destul de promițător. Și bagă de seamă: nu numai că Mitenka n-o să-i țină nici o supărare, dar o să-i rămână chiar îndatorat până la sfârșitul zilelor. Am aflat și am toate motivele să cred că-i așa, că nu mai departe decât săptămâna trecută, Mitenka, beat mort într-o cârciumă, cu o droaie de țigănci în jurul lui, a strigat în gura mare că nu este vrednic de logodnica sa, Katerina Ivanovna și că numai fratele lui, Ivan, merită

să aibă o femeie ca dânsa. Cât despre Katerina Ivanovna, până la urmă cred că n-o să dea pe ușă afară un bărbat atât de seducător ca Ivan Feodorovici; și acum chiar stă în cumpănă între ei. Nu știu, zău, ce-o fi având omul ăsta de v-a fermecat în așa hal pe toți încât ați căzut în extaz! Și el în timpul ăsta râde în sinea lui și probabil se gândește: „Eu cu foloasele și voi cu ponoasele”.

— De unde știi toate astea? De ce vorbești cu atâta siguranță? Îl întrebă deodată Alioșa tăios, încruntându-se.

— Dar tu de ce mă întrebă? Și de ce tremuri dinainte de teama răspunsului pe care aș putea să ți-l dau? Prin urmare, crezi și tu că spun adevărul.

— Știu eu că nu-l înghiți pe Ivan. Ivan nu e omul care să jinduiască după bani.

— Ce vorbești? Dar frumusețea Katerinei Ivanovna? Aici nu-i vorba numai de bani, cu toate că nici șaizeci de miare nu sunt chiar de lepădat.

— Ivan are năzuințe mai înalte. Să nu-ți închipui că-l ispitesc câteva mii de ruble! Ivan nu umblă nici după bani, nici după o viață tihnită. Poate că și el caută suferința.

— Ce aiureală mai e și asta? De, voi ăștia... Nobilii!...

— Misa, sufletul lui e tare zbuciumat și mintea, bântuită de gânduri. Ivan are probleme mari, cărora nu le-a găsit încă dezlegarea. Oamenii ca dânsul n-au ce căuta cu milioanele, tot ce-l interesează pe el este să găsească o soluție.

— Asta înseamnă plagiat, Alioșa. L-ai parafrazat pe babacul tău. Ce enigmă v-a mai pus Ivan în față? Strigă Rakitin. Se vedea cât de colo că era plin de fiere. Se schimonosise la față și gura i se strâmbase. O enigmă puerilă, la mintea cocoșului. Pune-ți cât de cât creierul la contribuție și ghicești pe loc. Articolul lui este derizoriu, o ineptie. Ai auzit și tu adineauri teoria aceea stupidă: „Dacă nu există nemurirea sufletului, înseamnă că nu există nici virtute și deci totul este permis”. (ții minte ce a strigat atunci frățiorul tău Mitenka: „Asta n-am s-o uit niciodată!”) O teorie care poate să-i încante pe nemernici, ba nu, nu pe nemernici, e o prostie, de ce să folosesc vorbe goale... ci pe niște copii cu fumuri în cap, abia ieșiți de pe băncile școlii, „cu o insondabilă profunzime de gândire”. Un fanfaron; și-apoi, în fond: „Ce mi-e roade oase, ce mi-e oase roade?” Toată teoria lui e o aiureală. Omenirea nu se poate să nu găsească în sine puterea de a trăi în numele virtuții, chiar fără să creadă în nemurirea sufletului! O va afla în dragostea pentru libertate, pentru egalitate, pentru fraternitate... Rakitin se înfierbântase, aproape că-și pierduse cu totul controlul. Deodată însă se opri brusc și după o clipă adăugă cu un rânjel și mai strâmb ca înainte: Am trâncănit destul. De ce zâmbești? Ai impresia că spun prostii?

— Nu, nici prin gând nu mi-a trecut așa ceva. Știu foarte bine că ești inteligent, ți s-a părut... Probabil, am zâmbit numai așa, într-o doară. Înțeleg de ce te-ai înfierbântat, Misa. După înflăcărarea ta îmi dau seama că nici ție nu-ți este! Indiferentă Katerina Ivanovna. Am bănuit mai de mult! Frățioare, de aceea, vezi, nu poți să-l suferi pe Ivan. Ești gelos pe el?

— Nu cumva sunt gelos și pe bănuții ei? Hai, spune tot! Nu-i așa?

— Nu, nici vorbă nu poate fi de bani, n-am avut intenția! Să te jignesc.

— Te cred, dacă zici. Să vă ia dracu' pe amândoi și pe tine și pe frățiorul tău Ivan! Nu puteți pricepe că orișicum, chiar dacă n-ar fi Katerina Ivanovna la mijloc, tot nu l-aș putea îndrăgi. Ei, fir-ar să fie, de ce să-mi fie drag? Dumnezeu binevoiește să mă facă cu ou și cu oțet și eu să n-am dreptul să i-o plătesc?

— Nu l-am auzit niciodată vorbind despre tine, nici de rău, nici de bine, nici măcar nu ți-a pomenit numele vreodată.

— Ba, mă rog, eu am aflat că mai acum câteva zile, acasă la Katerina Ivanovna, m-a aranjat cum e mai frumos, drăguțul de el, ca să vezi că totuși îl interesează preaplecata dumitale slugă! Nu știu, zău, care dintre noi e gelos pe celălalt!... Nu știu! Vorbind despre mine, a binevoit să insinueze că dacă nu mă hotărâsc mai curând să îmbrac rasa de arhimandrit și să mă dedic vieții monahale, n-o să treacă mult și o să plec negreșit la Petersburg, unde o să mă aciuez în redacția unei reviste mai voluminoase, în calitate de critic, și, după ce o să scriu vreo zece ani la revista respectivă, am s-o trec în cele din urmă pe numele meu. Și când va apărea sub conducerea mea, am să caut să-i dau o orientare liberală și ateistă, chiar cu ceva lustru socialist, totul făcut însă cu tact, fiindcă, de fapt, n-am să țin nici cu unii, nici cu alții, singurul meu scop fiind să-i pot duce de nas pe neghiobi. Și frățiorul tău spunea mai departe că, în orice caz, nuanța socialistă a publicației n-o să mă împiedice câtuși de puțin să depun la bancă în contul meu banii realizați din abonamente ca, odată și odată, când se va ivi vreo ocazie, prin mijlocirea vreunui ovreiaș oarecare, să mă folosesc de ei pentru a clădi la Petersburg o casă cât toate zilele, în care o să se mute redacția, rămânând ca etajele celelalte să le dau cu chirie. Știa cu precizie chiar și locul unde o să ridic casa: lângă podul nou de piatră peste Neva, ce, după cât se pare, e în proiect, urmând să fie construit între Liteinaia și Vâborgskaia...

— Ce vorbești, Misa?! Tare mi-i teamă c-așa o să se și întâmple, punct cu punct! Râse înveselit Alioșa.

— Ești cam sarcastic dumneata, Aleksei Fiodorovici!

— Nu, nu, zău, am glumit, iartă-mă! Mă gândeam la cu totul altceva. Dar dă-mi voie să te întreb: cine a putut să-ți împărtășească toate amănuntele astea, de la cine le-ai auzit? Nu cumva ai fost și tu atunci la Katerina Ivanovna, când s-a vorbit despre tine?

— Nu n-am fost, în schimb a fost Dmitri Fiodorovici și eu am auzit toate astea din gura lui; nu că mi le-ar fi spus chiar mie personal, dar am tras cu urechea, fără să vreau bineînțeles, pentru că eram în iatacul Grușenkăi în momentul acela și nu puteam să ies de acolo atâta timp cât el se afla în odaia de alături.

— Ah, da, uitasem că sunteți rude...

— Rude? Eu rudă cu Grușenka? Protestă Rakitin, roșind brusc. Ce, ai înnebunit? Cred că ți-a sărit o doagă!

— Dar de ce? Nu sunteți rude? Eu așa am auzit...

— Unde puteai să auzi una ca asta? Mă rog, dumneavoastră, domnilor Karamazovi, sunteți mari seniori, boieri de viță veche, când toată lumea știe că taică-tău a făcut toată viața pe măscăriciul la masa unuia și a altuia și abia dacă era primit de milă la bucătărie! Eu, de, ce sunt decât un biet fecior de popă, un păduche, pentru niște boieri ca domniile voastre, totuși, n-aveți dreptul să mă jigniți așa de la obraz și să-mi râdeți în nas. Am și eu demnitate, Aleksei Fiodorovici. Înțelege odată că n-am cum să fiu rudă cu Grușenka, o femeie de stradă!

Rakitin își ieșise din fire.

— Iartă-mă, zău, te rog să mă ierți, n-aveam de unde să știu toate astea... Dar de ce o faci pe Grușenka femeie de stradă? Crezi într-adevăr că-i o femeie... Din alea? Alioșă roși. Îți repet: așa am auzit, că sunteți rude. Știam că te duci mereu pe la ea și chiar tu mi-ai spus că nu-i vorba de dragoste între voi... N-aș fi crezut c-o privești cu atâta dispreț? Merită, oare, să fie chiar atât de disprețuită?

— Dacă mă duc la ea, înseamnă ca am motivele mele și cu asta am terminat. Cât despre rudenie, mai curând cred că stimabilul tău frățior, dacă nu chiar babacul, o să caute s-o vâre, vrând-nevrând, în familia voastră; eu în orice caz n-am nimic comun cu ea. În sfârșit, am ajuns. Du-te mai bine la bucătărie. Ei, dar ce-i asta? Ce s-a întâmplat? Doar nu puteau să isprăvească atât de repede masa?! Nu cumva Karamazovii or mai fi făcut vreun pocinog? Să știi că-i așa. Uite-l pe babacul și uite-l și pe Ivan Fiodorovici în spatele lui. Au ieșit acum de la egumen. Ce o fi cu părintele Isidor că strigă după ei în cerdac? Văd că taică-tău strigă și el și dă din mâini, cine știe ce blestemății o mai fi spunând! Stai, stai, uite-l și pe Miusov, pleacă cu trăsura, îl vezi? Și moșierul Maksimov aleargă mâncând pământul! Ehe, aici a fost un scandal de toată frumusețea! Vasăzică, n-au mai apucat să șadă la masă. Nu cumva or fi sărit să-l bată pe egumen? Sau poate or fi mâncat ei o papară strașnică!... Zău c-ar merita...!

Rakitin avea dreptate. Scandalul izbucnise într-adevăr. Un scandal nemaipomenit, pe nepusă masă. Și totul din pricina unei „inspirații” de moment.

VIII – SCANDALUL.

În clipa când Miusov și Ivan Fiodorovici ajunseră la egumen și se pregăteau tocmai să intre, în sufletul lui Piotr Aleksandrovici, care de felul lui era un om cumsecade și delicat, se petrecu un proces tot atât de delicat ca și el și anume: i se făcu dintr-o dată rușine pentru izbucnirea lui furioasă. Își dădu seama că, de fapt, Fiodor Pavlovici nu era decât o secătură, pentru care n-ar fi trebuit să aibă decât cel mai adânc dispreț și că nu făcea să-și piardă capul și să-și iasă din sărite din pricina lui, așa cum se întâmplase în chilia starețului. „În orice caz, monahii nu sunt vinovați cu nimic, îi trecu deodată prin minte, în timp ce urca treptele de la cerdacul egumenului, iar din moment ce aici sunt numai oameni cumsecade (mi se pare chiar că egumenul se trage dintr-un

neam de boieri), atunci de ce n-aș fi drăguț, amabil și politicos cu ei?... Să caut, deci, să evit orice discuție; dimpotrivă, am să le cânt în strună și să le câștig simpatia cu amabilitățile mele și... Și până la urmă nu se poate să nu-și dea și ei seama că n-am nimic comun cu acest Esop, cu bufonul, cu saltimbancul ăsta, că am fost înșelat și eu, ca și dânșii...”

Cât despre tăierea pădurii și dreptul de pescuit (unde anume, habar n-avea nici el), voia să le cedeze definitiv mănăstirii, o dată pentru totdeauna, chiar în aceeași zi, cu atât mai mult cu cât nu era cine știe ce pierdere pentru el și totodată să stingă procesul intentat mănăstirii.

Bunele sale intenții se conturază și mai bine în clipa când pătrunseră în sufrageria părintelui egumen. De fapt, nu era chiar o sufragerie, fiindcă în tot corpul de case egumenul nu ocupa decât două camere, ce-i drept, mult mai comode și mai încăpătoare decât chilioarele starețului. Dar nici aceste odăi nu erau mobilate prea confortabil: aceleași scaune de brad, îmbrăcate cu piele, de modă veche, așa cum se făceau pe la 1820; podelele nevopsite; în schimb, totul strălucea de curățenie, iar la ferestre erau o mulțime de flori scumpe; unicul lucru care atrăgea privirea în momentul acela și care constituia un lux era masa somptuos aranjată cu toate că și aici era vorba de ceva relativ: fața de masă era albă ca neaua, vesela strălucea; trei feluri de pâine, bine coaptă, două sticle de vin, două ulcele pline cu minunatul miel făcut la mănăstire și o carafă mare de sticlă cu cvas renumit în tot ținutul. Numai vodca lipsea. Rakitin avea să spună mai târziu că urmau să se aducă la masă cinci feluri de bucate: ciorbă de cegă tânără cu pateuri de pește, pe urmă pește rasol, pregătit după o rețetă specială, într-adevăr delicios; după aceea chifteluțe de nisetru, înghețată, compot și la sfârșit un fel de jeleu. Rakitin era la curent cu totul fiindcă, împins de curiozitate, își băgase nasul în bucătăria egumenului, unde avea cunoștințele lui. Nu știu pe cine nu cunoștea omul ăsta, avea unde vrei și unde nu vrei legături și nu exista secret pe care să nu-l dibăcească prin iscoadele sale. Neastâmpărat și invidios din fire, Rakitin era perfect conștient de capacitățile sale, dar, îngâmfat peste măsură, avea o părere exagerată despre propriile sale aptitudini. Era convins că odată și odată avea să ajungă cumva un om mare; Alioșa, însă, care ținea din toată inima la el, era chinuit de gândul că prietenul său avea un fond necinstit, cu atât mai mult cu cât Rakitin nu-și dădea seama de asta, dimpotrivă, știind cu certitudine că nu va fi în stare niciodată să bage mâna în buzunarul altuia, se socotea cu toată sinceritatea de o ireproșabilă onestitate. În această privință nu numai Alioșa, dar nimeni pe lume nu avea nici o înrâurire asupra lui.

Rakitin, neavând nici o trecere în mănăstire, nu fusese invitat la masă, ca fiind o persoană fără importanță, în schimb, fuseseră poftiți părintele Iosif și părintele Paisie, împreună cu un al treilea ieromonah. Intrând în sufragerie, Piotr Aleksandrovici, Kalganov și Ivan Feodorovici îi aflară pe monahi acolo. Venise și moșierul Maksimov, care aștepta într-un colț. Părintele egumen făcu câțiva pași spre mijlocul încăperii, ca să-și întâmpine musafirii. Era un bătrân înalt, uscățiv, dar încă în putere, cu un păr negru, în care străluceau o mulțime

de fire argintii, prelung la față, cu un aer grav și auster. Egumenul se înclină tăcut în față oaspeților, lăsându-i să se apropie ca să le dea binecuvântarea. Miosov dădu chiar să-i sărute mâna, dar monahul se grăbi să și-o retragă, așa încât gestul rămase suspendat în gol. În schimb, Ivan Fiodorovici și Kalganov primiră binecuvântarea după obiceiul pământului, adică întovărășită de cea mai candidă și mai docilă pupătură de mână.

— Trebuie să ne cerem iertare, înaltpreasfinția voastră, începu Piotr Aleksandrovici cu un zâmbet amabil, dar pe un ton solemn și respectuos, c-am venit fără însoțitorul nostru Fiodor Pavlovici, pe care ați avut bunătatea să-l poftiți de asemenea la masă; s-a văzut nevoit să renunțe la invitația domniei voastre și nu fără motiv. În chilia preacuviosului părinte. Zosima, răscolit de vrajba ce s-a încuibat din păcate între dânsul și feciorul lui, în focul discuției i-au scăpat câteva vorbe nepotrivite, adică necuviincioase... Lucru pe care Domnia voastră (Miosov se uită la ieromonahi) cred că l-ați și aflat. De aceea, dându-și seama de greșeala săvârșită și căindu-se sincer, a fost cuprins de rușine și, cum nu se simțea în stare să-și biruie sfiala, ne-a rugat, pe mine și pe fiul său Ivan Fiodorovici, să vă exprimăm în locul lui adâncă sa părere de rău, mâhnirea și căința lui... Într-un cuvânt, speră și dorește să-și răscumpere cândva greșeala, până atunci vă roagă să-i dați binecuvântarea și să treceți cu vederea cele întâmplate...

Miosov tăcu. Rostind ultimele cuvinte ale tiradei sale, se simți atât de încântat de propria sa persoană, încât aproape că-i trecuse cu totul supărarea pe care o încercase puțin mai înainte. Iubea din nou cu toată sinceritatea și din adâncul inimii întreaga umanitate. Egumenul îl ascultă într-o atitudine de reculegere și, dând ușor din cap, spuse:

— Îmi pare rău că n-a putut să vină. Poate că stând la masă s-ar fi simțit bine cu noi, precum și noi ne-am fi simțit bine cu dânsul. Luați loc, vă rog, domnilor.

Se întoarse apoi spre icoană și începu cu glas tare o rugăciune. Toți își plecară cu smerenie capetele; moșierul Maksimov făcu chiar un pas înainte și-și împreună mâinile, în semn de adâncă evlavie.

Tocmai atunci Fiodor Pavlovici socoti cu cale să mai facă și ultima boroboață. Trebuie să spunem că la început fusese într-adevăr decis să plece, dându-și seama că după purtarea pe care o avusese în chilia starețului nu mai putea să se ducă cu sufletul împăcat la egumen la masă. Nu că i-ar fi crăpat obrazul de rușine sau s-ar fi simțit cu musca pe căciulă, poate chiar dimpotrivă; înțelegea, totuși, că a mai rămâne la masă după toate astea ar fi însemnat o lipsă de bun-simț. În momentul în care însă caleașca lui hodorogită trase în fața hanului și se urcă în ea, avu o ezitare. Îi veniră în minte cuvintele pe care le rostise în chilia starețului: „De câte ori intru într-o casă de oameni mi se pare că nu există ticălos mai mare pe fața pământului, că toată lumea mă primește ca pe un măscărici și atunci îmi zic în sinea mea, dacă-i vorba așa, chiar am să și fac pe măscăriciul, fiindcă toți, până la unul, sunteți mai nemernici și mai proști ca mine”. Și-i cășună deodată să se răzbune pe toată

lumea pentru ticăloșiile pe care el însuși le făcuse. Își aminti că odată, era mult de atunci, nu știu cine-l întrebase: „De ce-l urăști pe cutare?”, la care răspunsese cu obrăznicia lui de saltimbanc: „Să-ți spun de ce: omul nu mi-a făcut nimic, ce-i drept, în schimb, eu i-am făcut o porcărie crasă și de atunci nu mai pot să-l văd în ochi, îl urăsc, numai și numai din pricina acelei porcării!” Depănându-și astfel amintirile, cum ședea așa, gânditor, avu o fluturare de zâmbet răutăcios, privirile i se aprinseră deodată și buzele începură să-i tremure. „Din moment ce am început, de ce să nu duc lucrul până la capăt? Își spuse el. Tot nu mai pot să spăl rușinea orice aș face, de ce n-aș merge atunci cu nerușinarea mai departe și să-i mai scuip o dată în față, ca totul să fie perfect și să vadă toți că puțin îmi pasă de ei!” Porunci vizitiului să aștepte, iar el făcu calea întoarsă și, intrând din nou în mănăstire, se duse glonț la egumen. Nu știa încă prea bine ce o să facă, dar simțea că nu mai este stăpân pe sine și c-ar fi de ajuns un simplu bobârnac, o nimica toată, că să mai înfăptuiască încă o ticăloșie, ceva care să întrecă orice măsură, dar numai o ticăloșie, în nici un caz o crimă, sau cine știe ce gest nesăbuit, care l-ar putea duce în fața justiției. Găsea totdeauna puterea să se înfrâneze în ultima clipă, lucru de care el însuși se minuna uneori. Intră în sufragerie tocmai când rugăciunea era pe sfârșite și toată lumea se pregătea să se așeze la masă. Oprindu-se în prag, Fiodor Pavlovici făcu din ochi ocolul încăperii, stăruind asupra fiecăruia în parte și izbucni deodată într-un hohot de râs, prelung, obraznic și răutăcios, privindu-i cutezător drept în față.

— Credeți c-am plecat și eu după ușa! Răcni el, făcând să răsune pereții.

O clipă, cei de față îl priviră țintă fără o vorbă și toți simțiră dintr-o dată că în scurt timp o să se întâmple ceva odios și fără nici un sens și că, inevitabil, o să izbucnească un scandal. Piotr Aleksandrovici, care până atunci fusese într-o stare de spirit cât se poate de pașnică, fu cuprins brusc de o furie aprigă. Tot ceea ce își aflase în cele din urmă împăcarea și se domolise în sufletul lui se trezi subit, țâșnind la suprafață.

— Nu, nu mai pot să suport! Strigă el. E peste puterile mele... Nu mai pot!

Tot sângele i se urcase la cap. Nu mai știa ce spune, se poticnea la fiecare cuvânt, dar acum nu-i mai păsa nici de stil, nici de nimic. Și fără altă vorbă își luă pălăria.

— Ce nu mai poate dumnealui? Întrebă Fiodor Pavlovici. Ce este „peste puterile” domniei sale și ce „nu mai poate”? Preasfinția ta, pot să intru ori nu? Mă primiți la masă?

— Pofțiți, cu dragă inimă, răspunse egumenul. Domnilor! Dacă-mi permiteți, adăugă el fără nici o tranziție, v-aș ruga din tot sufletul să lăsați deoparte orice neînțelegere ce s-ar putea să existe între dumneavoastră și să pofțiți cu dragoste, ca o familie pașnică și cu frică lui Dumnezeu, la neîndestulătoarea noastră masă...

— Nu, nu, imposibil! Protestă Piotr Aleksandrovici, ieșindu-și din fire.

— Dacă Piotr Aleksândrovici simte că nu poate să rămână, cred că nici eu atunci n-am să pot rămâne și nici n-am să rămân. De asta m-am și întors. De-acum încolo am să-l urmez pas cu pas pe Piotr Aleksândrovici; dacă pleacă, plec și eu cu dânsul, dacă rămâne, o să rămân și eu. L-ați supărat rău când ați pomenit despre familia pașnică, părinte egumen; dumnealui nu vrea să recunoască în ruptul capului că suntem rubedenii! Nu-i așa, von Sohn? Uite-l și pe von Sohn! Bună ziua, von Sohn!

— Mie... Mie-mi spuneți așa? Bolborosi perplex moșierul Maksimov.

— Firește că dumitale! Trâmbiță Fiodor Pavlovici. Cui altuia? Doar nu-ți închipui cumva că părintele egumen ar putea fi von Sohn!

— Dar pe mine nu mă cheamă von Sohn, numele meu e Maksimov.

— Ba nu, ești von Sohn dacă-ți spun! Preasfinția voastră, poate că nu știți cine a fost von Sohn... Odată, demult, a avut loc un proces la curtea cu juri; un cetățean fusese asasinat într-un locaș de pierzanie – așa li se spune la dumneavoastră, mi se pare, stabilimentelor ăstora; fusese ucis și prădat și cu toate că era la o vârstă destul de respectabilă, îl băgaseră într-o ladă, pe care au bătut-o în cuie și au expediat-o cu fraht în regulă de la Petersburg la Moscova, cu vagonul de bagaje. În timp ce lada era bătută în cuie, știți ce făceau matracucele? Cântau din guzlă câniște nerușinate – vreau să zic, adică, la pian. Asta a fost von Sohn. Ai înviat din morți, nu-i așa von Sohn?

— Cum asta? Ce vrea să spună? Ridică glasul ieromonahii.

— Să mergem! Strigă Piotr Aleksândrovici, întorcându-se către Kalganov.

— Ba, dați-mi voie! Chelălăi pițigăiat Fiodor Pavlovici, făcând un pas înainte. Dați-mi voie să spun tot ce am de spus. Adineauri, în chilie, v-ați supărat pe mine că n-am fost cuviincios și m-ați făcut de două parale pentru că am pomenit despre porcușori. Așa-i place dumnealui Piotr Aleksândrovici Miusov, scumpa mea rubedenie, ca tot ce spune un om să aibă plus de noblesse que de sinceritate {25}; eu, dimpotrivă, prefer să aibă plus de sinceritate que de noblesse {26}, nu mă sinchiesc eu de noblesse. Am spus bine, von Sohn? Dacă-mi dați voie, părinte egumen, eu, deși sunt un panglicar și mă port ca atare, înțeleg totuși să fiu cavalier și om de onoare și vreau să aud adevărul pe față. Da, sunt un om de onoare, în timp ce la Piotr Aleksandrovici nu este vorba decât de o ambiție jignită, nimic mai mult. Poate că am venit adineauri aici ca să văd tot și să arăt care-i adevărul. Feciorul meu Aleksei, precum știți, își caută mântuirea sufletului; sunt tatăl lui și datoria mea este să-i port de grijă. În tot acest timp am ascultat, m-am prefăcut și fără să bănuiesc nimeni am stat la pândă, iar acum am să vă ofer ultimul act al reprezentației. Care-i mentalitatea la noi? Cine a greșit o dată e pierdut pe veci! Ei, uite, eu nu sunt, nu pot să fiu de acord cu asta! Eu vreau totuși să mă îndrept. Preacuvioși părinți, sunt pur și simplu revoltat de purtarea domniilor voastre! Spovedania este o mare taină, pe care o cinstesc și în fața căreia sunt gata să mă închin până la pământ. Când colo, ce mi-a fost dat să văd? Acolo, în chilie, oricine intră cade în genunchi și se spovedește în gura mare. Este permis, oare, să te spovedești așa, în auzul tuturor? Sfinții părinți au statornicit că spovedania

trebuie să se facă la ureche, numai atunci rămâne o taină și așa a fost din vechime. Cum e posibil să arăt de față cu toată lumea că sunt așa și pe dincolo... Înțelegeți ce vreau să zic? Uneori poate că mi-e rușine să spun tot. E scandalos ce se petrece aici! Nu, Cuvioșii voastre, așa cum procedați dumneavoastră nu mai lipsește mult ca omul să ajungă la autoflagelare... Cu prima ocazie am să fac un memoriu către Sinod, iar pe fecioru-meu am să-l iau acasă...

Nota bene. Fiodor Pavlovici simțise dincotro bate vântul. Cândva se răspândiseră unele zvonuri răutăcioase, care ajunseseră până la urechile arhiereului (și nu numai în legătură cu mănăstirea noastră, dar și cu alte mănăstiri unde stăreția prinsese rădăcini), că stareții ar fi foarte cinstiți de credincioși în dauna cinului ecumenic și, între altele, că ei ai abuza de taina spovedaniei etc, etc. Tot atâtea capete de acuzație fără nici un temei, care au căzut de la sine încă de atunci și la noi și în alte părți. Diavolul prostiei însă, care pusese stăpânire pe Fiodor Pavlovici și care îl făcea acum să alunece zgândărindu-i nervii, din ce în ce mai adânc în abisul rușinii, îi suflă la ureche această veche învinuire, din care el însuși nu înțelegea nici o iotă. Nici măcar nu se pricepuse s-o formuleze ca lumea, cu atât mai mult cu cât în ziua aceea nimeni nu ingenunchease, nici nu se spovedise în gura mare, așa cum pretindea el, în chilia starețului. Fiodor Pavlovici nu avusese, așadar, prilejul să vadă nimic din toate astea cu ochii lui, mulțumindu-se doar să repete unele zvonuri și calomnii perimate, de care abia dacă-și mai aducea aminte, în momentul când îi scăpase însă această prostie, își dăduse chiar el seama că era ceva absurd și căutase să dovedească pe loc auditorului și mai mult sieși, că nu era totuși nimic absurd la mijloc. Și deși știa că fiecare cuvânt nu făcea decât să adauge o absurditate și mai mare la cele de mai înainte, nu fu în stare să-și pună frâu gurii și-și dădu drumul la vale.

— Ce murdărie! Protestă Piotr Aleksandrovici.

— Îmi dați voie, interveni egumenul. În vechime se spunea: „și dezlegându-și limba, mi-a spus multe și grele cuvinte de ocară, unele spurcate. Iară eu, auzindu-l, mi-am zis în sine: acest leac de la Iisus este și trimis a fost pentru tămăduirea sufletului meu trufaș”. De aceea, vă mulțumim cu smerenie, scumpul nostru oaspete!

Și se înclină adânc în fața lui Fiodor Pavlovici.

— Ie-te-te! Bigotism și poliloghie răsuflată! Fraze și gesturi stereotipe! Minciuni învechite și plecăciuni până la pământ: tipicărie curată! Cunoaștem noi plecăciunile astea! „O sărutare pe buze și un pumnal în inimă”, ca în Hoții lui Schiller {27}. Nu-mi place ipocrizia, Cuvioșii voastre, eu iubesc adevărul; dar nu în peștișori stă adevărul și asta am spus-o sus și tare! Părinți monahi, de ce postiți, rogu-vă? De ce așteptați răsplată în ceruri? Pentru o răsplată ca asta aș fi în stare să postesc și eu! Nu, Cuvioase, caută mai bine să fii virtuos în viață, să aduci folos societății, nu te fereca în mănăstire ca să stai acolo pe mâncare și pe băutură și să ai totul de-a gata și nu aștepta o răsplată de acolo, de sus, asta-i ceva mai greu de înfăptuit. Mă pricep și eu, cum vedeți, părinte

egumen, să ticluiesc fraze frumoase. Ia să vedem ce ați pregătit aici (și se apropie de masă). Porto Factori vechi, mied din beciurile fraților Eliseev, halal schimnici! Asta nu prea aduce a peștișori! Ia te uită ce de sticlute au înșirat sfinții părinți, he-he! Cine vi le-a adus plocon toate astea? Mujicul rus! Bietul om, care muncește din greu și care-și aduce aici cu mâinile lui bătătorite banul câștigat cu trudă, rupându-l de la gura familiei și sustrăgându-l cerințelor statului! Sugeți sângele norodului, sfinți părinți!

— Asta-i prea de tot, cum îți îngădui asemenea necuviință?! Izbucni părintele Iosif.

Părintele Paisie tăcea cu înverșunare. Miusov ieși buzna afară, urmat de Kalganov.

— Ei și acum, Sfințiile voastre, nu-mi rămâne decât să mă duc și eu după Piotr Aleksandrovici! Puteți fi siguri că nu mai calc pe aici; chiar dacă m-ați ruga în genunchi, tot n-am să vin. V-am trimis o mie de rublișoare și v-ați ascuțit dinții, he-he-he! Nu, n-am să vă mai dau nici o para chioară! Mă răzbun pentru tinerețea mea, pentru umilințele pe care le-am îndurat! Urlă el, bătând cu pumnul în masă, într-un acces de prefăcută revoltă. Nu știți ce-a însemnat în viața mea mănăstirea asta! Câte lacrimi amare n-am vărsat din pricina ei! Ați ridicat-o împotriva mea pe propria mea soție – o apucată! M-ați afurisit în șapte soboruri, m-ați făcut de răs și de ocară în tot ținutul! Ajunge, părinților, trăim într-un veac liberal, în veacul vapoarelor și al căilor ferate. Nici o mie și nici o sută de ruble, nici chiar o sută de copeici, nimic n-o să mai vedeți de la mine!

Din nou, nota bene. Mănăstirea noastră n-a însemnat niciodată nimic în viața lui și niciodată Fiodor Pavlovici n-a avut prilejul să verse măcar o lacrimă din pricina ei. Dar atât de mult se înfierbântase vorbind despre acele pretinse lacrimi, încât o clipă fu aproape convins că era într-adevăr așa și, cuprins de înduioșare, îl podidi plânsul; în același moment, însă, simți că era timpul să se oprească. Drept răspuns la minciunile lui veninoase, egumenul dădu iarăși din cap și rosti cu solemnitate:

— Stă scris: „îndură cu inima ușoară necinstea ce se abate fără voie asupra ta, fără să te tulburi și fără să-l urăști pe cel care te necinstește”. Așa o să facem și noi.

— Ie-te-te! Fățărnicie, cai verzi pe pereți! Lăsați fățărnicile, nu vă mai osteniți, cuvioșilor, că eu plec. Iar pe fecioru-meu Aleksei am să-l iau definitiv de aici, în virtutea drepturilor mele părintești. Ivan Fiodorovici, supusul meu fiu, îngăduie-mi să-ți poruncesc să mă urmezi! Von Sohn, ce rost are să mai stai aici? Vino la mine, în oraș. Să știi că n-o să te plictisești. Cale de o verstă cel mult și pe urmă, în loc de ulei de post, o să-ți dau purcel cu casă; o să ne punem burta la cale și o să-ți dau să bei coniac și după aceea lichior; am și mamurovka... {28}. Hai, von Sohn, nu pierde ocazia! Mai zise el și ieși din odaie țipând și gesticulând.

În momentul acela, zărindu-l, Rakitin i-l arătase lui Alioșa.

— Aleksei, îi strigă de departe taică-său, dând cu ochii de el, să faci bine să te muți înapoi acasă! Adu-ți și perna și salteaua, să nu te mai prind că rămâi o clipă aici!

Alioșa se opri locului înmărmurit, privind cu ochii mari scena, fără să spună un cuvânt. Fiodor Pavlovici se sui în caleașca, urmat de Ivan Fiodorovici, care tăcea posomorât. Ivan nici măcar nu întoarse capul să-și ia rămas-bun de la fratele lui. În momentul acela se mai întâmplă ceva, un circ întreg, ceva aproape neverosimil, anume parcă făcut ca să pună capac la toate. Moșierul Maksimov răsări deodată lângă trăsură. Alergase într-un suflet, gâfâind, de teamă să nu întârzie; Rakitin și Alioșa îl văzuseră cum fugea mâncând pământul. Era atât de nerăbdător, încât, în pripă, puse piciorul pe scara trăsurii, pe care se mai afla încă piciorul stâng al lui Ivan Fiodorovici și, apucându-se cu mâinile de marginile caleștii, se săltă de jos, grăbit să urce cât mai repede.

— Stai că vin și eu, vin și eu cu voi! Strigă el țopăind în loc și râzând cu toată gura, vesel, purtând fericirea zugrăvită pe față, gata la orice. Luați-mă și pe mine!

— Ei, n-am zis eu că-i von Sohn?! Strigă triumfător Fiodor Pavlovici. Von Sohn în carne și oase înviat din morți! Cum de te-ai urnit de acolo? Ce căutai tu acolo și cum de te-ai îndurat să pleci de la masă? Obraz de toval, nu glumă! Lasă, că nici al meu nu-i de lepădat, dar al tău, frățioare, merită toată admirația! Hai, urcă mai repede! Fă-i loc, Vania, să vezi ce-o să mai petrecem. Să se ghemuiască și el colea, la picioarele noastre. Acolo o să stai, nu-i așa, von Sohn? Ori să-l urcăm mai bine pe capră, lângă vizitiu?... Hai, suie pe capră, von Sohn...!

Ivan Fiodorovici, care între timp se așezase la locul lui în trăsură, fără să scoată o vorbă, îl izbi cu atâta putere în piept pe Maksimov, încât bătrânul zbură cât colo. Și mult nu lipsi ca să cadă pe spate.

— Dă-i drumul! Îi strigă Ivan furios vizitiului.

— Ce-i cu tine? Ce faci? De ce l-ai lovit? Sări cu gura Fiodor Pavlovici, dar, până una-alta, caleașca o și luase din loc și Ivan Fiodorovici nu se mai învrednici să-i răspundă.

— Așa ești tu! Rosti Fiodor Pavlovici, după ce tăcuse vreo două minute, uitându-se chiondorâș la fiu-său. N-ai fost tu cu ideea să mergem la mănăstire? Tu m-ai încurajat și mi-ai dat ghes; atunci de ce ești așa furios...?

— Ajunge câte prostii ai spus până acum, mai odihnește-te puțin!... I-o reteză cu asprime Ivan Fiodorovici.

Bătrânul tăcu alte două minute.

— Bun ar fi niște coniac la drum, rosti el sentențios. Dar nici de astă dată nu primi nici un răspuns. Poate că bei și tu o picătură când ajungem acasă...

Ivan tăcea mereu.

Taică-său se potoli iarăși pentru două minute.

— Pe Alioșa, să știi, în orice caz îl scot din mănăstire, chiar dacă dumitale, mult stimat Karl von Moor, nu-ți face prea mare plăcere...

Ivan ridică din umeri disprețuitor, întoarse apoi capul și rămase așa, privind drumul. Până acasă niciunul dintre ei nu mai suflă o vorbă.

I – ÎN ODĂILE SLUGILOR.

Din centrul orașului și până acasă la Fiodor Pavlovici Karamazov era o bună bucată de drum, deși nu se afla chiar la periferie. Casa, cam dărăpănată, avea totuși un aspect destul de plăcut, o clădire cu parter și mezanin, cu pereții cenușii și acoperiș de tablă vopsit în roșu. Putea să mai reziste încă mult și bine, era destul de spațioasă și de primitoare. Casa avea multe și felurite camere, felurite cotloane și scărițe, unde nici nu te-ai fi așteptat. Șobolanii mișunau peste tot, dar Fiodor Pavlovici nu părea deloc incomodat de foiala acestor jivine. „Cel puțin așa nu mi-e urât serile, când se întâmplă să rămân singur”, zicea el. De obicei, își trimitea slugile să se culce în odăile din curte, iar el se încuia singur în casă peste noapte. Pavilionul din curte, în care se aflau odăile slugilor, era și el destul de încăpător și solid construit. Fiodor Pavlovici rânduise tot acolo și bucătăria, deși mai avea una în casă: nu putea să sufere mirosul bucatelor, așa încât și vara și iarna, mâncarea i se aducea de afară. Locuința, fusese clădită ca pentru o familie numeroasă, putea să adăpostească de cinci ori mai mulți stăpâni și mai multe slugi. Dar pe vremea când se desfășoară povestirea noastră, singurii locatari erau Fiodor Pavlovici și cu Ivan Fiodorovici, iar în pavilionul din curte își duceau veacul trei slugi: bătrânul Grigori, Marfa, soția lui și Smerdeakov, un om încă tânăr. E cazul, așadar, să spunem câte ceva și în privința lor. Despre bătrânul Grigori Vasilievici Kutuzov am mai avut prilejul să vorbim mai pe larg. Era un om dârz, neînduplecat, care-și vedea de drumul lui cu îndărătnicie, mergând drept la țintă, dacă această țintă i se părea pentru un motiv ori altul (uneori perfect ilogic) un adevăr de netăgăduit. Altminteri, un suflet cinstit și cu desăvârșire dezinteresat. Nevastă-sa, Marfa Ignatievna, deși o viață întreagă își plecase capul fără să cârtească în fața bărbatului ei, după slobozirea iobagilor se ținuse de capul lui să-l părăsească pe Fiodor Pavlovici și să plece la Moscova, unde (cum strânseseră ceva parale) să deschidă o dugheană și să facă negoț; dar Grigori știa una și bună, că „muierea minte” („pentru că muierea de felul ei este păcătoasă”) și că nu se poate să se ducă de la casa fostului lor gospodin {29}, oricum ar fi el „pentru că asta-i datoria noastră acum”.

— Ce știi tu ce-i aceea datorie? Îi spusese el Marfei Ignatievna.

— Știu, cum de nu, Grigori Vasilievici, dar ce datorie avem să rămânem mai departe aici, asta zău că nu pricep! Îl înfruntase Marfa Ignatievna.

— Treaba ta, dacă nu pricepi, dar așa rămâne. Altă dată să faci bine și să nu mai crâcnești...!

Și așa se și întâmplase: nu plecase niciunul dintre ei, iar Fiodor Pavlovici stabilise ce simbric să le dea; nu era mare lucru, în schimb, le-o plătea regulat. Pe deasupra, Grigori știa în chip neîndoielnic că avea o vădită influență asupra boierului. Simțea acest lucru și așa era într-adevăr; bufon plin de șiretlicuri și

încăpățânat din fire, Fiodor Pavlovici care, „în anumite împrejurări ale vieții”, cum spunea el, era destul de voluntar, spre propria lui surprindere, se dovedea slab de înger în alte „împrejurări ale vieții”. Știa el care anume, știa și se temea de ele. Trebuia uneori să fie cu ochii în patru și atunci îi venea greu să se lipsească de un om credincios și mai devotat decât Grigori nu putea fi nimeni pe lume. În cariera sa, Fiodor Pavlovici fusese de nenumărate ori amenințat cu bătaia, cu o bătaie soră cu moartea chiar, dar de fiecare dată Grigori îl scosese din încurcătură, deși nu se sfia după aceea să-l dojenească în lege. Bătaia nu l-ar fi speriat chiar într-atâta pe Fiodor Pavlovici; mai era însă o primejdie care-l păștea, un lucru mult mai grav, mai subtil, mai complicat; erau momente când nici el nu era în stare să înțeleagă dorința aceea imensă de a avea lângă el un om apropiat și credincios, dorință care uneori puneă subit stăpânire, fără să-și dea seama cum, pe sufletul lui. Era un caz aproape patologic; omul acesta libidinos și adeseori, în senzualitatea lui, crud ca o insectă veninoasă, în momentele de beție simțea deodată un fel de neliniște spirituală, o teamă, ceva ca un șoc moral, cu simptome concrete. „Sunt momente când simt cum mi se zbate sufletul în gât”, spunea el. Tocmai în asemenea clipe îi plăcea să știe că în preajma lui, dacă nu chiar în aceeași odaie, cel puțin în acareturile din curte, se află un om credincios, ferm, altfel croit decât el, un om care să nu fie un desfrânat și care, deși era martor la toate dezmăturile lui, vedea și-i cunoștea toate secretele, accepta totul din devotament, fără să-l țină din scurt și mai ales fără să-i reproșeze nimic sau să-l amenințe cu pedeapsa ce l-ar putea aștepta fie pe lumea asta, fie în lumea de apoi, iar la caz de nevoie să-l apere – de cine? De cineva necunoscut, dar primejdios și înfricoșător. Trebuia neapărat să existe un alt om, un om bătrân și îndatoritor, pe care în clipele când își simțea inima grea să-l cheme ca să-i privească fața, poate chiar să schimbe cu el o vorbă cu totul străină de gândurile lui; un om pe care e destul să-l vezi că n-are nimic, că nu este supărat, ca să răsuflă ușurat, iar dacă-l vezi cumva cătrănit, să simți cum te apasă mai mult tristețea. Se întâmpla uneori (destul de rar, de altfel) ca Fiodor Pavlovici să iasă în toiul nopții afară, în curte și să se ducă să-l scoale din somn pe Grigori, ca să-l cheme la el pentru o clipă. Omul venea și Fiodor Pavlovici, după ce flecărea cu el un timp, îl trimitea la culcare, făcând tot felul de ironii și glume pe socoteala lui, apoi se urca în pat, scuipa de necaz și adormea numaidecât.

Ceva asemănător i se întâmplase curând după venirea lui Alioșa. Fecioru-său îl „lovise drept în inimă”, fiindcă „trăind printre oameni, vedea tot și nu găsea nimic de condamnat”. Mai mult, aducea cu sine ceva cu totul neobișnuit: o lipsă totală de dispreț față de el, o neistovită duioșie și o dragoste cât se poate de curată și spontană pentru tatăl lui, de care acesta nu era câtuși de puțin vrednic. Bătrânul berbant, în ochii căruia familia nu prețuia nimic și care până atunci îndrăgise numai „păcatul”, încercase o surpriză la care într-adevăr nu se aștepta. După plecarea lui Alioșa, se văzuse silit să-și mărturisească în sinea lui că înțelesese ceva ce nu voise să înțeleagă până atunci.

Am mai spus la începutul acestei povestiri că Grigori avusese o ură neîmpăcată pe Adelaida Ivanovna, prima soție a lui Fiodor Pavlovici și mama celui mai mare dintre feciori, Dmitri, în timp ce pe soția de-a doua, Sofia Ivanovna, „apucata”, o apăraseră din răspuțeri chiar împotriva stăpânului său și a tuturor celor care încercau să spună un singur cuvânt rău sau să vorbească despre ea cu prea multă ușurință. În sufletul lui, simpatia pe care o nutrea pentru biata oropsită se transformase cu timpul într-un sentiment de venerație și, cu toate că trecuseră douăzeci de ani de la moartea ei, n-ar fi permis nimănui nici cea mai ușoară aluzie răutăcioasă la adresa ei, răspunzând prompt după cum se cuvenea celui care ar fi ponegriț-o. După înfățișare, Grigori părea să fie un om rece și grav, scump la vorbă și câtuși de puțin ușuratic. De la prima vedere nu puteai să-ți dai prea bine seama dacă-și iubea ori nu nevasta, o femeie blajină și supusă. O iubea totuși cu adevărat, lucru pe care și ea îl știa. Marfa Ignatievna nu părea să fie o femeie proastă, dimpotrivă, poate era chiar mai isteată decât bărbatul ei, în orice caz, mai chibzuită în treburile de fiecare zi. Cu toate acestea, îl ascultase totdeauna fără să cârtească, fără să răspundă, de când făcuse casă cu el și, fără doar și poate, îl respecta pentru superioritatea lui morală. De menționat că toată viața soții vorbiseră cu multă economie între ei și numai în legătură cu lucrurile de primă necesitate ale vieții cotidiene. Cu aerul lui grav și pătruns de ceea ce face, Grigori își chibzuia socotelile și-și rumega grijile singur, așa că Marfa Ignatievna înțelesese, o dată pentru totdeauna, că bărbatu-său nu avea trebuință de sfaturile sale. Simțea că Grigori prețuiește cum se cuvenea faptul că ea știa să tacă, care pentru el era o dovadă de înțelepciune. De bătut n-o bătuse decât o singură dată și atunci nu chiar cu tot dinadinsul. Nu se împlinise încă anul de când Fiodor Pavlovici se căsătorise cu Adelaida Ivanovna și într-o zi, la țară, fetele și femeile din sat, care pe vremea aceea erau încă iobage, fuseseră chemate să cânte și să joace la curtea boierului. Suratele începură prin a cânta. Printre lozii; la un moment dat, Marfa Ignatievna, tânără nevestică pe atunci, se desprinse din mijlocul corului de femei și începu să joace „ruseasca”, dar nu așa cum se joacă la horă, ci cum învățase s-o danseze pe timpul când era fată în casă la bogătașii Miusov, la teatrul lor de la conac, unde actorii erau struniți de un maestru de dans special adus de la Moscova. Grigori o văzuse și, o oră mai târziu, acasă, o târnuise puțintel, ca să se învețe minte. Asta fusese tot, de atunci n-o mai bătuse niciodată, dar și Marfa Ignatievna, la rândul său, se jurase că n-o să se mai prindă în horă toată viața ei.

Dumnezeu nu le blagoslovese căsnicia cu prunci, nu avuseseră decât unul singur, dar și acela se prăpădise. Pe cât se pare, Grigori se topea de dragul copiilor și nici nu căuta să ascundă că-i plac prichindeii, adică nu se rușina să arate cât îi sunt de dragi. Când Adelaida Ivanovna fugise de acasă, îl luase în brațe pe Dmitri Fiodorovici, care pe atunci n-avea decât trei ani și un an de zile încheiat îl dădăcise, pieptănându-l cu mâna lui și îmbăindu-l în covată. Mai târziu le purtase de grijă și celorlalți doi, adică lui Ivan Fiodorovici

și lui Alioșa, lucru pentru care drept răsplată căpătase o palmă; despre asta însă am vorbit. În schimb, din partea copilului său nu avusese alte bucurii decât acelea ale așteptării, în timp ce nevastă-sa era însărcinată. După naștere însă, Grigori fusese cuprins de groază și mâhnit până în adâncul sufletului când își văzuse odrasla: pruncul avea șase degete la mână. Grigori simțise că se scufundă pământul cu el și până în ziua botezului nu mai scoase un cuvânt din gură, ba chiar se refugiase în grădină, anume ca să nu fie silit să vorbească. Era primăvară și trei zile în șir argatul săpase pământul pentru straturi. A treia zi, în sfârșit, trebuia să aibă loc botezul; până atunci, se vede că Grigori rumegase în sinea lui unele lucruri. Intrând în casă, unde așteptau oaspeții și preotul și unde venise și Fiodor Pavlovici, care trebuia să fie naș, tatăl se trezise spunând din senin că pruncul „nu se cădea să fie botezat”. Nu ridicase glasul și nici nu lungise vorba, abia-abia dacă îngăduise câteva cuvinte, uitându-se tot timpul ținta, cu o privire nătângă, la preot.

— De ce? Întrebă acesta zâmbind mirat.

— Fiindcă este... Un zmeu... Murmură Grigori.

— Zmeu? Ce fel de zmeu? Grigori tăcu o bucată de vreme.

— O încurcătură a firii... Bodogăni el nu prea deslușit, dar stăruitor și fără șovăială, ca și cum n-avea nici un chef să se întindă la vorbă.

Toată lumea începuse să râdă, iar bietul prunc primise, firește, taina botezului. Grigori se rugase cu toată cucernicia lângă cristelniță, fără să-și schimbe totuși părerea asupra nou-născutului. Se ținuse deoparte până la sfârșit, fără a mai încerca să se pună de-a curmezișul, dar în cele două săptămâni cât îi fusese dat să trăiască pruncului, care tot timpul zăcuse bolnav, aproape nu se învrednicise să-l privească o singură dată, ca și când nici nu voia să știe de el, căutând să-și facă mereu de lucru pe afară. Când însă două săptămâni mai târziu copilașul muri de febră aftoasă, Grigori îl așeză cu mâna lui în sicriu, privindu-l cu jale, fără un cuvânt, iar când groapa micuța și puțin adâncă fusese acoperită cu țărână, îngenunchease și bătuse o mătanie adâncă, atingând mormântul cu fruntea. De atunci, ani de-a rândul, nu suflase un cuvânt despre pruncul sau, iar Marfa Ignatievna se ferise la rândul să vorbească vreodată despre el de față cu bărbatu-său, iar dacă i se întâmpla câteodată să-și aducă aminte de „puișorul mamei”, îl pomenea numai în șoaptă, chiar dacă în momentul acela Grigori Vasilievici nu era acasă. Băgase însă de seamă că din ziua înmormântării Grigori începuse să se intereseze de cele „sfinte”; citea și recitea mereu Mineiul, singur, în gând, punându-și mai întâi ochelarii săi mari, cu lentile rotunde și ramă de argint. Rareori obișnuia să citească cu glas tare și atunci mai mult în postul mare. Îi plăcea Cartea lui Iov {30} și făcuse cine știe de unde rost de o culegere de zicale și cazanii ale „cuviosului nostru părinte Isaac {31} Sirianul, cel blagoslovit de Dumnezeu”, pe care se îndărătnici să le buchisească ani și ani de zile, aproape fără să priceapă o iotă, sau poate tocmai de aceea îi și era atât de dragă și puneă atâta preț pe cartea aceea. În ultima vreme începuse să-și plece cu bunăvoință urechea la predicile hlăstoviților, al căror tâlc se străduia să-l pătrundă (se întâmplase să

se ivească tocmai atunci cineva dintre ei prin vecini), păru cumva tulburat în adâncul lui, dar nu se hotărî totuși să treacă la noua credință. Și cum era și de așteptat, lectura cărților sfinte îi întipări pe figură o și mai adâncă seriozitate. Se prea poate ca Grigori să fi avut din fire o aplecare spre misticism. Întâmplarea făcuse ca nașterea pruncului cu șase degete și moartea lui să coincidă cu încă un fapt, tot atât de curios, ceva cu totul neașteptat și unic în felul său, care – așa cum va spune el însuși după aceea – îi pusese ca o pecete în suflet. În ziua când mititelul cu șase degete fusese îngropat, Marfa Ignatievna fu trezită în toiul nopții de plânsetele unui nou-născut. Speriată, femeia se grăbise să-și scoale soțul din somn. Grigori trase cu urechea și declară că mai curând s-ar părea să fie niște gemete, „zău dacă nu e glas de femeie”. Se dădu jos din pat și-și puse hainele pe el; era o noapte de mai destul de caldă. Ieșind în cerdac, Grigori se dumeri că gemetele veneau din grădină. Peste noapte însă poarta se încuia pe dinăuntru cu cheia și nimeni n-ar fi putut pătrunde în curtea împrejmuită cu gard solid și înalt de uluci. Omul se întoarse în casă, aprinse felinarul, luă cheia și, fără să ia în seamă groaza aproape isterică a nevastă-sii, care susținea morțiș că se aude scâncet de copil și că nu poate fi decât puiul ei, care plângea, chemând-o la el, intră tăcut în grădină. Acolo își dădu seama că zgomotele vin dinspre baia de lângă poartă și că era într-adevăr glas de femeie. Deschizând ușa, i se arătă în fața ochilor o priveliște care-l țintui în loc: nebuna orașului, care bătea toată ziua străzile, Lizaveta Smerdiașciaia, cum îi spunea lumea, reușise nu știu cum să pătrundă în baie, unde dăduse naștere unui prunc. Copilul zăcea pe jos, în timp ce mama se zbătea în chinurile morții. Nu reuși să afle nimic de la ea pentru simplul motiv că femeia nu știa să vorbească. Toate acestea însă necesită unele explicații.

II – LIZAVETA SMERDIAȘCIAIA.

Era totuși la mijloc o împrejurare care îl cutremurase puternic pe Grigori, împlântând mai adânc în sufletul lui o bănuială cumplită, respingătoare, care de mult îi dădea târcoale. Nebuna, Lizaveta, era o femeie aproape pitică; „să tot fi avut doi arșini și ceva”, cum povestiră mai târziu, după moartea ei, pomenind-o, înduioșate, băbuțele cuvioase de la noi din oraș. Avea o față tânără – de-abia împlinise douăzeci de ani – sănătoasă, lătăreață și rumenă, dar lipsită de orice expresie și o privire fixă, supărătoare, deși placidă. Tot timpul, vara, ca și iarna, Lizaveta umbla desculță, doar cu o cămașă de pânză groasă pe ea. Chica neagra, foarte deasă și creață, ca lâna unui berbec, îi stătea zbârlită pe cap, închipuind o căciulă imensă. De asemenea, totdeauna îi era murdară de glod, de noroi uscat și presărată cu talaș, frunzulițe și așchiuțe agățate, pentru că nebuna obișnuia să-și facă culcușul pe pământul gol, chiar dacă era mocirlos. Taică-său, Ilia, un târgoveț, scăpătat și fără nici un căpătâi și pe deasupra cu o sănătate șubredă, dăduse de mult în dărui beției și se aciuase ca argat la casa unor gospodari mai înstăriți și ei tot târgoveți de-ai noștri. Cât despre mama Lizavetei, închisese de ani de zile ochii. Ros de o boală și înăcrit, Ilia o bătea de-o zvânta pe Lizaveta de câte ori fată se abătea pe

acasă. Noroc că nu venea prea des. Umbla mai mult vagabonda și toată lumea se obișnuise cu ea, socotind-o săracă cu duhul și deci ocrotită de Dumnezeu. Atât taică-său, cât și stăpânii acestuia, ca și alți oameni de inimă din oraș, mai ales din rândul negustorimii, încercaseră mereu s-o îmbrace cât de cât mai cuviincios, să nu mai umble așa, în cămașă; în pragul iernii, bunăoară, îi puneau cu sila pe umeri un cojoc și o încălțau cu cizme. De obicei, nebuna îi lăsa ș-o înțolească fără să dea semne de împotrivire, apoi pleca pe aci încolo; ajungând însă în pridvorul bisericii, primul lucru pe care-l făcea era să-și lepede hainele căpătate de pomană – basmaua, fusta, cojocul și cizmele – și, părăsindu-le acolo, o pornea numai cu cămașa pe ea, așa cum era deprinsă. Odată, guvernatorul, proaspăt numit în gubernia noastră, venind în inspecție prin oraș, se simțise profund jignit în cele mai alese simțăminte ale sale văzând halul în care umbla Lizaveta și deși se dumerise de la prima ochire că era o biată nenorocită „săracă cu duhul”, după cum de altfel i se și raportase, semnalase totuși celor din jur faptul că o fată tânără, care cutreiera străzile numai în cămașă, încălca buna-cuviință și ca atare porunci să se ia măsurile de rigoare. Însă guvernatorul plecase și Lizaveta fusese lăsată mai departe de capul ei. Până la urmă, taică-său se prăpădise și atunci biată fată, rămasă orfană, fusese și mai mult îndrăgită de persoanele cucernice din partea locului. Într-adevăr, s-ar fi zic că toată lumea o iubea, pentru că nici măcar puștimea de pe străzi nu se lega de ea și n-o necăjea, și, precum se știe, afurisiții de copii de la noi din oraș, mai ales băieții de școală, nu scapă nici un prilej să se țină scai de câte cineva. Dacă intra în câte o casă de oameni, nimeni nu s-ar fi îndurat s-o alunge, dimpotrivă, toți o mângâiau și-i dădeau câte o părăluță. Fata lua paraua și se ducea imediat s-o pună fie în cutia milelor de la biserică, fie la pușcărie. Dacă în piață se întâmpla s-o miluiască cineva cu un covrig sau un colac, Lizaveta nu se lăsa până nu-l dădea de pomană primului copil ce-i ieșea înainte sau vreunei cucoane pe care o oprea în cale; și de obicei cucoanele primeau cu dragă inimă prinosul ei. Lizaveta nu puneă nimic altceva în gură decât pâine neagră și apă. Uneori intra în câte o prăvălie mai bogată, se așeza și chiar dacă în juru-i erau cele mai scumpe mărfuri său bani, patronii nu se temeau de ea, știind că orișice i-ar fi pus la îndemână, să fi rătăcit și o mie de ruble pe acolo, pe lângă ea, Lizaveta nu s-ar fi atins în ruptul capului nici de o copeică. De intrat, rareori se întâmpla să intre în biserică, iar de dormit, dormea peste noapte fie în pridvorul locașului sfânt, fie, sărind pârleazul (mai sunt încă și astăzi destule pârleazuri la noi în oraș), în vreo grădină. Acasă, adică la stăpânii unde se adăpostise răposatul ei tată, se ducea cam o dată pe săptămână; numai iarna venea în fiecare seară să doarmă – fie în tindă, fie în staul. Toată lumea se minuna cum poate îndura o viață ca asta, dar fata se obișnuise și pe cât era de mărunțică, era sănătoasă tun.

Unii boieri de pe la noi pretindeau că le face pe toate din mândrie, ceea ce era într-adevăr absurd: cum putea fi vorba de mândrie, când biata fată nu era în stare să rostească o vorbă, abia dacă-și răsucea limba în gură – și asta încă foarte rar – și scotea un muget nedeslușit? Și iată că într-o noapte caldă de

septembrie (e cam multișor de atunci), cu lună plină, care lumina ca ziua, la o oră destul de târzie pentru târgul nostru, o bandă de boieri cheflii, vreo cinci sau șase tineri afumați, se înapoiau de la club „pe din dos”. Ulicioara pe care o apucaseră era străjuită de ambele părți de garduri de nuiele, dincolo de care se întindeau grădinile de zarzavat ale caselor învecinate; la capătul ei se afla un podeț aruncat peste băltoaca lungă și puturoasă care, după spusele unora de la noi din oraș, ar fi, chipurile, o apă curgătoare. La poalele unei îngrădituri de nuiele, culcată printre urzici și bălării, tinerii noștri dădură peste Lizaveta care dormea dusă. Domnișorii, care se întrecuseră cu băutura, se opriră în dreptul ei râzând în hohote și făcând tot felul de glume fără perdea. Unuia dintre junii boiernași îi veni atunci în minte o întrebare excentrică, aproape neverosimilă: „Ar putea oare cineva, oricine ar fi el, chiar în situația în care se aflau ei, să vadă într-o vită de speța asta o femeie?” etc, etc. Toată lumea răspunse cu dezgust că nu, e absolut imposibil. Întâmplarea făcuse ca din banda aceea de cheflii să facă parte și Fiodor Pavlovici, care sări numaidecât cu gura, susținând sus și tare că da, putea foarte bine să vadă în ea o femeie și că împrejurarea ar avea chiar ceva picant etc, etc. Ce-i drept, pe atunci se maimuțarea mult mai mult ca acum, vrând cu orice preț să-și ia în serios rolul de măscărici; îi plăcea să se dea în spectacol numai și numai ca să stârnească hazul boierilor, în aparență ca și când ar fi fost pe picior de egalitate cu ei, când, de fapt, nu era decât sluga lor. Asta se întâmpla în perioada când tocmai îi venise veste de la Petersburg că soția lui, Adelaida Ivanovna, își dăduse obștescul sfârșit și când umbla cu doliu la pălărie, bând seară de seară și făcând niște chefuri de pomină, încât și cei mai desfrânați oameni din oraș aveau un sentiment penibil în fața lui. Chefliii, bineînțeles, se porniră pe râs, înveseliți de o declarație atât de paradoxală; unul dintre ei începu să-l întărite pe Fiodor Pavlovici, iar ceilalți scuipară cuprinși de scârbă, fără să-și piardă totuși buna dispoziție, apoi își văzură mai departe de drum. Mai târziu, Fiodor Pavlovici se jura pe toți sfinții că plecase împreună cu ceilalți; poate că așa a și fost, nimeni n-a reușit să afle adevărul, niciodată nu s-a știut nimic precis în privința aceasta; după vreo cinci sau șase luni, însă, tot orașul sărise indignat, văzând-o pe Lizaveta cu pânțele la gură și care mai de care se întreba și căuta să afle cine își făcuse păcatul cu ea. Cine își bătuse joc de o nenorocită? În același timp se răspândi un zvon cum că făptașul ar fi Fiodor Pavlovici. De unde se scornise vorba asta? Din banda de cheflii din noaptea aceea nu mai rămăsese în oraș decât unul singur, om respectabil, în toată firea, consilier de stat, cu o familie numeroasă și fete de măritat, care în nici un caz nu s-ar fi apucat să trâncănească vrute și nevrute, chiar dacă s-ar fi întâmplat ceva cu adevărat; ceilalți cinci se risipiseră care încotro. Gura lumii însă nu-și găsea astâmpăr, scoțându-l pe Fiodor Pavlovici vinovat. Firește, Fiodor Pavlovici nici nu încercase măcar să împrăștie bârfelile: cum s-ar fi putut el înjosi să răspundă unui dughengiu sau târgoveț oarecare? Se ținea mândru și nu catadicsea să deschidă gura decât atunci când se afla într-un cerc de funcționari sau de boieri din oraș, pe care căuta să-i înveselească. Așa stând

lucrurile, Grigori se ridică cu toată energia în apărarea stăpânului său și nu numai că-i ținu partea, luptând împotriva tuturor calomniilor scornite pe seama lui, dar ajunse să se certe tare și să ia la ocară o mulțime de lume, izbutind, de bine, de rău, să-i convingă pe unii că nu era nimic adevărat. „Numai putoarea asta e de vină”, susținea el cu tărie, iar nemernicul nu putea fi nimeni altcineva decât Karp „Ghiventul” (așa era poreclit un faimos client al pușcăriilor, care tocmai atunci evadase din temniță și se ascundea pe undeva prin oraș). Supoziția părea destul de plauzibilă. Toată lumea îl cunoștea pe Karp și-și aducea aminte că tocmai pe vremea aceea, adică pe la începutul toamnei, tâlharul cutreiera noaptea orașul și chiar apucase să jefuiască trei cetățeni. Nici buclucul ce i se întâmplase și nici zvonurile ce umblau prin târg nu reușiră să îndepărteze simpatia unanimă față de biata nebună, dimpotrivă, lumea căuta s-o ocrotească și să aibă grijă de ea mai mult decât înainte. Kondratieva, o negustoreasă cu dare de mână, căreia îi murise bărbatul, făcuse în așa fel ca, pe la sfârșitul lui aprilie, s-o ia la ea acasă pe Lizaveta, hotărând să nu-i mai dea drumul până-i va veni sorocul să nască. Dar cu toate că eră păzită cu strășnicie, în ultima zi, pe înserat, Lizaveta izbutise să-și ia tălpășița din casa Kondratievei fără să prindă nimeni de veste, ca până la urmă să se oploșească în grădina lui Fiodor Pavlovici. Cum de reușise să sară gardul înalt și solid în starea în care se afla – rămăsese o enigmă pentru toți. Unii pretindeau c-o „trecuse” cineva peste uluci, alții c-o „purtase în brațe” însuși necuratul. După toate probabilitățile însă, performanța aceasta se înfăptuise în chipul cel mai firesc, deși destul de complicat și Lizaveta, care era foarte îndemânatică atunci când era vorba să sară gardurile în grădinile oamenilor ca să aibă unde înnopta, izbutise, cu chiu, cu vai, să se cațare și pe ulucile lui Fiodor Pavlovici, iar de acolo, cu riscul de a se alege cu o vătămătură, să sară în grădină așa, gravidă, cum era. Grigori se repezi îndată s-o cheme pe Marfa Ignatievna, ca să-i dea cât mai grabnic ajutor lehuzei, iar el alergă după o moașă bătrână care locuia prin vecini. Fătul scăpă cu viață, însă maică-sa își dădu sufletul în zorii zilei. Grigori luă în brațe pruncul, îl aduse la el acasă, o puse pe nevastă-sa să șadă pe scaun și i-l așeză în poală, la sânul ei, spunându-i „Copilul orfan e sub paza Celui-de-Sus, e copilul tuturor și al nostru mai mult ca al tuturor. Ni l-a trimis băiatul nostru, fie-i țărâna ușoară și i-a fost să se nască dintr-un fecior al satanei și o sfântă. Dă-i să sugă și șterge-ți lacrimile”. Și așa Marfa Ignatievna ajunse să crească plodul, îl botezară Pavel, iar după tată, toată lumea, ca și cum ar fi fost de la sine înțeles, îi spuseră Fiodorovici.

Fiodor Pavlovici nu făcu nici o obiecție, socotind situația destul de amuzantă, deși continua să nege cu perseverență, c-ar fi avut vreun amestec aici. În oraș, faptul că pruncul lepădat își găsisse adăpost la el în casă era privit cu simpatie.

Mai târziu, Fiodor Pavlovici îi găsi și un nume de familie, Smerdiakov, după porecla mamă-sii, Lizaveta Smerdiașciaia. Făcându-se mare, băiatul, Smerdiakov, ajunse al doilea rânduș al lui Fiodor Pavlovici, și, în momentul

când începe povestirea noastră, locuia în pavilionul din curte, împreună cu cei doi bătrâni, Grigori și Marfa. Îndeplinea slujba de bucătar. Poate c-ar mai fi câte ceva de spus în legătură cu el, dar n-aș vrea să rețin prea mult atenția cititorilor asupra unor slugi, de aceea mă voi grăbi să intru în miezul romanului, sperând că, pe măsură ce vor întoarce paginile, povestea lui Smerdiakov li se va dezvălui de la sine în chipul cel mai firesc, fără să mai fie nevoie de o prezentare mai amănunțită.

III – SPOVEDANIA UNEI INIMI ARZĂTOARE. ÎN VERSURI.

Auzind porunca pe care taică-său i-o dăduse în gura mare din caleașca în momentul când se pregătea să părăsească mănăstirea, Alioșa rămase câteva minute încremenit locului, fără să înțeleagă nimic. Nu c-ar fi putut exista ceva pe lume care să-l înmărmurească, nu, așa ceva nu i se întâmplase niciodată. Dimpotrivă, deși din cale-afară de îngrijorat, o porni numaidecât spre bucătăria egumenului, unde avu prilejul să afle boroboața pe care o făcuse taică-său. După care o apucă spre oraș, sperând că pe drum întrebarea care-l frământa se va lămuri într-un fel sau altul. Trebuie să spun din capul locului că răcnetele bătrânului și porunca lui de a se muta fără întârziere acasă, „cu pernă și saltea cu tot”, nu-l făcuseră să se alarmeze câtuși de puțin. Își dădea seama că atât ordinul trâmbițat din trăsură, cât și răcnetele acelea teatrale de care fusese însoțit nu puteau fi decât efectul unei inflăcărări „de moment”, cum s-ar zice, un gest înfăptuit numai așa, de dragul artei. La fel se întâmplase cu un târgoveț de la noi din oraș, care de ziua lui onomastică, având casa plină de musafiri, la un moment dat, furios că nu mai capătă nici o picătură de vodcă, se apucase să facă praf toată vesela, să rupă hainele de pe el și de pe nevastă-sa, să spargă mobila din odaie, ba chiar și geamurile și toate astea fără nici un motiv, numai așa, de dragul artei; așa și cu taică-său mai adineauri. A doua zi, târgovețul, dezmeticindu-se după beție, își dăduse cu pumnii în cap când văzuse toate ceștile și farfuriile sparte pe jos. Alioșa era incredințat că până la urmă bătrânul o să-l lase să se întorcă la mănăstire, dacă nu chiar în aceeași zi, atunci în ziua următoare. Știa de asemenea că taică-său era în stare să lovească în oricine, numai în el nu. Alioșa avea convingerea că nimeni pe lume nu s-ar fi îndurat să lovească în el și nu numai că nu s-ar fi îndurat, dar, să fi vrut chiar, n-ar fi fost în stare. Pentru el era o axiomă, un lucru în privința căruia nu mai încăpea nici o îndoială, stabilit o dată pentru totdeauna, de aceea își văzu de drum fără să șovăie o clipă.

Teama care-l frământa în clipa de față era cu totul de altă natură și cu atât mai chinuitoare cu cât nu putea s-o definească; se temea de o femeie, anume de acea Katerina Ivanovna, care îl rugase atât de stăruitor prin biletul înmănat puțin mai înainte de către doamna Hohlakova să treacă neapărat pe la dânsa – pentru ce anume, habar n-avea. Stăruințele ei și sentimentul că trebuie în orice caz să se ducă îl apăsau ca și cum ar fi avut o piatră pe inimă și toată dimineața, cu cât trecea timpul, cu atât apăsarea aceea devenea din ce în ce mai dureroasă, cu toate peripețiile și bâlciul ce avusese loc mai întâi la schit, apoi la egumen etc, etc. Neliniștea lui nu era pricinuită de faptul că nu știa ce

are să-i spună dânsa și ce o să-i răspundă el. Și nici de femeia din ea nu se temea; cunoștea desigur prea puține femei, deși toată viața, din copilărie și până când intrase în mănăstire, trăise numai printre ele. Îl speria numai gândul de a da ochii cu o anumită femeie și această femeie era Katerina Ivanovna. De când o văzuse pentru prima oară, îi fusese teamă de ea. Nu avusese prilejul s-o întâlnească decât de vreo două-trei ori cel mult și parcă-și amintea că într-un rând chiar schimbaseră în trecut câteva cuvinte. Îi lăsase impresia unei fete frumoase, mândre și autoritare. Cu toate astea, nu frumusețea ei îl făcea să se frământa. Și cu cât se străduia mai mult să-și explice – deși fără nici un rezultat – teama ce-l stăpânea, cu atât mai mult o simțea prinzând rădăcini în sufletul lui. Firește, țelul pe care și-l propusese Katerina Ivanovna era cât se poate de nobil, nu se putea să nu recunoască: fata își pusese în gând cu tot dinadinsul să-l salveze pe fratele lui, Dmitri, de la pierzare, deși acesta avea destule păcate față de ea și voia s-o facă numai din mărinimie. Și totuși, cu toate că era conștient de sentimentele frumoase de care era animată și pe care nu se putea să nu le admire, Alioșa, pe măsură ce se apropia de casa ei, simțea că-l trec fiorii.

Știa că fratele său, Ivan Fiodorovici, care-i era atât de aproape, nu poate fi acum la dânsa; Ivan era, probabil, acasă cu taică-său și nici pe Dmitri n-o să-l găsească acolo – de asta era și mai sigur – și bănuia și pentru care pricină. Prin urmare, vor sta de vorbă între patru ochi. Mai înainte însă de această inevitabilă discuție, ar fi dorit foarte mult să-l vadă pe Dmitri, să treacă un moment pe la el, pe acasă, fără să-i arate biletul, numai așa, ca să schimbe câteva cuvinte cu dânsul. Dmitri însă locuia departe și cu siguranță că la ora aceea era plecat. Alioșa stătu în cumpănă o clipă și, în sfârșit, își luă inima în dinți. Își făcu în grabă semnul crucii din obișnuință, și, zâmbind enigmatic, se îndreptă cu pași apăsați spre înfricoșătoarea duduie.

Se putea orienta destul de bine în cartierul unde locuia Katerina Ivanovna. Dacă ar fi luat-o prin Strada Mare, ca să traverseze apoi piața și așa mai departe, ar fi avut o bucată bună de drum. Deși orașelul nostru nu este decât un târgușor de provincie, casele sunt răspândite pe o suprafață destul de mare și ca să ajungi dintr-un loc într-altul ai de mers, nu glumă. Se gândea însă că-l așteaptă taică-său, care poate încă nu apucase să uite ceea ce-i poruncise și putea să-și piardă răbdarea; încă un motiv să întindă pasul, ca să ajungă la timp și într-o parte și într-alta. Făcându-și aceste socoteli, se hotărî, în cele din urmă, să scurteze drumul apucând-o pe niște ulicioare dosnice, pe care le cunoștea ca-n palmă. Ar fi însemnat deci s-o ia de-a dreptul, prin locuri pustii, pe lângă niște garduri stinghere, sărind uneori pârleazurile, ca să tăie prin ogrăzile oamenilor, pe unde știa, de altfel, că era numai lume cunoscută, care-i dădea binețe. În felul acesta putea să răzbată cu mult mai repede în Strada Mare. Calea pe care-și îndreptase pașii trecea la un moment dat pe lângă casa părintească, adică foarte aproape de ea, prin dreptul grădinii învecinate, în mijlocul căreia se afla o căscioară scundă și strâmbă, cu patru ochiuri de geam. Din câte aflase, proprietara ei era o bătrână târgoveața

paralitică. Locuia împreună cu fie-să, jupâneasa, care trăise multă vreme în capitală, unde ajunsese să se șlefuiască, ca una ce-și făcuse veacul numai prin case mari, în serviciul nu mai știu căror generălese; se întorsese numai de vreun an acasă, de când maică-sa căzuse la pat și mai umbla încă și acum prin oraș gătită ca o sorcovă. Cele două femei se zbăteau în cea mai neagră mizerie și în fiecare zi veneau după un codru de pâine și o strachină de supă în bucătăria lui Fiodor Pavlovici. Marfa Ignatievna le dădea cu dragă inimă de mâncare. Dar, deși ajunsese să trăiască din milă oamenilor, fata nu se îndurase să-și vândă niciuna dintre rochiile ei elegante cu care se împopoțona mai tot timpul, cu toate că una dintre ele avea o trenă cât toate zilele. Alioșa aflase toate aceste detalii întâmplător din gura prietenului său Rakitin, care știa absolut tot ce se petrecea în oraș și, bineînțeles, cum le auzise, le și uitase. Trecând prin dreptul casei cu pricina, își aminti fără să vrea de rochiile fetei și de trenă și cum mergea așa, cu capul în piept, trist și îngândurat, ridică privirile deodată și... Cine credeți că i se arată înaintea ochilor?

De după gardul de nuiele al grădinii învecinate, cocoțat probabil pe ceva, fiindcă se vedea de la piept în sus, frate-său, Dmitri, care dădea din mâini, făcându-i semne disperate; pare-se, îl chema la el, temându-se totuși să-l strige, ba chiar să vorbească mai tare, ca să nu-l audă cineva. Din câțiva pași, Alioșa fu lângă gard.

— Bine c-ai întors capul, era cât pe ce să te strig! Șopti dintr-o suflare, fericit, Dmitri Fiodorovici. Hai încoace iute! Iute! Nici nu știi ce bine îmi pare c-ai venit! Tocmai mă gândeam la tine...

Alioșa se bucura și el că-l întâlnește, dar nu putea să înțeleagă de ce trebuia neapărat să sară gardul. Mițea îl apucă de cot cu mâna lui puternică, gata să-l sprijine. Ridicându-și anteriorul, Alioșa își făcu vânt peste gard cu îndemânarea unui ștregar desculț.

— Hai, vino cu mine! Șopti Mițea, care era în al nouălea cer.

— Unde? Întrebă tot în surdină Alioșa, uitându-se în toate părțile și văzând că locul în care se aflau era cu desăvârșire pustiu, nu se zărea țipenie de om în afară de ei. Cu toate că grădiniță nu părea întinsă, căsuța gazdelor era la cel puțin cincizeci de pași depărtare. Nu-i nimeni aici, de ce vorbești în șoaptă?

— De ce? Ei, fir-ar să fie! Izbucni deodată Dmitri Fiodorovici în gura mare. De ce vorbesc așa? Ca să vezi cum îți pierzi capul uneori! Am venit aici în cea mai mare taină, ca să pândesc ceva – ce, nu-ți spun, e secret. Lasă, că-ți explic mai încolo, dar cu gândul că-i un secret, am început să fac pe misteriosul ca un nătărău și vorbesc în șoaptă fără să fie nevoie. Haide! Vino cu mine! Și ține-ți gura! Stai să te sărut! Slavă Celui-de-Sus! Slavă lui! Că-n suflet, cu cerul, îl port... Când te-am zărit, tocmai spuneam în gând versurile astea...

Grădina se întindea pe o deseatină și ceva, fiind împresurată de tot felul de arbori mari, tei, arțari și mesteceni, sădiți de-a lungul gardului. În mijloc se afla un luminiș, de unde se scoteau anual câteva puduri de fin. Din primăvară și până în toamnă gradină era închiriată pentru câteva ruble. Printre copacii de

lângă gard creșteau tufe de zmeură, agrișe și coacăze, iar pe lângă casa se zăreau niște straturi de zarzavat întocmite de curând. Dmitri Fiodorovici își conduse oaspetele în colțul cel mai depărtat de casă. Acolo, printre teii cu coroană deasă și tufe bătrâne de coacăze, bozii, călini și liliac, le apărură deodată în față un chioșc străvechi, dărăpănat, înnegrit de vreme și lăsat într-o rână, cu pereții șubrezi, dar cu acoperișul încă destul de trainic ca să te poți adăposti de ploaie. Chioșcul fusese construit de mult, cu vreo cincizeci de ani în urmă, de proprietarul de atunci al casei, un oarecare Aleksandr Karlovici von Schmidt, locotenent-colonel pensionar. Acum totul era părăginit, dușumelele putreziseră, se clătinau sub picioare și stăruia un iz de mucegai. Înăuntru se afla o masă verde de lemn, bătută în pământ, iar în jurul ei – bănci tot așa, verzi, pe care încă se mai putea șede. Alioșa observă numaidecât că frate-său era mai expansiv ca de obicei; intrând în chioșc, văzu pe masă o sticlă de coniac pe jumătate golită și un păhărel.

— Coniac! Râse Mișea, probabil că-ți spui acum: „Iarăși a tras la măsă!” Să nu dai crezare vedeniilor. Nu da crezare gloatei mincinoase. Și părăsește orice îndoială... {32} Nu beau, „mă desfăt”, cum spune porcul acela de Rakitin, amicul tău, care ca mâine o să ajungă consilier de stat și tot așa are să spună: „Mă desfăt”... Șezi! Ce te-aș mai lua în brațe, Alioșka și te-aș strânge la pieptul meu, te-aș strânge să te fărâm, căci în toată lumea asta, cu adevărat, cu adevărat (auzi tu? Pricepi?) nu te iubesc decât pe tine!

Ultimele cuvinte le rostise cu un glas pățimaș.

— Pe tine și încă pe cineva, pe o „ticăloasă” de care sunt amorezat lulea și de aceea am și ajuns ca vai de capul meu. Dar, vezi tu, a fi amorezat e una și cu totul altceva e să iubești. Poți să fii mort după o femeie și în același timp s-o urăști! Ține minte ce-ți spun! Sunt vesel deocamdată! Șezi aici, la masă, lângă mine. Vreau să mă uit la tine în timp ce vorbesc. Iar tu ai să taci. Am să vorbesc numai eu, pentru că a venit vremea să dau totul pe față. Știi, poate că ar fi mai bine să vorbesc mai încet, pentru că și aici... Da și aici... Pereții s-ar putea să aibă urechi și încă ce urechi: tocmai acelea la care te-ai fi așteptat mai puțin. Și acum ai să afli tot, așa cum ți-am promis; o să-ți explic mai pe urmă de ce sufletul meu te caută cu nesăț, de ce te așteptam cu nerăbdare zilele acestea și chiar mai adineauri. (Sunt cinci zile de când am ancorat aici.) De ce am dorit atâta să te văd în tot acest timp? Pentru că numai ție pot să-ți mărturisesc tot, pentru că așa trebuie, pentru că am nevoie de tine, pentru că mâine am să mă duc iarăși de râpă, pentru că mâine viața se va sfârși ca să reînceapă din nou. Nu știu dacă ți s-a întâmplat vreodată să visezi că te prăbușești din vârful unui munte într-un hău fără fund... Uite așa mă prăvălesc eu acum, ca în vis. Dar nu mi-e frică, nu și nici ție să nu-ți fie frică. Adică tot mi-e frică, dar e mai mult o teamă dulce. Adică nu e dulce, ci simt așa, ca o beție... Naiba să mă ia, n-are importanță ce se întâmplă cu mine! Suflet oțelit, suflet slab, suflet de muiere – orice-aș fi! Să admirăm mai bine natura; uitate ce zi însorită, cerul e senin, curat, frunzele verzi, e încă vară, nu-i decât patru după-amiază și ce liniște! Unde te duceai?

— La tata, dar voiam să trec mai întâi pe la Katerina Ivanovna.

— La ea și la tata! Ei, nu! Ce coincidență! Știi tu pentru ce te-am chemat, pentru ce te-am așteptat, pentru ce te-am dorit din adâncul inimii, cu nesaț, cu toate fibrele ființei mele, chiar și cu coastele? Ca să treci mai întâi pe la tata și pe urmă la ea, la Katerina Ivanovna, să isprăvesc totodată și cu dânsul și cu ea. Să le trimit un înger. Puteam să trimit pe oricine, dar eu aveam nevoie să trimit un înger. Și când colo, fără să-ți spun nimic, te-ai gândit să te duci și la ea și la el.

— Chiar voiai să mă trimiți? Izbucni Alioșa, în timp ce pe față i se întipărea o expresie de adâncă mâhnire.

— Stai, tu știai asta! Și văd că m-ai înțeles de la primul cuvânt. Dar taci, nu spune nimic deocamdată! Nu trebuie să plângi și nici să-ți fie milă!

Dmitri Fiodorovici se scula în picioare și, ducând un deget la frunte, rămase o clipă pe gânduri.

— Probabil că te-a chemat chiar ea, ți-a scris cumva o scrisoare sau cam așa ceva, asta te-a pus pe drumuri, altfel, ce rost avea să te duci la ea?

— Uite biletul pe care mi l-a trimis, răspunse Alioșa, scoțând răvașul din buzunar.

Mișea îl citi în fugă.

— Și ca să scurtezi drumul ai luat-o pe ulicioară! O, zei! Vă mulțumesc că l-ați îndreptat îndoace și mi-a căzut în plasă ca peștișorul de aur în năvodul bătrânului nătărău din poveste! Ascultă, Alioșa, ascultă, frățioare! Acum sunt hotărât să dau totul pe față. Căci trebuie să te spovedești cuiva când ai o povară pe suflet. Îngerului ceresc i-am mărturisit tot, acum trebuie să mă destăinuiesc și îngerului pământesc. Fiindcă tu ești un înger. Trebuie deci să mă ascuți, să cântărești totul și să mă ierți... Am neapărată nevoie de iertarea cuiva, a unui suflet mai curat decât al meu. Ascultă-mă: dacă două ființe se desprind la un moment dat de tot ce este pământesc și-și iau zborul în necunoscut, sau dacă numai una dintre ele se desprinde, înălțându-se în slăvi și, înainte de a-și lua zborul sau de a închide ochii pe veci, vine la cealaltă, care rămâne, și-i spune: fă cutare și cutare lucru pentru mine, ceva ce nimeni nu cere niciodată nimănui, ceva ce nu se poate cere decât pe patul de moarte – ar fi posibil oare să întâmpine un refuz... Dacă celălalt îi este prieten sau dacă-i e frate?

— Spune-mi ce vrei și am să fac, dar spune-mi despre ce este vorba și cât mai repede, zise Alioșa.

— Mai repede... Hm! Nu te grăbi așa, Alioșa; ești grăbit și tulburat. Nu mai are nici un rost să te grăbești acum. În momentul de față lumea a pătruns pe o cale nouă. Ei, Alioșa, rău îmi pare că n-ai gândit niciodată până la exaltare! Adică ce vorbesc?! Tu și să nu fi gândit! De ce, prostul de mine, îți spun: Nobil omul să fie... {33}. De cine-i oare versul acesta?

Alioșa se hotărî să aștepte. Își dădea seama că, poate, tot ce avea de făcut în ziua aceea trebuia să se desfășoare chiar acolo, în grădină. Mișea rămase o clipă pe gânduri, cu coatele sprijinite pe masă și cu capul în palme. Tăceau.

— Lioșa, spuse el, tu n-o să râzi de mine! Aș vrea să-mi încep... Spovedania... cu imnul bucuriei al lui Schiller. An die Freude! Dar nu știu nemțește, știu numai atât: An die Freude {34}, să nu crezi că îndrug verzi și uscate pentru că sunt beat. Nu sunt beat. Coniacul e coniac, dar ca să mă îmbăt eu am nevoie de două sticle. Și Silen, cu obrazul rumen, Pe măgarul poticnit... Și eu, cum vezi, n-am băut nici măcar un sfert din sticlă și nu sunt Silen. Nu sunt Silen, ci silex, pentru că am luat o hotărâre nestrămutată. Te rog să mă ierți pentru calamburul ăsta... Azi va trebui să-mi ierți multe, nu numai un calambur. Nu te supără, nu vreau să lungesc vorbă, am să-ți spun tot ce trebuie să-ți spun și am să ajung îndată acolo. N-am să-ți scot sufletul. Stai, cum vine asta...

Dând capul pe spate, rămase o clipă gânditor și deodată își luă avânt:
Se-ascundea gol, singuratic, Trogloditul printre stânci, Ori, năvălitor sălbatic, țarini pustia și lunci.

Din pădure vânătorul.

Fioros se arătă, Și vai de navigatorul.

Ce pe-acolo rătăcea!

Din Olimp când Ceres, biata, Cobora la cei de jos, Căutându-și, plânsă, fata, Nu i se-aducea prinos:

Adăpost curat ori fructe.

Dăruite n-a aflat.

N-aveau zeii, nici în lupte, Foc pe-altare înălțat.

Pâinea caldă, bunii struguri.

Nu-ndulceau vreun ospăț.

Numai cărnuri sângerânde, Sfâșiate în dezmăț.

Rătăcea zeiță-n lacrimi.

Printre oamenii cei cruzi:

Minți întunecate, patimi.

Cântec, rugă să n-auzi.

Un hohot de plâns se smulse din pieptul lui Dmitri. Îl apucă pe Alioșa de mână:

— Prietene, prietene drag, în umilință, în umilință este omul și acum. Mult trebuie să îndure bietul om pe pământ, cumplit de multe, atâtea nenorociri, care se abat pe capul lui! Să nu crezi că sunt doar un țăranoi prost, ajuns peste noapte ofițer, vrednic doar să sufle în fundul paharului și să-și facă de cap. Ei, frățioare, poate că mint, dar să știi că nu e clipă aproape în care să nu mă gândesc la umilința hărăzită omului. Deie Domnul să nu mint și să nu mă laud în clipa asta! Mă gândesc la om, fiindcă și eu sunt din aceeași plămadă:

Smuls din neagra-i înjosire, Să vezi omul bun, frumos, Cum se leagă cu iubire.

De pământul generos. {35}

Dar ce-i de făcut? Cum să mă leg pentru totdeauna de pământ? Eu nu scurm pământul, nu-i spintec sânul; să mă fac mujic sau ciobănaș? Merg și nu

știi unde o să ajung: acolo unde bănuie rușinea și duhoarea sau spre zarea luminii și a bucuriei? Asta-i nenorocirea, căci totul pe lumea asta este o enigmă! De câte ori mi se întâmplă să mă cufund în cea mai abjectă, mai ticăloasă mocirlă a desfrâului (și mereu mi se întâmplă să mă cufund), totdeauna îmi spun în gând versurile astea închinat lui Ceres și omului. Crezi, oare, că m-au ajutat să fiu mai bun? Nu, niciodată! Pentru că sunt un Karamazov. Pentru că atunci când alunec în prăpastie, alunec năprasnic, cu capul în jos și cu picioarele în sus, ba chiar simt o plăcere să mă prăbușesc așa, gândindu-mă ce frumos îmi sade în poziția asta umilitoare. Și atunci, din străfundul becisniciei mele, încep să recit versurile acestea în slavă. Sunt blestemat, sunt o lepădătură, un ticălos, dar să știi și mie mi-e drag să sărut marginea odăjdiilor pe care le îmbracă Dumnezeuul meu: chiar dacă în momentul acela mă las târât de diavol pe urmele lui, sunt totuși fiul tău, Doamne și te iubesc, deși simt tresăltând în mine bucuria fără de care lumea n-ar putea să existe:

Bucuria-i arcul zornic în a firii veșnicii;

Mișcă-al lumii mare ornice.

Suflul sfintei bucurii.

Ea rotește-n ceruri astre, Și din germen iscă flori, în țările albastre.

Mișcă nevăzuții sori.

Sorb nectar de bucurie.

Din natură buni și răi, Larg deschise să le fie înfloritele ei căi.

Vin și dragoste ne-mparte.

Buni prieteni, sărutări, îngerii de cer au parte, Viermele de desfătări. {36}

Dar ajunge cu versurile! Îmi dau lacrimile și tu nu spui nimic, mă lași să plâng. Chiar dacă-i o prostie de care toată lumea își bate joc, tu știi că n-ai să râzi de mine. Îți ard ochișorii. Gata, am terminat cu poeziile! Vreau să-ți vorbesc despre „viermi”, despre viermii cărora Domnul le-a hărăzit desfătări:

Îngerii de cer au parte, Viermele, de desfătări.

Eu, frățioare, eu sunt viermele ăsta și poezia parcă-i scrisă anume pentru mine! Noi, toți Karamazovii, suntem la fel și în sufletul tău, îngere, viermele trăiește și e sortit să dezlănțuie adevărate furtuni! Furtuni, îți spun, fiindcă desfătarea se dezlănțuie ca o furtună, mai aprigă chiar decât o furtună! Frumosul este ceva cumplit, înfiorător! Înfiorător, înțelegi? Pentru că nu poți să-l cuprinzi, nu poți să știi ce-i acolo în fond și nici n-ai cum să știi, fiindcă Dumnezeu ne-a pus în față numai enigme. Aici se întâlnesc toate extremele și toate contradicțiile sălășluiesc laolaltă. Eu, frățioare, nu sunt un om cult, dar am stat și am cugetat mult. Sunt atâtea taine care ne înconjoară! Prea multe enigme apasă asupra bietului om pe acest pământ. Dezleagă-le cum te taie capul și ieși la liman teafăr, nevătămat, dacă-ți dă mâna. Frumosul! Și apoi, nu pot să suport gândul că unii oameni cu suflet mare și luminați la minte încep prin a slăvi idealul madonei, ca să ajungă la urmă să năzuiască spre un alt ideal, idealul Sodomei. Dar și mai îngrozitor este atunci când omul în al cărui suflet sălășluiește idealul Sodomei nu înseamnă că-și întoarce fața de la celălalt

ideal, al madonei, fiind singurul care-l însuflețește și pentru care inima lui arde, arde cu adevărat, ca în anii neprihănitei tinereți. Nu, sufletul omului e larg, mult prea larg, n-ar strica să fie puțin îngustat! Dracu' să înțeleagă! Acolo unde mintea vede numai rușine inima descoperă frumosul. Poate oare Sodoma să reprezinte frumosul? Crede-mă că pentru cei mai mulți oameni frumosul este însăși Sodoma! Poți tu să dezlegi taina asta? Și te cutremuri când te gândești că frumosul este nu numai ceva care te înspăimântă, ci în același timp și o taină nepătrunsă. Aici se dă lupta între diavol și Dumnezeu, iar câmpul de bătălie este însuși sufletul omului. Dar fiecare, cum se zice, vorbește despre cel doare. Și acum, ascultă, să trecem la fapte.

IV – SPOVEDANIA UNEI INIMI ARZĂTOARE. ANECDOTICĂ.

Zi și noapte o țineam într-un chiolhan. Adineauri, tata a spus că risipeam mii de ruble că să sucesc capul fetelor. Nu-i decât o fantasmagorie, o născocire infamă; de fapt, adevărul e cu totul altul decât cel pe care-l crede el și nici de plătit n-am plătit niciodată pentru... Știi tu ce. Pentru mine banii nu înseamnă nimic, un simplu detaliu, scânteia amorului, decorul. Azi cutare conică e stăpâna inimii mele, ca mâine să-i ia locul o femeie de stradă. Și pe una și pe cealaltă le fac să petreacă, cu muzică, cu veselie și tărahoi, cu țigări, azvârlind banii în dreapta și-n stânga. Dacă-i nevoie, le dau și lor, pentru că și femeile primesc, da, primesc chiar cu plăcere, de ce să n-o spun dacă-i așa și sunt mulțumite, te privesc cu recunoștință. Mi-au făcut și cuconițele ochi dulci, n-or fi fost ele prea multe, dar au fost totuși câteva cuconițe în viața mea; mie însă mi-au plăcut mai mult ulicioarele, fundăturile pustii și întunecoase, așa cum găsești dincolo de gura pieței. Acolo se pândește la fiecare pas aventura, surpriza, acolo găsești tăvălite în noroi bucăți de aur curat. Firește, e numai o alegorie. În orașelul nostru nu știu să fi existat vreodată asemenea fundături, decât doar la figurat. Dacă ai fi și tu ca mine, ai înțelege ce înseamnă asta. Mi-au fost dragi și desfrâul și ticăloșia lui. Îmi plăcea cruzimea: nu sunt oare o ploșniță, o lighioană veninoasă? Am spus: sunt un Karamazov! Într-o zi s-a proiectat un picnic. Era o mulțime de lume, aproape tot târgul. Am plecat cu șapte troici. Era iarnă, o vreme mohorâtă; în sanie, am strâns mânuța unei fetișcane de lângă mine și am sărutat-o cu sila: era o copilă, fata unui funcționar sărac, drăgălașă, blândă, inofensivă. Multe, foarte multe mi-a permis, sărăcuța, pe întuneric. A crezut, biata fată, că a doua zi neapărat o să vin să-i cer mâna (trebuie să știi că eram foarte căutat ca logodnic în perspectivă), iar eu nu i-am mai spus nimic după aceea, cinci luni n-am mai suflat un cuvânt. Vedeam cum mă urmărea din câte un colț al sălii de dans (la noi se dădeau mereu baluri) cu ochisorii ei, vedeam ce foc mocnește în ei, focul smeritei indignări. Și jocul ăsta nu făcea decât să sporească desfătarea viermelui pe care-l cocoloșeam în sufletul meu. După vreo cinci luni s-a măritat cu un funcționar și a plecat din oraș... Supărată și poate încă îndrăgostită de mine. Acum am aflat că trăiește fericită. Bagă de seamă, niciodată n-am spus nimănui nimic, nu i-am scos vorbe; cu toate poftele mele ticăloase și mocirla în care-mi place să mă tăvălesc, nu sunt un om necinstit. Văd c-ai roșit, îți

strălucesc ochii. Ți-e silă de atâta murdărie, pentru ține-i prea mult. Și totuși, ce ți-am spus până acum e floare la ureche, așa ceva găsești și la Paul de Kock; în vremea asta însă, viermele nesățios ce sălășluia în sufletul meu creștea și începuse să prindă puteri. Am un album întreg de amintiri, frățioare. Să le dea Dumnezeu sănătate femeilor, că mult sunt dulci! Nu-mi plăcea niciodată să mă despart cu scandal. Și niciodată nu le dădeam de gol, n-a fost nici o femeie în viața mea pe care s-o fi compromis. Ajunge însă. Crezi poate că numai ca să-ți dezvălui toată murdăria asta te-am chemat? Nu, am alte lucruri mai interesante să-ți povestesc; să nu te miri că n-am nici cea mai mică sfială față de tine, ba chiar mă simt parcă în largul meu.

— Asta o spui fiindcă am roșit, îi răspunse prompt Alioșa. N-am roșit pentru că vorbești așa și nici pentru faptele tale, să știi, ci fiindcă-mi dau seama că sunt și eu ca tine.

— Tu? Fugi încolo! E prea de tot!

— Prea și nu tocmai, urmă cu însuflețire Alioșa (se vedea că era de mult preocupat de gândul acesta). Stăm amândoi pe aceeași scară. Eu pe treapta cea mai de jos, tu ceva mai sus, să zicem, pe a treisprezecea. Cel puțin așa îmi face mie impresia; la drept vorbind însă, este unul și același lucru, absolut același. Când ai pus piciorul pe prima treaptă, nu se poate, orice ai face, să nu le urci pe toate până sus.

— Atunci ar trebui să nu punem piciorul pe ea?

— Cine poate, firește, să nu-l pună!

— Da' tu poți?

— Mi-e teamă că nu.

— Taci, Alioșa, taci, dragul meu, ți-aș săruta mânuța, uite așa, mi-au dat și lacrimile, zău. Șmechera aceea de Grușenka se pricepe la oameni; știi ce mi-a spus mai zilele trecute? Că odată și odată o să te pape dintr-o înghițitură. Pur și simplu! Și acum, după toate murdăriile astea, să întoarcem fila pătată de muște și să trecem la tragedia mea, care-i tot așa de pătată de muște, adică năclăită de tot felul de porcării. Vezi tu, deși bătrânul mințea când a spus că-mi plăcea să succesc capul unor fecioare neprihănite, să știi că totuși asta e tragedia de care vreau să-ți vorbesc; mi s-a întâmplat însă numai o singură dată și nici atunci n-am mers până la capăt. Bătrânul, când mi-a aruncat în față asta, habar n-avea de nimic, fiindcă n-am suflat o vorbă până acum, tu ești primul căruia îi spun – firește, în afară de Ivan. Ivan cunoaște toată povestea. A aflat-o cu mult înaintea ta. Dar Ivan e mut ca mormântul.

— Ivan e mut ca mormântul?

— Da.

Alioșa era numai ochi și urechi.

— În batalionul de linie {37} în care eram încadrat, deși aveam grad de sublocotenent, eram totuși pus sub observație, ca și cum aș fi fost un deportat. Toată lumea din târg, în schimb, mă primea cu brațele deschise. Mâncam banii cu lingura, încât toți mă credeau bogat, de altfel și eu tot așa credeam. Dar poate că nu era numai asta motivul pentru care mă bucuram de atâta simpatie.

Oamenii clătinau din cap și totuși, zău, țineau la mine. Locotenent-colonelul meu, om bătrân însă, nu putea să mă înghită. Mereu se lega de mine; noroc că era cineva în oraș, o persoană influentă, care mă luase sub aripa sa ocrotitoare și cum toată lumea mă privea cu ochi buni, nu prea avea ce să-mi facă. De fapt, însă, eu eram de vină, fiindcă dinadins nu-i arătam respectul cuvenit. Mă țineam mândru. Bătrânul, încăpățânat ca un catâr, altminteri de treabă, primitor și bonom, fusese de două ori însurat și de fiecare dată rămăsese văduv. Prima nevastă, care era dintr-o familie de oameni simpli, îi lăsase o fată, aproape o țărăncuță. Când am cunoscut-o eu, fata avea vreo douăzeci și patru de ani și trăia la taică-său împreună cu o mătușă, sora răposatei sale mame. Mătușa era femeie din popor, altminteri cât se poate de inofensivă, în timp ce nepoată-sa, adică fiica mai mare a locotenent-colonelului, tot așa din popor, ca și ea, părea mai voluntară. Cum însă, când povestesc câte ceva, îmi place să arăt și calitățile, trebuie să-ți spun, dragul meu, că-n viață n-am avut parte să întâlnesc o femeie cu o fire mai încântătoare decât această duduie. O chema Agafia, închipuiește-ți: Agafia Ivanovna. Și nu era deloc urâtă, tip de rusoaică: înaltă, zdravănă, cu pielea albă, cu niște ochi de toată frumusețea, dar cu trăsături cam vulgare. Nu se măritase încă, deși avusese până atunci doi pretendenți pe care-i refuzase și totuși, precum se vedea, asta n-o făcuse să-și piardă veselia. Am fost destul de apropiați, a, nu, să nu crezi cumva cine știe ce, a fost cu totul altceva, cea mai curată prietenie. Mi se întâmplase să leg adeseori prietenii cu femeile, prietenii cinstite, fără nici un dedesubt. Vorbeam cu ea destul de liber și ea făcea haz. Multor femei le place să le vorbești deschis despre anumite lucruri, unde mai pui că era și domnișoară, ceea ce mă amuza cu atât mai mult. Și încă ceva: de fapt, nici nu puteai s-o consideri domnișoară. Amândouă – și ea și mătușa – trăiau în casa locotenent-colonelului, acceptând de bunăvoie o situație umilitoare, deoarece nu se socoteau vrednice să stea în rând cu lumea cealaltă. De altminteri, era foarte iubită, cu atât mai mult cu cât toată lumea avea nevoie de ea, Agafia fiind o croitoreasă de mâna întâi, cu o iscusință deosebită; și pe urmă nici nu cerea bani, tot ce făcea, făcea numai din dragoste, totuși, dacă i se dădea ceva, nu refuza. În schimb locotenent-colonelul!... Locotenent-colonelul era una dintre figurile proeminente ale târgului nostru. Trăia pe picior mare, casa lui avea ușile larg deschise pentru toată lumea din oraș, la el era mereu masa întinsă și se dansa. Când am descins eu în localitate și am intrat în batalion, tocmai umbra zvonul prin târg că în curând avea să sosească a doua fată a comandantului, o frumusețe excepțională, care fusese până atunci într-un pension din capitală pentru fetele din aristocrație și terminase școala. Era vorba chiar de Katerina Ivanovna, pe care locotenent-colonelul o avusese din a doua căsătorie. Soția de-a doua a comandantului meu era fată de familie, taică-său fusese general, deși, după cum aflasem din sursă sigură, ca și prima, nu-i adusese nici o para zestre. Prin urmare, neamuri mari și sărăcie lucie, poate ceva speranțe, încolo, nimic în mână. Totuși, când veni duduie (numai așa, în vizită, nu de tot), târgul nostru parcă era în zi de sărbătoare, tot cuconetul nostru, elita locului, două

excelențe, o coloneleasă și altele și altele, câte mai erau, o luară în primire, trăgând care mai de care de ea, zor, nevoie, s-o distreze. Era regina balurilor, plimbărilor, au dat spectacole cu tablouri vivante în folosul nu știu căror guvernante etc. Eu tăceam și-mi vedeam de chefurile mele; tocmai atunci însă am făcut o dandana cum știam numai eu să fac, de a vuit tot orașul. Odată eram la comandantul bateriei; dând cu ochii de mine, Katerina Ivanovna m-a măsurat din cap până în picioare, eu însă nu m-am apropiat nici măcar un pas, adică „nu mă interesează, puțin îmi păsa cine ești”. Nu m-am învrednicit să-i vorbesc decât peste câteva zile, tot la o serată, când i-am adresat câteva cuvinte: dumneaei însă m-a privit de sus și a strâmbat din buze. „Aha, mi-am zis în sinea mea, lasă, că ți-o plătesc eu!” Pe vremea aceea eram grozav de moșic, adică de câte ori aveam prilejul, trânteam câte o grosolănie. Și mai era ceva ce mă irita la ea și asta mai cu seamă: simțeam că ea, „Katenka”, nu este numai o fetișcană naivă de pension, ci și un om de caracter, o ființă mândră și cu adevărat virtuoaasă și îndeosebi inteligentă și cultă, pe când eu nu aveam parte de nimic din toate astea. Crezi poate că voiam să-i cer mâna? Nici gând, tot ce doream era să mă răzbun, pentru că nici nu catadicsea să se uite la mine, când știa o lume că eram o mândrețe de băiat. O țineam numai într-un chef și un tãmbãlãu, zi și noapte. Până la urmă, comandantul mi-a dat trei zile de arest. Tocmai atunci s-a întâmplat să-mi trimită tata șase mii de ruble, bineînțeles după ce renunțasem formal la toate drepturile, adică îi scrisesem negru pe alb că „suntem chit” și n-am să-i mai cer nici un gologan. Pe vremea aceea habar n-aveam de nimic; până am venit încoace, frățioare, n-am priceput mare lucru din daraverile astea bănești cu tata. Dar ducă-se dracului acum, o să vorbim mai târziu despre asta. Primisem, zic, șase mii de ruble de la tata și cam tot atunci îmi venise o scrisorică de la un prieten, care-mi comunica un lucru foarte interesant și anume, că cei de sus nu erau deloc mulțumiți de comandantul nostru, că îl bănuiesc de a fi intrat în banii regimentului și că se pregăteau să-i dea o lovitură. Într-adevăr, puțin după aceea se abătuse pe la noi la regiment comandantul diviziei și mi-l făcuse cu ou și cu oțet pe locotenent-colonel. Apoi i s-a ordonat să demisioneze. Nu-ți mai dau toate amănuntele, e suficient să-ți spun că omul avea dușmani berechet și că de la o zi la alta s-a trezit ca într-un pustiu, lumea s-a răcit față de el și de toată familia lui. Atunci am prins momentul ca să fac prima figură; întâlnind-o într-o zi pe Agafia Ivanovna, cu care rămăsesem prieten, i-am adus la cunoștință; „știi că tăticului matală îi lipsesc patru mii cinci sute de ruble, banii statului?” „Ce prostii sunt astea? Cum poți să vorbești așa? Generalul abia controlase și tata avusese toți banii la regiment...” „I-o fi avut, nu zic nu, dar acum nu-i mai are.” Biata fată a tras o spaimă grozavă; „De ce vrei să mă sperii, zice, de unde știi asta?” „Fii pe pace, zic, că nu spun nimănui, mă cunoști doar că sunt mut ca mormântul, dar uite ce vreau; la o adică, dacă s-ar întâmpla să-i ceară cele patru mii cinci sute de ruble și dânsul n-o să aibă de unde să le scoată, trimite-o pe surioara matală, pe duduia de la pension, să vină într-ascuns la mine, împrejurarea face să am tocmai patru mii de ruble în casă, poate mă îndur să i

le dau ei în mână, bineînțeles cu obligația de a păstra cu sfințenie secretul.” „Vai, cum poți să fii așa ticălos?!” (chiar așa a spus). Atât de rău și de ticălos! „Cum îți permiți?” și a plecat furioasă foc; i-am mai strigat o dată din urmă să n-aibă nici o grijă, c-o să păstrez secretul cu sfințenie, toată viața. Trebuie să-ți spun că femeile astea două, adică Agafia și mătușă-sa, au fost ca niște îngeri, fără nici o exagerare, îngeri adevărați în toată istoria ce a urmat, iar cât o privește pe surioara cea mândră, pe Katia, țineau la ea ca la ochii din cap, s-ar fi târât pe brânci în fața ei, o slujeau ca niște servitoare... Cum a ajuns acasă, Agafia s-a și apucat să-i împărtășească vorbă cu vorbă discuția noastră. Am aflat precis că așa se întâmplase, știu sigur, cum te văd și mă vezi. Nu i-a ascuns nimic, adică a făcut exact ce voiam și eu.

Între timp, sosește la regiment un maior nou să preia comanda batalionului. Maiorul își ia postul în primire. Bătrânul comandant se îmbolnăvește subit, nu e în stare să se miște din pat, rămâne două zile închis în casă și întârzie să lichideze socotelile cazone. Doctorul Kravcenko m-a asigurat după aceea că într-adevăr locotenent-colonelul fusese bolnav. Eu totuși știam ce știam. Mi se spusese sub pecetea tainei că de vreo patru ani încoace, după ce socotelile erau verificate de superiori, banii regimentului dispăreau imediat. Comandantul îi dădea cu împrumut unui om de încredere, negustorului Trifonov, un văduv în vârstă, cu barbă și cu ochelari de aur. Trifonov se ducea la iarmaroc, își făcea treaba cu ei, după care îi restituia comandantului, aducându-i și ceva plocoane de la târg și, bineînțeles, dobânda respectivă. Ultima oară însă (și sunt sigur că era așa, pentru că-mi spusese chiar băiatul lui Trifonov, singurul lui moștenitor, un mucos, o pușlama și o secătură cum rar am văzut), înapoiindu-se de la iarmaroc, Trifonov nu mai trecuse pe la comandant. Locotenent-colonelul se dusesse întins la el. „Mie? Mi-ai dat dumneata mie ceva? Vezi-ți de treabă, n-am primit nimic și nici nu puteam să primesc!” i-o retezease scurt negustorul. Și așa, bietul comandant zăcea acasă, cu un ștergar ud înfășurat în jurul capului și cu gheață pe frunte; tocmai atunci sosește și furierul cu un ordin: „Banii regimentului trebuie restituiți imediat, până în două ore”. Locotenent-colonelul semnează de primire – i-am văzut cu ochii mei semnătura în registru – se ridică și, sub cuvânt că se duce să se îmbrace, intră la el în iatac, își ia arma de vânătoare, o pușcă cu două țevi, o încarcă cu un cartuș militar, își scoate cizma dreaptă, își reazemă pieptul de țeava și începe să dibuie cu piciorul desculț cocoșul. Agafia însă, care nu uitase ce-i spusese eu, cuprinsă de bănuiele, se apropie tiptil de ușă și descoperă totul; intră buzna în iatac, se repede la el și-l apucă în brațe pe la spate; în același moment arma se descarcă, dar glonțul nimereste în tavan, fără să rănească pe cineva; aleargă toată lumea din casă, pun mâna pe el, îi smulg arma și nu-l mai lasă să facă o mișcare... Toate acestea le-am aflat punct cu punct curând după aceea. Eram acasă, se înserase și tocmai mă pregăteam să ies în oraș; m-am dichisit, m-am pieptănat, mi-am stropit batista cu parfum, mi-am pus chipiul, când deodată s-a deschis ușa și m-am pomenit față în față cu Katerina Ivanovna.

Se întâmplă unele lucruri ciudate în viață: bunăoară, nimeni n-o văzuse pe stradă când intrase la mine, așa că nu i-au ieșit vorbe în oraș. Pe de altă parte, eu locuiam cu chirie la două bătrâne, văduve de funcționari, supuse și respectuoase, care îmi purtau de grijă; le-am pus în vedere cu strășnicie să nu sufle o vorbă și așa au făcut, au tăcut ca niște stane de piatră. Mi-am dat seama, cred că-ți închipui, din primul moment, pentru ce venise. Katerina Ivanovna a intrat în odaie, s-a uitat drept în ochii mei; avea o privire hotărâtă, aproape sfidătoare, numai buzele și cutele din jurul gurii mai păstrau oarecare sfială. „Sora mea mi-a spus că-mi dați patru mii cinci sute de ruble dacă vin să le iau... Singură. Am venit... Dați-mi banii...!” Atât a reușit să spună, fiindcă i s-a tăiat răsuflarea de spaimă, glasul i s-a frânt, iar colțurile buzelor și cutele din jurul gurii au început să-i tremure.

— Alioșka, ce faci, ascuți sau dormi?

— Mișea, știi c-o să-mi spui numai adevărul, rosti Alioșka tulburat.

— Numai și numai adevărul. Și dacă-i vorba să merg până la capăt, uite cum s-au petrecut lucrurile... Am să-ți spun tot, tot, n-o să mă cruț câtuși de puțin! Primul gând ce mi-a încolțit în minte a fost karamazovian sadea. Odată, mai de mult, mă mușcase un fel de scorpion și două săptămâni încheiate zăcusem în pat cu febră; în clipa aceea tot așa: am simțit că mă mușcă de inimă un scorpion, o lighioană răufăcătoare, veninoasă, pricepi? Am măsurat-o din cap până în picioare. Ai văzut-o pe Katia, nu-i așa? E într-adevăr frumoasă. Dar în momentul acela avea un alt fel de frumusețe. Era frumoasă prin noblețea ei sufletească, în vreme ce eu nu eram decât un ticălos; era sublimă prin mărinimia ei și jertfa pe care voia s-o facă numai ca să-și salveze tatăl, pe când eu nu puteam fi decât o ploșniță. Și totuși, era în mâna mea toată, mă-nțelegi, toată, cu trup și suflet depindea de mine, de o ploșniță, de un nemernic! Era ca și condamnată. Și am să-ți mărturisesc cinstit: gândul acela, otrava scorpionului pătrunsese atât de puternic în mine, încât simțeam că leșin numai la presimțirea voluptății. Ai fi zis că nu mai era chip să mă împotrivesc, nu mai încăpea nici un conflict moral, că nu puteam face altfel decât să mă port ca o ploșniță, ca o tarantulă fioroasă, fără pic de milă... Mi s-a tăiat răsuflarea... Ascultă: chiar a doua zi, bineînțeles, m-aș fi dus să-i cer mâna, ca să închei toată povestea, cum s-ar zice, în chipul cel mai onorabil, în așa fel ca nimeni să nu prindă de veste și nici să nu afle vreodată nimic. Pentru că, deși pornirile-mi sunt josnice, sunt totuși un om cinstit. Numai că atunci, în aceeași clipă, parcă mi-a șoptit cineva la ureche: „încearcă numai și du-te să-i ceri mâna și ai să vezi că nici n-o să te primească; una ca dânsa e în stare să poruncească să te dea în brânci afară!” „N-ai decât să-mi scoți vorbe în tot orașul, că nu-mi pasă!” M-am uitat la ea și am văzut că așa era, într-adevăr, că glasul acela lăuntric avea dreptate și că avea să se întâmple exact așa cum îmi șoptise. Firește c-avea să mă dea afară, i se citea pe față. M-a cuprins o furie turbată, și-n momentul acela mi-a cășunat deodată să-i joc un renghi, un renghi mârșav, să-i fac o mitocănie, ca-n gura pieței; s-o privesc cu un zâmbet batjocoritor, așa cum stătea în fața mea și să-i trântesc în față, să-i spun de la

obraz, cu tonul pe care numai un precupeț poate să-l aibă: „Patru mii de ruble? Ce, nu ți-e bine? Fugi încolo! Am glumit! Crezi că merge chiar așa de ușor, domnișoară? Două sute, mai treacă-meargă, ba poate că ți-aș da cu cea mai mare plăcere, dar patru mii – nu arunci chiar așa, dintr-o dată, patru mii de ruble pe fereastră, duduită! Mi-e teamă că te-ai deranjat de pomană!”

Vezi tu, poate că... Atunci aș fi scăpat-o din mână, căci ar fi plecat valvârtej pe ușă, în schimb, ar fi fost o răzbunare într-adevăr infernală și măcar pentru atâta merită. Probabil că toată viața după aceea mi-aș fi mușcat mâinile, însă, cu orice preț, tot i-aș fi făcut figura! Mă crezi, niciodată nu mi s-a întâmplat să mă uit cu atâta ură la o femeie; în clipele acelea – asta mi-e crucea!

— Să știi, m-am uitat la ea vreo trei sau poate chiar cinci minute cu o ură neîmpăcată, o ură pe care numai un fir de păr o desparte de dragoste, de cea mai înfocată dragoste! M-am dus atunci la fereastră și mi-am lipit fruntea de geamul înghețat: eră atât de rece, încât am simțit ca o arsură pe piele. N-am lăsat-o să aștepte prea mult, nu te teme, m-am întors îndată, apropiindu-mă de masă, am descuiat sertarul și am scos dinăuntru o obligație de cinci la sută în valoare de cinci mii de ruble (o țineam ascunsă în dicționarul de limba franceză). Fără un cuvânt, i-am arătat-o, am împăturit-o apoi frumos, i-am înmânat-o, am deschis ușă ce da spre tindă și i-am făcut o plecăciune adâncă, ceremonioasă, plină de respect, crede-mă! A tresărit, s-ă uitat la mine atent, palidă ca o moartă, aproape alba ca varul și fără să scoată o vorbă, nu brusc, ci moale, cu toată bunăvoința, încet, s-a aplecat până la picioarele mele, atingând podeaua cu fruntea, nu așa cum învățase la pension, ci după datina rusească! Apoi s-ă ridicat repede și a fugit. Iăr după plecarea ei, ce crezi – aveam sabia la mine – am vrut să mi-o înfig în inimă; pentru ce? Nu știu nici eu, cea mai mare prostie, firește, ceva absurd, probabil că eram într-un moment de exaltare. Pricepi tu, există asemenea clipe de exaltare când te încearcă gândul morții! Nu m-am sinucis totuși, am sărutat doar sabia și am vârat-o la loc în teacă; puteam, de altfel, nici să nu-ți pomenesc despre asta. Am impresia că și acum, povestindu-ți lupta ce s-a dat atunci în sufletul meu, am înflorit puțin lucrurile, ca să mă împăunez. Ei și, ce-are a face, ducă-se dracului toate iscoadele cugetului omenesc! Asta a fost tot ce s-a „întâmpat” între mine și Katerina Ivanovna. Acum Ivan și cu tine știți tot. Numai voi doi, nimeni altcineva!

Dmitri Fiodorovici se ridică în picioare, frământat, făcu vreo doi pași, scoase batista, își șterse fruntea, apoi se așeză din nou, dar nu pe locul unde șezuse până atunci, ci pe banca din față, lângă celălalt perete, așa că Alioșa trebui să se întoarcă spre el.

V – SPOVEDANIA UNEI INIMI ARZĂTOARE. „RĂVĂȘITĂ”

— Acum cunosc prima parte, zise Alioșa.

— Și-ți dai seama, cred, că este o dramă care s-a petrecut acolo, departe. Cea de-a doua însă este o tragedie și o să se petreacă aici.

— Din cea de-a doua parte, până una-alta, n-am reușit încă să pricep nimic.

— Dar eu? Parcă eu înțeleg ceva?

— Stai, Dmitri, mai este încă ceva foarte important. Spune-mi, ești logodit, nu-i așa?

— Nu m-am logodit imediat, ci abia la vrei trei luni după întâmplarea aceea. A doua zi chiar mi-am spus că ce a fost s-a sfârșit, e un lucru definitiv încheiat, care nu mai poate să aibă nici o urmare. Mi se părea nevrednic din partea mea să mă mai duc să-i cer mâna. Pe de altă parte, nici ea n-a mai dat nici un semn de viață timp de șase săptămâni, cât a mai stat în oraș. O singură dată doar, chiar a doua zi după ce fusese la mine, slujnica lor s-a strecurat binișor la mine în odaie și, fără să spună un cuvânt, mi-a lăsat un pachet. Pe pachet adresa mea – pentru cutare. Când l-am deschis, am găsit înăuntru restul de la cele cinci mii de ruble. Avusese nevoie numai de patru mii cinci sute, plus încă vreo două sute și ceva, care se pierduseră la vânzarea obligației. Îmi trimitea două sute șazeci de ruble cu totul, parcă așa țin minte, bani lichizi, încolo nimic, nici un bilet, nici un cuvântel, nici o explicație. Am căutat în pachet ceva, vreun semn cu creionul – nici pomeneală! Am făcut un chef monstru cu banii pe care-i promisem, așa că noul comandant s-a văzut silit să-mi dea un avertisment. Iar cât despre fostul comandant, a predat foarte frumos la țanc banii regimentului, spre mirarea tuturor, pentru că nimeni nu credea că-i mai are. Și după ce i-a predat în bună regulă, s-a și îmbolnăvit. A zăcut la pat vreo trei săptămâni, după care a avut o congestie cerebrală și în cinci zile a murit. Înarmorântarea s-a făcut cu toate onorurile militare, căci nu apucase încă să-și dea demisia. Katerina Ivanovna, sora ei și mătușa, la vreo cinci zile după ceremonia funebră, au plecat la Moscova. Abia atunci, adică în ziua plecării (nu le-am mai văzut între timp și nici nu le-am condus), am primit un plic minuscul, albastru, cu hârtie dantelată, cuprinzând doar câteva cuvinte scrise cu creionul: „Am să vă scriu, așteptați. K.” și atâta tot.

Acum să-ți povestesc și ce a mai fost după aceea. La Moscova lucrurile au luat o întorsătură cu totul neașteptată, fulgerătoare, ca în O mie și una de nopți. Cea mai apropiată rudă a ei, o generăleasă, a avut nenorocirea să piardă două nepoate, amândouă moștenitoarele ei directe, care s-au prăpădit de vărsat în aceeași săptămână. Nefericita bătrână a primito pe Katia cu brațele deschise, ca pe copilul ei, bucurându-se de parc-ar fi fost o stea picată din cer și, luând-o sub aripa-i ocrotitoare, a trecut toată averea pe numele său, asta, bineînțeles, pentru mai târziu: deocamdată i-a numărat în mână șazeci sau optzeci de mii de ruble, bani gheață, în chip de zestre, să facă cu ele ce vrea. E o bătrână isterică, am cunoscut-o și eu la Moscova. Și într-o bună zi mă pomenesc că-mi sosesc prin poștă patru mii cinci sute de ruble; am rămas incremenit de uimire, poți să-ți închipui, aproape că mi-a pierit glasul. Trei zile mai târziu primesc și scrisoarea fâgăduită. O am și acum la mine, nu mă despart niciodată de ea, am s-o păstrez până la moarte; vrei să ți-o arăt? Trebuie s-o citești, neapărat; îmi oferă pur și simplu mâna ei, cam așa: „Te iubesc, te iubesc la nebunie, chiar dacă dumneata nu ții câtuși de puțin la mine, nu-mi pasă, dar te rog să fii bărbatul meu. Nu te speria, n-am să-ți stingheresc în nici un fel viața, am să

mă mulțumesc să fiu doar o mobilă din casă, covorul pe care calci... Știu c-am să te iubesc toată viața, vreau să te salvez de dumneata însuși..." Alioșa, zău, nu sunt vrednic nici măcar să tălmăcesc rândurile astea cu vorbele mele ticăloase, cu tonul ăsta abject, cu vocea asta trivială, de care niciodată nu m-am putut dezbara! Mă crezi, când am primit scrisoarea parcă mi s-a împlântat un cuțit în inimă și astăzi mai simt acolo cuțitul, să nu-ți închipui că astăzi nu mă mai doare! I-am răspuns imediat (nu puteam cu nici un preț să plec la Moscova). O scrisoare scrisă cu lacrimi de sânge; de un singur lucru mi-e rușine: îi spuneam ca dânsa este bogată acum, că are zestre, în timp ce eu nu sunt decât un golan, un pârlit fără o lețcaie, auzi tu, cum am putut să-i pomenesc de bani?! Trebuia să șterg totul, dar nu știu cum mi-a scăpat din fuga condeiului! În aceeași zi i-am scris și lui Ivan, care pe atunci era la Moscova, explicându-i atât cât se putea într-o scrisoare – a ieșit până la urmă o epistolă de șase pagini – cum stau lucrurile și l-am rugat să se ducă la dânsa. Ce te uiți la mine? Ei da, știu, Ivan e îndrăgostit de ea, este îndrăgostit și astăzi, știu că după părerea voastră, după părerea oamenilor de lume, am făcut o prostie, dar poate că tocmai prostia asta o să ne salveze acum pe toți! Uf! Parcă tu nu vezi cum îl respectă, ce stimă are pentru el! Oare acum, când are ocazia să facă o comparație între noi, mai poate ea să iubească un om ca mine, mai ales după toate câte s-au petrecut aici?

— Sunt convins că numai pe tine te iubește, așa cum ești tu și că în nici un caz nu poate să fie îndrăgostită de un om ca el.

— Ascultă-mă ce-ți spun, nu pe mine mă iubește, ci virtutea ei! Scăpă fără să vrea, aproape cu necaz, Dmitri Fiodorovici. Și încep să râdă, dar o clipă mai târziu îi scăpărare ochii și, înroșindu-se ca focul la față, trânti deodată cu pumnul în masă. Îți jur, Alioșa, strigă el într-o pornire de sinceră mânie, înverșunat împotriva lui însuși, poți să crezi ori nu, treaba ta, dar îți jur pe Dumnezeuul meu, îți jur pe legea lui Hristos că, deși am rânjit adineauri vorbind despre sentimentele ei nobile, știu că sufletul meu nu prețuiește nimic, că sunt de un milion de ori mai prejos decât ea și că toate sentimentele ei frumoase sunt curate, da, curate ca ale unui înger din ceruri! Aici e toată tragedia, fiindcă îmi dau seama de asta. Ei și ce dacă omul declamă uneori? Parcă mie nu-mi place să declam? Și totuși sunt sincer, cât se poate de sincer. Cât despre Ivan, îmi închipui cât trebuie să blesteme el soarta, mai ales el, care-i atât de inteligent! Gândește-te și tu cine-i alesul! Un monstru care aici, cu toate că-i logodit și-și dă seama că toată lumea e cu ochii pe el, n-a fost în stare să se țină în frâu, să caute să nu mai ducă o viață dezământată, așa cum face acum, în văzul și cu știrea logodnicei lui! Și unul ca mine să fie alesul, iar el dat la o parte! Pentru ce? Pentru că din recunoștință domnișoara vrea neapărat să se jertfească, să-și mutileze soarta și să-și strice singură viața! E absurd! N-am vorbit niciodată cu Ivan despre asta. Ivan bineînțeles, nu mi-a spus nici el nimic, n-a făcut nici cea mai mică aluzie; dar destinul se va împlini până la urmă, cel destoinic își va lua locul ce i se cuvine, iar netrebnicul își va pierde urma într-o fundătură, în văgăuna lui murdară, în mocirla în care-i

place să se tolănească, așa cum s-a obișnuit și cum îi e mai bine și acolo o să și moară fericit, în mizerie și duhoare. Am trăit prea intens, iar cuvintele pe care le rostesc sunt tocite, le spun parcă fără să mă gândesc, dar de întâmplat așa o să se întâmple, cum am hotărât. Am să mă cufund în mocirlă, iar ea o să se mărite cu Ivan.

— Stai, frate, oprește-te! Îl întrerupsese Alioșa, care se frământa tot. Până acum nu mi-ai explicat un lucru: spune-mi, ești încă logodit, nu-i așa, ești logodit? Cum vrei atunci să rupi logodna dacă ea, mireasa, nu vrea?

— Oficial sunt logodit și logodna a fost consacrată, cum am sosit la Moscova, cu mare pompă, cu icoane, după obiceiul pământului. Ne-a binecuvântat generăleasa și – mă crezi – chiar a lăudat-o pe Katia fiindcă, zice, „ai știut să-ți alegi bărbatul, e destul să mă uit în ochii lui ca să-mi dau seama”. În schimb, pe Ivan nu putea să-l sufere, nici măcar nu l-a felicitat. La Moscova am stat mult de vorbă cu Katia, m-am zădărnicit așa cum sunt, i-am vorbit deschis, cinstit, cu toată sinceritatea. A ascultat tot ce i-am spus:

Apoi au fost sfeli și gingășii, Cuvinte dulci s-au murmurat...

S-au spus, nu-i vorbă și cuvinte pline de trufie. M-a silit să jur că am să mă îndrept. I-am făgăduit. Și acum...

— Și acum?

— Și acum te-am chemat și te-am adus aici – vezi, să nu uiți ziua de azi, să n-o uiți toată viața!

— Ca să te trimit la ea, la Katerina Ivanovna, și...

— Ce?

— Să-i spui că n-am să mai vin niciodată și că-mi iau rămas-bun de la ea.

— Dar cum... În felul ăsta? Se poate?

— Da, te trimit pe tine în locul meu, pentru că eu nu mă simt în stare. Gândește-te și tu: cum aș putea să-i spun eu însumi?

— Și tu unde vrei să te duci?

— În mocirlă, așa cum am trăit și până acum.

— La Grușenka! Exclamă îndurerat Alioșa, împreunându-și mâinile.

Înseamnă că avea dreptate Rakitin! Credeam că te-ai dus cât te-ai dus pe la ea și că s-a terminat.

— Un om logodit? Cum îți închipui? Logodit cu o fata ca ea, așa, în văzul lumii? Am și eu un pic de onoare. Din momentul în care am început să mă duc pe la Grușenka înseamnă că am rupt logodna, onoarea mea era pătată, îmi dau foarte bine seama. Ce te uiți așa la mine? Și dac-ai ști că atunci când am fost la ea prima oară mă dusesem numai ca să-i trag o mamă de bătaie. Aflasem un lucru de care acum sunt convins și anume, că Grușenka primise de la acel căpitan, omul tatii, o poliță semnată de mine, ca să mă dea în judecată și să-mi închidă astfel gura, să nu mai fac scandal. Voiau să mă sperie. De aceea m-am dus la ea, ca s-o iau la palme. O mai văzusem și altă dată. Nu e o femeie din acelea care-ți sucesc capul de la prima vedere. Cunoșteam povestea cu negustorul bătrân care, pe deasupra, acum mai este și beteag, l-a lovit

damblaua, dar tot o să-i rămână ceva părăluțe de pe urma lui. Știam că moare după bani, se pricepe să-i scoată și din piatră seacă, îi dă cu dobândă și jupoaie oamenii, că este o femeie descurcăreață cum nu se află alta, o ticăloasă care nu știe de milă. Și cum îți spuneam, mă dusesem s-o bat și când colo am rămas la ea. Furtuna s-a dezlănțuit, a dat ciurma peste mine și m-am molipsit și azi încă mă simt ca atins de o molimă, și-mi dau seama că s-a sfârșit cu mine, că n-are să mai fie nimic altceva. Cercul s-a închis. Atâta mi-a fost! Și tocmai în ziua aceea, ca un făcut, aveam în buzunar – eu, calicul – trei mii de ruble. Am plecat cu ea la Mokroe – sunt vreo douăzeci și cinci de verste până acolo – unde am adus lăutari, țigănci, șampanie, le-am dat țăranilor să bea șampanie până s-au îmbătat, am aruncat cu pumnii bani muierilor și fetelor din sat. După trei zile eram lefter, dar ca un șoim! Crezi poate că șoimul a obținut ceva? Nimic, nici gând de așa ceva! Îți spun: există un anumit farmec. Și farmecul ăsta îl are Grușenka, nemernica, îl are în trupul ei și în piciorușul ei, până și în degetul cel mic de la piciorușul stâng. Am văzut cu ochii mei, i-am sărutat piciorușul și atât – îți jur! Zicea: „Dacă vrei, mă mărit cu tine, deși ești un golan. Spune-mi că n-o să mă bați și o să mă lași să fac tot ce poftesc și atunci, cine știe, poate că mă mărit cu tine” și râdea. Și acum tot așa râde!

Dmitri Fiodorovici se sculă clocotind, parcă, de furie și se opri locului ca amețit. Ochii-i erau injectați.

— Și acum chiar vrei să te însori cu ea...?

— Dacă mă vrea, chiar acum pe loc, dacă nu, mă mulțumesc să rămân și așa: argat pe lângă casa ei. Tu, Alioșa, tu... se opri în fața mezinului și, apucându-l de umeri, începu să-l zgâlțâie de zor. Știi tu, copil neprihănit, că toate astea se petrec ca într-un delir, un delir mai presus de orice închipuire, fiindcă ascunde o adevărată tragedie! Află, deci, că oricât aș fi de josnic, un om pierdut, stăpănit de patimi murdare, hoț însă, pungaș de buzunare sau un borfaș care să se strecoare prin antreurile caselor Dmitri Karamazov nu poate fi. Și totuși, află acum că sunt un hoț, un pungaș ordinar, un borfaș! Când m-am dus la Grușenka s-o învăț minte, ți-am spus că aveam la mine niște bani. Chiar în dimineața aceea, Katerina Ivanovna mă chemase la dânsa, rugându-mă să plec în mare taină (de ce, nu știu, se vede că așa voia ea), în capitala guberniei și să-i trimit de acolo, de la poștă, trei mii de ruble Agafiei Ivanovna. Nimeni nu trebuia să prindă de veste aici în oraș, de aceea stăruia să mă duc în capitală. Am fost apoi la Grușenka, având cele trei mii de ruble în buzunar și cu ele am plecat amândoi la Mokroe. Pe urmă fața de Katerina Ivanovna m-am arătat așa ca și cum fusesem în capitală, însă nu i-am dat nici o recipisă, nu i-am dat-o nici până astăzi – chipurile, am uitat. Și acum, ce crezi? O să te duci la dânsa astăzi și o să-i spui: „Își ia rămas-bun de la dumneavoastră”. La care ea o să te întrebe: „Da' banii?” Ai putea să adaugi: „E o secătură, un desfrânat, robul unor poftes pe care nu e-n stare să și le stăpânească. N-a expediat banii, i-a cheltuit, n-a avut puterea să se împotrivească ispitei, ca o brută ce este.” și totuși, ce-ar fi dacă ai putea să-i explici: „Dar să știți că nu e un hoț, iată cele trei mii de ruble, vi le trimite înapoi să le expediați dumneavoastră Agafiei

Ivanovna, iar el își ia rămas-bun pentru totdeauna”. Pe când acum dacă te întreabă „și unde sunt banii...?”.

— Miștea, ești într-adevăr un om nefericit, îmi dau seama! Și totuși, nu e o nenorocire chiar atât de cumplită, nu te omori cu firea, nu trebuie să fii disperat!

— Nu cumva îți închipui c-o să mă împușc dacă nu fac rost de cele trei mii de ruble ca să i le dau înapoi?! Nu, n-o să mă împușc, fii pe pace! Nu mă simt în stare deocamdată, poate mai târziu, cine știe?! Acum mă duc la Grușenka... De mi-aș frânge gâtul odată, să știu că s-a terminat!

— De ce te duci la ea? Ce vrei să faci?

— Să mă însor cu ea dacă m-o socoti vrednic să-i fiu bărbat, iar dacă o să-i vină amantul, am să ies frumușel din iatac. Am să spăl de noroi galoșii amicilor ei, am să aprind samovarul, am să alerg la băcănie după târguieli...

— Katerina Ivanovna o să fie înțelegătoare, îți spun eu, roști deodată solemn Alioșa. O să înțeleagă cât de adânc te căiești și o să se împace cu tine. Este o femeie superioară și o să-și dea seama că nu există pe lume om mai nefericit decât tine.

— Nu, n-o să se împace chiar așa cu toate, răsese Miștea. Există, frățioare, în toată povestea asta ceva cu care nici o femeie nu se poate împăca. Știi ce ar fi mai bine?

— Ce?

— Să-i dau înapoi cele trei mii de ruble.

— Dar de unde să le luăm? Ascultă, eu am două mii de ruble, Ivan cred c-ar putea să-ți dea și el o mie, ia banii și du-te de i-i dă.

— Și când o să pot avea în mână aste trei mii de ruble? Tu ești încă minor și până să apuci să-ți vezi banii, mai va și eu vreau chiar astăzi, auzi tu, azi, neapărat, să te duci la ea, să-i spui rămas-bun din partea mea, cu sau fără bani – indiferent, pentru că nu mai pot răbda, mă înțelegi, altfel nu se mai poate, am ajuns la capătul răbdării! Măine o să fie prea târziu. Ce-ar fi să te duci la tata?

— La tata?

— Da, la el în primul rând. Du-te și cere-i lui banii.

— Dar n-o să-mi dea, Miștea.

— Păi cum o să-ți dea? Bineînțeles că n-o să-ți dea nimic. Tu știi, Aleksei, ce înseamnă disperarea?

— Știu

— Ascultă: din punct de vedere juridic, tata nu-mi datorează nimic. Am luat tot, până la ultimul ban, știi foarte bine. Dar moralmente, spune tu, moralmente îmi este sau nu dator? Doar a pus la bătaie cele douăzeci și opt de mii ale mamei ca până la urmă să agonisească o sută. Să-mi dea numai trei mii din douăzeci și opt, atâta-i cer, numai trei mii, ca să-mi izbăvească sufletul din iad. Multe păcate îi vor fi iertate pentru fapta asta pe lumea cealaltă! Iar eu, dacă-mi dă banii ăștia, mă vede Dumnezeu, am să lichidez definitiv cu el și

niciodată n-o să mai audă de mine. Este ultima oară când are prilejul să se poarte ca un tată adevărat. Spune-i că însuși Dumnezeu îi trimite prilejul ăsta.

— Miștea, n-o să-ți dea banii pentru nimic în lume.

— Știu că n-o să mi-i dea, știu foarte bine. Și mai ales acum. Mai știu încă ceva: tata abia deunăzi a prins de veste, sau poate chiar numai ieri a aflat cu certitudine (ține minte ce-ți spun), că Grușenka, pare-se, nu glumește și vrea cu tot dinadinsul să se mărite cu mine. Bătrânul îi cunoaște firea, știe ce fel de pisică e. Și atunci cum îți închipui, după toate astea, c-o să-mi mai dea și bani ca să-mi mijlocească el, cu mâna lui, însurătoarea, când e nebun după ea? Asta încă nu-i tot, pot să-ți mai spun ceva: am aflat c-a scos acum cinci zile de la bancă trei mii de ruble, pe care le-a schimbat în hârtii de câte o sută; a făcut apoi un pachet cam așa de mare, l-a sigilat cu șapte peceti și l-a mai legat, pe deasupra, cruciș cu un șiretei roșu. Vezi ce de amănunte cunosc! Pe urmă a scris deasupra: „Îngerului meu Grușenka, când o vrea să vină la mine”; singur cu mâna lui a mâzgălit pe hârtie cuvintele astea, tacticos, în cel mai desăvârșit secret, așa încât nimeni nu știe că ține bani în casă, decât doar sluga lui, Smerdiakov, pentru care poate să pună mâna în foc că-i perfect cinstit. De trei sau patru zile o așteaptă pe Grușenka, trăgând nădejde că până la urmă o să vină după pachet, i-a și trimis vorbă, la care dânsa i-a răspuns că „poate o să vin”. Păi dacă se duce la bătrân, mai pot eu să mă însor cu ea? Pricepi tu acum de ce stau ascuns aici și pe cine pândesc?

— Pe ea?

— Da. Am avut la mine în batalion un soldat de prin părțile astea, Foma, care ține cu chirie o cămăruță la târfele de aici, din curte. Le mai dă și el o mână de ajutor, noaptea păzește casa, iar ziua vânează gotcani, ca să aibă din ce trăi. La el în odaie mi-am instalat cartierul general; nici el și nici gazdele nu cunosc misterul, adică nu știu că stau la pândă aici.

— Numai Smerdiakov îl cunoaște?

— Numai el. Și tot el trebuie să-mi dea de știre dacă Grușa vine la bătrân.

— El ți-a vorbit despre pachet?

— Da, el. Dar să știi că e un secret pentru toată lumea. Ivan habar n-are de nimic, nici de bani, nici de altceva. Bătrânul vrea să-l trimită la plimbare pentru vreo două-trei zile la Cermașnea; cică s-ar fi ivit un mușteriu care oferă opt mii de ruble pentru tăierea copacilor din dumbravă: „Dă-mi o mână de ajutor, l-a rugat el și fă un drum până acolo”; prin urmare, cum spuneam, o să plece pentru două-trei zile. Tata ar dori ca Grușenka să vină în lipsa lui Ivan.

— Vasăzică, o așteaptă acum?

— Nu, azi n-o să vină. Știu eu ce știu. Sunt sigur că n-o să vină! Exclamă Miștea. Așa crede și Smerdiakov. Tata s-a pus pe băutură, stă la masă cu Ivan și bea. Du-te la el, Aleksei și cere-i cele trei mii de ruble.

— Miștea, dragul meu, nu-ți dai seama ce spui! Strigă Alioșa, sărind de pe bancă unde ședea și cercetându-l cu luare-aminte pe Dmitri Fiodorovici, care părea că aiurează. O clipă îi veni să creadă că-și pierduse mințile.

— Ce este? Nu sunt nebun, rosti Dmitri Fiodorovici, uitându-se țintă la el, cu un fel de solemnitate. Nu-ți fie teama; am spus să te duci la tata și știu ce vorbesc: eu cred în minuni.

— În minuni?

— Da, în minunile Celui-de-Sus. Dumnezeu îmi cunoaște sufletul și vede disperarea în care sunt. El vede tot. Crezi, oare, că el o să lase a se înfăptui asemenea grozăvie? Alioșa, eu cred în minuni, du-te.

— Mă duc. Spune-mi, mă aștepti aici?

— Da. Îmi dau seama că nu se face așa, cât ai bate din palme, nu se poate să te duci la dânsul și să-i spui așa, tam-nisam! Acum probabil că-i beat. Am să aștept trei, patru, cinci, șase, șapte ore, dar să știu că astăzi, neapărat, fie chiar la miezul nopții, o să mergi în orice caz la Katerina Ivanovna, cu sau fără bani și să-i vorbești așa: „Am venit să-ți spun din partea lui: rămâi cu bine!”

— Mișea! Și dacă Grușenka vine astăzi... Sau dacă nu chiar azi, atunci mâine, sau poimâine?

— Grușenka? Am să stau la pândă tot timpul și când oi vedea-o, am să dau buzna peste ei, să-i împiedic...

— Și dacă...

— Dacă o fi ceva, sunt în stare să și omor. N-aș putea suporta.

— Să omori? Pe cine?

— Pe bătrân. De ea nici nu mă ating.

— Ce vorbești, frățioare?!

— Nu știu, nu-mi dau seama de nimic... Poate c-am să-l omor, poate că nu. Mă tem c-o să se răscolească în mine o ură neîmpăcată în momentul acela. Simt că-l urăsc numai văzându-i mutra, nasul, ochii, zâmbetul acela nerușinat. Prea e dezgustător! Uite, de asta mă tem. Mi-e teamă că n-am să mă pot stăpâni...

— Mă duc, Mișea. Cred că Dumnezeu va veghea să nu se întâmple nici o nenorocire.

— Du-te, iar eu am să stau aici și am să aștept minunea. Și dacă totuși minunea nu se va întâmpla, atunci...

Cu gândurile răvășite, Alioșa plecă la taică-său.

VI – SMERDIAKOV.

Îl găsi pe Fiodor Pavlovici la masă. Prânzul fusese ca de obicei servit în salon, deși casa avea și o sufragerie. Salonul era cea mai spațioasă dintre toate încăperile, altminteri mobilată destul de pretențios, dar numai cu lucruri demodate. Mobilierul de culoare albă, îmbrăcat cu un material roșu uzat, ce părea să fie mătase, era de pe vremea bunicilor. Niște oglinzi cu rame sculptate și ele tot de modă veche, în stil baroc, albe, iar pe alocuri aurite, ocupau spațiul dintre ferestre. Pe pereții acoperiți cu un tapet alb de hârtie, plesnit pe ici, pe colo, atârnav două portrete: chipul unui prinț, fost guvernator general peste întreaga regiune cu vreo treizeci de ani în urmă și al unui arhiereu de mult adormit întru Domnul. În colțul dinspre răsărit se aflau niște icoane, în fața

căroră, noaptea, ardea candela... Nu pentru că stăpânul casei ar fi fost evlavios, ci ca să lumineze încăperea. Fiodor Pavlovici se culca foarte târziu, pe la trei-patru dimineața; până atunci se plimba de colo până colo prin odaie, sau ședea tolănit în jilț și se gândea. Așa își făcuse el obiceiul. De multe ori se întâmpla să doarmă singur cuc în toată casa, după ce trimitea slugile să se culce în pavilionul din curte; în ultima vreme însă, feciorul, Smerdiakov, rămâneau cu el peste noapte în antreu, unde își făcea culcușul pe o lavița. În momentul când Alioșa intră pe ușă, prânzul era pe sfârșite, tocmai se aduseseră cafeaua și dulceața. Fiodor Pavlovici era obișnuit să-și încheie masa cu un păhăruț de coniac și dulciuri. Ivan Fiodorovici se afla și el acolo și-și lua cafeaua. Grigori și Smerdiakov serveau. Atât stăpânii, cât și servitorii păreau plini de însuflețire și voioși. Fiodor Pavlovici râdea cât îl ținea gura; Alioșa încă din odaia de alături îi auzi râsul strident, cu care urechea lui se familiarizase, și-și dădu seama că taică-său nu apucase încă să se îmbete, era numai bine dispus.

— Uite-l c-a venit, uite-! Strigă Fiodor Pavlovici, încântat de sosirea lui Alioșa. Șezi aici, lângă noi și ia o cafeluță, că doar e de post, mă-nțelegi, de post și e fierbinte, o bunătate. Nu te îmbii cu coniac, fiindcă postești, da' ia spune, n-ai vrea totuși un păhăruț de coniac? Nu, mai bine să-ți dau un lichioraș, am unul fain de tot! Smerdiakov, du-te și adu sticla din dulap, uite cheile, al doilea raft din dreapta, hai, mișcă!

Alioșa încercă să refuze lichiorul.

— Tot trebuie să aducă, dacă nu pentru tine, atunci pentru noi, zise Fiodor Pavlovici radios. Dar ia stai, ai mâncat?

— Am mâncat, răspuse Alioșa, deși nu luase în gură decât o bucată de pâine și băuse un pahar de cvas la bucătăria egumenului. O ceașcă de cafea fierbinte însă aș bea cu cea mai mare plăcere.

— Dragul de el! Bravo! Vrea o cafeluță! Nu cumva mai trebuie încălzită? Nu, încă mai clocotește și acum. E o cafea pe cinste, mai ales că-i făcută de Smerdiakov! La cafea și la plăcinte Smerdiakov este mare meșter, dar, ce-i drept, nu mi-e rușine cu el nici când e vorba să gătească o ciorba de pește! Să vii într-o zi la ciorbă de pește, numai vezi să ne înștiințezi dinainte... Adică stai, ce ți-am poruncit mai adineauri? Parcă ți-am spus să te muți chiar azi cu tot calabalâcul... Ei, ți-ai adus saltea? He-he-he...!

— Nu, n-am adus-o, zâmbi Alioșa.

— Dar ai tras o spaimă, hai? Nu-i așa că le-ai speriat? Drăguțul de el; cum aș putea să-l necăjesc tocmai pe el! Ascultă, Ivan, nu pot să-l văd cum se uită în ochii mei și râde, nu pot și pace! Îmi crește inima numai când îl văd, zău, nu știi ce drag mi-e băiatul ăsta! Alioșka, vino să-ți dau binecuvântarea mea părintească.

Alioșa se ridică de la locul lui, dar între timp Fiodor Pavlovici se răzgândi.

— Nu, deocamdată să-ți fac numai cruce, uite așa, șezi. Nici nu știi ce bine ai picat, tocmai vorbeam despre ceva care te interesează. Să mori de răs și mai multe nu! Măgarul lui Valaam {38} a prins grai și să vezi ce dă din el acum!

Măgarul lui Vălaam nu era altul decât lacheul Smerdiakov, un flăcău de vreo douăzeci și patru de ani, tăcut de felul lui și îngrozitor de ursuz. Nu c-ar fi fost sălbatic din fire, sau din cale-afară de rușinos, dimpotrivă, părea fudul și se uita de sus la toată lumea. N-aș fi vrut încă să vorbesc despre el și totuși n-am încotro. Așadar, Smerdiakov fusese crescut de Marfa Ignatievna și de Grigori Vasilievici, dar copilul „se făcea mare și n-avea în el nici o simțire de recunoștință”, se plângea Grigori; era ca o sălbăticiune, un pui de lup care privea oamenii pitit într-un ungher. Cea mai mare plăcere a lui în copilărie eră să spânzure pisicile și apoi să le îngroape cu alai. Drept care, se înfășură într-un cearsaf în loc de odăjdii și începea să cânte, bălângănind deasupra stârvului o tinichea în chip de cădelniță. Toate astea le făcea într-ascuns, să nu prindă nimeni de veste. Într-o zi însă, Grigori dăduse peste el și-l croise zdravăn cu nuiua. Băiatul se vârâse într-un ungher și o săptămână întreagă se uitase la el pe sub sprâncene. „Nu ne iubește, proclerul, îi spunea Grigori Marfei Ignatievna, aista nu iubește pe nimeni.” „Ce, tu ești om ca toți oamenii? Îl lua bătrânul în primire pe Smerdiakov. Tu nu ești plămadă omenească, tu te-ai născut din mazăga de pe podeaua băii, așa că să știi și tu cine ești...” După cum a ieșit mai târziu la iveală, Smerdiakov nu i-a iertat niciodată cuvintele astea. Grigori îl învățase buchile și, când împlinise doisprezece ani, încercase să-i explice Sfânta Scriptură. Toată osteneala lui însă nu fusese de nici un folos. Într-o zi – erau cam la a doua sau a treia lecție – copilul începuse a zâmbi zeflemitor.

— De ce râzi? Îl întrebase Grigori, privindu-l încruntat peste ochelari.

— De-ai. Dumnezeu cică a făcut lumea în prima zi, iar soarele, luna și stelele – în a patra. Atunci de unde a luat lumină în prima zi?

Grigori rămăsese încremenit. Puștiul își măsură cu o privire ironică dascălul. Până și căutătura lui avea ceva arogant. Grigori își ieșise din răbdări. „Uite de unde!” se oțărâse el, lipindu-i o palmă învățăcelului. Băiatul nu spusese nici cârc, dar se vârâse iarăși într-un ungher timp de câteva zile. Cam la o săptămână după aceea, avusese pentru prima oară o criză de epilepsie, meteahnă de care n-a mai scăpat până la sfârșitul zilelor. Aflând treaba asta, Fiodor Pavlovici își schimbă dintr-o dată purtarea față de bietul copil. Până atunci prea puțin îi pasă de el, nu-l certă niciodată și de câte ori îi ieșea în cale, îi dădea câte un bănuț. Dacă într-o zi era în toane bune, îi trimitea ceva dulciuri de la masă. Cum auzise însă ce beteșug are, începuse să-i poarte de grijă, chemase îndată un medic, care încercă prin diverse mijloace să-l însănătoșească, dar se dovedi până la urmă că eră o boală fără leac. În medie, crizele reveneau cam o dată pe lună, la intervale și cu intensități variabile, unele fiind destul de ușoare, altele – cumplite. Fiodor Pavlovici îi poruncise cu strășnicie lui Grigori să nu-l mai bată sub nici un motiv și începu să-l primească în casă. De asemenea, nu mai voise să-l lase cu nici un chip pe copil să-și muncească creierul cu învățătura. Dar într-o zi – băiatul avea pe atunci vreo cincisprezece ani – Fiodor Pavlovici îl surprinsese dând târcoale dulapului cu cărți și căutând să deslușească prin geam titlurile. Fiodor Pavlovici avea o

biblioteca mai mult sau mai puțin înzestrată, peste o sută de volume, dar nimeni nu-l văzuse vreodată cu o carte în mână. Descoperind interesul pe care-l arăta Smerdiakov pentru cărți, bătrânul îi încredinșase pe loc cheile, îmbiindu-l: „Citește, te fac bibliotecarul meu; decât să te învârti fără rost prin curte, mai bine stai aici și citește. Uite, ia-o pe asta și Fiodor Pavlovici îi dăduse Serile în cătunul de lângă Dikanka”.

Băiatul se apucase să citească, dar fusese dezamăgit, nu zâmbise nici măcar o singură dată, dimpotrivă, era din ce în ce mai încruntat.

— Ei, ce zici, ți-a plăcut? Așa-i că e nostimă? Îl întrebuse Fiodor Pavlovici. Smerdiakov nu-i răspunse nimic.

— Zi, prostule!

— Nu-i adevărat ce scrie acolo, bălmăjise Smerdiakov hlizindu-se.

— Du-te dracului, suflet de slugoi, ia Istoria universală a lui Smaragdov {39}, aici tot ce scrie este adevărat, citește-o.

Dar Smerdiakov nu apucase să citească nici zece pagini și se plictisise. Așa că până la urmă dulapul cu cărți fusese din nou încuiat. Curând după aceea, Marfa și Grigori îi raportară lui Fiodor Pavlovici că Smerdiakov devenise din cale-afară de cusurgiu, nu putea să vadă în ochi nici urmă de gunoi, și, de câte ori se așeza la masă, tot mesteca de zor cu lingura în ciorbă, se apleca asupra străchinii, lua o lingură de zeamă și o ridica în dreptul ochilor, cercetând-o în lumină.

— Ce-ai găsit acolo, un gândac? Îl întreba uneori Grigori.

— Sau poate o muscă? Adăuga Marfa.

Tânărul, care avea acum mania curățeniei, nu se învrednicea niciodată să le răspundă, dar tot așa proceda și cu pâinea, cu carnea și cu tot ce i se dădea de mâncare: ridica dumaticatul în aer, se uita la el în zare, îndelung, ca la microscop și abia după aceea se îndupleca să-l ducă la gură. „Măi să fie, ce boier!” mormăia Grigori, privindu-l pe sub sprâncene.

Fiodor Pavlovici, auzind despre trăsneala cea nouă a lui Smerdiakov, își pusese în gând să-l scoată bucătar, drept care îl trimisese la Moscova să-și facă ucenicia. Smerdiakov stătuse acolo câțiva ani și se înapoiase acasă grozav de schimbat. Deși foarte tânăr încă, părea ofilit, cu o față smochinită, gălbejită, de scopit. În sufletul lui, nu se petrecuse însă nici o schimbare: rămăsese tot atât de puțin sociabil ca și mai înainte. După cum se aflase mai încolo și la Moscova, tot așa, nimeni nu putea să scoată o vorbă din gura lui; orașul nu-i trezise nici un interes, așa că nici nu văzuse mare lucru, iar ceea ce apucase să vadă nu-i reținuse câtuși de puțin atenția. Fusese o singură dată la teatru, dar ieșise de acolo îmbufnat și morocănos. În schimb, se întorsese acasă dichisit, cu niște haine frumoase, cu lenjerie și cu un surtuc foarte curat; își peria cu grijă îmbrăcămintea de două ori pe zi, iar cizmele elegante de box și le ungea cu vacs englezesc special, lustruindu-le până străluceau ca oglinda. Era un excelent bucătar, Fiodor Pavlovici se gândise să-i plătească o simbrie; toți banii pe care-i primea Smerdiakov îi dădea pe îmbrăcămintă, pomezii, parfumuri etc. Cu toate astea, avea același dispreț pentru sexul feminin, ca pentru toată

lumea, în general; era scorțos cu femeile și le ținea la distanță. Fiodor Pavlovici începuse acum să-l privească cu alți ochi. Crizele lui se repetau din ce în ce mai des și, în zilele când nu se simțea bine, Marfa Ignatievna gătea ea mâncarea, ceea ce trebuie să spunem că nu-i convenea deloc lui Fiodor Pavlovici.

— Ce-i cu tine, băiete, de ai mereu crize? Îl întreba el uneori, uitându-se chiorâș la bucătar și cercetându-l cu un ochi scrutător. Barem de te-ai însura și tu odată, ori poate aștepți să-ți gălesc eu o nevastă...?

Smerdiakov pâlea de necaz, dar nu răspundea nimic. Până la urmă, Fiodor Pavlovici îl lăsă în apele lui. Se mulțumea să știe că are un om cinstit pe lângă casă, lucru de care se convinsese definitiv și că Smerdiakov n-ar fi furat pentru nimic în lume și nici nu s-ar fi atins de un lucru ce nu era al lui. Într-o zi, fiind beat, Fiodor Pavlovici pierduse prin curte, în noroi, trei hârtii de câte o sută de ruble, pe care tocmai le primise de la cineva; nu băgase de seamă că dispăruseră decât a doua zi, dar în timp ce se scotocea prin buzunare, zări câteșitrele hârtiile pe masă. Cum și de unde răsăriseră acolo? Smerdiakov, pasămite, le găsisse în curte și le adusese în casă încă din ajun. „Măi băiete, n-am ce zice, om ca tine mai rar!” îl lăudase atunci Fiodor Pavlovici, răsplătindu-l cu zece ruble. Fiodor Pavlovici – cred că e cazul s-o spunem – nu numai că era pe deplin încredințat de cinstea lui, dar în felul său chiar ținea la el, deși Smerdiakov îl privea tot atât de întunecat cum se uita îndeobște la toată lumea și tăcea mai tot timpul. Mare minune când scotea vreun cuvânt! Dacă pe vremea aceea i-ar fi venit cuiva în minte să se întrebe ce putea, oare, să-l intereseze pe flăcăul acela, la ce se gândea, cu siguranță că n-ar fi reușit să deslușească nimic pe figura lui, privindu-l. Și cu toate astea, i se întâmpla uneori, fie în casă, fie prin curte, sau chiar în plină stradă, să se oprească locului și să stea așa, îngândurat, zece minute în șir. Un fizionomist care s-ar fi uitat la el mai de aproape ar fi zis, probabil, că nu era vorba de un efort de gândire sau de vreo preocupare precisă, ci mai curând de un fel de meditație în gol. Pictorul Kramskoi are un tablou excelent intitulat Contemplație, înfățișând o pădure iarna și în pădure, pe o cărare, într-un suman jerpelit, cu niște opincuțe prăpădite în picioare, stând locului singur-singurel, un țărănuș rătăcit, cu aerul că nu se gândește la ceva precis, ci mai curând „contemplă” ceva. Dacă i-ai da un brânci, ar tresări deodată și s-ar uita la tine, ca și cum s-ar fi trezit din somn, fără să înțeleagă ce se întâmpla. Ce-i drept, s-ar dezmetici numaidecât, dar, dacă l-ai întreba la ce s-a gândit, n-ar putea să răspundă. În schimb, a păstrat întipărită în suflet impresia sub a cărei stăpânire se afla în timp ce ședea așa, în contemplație. Toate aceste impresii, pline de farmec pentru el, se acumulează încetul cu încetul, se aduna pe nesimțite în sufletul lui, fără să-și dea seama, și, desigur, fără să știe pentru ce și pentru cine; poate că după ce se vor fi depus acolo, ani și ani de-a rândul, la un moment dat omul va părăsi totul și, luând calea pribegiei, va pleca la Ierusalim să-și caute mântuirea, sau poate va da foc satului în care s-a născut, dacă nu cumva le va face pe amândouă. Asemenea contemplatori abundă în mijlocul poporului.

Probabil că Smerdiakov era unul dintre ei; și el de bună seamă își aduna impresiile cu nesaț, fără să știe pentru ce.

VII – O CONTROVERSĂ.

Așadar, măgarul lui Valaam prinsese grai. Obiectul discuției era destul de ciudat: dimineața, în timp ce-și făcea târguielile la băcănia negustorului Lukianov, Grigori auzise pe cineva povestind că un soldat rus care căzuse prizonier undeva, prin nu știu ce ținuturi îndepărtate, la granița dinspre Asia, fiind silit sub amenințarea cu moartea și a celor mai cumplite torturi să se lepede de legea creștină și să treacă la islamism, nu se înduplecase în ruptul capului să-și schimbe credința, drept care fusese schingiuit și jupuit de viu și-și dăduse duhul preamărind numele lui Hristos, lucruri care se aflau scrise în ziarul sosit chiar în ziua aceea. Servind la masă, Grigori tocmai despre asta povestise. Lui Fiodor Pavlovici îi plăcea spre sfârșitul prânzului, când era la desert, să glumească și să stea de vorbă cu cineva, fie și cu Grigori. Iar în ziua aceea se simțea în largul lui, era bine dispus și cu gândurile cam împrăștiate. După ce ascultase istorisirea lui Grigori, sorbind câte puțin din păhăruțul de coniac, își dăduse părerea, spunând ca soldatul cu pricina trebuia trecut neapărat în rândul mucenicilor, iar pielea jupuită adusă undeva, la vreo mânăstire: „Vă închipuiți cum ar da lumea năvală și ce de bănet s-ar aduna!” încheiase el. Văzând că Fiodor Pavlovici nu era câtuși de puțin înduioșat, dimpotrivă, începuse să ia în deșert ca de obicei, lucrurile sfinte, Grigori făcuse o mutră acră. Tocmai atunci Smerdiakov, care stătea lângă ușă, se găsisse să rânjească în bătaie de joc. Bucătarului îi era când și când îngăduit să servească și el la masă, mai ales la desert, iar de la venirea lui Ivan Fiodorovici nu era zi în care să lipsească de la postul lui.

— Ce te-a apucat? Îl întrebă Fiodor Pavlovici, văzându-l că rânjește și înțelegând că voia să bată în Grigori.

— Uite-așa, răspunse prompt Smerdiakov cu glas tare, mă gândeam la isprava soldatului și-mi ziceam c-o fi, nu zic nu, un lucru vrednic de laudă, dar, ca să spun drept, cred că n-ar fi fost nici un păcat dacă, strâns cu ușa, s-ar fi lepădat și de legea lui Hristos și de taina botezului ca să scape cu viață, fiindcă, oricum, mai târziu putea să-și ispășească slăbiciunea săvârșind alte fapte bune.

Fiodor Pavlovici sări în sus.

— Cum așa, nici un păcat?! Minți, pentru o vorbă că asta să știi c-o să mergi drept în iad și ce-o să te mai prăjească acolo și pe o parte și pe alta, ca pe o ciozvârtă de berbec...!

Alioșă intrase pe ușă tocmai când discuția era în toi. Fiodor Pavlovici, după cum am văzut, îi făcuse o primire cât se poate de călduroasă.

— Ai picat la tanc, la tanc ai picat! Chicotea el fericit, silindu-l să se așeze și să asculte.

— Socoteala asta cu ciozvârtă de berbec nu-i adevărată, vă spun eu că n-o să se întâmple nimic și nici n-ar trebui să se întâmple, dacă-i pe dreptare, ripostă grav Smerdiakov.

— Cum pe dreptate? Se miră în gura mare Fiodor Pavlovici, din ce în ce mai vesel, făcându-i semn lui Alioșa cu genunchiul.

— Ce ascultați la ticălosul ăsta! Se burzului mânios Grigori, privindu-l drept în ochi pe Smerdiakov.

— Mai încet cu ticăloșia, Grigori Vasilievici! I-o reteză liniștit și stăpân pe sine Smerdiakov. Să stăm strâmb și să judecăm drept: dacă am ajuns în mâinile unor nelegiuți și ei îmi cer să hulesc numele Domnului meu și să mă lepăd de taina botezului, am tot dreptul s-o fac, pentru că așa-mi spune cugetul meu și pentru că aici nu mai încape vorba de păcat!

— Ai mai spus-o o dată, lasă poliloghiile, mai bine dovedește că așa este! Strigă Fiodor Pavlovici.

— Ciorbă-lungă! Bombăni scârbit Grigori.

— Mai încet cu ciorba-lungă, Grigori Vasilievici, măsoară-ți cuvintele și cată să judeci cu capul! Căci nici n-o să apuc bine să le spun nelegiuților: „Mă lepăd de legea creștinească și afurisesc numele Domnului-Dumnezeului meu cel adevărat” și pe loc, chiar în momentul când am să rostesc vorbele astea, pronia cerească mă va judeca, aruncând asupra mea anatema și voi fi urgisit din sânul sfintei biserici ca orice păgân. Așa o să se întâmple, cum vă spun, chiar în clipa când mă voi gândi numai să le rostesc; n-o să treacă nici un sfert de secundă și gata – am și fost afurisit! Nu-i așa, Grigori Vasilievici?

Se vedea că simte o vădită plăcere să-l ia martor pe Grigori, când, de fapt, răspundea la întrebările puse de stăpănu-său; și cu toate că își dădea foarte bine seama de asta, căuta să dea impresia că Grigori este acela care-l trage de limbă.

— Ivan! Strigă deodată Fiodor Pavlovici. Apleacă-te să-ți spun ceva la ureche. Știi, toate astea le spune pentru tine, ca să-l auzi. Fă-i pe plac.

Ivan Fiodorovici ascultă cu toată seriozitatea destăinuirea bătrânului, care părea grozav de încântat.

— Stai, Smerdiakov, taci o clipă! Îi strigă din nou Fiodor Pavlovici. Ivan, mai apleacă-te o dată!

Ivan Fiodorovici se supuse din nou, cu aerul cel mai serios din lume.

— Mi-ești tot atât de drag ca și Alioșka. Să nu crezi că nu-mi ești drag. Vrei un pic de coniac?

— Vreau. „Văd că te-ai pilit serios, bătrâne!” își spuse în sinea lui Ivan, uitându-se cu luare-aminte la taică-său. Era foarte atent la ceea ce spunea Smerdiakov, care părea să-i fi trezit o vie curiozitate.

— Anatema asupra ta, blestematule! Izbucni pe neașteptate Grigori. Cum ai tu obazul să judeci, ticălosule, dacă...

— Nu sudui, nu sudui, Grigori! Îi taie vorba Fiodor Pavlovici.

— Așteaptă puțin, Grigori Vasilievici, așteaptă numai o clipă, lasă-mă să spun tot ce am de spus, fiindcă n-am terminat încă. În momentul când pronia cerească mă va osândi, am să fiu și eu, cum s-ar zice, un fel de păgân; botezul pe care l-am primit o să-și piardă harul. E ori nu e așa?

— Concluzia, concluzia! Îl zori Fiodor Pavlovici, sorbind fericit din pahar. Hai, pune punct odată!

— Și din moment ce nu mai sunt botezat în legea creștinească, înseamnă că nu i-am mințit pe călăii mei atunci când m-au întrebat dacă „sunt ori nu sunt creștin”, fiindcă însuși Dumnezeu m-a scos din rândul creștinilor, numai și numai pentru gândul ce mi-a venit în minte înainte chiar de a fi apucat să deschid gura. Iar din moment ce locul meu nu mai e printre creștini, atunci cum s-ar putea și cu ce drept, să mi se ceară socoteală pe lumea cealaltă, ca unui creștin adevărat, că m-am lepădat de Hristos, când eu, numai cât mi-a trecut prin gând să mă lepăd de el și am și fost surghiunit din sânul creștinătății? Iar dacă nu mai sunt creștin, înseamnă că nu mai pot să mă lepăd de Hristos, fiindcă nu mai am de cine să mă lepăd. Și atunci poate cineva să-i ceară socoteala unui tătar spurcat, Grigori Vasilievici, fie și în ceruri, pentru că nu s-a născut creștin și poate cineva să-l pedepsească pentru asta că doar, vorba aceea, nimeni nu poate lua două piei de pe o vită! Și apoi și Dumnezeu chiar, dacă i-ar cere cumva socoteală tătarului după moarte, gândesc că n-o să-i dea decât o osândă mai ușoară (și asta numai fiindcă nu poate să-l lase chiar așa, nepedepsit), chibzuind că omul n-are nici o vină dacă s-a născut pe lume din părinți spurcați. Doar nu poate Dumnezeu să-l ia cu anasâna pe tătar și să spună despre el c-ar fi fost creștin?! Ar însemna atunci că și Atotputernicul minte. Crezi dumneata că poate fi în stare Cel-de-Sus să spună vreodată o minciună, fie chiar numai una singură?

Grigori rămase cu gura căscată, zgâindu-se la orator. Deși nu pricepu prea bine despre ce era vorba, ceva totuși reușise să deslușească din încâlcitura aceea de cuvinte și încremeni locului, ca un om care s-ar fi izbit deodată cu fruntea de perete. Fiodor Pavlovici își deșertă paharul și slobozi un hohot de râs strident.

— Alioșka, ei, cum îți place? Văzuși? Cazuistul! O fi fost pe la iezuiți, Ivan. Ia ascultă, mă, duhnești cale de o poștă a iezuit! Spune, cine te-a învățat să vorbești așa? Află însă că minți, cazuistule, minți cu nerușinare, minți și iar minți! Nu mai plânge, Grigori, lasă, c-o să-l facem noi praf acum! Răspunde, măgarule! Să zicem c-ai avea dreptate față de schingiuitorii tăi, dar gândește-te că tu, în sufletul tău, totuși, ți-ai lepădat credința și singur ai spus chiar că în aceeași clipă ai fost anatemitizat, adică ai fost afurisit, iar acelaia asupra căruia s-a aruncat anatema fii sigur că n-o să-i fie moale, băiete, în iad! Ei, acum ce mai zici, scumpul meu iezuit?

— Fără îndoială că în sufletul meu mi-am lepădat credința și totuși, nu văd care ar fi păcatul aici... Poate numai unul mititel, adică un păcat din cele mai obișnuite.

— Cum adică, din cele mai obișnuite?

— Minți, afuristule! Șuieră printre dinți Grigori.

— Judecă și dumneata, Grigori Vasilievici, răspunse domol și liniștit Smerdiakov, sigur de biruință, dar vrând totuși să facă pe mărinimosul cu cel învins. Judecă și dumneata: Sfânta Scriptură spune că dacă ai cât de cât

credință în sufletul tău, măcar cât bobul de mazăre și poruncești muntelui: Ridică-te și aruncă-te în mare”, așa o să fie, negreșit. Dacă eu sunt un necredincios, iar dumneata atât de credincios, încât mă blestemi mereu, încearcă numai de poruncește muntelui să se urnească din loc și să se arunce nu în mare (fiindcă ar fi prea departe), dar uite, măcar în scursura asta clocită din spatele grădinii noastre și ai să vezi că nici nu se va clinti măcar, oricât ți-ai sparge dumneata pieptul poruncindu-i. Și asta înseamnă că nici dumneata nu ai destulă credință, Grigori Vasilievici și că știi numai să-i ocărăști pe alții cum îți vine la gură. Și apoi, trebuie să ne mai gândim că, în zilele noastre nu numai dumneata, dar nimeni pe lume, începând cu cele mai simandicoase persoane și sfârșind cu cel mai pârlit mujic, nu poate să urnească muntele din loc și să-l prăvălească în mare, în afară poate de un singur om de pe fața pământului, sau cel mult doi, care își caută mântuirea sufletului în secret, undeva, prin pustiul egiptean și acolo li s-a pierdut urma; dacă este așa, înseamnă că toți ceilalți sunt niște necredincioși și atunci, te întreb: crezi dumneata oare că pe toți aceștia, câți or fi pe lume, adică întreaga omenire, în afară de cei doi pustnici, Dumnezeu o să-i afurisească și, în marea lui îndurare, pe care i-o cunoaștem cu toții, n-o să ierte chiar pe nimeni dintre ei? Dimpotrivă, eu, în sinea mea, chiar dacă mi s-a clătinat credința, nădăjduiesc, totuși, c-o să capăt iertarea, spălându-mi păcatul în lacrimi de pocăință.

— Stai! Strigă Fiodor Pavlovici jubiland. Prin urmare, tu crezi că există totuși pe lume doi oameni în stare să urnească munții din loc? Ivan, ia aminte, uite rusul întreg!

Ivan Fiodorovici zâmbi amuzat.

— Ai perfectă dreptate, este într-adevăr o trăsătură specifică pentru credința poporului.

— Ești de acord, vasăzică! Înseamnă că am dreptate, dacă și tu ești de aceeași părere! Alioșka, tu ce zici? Așa este sau nu credința rusească?

— Nu, tocmai că Smerdiakov nu crede ca un rus, rosti grav și hotărât Alioșka.

— Nu mă refeream la credința lui, ci la aceasta trăsătură, știi, istoria cu cei doi pustnici, numai la amănuntul acesta caracteristic, neînsemnat, dar unic în felul lui; este rusesc, nu-i așa, rusesc sadea?

— Da, e o trăsătură într-adevăr specific ruseasca, încuviință zâmbind Alioșka.

— Vorba asta, care ți-a ieșit din gură, merită un galben de aur, măgarule și chiar ai să-l capeți, negreșit, dar încolo să știi că minți, minți și iar minți, auzi tu, dobitocule! Află că nimeni dintre noi nu crede, pentru că suntem cu toții niște oameni superficiali și apoi nici nu avem timp și nu avem timp în primul rând pentru că suntem prea ocupați, în al doilea rând pentru că Dumnezeu nu ne-a lăsat destul răgaz: a făcut ziua numai de douăzeci și patru de ore, așa că nu avem nici când să dormim cât am vrea, darmită să ne pocăim! Și tu te-ai lepădat de credință față de călăii tăi tocmai când ar fi trebuit să te

gândești mai presus de toate la credința ta și când ar fi trebuit să dovedești cât ești de credincios! E sau nu-i așa, măi băiete?

— O fi și așa, dar judecă și dumneata, Grigori Vasilievici, dacă nu cumva tocmai asta îmi ușurează păcatul. Căci dacă așa crede în adevărul acestor cuvinte, dacă așa crede așa cum ar trebui să cred, atunci ar fi un mare păcat să nu înfrunt orice chinuri pentru credința pe care o am și să trec la legea spurcată a mahomedanilor. Atunci însă n-aș mai ajunge să înfrunt nici un fel de chinuri, pentru că ar fi de ajuns să-i strig muntelui: „Ridică-te și zdrobește-i pe călăii mei” și el s-ar urni din loc și i-ar strivi ca pe niște gândaci, iar eu aș pleca mai departe, înălțând cântări de slavă Domnului-Dumnezeu. Dar dacă eu în clipa aceea am încercat tot și i-am strigat din răspuțeri muntelui: „Strivește-i pe călăii mei” și el nici nu s-ar fi clintit din loc, atunci, spune și dumneata, n-aș pune la îndoială credința mea într-o clipă atât de cumplită, când aș simți răcorile morții? Și așa tot știu că nu sunt chiar într-un tot vrednic să intru în împărăția cerurilor (căci muntele nu s-a urnit la porunca mea și deci credința mea înseamnă că nu are nici o trecere acolo sus și nici nu mă așteaptă cine știe ce răsplată în ceruri), pentru ce atunci, pe lângă toate celelalte, m-aș lăsa jupuit de piele așa, fără să mă aleg cu nici un folos? Căci oricum, chiar dacă aș fi jupuit de piele până la jumătatea spinării, muntele nu s-ar clinti la porunca sau la țipetele mele. Într-o clipă atât de înfricoșătoare, în care nu mai e vorba de îndoieli, ci de fiorii morții, îți pierzi de bună seama și mințile și tot, nu mai ai deci cumpătul să judeci. Și atunci, nu văd de ce ar fi atât de greu păcatul dacă, încetând să mai caut vreun folos sau vreo răsplată, mi-aș păstra măcar pielea întreagă. De aceea mă bizui pe îndurarea Celui-de-Sus și trag nădejde c-am să fiu iertat...

VIII – LA UN PĂHĂREL DE CONIAC.

Disputa luase sfârșit; ciudat, însă, Fiodor Pavlovici, care era atât de bine dispus la început, între timp se întunecase la față. Încruntat, stăpânul casei mai dădu de dușcă un păhărel de coniac, care era într-adevăr de prisos.

— Ia cărați-vă de aici, iezuiților! Se răsti la slugi. Șterge-o imediat, Smerdiăkov! N-ai grijă, c-o să capeți galbenul făgăduit, numai pleacă odată! Lasă, nu mai fi așa amărât, Grigori, du-te acasă la Marfa, să-ți aline sufletul nemângâiat și să-ți faci patul să te culci. Nu te lăsă canaliile să-ți tihnească mâncarea! Răbufni el în ciudat, după ce servitorii, ascultându-i porunca, ieșiră pe ușă. Smerdiăkov se înființează aici în fiecare zi la vremea mesei. Ce o fi văzut la tine de pare atât de interesat, cu ce l-ai momit? Adăugă el, adresându-i-se lui Ivan Fiodorovici.

— Cu nimic, răspunse acesta. I-a cășunat așa c-aș fi un om în fața căruia trebuie să se incline; un slugoi, un țopârlan! Carne de tun sortită să cadă în primele rânduri când va veni momentul.

— În primele rânduri?

— Da și el și alții, mai buni decât el, dar bineînțeles c-au să fie și de-alde ăștia ca el. Întâi dintr-ăștia, pe urmă și ceilalți mai buni.

— Și când o să vină momentul?

— Racheta o să ia foc, dar nu se știe dac-o să ardă până la capăt. Deocamdată, poporul nu se dă în vânt după de-alde ăștia, vorbă-lungă, ca Smerdiăkov.

— Ai dreptate, frățioare, uite, vezi, unul ca ăsta, măgarul lui Valaam, se gândește și se tot răzgândește și cine știe până la urmă unde l-o duce capul...!

— Acumulează idei, spuse Ivan zâmbind.

— Vezi tu, știi perfect că nici pe mine nu poate să mă înghită, așa cum nu înghite pe nimeni, ca și pe tine de altfel, deși „i-a căsunat”, cum zici tu, c-ai fi un om în fața căruia trebuie să se încline. Cât despre Alioșka, ce să mai vorbesc, pur și simplu îl disprețuiește. Numai că ce-i al lui e-al lui, nu pune mâna pe nimic, nu umblă cu bârfeli, e mut ca un pește, nu spune nimic din casă, o vorbă nu suflă și face niște plăcinte cu carne să te lingi pe degete! Dar, la urma urmei, ducă-se dracului, merită să-ți răcești gura discutând despre el...?

— Nu, sigur că nu.

— Cât despre ideile ce i-ar putea încolți în minte, vorbind în general, părerea mea este că mujicul rus trebuie muștruluit cu nuiaua. Am spus-o dintotdeauna. Mujicul nostru este un ticălos, nu trebuie să-ți fie nici atâta milă de el, și-i foarte bine că până și astăzi mai este din când în când croit cu nuiaua. Toată vlagă pământului rusesc stă în nuiaua de mesteacăn. Când s-or distruge pădurile, atunci să știi de la mine c-o să se prăpădească și pământul rusesc. Eu sunt pentru oamenii deștepți. Dar dacă am încetat acum să-i biciuim, fiindcă de, suntem prea deștepți, în schimb mujicii au început să se biciuiască singuri. Și bine fac. Căci cu măsură cu care măsuțați vi se va măsura, așa cum zice Scriptura... Într-un cuvânt, vor fi răsplățiți. Iar la noi, în Rusia, e o adevărată porcărie. Dragul meu, dacă ai ști tu cât urăsc Rusia... Adică propriu-zis nu pe ea, ci toate racilele astea... Dar poate că până la urmă și Rusia. Tout cela c'est de la cochonnerie. {40} știi ce-mi place mie? Îmi place spiritul fin, ingeniozitatea.

— Iar ai mai dat pe gât un păhărel. Cred că-ți ajunge.

— Stai, nu mai beau decât unul și încă unul și cu asta, gata, am terminat. Dar mi-ai luat vorba din gură. Odată, fiind în treacăt pe la Mokroe, am stat la taifas cu un moșneag și știi ce mi-a povestit: „Nouă, zice, mult ne place să batem fetele și atunci le dăm pe mâna flăcăilor să le muștruluiască. Și după ce flăcăul o bate măr, a doua zi ia fata de nevastă, așa că vezi matale că și mândruțele au partea lor”. Auzi ce sadici! Orice ai zice, e nostim, nu? Ce-ar fi să mergem odată acolo, să vedem și noi, hai? De ce-ai roșit, Alioșka? Nu te rușina, băiețaș! Îmi pare rău că adineauri n-am rămas și eu la masă la egumen, să le fi povestit părinților cum vine treaba asta cu fetele din Mokroe. Alioșka, să nu fii supărat pe mine că l-am necăjit pe egumen. Dar, frate dragă, sunt furios. Dacă există Dumnezeu – ei, da, atunci nu zic nu, sunt vinovat și am să dau socoteală pentru asta; dar dacă totuși nu există, crezi oare că ce le-am făcut eu cuvioșilor tăi e de ajuns? Să le tai capul și încă ar fi puțin, ascultă-mă ce-ți spun, pentru că pun bețe-n roate progresului. Nu știu dacă mă crezi,

Ivan, dar să știi că treaba asta mă roade. Nu, văd că nu-mi acorzi nici o încredere, citesc în ochii tăi. Probabil că le dai dreptate celor care zic că nu sunt decât un măscărici. Dar tu, Alioșka, tu ce spui, sunt eu, sau nu sunt un măscărici?

— Nu cred că ești un măscărici.

— Și sunt convins că asta e părerea ta și c-ai spus-o cu toată sinceritatea. Ai o privire deschisă și vorbești din toată inima. În timp ce Ivan nu poate fi sincer. E prea trufaș pentru asta... Dar eu, totuși, parc-aș vrea să se termine odată cu schitulețul acela al tău. Bine ar fi să se stârpească tot misticismul ăsta de pe pământul rusesc, să-și bage mințile în cap o dată pentru totdeauna toți nătărăii! Gândește-te ce de argint, ce de aur ar intra la monetăria statului!

— De ce să-l stârpești, n-are nici un sens, zise Ivan.

— De ce? Pentru ca adevărul să triumfe mai curând – iată pentru ce.

— Nu-ți dai seama că dacă acest adevăr ar triumfa, dumneata, în primul rând, ai fi deposedat și apoi... Cine știe, poate ai plăti chiar cu capul...?

— Aș! Și totuși, poate că ai dreptate... Ce prost sunt! Sări deodată Fiodor Pavlovici, plesnindu-se cu palma peste frunte. Ei, păi dacă-i așa, atunci schitulețul tău poate să rămână unde e, Alioșka. Iar noi, ca niște oameni deștepți ce suntem, o să stăm frumos la căldurică și o să ne desfătăm cu câte un păhăruț de coniac, Ivan, cine știe, poate că așa o fi lăsat Dumnezeu! Zi: există Dumnezeu sau nu există? Stai, spune precis, vorbește serios! De ce râzi?

— Râd, pentru că mi-am adus aminte de observația dumitale atât de spirituală de adineauri în legătură cu existența celor doi bătrâni care, după cum crede Smerdiakov, sunt în stare să urnească munții din loc.

— Cum și tu crezi că s-ar putea spune același lucru și despre mine...?

— Întocmai.

— Asta înseamnă că și eu sunt rus get-beget și că și eu am trăsătura asta specific rusească, dar ce-ai zice, filosofule, dacă te-aș prinde și pe tine cu mâța în sac, hai? Vrei să te prind? Ei, dacă vrei, punem rămășag c-am să te prind chiar mâine. Și totuși, spune drept: există ori nu Dumnezeu? Vorbește, omule, serios! Am nevoie de un răspuns chibzuit.

— Nu, nu există Dumnezeu.

— Alioșka, există Dumnezeu?

— Există.

— Ivan, dar nemurirea există? Cât de cât, fie chiar atâtica?

— Nu există nici nemurire.

— Nici un fel de nemurire?

— Nimic.

— Adică un zero absolut, sau mai e încă „ceva”? Poate că totuși există „ceva”... Tot ar fi mai bine decât nimic!

— Zero absolut.

— Alioșka, exista nemurirea?

— Exista.

— Și Dumnezeu și nemurirea?

— Da. Nemurirea e în Dumnezeu.

— Hm! Mai curând aș crede că dreptatea este de partea lui Ivan.

Doamne, când stai să te gândești câtă credință, câtă energie a irosit omul pentru această himeră de atâtea milenii! Cine-și bate joc oare în halul ăsta de biata omenire? Ivan, pentru ultima oară te întreb categoric: există ori nu Dumnezeu? Te întreb pentru ultima oară.

— Și eu îți răspund pentru ultima oară că nu există.

— Dar atunci cine își bate joc de oameni, Ivan?

— Dracu', pesemne, spuse zâmbind Ivan Fiodorovici.

— Dar ce, crezi că dracu' există?

— Nu, nu există nici dracu'.

— Păcat. Ei, fir-ar să fie, nu știu ce-aș fi în stare să-i fac ăluia care l-a născocit pe Dumnezeu! Chiar dacă l-ar spânzura cu capul în jos și încă ar fi prea puțin!

— Dacă oamenii nu l-ar fi născocit pe Dumnezeu, n-ar fi existat civilizația.

— N-ar fi existat? Fără Dumnezeu?

— Nu și nici coniacul n-ar mai fi fost pe lume. Ei, dar, cum văd eu, până la urmă va trebui să-ți luăm sticla din față.

— Stai, stai, stai, dragule, încă un păhărel! Mi se pare că l-am jignit pe Alioșa. Te-ai supărat, Aleksei? Dragul meu Alekseicik! Băiețașul tatii!

— Nu, de ce să fiu supărat? Îți cunosc gândurile. Inima dumitale este mai bună decât capul.

— I-auzi ce spune, că inima mea e mai bună decât capul! Doamne, ce tot îndrugă băiatul ăsta? Ivan, îl iubești pe Alioșka?

— Îl iubesc.

— Să-l iubești (Fiodor Pavlovici era din ce în ce mai afumat). Ascultă, Alioșa, recunosc, am fost mojić cu starețul tău, dar, ce vrei, îmi ieșisem din fire. Tu știi, Ivan, că bătrânul ăsta e un om de duh, nu crezi?

— Se prea poate.

— Îți spun eu, il y a du Piron la-dedans {41}, este un iezuit, un iezuit rus. Suflet nobil altminteri, turbează în sinea lui când se gândește că trebuie să joace teatru... Să facă pe sfântul.

— Dar el crede în Dumnezeu.

— Nici cât negru sub unghie. N-ai știut? Singur o spune orișicui, adică nu chiar așa, orișicui, ci oamenilor deștepți care vin la el. De pildă, guvernatorul Schultze i-a mărturisit scurt și cuprinzător: credo, dar nu știu în ce.

— Serios?

— Dacă-ți spun!... Dar să știi că-l stimez. Are în el ceva mefistofelic sau, mai bine zis, ceva din Arbenin, parcă așa îl cheamă, știi care, cel din romanul Un erou al timpului nostru... Vezi tu, bătrânul este un libidinos; atât de libidinos, că și azi chiar mi-ar fi teamă s-o las pe fiică-mea sau pe nevastă-mea

să se duca la el să se spovedească. Să-l auzi când se pune el pe taclale... Acum vreo doi ani ne-a chemat la el la un ceșor cu un păhăruț de lichior (știi, cuconițele îi trimit lichioruri) și unde a început să ne povestească despre vremile de altădată, ei, ce să-ți spun, ne țineam cu mâinile de burtă de atâta răs... Mai ales avea una bună cu o slăbănoagă pe care a lecuit-o. „Dacă nu m-ar durea picioarele, zicea, v-aș juca ceva.” Ce zici de el? „Multe pozne am mai făcut și eu în viață!” știi că l-a pungășit pe negustorul Demidov cu șaizeci de mii de ruble?

— Cum, i-a furat banii?

— Negustorul venise la el cu banii ca la un om de încredere. „Păstrează-mi-i dumneata, că mâine am percheziție.” și bătrânul i-a păstrat de tot. „Ce bani, zice, păi nu i-ai donat bisericii?” „Mare ticălos ești!” i-am spus eu. „Nu, zice, nu sunt ticălos, am mâna largă”... A, stai, stai, că nu era el... Altcineva. Am încurcat ițele, era vorba de altcineva... Nici n-am observat. Ca să vezi! Și acum încă un păhărel și basta, ajunge, ia sticla, Ivan! Vă înșiram aici moși pe groși și tu nici nu te-ai gândit să mă oprești, Ivane... de ce nu mi-ai spus că mint?

— Știam c-o să te oprești singur.

— Minți, nu m-ai oprit, pentru că nu poți să mă suferi. Mă disprețuiești. Ai venit să stai la mine, în casă și mă disprețuiești.

— Bine, atunci plec; prin gura dumitale vorbește coniacul.

— Te-am rugat cu frumosul să te duci la Cermașnea... Pentru o zi sau două, iar tu nici habar n-ai.

— Mă duc mâine, dacă insiști atât.

— Ba nu, n-o să te duci. Stai aici ca să mă spionezi, parcă eu nu știu, îndrăcitule, de aceea nu vrei să pleci, nu-i așa?

Bătrânul nu-și mai găsea astâmpăr. Sunt unii bețivi care la un moment dat, când li se urcă băutura la cap, de unde până atunci erau la locul lor, simt deodată nevoia să-și dea arama pe față și să facă scandal.

— Ce te uiți așa la mine? Crezi că nu citesc în ochii tăi? Te uiți la mine și parcă spui: „Ce mutră de bețiv!” Privirea ta mă suspectează, nu vezi în ea decât dispreț... Știi tu foarte bine pentru ce ai venit... Când Alioșka se uită la mine, îi râd ochii. Alioșka nu mă disprețuiește. Aleksei, să nu-l iubești pe Ivan...

— Nu te supăra pe fratele meu! De ce-l jignești? Îl înfruntă brusc Aleksei.

— Se poate, da, se prea poate, mai știi? Uf, cum mă doare capul. Ia de aici coniacul, Ivan, a treia oară îți spun! (Căzu pe gânduri câteva clipe și deodată avu un zâmbet viclean, stăruitor.) Nu te supăra, Ivane, nu te supăra pe mine că-s om bătrân și fără minte. Știu că nu mă iubești, totuși, nu fi supărat! Nici n-ai pentru ce să mă iubești. Ai să pleci, nu-i așa, la Cermașnea... Vin și eu după aceea și-ți aduc ceva bun. Am să-ți arăt acolo o fetișcană, ehei, de când am pus ochii pe ea! Deocamdată umbă încă desculță. Să nu te sperii de fetișcanele care umblă cu picioarele goale și să nu strâmbi din nas – nu știi ce perle găsești printre ele!... Și își sărută vârful degetelor. Pentru mine... se învioră el deodată, ca și cum s-ar fi trezit subit din beție în clipa când atacase

subiectul lui preferat. Pentru mine!... Of, copii! Copilașii, purcelușii tatii mititei, pentru mine... de când trăiesc n-a existat o singură femeie urâtă, asta mi-e legea! Puteți voi pricepe una ca asta? Aș, da' de unde! În vinele voastre curge lapte, nu sânge, nici n-ați ieșit încă bine din găoace! Pe cinstea mea, la orice femeie poți să găsești ceva, ei, fir-ar să fie, ceva interesant, ceva ce nu găsești decât la ea, numai să știi să cauți și să ai ochi bun! Este și asta un talent! Pentru mine nu există femeie slută; ajunge că-i femeie, asta face mai mult ca orice... Da' ce puteți voi să înțelegeți!... Până și les vieilles filles {42}, chiar și la ele descoperi uneori câte ceva, că-ți stă mintea în loc cum de au putut fi oameni atât de dobitoci să nu observe nimic și le-au lăsat așa să se ofilească! Pe o golancă sau pe o slută trebuie întâi și-ntâi s-o uimești, îți spun eu, așa trebuie să procedezi. N-ai știut? Sigur, trebuie s-o uimești, să-i iei piuitul, s-o faci să se uite la tine în extaz, buimacă și rușinată că ditai boierul a putut să se îndrăgostească de o huidumă ca ea, boccie și negricioasă. Zău, mare noroc că pe lume sunt și vor fi totdeauna mujici și boieri și că orișicând se va afla pe fața pământului câte o fetișcană care spală podelele și un stăpân să-i poruncească; atâta și încă ar fi de ajuns pentru ca viața să poată fi fericită! Bunăoară... Să-ți spun ceva, Alioșka, pe răposata maică-ta am știut todeauna s-o uimesc, bineînțeles însă în alt mod. Nu prea era ea obișnuita cu alintările; numai așa, câteodată, când mi se năzărea mie, mă aruncam la pământ în fața ei, mă târam în genunchi și-i sărutam piciorușele și totdeauna, să știi, totdeauna – îmi aduc aminte ca acum – o făceam să râdă, un răs mărunțel, tremurat, ascuțit, nu prea tare însă, un răs nervos, cu totul special. Râsul ăsta numai ea îl avea. Știam că așa începe de obicei criza, că a doua zi o să se zbuciume din nou ca turbată și că râsul acela mărunțel nu înseamnă beatitudine, dar – cu toate că nu era decât o iluzie – în fond, totuși, era beatitudine! Ca să vezi cum se descoperă esențialul în toate când știi cum să procedezi! Într-o zi, Beleavski – un tânăr chipeș și putred de bogat, care-i făcea ochi dulci și se înădăise de la o vreme pe la noi – la mine în casă, de față cu ea chiar, mi-a tras o palmă. Și ce crezi, ea, oaia, era cât pe ce să-mi scoată ochii pentru palma aceea, așa s-a repezit la mine: „Te-a bătut, te-a bătut, a îndrăznit să dea în tine, ți-a tras o palmă! Se vede, zice, c-ai vrut să mă vinzi lui... Altminteri, cum putea să-și permită unul ca el să te lovească așa, în față mea?! Nici să nu te mai arăți în ochii mei! Acum să te duci, auzi tu, chiar acum să-l provoci la duel...!”. A trebuit să merg cu ea la mănăstire, să se potolească, nu știu ce i-or fi descântat acolo preacuvioșii. Dar, uite, asta mi-e crucea, să știi, Alioșka, că n-am jignit-o cu ceva pe biata apucată, draga de ea! Doar o singură dată, în primul an de căsnicie: prea se închină toată ziua, mai ales păzea cu sfințenie sărbătorile Născătoarei și atunci mă dădea afară din iatăc. Și într-o bună zi, ce m-am gândit eu, ia hai s-o lecuiesc de misticism! „Privește, i-am zis, uite icoana pe care tu o crezi făcătoare de minuni; chiar acum am s-o scot din perete și am s-o scuipe în fața ta și ai să vezi că n-o să pățesc nimic...!”. Doamne, ce ochi a făcut, credeam c-o să mă strângă de gât: a sărit deodată în sus, a dat din mâini, apoi

și-a acoperit față, ă început să tremure și a căzut jos... Așa moale, ca o cârpă... Alioșa! Alioșa! Ce-i cu tine, ce s-a întâmplat?

Bătrânul se ridică brusc, speriat. Din momentul în care începuse să vorbească despre maică-sa, tânărul se schimbase la față clipă cu clipă. Se înroșise ca focul, îi ardeau ochii în cap și-i tremurau buzele... Bătrânul bețiv vorbea mai departe, improșcând cu scuipat, fără să bage de seamă nimic, până când, deodată, cu Alioșa se petrecu ceva curios, ceva ce reproducea gest cu gest descrierea manifestărilor „apucatei”: tânărul sări de la masă, întocmai cum se pare că făcuse maică-sa după spusele bătrânului, dădu din mâini, își acoperi fața cu palmele și se prăbuși pe scaun, zbatându-se cuprins de o criză de isterie, cutremurat tot de un plâns mut, sfâșietor. Asemănarea cu maică-sa era atât de uluitoare, încât bătrânul rămase pur și simplu înmărmurit.

— Ivan, Ivan, apa, iute, apă! Așa făcea și ea, exact așa! Întocmai ca maică-sa! Ia o gură de apă și stropește-l, așa o potoleam și pe ea. Din cauza maică-sii, numai din cauza ei s-a tulburat... Îi șopti el lui Ivan.

— Mi se pare c-a fost și mama mea, dumneata ce crezi? Izbucni deodată Ivan, mâniaș și disprețuitor.

Bătrânul tresări sub privirea lui, ce scăpară scânteii. Și în momentul acela se petrecu ceva tot atât de ciudat, ceva ce nu ținu mai mult de o clipă: bătrânul, pe cât se pare, uitase cu desăvârșire că Alioșa și cu Ivan avuseseră aceeași mamă...

— Cum maică-ta? Murmură el zăpăcit. De ce spui așa? Despre care mamă vorbești?... Parcă ea... Ei, fir-ar să fie! Așa e, a fost și maică-ta! Auzi drăcie! Unde mi-era capul? Niciodată n-am pățit așa ceva, iartă-mă și eu, care credeam că... He-he-he! Se opri. Un zâmbet stupid de om beat îi lăți gura până la urechi.

În momentul acela însă în antreu se stârni o zarvă și o gălăgie nemaipomenită, se auziră strigăte furioase, apoi ușa se trânti de perete și Dmitri Fiodorovici dădu buzna în salon. Speriat, bătrânul se repezi la Ivan:

— Mă omoară, mă omoară. Nu-l lăasă, nu-l lăasă! Țipă el, agățându-se de haina lui Ivan Fiodorovici.

IX – SENZUALII.

Grigori și Smerdiakov se năpustiră în odaie pe urmele lui Dmitri Fiodorovici. Se luptaseră cu el în antreu, încercând să-l împiedice (așa cum le dăduse poruncă Fiodor Pavlovici cu câteva zile mai înainte) să intre înăuntru. Folosindu-se de faptul că în momentul când izbutise să pătrundă în salon Dmitri Fiodorovici se oprise o clipă ca să se uite împrejur, Grigori ocoli masa, trânti cele două canaturi ale ușii din fund ce ducea în celelalte încăperi și se proțâpi în dreptul ei, cu brațele date în lături, ca răstignit, gata să apere intrarea, ca să spunem așa, până la ultima picătură de sânge. Văzând acest lucru, Dmitri scoase un strigat, mai bine zis un răcnet strident și tăbări asupra bătrânului servitor.

— Aha, prin urmare-i acolo! Acolo ați ascuns-o! Dă-te la o parte, ticălosule! Și încercă să-l smucească din loc pe Grigori, care îl îmbrânci cât colo.

Turbat de mânie, Dmitri ridică mâna și-l lovi cu toată puterea. Bătrânul se prăbuși ca mort, iar Dmitri sări peste trupul lui și ieși valvârtej pe ușă.

Palid și tremurând tot, Smerdiakov rămase în salon, în celălalt colț al camerei, strâns lipit de Fiodor Pavlovici.

— E aici, striga Dmitri Fiodorovici, am văzut-o cu ochii mei când a cotit spre casă, dar n-am apucat să mă țin după ea! Unde este?

Însă în momentul în care fecioru-său țipase: „E aici!” se întâmplă ceva cu totul inexplicabil cu Fiodor Pavlovici. Ca prin farmec, orice urmă de spaimă îl părăsi.

— Puneți mâna pe el, țineți-l! Urlă el și se repezi după Dmitri Fiodorovici. Grigori se ridică de jos, încă buimac din pricina loviturii. Ivan Fiodorovici și Alioșa alergară după bătrân. În cea de-a treia cameră se auzi deodată un zgomot, ca și cum s-ar fi prăbușit ceva pe jos, făcându-se zob: era un vas mare de sticlă (fără prea mare valoare) așezat pe un soclu de marmură, pe care Dmitri Fiodorovici îl răsturnase din fugă.

— Șo pe el! Prindeți-l! Ajutor! Țipa bătrânul.

Ivan Fiodorovici și Alioșa îl ajunseră din urmă și de bine, de rău, îl făcură să se întoarcă în salon.

— De ce te ții după el? Vrei să te omoare? Se răsti mânios Ivan Fiodorovici.

— Vanecika, Lioșecika! Înseamnă că Grușenka e aici! Ați auzit, zicea c-a văzut-o când a intrat...

I se puse un nod în gât. Nu se aștepta ca Grușenka să vină chiar în ziua aceea și vestea c-ar fi în casă îl făcuse dintr-o dată să-și iasă din minți. Tremura din toate încheieturile și, văzându-l, ai fi zis că înnebunise.

— Păi ce, n-ai fi văzut-o dacă ar fi venit? Îi strigă Ivan.

— O fi intrat prin dos?

— Ușa e încuiată și cheia e la dumneata în buzunar... Dmitri se înapoie în salon. Găsise, firește, ușa din dos încuiată. Și cheia, într-adevăr, se afla în buzunarul lui Fiodor Pavlovici. Pretutindeni toate ferestrele erau de asemenea închise; prin urmare, Grușenka nu avea pe unde să intre și nici pe unde să iasă.

— Pune mâna pe el! Strigă din nou cu un glas pițigăiat Fiodor Pavlovici când dădu iarăși cu ochii de feciorul cel mare. Mi-a furat banii din dormitor!

Și, smulgându-se din brațele lui Ivan, se repezi la Dmitri. Acesta însă ridică mâinile și, înșfăcându-l de cele două smocuri de păr care i se mai păstrasera pe tâmple, îl smuci zdravăn și-l buși de podele. După care îl mai lovi de câteva ori cu tocul încălțăminteii în obraz. Bătrânul gemu sfâșietor. Deși nu era așa de voinic ca fratele lui, Ivan Fiodorovici îl cuprinse în brațe și-l târi de lângă bătrân. Alioșa, încordându-și toate puterile, îi sări în ajutor, ținându-l pe Dmitri din față.

— Ce faci, nebunule, vrei să-l omori?! Răcni Ivan.

— Așa-i trebuie! Țipă Dmitri gâfâind. Nu-i nimic dacă a scăpat cu zile acum, mai vin eu pe aici și, până la urmă, tot îi vin de hac! N-o să-l puteți păzi.

— Dmitri! Pleacă, pleacă, imediat! Strigă autoritar Alioșa.

— Aleksei! Spune-mi tu, numai în tine am încredere; Grușenka a fost adineauri aici sau n-a fost? Am văzut-o cu ochii mei cum a trecut drumul încoace, când a ieșit din ulicioară. Am strigat-o și atunci a fugit...

— Îți jur că n-a fost aici și că nimeni n-o aștepta astăzi!

— Dar am văzut-o cu ochii mei... Înseamnă că ea... Lasă, că aflu eu numaidecât unde e! La revedere, Aleksei! Nici o vorbă lui Esop despre bani, du-te chiar acum la Katerina Ivanovna și zi așa cum ți-am poruncit: „M-a trimis să-ți spun: rămâi cu bine, mă-nțelegi? Rămâi cu bine! Auzi tu: rămâi cu bine și basta!” și încearcă să-i descrie scena.

În vremea asta, Ivan și Grigori apucaseră să-l ridice pe bătrân de jos și să-l așeze într-un fotoliu. Avea tot obrazul însângerat, însă era lucid și sorbea fiecare cuvânt al lui Dmitri. Avea mereu impresia că Grușenka se ascunde undeva în casă. Înainte de a ieși din salon, Dmitri Fiodorovici îi aruncă o privire plină de ură.

— Nu-mi pare rău câtuși de puțin că te-am umplut de sânge! Strigă el. Ferește-te, bătrâne, vezi să nu ți se spulbere visul, pentru că și eu am unul! Te blestem și... Nu mai vreau să știu în vecii vecilor că-ți sunt fiu!... Și ieși ca o furtună pe ușă.

— E aici, nu se poate, trebuie să fie aici! Smerdiakov, Smerdiakov, abia horcăia bătrânul, chemându-l cu degetul pe Smerdiakov.

— Nu-i aici, bătrân nebun ce ești! Se răsti la el, furios, Ivan. Poftim, a leșinat! Apă, un prosop! Mișcă, Smerdiakov!

Smerdiakov alergă după apă. Fiodor Pavlovici fu dezbrăcat, dus în dormitor și întins pe pat. Îi înfășurară capul cu un prosop ud. Slăbit din pricina coniacului, a emoțiilor puternice și a loviturilor pe care le primise, bătrânul, cum puse capul pe pernă, închise ochii și ațipi. Ivan Fiodorovici și Alioșa se înapoiară în salon. Smerdiakov se pregătea tocmai să ducă afară cioburile vasului spart, în timp ce Grigori sta lângă masă, întunecat la față și cu ochii pironiți în pământ.

— Ar trebui să-ți pui ceva rece la cap și să te culci și tu, îl sfătui Alioșa. Lasă, că avem noi grijă de el; fratele meu te-a lovit rău... În cap.

— A îndrăznit să dea în mine! Rosti răspicat și cu obida Grigori.

— A îndrăznit să dea și în tata... Nu numai în tine! Răspunse Ivan cu o strâmbătură.

— L-am scăldat în covată... Și el cum a putut... Repetă Grigori.

— Pe naiba, dacă nu l-aș fi smuls din mâinile lui, poate că-l omora. Crezi că mult îi trebuie lui Esop? Îi șopti Ivan lui Alioșa.

— Doamne ferește! Exclamă acesta.

— De ce Doamne ferește? Urmă pe același ton Ivan, cu fața crispată de ură. O lighioană înghite pe alta. Și cale bună...

Alioşa se scutură ca străbătut de un fior.

— În ce mă priveşte, probabil că aş face totul ca să împiedic un omor, așa cum am făcut și acum. Rămâi aici, Alioşa, eu mă duc să fac câțiva pași prin curte, mă doare capul.

Alioşa se duse în iatacul bătrânului și rămase acolo, după paravan, la căpătâiul lui, mai bine de o oră. La un moment dat, taică-său deschise ochii și se uită la el, căutând parcă să-și adune gândurile și să cumpănească ceva în minte. O neliniște cumplită i se zugrăvi pe față.

— Alioşa, șopti el îngrijorat, unde-i Ivan?

— În curte, îl doare capul. Ne păzește.

— Dă-mi oglinjoara, e acolo, ad-o îcoace!

Alioşa îi întinse o oglinjoară rotundă pe care o găsi pe scrin. Bătrânul se privi: i se umflase nasul și pe frunte, deasupra sprâncenei stângi, se zărea o vânătaie zdravănă.

— Ce zice Ivan? Alioşa, dragul meu, singurul meu copil, mi-e frică de Ivan; mi-e frică de el mai mult decât de celălalt. Numai de tine nu mi-e teamă...

— Nici de Ivan nu trebuie să te temi. E iute la mânie, dar să știi c-o să te apere.

— Alioşa și celălalt? A șters-o la Gruşenka, nu-i așa? Dragul meu, îngerăşule, spune-mi adevărul: adineauri Gruşenka a fost aici sau n-a fost?

— Nimeni n-a văzut-o. A fost numai o părere, nici n-a dat pe aici!

— Dacă Mitka vrea să se însoare cu ea, n-are decât!

— Dar n-o să vrea ea să-l ia.

— N-o să-l ia, nu, n-o să-l ia, n-o să-l ia, îți spun eu! Pentru nimic în lume n-o să-l ia!... Repeta întruna bătrânul, ca și cum lucrul acesta i-ar fi făcut o plăcere deosebită. Fericit, apuca mâna lui Alioşa și i-o strânse la piept. Ochii îi sclipeau, înlăcrimați. Știi, iconița aceea a Născătoarei, despre care vorbeam adineauri, ia-o și ține-o tu. Poți să te întorci la mănăstire, îți dau voie... Am glumit, nu te supăra... Mă doare capul, Alioşa... Lioşa, hai, împacă-mi inimioara, îngerăşule și spune-mi adevărul!

— Tot mai vrei să știi dacă a fost ori nu aici? Rosti îndurerat Alioşa.

— Nu, nu, nu, te cred pe cuvânt, dar uite ce-aş vrea: du-te tu la Gruşenka, sau fă în așa fel ca s-o vezi; descoase-o, auzi tu, descoase-o, caută să afli din doua cuvinte, ghicește după ochii ei la cine vrea să se ducă: la el ori la mine? Cum? Ce-ai zis? Hai, spune, poți ori nu poți?

— Am s-o întreb, dacă o văd, murmură Alioşa peste măsură de încurcat.

— Nu, ție n-o să-ți spună nimic, îi luă vorba din gură bătrânul, e o șerpoaică. O să-ți sară de gât și o să-ți spună că vrea să rămână cu tine. Nu știi ce ființă vicleana și nerușinată e! Nu, nu, tu nu te poți duce la ea!

— Și nici n-ar fi frumos, tată, zău, n-ar fi frumos deloc!

— Unde te-a trimis el adineauri, când a strigat: „Du-te” și a luat-o la goană?

— La Katerina Ivanovna.

— După bani? Te-a trimis să-i ceri bani?

— Nu, nu după bani.

— E lefter, n-are o para chioară. Ascultă-mă, Alioșa, eu am să stau noaptea asta și am să chibzuiesc. Tu du-te, vezi, poate c-o întâlnești... Vino iar, mâine, de dimineață, auzi, să vii neapărat. Mâine am să-ți spun vreo două vorbe, ai să vii?

— Da.

— Dacă vii, fă-te că ai venit așa, singur, ca să mă vezi. Nu trebuie să știe nimeni că eu te-am chemat. Să nu-i spui nimic lui Ivan.

— Bine.

— Du-te, îngerășule, mi-ai luat apărarea adineauri, asta n-am s-o uit niciodată. Și mâine am să-ți spun două vorbe... Numai că trebuie să mă gândesc...

— Cum te simți?

— Mâine am să fiu pe picioare, sănătos, da, da, sănătos tun!

În timp ce străbătea curtea, Alioșa îl zări pe Ivan stând pe lavița de la poartă; își nota ceva cu creionul în carnețel. Alioșa îi aduse la cunoștință că bătrânul se trezise și era lucid și că-l lăsase să se ducă peste noapte să doarmă la mănăstire.

— Să știi, Alioșa, că mi-ar face mare plăcere să te văd mâine dimineață, spuse Ivan prietenos, ridicându-se pe jumătate de pe bancă.

Alioșa rămase surprins de cordialitatea cu care-i vorbise.

— Trebuie să mă duc mâine la doamna Hohlakova, îi răspunse el. Și poate că și la Katerina Ivanovna, dacă n-o găsesc astăzi acasă...

— Te duci totuși la ea! Să-i spui „rămâi cu bine, rămâi cu bine”! Da? Zâmbi Ivan.

Alioșa se fâstâci.

— Mi se pare că, din urletele lui de adineauri și din câte mi-a mai spus înainte, am cam priceput despre ce-i vorba. Dmitri te-a rugat – nu-i așa?...

— Să te duci la dansa și să-i spui din parte-i. Că. În sfârșit, „că-și ia rămas-bun de la ea”.

— Frate! Cum o să se isprăvească, oare, toată nebunia asta în care au intrat Dmitri și cu tata? Exclamă deodată Alioșa.

— Cine știe?! Poate că-n nici un fel: lucrurile au să se potolească de la sine. Femeia asta trebuie să fie o bestie. În orice caz, deocamdată, trebuie să-l păzim pe bătrân să nu facă un pas afară din casă, iar pe Dmitri să nu intre înăuntru.

— Frate, aș vrea să-ți mai pun o întrebare: crezi oare că orice om are dreptul să-și judece semenii și să hotărască cine merită să trăiască pe lume și cine nu?

— Ce caută aici meritele? De cele mai multe ori întrebarea își află de la sine răspunsul în inima oamenilor, însă nu ținând seama de meritele celorlalți, ci de alte considerente mult mai firești. Cât despre drept, cine nu are dreptul să dorească?

— Da, dar nu moartea altuia.

— Și de ce nu chiar și moartea? Ce rost are să te minți singur, când toți oamenii trăiesc așa și poate nici n-ar fi în stare să trăiască altfel. Te gândeai la ceea ce-am spus mai înainte: „două lighioane care se înghit una pe alta”? Dă-mi voie, în cazul acesta, să te întreb: mă socoti și pe mine capabil la fel ca Dmitri să vărs sângele lui Esop, adică să-l omor? Da?

— Vai de mine, nu, Ivan! Nici nu mi-a trecut prin minte așa ceva! Și nu cred că Dmitri ar putea fi capabil...

— Îți mulțumesc, oricum, zâmbi Ivan. Să știi că totdeauna am să-i iau apărarea. Cât privește dorințele, dă-mi voie să-mi rezerv toată libertatea. La revedere, pe mâine! Nu mă judeca și nu te uita la mine ca la un criminal, adăugă el zâmbind.

Frații își strânseseră cu putere mâinile, așa cum nu și le strânseseră niciodată până atunci. Alioșa simți că fratele său voia să se apropie de el și că făcuse primul pas cu un anumit scop, călăuzit de o intenție precisă.

X – AMÂNDOUĂ ÎMPREUNĂ.

Alioșa părăsi casa părintească mai abătut și mai descurajat decât la venire. Gândurile îi erau răvășite, destrămate; se temea totuși să și le adune și să tragă o încheiere din conflictele dureroase la care asistase în ziua aceea. În sufletul lui stăruia un simțământ ce se îngemăna cu deznădejdea, pe care nu-l mai încercase până atunci. Și dominând totul, se înălța, ca un munte, întrebarea fatală, cea care îl preocupa mai presus de orice, deși nu putea să-i găsească nici un răspuns: cum se va sfârși toată încurcătura cu femeia aceea îngrozitoare, încurcătură în care tatăl și fratele său Dmitri erau amândoi amestecați? Cu puțin mai înainte fusese martor la ciocnirea lor. Era acolo, doar, și-i văzuse față în față. Singurul, pe drept cuvânt, nefericit, cumplit de nefericit, nu era decât Dmitri: pe el îl pândeau adevărata nenorocire. Și pe lângă el mai erau și alții pe care lucrurile acestea îi priveau mult mai mult decât și-ar fi închipuit. Situația lua o întorsătură aproape enigmatică. Fratele său Ivan făcuse primul pas, vrând să se apropie de el, așa cum își dorise până atunci din tot sufletul și acum faptul acesta îl speria. Dar femeile acelea? Ciudat, deunăzi, când pornise spre Katerina Ivanovna, se simțise teribil de stingherit, așa cum nu mai era în clipa de față: dimpotrivă, se grăbea să ajungă acolo, ca și cum ar fi așteptat din partea ei un sfat, un îndemn sau o îndrumare. Și totuși, parcă îi venea și mai greu acum să-i transmită ceea ce îl rugase Dmitri; chestiunea celor trei mii de ruble fusese definitiv lichidată și prăbușirea lui Dmitri, care se socotea dezonorat și pierduse orice speranță, era desigur inevitabilă. Pe lângă aceasta, fratele său îi ceruse să descrie scena petrecută în casa tatălui lor!

Era ora șapte seara când Alioșa plecase cu gândul de a se duce la Katerina Ivanovna și afară începuse să se întunece. Katerina Ivanovna locuia într-o casă încăpătoare și confortabilă de pe Strada Mare. Alioșa știa că stătea cu două mătuși. Una dintre ele era mătușa Agafiei Ivanovna, o făptură tăcută, care, împreună cu sora ei vitrega, îi făcuse toate voile atunci când se întorsese de la pension acasă la tatăl ei. Cealaltă era o cucoana moscovită, simandicoasă și plină de ifose, deși scăpătată. În oraș se vorbea că cele două femei nu ieșeau

din cuvântul Katerinei Ivanovna și ședeau pe lângă ea mai mult așa, pentru decor. Cât despre Katerina Ivanovna, nu se simțea obligată să se supună decât protectoarei sale, generăleasa, care era bolnavă și rămăsese la Moscova, punându-i în vedere la plecare să-i scrie regulat și amănunțit de două ori pe săptămână.

În momentul când Alioșa intră în vestibul, rugând-o pe camerista care-i deschisese ușa să-l anunțe, în salon probabil se și aflase de venirea lui (poate că-l văzuse cineva pe fereastră), fiindcă auzi imediat oarecare forfoteală, pași grăbiți de femeie și foșnet de rochii, ca și cum în aceeași clipă două sau trei persoane se grăbiseră să părăsească odaia. Și nu înțelegea de ce sosirea lui stârnise asemenea agitație. Fu poftit însă numaidecât în salon. Încăperea în care se afla era spațioasă și încărcată cu mobilă, dar fără să aibă nimic din atmosfera saloanelor de provincie. Peste tot, divane și sofale, fel de fel de măsuțe – și mai mici și mai mari – tablouri, vase și lămpi pe mese, flori din belșug și chiar și un acvariu în dreptul ferestrei. Fiind pe inserat, era cam întuneric înăuntru. Totuși Alioșa zări, aruncată pe divanul unde probabil șezuse cineva până atunci, o mantilă de mătase, iar pe masa de alături, doua cești pe jumătate pline cu șocolată, biscuiți, un vas de cristal cu stafide brumării și un altul cu bomboane. Alioșa își dădu seamă că în casă mai erau și alți musafiri, cărora li se făcuse toată această primire și încruntă din sprâncene. În aceeași clipă însă o mână ridică draperia de la ușă și Katerina Ivanovna intră cu pași repezi în odaie, cu un zâmbet fericit, exuberant pe buze și cu brațele întinse. Slujnica aduse îndată și puse pe masă două luminări aprinse.

— Slavă domnului, bine c-ai venit în sfârșit! Toată ziua m-am rugat pentru dumneata ca să vii! Ia loc.

Frumusețea Katerinei Ivanovna îl impresionase pe Alioșa din primul moment, adică în urmă cu trei săptămâni, când fratele sau Dmitri îl adusesese aici să i-l prezinte la stăruințele ei. Cu prilejul acelei întrevederi însă nu apucaseră să schimbe nici câteva cuvinte. Crezând că Alioșa se simte stingherit de prezența ei, Katerinei Ivanovna i se făcuse milă de dânsul și vorbise tot timpul numai cu Dmitri Fiodorovici. Alioșa stătuse deoparte tăcut, în schimb reușise să vadă cât se poate de lămurit o mulțime de lucruri. Fusese surprins în primul rând de aerul autoritar, de atitudinea ei degajată și mândră totodată, de încrederea în sine pe care o dovedea fata aceea trufașă. Toate aceste trăsături erau prea evidente pentru ca Alioșa să se gândească o clipă dacă nu cumva exagerează. Ochii ei mari, negri, arzători i se părură într-adevăr extraordinar de frumoși și într-o perfectă armonie cu obrazul ei prelung, palid, aproape gălbui. Ochii ei însă, ca și gura minunat conturată, aveau un farmec deosebit, pentru care fratele său putea desigur să-și piardă capul, dar care totodată nu puteau să-i întrețină prea multă vreme dragostea. Când, după aceea primă întâlnire, Dmitri se ținuse de el, implorându-l să nu-i ascundă impresia pe care i-o făcuse logodnică lui, Alioșa își mărturisise părerea aproape fără înconjur.

— Ai să fii fericit alături de ea, dar mă tem că... Fericirea asta n-o să-ți aducă liniștea.

— Asta-i, frățioare, femeile ca dânsa rămân așa cum sunt și nu se pleacă niciodată în fața destinului. Așadar, tu crezi că n-am s-o iubesc toată viața?

— Nu, de iubit poate că ai s-o iubești și totuși, alături de ea n-o să fii totdeauna fericit.

Spunându-și părerea, Alioșa roși la gândul că-i scăpase din gură o „neghiobie” pe care numai stăruințele fratelui său îl făcuseră s-o dea în vileag. Mărturisirea lui i se păruse stupidă chiar din clipa când o rostise cu glas tare. Îi era pur și simplu rușine că fusese în stare să-și exprime atât de categoric opinia lui despre o femeie. Cu atât mai surprins fu acum, când, aruncându-și ochii asupra Katerinei Ivanovna, care se grăbea să-i iasă în întâmpinare, simți în adâncul său că s-ar putea foarte bine să se fi înșelat data trecută. Acum obrazul ei era luminat de o bunătate candidă, fără urmă de ipocrizie, de cea mai curată și mai zeloasă sinceritate. Nu mai avea nimic din „mândria și aroganța” care-l uimiseră atunci; pe chipul ei nu se mai oglindeau acum decât energie, noblețe sufletească, curaj și o senină și nestrămutată încredere în propriile sale puteri. Din primul moment când se uită la ea, tânărul își dădu seama că era conștientă de situația tragică a relațiilor dintre dânsa și omul pe care-l iubea și că știa probabil tot, absolut tot, dinainte. Oricum, era într-adevăr curios că, deși pe deplin conștientă de tot ce se întâmpla, mai putea să păstreze pe figură atâta seninătate și atâta încredere în viitor! Alioșa se simți deodată vinovat față de dânsa, vinovat de un lucru săvârșit cu premeditare și în același timp învins și captivat de ea. Pe de altă parte, observă numaidecât că era grozav de tulburată, într-o stare de spirit neobișnuită, vecina cu exaltarea.

— Te-am așteptat fiindcă numai de la dumneata pot afla adevărul, numai și numai de la dumneata!

— Am venit... Murmură Alioșa încurcat. Eu... M-a trimis el...

— A, el te-a trimis, aș fi jurat că-i așa! Acum știi tot, tot! Exclamă Katerina Ivanovna cu o scânteiere în ochi. O clipă, Aleksei Fiodorovici, să-ți spun mai întâi de ce te-am așteptat. Vezi, poate că eu știi mai multe decât dumneata, așa că n-am nevoie să aflu nimic din gura dumitale. Am nevoie de altceva: vreau să știu părerea dumitale personală, ce crezi dumneata despre el, să-mi vorbești deschis, fără să atenuezi nimic, poate chiar brutal (da, oricât de brutal!), să-mi spui, ce părere ai despre el și cum vezi situația lui, acum, după ultima voastră întrevvedere? Poate că-i mai bine așa decât dacă aș căuta să am o explicație între patru ochi cu el, cu atât mai mult cu cât nu vrea să vină pe aici. Ai înțeles ce aștept de la dumneata? Și acum, pentru că te-a trimis la mine (eram sigură că așa o să faci!), mărturisește-mi cinstit care a fost ultimul lui cuvânt...!

— M-a trimis să vă spun din partea lui... Rămas-bun și că n-o să mai vină niciodată pe aici... Vă spune „adio”.

— Rămas-bun? Chiar așa a spus, ești sigur că așa s-a exprimat?

— Da.

— Poate c-a vorbit numai așa, într-o doară, sau la întâmplare, poate c-a greșit cuvântul, o fi spus altceva, adică o fi vrut să spună altceva decât ce a spus...

— Nu, a insistat în mod special asupra expresiei „rămas-bun”. De trei ori m-a rugat să nu uit.

Katerina Ivanovna se aprinse la față.

— Ei, uite, vezi, acum, tocmai acum am nevoie, Aleksei Fiodorvici, de ajutorul dumitale! Am să-ți arăt care-i părerea mea, iar dumneata să-mi răspunzi dacă am ori nu dreptate. Ascultă, dacă vorbele astea pe care te-a rugat să mi le transmiți le-ar fi rostit numai așa, într-o doară, fără să insiste deloc asupra lor, fără să le sublinieze, ar fi însemnat că totul s-a sfârșit între noi... Da, ar fi fost într-adevăr sfârșitul! După cum zici însă a stăruit în mod special asupra lor, mai ales dacă ți-a poruncit să nu uiți cumva să mi le comunici exact așa cum ți le-a spus insistând pe rămas-bun; înseamnă că era tulburat, poate chiar exasperat... Până și el s-a speriat de hotărârea pe care a luat-o! Nu m-a părăsit cu pasul sigur al unui om care știe ce face, ci și-a dat drumul orbește la vale. Faptul c-a apăsat pe acest cuvânt cred că nu era din partea lui decât o bravadă...

— Da, da, așa e, întări cu toată convingerea Alioșa. Acum și mie mi se pare că așa a fost.

— În cazul acesta, înseamnă că el încă nu e cu desăvârșire pierdut! E numai într-un impas, pradă deznădejzii și deci mai pot încă să-l salvez! Stai, nu cumva ți-a vorbit ceva despre niște bani, trei mii de ruble?

— Nu numai că mi-a vorbit, dar tocmai din pricina asta e atât de distrus. Mi-a spus că se simte dezonorat și că, orice s-ar întâmpla de acum încolo, pentru el e totuna, răspunse cu căldură Alioșa, în sufletul căruia începuse să mijească iarăși speranța la gândul că poate, totuși, mai există o ieșire, o punte de scăpare pentru fratele lui. Așadar... Dumneavoastră știți ce-i cu banii? Adăugă el și amuți brusc.

— Știu precis, mai demult. Am telegrafiat la Moscova și mi s-a răspuns că nu s-au primit banii. Înseamnă că nu i-a expediat, dar n-am spus nimic. Abia săptămâna trecută am aflat cât era de strâmtorat. Nu vreau acum decât un singur lucru: să-și dea seama la cine trebuie să vină, cine îi este cel mai credincios prieten. Dar dacă el nu vrea să creadă că are în mine cel mai devotat prieten, n-a căutat niciodată să mă cunoască, nu vede în mine decât femeia! Toată săptămâna m-am frământat gândindu-mă cum să fac să nu-i fie rușine de mine pentru că a cheltuit banii. Adică nu, să-i fie totuși rușine de alții, de toată lumea, de sine însuși chiar, dar nu de mine. Doar lui Dumnezeu îi mărturisește tot ce are pe suflet, fără nici o sfială? Cum de nu și-a dat încă seama ce sunt în stare să îndur pentru el? De ce, de ce n-a reușit încă să mă cunoască? Cum a putut să nu mă cunoască după toate câte s-au întâmplat? Vreau să-l salvez, să-l salvez definitiv. Să uite că sunt logodnica lui! Se teme să nu fie dezonorat în ochii mei! De dumneata nu s-a temut, dumitale ți-a dezvăluit tot! De ce nu m-a socotit niciodată demnă de atâta încredere?

Ultimele cuvinte fură rostite cu lacrimi în glas; și deodată o bufni plânsul.

— Trebuie să vă mai spun, rosti Alioșa cu o voce tremurătoare, ce s-a petrecut adineauri între el și tata. Și-i descrie scena dintre cei doi, povestindu-i cum fusese trimis după bani, cum după aceea Dmitri intrase buzna în casă, snopindu-l în bătaie pe bătrân și cum, în cele din urmă, insistase din nou cu tot dinadinsul să meargă la dansa și să-i spună din partea lui „rămas-bun”... Pe urmă a plecat la femeia aceea... Adăugă Alioșa cu glas scăzut.

Katerina Ivanovna râse nervos.

— Și dumneata crezi că n-aș fi în stare s-o suport și pe femeia aceea? Spuse Katerina Ivanovna cu un răs nervos. Crezi, oare, că n-aș putea să suport? Sunt sigură însă că n-o să se însoare cu ea. Ți închipui cumva că un Karamazov poate fi mistuit o veșnicie de o pasiune ca asta? Fiindcă e vorba numai de patimă aici, nu de iubire. N-o să se însoare cu ea, pentru că ea n-o să se mărite cu el... Și Katerina Ivanovna avu din nou un zâmbet ciudat.

— Poate c-o să se însoare totuși, rosti Alioșa trist, cu ochii în pământ.

— Ți spun eu că n-o să se însoare! Fata aceea e un înger, știi dumneata? Exclamă ea cu o neașteptată ardoare. Este cea mai extraordinară ființă dintre toate ființele extraordinare de pe fața pământului! E într-adevăr o femeie încântătoare, dar în același timp un suflet bun și nobil, un om plin de voință. De ce te uiți așa la mine, Aleksei Fiodorovici? Te surprinde ce-ți spun, sau poate că nu mă crezi? Agrafena Aleksandrovna, îngerașule! Strigă ea deodată, întorcând capul spre odaia de alături. Vino aici, Alioșa e băiat tare cumsecade și cunoaște toate frământările noastre, vino să te vadă!

— Așteptam după perdea să mă chemați, rosti un glas duios, aproape dulceag.

Perdeaua se ridică și... Grușenka în persoană, veselă și încântată, se apropie de masă. Alioșa tresări deodată înfiorat. O privi țință, fără să-și poată lua ochii de la ea. Asta era, vasăzică, femeia aceea îngrozitoare, „bestia”, cum o numise acum o jumătate de ceas Ivan! Și totuși, în fața lui se afla ființa cea mai obișnuită și mai simplă din lume, o femeie blajină, plăcută, nostimă, ce-i drept, dar aidoma tuturor femeilor nostime din lume, adică o femeie „ca toate celelalte”. Era într-adevăr frumoasă, chiar foarte frumoasă, o autentică frumusețe rusească, menită să aprindă multe inimi pătimase. Durdulie, destul de înaltă, deși ceva mai scundă decât Katerina Ivanovna (care era foarte înaltă), Grușenka se mișca lin, fără zgomot, cu mlădieri alintate, în care se simțea aceeași galeșă afectare ca și în glasul ei. Nu avea pasul hotărât și sprinten al Katerinei Ivanovna, ci se apropia de ei plutind ușor, fără zgomot. Parcă nici nu atingea podeaua cu picioarele. Ajungând lângă masă, se lăsă alene într-un fotoliu și tot așa alene îi foșni rochia scumpă de mătase neagră în timp ce-și înfășură cu un gest plin de răsfăț gâtul rotund și alb ca spuma și umerii largi cu un șal scump de lână neagră... Nu putea să aibă mai mult de douăzeci și doi de ani și arăta exact vârsta pe care o avea. Era albă la față, cu o bănuială de umbră trandafirie, cu ovalul figurii ceva mai lat în partea de jos, cu maxilarul inferior puțin ieșit în afară. Buza de sus era foarte subțire, iar cea de jos,

răsfrântă, de două ori mai groasă și parcă umflată. În schimb, părul ei minunat, blond-închis, sprâncenele bogate, negre și o pereche de ochi superbi albaștri-cenușii, adumbriți de gene lungi, l-ar fi făcut chiar și pe omul cel mai distrat sau mai indiferent, furat de șuvoiul mulțimii ieșite la plimbare, în îmbulzeală, să se oprească locului, fascinat și să rămână încă multă vreme cu amintirea ei întipărită în suflet. Ceea ce îl impresiona dintru început pe Alioșa fu mai ales expresia copilăroasă, candidă a chipului său. Avea privirea unui copilaș și tot așa „se bucura” ca un copilaș de orice; se apropiase de masă încântată și acum părea că așteaptă ceva, curioasă și nerăbdătoare ca un copil și în același timp cu o deplină încredere. Îți râdea inima numai când îi vedeau ochii. Și mai avea ceva de care Alioșa nu-și dădea seama lămurit, un farmec pe care totuși îl simțise inconștient: moliciunea și gingășia mișcărilor sale atât de mlădioase, de felină. Cu toate astea, trupul îi era destul de plinuț, de voinic. Șalul nu putea să-i ascundă rotunjimile umerilor bogați, nici pieptul pietros de adolescentă. Trupul acesta părea să tănuiască formele unei Venus din Milo, deși chiar de pe acum întrucâtva exagerate. Cunoscătorii frumuseții feminine rusești ar fi pronosticat cu certitudine, cântărind-o pe Grușenka din ochi, că frumusețea ei, atât de proaspătă acum, la treizeci de ani avea să-și piardă armonia, o să se lăbărteze, că trăsăturile feței i se vor accentua, că-n jurul ochilor și pe frunte vor începe a miji foarte curând crețuri subțiri, că tenul i se va înăspri și pielea i se va înroși, într-un cuvânt, că frumusețea ei era trecătoare, o frumusețe cum poți întâlni destul de frecvent printre femeile ruse. Alioșa, bineînțeles, nu-și pusese asemenea probleme; dar, cu toate că era încă sub vraja acestui chip, avea o senzație penibilă și se întreba cu oarecare părere de rău: de ce oare trăgăna așa cuvintele, de ce vorbea afectat? Găsea probabil că-i mai frumos să gângurească așa, cu nefirești mlădieri în glas, lungind mios silabă pe un ton cântat. Era probabil o deprindere proastă, o fandoseală de un gust cam îndoielnic, mărturie a faptului că fusese crescută într-un mediu vulgar, însușindu-și din copilărie concepțiile mahalalei despre buna-cuviință. Și totuși, felul ei de a vorbi, lungind silabele, i se părea lui Alioșa într-o flagrantă contradicție cu expresia copilăroasă, naivă și fericită a chipului, cu scânteierea senină, de prunc fericit, a ochilor! Katerina Ivanovna o așezase într-un fotoliu în fața lui Alioșa și-i sărutase de câteva ori pătimaș buzele zâmbitoare. Părea îndrăgostită de Grușenka.

— Știi, acum ne-am văzut pentru primă oară, Aleksei Fiodorovici, îi explică ea încântată. Țineam neapărat s-o cunosc, s-o văd, voiam chiar să mă duc la dânsa și uite că mi-a împlinit dorința, a venit ea la mine. Eram sigură că noi două o să descurcăm toate ițele, toate, toate! Îmi spunea mie inima că așa o să fie... M-au rugat să renunț, să nu fac pasul ăsta, dar presimțeam că asta e singura ieșire, și, cum vezi, n-am greșit. Grușenka mi-a explicat tot, toate intențiile ei; ca un înger blând a coborât la mine și mi-a adus împăcarea și bucuria...

— Domnișoara, bună și dulce cum e, nu s-a socotit înjosită să vorbească cu mine, gânguri Grușenka, păstrând pe buze același surâs drăgălaș, fericit.

— Să nu te mai prind că vorbești așa, zâna mea fermecată! Stai, încă o guriță. Uite, buză de jos parcă-i puțin umflată, s-o sărutăm, ca să se umfle mai tare, uite așa și așa și așa... Privește-o, Aleksei Fiodorovici, e ca un înger picat din cer, simți cum îți râde inima numai când te uiți la ea.

Alioșa roși în timp ce un tremur mărunț, aproape insesizabil, îi învăluia trupul...

— Prea mă răsfățați, frumoasă domnișoară și zău dacă merit atâta alintare!

— Nu merită! Auzi, că nu merită! Tocmai ea! Exclamă cu aceeași exaltare Katerina Ivanovna. Nu știi dumneata, Aleksei Fiodorovici, ce căpșor năstrușnic avem noi și ce inimioară mândră, oho, tare mândră, care face numai ce-i place! Nu cunoști sufletelul nostru, Aleksei Fiodorovici, cât e de nobil și de generos, așa-i că nu-l cunoști? Numai că, din păcate, n-am avut parte de fericire. Am jertfit totul, da, da, fără nici o șovăire, unui om care cine știe dacă merita așa ceva, sau poate că era prea ușuratic. Fiindcă a fost un om în viața noastră, un ofițer, care ne-a furat inimioara și atunci i-am dăruit tot, tot; asta a fost mai demult, acum vreo cinci ani, pe urmă ne-a părăsit și s-a însurat cu alta. Acum e vădov, ne-a scris c-o să vină aici după noi. Află că toată viața numai pe el l-am iubit, numai și numai pe el! O să vină și Grușenka o să fie iar fericită, după ce cinci ani – gândește-te că sunt cinci ani la mijloc – a fost vai de sufletul ei! Dar cine ar putea să ne reproșeze ceva, cine ar putea să se laude că ne-ar fi câștigat bunăvoința? Doar bătrânul acela șchiop, negustorul; acela însă a fost mai curând ca un tată pentru noi, un ocrotitor. Ne-a găsit în pragul disperării, zbuciumată, părăsită de omul pe care l-am iubit atât... Voiam tocmai să ne facem seama, să ne înecăm și bătrânul acela ne-a scăpat de la moarte, da, ne-a scăpat!

— Nu știu de ce mă apărați așa, frumoasă domnișoară, prea sunteți grăbită în toate! Ciriți Grușenka.

— Eu să te apăr? Pot eu să te apăr oare? Cum crezi că mi-aș permite așa ceva? Grușenka, îngerașule, dă-mi mânuța încoace. Ia uite numai ce mânuță mică și durdulie, Aleksei Fiodorovici, ți-e mai mare dragul s-o privești! O vezi? Ea mi-a adus fericirea, m-a înviat din morți și am s-o sărut și pe-o parte și pe alta, uite-așa, și-așa și iar așa!

Și Katerina Ivanovna, care părea beată de fericire, sărută de trei ori mânuța într-adevăr încântătoare, dar poate puțin cam grăsulie a Grușenkăi. Iar Grușenka stătea cu mâna întinsă și râdea nervos, încântată, într-o cascadă de sunete, contemplând-o pe „frumoasa domnișoară”; era evident că-i făcea o deosebită plăcere s-o vadă sărutându-i-o. „E prea exaltată!” se gândi Alioșa, îmbujorându-se; inima îi zvâcnea neliniștită.

— De ce vreți să mă faceți să roșesc, frumoasă domnișoară, sărutându-mi mâna de față cu Aleksei Fiodorovici?

— Cum aș putea să vreau așa ceva? Se miră Katerina Ivanovna. Vai, scumpa mea, ce greșit mă înțelegi!

— Poate că nici dumneavoastră, frumoasă domnișoară, nu mă înțelegeți, poate că sunt mult mai rea decât vă închipuiți. Fiindcă sunt rea, nu fac decât ce-mi place mie. Pe Dmitri Fiodorovici eu l-am prins în mreje numai așa, ca să-mi bat joc de el.

— Și acum tot dumneata o să-l scapi! Mi-ai dat cuvântul. O să-i explici – nu-i așa?

— O să-i arăți că iubești pe altul, că-l iubești de mult și că vrea să se însoare cu dumneata...

— Ba nu, nu v-am promis nimic. Dumneavoastră mi-ați spus să fac așa, eu însă n-am promis nimic.

— Vrei să spui că nu te-am înțeles bine? Rosti Katerina Ivanovna cu un glas înfundat și pălind ușor. Mi-ai promis...

— Ba nu, domnișoară, îngeraș, nu, nu v-am promis nimic! Îi tăie vorbă Grușenka domol și cu același glas cumpănit și aceeași senină candoare zugrăvită pe figură. Uite, acum poți să-ți dai seama, domnișoară, că sunt rea și fac numai ce-mi place! Dă, dă, așa e, nu fac decât ce-mi trăsnește prin cap. Poate că v-am promis ceva, nu zic nu, mai adineauri, dar acum stau și mă gândesc: dar dacă mi-o plăcea el iar, adică Mișea, fiindcă mi-a plăcut o dată tare mult, aproape o oră întreagă. Și cine știe dacă n-o să mă duc chiar acum la el să-i spun să rămână la mine de azi încolo... Vedeți, așadar, ce schimbătoare sunt...

— Bine, dar adineauri spuneai... cu totul altceva... Abia putu să îngâne Kăterina Ivanovna.

— Ah, adineauri! Ei, ce să-i faci, păcătoasa asta de inimă se moaie numaidecât. Când mă gândesc prin câte a trecut, săracul, din pricina mea! Și dacă, ducându-mă acasă, mi se face iarăși milă de el... Atunci?

— Nu m-aș fi așteptat...

— Ei, domnișoară, domnișoară, ce suflet bun și nobil aveți! Acum cine știe dac-o să mă mai îndrăgiți, așa proastă cum sunt și cu firea ăsta păcătoasă a mea!... Dați-mi mânuța asta dulce, de îngeraș, drăguță domnișoară, se rugă ea duios, luând mâna Katerinei Ivanovna cu un fel de evlavie. Dați-mi-o, scumpă domnișoară, ca s-o sărut, așa cum ați sărutat-o pe a mea. De trei ori mi-ați sărutat-o, țineți minte? Poate c-ar trebui la rândul meu să v-o sărut de trei sute de ori ca să fim chit. Ce să-i faci, ce-o fi o fi, Dumnezeu cu mila! Poate c-am să fiu roaba dumneavoastră și am să caut să vă fac pe plac în toate cele, întocmai ca o roabă. Și acum, fie ce-o fi, cum o vrea Dumnezeu, fără nici un fel de legăminte și promisiuni! Mânuța asta, ah, mânuța asta dulce! Domnișorica mea scumpă, zână mea din povești, frumoasă cum nu e alta pe lume! Grușenka duse încet la buze mâna Katerinei Ivanovna cu un gând, ce-i drept, cam ciudat: ca „să fie chit”, înapoiindu-i sărut pentru sărut.

Katerina Ivanovna nu-și retrase mâna; asculta cu un grăunte de speranță promisiunea din urmă și ea tot atât de curios formulată, a Grușenkăi, care se arăta gata să i se supună în totul „ca o roabă”; și se uita țintă în ochii ei, care păstrau aceeași expresie candidă, încrezătoare, aceeași seninătate și voie

bună... „Poate că-i prea naivă!” se gândi Katerina Ivanovna cu o licărire de nădejde. Între timp, Grușenka, fermecată de „mănuța ei dulce”, o ducea încet-încet la gură. În momentul când însă era gata s-o atingă cu buzele, se opri câteva clipe, ca și cum ar fi chibzuit ceva.

— Știți ceva, dragă domnișoară, îngeraș scump... Rosti ea deodată cu cel mai duios și mai dulce glăscior. Totuși, n-am să vă sărut mănuța! Și Grușenka izbucni într-un râs sprintar, zglobiu.

Katerina Ivanovna tresări.

— Cum vrei... Dar de ce?

— Ca să-ți aduci aminte că mi-ai sărutat mănuța și eu nu ți-am sărutat-o! O licărire ciudată îi fulgeră în privire. Se uită drept în ochii Katerinei Ivanovna.

— Neobrăzată! Șopti Katerina Ivanovna, ca și cum s-ar fi luminat deodată ceva în mintea ei și sări în picioare roșie ca focul de mânie. Grușenka se sculă și ea tacticos.

— Am să-i spun și lui Mișea că mi-ai sărutat mănuța, dar că eu n-am catadicsit să ți-o sărut. Ce-o să mai rădă!

— Ieși afară, ticăloaso!

— Vai, ce rușine, domnișoară, ce rușine, nu m-aș fi așteptat să aud asemenea cuvinte din gura dumitale, drăguță domnișoară, nu-i frumos!

— Ieși afară, creatură de vânzare! Urlă Katerina Ivanovna. Toată față i se schimonosise și tremura.

— Ei, asta-i bună, ba nu zău, creatură de vânzare! Da dumneata ce erai când umblai după parale prin casele burlacilor pe înserat, spune, nu te duceai să-ți pui frumusețea la mezat, ce, parcă eu nu știu?!

Katerina Ivanovna dădu un țipăt și poate ca ar fi tăbărat asupra ei dacă Alioșa n-ar fi reținut-o cu toată puterea.

— Nici un pas, nici un cuvânt! Lăsați-o în pace, nu-i mai răspundeți nimic, o să plece singură, o să plece chiar acum!

În aceeași clipă, alarmate de țipătul Katerinei Ivanovna, cele două mătuși și fata din casă năvăliră în odaie. Câteșitrele se repeziră spre ea.

— Am să plec, zise Grușenka, luându-și mantila de pe divan. Alioșa, dragul meu, nu vrei să mă conduci?

Alioșa își împreună mâinile a rugă.

— Pleacă, pleacă mai repede!

— Alioșenka, iubitele, condu-mă, te rog! Am să-ți spun ceva drăguț, drăguț de tot! Numai pentru tine, Alioșenka, am făcut tot cercul ăsta. Hai, scumpule, vino cu mine, să vezi că n-o să-ți pară rău!

Alioșa se întoarse, frângându-și mâinile. Grușenkă dispăru pe ușă, râzând în hohote.

Katerina Ivanovna se zbătea pradă unei crize de nervi. Plângea cu sughituri, se înăbușea mereu. Toată lumea forfotea în jurul ei.

— Nu ți-am spus eu?... O dojenia cea mai în vârstă dintre mătuși. Am căutat să te împiedic cu orice chip să faci pasul ăsta... Prea ești inimoasă... Nu

înțeleg, zău, cum de ți-a putut trece prin minte așa ceva! Ce știi tu de ce poate fi în stare o lepădătură ca asta, care se spune că-i mai mârșavă ca toate... De, cine poate să-ți țină piept, prea ești încăpățânată, fetițo, nu faci decât ce te taie capul!

— Este un tigru! Răcnea Katerina Ivanovna. De ce m-ai oprit, Aleksei Fiodorovici? Ah, ce bătaie i-aș fi tras!

Nu mai era în stare să se stăpânească în fața lui, sau poate nici nu voia să se stăpânească.

— Ar trebui bătută cu biciul de către călău, pe eșafod, în fața lumii întregi...!

Alioșa începu a se retrage spre ușă.

— Doamne! Strigă deodată Katerina Ivanovna, înălțându-și brațele către cer; dar el, el! Cum a putut să se poarte atât de urât cu mine, atât de neomenos?... I-a povestit tot lepădăturii ăsteia, tot ce s-a întâmplat atunci, în ziua aceea nenorocită, fie blestemată în veci! „Te duceai să-ți pui frumusețea la mezat, drăguță domnișoară!” știe tot, tot! Fratele dumitale este un ticălos, Aleksei Fiodorovici!

Alioșa ar fi vrut să-i spună ceva, dar nu găsea nici un cuvânt. Și simțea cum i se strânge inima dureros.

— Pleacă, Aleksei Fiodorovici! Mi-e rușine, mă simt îngrozitor de prost! Măine... Te implor în genunchi, vino mâine! Nu mă judeca, te rog, iartă-mă, nu știu încă ce am să fac!

Alioșa ieși în stradă împleticindu-se. Îi venea și lui să plângă, așa cum plângea ea. Servitoarea îl ajunse din urmă.

— Domnișoara a uitat să vă dea biletul acesta din partea doamnei Hohlakova, îl are la dumneaei de la prânz.

Alioșa primi cu un gest automat micul plic roz și, inconștient de ceea ce face, îl vârî în buzunar.

XI – ÎNCĂ O REPUTAȚIE PIERDUTĂ.

Din oraș și până la mănăstire era cale de o verstă, ba poate chiar ceva mai mult. Alioșa porni grăbit pe drumul care la ora aceea era pustiu. Se lăsase noaptea și abia dacă puteai să deslușești ceva la treizeci de pași mai încolo. La jumătatea drumului era o răscruce. Acolo, sub o răchită singuratică, se zărea ceva ca o umbră de om. Când Alioșa ajunse în dreptul copacului, mogâldeța o zbughi din loc, repezindu-se asupra lui cu un urlet sălbatic:

— Banii sau viața!

Alioșa tresări înfricoșat.

— Mițea! Exclamă el cu mirare.

— Ha-ha-ha! Te-ai speriat? Mă gândeam: unde să-l aștept? Lângă casa ei? Acolo sunt trei drumuri care se despart, puteai să treci pe lângă mine fără să te văd. Atunci m-am hotărât să te aștept aici. Știam în orice caz că n-ai pe unde s-o iei prin altă parte, fiindcă alt drum nu există până la mănăstire. Hai, spune-mi ce-a fost, adevărul adevărat, strivește-mă ca pe un gândac... Dar ce ai?

— Nimic, frățioare... M-am speriat, atâta tot. Vai, Dmitri! Alioșa izbucni în plâns, simțea de mult nevoia să se descarce, dând drumul lacrimilor; iar acum, dintr-o dată, parcă se frânsese ceva în pieptul lui. Adineauri l-ai umplut de sânge pe tata... Era cât pe-acți să-l omori... L-ai blestemat... Și acum... Acum îți arde de glumă... Banii sau viața!

— Ei și? Nu se cade? Sau crezi că nu se potrivește cu situația?

— Nu... Nu... Am zis și eu așa...

— Stai. Privește ce noapte: e întuneric beznă și norii ăștia și vântul care s-a stârnit! M-am ascuns aici sub copac să te aștept, și-n vremea asta mă gândeam (să mă bată Dumnezeu dacă nu-i așa), de ce să mă chinuiesc, la ce bun să mai aștept? Uite copacul, am o batistă, am cămașa, tocmai bine ca să încropesc o funie și, dacă o mai innădesc cu bretelele, de ce să mai fac umbră pământului, de ce să-l mai pângăresc cu ticăloșia mea? Apoi te-am auzit venind, Doamne, parcă m-am luminat deodată; uite, zic, mai există totuși un om pe care-l iubesc, omulețul acela de colo, frățiorul meu drag, mai drag decât orice pe lumea asta, singurul om pe care-l iubesc cu adevărat! Și am simțit că țin atât de mult la tine în clipa aceea, că m-am gândit: am să mă arunc de gâtul lui! Dar tot atunci mi s-a năzărit și ideea asta neroadă: „Ia hai să-l sperii; așa, ca să mai râdem puțin!” și am țipat ca un dobitoc ce sunt: „Banii sau viața!” Iartă-mă, te rog, pentru tâmpenia asta, nu știi ce m-a apucat, dar să știi că în sufletul meu totul e... așa cum trebuie să fie... Ei, fir-ar să fie, haide, dă-i drumul, spune odată ce a fost acolo! Ce a spus? Lovește-mă, calcă-mă în picioare, nu-ți fie milă de mine! S-a înfuriat rău?

— Nu, nu, a fost altceva... Mițea, nici nu-ți închipui ce s-a întâmplat. Le-am găsit acolo... pe amândouă.

— Care amândouă?

— Am găsit-o pe Grușenka la Katerina Ivanovna. Dmitri Fiodorovici rămase înmărmurit.

— Nu se poate! Strigă el. Aiurezi! Grușenka la ea?! Alioșa îi povesti tot ce se petrecuse din momentul în care intrase în salonul Katerinei Ivanovna. Vorbi cam zece minute, poate nu tocmai curgător și ordonat, dar izbutind totuși să-i redea îndeajuns de clar peripețiile, cuvintele și gesturile mai semnificative și să-i împărtășească destul de sugestiv – uneori printr-o simplă observație – propriile lui impresii. Dmitri îl asculta în tăcere, cu ochii ațintiți drept înainte. Avea o privire fixă, neliniștitoare, dar Alioșa își dădea seama că înțelegea tot, că vedea în sinea lui lămurit tot ce se întâmplase. Pe măsură ce povestirea se depăna, pe chipul lui Dmitri Fiodorovici se așternea o umbră nu atât mohorâtă, cât amenințătoare. Încruntat, cu dinții încleștați, privirea lui devenea parcă din ce în ce mai fixă, mai îndărătnică, mai feroasă... Cu atât mai neașteptată fu, așadar, schimbarea ce se petrecu subit un moment mai târziu, când, aproape fulgerător, figura lui până atunci mânioasă și înfricoșătoare se destinse deodată, gura i se descleștă și Dmitri Fiodorovici izbucni în cel mai impetuos, cel mai sincer hohot de râs. Râdea cu atâta poftă, încât se cutremura tot și o bună bucată de vreme nu fu în stare să scoată o vorbă.

— Și zi așa, nu i-a pupat mânuța! A șters-o fără să i-o fi pupat! Strigă el cuprins de o exaltare bolnăvicioasă, s-ar putea spune aproape insolentă, dacă n-ar fi fost atât de spontană. Și cealaltă zici că urla și c-a făcut-o tigrul! Chiar așa, tigrul și este! Care va să zică, s-o urce pe eșafod? Ba bine că nu, n-ar strica, zău, n-ar strica, sunt exact de aceeași părere, asta și merită! Numai că, vezi tu, frățioare, eșafodul o fi el bun la ceva, dar mai întâi ar trebui să se lecuiască. O, da, o văd foarte bine pe această regină a nerușinării, povestea asta cu mânuța o arată așa cum e, o scorpie infernală! Regina tuturor scorpionilor, câte or fi existând pe fața pământului! Este într-adevăr extraordinară în felul ei! Și zici c-a fugit acasă? Eu... Ah... Mă duc imediat la ea! Alioșka, nu mi-o lua în nume de rău și eu cred tot așa, că nu merită decât să-i pui ștreangul de gât și încă ar fi prea puțin...

— Dar Katerina Ivanovna? Întreba întristat Alioșka.

— Și pe ea o văd, o văd toată, așa cum poate n-am văzut-o niciodată! Exact așa ca și cum aș fi descoperit cele patru continente ale lumii, vreau să zic cele cinci continente {43}. Auzi ce i-a dat prin gând! E ea întregă, așa cum o știu, Katenka, eleva de pension, care, din mărinimie, ca să-și scape tatăl din impas, nu s-a temut să meargă acasă la un ofițer imbecil, un mitocan, știind că s-ar putea să aibă de înfruntat cele mai josnice insulte! Dar câtă mândrie în nevoia asta aprigă de a pune totul în joc, de a arunca mânușa destinului, de a merge până în pânzele albe! Spui că mătușa ei a încercat s-o oprească? Știi, mătușica asta este și ea tot un fel de zbir, soră bună cu generăleasa de la Moscova; umbla și ea tot așa, cu nasul pe sus, mai dihai chiar decât soră-sa, până ce bărbatu-său a fost prins c-a băgat mâna în banii statului, drept care a pierdut tot ce avea – și moșia și tot; și de unde până atunci soțioara dumnealui era țanțoșă de nu-i găseai pereche, dintr-o dată i-a căzut nasul și nu l-a mai ridicat nici până azi. Și zici c-a încercat s-o oprească și Katia n-a vrut s-o asculte? „Sunt în stare să răzbesc oriunde, totul mi se pleacă până la picioare! Dacă vreau, pot s-o vrăjesc și pe Grușenka!” și știi, credea într-adevăr că poate, se bizuia prea mult pe talentele ei! De, cine-i de vină? Îți închipui cumva că intenționat a sărutat cea dintâi mâna Grușenkăi, că avea cine știe ce planuri ascunse? Nu, s-a îndrăgostit pur și simplu de Grușenka, ba nu, nu de Grușenka, ci de visul pe care-l urzise, de iluzia ei, gândindu-se tot timpul în sinea sa: e visul meu, e iluzia mea! Alioșka, frățioare, spune-mi, zău, cum ai reușit să scapi de ele când sunt așa cum sunt? Ți-ai ridicat antierul și-ai rupt-o la fugă, nu? Ha-ha-ha!

— Mi se pare că nu-ți dai seama, frate, cât de adânc ai jignit-o pe Katerina Ivanovna povestindu-i Grușenkăi tot ce s-a întâmplat în ziua aceea, lucruri pe care Grușenka n-a găsit ceva mai bun de făcut decât să i le arunce în față: „Te duceai pe inserat acasă, la burlaci, să-ți pui frumusețea la mezat!” Există oare insultă mai grea pentru o femeie? Pe Alioșka îl chinuia gândul că fratele său se bucura parcă în sine de umilința Katerinei Ivanovna, deși era cu neputință de crezut.

— Ba! Dmitri Fiodorovici se încruntă, luându-și o mutră fioroasă și deodată se plesni cu palma peste frunte. Deși Alioșa îi istorisise totul din fir-a-păr, arătându-i cum fusese insultată Katerina Ivanovna și pomenindu-i și de ceea ce-i strigase la urmă: „Fratele dumitale este un ticălos!”, abia acum parcă se dumirea. Da, așa este, mi se pare că i-am povestit Grușenkăi despre „ziua aceea nenorocită”, cum zice Katia. Da, da, știu bine că i-am povestit, mi-aduc aminte! Asta s-a întâmplat tot acolo, la Mokroe, eram beat, țigăncile cântau... Dar am plâns cu lacrimi amare și m-am zvârcolit, am căzut în genunchi și m-am închinat cu gândul la chipul Katiei și Grușenka a înțeles. A înțeles tot, îmi amintesc că și ea a lăcrămat... Ah, fir-ar al dracului! Păi se putea oare altfel? Atunci a lăcrămat și acum... Acum „i-a înfipt cuțitul în mimă”! Așa-s muierile... Puse ochii în pământ și rămase așa, pe gânduri. Da, sunt un ticălos! Ce mai încolo, încoace, un ticălos sadea! Rosti el deodată sumbru. Ce importanță are dacă am plâns ori nu, sunt un ticălos! Spune-i că recunosc, sunt așa cum m-a numit ea, dacă asta poate să-i aducă vreo mângâiere. Și acum, destul, te las cu bine, ce să mai pălăvrăgim! Nu-i nici o bucurie. Să ne căutăm fiecare de drum. Și să știi că de azi încolo nu mai vreau să te văd până când o veni momentul! Rămâi cu bine, Aleksei!

Îi strânse cu putere mâna și cu capul în piept, ținând mereu ochii plecați în pământ, se smulse din loc și porni grăbit spre oraș. Alioșa se uită după el, ca și cum nu-i venea să creadă că plecase chiar de tot. Și într-adevăr, după câțiva pași, Dmitri se opri brusc.

— Stai, Aleksei, vreau să-ți mai spun ceva, numai ție îți spun! Uită-te la mine, uită-te bine; aici, vezi tu, aici se pregătește o mârșăvie cumplită, ceva cum nu s-a mai pomenit (spunând „aici, vezi tu, aici”, Dmitri Fiodorovici se izbi cu pumnul în piept cu un aer ciudat, ca și cum „mârșăvia” de care vorbea s-ar fi aflat, ar fi stat la păstrare acolo, undeva, pe pieptul lui, poate ascunsă într-un buzunar sau cusută și atârnată de gât). Tu mă cunoști, sunt un ticălos patentat! Dar să știi un lucru: tot ce am făcut până acum, adică până în ziua de azi, tot ce am să mai fac de aci înainte – auzi tu?

— Nici pe departe nu se poate compara în josnicie cu mârșăvia pe care acum, uite, chiar acum, în clipa asta, o port aici, în sân și bagă de seamă, e ceva care dospește și e pe cale să se îplinească, ceva care depinde numai de mine, un lucru pe care aș putea să-l împiedic sau să-l înfăptuiesc. Dar până la urmă, totuși am să-l săvârșesc, n-am să-l împiedic, nu! Acum câteva ceasuri ți-am povestit tot, numai despre treaba asta n-am suflat un cuvânt, pentru că, oricum ar fi, nici chiar așa obraz gros n-am! Mai pot încă să mă opresc; și oprindu-mă, chiar mâine mi-aș putea recâștiga măcar pe jumătate onoarea pierdută, dar n-am să mă opresc, știu bine că nu, am să îndeplinesc până la capăt mârșăvia, iar tu să fii martor că ți-am mărturisit dinainte, cu bună știință! Haos și beznă! N-am ce să-ți explic, ai să afli totul odată și odată, când o să vină momentul. Mocirla împutită și scorpia infernala! Adio! Nu te ruga pentru mine, nu merit și nici n-am nevoie deloc, nu, n-am deloc nevoie... Nu-mi trebuie deloc! La o parte...!

Și, întorcându-se pe călcâie, plecă, de astă dată definitiv. Alioșa porni mai departe spre mănăstire. „De ce mi-o fi spus adio? N-o să-l mai văd niciodată? De ce? Repeta mereu în neștire. Ba am să-l văd neapărat, chiar mâine, am să-l caut, am să-l caut anume, ce tot îndrugă el...?!”

Alioșa ocoli mănăstirea și, apucând-o prin crângul de pini, ajunse la schit. I se deschise poarta, deși la ora aceea nimeni nu mai putea să pătrundă înăuntru. Intră în chilia starețului cu inima zvâcnind: „De ce oare, de ce am plecat? De ce bătrânul mă trimite «în lume»? E atâta liniște aici, în lăcașul ăsta sfânt, iar acolo – numai ispite și o beznă în care te pierzi, în care rătăcești de la primul pas...”

În chilie se mai aflau fratele Porfiri și un ieromonah, părintele Paisie. Ieromonahul venea din oră în oră să se intereseze de sănătatea părintelui Zosima, care – după cum află cu groază Alioșa – se simțea din ce în ce mai rău. Atât de rău, încât în ziua aceea nu mai putuse să șadă la sfat ca în fiecare seară cu frații monahi. De obicei, după vecernie, înainte de culcare, toți călugării se adunau în chilia starețului și fiecare i se spovedea, mărturisindu-și cu glas tare păcatele săvârșite peste zi, gândurile nevrednice, visurile, ispitele, până chiar și certurile – dacă din întâmplare s-ar fi sfădit cu cineva. Unii se spovedeau în genunchi. Bătrânul le dădea dezlegarea, îi împăca, povățuia pe toată lumea, statornicea canoanele; și, după ce-i binecuvânta, îi lăsa să plece. Aceste „spovedanii” frățești constituiau capul de acuzație adus stăreției de către adversarii acesteia, sub cuvânt c-ar fi o profanare a unei taine bisericesti, aproape o luare în deșert a celor sfinte, cu toate că nici nu putea fi vorba de așa ceva. Unii chiar se sileau să argumenteze forului eparhial că în felul acesta spovedania nu-și mai atingea scopul, ci îi ducea cu bună știință pe monahi în ispită și păcat. Se zicea că o bună parte din frații monahi nu aveau nici o tragere de inimă să meargă la stareț pentru a se spovedi și dacă totuși făceau acest pas, îl făceau numai pentru că se întruneau cu toții la el, în chilie și ca să nu treacă drept trufași și răzvrătiți cu gândul. Se mai zvonise de asemenea că unii dintre călugări, seara, înainte de spovedanie, se înțelegeau între ei: „Eu am să spun că m-am supărat pe tine azi-dimineață, iar tu să recunoști că-i așa” numai ca să aibă ce mărturisi și ca să scape mai ușor. Alioșa știa că într-adevăr chiar așa se și întâmpla câteodată. Mai știa că unii frați monahi erau peste măsură de indignați din pricina obiceiului care cerea ca orice scrisoare primită de acasă să treacă mai întâi prin mâinile starețului, care o deschidea înaintea celui căruia îi era adresată. Se presupunea, firește, că toate aceste rânduieli erau împlinite în deplină libertate și sinceritate, din adâncul sufletului, în numele supunerii de bunăvoie și a îndrumărilor izbăvitoare, dar, de fapt, uneori toate se făceau cu fățarnicie, de ochii lumii și fără râvnă. Totuși, călugării cu experiență și cu oarecare prestigiu în mănăstire țineau la punctul lor de vedere, chibzuind că „pentru cei care se adăpostiseră între zidurile sfântului locaș, cu gândul de a-și căuta mântuirea, toate ascultările și canoanele pe care le împlineau erau fără doar și poate spre binele lor, menite să-i izbăvească; iar acela care, dimpotrivă, se simte împovărat și cărtește

înseamnă că n-are nici o chemare pentru schimnicie și degeaba a mai venit aici, în mănăstire, locul lui fiind în lume. Cât despre păcat și despre ispita diavolului, nu numai printre mireni, dar nici chiar în locașul Domnului nu poți avea cheazășia că vei fi ferit de ele și deci cu atât mai vârtos nu se cuvine să cauți singur prilejul de a cădea în păcat”.

— E tare slab, mereu ațipește, îi spuse părintele Paisie lui Alioșa după ce-l binecuvântă. Cu mare greutate poți să-l trezești. Și nici n-are rost. S-a trezit mai adineauri, acum vreo cinci minute, ne-a rugat să dăm din partea lui binecuvântarea fraților monahi, cerându-le să privegheze la noapte pentru sufletul lui. Măine-dimineață vrea să se împărtășească din nou. Te-a pomenit și pe tine, Aleksei, a întrebat unde ești și i s-a spus că te-ai dus în oraș. „Da, da, l-am binecuvântat la plecare; acolo-i locul lui deocamdată, nu aici”, astea au fost cuvintele lui. A pomenit de tine cu drag și cu duioșie; îți dai seama de câtă cinste te-ai învrednicit? Nu pricep numai de ce a hotărât să-ți facă deocamdată ascultarea în lume? Pesemne că simte ceva în soarta ce ți-a fost hărăzită! Trebuie să înțelegi, Aleksei, că oricum ar fi, dacă te întorci în lume, te întorci numai ca să împlinești ascultarea pe care ți-a poruncit-o starețul tău, nicidecum pentru deșertăciunile și plăcerile lumești...

Părintele Paisie ieși. Nu mai încăpea nici o îndoială că bătrânul era pe cale să-și dea obștescul sfârșit, deși putea să mai trăiască încă o zi sau două. Alioșa își puse în gând cu toată râvna să nu mai părăsească mănăstirea și să rămână la căpătâiul lui până se va săvârși din viață, cu toate făgăduielile făcute lui Fiodor Pavlovici, doamnei Hohlakova, fratelui său și Katerinei Ivanovna că se va duce să-i vadă a doua zi. Inima îi ardea cuprinsă de focul iubirii și în sinea lui se caia amarnic din cauză că, în vreme ce colindă prin oraș, fusese în stare – chiar pentru o clipă numai – să uite că aici, la mănăstire, zăcea pe patul de moarte omul pe care-l cinstea mai presus de orice pe lume. Intrând în iatacul starețului, îngenunche și bătu o mătanie adâncă, până atinse podeaua cu fruntea, în fața celui care zăcea în așternut. Bătrânul dormea în tihnă, nemișcat, respirând molcom, încât aproape că nici nu-l auzeai suflând. Pe chipul său se vădea o liniște desăvârșită.

Trecând din nou în odăița de alături – unde în dimineața aceea bătrânul își primise musafirii. Alioșa își scoase cizmele și, fără să se mai dezbrace, se culcă pe divanul îngust și tare, pe care dormea de la o vreme încoace, seară de seară, mulțumindu-se să-și aducă numai o pernă. Cât privește salteaua, pe care taică-său îi strigase s-o ia acasă, de mult se lipsise de ea. Își scotea numai anteriul, cu care se învelea în chip de cuvertură. Înainte de culcare însă, căzu în genunchi și se rugă îndelung. În ruga lui fierbinte nu-i cerea nimic altceva Atotputernicului decât să-i limpezească îndoielile și să pogoare din nou în sufletul său, ca în alte dați, duioșie senină, duioșia aceea ce-l cuprindea după ce aducea mărire și slavă Domnului, căci închinăciunea lui de fiecare seară era tocmai un asemenea imn. Bucuria ce se așternea atunci în inima lui era de obicei însoțită de un somn tihnit și odihnitor, în timp ce-și făcea rugăciunea, simți la un moment dat în buzunar pliculețul roz trimis de Katerina Ivanovna

prin servitoarea care fugise după el până în stradă. Se zăpăci o clipă, dar își termina rugăciunea. Apoi, după oarecare ezitare, desfăcu plicul. Înăuntru era o scrisorică purtând semnătura Lizei, fetița doamnei Hohlakova, care făcuse tot felul de giumbușlucuri pe socoteala lui în dimineața aceea, de față cu starețul.

„Aleksei Fiodorovici – i se destăinuia fata – îți scriu pe furiș, ca să nu prindă nimeni de veste, nici chiar mămica, deși știu că este foarte urât din partea mea. Dar nu pot să mai trăiesc dacă nu-ți mărturisesc simțământul ce a încolțit în sufletul meu și pe care deocamdată nimeni nu trebuie să-l cunoască, nimeni în afară de noi doi. Dar cum să-ți spun ceea ce doresc din toată inima să-ți împărtășesc? Se zice că hârtia nu roșește, dar te rog să mă crezi că nu-i adevărat și că și ea poate să roșească, așa cum am roșit și eu. Dragă Alioșa, află că te iubesc, te iubesc din copilărie, de la Moscova, când tu erai altfel, da, cu totul altfel decât azi și dragostea mea o să țină până la sfârșitul vieții. Inima mea te-a ales pe tine ca să ne unim soarta și să ne isprăvim împreună zilele la adânci băatrâneți. Bineînțeles, cu condiția ca să părăsești mănăstirea, Chiar dacă n-avem încă vârsta potrivită, o să așteptăm atâta cât spune legea. Până atunci am să mă fac bine, am să încep să umblu și să dansez. În privința asta nu mai încape nici o îndoială.

Vezi ce bine am pus totul la cale? De un singur lucru nu pot să-mi dau seama și anume: ce o să crezi despre mine după ce ai să citești scrisoarea? Îmi place să râd și să mă țin de pozne, chiar azi-dimineață, de pildă, te-am necăjit, dar te asigur că adineauri, înainte de a lua pana în mână, m-am rugat la icoana Născătoarei, așa cum mă rog și acum, mă rog cu lacrimi în ochi.

Taina mea se află acum în mâinile dumitale; mâine, când ai să vii, știu că n-am să mă pot uita la dumneata. Vai, Aleksei Fiodorovici, ce o să fie dacă și mâine n-am să mă pot stăpâni și am să izbucnesc în răs ca o proastă, așa cum s-a întâmplat azi-dimineață când m-am uitat la dumneata? O să-ți închipui că-mi arde iarăși de șotii și n-o să mai ai încredere în ceea ce ți-am scris! De aceea te rog, te implor, dragul meu, dacă ai un pic de milă pentru mine, mâine, când o să intri, să nu te uiți în ochii mei; mi-e teamă că atunci când privirile noastre s-or întâlni să nu mă umfle iarăși răsul, numai când mă gândesc c-o să vii tot cu anteriorul acela până în călcăie... Chiar de pe acum simt așa, ca un fior, când îmi vin în minte toate astea... De aceea, dragul meu, te rog, când o să intri, să nu-mi dai nici o atenție măcar câteva minute, să te uiți într-altă parte, la mămica sau pe fereastră...

Ca să vezi că până la urma ți-am scris o scrisoare de dragoste; Doamne, ce am făcut! Alioșa, te rog să nu mă disprețuiești și dacă dumneata vezi ceva rău în asta și ești supărat pe mine, iartă-mă. Soarta reputației mele, poate definitiv pierdută, se afla în mâinile dumitale.

Astăzi știu sigur c-o să plâng. La revedere, până în clipa – ah, teribilă clipă!

— Când ne vom întâlni din nou!

Lise.

P. S. Alioșa, să vii – auzi? Să vii neapărat! Lise.”

Uluit, Alioșa citi de două ori scrisoarea, rămase apoi pe gânduri și deodată începu a râde molcom, cu inima înseninată. Tresări: cum putea oare să râdă, era un păcat! O clipă mai târziu însă râse din nou, tot atât de molcom și tot atât de fericit. Puse scrisoarea la loc în plic, se închină și se întinse pe divan. Frământarea ce-i stăpânea sufletul se potoli dintr-o dată. „Doamne, pogoară mila ta asupra tuturor celor pe care i-am văzut azi, izbăvește-i pe cei nefericiți, iar celor aprigi la mânie călăuzește-le pașii! La tine e mântuirea: mântuiește-i cum vei voi. Tu, care ești numai iubire, împărtășește-le tuturora bucuria!” șopti el făcându-și cruce și adormi fără grijă.

PARTEA A DOUA.

I – PĂRINTELE FERAPONT.

A doua zi, Alioșa se deșteptă din somn înainte de revărsatul zorilor. Starețul, care se trezise între timp, se simțea istovit de puteri; cu toate acestea, ceru să fie mutat din pat în fotoliu. Avea mintea limpede și chipul său – pe care se zugrăvea o adâncă oboseală – era senin, aproape fericit, privirea – veselă, prietenoasă, îmbietoare. „Nu știu dacă o să mai apuc seara asta”, îi mărturisii el lui Alioșa; apoi ceru să fie spovedit și împărtășit fără zăbavă. Părintele Paisie fusese dintotdeauna duhovnicul său. După săvârșirea celor două taine, fu uns cu sfântul mir. Ieromonahii începură să se adune și chilia se umplu treptat de schimnici. Se luminase de ziuă. Pe lângă cei de la schit veneau acum și călugării de la mănăstire. După ce slujba se isprăvi, bătrânul ținu să-și ia rămas-bun de la toată lumea și-i îmbrățișa rând pe rând pe toți. Chilia fiind neîncăpătoare, cei care sosiseră mai înainte ieșeau afară, ca să le facă loc nou-veniților. Alioșa nu se dezlipea de stareț, care ceruse să fie din nou mutat în jilț. Vorbea căutând pe cât îi îngăduiau puterile să le împărtășească înțelepciunea sa și glasul lui, deși firav, își păstrase încă limpezimea. „Ani de zile v-am fost povățuitor, ani și ani de zile v-am vorbit mereu, așa încât m-am obișnuit să grăiesc cu glas tare și să vă călăuzesc pașii, de aceea, dragi părinți și frații mei iubiți, chiar acum, cât mă vedeți de slab și de prăpădit, îmi vine mai greu să tac decât să glăsuiesc”, glumi bătrânul, privind cu înduioșare la monahii îngrămădiți în jurul său. Din tot ce spusese starețul atunci, Alioșa avea să-și amintească mai târziu numai unele cuvinte, fiindcă, deși graiul îi era deslușit și-n glasul lui nu se simțea nici o șovăială, bătrânul sărea mereu de la o idee la alta. Erau atâtea lucruri despre care ținea să vorbească, de parcă s-ar fi străduit să dea în vileag tot ce-i mai rămăsese de spus, să mai repete o dată în pragul morții tot ce nu apucase să spună în viață până la sfârșit și nu numai din dorința de a-i lumina, ci ca și cum ar fi fost însetat să împărtășească tuturor bucuria și exaltarea ce puseseră stăpânire pe sufletul lui, să-și deschidă pentru ultima oară inima față de toți...

„Iubiți-vă unii pe alții, cuvioșilor, îi povățui bătrânul (din câte putu să-și amintească mai târziu Alioșa) și iubiți norodul ce păzește legile Domnului. Să nu credeți că noi am fi cumva mai sfinți decât mirenii pentru că am venit să ne ferecăm între zidurile acestui locaș; dimpotrivă, cine s-a hotărât să vină aici,

prin faptul însuși că și-a îndreptat pașii înapoi, a recunoscut că este mai nevrednic decât toți mirenii la un loc, decât toată suflarea de pe fața pământului... Și lucrul acesta fiecare monah trebuie să-l simtă și să-l priceapă, cu atât mai lămurit, cu cât îi va fi dat să stea mai mult închis între zidurile mănăstirii. Altfel, nici nu avea rost să mai vină aici. Și doar atunci când se va dumeri, în sfârșit, nu numai că este mai nevrednic decât toți mirenii, dar că-i e sortit să poarte față de toată omenirea, pentru toată suflarea din lume, povara întreagă a păcatelor omenești, păcatele tuturor, ca și ale sale proprii, doar atunci va atinge țelul pentru care ne-am unit. Căci trebuie să știți, dragii mei, că fiecare dintre noi, fără doar și poate, poartă în numele tuturor vina tuturor păcatelor câte s-au săvârșit și nu numai în numele lumii întregi, ci fiecare în parte este vinovat pentru toți oamenii de pe fața pământului și pentru fiecare dintre ei în parte. A pricepe aceasta înseamnă a ajunge pe culmile vieții monahale, ca și ale vieții oricărui om pe pământ. Fiindcă monahii nu se deosebesc cu nimic de ceilalți oameni, ei sunt așa cum ar trebui să fie toți oamenii din lumea aceasta. Numai când ne vom da bine seama de lucrul acesta, inima noastră se va înduioșa, cuprinsa de o nesfârșită iubire, adevărata iubire ecumenică, hărăzită a nu cunoaște niciodată sașul. Numai când vă veți lumina pe deplin, fiecare dintre voi va fi în stare să răscumpere păcatele tuturor cu dragostea lui, să spele păcatele lumii întregi cu lacrimile sale... Fiecare să privească adânc în inima lui și să se spovedească fără de istov față de cugetul său. Să nu vă temeți de păcat, chiar atunci când simțiți că ați greșit, dacă într-adevăr căința voastră e cinstită și mai ales să nu-i puneți nici un fel de condiții Domnului-Dumnezeu. Și iarăși vă mai spun: să nu vă semețiți. Să nu vă arătați semeți nici față de cei mici, nici față de cei mari. Nu-i urâți pe cei care se leapădă de voi, pe cei care vă hulesc și își bat joc de voi sau clevetesc împotriva voastră. Nu-i urâți pe ateii, pe cei care învață de rău, pe materialisti, nici măcar pe cei mai răi dintre ei, nu numai pe cei buni, căci mulți dintre ei sunt oameni de omenie, mai ales în zilele noastre. Pomeniți-i în rugăciunile voastre, așa cum vă spun: «Miluiește-i, Doamne, pe cei care n-au pe nimeni să se roage pentru sufletul lor; mântuiește-i, Doamne și pe cei care nu vor să ți se închine ție». După care aveți grijă să adăugați: «Rugămintea asta nu pornește din mândrie, Doamne, căci eu însumi sunt cel mai nevrednic dintre toți»... Iubiți norodul ce urmează căile Domnului și nu lăsați veneticii să vă risipească turma, căci de veți lăncezi în trândăvie, cuprinși de o trufașă scârbă de lume și mai ales dacă arghirofilia va pune stăpânire pe voi, ei vor veni din toate țările și vor risipi turma voastră. Lămuriți fără preget mulțimii cuvântul Sfintei Scripturi... Nu fiți lacomi de bani... Nici argintul, nici aurul să nu vă ispitească, căutați să nu vă atingeți nici de unul, nici de celălalt... Păstrați în suflet credința și țineți sus flamura ei. Cât mai sus...”

Cuvântarea starețului fusese, desigur, ceva mai dezlănțită decât s-ar părea din cele arătate mai sus și decât ar rezulta din însemnările pe care avea să și le facă după aceea Alioșa. Uneori, glasul i se curma dintr-o dată și se oprea gâfâind, ca și cum ar fi încercat să-și adune puterile, dar tot timpul părea

că vorbește ca într-un extaz. Îl ascultau cu toții înduioșați, deși mulți dintre cei de față se minunau de cuvintele lui, socotind că au probabil un tâlc ascuns... Mai târziu aveau să-și amintească de fiecare vorbă rostită atunci. La un moment dat, Alioșa, care părăsise pentru câteva clipe chilia, fu surprins de emoția zugrăvită pe chipurile monahilor care se înghesuiau în chilie sau se îmbulzeau la ușă, părând că așteaptă ceva. Era o așteptare plină de neliniște pentru unii, solemnă pentru alții. Toată lumea era incredințată că în clipa când bătrânul va închide ochii, se va întâmpla un lucru cu totul extraordinar. Într-un fel, așteptarea aceasta putea fi privită ca o mărturie de ușurătate; totuși, chiar și cei mai austeri dintre monahi păreau a fi sub înrăurirea ei. Mai ales chipul ieromonahului Paisie vădea cea mai adâncă austeritate. Alioșa plecase, așa cum am spus, la un moment dat din chilie, chemat fiind în taină de un monah, trimis de Rakitin, care tocmai sosise de la oraș cu o scrisoare destul de ciudată din partea doamnei Hohlakova. Aceasta îi împărtășea o știre într-adevăr senzațională, sosită tocmai la tanc. Printre femeile credincioase din popor, care fuseseră la schit în ajun să se închine și să ceară binecuvântarea starețului, se afla și o bătrânică de la noi din oraș, anume Prohorovna, văduvă de subofițer. Mătușica venise să întrebe dacă poate cumva să-l treacă în pomelnic, în rând cu cei răposați, pe feciorul ei Vasenka, plecat cu serviciul tocmai hăt-departe, în Siberia, la Irkutsk, dat fiind că de mai bine de un an nu mai avea nici o știre de la dânsul. Starețul îi răspunsese cu asprime, oprind-o cu strășnicie să facă un lucru ca ăsta, care, pentru el, era curată vrăjitorie. O iertase totuși, dându-și seama cât era de neștiutoare și, „ca și cum ar fi citit în cartea destinului” (scria doamna Hohlakova), o mângâiase spunându-i: „că fecioru-său Vasenka trăiește cu siguranță și c-o să aibă parte să-l vadă curând, sau, dacă nu, în orice caz va primi carte de la dânsul, așa că să se ducă liniștită acasă și să aibă răbdare”. „și ce crezi? Adăugă entuziasmata doamna Hohlakova: prorocirea s-a adevărat întocmai, ba chiar peste orice așteptare. N-a apucat bine băbuța să intre pe ușă, că i s-a și înmănat o scrisoare din Siberia sosită între timp. Mai mult chiar, în epistola trimisă din Ekaterinburg, Vasea își înștiința mama că e în drum spre Rusia, împreună cu încă un funcționar și că se înapoiază definitiv acasă, așa că peste cel mult trei săptămâni de la primirea scrisorii nădăjduia să-și îmbrățișeze mama.” Doamna Hohlakova îl ruga deci stăruitor, din toată inima, pe Alioșa să le comunice numaidecât egumenului și tuturor cuvioșilor părinți această nouă „minune profetică”. „Trebuie să afle toți, toți!” spunea dânsa în încheiere. Scrisoarea părea să fi fost alcătuită în pripă; fiecare rând trăda emoția celei care se apucase s-o alcătuiască fără să stea mult pe gânduri. Alioșa însă nu mai avea ce le împărtăși monahilor, întrucât între timp aflaseră cu toții despre ce era vorba. Monahul pe care Rakitin îl trimisese după el să-l cheme avusese în același timp misiunea „să-i spună cu tot respectul Preasfinției sale părintele Paisie că Rakitin vrea neapărat să-i vorbească într-o chestiune foarte importantă, atât de importantă, că nu suferă nici cea mai mică zăbavă și că-și cere cu toată smerenia iertare pentru această îndrăzneală”. Călugărașul îi adusese la cunoștință părintelui Paisie cele de mai

sus înainte de a-i fi spus ceva lui Alioșa, așa că, atunci când se înapoie în chilie, îndată după lectura scrisorii, acestuia nu-i mai rămăsese altceva de făcut decât s-o înmâneze duhovnicului ca pe o mărturie scrisă. Cât era el de sever și de neîncrezător din fire, după ce citi, încrunțat, rândurile care vesteau „minunea”, părintele Paisie nu-și putu ascunde emoția. Ochii începură să-i strălucească, un zâmbet grav și plin de convingere îi lumină fața și, fără să vrea, scăpă aceste cuvinte, la care nimeni nu se aștepta:

— O să mai vedem și altele!

— O să mai vedem și altele! Repetară într-un glas monahii. La care duhovnicul se încrunță din nou și-i rugă să nu sufle o vorbă nimănui până ce știrea nu se va adevăra pe deplin, căci mirenii sunt necumpătați de felul lor; și apoi, întâmplarea aceasta „putea foarte bine să aibă o explicație firească”, adăugă el cu chibzuială, așa, ca să fie cu sufletul împăcat, dar fără să pară chiar atât de convins de reticențele sale. Cum era și de așteptat, cei de față își dădură numaidecât seama că vorbise numai așa, într-o doară, și, bineînțeles, în câteva clipe vestea făcu înconjurul mănăstirii, ajungând și la urechile mirenilor veniți la liturghie. Cel mai tulburat dintre toți la auzul „minunii” petrecute fu, pe cât se pare, monahul sosit cu o zi mai înainte „de la Sân Silvestru”, din Obdorsk, un schituleț pierdut prin îndepărtatele ținuturi din nord. E vorba de călugărul care îl întâmpinase în ajun pe părintele Zosima împreună cu doamna Hohlakova și care, arătându-i copila „tămăduită”, îl întrebă ritos: „Cum vă încumetați să faceți asemenea lucruri?”

Știrea îl lăsă cu totul descumpănit pe bietul monah, care nu știa ce să mai creadă. Cu o zi înainte fusese să-l vadă în chilioara lui de lângă prisacă pe părintele Ferapont și se întorsese de acolo buimac și răscolit până în adâncul sufletului. Părintele Ferapont era un călugăr bătrân, care trăia ca un schimnic, postind cu strășnicie și ferecat în tăcere și care, după cum am mai spus, era cel mai neîmpăcat dușman al părintelui Zosima și mai ales al stăreției, orânduială care din punctul lui de vedere era pe cât de nesocotită, pe atât de dăunătoare. Și cu toate că făcuse legământul tăcerii și nu schimba o vorbă cu nimeni, părea să fie un adversar de temut, fiindcă o bună parte dintre călugări erau de aceeași părere cu el și foarte mulți credincioși îl venerau ca pe un adevărat ascet și ca pe un sfânt printre sfinți, deși toată lumea îl lua drept smintit. Dar tocmai sminteala asta a lui îi atrăgea. Părintele Ferapont n-ar fi călcat în ruptul capului pragul chiliei starețului Zosima. Și, cu toate că trăia printre călugării de la schit, pentru același motiv – vreau să zic, fiindcă îl știau cu toții într-o ureche – nu-l sâcăiau prea mult cu respectarea regulilor sihăstriei. Bătrânul avea cam la vreo șaptezeci și cinci de ani, dacă nu chiar mai mult și locuia dincolo de prisaca schitului, într-un colț, într-o chilioară veche de bârne, pe jumătate dărăpănată, lipită de zidul împrejmuitor, o chilie clădită demult, încă din secolul trecut, pentru un alt mare ascet, care făcuse de asemenea legământul tăcerii, părintele Iona. Acesta trăise până la vârsta de o sută cinci ani și încă și azi călugării de la mănăstire, ca și oamenii de prin partea locului, povestesc fel de fel de lucruri care mai de care mai curioase din viața lui. Cu

șapte ani în urmă, părintele Ferapont primise îngăduința să locuiască în chilioara sau, mai bine zis, cocioaba aceea stingheră, care, așa părăginită cum era, semăna mai curând cu un paraclis datorită icoanelor dăruite de credincioși și păstrate acolo, fiecare cu candela ei, ce ardea zi și noapte. Părintele Ferapont fusese pus, pasămite, să îngrijească de ele și să aprindă candelile. Se spunea (și chiar așa și era într-adevăr) că toată hrana lui se rezuma la doi funți de pâine, tainul lui pe trei zile, pe care i-l aducea de două ori pe săptămână prisăcarul și cu toate că acesta locuia și el în preajma stupăriei, părintele Ferapont rareori se îndura să schimbe cu dânsul câte un cuvânt. Cei patru funți de pâine și prescura pe care părintele egumen avea grijă s-o trimită smintitului în fiecare duminică, după vecernie, era merindea lui pe o săptămână întreagă. Numai apa din cană îi era primenită în fiecare zi. La slujbă se ducea doar când și când. Lumea, care venea să-i ceară binecuvântarea, putea să-l vadă stând zile întregi în genunchi, adâncit în rugăciune, fără să întoarcă măcar capul. Dacă se îndura cumva să deschidă gura, vorbea puțin și grosolan și tot ce spunea el era cam ciudat și fără noimă. Se mai întâmplă totuși, câteodată, deși foarte rar, să aibă chef de vorbă, dar de cele mai multe ori nu puteai să scoți de la el mai mult decât un cuvânt bizar, pe care vizitatorul își bătea capul zadarnic să-l înțeleagă, pentru că până la urmă, cu toate rugămintele, schimnicul să se închidă în el, refuzând să-i dea orice altă explicație. Părintele Ferapont nu avea nici un rang bisericesc, era doar un monah ca toți ceilalți. Umblau tot felul de zvonuri năstrușnice pe socoteala lui – ce-i drept, numai printre oamenii cei mai ignoranți – cum că ar fi fost în legătură cu duhurile cerești cu care stătea adesea de vorbă și de aceea își ținea gura ferecată față de pământeni. Călugărașul din Obdorsk se strecurase în stupărie și, luându-se după îndrumările prisăcarului – un monah tot atât de tăcut și de ursuz și el – își îndreptă pașii spre ungherul unde se afla chilioara părintelui Ferapont. „Poate cu dumneata s-o îndura să grăiască, fiindcă nu ești de prin partea locului, dacă nu, să știi că nu scoți nimic de la el”, îl preveni prisăcarul. După cum avea să povestească el însuși mai târziu, călugărașul nostru se apropie de chilie cu inima înghețată de teamă. Era destul de târziu și părintele Ferapont ședea afară, pe o băncuță scundă, lângă ușă. Un ulm bătrân și uriaș foșnea ușor deasupra capului său. Începea să se răcorească.

Călugărașul din Obdorsk căzu la picioarele rătăcitului și-i ceru binecuvântarea.

— Ce, n-oi fi vrând acum, călugăre, să mă pun și eu pe brânci în fața ta?!
Îl luă în primire pustnicul. Scoală de acolo!

Monahul se ridică de jos.

— Binecuvântează și vei fi binecuvântat. Șezi aci. De unde vii?

Privindu-l, călugărașul nostru fu mai ales uimit că părintele Ferapont, în pofida vârstei lui înaintate și a postului aspru pe care-l păzea cu cea mai mare strășnicie, se dovedea a fi un om voinic, înalt, căruia trecerea anilor nu izbutise să-i încovoie spinarea; bătrânul se ținea drept și, cu toate că avea o față suptă, era rumen în obraji și sănătos. Se vedea cât de colo că-și păstrase intactă forța fizică, care părea să fie considerabilă. Avea o statură athletică, iar la

vârsta lui încă nu apucase să încărunească de tot – părul din cap îi era încă negru și foarte des, la fel și barba. Iar ochii mari, cenușii, strălucitori, dar grozav de bulbucați, te încremeneau locului. Când vorbea, pronunța apăsat vocala o. Umbla îmbrăcat cu un mintean lung, roșcat, dintr-o țesătură trainică, cum se zicea pe vremuri „de pușcăriaș”, ce-i lăsa gâtul și pieptul dezgolite și era încins cu o funie groasă. De sub mintean ieșea la iveală o cămașă de pânză, aproape neagră, pe care n-o scotea cu lunile de pe el. Se spunea că purta pe sub haine, înfășurate pe trup, niște lanțuri grele, de treizeci de funți. Iar drept încălțăminte, avea niște ghete rupte, prăpădite, în care-și vâra piciorul gol.

— Vin tocmai de la Sîn Silivestru, dacă știți, schitulețul acela din Obdorsk, rosti umil pribeagul, cercetându-l puțin speriat cu ochisorii săi ageri.

— Fusei și eu pe acolo, pe la alde Silivestru al tău. Ba chiar și statui o bucată de vreme acolo. Ce face Silivestru, e bine, sănătos?

Călugărașul se zăpăci.

— Oameni fără minte și fără rost! Ia spune, cum postiți?

— Trapeza noastră păzește rânduiala călugărească din bătrâni: în postul mare, luna, miercurea și vinerea nu se gătește nimic. Marțea și joia ni se dau pâine pâine albă, o fiertură îndulcită cu miere, poame sau varză acră și făină de ovăz. Sâmbăta – ciorbă de varză, tăiței cu mazăre și un terci cu sos; totul cu oloi. În toată săptămâna, duminica, pe lângă ciorbă, căpătăm pește uscat și un terci. În săptămâna mare, șase zile în șir, de luni și până sâmbătă seara, nu se cuvine să te ospătezi decât cu pâine și apă și cu verdețuri crude, dar toate cu socotință; și, dacă se poate, să nu mănânci chiar în fiecare zi, așa cum e rânduit pentru săptămâna întâi din post. În sfânta Vinere mare nu punem nimic în gură și tot așa și sâmbăta, până la ceasurile trei după-amiază, când ne îngăduim să luăm o fărâmă de pâine cu apă și să bem câte o cană cu vin. În joia mare se gătește fără oloi, în schimb, se mănâncă uscături stropite cu olecuță de vin. Căci așa a hotărât soborul din Laodiceea de joia mare: „Cine nu ține ultima joi din postul mare spurcă tot postul”. Și așa, cum vă spun, e datina pe la noi. Dar ce înseamnă cumpătarea noastră pe lângă strășnicia cu care postești dumneata, preacuvioase – adăugă călugărașul, prinzând curaj – dacă în toate zilele câte sunt într-un an, chiar și de sfintele Paști, te îndestulezi numai cu pâine și apă și tainul nostru de pâine, pe două zile, Sfinției cum că ar fi fost în legătură cu duhurile cerești cu care stătea adesea de vorbă și de aceea își ținea gura ferecată față de pământeni. Sfinției tale ți-ajunge o săptămână întregă! Mare minune, zău, puterea asta pe care o are Sfinția ta să se lipsească de toate!

— Da', ghebele, hai? Îl întrebă tam-nisam părintele Ferapont pronunțând h în loc de gh.

— Ghebele? Îl îngână nedumerit călugărașul.

— Ei, vezi! Eu pot să mă lipsesc de pâinea lor, nu-mi face trebuință, mă duc în pădure și acolo găsesc și ghebe și mure ca să-mi astâmpăr foamea, pe când ei nu pot să trăiască fără pâine, prin urmare, diavolul îi ține încă legați.

Știi ce spun azi limbile spurcate: cum că ce-i mult nu-i bun și n-are rost să postești atâta. Așa judecă ei cu mintea lor nelegiuită și trufașă.

— Așa e, da, chiar așa, oftă călugărașul.

— I-ai văzut cum umblă cu dracu'? Îl iscodi bătrânul.

— Cine? Întrebă cu sfială călugărașul.

— Acu' un an, de Rusalii, fusei la egumen, că de atunci nici că-i mai căleai pragul. Și ce să vezi: unu' avea pe dracu' în dește, altul, pitit sub anteriu, doar coarneau și le lăsase afară, iar la altul se ițea din buzunar și uite-așa i se învârteau ochii în cap, pasămite îi era frică de mine; altul îl purta în măruntaie, da, da, acolo găsise să-și facă sălaș, în măruntaiele lui spurcate, altuia i se agățase de gât și se ținea vârtos de el și umbla așa cu el spânzurat de grumaz, dar de văzut nu-l vedea.

— Dar... Dumneata? Îl iscodi călugărul din Obdorsk.

— Dacă-ți spun că eu văd tot, nimic nu-mi scapă! Când să plec de la egumen, dădui cu ochii de unul care se dosise după ușă, zicând că poate nu l-oi zări. Și era ditai matahala, așa, ca de vreun arșin și jumătate, ba chiar și mai bine. Și avea o coadă, uite atâta, groasă și cenușie. Ce făcu, ce nu făcu Sarsailă, că-și și vârî sfârcul cozii în crăpătura ușii. Apăi că nici eu nu-s gogoman! Tranc cu ușa peste el, de-i prinsei coada înăuntru. Și unde mi-ți urla împelițatul ca din gură de șarpe și uite așa se tot zvârcolea, iară eu dă-i, blagoslovește-l cu sfânta cruce, o dată, înc-o dată și înc-o dată! Și așa îi venii tartorului de hac. Să-l fi văzut cum a crăpat, taman ca un paing când îl stâlcești! Acu' o fi putrezit în cotlonul lui, ba cred că i s-o fi și imputit hoitul, dară ei nu văd nimic și nici nu le pute. Se împlinește anul de când nu mai dădui pe acolo. Numai ție îți spusei taina, fiindcă nu ești de pe aici.

— Cumplite lucruri mi-a fost dat să aud din gura Sfinției tale! Și, prinzând din ce în ce mai mult curaj, se încumetă să întrebe: Preafericite și luminate părinte, adevărat să fie oare ce vorbește lumea despre Sfinția ta, căci până hăt-departe peste țări și mări, ți-a mers pomina cum că zi și noapte ai sta de taină cu Sfântul Duh...?

— Coboară uneori la mine.

— Și cum coboară? Ce chip ia?

— De pasăre.

— Sfântul Duh în chip de porumbel?

— Acela-i Sfântul Duh și ăsta de care-ți spun eu e Duhul Sfânt. Află că nu-i totuna. Duhul Sfânt coboară și în chip de altă pasăre; rândunică, sticlete, pițigoii.

— Și cum știi că nu-i un pițigoi de rând?

— Fiindcă vorovește.

— Și cum vorbește? Ce fel de grăi?

— Grai omenesc.

— Și ce spune?

— Azi, bunăoară, îmi dădu de știre c-o să vină pe aici un nătărău să mă întrebe vrute și nevrute. Prea multe poștești să știi, călugăre!

— Înfricoșătoare cuvinte ai rostit, Preafericite și cuvioase părinte! Spuse călugărașul dând din cap, dar în ochisorii lui speriați se deslușea o umbră de neîncredere.

— Vezi tu copacul ăsta? Întrebă părintele Ferapont după un răstimp de tăcere.

— Îl văd, Sfinția ta.

— Pentru ține-i un ulm ca toți ulmii; pentru mine însă-i altceva.

— Ce anume? Stărui călugărașul, după câteva clipe în care așteptase în zadar să afle ce poate fi.

— Să-ți spun ce mi se întâmplă uneori peste noapte; vezi cele două cioturi? Câteodată, în puterea nopții, Hristos își întinde brațele spre mine și mă cată. Îl văd și mă cutremur. Vajnică și cumplită arătare.

— Dar de ce ți-e frică dacă știi că-i Hristos?

— Și dacă mă ia și mă ridică în văzduh?

— Așa viu?

— N-ai auzit de înălțarea întru duh și slavă a lui Ilie? Te ia o dată, așa, în brațe și pleacă cu tine...

În urma acestei discuții, monahul din Obdorsk se întoarse destul de nedumerit în chilioara fratelui care-i dăduse găzduire; oricum ar fi fost, însă inima lui înclina mai mult spre părintele Ferapont decât spre starețul Zosima. Călugărul din Obdorsk ținea în mare cinste postul și deci nu fusese cătuși de puțin mirat că un monah care postea cu atâta strășnicie ca părintele Ferapont era în stare să „vadă minuni”. Ce-i drept, cuvintele pustnicului păreau cam fără noimă, dar Dumnezeu de bună seamă știa ce voia el să spună, căci îndeobște cei săraci cu duhul spun și fac lucruri chiar și mai ciudate. Cât despre coada lui Sarsailă, pe care părintele Ferapont o prinsese în ușă, eră gata să creadă cu dragă inimă și cu toată sinceritatea în existența ei reală, nu numai în sens simbolic. În afară de asta, înainte chiar de a fi venit aici, la mănăstire, simțise o aversiune față de stăreție, pe care, deși n-o cunoștea decât din auzite, o socotea ca atâția alții o inovație pur și simplu dăunătoare. Între timp, cum apucase să stea o zi întreagă în mănăstire, observase că unii dintre frații monahi mai fără scaun la cap, care de asemenea nu se împăcau cu stăreția, cârteau într-ascuns împotriva ei. Prin firea lui, călugărul din Obdorsk era un om descurcăreț și ager la minte, dornic să știe și să afle cât mai multe. Iată de ce vâlva pe care o făcuse nouă „minune”, săvârșită de starețul Zosima, îl uluise peste măsură. Mai târziu, Alioșa avea să-și aducă aminte că printre cei care se îmbulzeau să intre în chilia starețului, sau se învăteau prin preajma ei, zărise în repetate rânduri mutrișoara curioasă a oaspetelui din Obdorsk, care rătăcea din grup în grup, trăgând cu urechea și iscodind pe unul sau pe altul. Pentru moment, nu-i dăduse nici o atenție; abia mai încolo avea să prefire în gând mai pe îndelete toate întâmplările petrecute în ziua aceea de pomină... Deocamdată, avea alte griji pe cap; simțindu-se obosit, starețul Zosima se întinsese pe pat; dar, cum ședea așa, cu ochii închiși, își amintise deodată de el și trimisese pe cineva să-l cheme. Alioșa veni într-un suflet. La căpătâiul bătrânului nu se mai aflau acum

decât părintele Paisie, părintele ieromonah și fratele Porfiri. Starețul deschise cu trudă ochii și se uită la el cu luare-aminte:

— Nu te așteaptă acasă, fiule? Îl întrebă el. Alioșa se codi să răspundă.

— Poate că au nevoie de tine... Ai făgăduit ieri cuiva să mergi astăzi?

— Am făgăduit... Tatii... Și fraților... Și încă cuiva...

— Ei, vezi! Du-te. Și nu te întrista. Să știi că n-am să-mi dau obștescul sfârșit până nu voi apuca să spun, așa ca să poți auzi și tu, ultimul cuvânt pe care buzele mele îl vor rosti pe lumea asta. Și cuvântul ăsta ție îți este hărăzit. Ție ți-l voi lăsa moștenire. Ție, fiul meu drag, căci știu că mă iubești. Și acum du-te, dac-ai făgăduit că te duci.

Alioșa se supuse, deși nu se îndură să-l părăsească. Făgăduiala, însă, pe care bătrânul i-o făcuse, incredințându-l că va avea parte să audă ultimul cuvânt rostit de el înainte de a se săvârși din viață și mai ales că acest cuvânt voia anume să i-l lase lui cu limbă de moarte, îi lumină sufletul, cuprins de emoție. Se grăbi deci să plece, ca să poată isprăvi mai curând tot ce avea de făcut la oraș și să se înapoieze la vreme. Tocmai atunci părintele Paisie găsi cu cale să-i dea unele îndrumări, spunându-i pe neașteptate câteva cuvinte care se săpară adânc în inima lui. Asta se petrecu îndată după ce ieșiră împreună din chilia starețului.

— Să nu uiți, flăcăule, rosti din senin, fără nici un ocol, părintele Paisie, că știința lumească, cu toate mijloacele ei înmănunchate într-o putere uriașă, a cercetat mai ales în veacul din urmă tot ce ne-a rămas din cuvântul domnului în cărțile sfinte și că după această neînduplecată cercetare, din tot ce purta har în sine, cărturarii lumii acesteia nu s-au ales cu nimic. Numai că ei au cercetat crâmpei cu crâmpei și n-au știut să vadă întregul, încât nu se poate să nu cuprindă mirarea în fața orbirii lor. Fiindcă întregul se înalță în ochii lor nestrămutat, acum ca și odinioară și porțile iadului nu-s atât de largi ca să-l poată mistui. Oare n-a dăinuit atâta amar de vreme, nouăsprezece veacuri în șir și nu dăinuiește oare și astăzi în sufletul atâtor oameni, ca și în sufletul mulțimilor? Ba dăinuiește chiar la fel de neclintit ca-n vremurile de demult și în sufletul celor atei care ar vrea să spulbere totul! Căci până și cei care tăgăduiesc creștinismul și se ridică împotriva lui au fost plăsmuiți după chipul și asemănarea lui Hristos și așa rămân, cum au fost plăsmuiți. Nici înțelepciunea, nici clocotul inimii lor n-au fost în stare să izvodească un alt chip pentru om pe potriva meritelor lui mai presus decât cel pe care ni l-a înfățișat în vechime cuvântul lui Hristos. Iar din toate încercările ce s-au făcut, n-au ieșit decât niște monstruozi. Ține minte asta mai cu seamă, flăcăule, fiindcă duhovnicul tău ți-a hărăzit să pleci în lume. Poate, când te vei întoarce cu gândul la această zi slăvită, îți vei aduce aminte și de vorbele pe care ți le-am spus acum, să-ți fie călăuză în viață, căci ești crud încă și ispitele lumesti sunt mult prea mari ca să le poți înfrunța cu puterile tale. Și acum, du-te, orfane!

Părintele Paisie îl binecuvântă; în timp ce ieșea pe porțile mănăstirii, rumegând în minte vorbele neașteptate pe care le auzise, Alioșa pricepu

deodată că în monahul acela auster și aspru avea să găsească un nou prieten și un cârmaci sufletesc plin de duioșie, ca și cum părintele Zosima l-ar fi lăsat în grija lui cu limbă de moarte. „Poate chiar așa s-au și înțeles”, se gândi el. Cuvintele nebănuite și pline de înțelepciune ale părintelui Paisie, aceste cuvinte în sine, desprinse de altele pe care le ascultase cu puțin înainte, dovedeau osârdia cu care noul său duhovnic căuta să-i înarmeze mintea crudă ca să poată înfrunta ispitele și să ridice în jurul sufletului tânăr, ce-i fusese încredințat, cel mai trainic zid din câte se puteau închipui.

II – ACASĂ LA FIODOR PAVLOVICI.

Prima grijă a lui Alioșa fu să treacă pe la taică-său. Apropiindu-se de casă, își aminti că în ajun bătrânul îi ceruse să intre fără să prindă de veste fratele său, Ivan. „De ce oare? Chibzuia în sinea lui nedumerit Alioșa. Chiar dacă vrea să stea de vorbă cu mine între patru ochi, de ce trebuie totuși să mă strecor în casă pe furiș? În halul în care era aseară, s-o fi gândit probabil să-mi spună altceva și n-a mai apucat”, se liniști el. Cu toate acestea, se bucură când, întrebând-o pe Marfa Ignatievna, care ieșise să-i deschidă poarta (Grigori căzuse la pat și zăcea la el în odaie), unde e fratele lui, femeia îl încunoștință că Ivan Fiodorovici plecase de acasă cu vreo două ceasuri mai înainte.

— Și tata?

— S-a sculat și-și bea cafeaua, răspunse cam înțepată Marfa Ignatievna.

Alioșa intră. Bătrânul ședea singur la masă, îmbrăcat cu o haină de vară cam ponosită și cu papuci în picioare. Ca să-și omoare timpul, verifica niște socoteli cu un aer destul de absent. Nu mai era nimeni în toată casa (Smerdiakov ieșise în oraș după târguieli pentru prânz). Se vedea însă că numai de socoteli nu-i ardea în momentul acela. Se sculase devreme și căuta să pară că nu-i pasă de cele întâmplare, dar era tras la față și arăta destul de obosit. Peste noapte îi apăruseră pe frunte niște vânătăi cât toate zilele și era legat acum la cap cu o basma roșie. Avea nasul umflat și plin de asemenea de pete vineții, nu prea mari, dar care accentuau răutatea și iritarea zugrăvite pe chipul său. Bătrânul își dădea și el seama de asta, așa că-l întâmpină pe Alioșa cu o privire în care nu se citea nici o bunăvoință.

— Cafeaua e rece, îi spuse el răstit, așa că nu te îmbii să bei. Iar azi n-am decât ciorbă de pește de post la masă și nu invit pe nimeni. De ce ai venit?

— Așa, ca să te întreb de sănătate, îi răspunse Alioșa.

— Mda. De altfel, chiar eu ți-am poruncit aseară să vii. Fleacuri! Ai făcut drumul de pomană. Dar știam eu că tot o să te trambalezi până aici...

Îi vorbise în dușmănie. Se sculă apoi și se uită în oglindă (poate pentru a patruzecea oară în dimineața aceea), examinându-și cu îngrijorarea nasul umflat. După care își potrivi cu cochetărie basmaua pe frunte.

— Îmi sade mai bine cu roșu, albul prea aduce a spital, declară el sentențios. Ce se mai aude pe la voi? Ce face părintele Zosima?

— E rău de tot, s-ar putea să nu mai apuce ziua de mâine, răspunse Alioșa, dar taică-său era cu gândul aiurea și nu-l auzi; de altfel nici habar nu mai avea ce-l întrebese.

— Ivan a ieșit în oraș, rosti el din senin. Nu știe ce să mai facă să-i sufle logodnica lui Mitka, de aceea sade pe capul meu, adăugă apoi cu parapon, strâmbând din buze și se uită la Alioșa.

— Cum așa? Ți-a spus el? Se miră tânărul.

— Da și încă mai de mult. Altfel cum? Sunt mai bine de trei săptămâni de când mi-a mărturisit. Doar n-oi fi crezând c-a venit aici ca să mă înjunghie pe la spate, hai? Avea el un motiv ca să vină, nu-i așa?

Alioșa își pierdu cumpătul.

— Vai de mine! Se poate să vorbești așa? Protestă el.

— Bani nu-mi cere, ce-i drept e drept; și așa tot n-ar fi văzut o lețcaie de la mine. Eu, dragul meu Aleksei Fiodorovici, dacă vrei să știi, am de gând să mai trăiesc încă mult și bine și fiecare gologan îmi face trebuință. Cu cât o să trăiesc mai mult, cu atât o să am mai mare nevoie de bani, continuă el, plimbându-se de colo până colo prin odaie, cu mâinile în buzunarele hainei de vară, largi și soioase, din pânză galbenă de in. Deocamdată, poți să spui ce vrei, sunt un bărbat în toată puterea: n-am decât cincizeci și cinci de ani și mă bizui c-o să mă țin tare încă cel puțin douăzeci de ani de aci înainte. Dacă o fi să îmbătrânesc însă și o să mă fac urât ca dracu', femeile n-or să mai vină chiar cu atâta plăcere la mine și atunci bănișorii ăștia or să-mi prindă bine. Uite, de aceea, dragul meu băiat, Aleksei Fiodorovici, de aceea pun ban peste ban, ca să am la o adică, așa să știi! Pentru mine strâng și pentru sufletelul meu, fiindcă vreau să-mi fac de cap câte zile oi mai avea, află de la mine. Când îți faci de cap, viața e mai dulce, băiete; toată lumea-i foc și pară împotriva desfrâului și toată lumea trăiește în dezmaț și-și face mendrele, dar pe ascuns, nu așa ca mine, la lumina zilei. Tocmai de aceea, fiindcă îmi place sinceritatea, toate lepădăturile au tăbărât asupra mea să mă sfâșie. Cât despre împărăția cerurilor, Aleksei Fiodorovici, să știi că n-o râvnesc nici atâtica și apoi un om în toată firea nici n-ar avea ce să caute acolo în rai, la tine, chiar dacă ar exista. După mine însă, o dată ce ai apucat să închizi ochii, nu te mai trezești, puiule, în vecii vecilor și din tot ce se vede aici nu mai rămâne nimic. Dacă vă veți îndura să dați de pomană pentru sufletul meu, bine, dacă nu, puteți să vă duceți dracului! Asta e filosofia mea. Aseară, Ivan a vorbit foarte frumos, deși eram beți turtă. Altminteri, numai gura-i de el, nu-i chiar așa de savant cum vrea să pară, ce știe el e aproape egal cu nimic; tace tot timpul, se uită la tine, zâmbește și tace și așa face lumea să creadă că-i mare lucru de capul lui.

Alioșa îl asculta în tăcere.

— De ce nu vorbește niciodată cu mine? Și chiar atunci când catadicsește să-mi spună ceva, își ia niște aere... Mare pramatie mai e și Ivan ăsta al tău! Cât despre Grușka, dacă vreau, pot să mă însor cu ea și azi. Pentru că atunci când ai parale, e destul să vrei ceva, Aleksei Fiodorovici și toate ți se împlinesc după pofta inimii. Tocmai de asta se teme și Ivan și nu mă scapă din ochi: să nu mă căsătoresc; de aceea se tot ține de capul lui Mitka și-i dă ghes să se însoare cu Grușka, vrea să mă descotorosească de ea (ce-și închipuie el, că dacă n-o iau de nevastă, am să-i las lui bănișorii?!). Pe de altă parte, dacă

Mitka se însoară cu Gruška, Ivan rămâne cu logodnica cea bogată, și-a făcut el bine socoteala! Mare pramatie mai e și Ivan ăsta al tău!

— Ce nervos mai ești! Încă te mai frământă cele întâmplate ieri, mai bine te-ai duce să te culci, îl sfătui Alioșa.

— Uite, vezi, orice mi-ai spune tu, reflectă bătrânul ca și cum abia atunci ideea asta i-ar fi răsărit în minte, nu pot să mă supăr pe tine; să-mi fi spus însă așa ceva Ivan, aș fi sărit în sus. Numai cu tine sunt bun, altminteri sunt hain la suflet.

— Nu ești hain, viața te-a înrăit, zâmbi Alioșa.

— Ascultă, am vrut să-l bag în pușcărie pe banditul ăla de Mitka și nici acum nu știu încă ce am să fac până la urmă. Probabil că așa o fi moda în ziua de azi, să-ți nesocotești părinții sub cuvânt că-i prejudecată; dar, după câte știu, nici chiar în momentul de față legea nu îngăduie copilului să-și cotonogească tatăl care l-a crescut, să-l tăvălească pe jos și să-l calce în picioare, umplându-i obrazul de sânge și asta unde: chiar în casă la el! Și, pe deasupra, să se mai și laude, cu martori de față, că lasă, c-o să vină și-o să-i facă de petrecanie! Dacă vreau, să vezi cum ți-l strâng cu ușa și-l bag la răcoare pentru toată tevatura de ieri!

— Vasăzică, nu mai faci plângere împotriva lui?

— M-a convins Ivan să nu mai fac. Puțin îmi pasă, în definitiv, de părerea lui, dar vezi că e ceva la mijloc...

Bătrânul se aplecă spre Alioșa și continuă în șoaptă, ca și când i-ar fi destăinuit un secret: Dacă-l bag la răcoare, tâlharul, când o afla ea că eu i-am făcut bucata, o să alerge în brațele lui. Pe când dac-o să audă că m-a snopit în bătaie, om bătrân și nevolnic, s-ar putea să-i întoarcă spatele și să vină la mine să mă vadă... Nu știu cum o fi plămădit-o Cel-de-Sus, că toate le face anapoda! ... O cunosc până în adâncul sufletului! Nu vrei un coniac? Bea și o cafeluță rece, îți torn și o picătură de coniac înăuntru, ca să-i dea gust, numai un fund de păhărel, băiețuș!

— Nu, mulțumesc, nu vreau. Dacă-mi dai voie, uite, am să iau pâinișoara asta cu mine, zise Alioșa, luând de pe masă o franzeluță de trei copeici și punând-o în buzunar. Știi, n-ar trebui să bei nici dumneata coniac, adăugă el, cercetând îngrijorat fața bătrânului.

— Ai dreptate, coniacul nu te liniștește deloc, dimpotrivă, te întărită și mai tare. Dar nu beau decât un păhărel... Din dulăpior...

Fiodor Pavlovici descuie „dulăpiorul”, își turnă coniac și, după ce bău, încuie la loc și puse cheia în buzunar.

— Ajunge, lasă, că n-o să crap dintr-un păhărel.

— Te-ai îmbunat acum, zâmbi Alioșa.

— Hm! Pe tine te iubesc și fără coniac; când am de-a face însă cu ticăloșii, sunt tot așa de ticălos ca și ei. Vanka nu vrea să plece la Cermașnea – și de ce, mă rog? Sigur, dumnealui trebuie să fie tot timpul cu ochii în patru, să vadă câte parale-i dau Grușenkăi când o veni la mine. Niște nemernici cu toții! Nici nu vreau să mai știu de Ivan. Cum dracu' a ieșit așa? N-are nimic din

sufletul nostru. Ce-și închipuie dumnealui, c-o să-i las ceva?! Nici măcar testament n-am să fac, uite așa, ca să știi! Iar pe Mitka am să-l strivesc ca pe un gândac. Noaptea, când se întâmplă să calc pe câte un gândac negru, numai ce-l aud pocnind – trosc!

— Sub papuc. Uite-așa o să facă: trosc! Și Mitka al tău. Da, da, al tău, fiindcă tu îl iubești. Ca să vezi, deși știi că ții la el, uite, nu mi-e frică. Dar dacă în locul tău ar fi Ivan, aș tremura de frică, îți spun drept, aș fi stat cu frica-n sân, știind că el îl iubește. Numai că Ivan nu iubește pe nimeni. Ivan nu-i de-al nostru, oameni ca el, băiețică, nu-s din aceeași plămadă cu noi, nimic nu se alege de ei, decât praful și pulberea... Să adie numai puțin vântul și praful se împrășteie pe loc... Când ți-am spus aseară să treci azi pe aici, îmi venise o idee năstrușnică, voiam adică să aflu prin tine ceva în legătură cu Mitka. Dacă i-aș da, de pildă, o mie sau două de ruble, s-ar învoi oare, așa calic și lichea cum este, să se cărăbănească de aici, să plece undeva pentru câțiva ani, să zicem așa, vreo cinci sau și mai bine treizeci și cinci de ani? Să plece însă fără Grușenka, să renunțe la ea, ce crezi, ar vrea...?

— Știi și eu... Am... Am să-l întreb, băigui Alioșa. Pentru trei mii de ruble, poate că...

— Cotul! Nu mai e nevoie să-l întrebi acum! Nu trebuie! M-am răzgândit. Aseară mi-a intrat prostia asta în cap. Nu-i dau nimic, nici o lețcaie, sunt banii mei și-i țin pentru mine! Strigă bătrânul agitat. Am să-l strivesc ca pe un gândac, dar de dat nu-i dau nici o para chioară! Să nu-i spui nimic, să nu-și facă degeaba iluzii. De altfel, nici tu n-ai ce căuta la mine, hai, cară-te! Stai, stai, logodnica aia, Katerina Ivanovna, pe care o tot ascunde de mine cu atâta grijă, se mărită cu el ori nu? Mi se pare că aseară ai fost pe la dânsa...

— Nu vrea să renunțe la el pentru nimic în lume.

— Uite pentru cine-și pierd capul domnișoarele astea cu nasul de ceară: pentru tot felul de secături, de bețivi și lichele! Acum, între noi fie vorba, băiețică, parcă ți-e și scârba când le vezi așa serbede la față, ce, se compară cu... Ehe! Să fi avut acum anii lui și să fi arătat cum arătam altădată (pentru că să știi, măi copile, că eram mult mai chipeș decât el la douăzeci și opt de ani!), mi-ar fi căzut toate în brațe, așa cum îi pică lui! Mare canalie! Dar pe Grușenka tot n-are s-o aibă, nu, nu, n-are s-o aibă... Îl fac zob! Își ieșise din sărite. Hai, pleacă, n-ai ce căuta la mine azi! Se răsti el.

Alioșa se apropie să-și ia rămas-bun de la taică-său și se pomeni deodată sărutându-l pe umăr.

— Ce te-a apucat? Se miră Fiodor Pavlovici. Ne mai vedem noi. Sau poate crezi că n-o să ne mai vedem niciodată?

— Ba nu, te-am sărutat numai așa, fără să-mi dau seama.

— Bine și eu... Și eu... Îngăimă bătrânul, privindu-l țintă. Și cum Alioșa tocmai dădea să plece, îl strigă din urmă: Ascultă, băiețăș... Mai vino pe aici, vino cât de curând, la ciorbă de pește, am să-ți fac o ciorbă grozavă, nu ca asta de azi, să vii neapărat! Chiar mâine, auzi? Ne vedem mâine, da?

După ce Alioșa trecu pragul, Fiodor Pavlovici se apropie de dulăpior și mai dădu pe gât o jumătate de păhărel de coniac.

— Și cu asta, basta! Bombăni el. Încuie apoi dulăpiorul, puse cheița în buzunar și se duse la el în iatac, unde se trânti istovit pe pat. O clipă mai târziu dormea dus.

III – CÂND ÎȚI PUI MINTEA CU ȘCOLARII

„Slavă ție, Doamne, că nu m-a întrebat nimic de Grușenka! Se gândi Alioșa în momentul când părăsea casa părintească spre a se duce la doamna Hohlakova. Altfel, aș fi fost silit să-i povestesc cum ne-am întâlnit ieri.” Îndurerat, Alioșa simțea că peste noapte adversarii prinseseră puteri noi și că o dată cu venirea zilei inimile lor se împietriseră și mai mult. „Tata e supărat și nervos, i-a intrat ceva în cap și nu-l mai scoți dintr-ale lui, dar ce o fi cu Dmitri? Și el probabil s-a înverșunat peste noapte și clocotește acum furios și el cu siguranță a pus la cale ceva... Of, trebuie neapărat să-l gădesc, trebuie să mă văd cu el chiar azi...”

Nu avu însă răgaz să-și depene mai departe firul gândurilor: pe drum îl aștepta o întâmplare care, deși în aparență era cu totul neînsemnată, îl tulbură până în adâncul sufletului. Abia apucase să traverseze piața și, cotind pe o ulicioară ca să iasă în strada Mihailovskaia, paralelă cu Strada Mare, de care este despărțită numai printr-un șanț (trebuie să știți că orașul nostru este străbătut de la un cap la altul de o mulțime de șanțuri și șanțulețe!), în dreptul podețului, Alioșa zări un grup de copii între nouă și doisprezece ani. Veneau de la școală, cu ghiozdanele în spinare, sau cu câte o tașcă de piele pe șold și se pregăteau să se despartă, împrăștiindu-se pe la casele lor; unii erau îmbrăcați cu câte o hăinuță scurtă, alții cu paltonașe, iar câțiva dintre ei purtau niște cizmulițe înalte, cu carâmbul încrețit, pentru care au o deosebită slăbiciune odraslele răsfățate ale unor părinți cu dare de mână. Strânși laolaltă, băieții discutau cu aprindere, sfătuindu-se pesemne între ei. Alioșa nu putea să treacă nepăsător pe lângă un copil și asta încă de pe vremea când stătea la Moscova; îi erau mai cu seamă dragi prichindeii de trei-patru anișori, dar îi privea cu toată simpatia și pe copiii de școală, de unsprezece-doisprezece ani. De aceea, cu toate că era frământat de atâtea griji, simți că i-ar face plăcere să se apropie de grupul de băieți și să intre în vorbă cu ei. În timp ce se îndrepta spre ei, privind obrăjorii rumeni și chipurile lor însuflețite, observă că fiecare ținea în mână câte o piatră, unii chiar câte două. Peste șanț, la vreo treizeci de pași de ceata lor, lângă gard, se afla încă un puști, tot băiat de școală și el, judecând după tașca de pe șold; nu părea să aibă mai mult de zece ani, era palid la față, cu o figură bolnăvicioasă și cu niște ochișori negri care ardeau ca doi tăciuni aprinși. Puștiul era numai ochi, pândind fiecă mișcare din grupul celor șase elevi, probabil colegii lui de clasă, cu care plecase odată de la școală puțin mai înainte, dar de care părea să-l despartă o neîmpăcată dușmănie. Alioșa se apropie de băieți și, uitându-se la un ștregar cu părul bălai, numai cărlionți, îmbrăcat cu o hăinuță neagră, spuse:

— Pe vremea când mergeam și eu la școală, așa ca matale, purtam tașca pe partea stângă, ca să-mi fie mai la îndemână, știi, când aveam nevoie de ceva, puteam umbla mai ușor înăuntru cu mâna dreaptă; matale văd c-o porți pe dreapta. Nu te incomodează?

Alioșa începuse vorba de la un amănunt de ordin practic, fără să fi avut cătuși de puțin intenția să recurgă la un subterfugiu. Un adult nu poate să procedeze decât așa ca să poată câștiga încrederea unui copil și cu atât mai mult a unei cete întregi de ștregari. Discuția trebuie neapărat angajată pe un teren practic și cu toată seriozitatea, ca de la om la om. Era un lucru de care Alioșa își dădea seama instinctiv.

— E stângaci, se grăbi să-i răspundă în locul lui un alt băiețuș de vreo unsprezece ani, un puștan dezghețat, cu o figură sănătoasă. Ceilalți își ațintiră cu toții privirile asupra lui Alioșa.

— Și pietrele tot cu stânga le aruncă, adăugă un alt școlar, în aceeași clipă, o piatră zbură în direcția grupului și-l atinse în treacăt pe băiatul stângaci fără să-l nimerescă, deși fusese azvârlită năprasnic și cu iscusință. O aruncase puștiul de peste șanț.

— Pe el, copii! Nu te lăsa, Smurov! Strigară cu toții într-un glas.

Smurov (stângaciul) însă nu așteptă să fie îmboldit a doua oară și căută să-și plătească polița pe loc, făcând să zboare asupra adversarului său un proiectil care căzu pe jos, fără să-și atingă ținta. Băiețușul de peste șanț ripostă la rândul său, luând iarăși la ochi grupul de copii; de astă dată însă nimeri în Alioșa, lovindu-l destul de tare la umăr. Puștiul avusese grijă să se aprovizioneze cu muniție din vreme. Se vedea de la treizeci de pași după buzunarele paltonașului doldora de pietre.

— A făcut-o dinadins! Pe dumneata te-a ochit! Dumneata ești Karamazov, nu-i așa? Strigară băieții, care mai de care, râzând. Haideti, toți odată! Arde-i!

Șase pietre țâșniră în același timp din mijlocul cetei de copii. Una dintre ele îl izbi în cap pe adversar, care căzu întins la pământ, ca numaidecât după aceea să sară iarăși în picioare și să răspundă cu îndârjire la atac, aruncând mereu cu pietre asupra grupului. Proiectilele curgeau cu nemiluita și dintr-o parte și din cealaltă; toți băieții țineau munițiile pregătite în buzunare.

— Ce faceți? Nu vi-e rușine? Șase contra unul?! Ce, vreți să-l ucideți? Strigă Alioșa, înfruntând bombardamentul ca să-l ocrotească cu trupul lui pe bietul copil stingher: în aceeași clipă câțiva dintre băieți încetară atacul.

— El a început mai întâi! Protestă îndârjit, cu glăsciorul lui subțirel de copil, un pici cu hăinuță neagră, ai cărui ochișori mânioși scăpărau scânteii. E un nemernic! Adineauri l-a lovit cu briceagul pe Krasotkin de l-a umplut de sânge. Krasotkin n-a vrut să-l părăscă, dar să știți c-ar merita să-l zvântăm în bătai...

— Dar de ce? Probabil că tot voi l-ați întărâtat...

— Uite că iar v-a aruncat o piatră în spate! Vă cunoaște, strigară ștregarii. Acum vă ochește pe dumneavoastră, nu pe noi. Pe el, băieți, hai, toți o dată, dă-i la moacă, Smurov!

Proiectilele se încrucișară iarăși prin aer și bătălia reîncepu cu mai multă înverșunare. O piatră îl nimeri pe băiețelul de peste șanț drept în piept; copilul scoase un țipăt și, izbucnind în plâns, o luă la goană în sus, spre Mihailovskaia, urmărit de strigătele celor din grup: „Aha! Te-ai speriat, ai dat bir cu fugiții, șomoiog de câlți!”

— Nici nu știți, Karamazov, de ce e-n stare scârba asta, ar trebui să-l facem harcea-parcea și încă ar fi prea puțin! Stărui pricinașul cu hăinuță neagră și ochișorii învâpăiați de mânie, care părea să fie mai mare decât ceilalți.

— Dar de ce? Îi place să pârască? Întrebă Alioșa. Ștregarii se uitară unul la altul zâmbind.

— Mergeți spre Mihailovskaia? Continuă același băiat. Duceți-vă după el... Vedeți, s-a oprit, vă așteaptă, se uită la dumneavoastră.

— Da, da, se uita, se uită! Întăriră copiii.

— Duceți-vă și întrebați-l dacă n-ar vrea un șomoiog de câlți, unul bine scărmanat! Auziți: așa să-l întrebați, cum v-am spus eu.

Puștimea se porni pe răs. Alioșa se uită la copii, care își ațintiră, la rândul lor, privirile spre el.

— Nu vă duceți, să nu vă lovească, îi atrase atenția Smurov.

— N-am să-i pomenesc nimic despre șomoiogul de câlți, probabil că-i o poreclă cu care-l necăjiți, am să încerc numai să aflu de ce sunteți așa porniți împotriva lui...

— Da, da, încercați, îi răspunseră în bătaie de joc copiii. Alioșa trecu podețul și începu să urce la deal, pe lângă uluci, spre micul dizgrațiat.

— Luați seama! Îi strigară din urmă băieții. Țsta nu știe de frică, să nu vă lovească cu briceagul pe la spate... Cum l-a lovit pe Krasotkin...

Piciul îl aștepta fără să se clintească din loc. Apropiindu-se de el, Alioșa își dădu seama că avea de-a face cu un copil de vreo nouă ani, mărunțel și plăpând, cu o mutrișoară prelungă și slăbuță și cu o pereche de ochi negri, mari, care-l priveau cu ură. Băiețașul era îmbrăcat cu un paltonaș vechi, jerpelit, care-i rămăsese atât de mic, încât arăta ca vai de el. Mânecele, prea scurte, îi scoteau la iveală brațele goale. Pe genunchiul drept al pantalonului se lăfăia un petic cât toate zilele, iar în vârful cizmuliței de pe același picior, în dreptul degetului gros, se vedea o gaură mare, înnegrită cu cerneală. Buzunarele paltonașului erau umflute de pietre. Alioșa se opri la doi pași, măsurându-l din ochi mirat. Văzând că nu avea de gând să-l bată, puștiul se liniști și-i spuse:

— Eu sunt singur și ei – șase... Dar lasă, că le vin eu de hac! Și-l fulgeră cu privirea.

— Mi se pare că te-a lovit rău o piatră, remarcă Alioșa.

— Dar și eu l-am pocnit bine în cap pe Smurov! Se lăudă prichindelul.

— Ziceau că știi cine sunt și că dinadins ai dat cu piatra în mine. Ce ți-am făcut? Întrebă Alioșa.

Copilul se uită la el încruntat.

— Eu nu știu cine ești. Matale mă cunoști? Îl descusu Alioșa.

— Nu te lega de mine! Strigă întărâtat copilul, fără să se urnească totuși din loc, ca și cum ar fi așteptat ceva, străfulgerându-l din nou cu o privire încărcată de ură.

— Bine, mă duc, zise Alioșa. Dar să știi că nici prin gând nu mi-a trecut să râd de tine. Știu cum îți spun băieții ca să te necăjească, dar nu vreau să repet, rămâi cu bine!

— Călugăr puturos cu anterior jegos! Strigă după el puștiul, urmărindu-l cu aceeași privire aprigă și provocatoare și se așeză în poziție de atac, fiind sigur că de astă dată Alioșa o să tabere asupra lui să-l ia la bătaie, dar tânărul se mulțumi să întoarcă o clipă capul, aruncându-i o privire, și-și văzu mai departe de drum. Nu apucă să facă însă nici trei pași și cea mai mare dintre pietrele care umpleau buzunarele copilului îl izbi între umeri.

— Cum așa, mă lovești pe furis? Vasăzică, aveau dreptate băieții când mi-au spus că ai obiceiul să ataci pe la spate?! Exclamă Alioșa întorcându-se.

Dar ștregarul – din ce în ce mai întărâtat parcă – dădu iarăși în el cu o piatră, de astă dată țintindu-l drept în față. Alioșa abia apucă să ridice brațul ca să se apere și proiectilul îl izbi cu putere în cot.

— Nu ți-e rușine? Ce ți-am făcut? Strigă el.

Convins că de rândul acesta n-o să mai scape de bătaia așteptată, puștiul tăcea înfruntându-l; când văzu totuși că nici de astă dată nu izbutise să-l scoată din sărite, se burzului mânios ca un pui de fiară. Țâșni deodată brusc din loc și, înainte ca Alioșa să poată face o mișcare, dădu buzna peste el, își aplecă brusc capul, îi apucă mâna dreaptă și-l mușcă năprasnic de degetul mijlociu. Își înfipse dinții cu sete și timp de zece secunde nu-și descleștă gura. Alioșa scăpă un țipăt de durere și încercă să-și tragă degetul. Copilul îi dădu, în sfârșit, drumul și se trase numaidecât îndărăt, căutând să păstreze între ei aceeași distanță. Își înfipse dinții lângă unghie, aproape până la os, atât de adânc, încât începu să mustească sângele. Alioșa scoase din buzunar o batistă și-și înfășură strâns mâna rănită. Operația aceasta dură aproape un minut, timp în care băiețașul rămase pe loc, în așteptare. În cele din urmă, Alioșa își ridică spre el ochii senini.

— Așa, zise el. Vezi ce rău m-ai mușcat? Ești mulțumit, da? Și acu' vrei să-mi spui ce ți-am făcut?

Piciul se uita la el mirat.

— Nu știu cine ești, te văd acum pentru întâia oară, urmă tot atât de calm Alioșa, dar nu se poate să nu-ți fi făcut nimic, altminteri nu m-ai fi urgisit așa, de pomană... Hai, spune-mi, ce ți-am făcut, cu ce ți-am greșit?

În loc să-i răspundă, puștiul izbucni în plâns și o rupse la fugă pe stradă. Alioșa porni după el agale și multă vreme încă îl văzu alergând din ce în ce mai departe, fără să-și încetinească pasul și fără să întoarcă o singură dată capul, plângând mereu amarnic. Și-n sinea lui își propuse să-l caute neapărat, cum va avea un pic de răgaz și să lămurească misterul acesta, care-l tulburase peste măsură. Deocamdată însă nu avea timp de pierdut.

IV – ACASĂ LA DOAMNA HOHLAKOVA.

După câteva minute, Alioșa ajunse la locuința doamnei Hohlakova, o casă boierească, frumoasă, de piatră, cu etaj, una dintre cele mai arătoase de la noi din târg. Cu toate că prefera să stea mai mult la conac, la o moșie a ei din altă gubernie, sau în casa de la Moscova, doamna Hohlakova mai posedă totuși și la noi în oraș o proprietate moștenită din moși-strămoși. După cum, tot așa, dintre cele trei moșii ce alcătuiau averea sa, cea mai întinsă se află tot aici, în județ; până în momentul de față însă, foarte rar se învrednicise să se abată prin gubernia noastră. Stăpâna casei se grăbi să-l întâmpine, în antreu.

— Ai primit scrisoarea prin care îți anunțam minunea cea nouă? Îl întrebă precipitat doamna, care părea că nu-și mai găsește locul.

— Da.

— Ai arătat-o la toți – nu-i așa?

— Ca să afle toată lumea. Biata bătrână s-a pomenit cu fecioru-său acasă! El i l-a redat!

— Știi că-i pe moarte?

— Da, știu, am auzit. O! Nici nu-ți închipui cât doream să stau cu cineva de vorbă. Cu dumneata sau cu oricine. Ba nu, cu dumneata, firește, numai cu dumneata! Ce păcat că n-am mai apucat să-l văd o dată! Tot orașul e în fierbere, toată lumea așteaptă. Dar știi că... E și Katerina Ivanovna aici?

— Ah, ce bine îmi pare c-am s-o văd! Se bucură Alioșa. Mă rugase ieri să trec neapărat azi pe la dânsa.

— Știu, știu tot! Am aflat, mi-a povestit chiar dânsa tot, din fir-a-păr, ce s-a întâmplat ieri... Toată scena oribilă cu ființa aceea. Cest tragique! {44} Să fi fost în locul ei... Nu știu, zău, ce aș fi făcut dacă eram în situația ei! Dar și frățiorul matale, Dmitri Fiodorovici, ce om, sfinte Dumnezeule! Aleksei Fiodorovici, sunt atât de emoționată, că nu îmi dau seama ce spun, dar închipuie-ți că în momentul ăsta, da, chiar acum, stă de vorbă cu fratele dumitale, adică nu cu cel odios, de ieri, nu, Doamne ferește, ci cu celălalt, cu Ivan Fiodorovici. Au o discuție serioasă, serioasă de tot... Ce o fi între ei acum, te cutremuri numai când te gândești! Este într-adevăr ceva cumplit! Asta-i curată isterie, zău, o poveste de groază, nici nu-ți vine să crezi că poate să existe pe lume așa ceva! Singuri își sapă groapa, singuri se nenorocesc, Dumnezeu știe de ce, și, cu toate că-și dau foarte bine seama că se nenorocesc, par încântați! Abia te așteptam să vii! Te așteptam cu sufletul la gură! Nu mai pot să suport grozăvia asta! Îți spun, tot, tot, imediat, dar stai, că voiam să te întreb un lucru și mai important, vai, Doamne! Era să uit tocmai ce era mai important! Nu știu ce-i cu Lise, de ce are o criză de nervi... Spune-mi ce crezi dumneata? Cum a auzit c-ai sosit, a apucat-o isteria!

— Maman, mi se pare că dumneata ai acum o criza, nu eu! Ciripi Lise din odaia de alături. Ușa rămăsese puțin întredeschisă, iar glăsciorul era ușor alterat, ca atunci când cineva abia se ține să nu pufnească în răs. Alioșa băgase de seamă imediat că ușa nu era bine închisă și se gândea că probabil în

momentul acela fata se uita la el din jilt, numai că el nu putea să vadă dacă într-adevăr îl privea.

— Nici n-ar fi de mirare, Lise, nici n-ar fi de mirare... Ești atât de capricioasă, încât mare minune dacă n-o să am un atac de nervi. E tare bolnavă, Aleksei Fiodorovici, toată noaptea i-a fost rău, a avut temperatură, a gemut! A fost un chin până dimineața și a venit, în sfârșit, Herzenstube. Doctorul spune că nici el nu mai înțelege nimic și că trebuie să avem răbdare. Åsta-i Herzenstube, ce poți să-i faci, de câte ori îl chemăm, spune că nu pricepe nimic! Cum a aflat c-ai sosit, Lise a scos un țipăt, a început să tremure toată și a poruncit s-o aducem, aici, în odăița ei de altădată...

— Da' de unde, mamă, habar n-aveam c-a venit, să nu-ți închipui că din pricina lui am cerut să mă aduceți aici...

— Nu-i adevărat, Lise, Iulia a avut grijă să-ți raporteze îndată ce l-a văzut pe Aleksei Fiodorovici venind înapoi. N-ai pus-o tu să stea la pândă?

— Mămică scumpă, zău, n-are nici un haz ce spui matale! Și dacă vrei să-ți îndrepti greșeala, spunând un lucru foarte, foarte inteligent, comunică-i atunci, rogu-te, din partea mea stimatului domn Aleksei Fiodorovici, care a intrat adineauri în casă, că dacă a mai avut obrazul să vină azi pe la noi, după tot ce a fost ieri și când știe că toată lumea râde de el, înseamnă că n-are într-adevăr nici o licărire de spirit.

— Lise, prea te întreci cu gluma! Până la urmă, am să mă văd silită să iau măsuri drastice, să știi! Cine râde de dansul? Eu sunt fericită c-a venit, aveam nevoie să-l văd, nevoie urgentă. Vai, Aleksei Fiodorovici, nu poți să-ți închipui ce-i pe sufletul meu!

— Dar ce ai, mămică scumpă, spune-mi ce ai?

— Ce am? Ah, capriciile astea ale tale, Lise, firea ta schimbătoare, boala, noaptea asta îngrozitoare cu temperatură și eternul Herzenstube, care mă scoate din sărite, da, da mai ales el, iarăși și iarăși el! Și atâtea și atâtea altele... Și, în sfârșit, minunea asta! Am fost ca năucă, nu știi cât m-a zguduit, dragul meu Aleksei Fiodorovici! Și pe urmă dincolo, în salon, toată tragedia asta pe care nu mai pot s-o suport, zău! Îți spun cinstit, pur și simplu nu mai pot! În definitiv, poate că nu-i decât o comedie și nu o tragedie. Ce crezi, starețul Zosima o mai duce până mâine? O, Doamne! Nu știu ce se întâmplă cu mine, închid uneori ochii și mi se pare că totul este absurd, absurd...

— V-aș ruga, dacă nu vă supărați, îi tăie vorba deodată Alioșa, să-mi dați ceva, o bucată de pânză curată să mă leg la deget. M-am rănit și acum mă doare din ce în ce mai rău.

Alioșa își descoperi degetul vătămat. Batista era plină de sânge. Doamna Hohlakova trase un țipăt și se grăbi să închidă ochii.

— Doamne-Dumnezeule, ce rană îngrozitoare!

Cum zări însă mușcătura de la degetul lui Alioșa, Lise dădu brusc ușa de perete.

— Vino, vino înăuntru, îi porunci ea insistent, pe un ton care nu mai îngăduia nici o împotrivire, să lăsăm prostiile! Doamne, cum ai putut să stai

atâta timp fără să spui nimic? Putea să-și piardă tot sângele, mamă! Unde te-ai rănit? Cum? Înainte de toate, aduceți apă, apă! Rana trebuie spălată, să îți adică degetul în apă rece, ca să treacă durerea și să-l lași așa mult, mult... Iute, iute, mamă, adu-mi un vas cu apă. Mai repede, rosti ea surescitată. Era pur și simplu înspăimântată: rana lui Alioșa o făcuse să se piardă cu firea.

— Poate c-ar trebui să trimitem după Herzenstube? Întrebă doamna Hohlakova.

— Mamă, ai să mă omori! Ce crezi c-o să facă Herzenstube al dumitale? O să vină și o să spună iarăși că nu pricepe nimic! Apă, apă! Mamă, pentru Dumnezeu, du-te matale și spune-i Iuliei să se grăbească. Și fata asta, tocmai când ai mai multă nevoie de ea, cine știe pe unde cască gura, niciodată nu e în stare să fie ceva mai sprintenă! Mai iute, mamă, mai iute, altfel, simt că mor...

— Dar nu e decât un fleac! Exclamă Alioșa, speriat de panica lor.

Iulia sosi într-un suflet, aducând un vas cu apă. Alioșa își muie degetul în lighean.

— Mamă, pentru Dumnezeu, adu niște scamă, te rog, niște scamă și apa aceea tare pentru tăieturi, am uitat cum îi zice, aceea așa, tulbure! Avem, avem... Mamă, știi unde-i flaconul, la matale în iatac, în dulăpior, în dreapta, e un flacon mare și tot acolo-i și scama...

— Ți-aduc imediat tot ce vrei, Lise, numai nu striga așa și nu te alarma. Vezi cât de stoic suportă durerea Aleksei Fiodorovici. Unde te-ai putut răni în halul ăsta?

Doamna Hohlakova ieși valvârtej pe ușă. Lise tocmai asta și aștepta.

— Întâi și-întâi, să-mi răspunzi la ce te întreb, îl luă ea în primire. Unde ai fost în stare să-ți faci o asemenea rană? Pe urmă mai avem și altceva de vorbit. Ei?

Simțind cât era de prețios pentru ea răgazul acesta, deoarece maică-sa se putea întoarce din moment în moment, Alioșa îi povesti în câteva cuvinte, lăsând deoparte detaliile, dar destul de limpede și de precis, ciudata lui pățanie cu școlarii. După ce-l ascultă până la capăt, Lise ridică brațele spre cer.

— Ei, spune-mi și mie dacă se poate ca un om ca dumneata și încă îmbrăcat așa cum ești, să-și pună mintea cu niște puști?! Izbucni ea mânioasă, ca și cum ar fi avut cine știe ce drepturi asupra lui. Înseamnă că și dumneata ești un copil ca și ei și încă unul mic de tot, cel mai mic dintre toți! Dar trebuie neapărat să afli ce-i cu băiețușul acela răutăcios și să-mi povestești tot; am impresia că aici se ascunde un secret. Și acum să trecem la altele; mai întâi însă aș vrea să știu ceva; Aleksei Fiodorovici, poți dumneata, cu toate durerile pe care le simți în momentul ăsta, să vorbești despre niște lucruri fără importanță, dar să vorbești ca un om cu capul pe umeri?

— Bineînțeles, de altfel, nici nu mă mai doare.

— Asta pentru ca ții degetul în apă. Trebuie s-o schimbăm imediat, pentru că se încălzește foarte repede. Iulia, adu imediat o bucată de gheață din beci și un alt vas cu apă. Ei și acum, fiindcă a plecat, să vorbim serios: Aleksei Fiodorovici, dragul meu, fii bun, te rog și dă-mi înapoi scrisoarea pe care ți-am

trimis-o ieri, dă-mi-o chiar acum, fiindcă mămica se poate întoarce în orice clipă și n-aș vrea...

— N-o am la mine.

— Ba nu-i adevărat, o ai la dumneata. Eram sigură c-o să-mi răspunzi așa. E aici în buzunarul ăsta. Nici nu știi cât am regretat toată noaptea gluma asta stupidă. Dă-mi-o imediat, zău, dă-mi-o!

— Am lăsat-o la mănăstire.

— Cred că nu mă mai poți socoti o copilă, o fetiță mică, mică de tot, după o farsă idioată ca asta cu scrisoarea, nu-i așa? Te rog să mă ierți pentru asemenea nerozie; oricum ar fi însă, scrisoarea trebuie să mi-o aduci înapoi; dacă e adevărat că n-o ai acum la dumneata, să mi-o aduci chiar azi, neapărat!

— Astăzi în nici un caz n-am să pot, pentru că mă întorc la mănăstire și după aceea vreo două, trei sau poate chiar patru zile n-am să mai vin pe la dumneavoastră: știi că părintele Zosima...

— Patru zile! Ei, asta-i bună! Ascultă, ai râs mult de mine?

— Defel.

— De ce?

— Pentru că am crezut tot ce mi-ai scris.

— Mă jignești!

— Cătuși de puțin. Când am citit scrisoarea, m-am gândit că toate au să se întâmple exact așa cum ai spus, fiindcă a doua zi chiar, după ce părintele Zosima o să închidă ochii, trebuie să părăsesc mănăstirea. Pe urmă vreau să-mi termin școala, să-mi dau toate examenele, iar când vom împlini amândoi vârsta cerută de lege, ne vom căsători. Am să te iubesc. N-am avut încă răgazul să cuget mai bine la toate astea, dar sunt convins că n-aș putea găsi nicăieri o soție mai buna ca dumneata și starețul mi-a spus să mă însor neapărat...

— Dar ce sunt eu decât o biată infirmă, purtată de colo până colo cu jilțul? Se împotrivi Lise cu obrazii învăpăiați.

— Am să te plimb chiar eu, dar sunt sigur că până atunci o sa te faci sănătoasă.

— Ești nebun, rosti Lise nervoasă, dacă poți să tragi o concluzie atât de năstrușnică dintr-o gluma fără nici un temei!... Ah, uite că vine și mama, cred că era și timpul. De ce ai stat atâta, mamă? Nu știi cum faci dumneata că totdeauna întârzi! Ah, uite-o și pe Iulia cu gheața!

— Of, Doamne, Lise, nu țipa, te rog, nu mai țipa așa! Din pricina țipetelor tale simt că... Ce să fac dacă te-ai apucat să vâri scama în altă parte?... Am căutat-o de am înnebunit... Îmi vine să cred c-ai făcut-o într-adins.

— De unde puteam să știu c-o să vină mușcat de deget? Atunci poate chiar o făceam într-adins. Mămico, înger scump, ai început să spui mata lucruri foarte spirituale!

— Bine, fie și spirituale, dacă îți face ție plăcere, dar zău, Lise, ce inimă ai tu ca să vorbești așa despre degetul lui Aleksei Fiodorovici și despre toate celelalte?... Of, dragul meu Aleksei Fiodorovici, uite, așa mă omoară: nu că mi-aș face sânge rău pentru orice fleac, nici pentru Herzenstube sau mai știu eu

pentru cine, ci toate la un loc, crede-mă sunt prea multe, mai multe decât pot să îndur!

— Ajunge, mamă, lasă-l pe Herzenstube în pace, răsese înveselită Lise. Dă încoace repede scama și apa. Nu-i decât apă de plumb, Aleksei Fiodorovici, mi-am adus aminte, în sfârșit, cum îi spune, dar să știi că-i un leac miraculos. Mamă, închipuiește-ți că s-a încăierat cu niște băieți pe stradă și că unul dintre ei l-a mușcat de deget! Ei, spune și dumneata dacă nu-ți vine să crezi că și el este un copil, un copilaș mic de tot și dacă mai are mutră după toate astea să se însoare, pentru că nu știi, mama, dumnealui vrea să se însoare!

Închipuiește-ți numai cum i-ar ședeă însurat, nu-i așa că te umflă răsul, să mori de răs, nu-i așa?

Lise râdea nervos și mărunț, ca de obicei, uitându-se galeș la Alioșa.

— Cum să se însoare, Lise, de unde și până unde și pe urmă, zău, nu se face să... Când s-ar putea ca băiatul acela să fi fost turbat...

— Vai, mamă! Crezi ca există copii turbați?

— De ce să nu existe, Lise? Râzi de parcă aș fi spus cine știe ce nerozie. Se prea poate ca băiatul acela să fi fost mușcat de un câine bolnav de turbare și să fi turbat și el, iar acum, la rândul lui, e-n stare să muște pe oricine s-ar întâmpla să fie în preajma lui. Vai, ce frumos te-a bandajat la deget, Aleksei Fiodorovici, eu n-aș fi putut. Te mai doare?

— Aproape deloc.

— Nu ți-e frică de apă? Îl iscodi Lise.

— Haide, ajunge, poate că nu mi-am dat seama când am pomenit de turbare, am spus și eu așa, o vorbă în vânt și uite c-ai și început iarăși cu ironiile! Katerina Ivanovna, cum a aflat c-ai sosit, s-a repezit la mine, zice că vrea neapărat să te vadă, abia așteaptă să dea ochii cu dumneata.

— Vai, mamă! Du-te dumneata singură; el nu poate să meargă, nu vezi cât suferă, săracul?

— Nu mă măi doare deloc, de ce să nu mă duc?... Protestă Alioșa.

— Cum? Pleci? Așa, vasăzică! De ăștia-mi ești?!

— Dar de ce? Cum termin ce am de vorbit, vin înapoi și atunci o să putem pălăvrăgi cât poțtești. Vreau s-o văd chiar acum pe Katerina Ivanovna, fiindcă, în orice caz, țin să mă întorc cât mai repede la mănăstire.

— Mamă, ia-l de aici imediat și du-te cu el! Aleksei Fiodorovici, nu te mai osteni să treci pe la mine după ce stai de vorbă cu Katerina Ivanovna. Nu mai zăbovi și du-te la mănăstire, acolo-i locul dumitale. Cale sprâncenată! Eu vreau să dorm, n-am închis ochii toată noaptea.

— Vai, Lise, glumești probabil, dar ce-ar fi dacă ai încerca într-adevăr să ațipești puțin! Exclamă doamna Hohlakova.

— Nu știi ce i-am făcut de... Uite, aș mai putea să stau încă trei minute, dacă vrei chiar cinci... Bâigui Alioșa.

— Chiar cinci! Ia-l mai repede de aici, mamă, e un monstru!

— Ce înseamnă asta, Lise, ai înnebunit? Să mergem, Aleksei Fiodorovici, nimeni nu poate să-i intre în voie astăzi și mi-e teamă să n-o enervez și mai

tare. O, ce calamitate e o femeie nervoasă, Aleksei Fiodorovici! Sau, mai știi, poate că într-adevăr i s-o fi făcut somn de când ești aici. Mare minune cum ai reușit atât de repede s-o adormi! Ce fericire!

— Vai, mămico, nu știi ce plăcere îmi face când te aud vorbind așa, te pup pentru asta, mămico!

— Și eu și eu, Lise. Ascultă, Aleksei Fiodorovici, spuse precipitat doamna Hohlakova, cu un aer grav și misterios, ieșind din cameră cu Alioșa, n-aș vrea câtuși de puțin să te influențez și nici să ridic vâlul de pe ceea ce se petrece acolo în momentul de față, dar intră, te rog, înăuntru și ai să-ți dai seama ce lucruri îngrozitoare se întâmplă. Este cea mai fantastică comedie; nu încape nici o îndoială că-i îndrăgostită de fratele dumitale Ivan Fiodorovici și în același timp face tot ce se poate ca să se convingă că-l iubește totuși pe celălalt frate al dumitale, pe Dmitri Fiodorovici. E îngrozitor, nu-i așa? Am să intru și eu cu dumneata și, dacă n-au să mă gonească, am să caut să stau până la capăt.

V – O CRIZĂ DE ISTERIE ÎN SALON.

În salon, discuția era pe sfârșite; cu toată fermitatea întipărită pe chipul său, Katerina Ivanovna era peste măsură de agitată. În clipa când Alioșa și doamna Hohlakova intrară în odaie, Ivan Fiodorovici tocmai se ridicase să plece. Era ceva mai palid ca de obicei și Alioșa îl cerceta din ochi îngrijorat. Și pe bună dreptate, deoarece sosise momentul când avea să cunoască în sfârșit dezlegarea unei probleme chinuitoare, a îndoielilor care-l frământau de la o vreme încoace. De mai bine de o lună, în diferite ocazii, ba unul, ba altul căutase să-i argumenteze că Ivan o iubea cu adevărat pe Katerina Ivanovna și mai ales că ar fi avut intenția să i-o „sufle” lui Mișea. Până mai deunăzi ideea aceasta i se păruse cu totul neverosimilă, deși îi făcuse destul sânge rău. Alioșa ținea la amândoi frații săi și se gândea cu inima strânsă c-ar putea să existe o rivalitate între dâșii. Cu toate acestea, în ajun Dmitri Fiodorovici îi mărturisise cât era de fericit la gândul că frate-său s-ar putea să-i fie rival, ceea ce, zicea el, îi era de mare folos. Cum și în ce privință? Ca să se însoare cu Grușenka? Bine, dar aceasta – cel puțin asta era părerea lui Alioșa – ar fi fost într-adevăr o soluție disperată, ultima la care s-ar fi putut opri. Pe de altă parte, tot până mai deunăzi, crezuse cu tot dinadinsul în dragostea pătimașă pe care Katerina Ivanovna se îndărătnicea să i-o poarte lui Dmitri – asta însă numai până în ajun. Cine știe de ce, îi intrase ei în cap că nu poate iubi cu nici un chip un om în genul lui Ivan, ci numai un bărbat ca Dmitri, așa cum era el și oricât de monstruoasă ar fi părut această dragoste... Cu o seară înainte însă, când apăruse în scenă Grușenka, Alioșa își schimbase întrucâtva părerea. Cuvântul „isterie”, rostit la un moment dat de doamna Hohlakova, îi dăduse o tresărire lăuntrică, deoarece în noaptea aceea, când se crăpa de ziuă, plutind între somn și trezie, șoptise, ca și cum ar fi fost încă sub impresia unui vis: „Isterie, curată isterie!” și chiar așa și era; visase peste noapte toate întâmplările la care asistase în ajun acasă la Katerina Ivanovna. Cu atât mai mult fusese impresionat acum de convingerea neștrămutată cu care doamna Hohlakova susținea sus și tare că Katerina Ivanovna îl iubea fără doar și poate pe fratele

lui, Ivan și că, în același timp, căuta să se mintă singură, cu bună știință; că pretinsa ei dragoste pentru Dmitri nu era decât un joc, un zbucium isteric”, o amăgire, un sentiment iluzoriu, dictat, pasămite, de nu știu ce obligație de recunoștință. „Poate că așa o fi într-adevăr”, se gândi el. Dar atunci care era situația lui Ivan? Alioșa simțea instinctiv că, prin firea ei, Katerina Ivanovna era făcută să domine, iar ca să-și exercite dominația avea nevoie de un bărbat ca Dmitri, în nici un caz de unul pe măsura lui Ivan. Dmitri (chiar dacă asta s-ar fi întâmplat după un răstimp mai îndelungat) putea, în cele din urmă, să-și plece grumazul, supunându-i-se, „spre fericirea lui”, ceea ce Alioșa aproape că-i și dorea, pe când Ivan – nu; Ivan niciodată n-ar fi fost în stare să se încline în fața ei. De altminteri, o asemenea umilință nu i-ar fi adus nicidecum fericirea. Cel puțin, asta era părerea pe care mezinul o avea despre Ivan, deși nici el n-ar fi știut să spună de ce. Muncit de aceste gânduri și îndoieli, Alioșa intră în salon. În momentul când pășea peste prag, însă, îi fulgeră prin minte o altă idee, cu totul neașteptată: „Dar dacă dânsa nu-l iubește nici pe unul, nici pe celălalt?” Trebuie să spunem că Alioșa se simțea prost de câte ori avea asemenea preocupări și că în ultima lună, de când îl obsedau mereu, își făcea imputări la tot pasul. „Ce mă pricep eu în dragoste, de unde și până unde cunosc atât de bine inima femeilor și, deci, cum îndrăznesc să trag vreo concluzie?” se muștra el de fiecare dată. Erau totuși lucruri la care nu se putea să nu se gândească.

Simțea instinctiv că rivalitatea celor doi frați ai lui era o problemă mult prea importantă pentru viața fiecăruia dintre ei, o problemă de care depindeau multe. „O lighioană care o să înghită altă lighioană”, spusese la un moment dat, în ajun, Ivan, vorbind despre tatăl lor și despre Dmitri. Prin urmare, Dmitri era în ochii lui „o lighioană” și încă de cine știe câtă vreme. Poate chiar din clipa când o cunoscuse pe Katerina Ivanovna. Probabil că-l luase gura pe dinainte cu cuvintele acestea fără să vrea, ceea ce era cu atât mai semnificativ. În cazul ăsta, cum ar mai putea fi vorba de pace? Nu era oare un motiv în plus de ură și zavistie în familia lor? Și apoi, de care dintre ei trebuia să-i fie milă? Și ce să le dorească? Ținea deopotrivă la amândoi, dar ce ar fi fost de dorit pentru unul, ca și pentru celălalt, prinși cum erau în asemenea cumplite contradicții? Orice om și-ar fi pierdut capul, cu atât mai mult el, care, prin firea lui, nu putea să suporte incertitudinea. Dragostea pe care le-o purta avea un caracter activ. Alioșa nu era în stare, atunci când iubea pe cineva, să rămână în pasivitate, trebuia neapărat să-l ajute într-un fel sau altul. Dar ca să ajuți un om trebuie mai întâi să știi exact ce vrei, să știi adică de ce are nevoie și ce i-ar fi de folos fiecăruia în parte și după aceea să procedezi cum e mai bine. Dar ce te faci când în locul unui țel precis nu găsești decât incertitudini și haos? Doamna Hohlakova pomenise mai adineauri de „isterie”, dar ce putea el să înțeleagă din toată isteria aceasta? Era o adevărată harababură, din care nu pricepea nici o iotă măcar!

Dând cu ochii de el, Katerina Ivanovna se arătă încântată și se grăbi să-l oprească pe Ivan Fiodorovici, care tocmai se ridicase să plece.

— O clipă! Mai stai puțin. Vreau să aud și părerea unei persoane în care am o încredere oarbă. Katerina Osipovna, rămâi și dumneata, spuse apoi, adresându-se doamnei Hohlakova. Îl pofti pe Alioșa să ia loc lângă dânsa, față în față cu doamna Hohlakova, care se așează alături de Ivan Fiodorovici.

— Acum îi am în jur pe toți prietenii mei dragi, singurii mei prieteni de pe lume! Rosti ea cu ardoare. Lacrimi sincere de suferință tremurau în glasul ei și în momentul acela inima lui Alioșa se deschise din nou, plină de simpatie pentru ea. Dumneata, Aleksei Fiodorovici, ai fost ieri de față la scena aceea... Teribilă și ai văzut cum m-am purtat. Dumneata, Ivan Fiodorovici, n-ai nici cea mai mică idee de ceea ce s-a întâmplat; el însă a văzut cu ochii lui. Ce o fi crezut despre mine, nu știu; atâta știu doar: că dacă astăzi s-ar repeta scena de ieri, uite, chiar acum, sentimentele mele ar fi întru totul identice, aș spune aceleași vorbe și m-aș purta exact ca și atunci. Îți amintești – nu-i așa, Aleksei Fiodorovici?

— Tot ce am făcut; ții minte că la un moment dat ai încercat să mă oprești... (spunând acestea, se aprinse la față și ochii îi scăpărară în cap). Ei, uite, află acum de la mine, Aleksei Fiodorovici, că nu mă pot împăca defel cu trecutul, te rog să mă crezi pe cuvânt. În clipă de față nici nu știu măcar dacă-l mai iubesc. Mi-e milă de el și mila nu este chiar cea mai bună dovadă de dragoste. Dacă mi-ar fi drag, dacă aș putea să-l mai iubesc așa cum l-am iubit, poate că nu mi-ar fi milă de el acum, ci l-aș urî...

Glasul i se frânse deodată și genele îi străluciră, înrourate de lacrimi. Alioșa simți ca o tresărire lăuntrică: „Fata asta este sinceră și cinstită și... Într-adevăr nu-l mai iubește pe Dmitri!”

— Așa este, ai dreptate! Exclamă doamna Hohlakova.

— Stai puțin, dragă Katerina Osipovna, nu v-am spus încă ceea ce era mai important, adică hotărârea pe care am luat-o astă-noapte. Îmi dau seama că lucrul pe care l-am pus la cale s-ar putea să fie îngrozitor pentru mine, dar știu că n-am să-mi calc niciodată – niciodată, vă asigur!

— Legământul făcut cu mine însămi și că am să mă țin de el până la sfârșitul zilelor. Bunul, dragul și mărinimosul meu sfetnic pe care m-am bizuit totdeauna, ca unul ce cunoaște atât de bine inima omului, singurul meu prieten din lume, Ivan Fiodorovici, mă aprobă întru totul și laudă hotărârea la care m-am oprit... El știe ce mi-am pus în gând.

— Da, o aprob, rosti Ivan Fiodorovici cu o voce scăzută, dar fără nici o șovăire.

— Aș vrea totuși ca și Alioșa (vai, Aleksei Fiodorovici, te rog să mă ierți că ți-am spus așa!), da, aș vrea ca și Aleksei Fiodorovici să-mi confirme de față cu cei doi prieteni ai mei dacă am sau nu dreptate. Nu știu de ce, dar inima îmi spune, dragă Alioșa, frățiorul meu scump (fiindcă – nu-i așa?

— Dumneata ești scumpul meu frățior), continuă ea cu însuflețire, cuprinzându-i degetele reci cu mânuța ei fierbinte, îmi spune mie inima că părerea dumitale, aprobarea dumitale au să mă liniștească, oricât de mari ar fi suferințele mele, că vorbele pe care le voi auzi din gura dumitale au să-mi

aducă alinarea și au să mă împace cu soarta mea, da, da, așa îmi spune mie inima!

— Nu știu ce vreți de la mine... Răspunse Alioșa, îmbujorându-se. Știu doar atât, că vă iubesc și că în clipa asta vă doresc mai multă fericire decât mie însumi!... Numai că, vedeți, eu nu mă pricep în treburile de felul acesta... se grăbi el să adauge fără nici o socoteală.

— În treburile de felul acesta, Aleksei Fiodorovici, da, în asemenea treburi, în împrejurarea de față, nimic nu prețuiește mai mult decât cinstea și datoria și încă ceva, ce anume n-aș ști să-ți spun, în orice caz un sentiment înalt, poate mai presus chiar decât datoria. Este vorba de un sentiment covârșitor, care a pus deplină stăpânire pe inima mea și mă atrage cu o putere irezistibilă. Hotărârea mea este luată și v-o pot împărtăși în două cuvinte: chiar dacă s-ar întâmpla ca el să se însoare cu... Ființa aceea, începu ea solemn, chiar dacă s-ar însura cu femeia aceea pe care n-am s-o pot ierta în vecii vecilor, eu totuși n-am să-l părăsesc! De azi încolo, puteți fi siguri, n-am să-l mai părăsesc niciodată, niciodată, vă spun! Repetă ea cu un fel de exaltare isterică, bolnăvicioasă, ușor forțată. Ceea ce nu înseamnă c-am să mă țin pas cu pas după el, că n-am să-l las în pace nici un moment, silindu-l să dea mereu cu ochii de mine; dimpotrivă, intenția mea e să plec din localitate, să mă mut în alt oraș, indiferent unde, însă toată viața, da, toată viața am să fiu neîncetat cu gândul la el. Iar când își va da seama cât e de nefericit cu femeia aceea – și asta o să se întâmple foarte curând – să aibă la cine veni, știind c-o să găsească în mine un prieten, o soră... Numai o soră, bineînțeles – fiindcă nimic din ce-a fost între noi nu mai poate fi – dar până la urmă se va convinge, sper, că sora asta este ființa cea mai devotată, pe a cărei dragoste se poate bizui până la capăt și care și-a jertfit pentru el toată viața. Și sunt sigură c-am să izbutesc, nu se poate, am să fiu atât de stăruitoare, încât va ajunge să mă cunoască în sfârșit și atunci o să-mi destăinuiască tot ce zace în sufletul lui, fără să se mai rușineze de mine! Exclamă ea aproape ca într-un delir. Vreau să se închine la mine ca la Dumnezeu – cel puțin atâta îmi datorează și el, după ce m-a trădat și după tot ce am avut de suferit ieri din pricina lui. Și o să vadă atunci c-am să-i rămân credincioasă până la sfârșitul zilelor, cu toate că el și-a călcat cuvântul față de mine și m-a înșelat. Am să fiu... Am să caut să fiu instrumentul fericirii lui (nu știu cum să mă exprim mai bine!), resortul, mecanismul fericirii lui și asta toată viața, da, da, așa cum vă spun, toată viața, în așa fel ca să se poată bucura de ea cât o mai avea de trăit de aci înainte! Asta-i hotărârea pe care am luat-o! Și Ivan Fiodorovici îmi dă dreptate.

Gâfâia. Poate că ar fi vrut să-și mărturisească gândurile cu mai multă demnitate, ceva mai sobru și mai firesc, dar se grăbise să spună tot ce avea de spus și de aceea vorbise fără nici un fel de reticențe. Cuvintele ei vădeau o juvenilă impetuoșitate și, în același timp, o puternică surescitare, prilejuită de incidentul din ajun, precum și de nevoia de a se înălța în ochii lor. Își dădu și ea seama de asta și se întunecă deodată la față, mijindu-i în ochi o expresie

răutăcioasă. Alioșa observă imediat schimbarea și i se strânse inima de mila. Tocmai atunci se găsi și Ivan să toarne gaz peste foc.

— Eu n-am făcut decât să-mi exprim o părere, zise el. La oricare altă femeie, această hotărâre ar fi părut exagerată și i-ar fi zdrobit inima. Ceea ce nu e cazul cu dumneata. Alta în locul dumitale nu ar fi avut dreptate, dumneata însă o ai. Nu știu cum aș putea să lămuresc acest lucru, dar îmi dau seama că ești perfect sinceră și de aceea îți dau dreptate...

— Da, dar numai pentru un minut... Și ce înseamnă minutul acesta? Jignirea pe care a suferit-o ieri, iată ce, nimic altceva! Exclamă doamna Hohlakova, care, deși își propusese să nu se amestece în nici un fel, își pierduse răbdarea și intervenise brusc în discuție, părerea ei fiind cea mai aproape de adevăr.

— Da, da, așa este, continuă Ivan cu aprindere, furios că fusese întrerupt. Așa este, dar dacă în cazul altei femei minutul acesta putea fi determinat numai de impresia scenei de ieri și ar fi durat exact un minut, cunoscând firea Katerinei Ivanovna, sunt convins că pentru dânsa o să dureze toată viața. Ceea ce pentru alții n-ar fi decât o vorbă în vânt pentru dânsa va rămâne pururea o datorie sfântă, grea, chiar apăsătoare, dar fără doar și poate neștrămutată. Sentimentul datoriei împlinite va fi hrana sa sufletească! De aci înainte, viața dumitale, Katerina Ivanovna, va fi ocupată cu contemplarea dureroasă a propriilor dumitale sentimente, a eroismului și a suferinței de care ai avut parte. Odată și odată însă, suferința trebuie să se domolească, pentru a se transforma într-o dulce contemplare a unei hotărâri realizate cu consecvență până la capăt, o hotărâre orgolioasă în fond, pentru că s-a născut din orgoliu, și, în orice caz, presupune mult curaj din partea dumitale. Oricum ar fi, dumneata ai să învingi până la urmă și conștiința acestei biruințe îți va da cea mai deplină satisfacție, în felul acesta ajungând să te împaci și cu restul...

Nu era greu să-ți dai seama că Ivan vorbește cu necaz și c-o făcea cu un anumit scop, ba, mai mult chiar, nici măcar nu căuta să ascundă intenția ironica

— Vai, Doamne, dar e cu totul altceva, cu totul altceva! Îl întrerupse din nou doamna Hohlakova.

— Aleksei Fiodorovici, vorbește dumneata! Trebuie, trebuie neapărat să cunosc și părerea dumitale! Exclamă Katerina Ivanovna, izbucnind în plâns.

Alioșa se ridică imediat în picioare.

— Nu-i nimic, nu-i nimic! Îngăimă ea printre lacrimi, sunt nervoasă după o noapte întreagă de insomnie, dar alături de doi prieteni buni, ca dumneata și fratele dumitale, mă simt încă tare... Pentru că știu că voi doi n-o să mă părăsiți niciodată...

— Din păcate, chiar mâine trebuie să plec la Moscova, așa încât o să ne luăm rămas-bun pentru mai multă vreme... N-am ce face... O anunța din senin Ivan Fiodorovici.

— Măine chiar, la Moscova?! Exclamă Katerina Ivanovna cu figura crispată. Ah, Doamne, ce fericire! Adăugă apoi cu glasul schimbat și cu ochii zvântați de lacrimi.

De la o clipă la alta se petrecuse în ea o transformare atât de neașteptată, încât Alioșa nu știa ce să mai creadă: acum nu mai vorbea o tânără fată jignită de moarte, care până mai adineauri se zbuciumase cu inima însângerată, ci o femeie cu desăvârșire stăpână pe sine, care, judecînd după înfățișare, părea mulțumită, dacă nu chiar încântată.

— O, să nu-ți închipui cumva că sunt fericită pentru că pleci, bineînțeles că nu! Se corectă ea imediat cu cel mai fermecător zâmbet al unei femei de lume. Sunt convinsă că unui prieten ca dumneata nici n-ar putea să-i treacă prin gând una ca asta; dimpotrivă, nici nu-ți dai seama ce rău îmi pare că sunt nevoită să mă lipsesc de prezența dumitale (spunînd aceasta, se repezi la Ivan, să-i strângă cu efuziune mâinile), dar mă bucur din toată inima c-o să ai prilejul să vorbești personal cu mătușa mea și cu Agasa și o să le poți înfățișa situația în care mă aflu în momentul de față în toată grozăvia ei. Agașei te-aș ruga chiar să-i spui totul cinstit, deschis, însă nu știi ce nenorocită am fost și ieri și azi-dimineață și cât m-am frământat gîndindu-mă cum să fac să le împărtășesc vestea asta cumplită... Pentru nimic în lume nu mă simt în stare să aștem pe hîrtie tot ce s-a întîmplat ieri... Dar, dacă-i vorba să pleci dumneata, o să-mi vină mai ușor să le scriu, știind c-ai să fii și dumneata acolo în momentul când au să deschidă scrisoarea mea și o să le poți da toate explicațiile. O, ce fericită sunt! Dar, bineînțeles, numai din pricina asta, te rog să mă crezi. Fiindcă nimeni nu te-ar putea înlocui pe dumneata... Mă duc să le scriu... Încheie ea brusc, pregătindu-se să iasă din odaie.

— Și Alioșa? Cum rămâne cu părerea lui Aleksei Fiodorovici, pe care ziceai că ții atât de mult s-o cunoști? Întrebă doamna Hohlakova, puțin iritată, cu o nuanță sarcastică în glas.

— N-am uitat de ea, răspunse Katerina Ivanovna, oprindu-se locului, dar nu înțeleg de ce ești atât de pornită împotriva mea tocmai acum, când vezi și dumneata ce se întîmplă, Katerina Osipovna? Îi reproșa ea cu amărăciune și mânie. Am spus și repet: am nevoie de sfătui său, mai mult chiar, țin cu tot dinadinsul să cunosc ultimul său cuvânt! Și am să fac exact așa cum va hotărî că-i mai bine, ca să-ți dai seama cât prețuiește pentru mine părerea dumitale, Aleksei Fiodorovici... Dar ce ai?

— Niciodată n-aș fi crezut, niciodată nu mi-aș fi putut închipui una ca asta! Exclamă Alioșa îndurerat.

— Ce anume?

— Cum se poate, când te-anunță că pleacă la Moscova, să te arăți atât de fericită? Ai făcut-o intenționat! Pe urmă ai căutat să-i explici că, de fapt, nu-i chiar o fericire atât de mare, ci că, dimpotrivă, îți pare rău că pierzi... Un prieten, dar și asta tot intenționat ai spus-o... Așa, ca la teatru, pur și simplu ai jucat o comedie!

— Cum, ca ia teatru?... Ce înseamnă asta? Se încruntă Katerina Ivanovna, îmbujorându-se toată.

— Oricât ai spune că-l regreți ca prieten, nu te-ai ferit, totuși, să-i trântești în față că-ți pare foarte bine că pleacă, îngăimă Alioșa, care stătea mai departe în picioare, așa cum rămăsese de când se ridicase de pe divan.

— Nu înțeleg ce vrei să spui...

— Nici eu... În momentul acesta parcă mi s-a luminat deodată totul... Îmi dau seama că nu mă exprim cum trebuie, dar până la urmă trebuie să spun tot ce am de spus... Continuă el, cu o voce tremurătoare, sugrumată de emoție. Acum sunt convins că dumneata nu-l iubești pe Dmitri... Și nici nu l-ai iubit vreodată... Și cred că nici el nu te iubește... Și n-a fost niciodată îndrăgostit de dumneata... Poate cel mult te-a respectat... Nu știu cum am curajul să spun toate astea, dar odată și odată tot trebuie să dea cineva pe față adevărul... Fiindcă aici, cum văd, nimeni nu îndrăznește să spună adevărul...

— Adevărul? Care adevăr? Îl întrerupse Katerina Ivanovna într-o izbucnire aproape isterică.

— Adevărul... Îngăimă Alioșa, ca și cum s-ar fi prăbușit în gol. Cheamă-l pe Dmitri – am să-l scot din pământ dacă-i nevoie – să vină aici, să te ia de mână, apoi să-l ia de mână pe Ivan și să vă unească pe vecie. Dumneata îl chinuiești pe Ivan pentru că ții la el... Îl faci să sufere pentru că, de fapt, pe Dmitri nu-l iubești cu adevărat, e mai curând un fel de isterie... Pentru că așa ți-a intrat în cap...

Alioșa se opri brusc și nu mai scoase nici un cuvânt.

— Ești... Ești... Un copil descreierat! Asta ești! I-o reteză scurt Katerina Ivanovna, palidă la față și cu gura strâmbată de furie.

Ivan Fiodorovici pufni a răs și se sculă în picioare, ținând pălăria în mână.

— Te înșeli, Alioșa, băiețașule! Rosti el cu expresie pe care Alioșa nu avusese până atunci prilejul s-o vadă pe chipul său, o expresie juvenilă de deplină sinceritate, împletită cu o emoție spontană, vie, nestăvilită. Katerina Ivanovna nu m-a iubit niciodată! Totuși, știa c-o iubesc, deși nu i-am mărturisit niciodată dragostea mea; știa, dar nu m-a iubit. Și nici nu cred că m-a considerat prieten vreodată, în nici un moment; este o femeie prea orgolioasă ca să aibă nevoie de prieteni. Mă ținea lângă dânsa numai ca să se răzbune. Eu eram silit să plătesc toate jignirile, toate insultele pe care le-a avut de suportat zi de zi, tot timpul, din partea lui Dmitri, de la prima lor întâlnire... De atunci chiar i-a rămas ca un ghimpe în inimă, fiindcă de la prima lor întâlnire a trebuit să fie insultată. Așa e ea făcută! Și-n tot acest timp menirea mea a fost s-o ascult vorbindu-mi neconținut despre dragostea sa pentru Dmitri. Acum plec, dar să știi, Katerina Ivanovna, că de fapt dumneata pe el îl iubești, poți să mă crezi pe cuvânt. Cu cât te insultă mai greu, cu atât ești mai îndrăgostită de dânsul. Probabil că-i ceva morbid la mijloc, așa spune chiar isteric. Fiindcă dumneata îl iubești așa cum e și numai așa îl iubești, pentru că te jignește. Dacă s-ar îndrepta cumva, sunt convins că l-ai părăsi numaidecât

și nici nu te-ai mai gândi măcar la dânsul. Dumneata ai nevoie de el ca să te poți extazia în fiecă clipă de eroismul de care dai dovadă, rămânându-i credincioasă și în același timp să-i poți reproșa neconținut necredința lui. Tot ce faci dumneata e numai din orgoliu. O, nu mă îndoiesc cătuși de puțin că te simți într-adevăr umilită, înjosită, dar nimeni nu-i de vină decât orgoliul dumitale... Sunt prea tânăr și te-am iubit din toată inima. N-ar fi trebuit să-ți spun toate astea, ar fi fost poate mai demn din partea mea să plec fără un cuvânt, îmi dau seama și te-aș fi scutit totodată de o jignire în plus. Dar plec departe acum și nu cred că-mă să mă mai întorc vreodată aici. Ne despărțim pentru totdeauna... Sunt sătul de atâtea istericale... Și cu asta am terminat, nu știu ce-aș mai avea de spus... Rămâi cu bine! N-aș vrea să fii supărată pe mine cumva, fiindcă, te rog să mă crezi, sunt de o mie de ori mai pedepsit decât dumneata; numai faptul că n-am să te mai văd niciodată și încă-i destul. Rămâi cu bine! Nu-mi da mâna, n-am nevoie. Ai fost prea conștientă atâtea timp cât m-ai chinuit ca să te pot ierta. Poate, cine știe, mai încolo cândva, am să te iert totuși, dar acum n-am ce face cu mâna dumitale. Den Dank, Dame, begehre ich nicht! {45} adăugă el cu un zâmbet silit, dovedind astfel, spre surprinderea tuturor, că și el obișnuia să-l citească pe Schiller, ba chiar să-l recitească de atâtea ori, încât să-i învețe pe de rost poeziile, lucru pe care până atunci Alioșa niciodată nu și l-ar fi putut închipui. Cu aceste cuvinte, Ivan ieși din salon fără să-și ia rămas-bun măcar de la stăpâna casei, doamna Hohlakova. Alioșa își frângea disperat mâinile.

— Ivan, vino înapoi! Îl strigă el pierdut. Nu, nu, știu, pentru nimic în lume n-o să se mai întoarcă! Rosti apoi, ca săgetat de un gând coplesitor. Și numai eu, numai eu sunt de vină, eu am început! Cu câtă răutate a vorbit Ivan și ce urât! A fost nedrept și veninos... Continuă Alioșa, care părea că începuse să delireze.

Katerina Ivanovna se răsuci pe loc și ieși din odaie.

— N-ai făcut nimic rău, fii pe pace, ai fost un înger, zău, un înger adevărat, îi șopti încântată doamna Hohlakova tânărului, care se frământa neîmpăcat. Am să fac tot ce-mi stă în putere ca să-l împiedic să plece la Moscova...

Și pentru ca disperarea în care se zbătea Alioșa să fie și mai cumplită, gazda părea transfigurată de bucurie. În momentul acela Katerina Ivanovna intră din nou în salon, ținând în mână două hârtii de câte o sută de ruble.

— Am o mare rugămintă la dumneata, Aleksei Fiodorovici, începu ea cu un glas în aparență liniștit și molcom, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Acum o săptămână – da, așa mi se pare, acum o săptămână a fost – Dmitri Fiodorovici, probabil împins de mânie, a avut o ieșire foarte urâtă față de cineva pe care l-a umilit pe nedrept. Există undeva, pe aici, un local rău famat, un fel de tavernă. Acolo s-a întâlnit cu un fost ofițer, un căpitan, omul de încredere al tatălui dumitale, care se folosește de el ca să-i aranjeze anumite afaceri. Nu știu ce o fi avut Dmitri Fiodorovici cu căpitanul ăsta, că era furios pe el, mai mult n-aș putea să-ți spun. Cum l-a văzut însă, l-a înșfăcat de barbă, l-a scos afară

din local și, fără să țină seama că era atâta lume în jur, l-a târât așa prin mijlocul străzii, punându-l într-o situație cât se poate de umilitoare. Se pare că băiatul ofițerului, un copil de școală, care era acolo de față, s-a luat după ei, plângând și rugându-se de Dmitri Fiodorovici să-l cruțe pe taică-său; se ducea când la unul, când la altul, cerând cu lacrimi în ochi ajutor, dar toată lumea râdea. Iartă-mă, Aleksei Fiodorovici, dar de câte ori îmi amintesc de asta și mă gândesc că el a fost capabil să facă un lucru atât de rușinos, mă cuprinde indignarea... Așa ceva numai Dmitri Fiodorovici poate fi în stare să facă la mânie... Când e robit de patimile lui!... Nici măcar nu pot să povestesc ca lumea... Mereu pierd șirul. Am căutat să mă interesez de nenorocitul acela și am aflat că este un biet om amărât ca vai de el și că se numește Sneghiev. Nu știu ce-o fi făcut de l-au dat afară din armată... Și acum se zbate în cea mai neagră mizerie, cu o casă întregă de copii, dintre care unii bolnavi și o nevastă care, după câte mi s-a spus, nu e în toate mințile. Locuiește de mult în oraș și-și câștigă și el pâinea cum poate, copiază diferite acte, dar cu ce agonisește abia dacă-și ține zilele. M-am uitat la dumneata... Adică m-am gândit, nu știu ce am de mă încurc mereu așa... Aleksei Fiodorovici, dragul meu Aleksei Fiodorovici, aș vrea să te rog pe dumneata să-ți faci drum până acolo și să cauți să intri, sub un pretext oarecare, la el în casă, adică la fostul ofițer – of, Doamne, iarăși m-am încurcat!

— Și cât se poate de delicat și cu toate menajamentele, așa cum știi numai dumneata (Alioșa roși brusc), să-i dai acest ajutor, două sute de ruble. O să primească... Adică o să-l convingi dumneata să primească... Sau nu, cum să facem? Vezi, nu este vorba de o despăgubire pentru ce a pățimit. N-am cătuși de puțin intenția să-l plătesc ca să renunțe la proces (se pare c-ar avea de gând să depună o plângere împotriva lui Dmitri Fiodorovici), nu, totul pornește numai dintr-un sentiment de milă, din dorința de a-i da o mână de ajutor, mână pe care i-o întinde logodnica lui Dmitri Fiodorovici, nicidecum el... Într-un cuvânt, cred că știi dumneata ce să-i spui... M-aș duce chiar eu, dar sunt convinsă că dumneata o să te descurci mai bine decât mine. Locuiește în strada Ozernaia, în casa precupeței Kalmâkova... Te rog din suflet, Aleksei Fiodorovici, fă asta pentru mine; și acum... Trebuie să plec, mă simt cam obosită... La revedere.

Și, întorcându-se brusc, dispăru după draperie, înainte ca Alioșa să fi apucat să sufle o vorba, deși dorea cu tot dinadinsul să-i mai spună ceva. Poate să-i ceară iertare, să-i arate că numai el era vinovat, orice, numai să-i spună ceva. Inima i se frângea de durere și n-ar fi vrut să plece așa, fără un singur cuvânt. Doamna Hohlakova îl luă însă de braț și-l trase după dansa afară. În antreu se opri ca să-l mai țină de vorba, întocmai ca la venire.

— E mândră, caută pe cât poate să se stăpânească, dar e o inimă de aur, o ființă încântătoare, mărinimoasă! Îi șopti gazda. O, nu poți să-ți închipui ce dragă îmi e, mai ales, uneori și ce bine, ce bine îmi pare din nou în clipa de față! Dragul meu Aleksei Fiodorovici, dumneata n-ai de unde să știi, dar noi toți, toți și eu și cele două mătuși ale ei, toată lumea, chiar și Lise, de o lună

încoace, nu dorim altceva și nu ne rugăm lui Dumnezeu decât să se despartă odată de scumpul dumitale frățior, Dmitri Fiodorovici, care nici habar n-are de ea și n-o iubește nici măcar atâtica și să se mărite cu Ivan Fiodorovici, un băiat admirabil, cult, care o pierde din ochi de dragă ce-i este. Am pus la cale un adevărat complot și poate numai din pricina asta nu m-am hotărât încă să plec...

— Dar ați văzut cum a plâns, s-a simțit atât de jignită! Protestă Alioșa.

— Să nu te încrezi niciodată în lacrimile unei femei, ascultă-mă pe mine, Aleksei Fiodorovici. În cazurile astea mă declar totdeauna împotriva femeii și cred că dreptatea-i de partea bărbatului!

— Mamă, dumneata ai să-l strici până la urmă, vrei pesemne să-l nenorocești! Se auzi de după ușă glăsciorul subțiratic al Lizei.

— Nu, nu! Eu sunt de vină, numai eu! Se tângui nemângâiat Alioșa și, cuprins de o copleșitoare rușine pentru ieșirea lui de adineauri, își acoperi fața cu mâinile.

— Dimpotrivă, ai fost un înger, crede-mă, un înger! Am spus și o repet de o mie de ori!

— Mamă, de ce zici c-a fost un înger? Se înfiripă din nou glăsciorul Lizei.

— Când am văzut toate astea, nu știu de ce am avut deodată impresia că-l iubește, de fapt, pe Ivan, continuă Alioșa, ca și cum n-ar fi auzit întrebarea ei și atunci, fără să vreau, mi-a scăpat prostia aceea... Ce o să se întâmple, Doamne, ce o să fie?

— Cu cine, cu cine? Se amestecă din nou în vorbă Lise. Mamă, vrei să mă omori cu zile. Te întreb mereu și matale nici nu te gândești să-mi răspunzi!

În momentul acela servitoarea dădu buzna pe ușă.

— Vai, conیța, i-e rău Kăterinei Ivanovna... Plânge... se zbate, are o criză de nervi...

— Dar ce s-a întâmplat? Strigă Lise, de astă dată alarmată de-ă binelea. Mamă, să vezi că până la urmă o să am eu o criză în locul ei!

— Lise, pentru numele lui Dumnezeu, nu țipa, vrei să mă omori? Sunt lucruri pe care la vârsta ta nu se cade încă să le cunoști și care nu îi interesează decât pe oamenii mari; lasă, că vin eu mai încolo să-ți spun tot, adică atâta cât se poate. O, Doamne, mă duc, trebuie să mă duc!... Să știi că-i un semn bun dacă are o criză, Aleksei Fiodorovici, ascultă-mă pe mine, nici nu-ți închipui ce lucru excelent poate fi o criză de nervi! E tocmai ce-i trebuia. În asemenea cazuri, mă declar totdeauna împotriva femeilor, n-am să mă pot împăca niciodată cu lacrimile și cu istericalele astea muierești. Iulia, dă fuga și spune-i că vin numaidecât. Cine-i de vină decât dumneaei dacă Ivan Fiodorovici și-a luat lumea în cap și a plecat?! Dar până la urmă să știi că n-o să plece la Moscova. Lise, pentru Dumnezeu, nu mai țipa! A, da, nu țipi tu, eu am țipat, iart-o pe mămica ta, dar sunt atât de fericită, fericită, fericită! Ai văzut, Aleksei Fiodorovici, ce tânăr părea Ivan Fiodorovici adineauri, când a ieșit din salon? A spus tot ce a avut de spus și a plecat! Îl consideram un savant, un om care a trecut pe la universitate și, când colo, cine s-ar fi așteptat să-l audă vorbind cu

atâta căldură și sinceritate, cu atâta prospețime, ca un tânăr fără experiență, tânăr, tânăr de tot și atât de frumos, atât de frumos cum numai dumneata puteai să vorbești... Și poezia aceea germană, puteam să jur că ești chiar dumneata! Alerg, Aleksei Fiodorovici, vezi, grăbește-te și dumneata să te achiți de misiunea ce ți s-a dat și caută să fii cât mai repede îndărăt. Lise, nu ai nevoie de nimic? Pentru Dumnezeu, nu-l mai reține pe Aleksei Fiodorovici nici un moment, lasă, c-o să se întoarcă îndată la tine...

Doamna Hohlakova se îndură, în sfârșit, să plece. Înainte de a ieși din casă, Alioșa încercă să deschidă ușa Lizei.

— Pentru nimic în lume! Protestă fata. Acum chiar că nu mai vreau să te văd. Vorbește prin ușă. Ia spune, cum se face c-ai ajuns îngeraș? Atâta vreau să știu.

— Dintr-o prostie, Lise și încă ce prostie! Te las acum!

— Nu pleca!

— Lise, nici nu-ți închipui ce-i pe sufletul meu! Vin îndată, dar să știi că mi s-a întâmplat o mare, mare nenorocire! Și Alioșa se năpusti pe ușă afară, în stradă.

VI – O ALTĂ CRIZĂ DE ISTERIE, ÎNTR-O IZBĂ.

Era într-adevăr grozav de nenorocit, așa cum nu i se mai întâmplase decât rareori până atunci. Nu putea să înțeleagă ce-l apucase să intervină într-un chip atât de stupid, „auzi ce nerozie am fost în stare să fac și încă într-o chestiune de ordin sentimental! Ce mă pricep eu în treburile astea, ce-aș putea să înțeleg din ele?” se muștra el poate pentru a suta oară în ziua aceea, simțind cum îi dogoresc obrazii. „Vai, ce rușine! Și rușinea încă n-ar fi fost nimic, ce-am căutat am găsit și pe drept cuvânt; din păcate, însă, cine știe ce alte necazuri cumplite au să se mai iște de aici și toate numai din pricina mea... Și când mă gândesc că starețul Zosima m-a trimis să împac oamenii și să-i unesc! Asta se cheamă, oare, a-i uni?” și, aducându-și aminte din nou cum „le unise mâinile”, îi veni să intre în pământ de rușine. „Am fost de bună-credință, de cea mai perfectă bună-credință, numai că altă dată n-ar strica să fiu ceva mai inteligent”, hotărî în sinea lui, fără a schița măcar un zâmbet în fața acestei concluzii neașteptate. Misiunea pe care Katerina Ivanovna i-o încredințase îi îndrumă pașii spre strada Ozernaia, iar întâmplarea făcea ca frate-său Dmitri să locuiască în același cartier, pe o străduță învecinată. Își propuse, așadar, ca, înainte de a se duce la căpitan, să se abată în orice caz și pe la dânsul, deși presupunea că n-o să-l găsească acasă. Bănuia c-o să se ascundă de el; cu orice preț însă trebuia să dea de urma lui. Timpul trecea; și de când plecase de la mănăstire, clipa de clipă, neconținut fusese cu gândul la bătrânul stareț, care se stingea din viață.

În același timp, mai era un lucru care îl preocupa cu deosebire, o bănuială pe care i-o trezise rugămintea adresată de Katerina Ivanovna; aceasta pomenise la un moment dat despre un copil de școală, băiatul căpitanului cu pricina, care, zicea dânsa, alergase după taicăa-său, plângând în hohote și în aceeași clipă lui Alioșa îi trecuse prin gând că nu putea să fie de bună-seamă

altul decât ștregarul care-l mușcase de deget, în vreme ce îl tot descosea, vrând să afle cu ce-i greșise. Era aproape sigur că nu putea fi decât același băiat, deși n-ar fi putut să spună pe ce se bizuia certitudinea lui. Preocupările acestea, străine de frământarea ce îl obsedase până atunci, izbutiră pentru câteva clipe să-i abată într-altă parte atenția și Alioșa hotărî în sinea lui să nu se mai gândească la „nenorocirea pe care o dezlănțuise” și nici să se mai zbuçiume atâta, chinuit de regrete zadarnice; să facă ce avea de făcut și ce o fi să fie! Și-n felul acesta mai prinse un pic de curaj. În clipa când cotea spre ulicioara unde locuia Dmitri, îl răzbi deodată foamea; scoase din buzunar franzeluța pe care o luase de acasă și se ospăta. Și o dată cu asta se simți mai întremat.

Dmitri nu era acasă. Gazdele – un bătrân tâmplar, nevastă-sa și fecioru-său – îl priviră cam bănuitori. „De două zile n-a mai dat pe acasă, o fi plecat undeva”, se mulțumi să răspundă unchiașul la stăruințele lui. Alioșa își dădu seama că tâmplarul fusese dăscălit să-i răspundă așa. La întrebarea lui dacă nu cumva era la Grușenka, sau poate se ascundea iarăși la Foma (intenționat căutase să le arate că e la curent cu aceste intimități) gazdele îl priviră aproape îngrozite. „Îi țin partea, înseamnă deci că-l iubesc, se gândi Alioșa; asta nu-i rău.”

În sfârșit, izbuti să găsească pe strada Ozernaia casa precupeței Kalmâkova, o magherniță dărăpănată și povârnită într-o rână, cu trei ferestre spre stradă și o curte plină de gunoaie, în mijlocul căreia adăsta, stingheră, o vacă. Ușa de la intrare dădea într-o tindă; în odaia din stânga locuiau gazdele – o bătrână cu fiică-sa, destul de vârstnică și ea, și, pe cât se părea, la fel de surde amândouă. La întrebarea lui – pe care se văzu silit s-o repete de câteva ori – dacă stătea cumva acolo căpitanul Sneghirev, una dintre ele se dumeri în sfârșit că era vorba de chiriașii lor și-i arătă cu degetul ușă de vizavi, care răspundea tot în tindă. Locuința în care se aciuase fostul ofițer era, de fapt, o izbă țărănească. Alioșa pusese tocmai mâna pe clanță, dând să deschidă ușa, când se opri mirat de liniștea mormântală ce domnea înăuntru. Știa totuși din spusele Katerinei Ivanovna că Sneghirev locuia cu familia. „Ori dorm, ori poate că m-au auzit venind și așteaptă să deschid; mai bine să bat la ușă”, se gândi el și ciocăni ușor. În sfârșit, după câteva clipe, cineva dinăuntru se învrednici să-i răspundă.

— Cine-i acolo? Strigă tare un glas care încerca să pară mânios.

Alioșa împinse ușa și păși peste prag. Odaia în care intrase era destul de încăpătoare, deși ticsită de oameni și de calabalăcuri. În stânga se deslușea un uriaș cuptor rusesc de țară. De la cuptor și până la fereastra din stânga, din perete în perete, era întinsă o frânghie pe care se zvântau tot soiul de cârpe. De o parte și de alta, lipite de perete, se aflau două paturi, acoperite cu pături croșetate. Pe unul dintre ele se lăfăiau patru perne îmbrăcate în stambă, puse teanc una peste alta, după mărime, în timp ce pe cel din dreapta nu se zărea decât o singură perniță mică. Colțul din fund, din aceeași parte, era mascat de o perdea sau un cearșaf întins tot pe o frânghie. Acolo era dosit încă un pat,

înjghebat dintr-o laviță alăturată de un scaun, O masă rustică de brad, pătrată, stătea împinsă spre fereastră din mijloc. Cele trei ferestre, fiecare cu câte patru ochiuri de geam verzui și năclăite de murdărie, erau închise ermetic, nelăsând să răzbată înăuntru nici un firicel de aer și nici suficientă lumină. Pe masă se aflau o tigaie cu niște resturi de omletă, o felie de pâine din care mușcase cineva și un clondir de o jumătate de litru, pe fundul căruia mai stăruia un dram de fericire pământescă. Lângă patul din stânga, pe un scaun, ședea o femeie cu aere de cucoană, îmbrăcată într-o rochie de stambă. Era trasă la față și gălbejită; obrazii ei scofâlciți dădeau în vileag de la prima ochire că era vorba de o persoană suferindă. Dar ceea ce-l izbi dintru început pe Alioșa fu privirea sărmanei cucoane: nedumerită și totodată plină de ifose. Tot timpul, de altfel, cât musafirul se întreținu cu stăpânul casei, bolnava nu încetă să-și plimbe de la unul la altul ochii ei mari, căprui, care oglindeau aceeași trufașă mirare. Alături de ea, la ferestruica din stânga, stătea o fată tânără, lipsită de orice farmec, cu părul roșcat și rar, îmbrăcată sărăcăcios, dar curățel. Alioșa observă că-l măsoară cu dispreț. La dreapta, tot lângă pat, se zărea încă o făptură de sex feminin. O biată ființă oropsită, de vreo douăzeci de ani, gheboasă și beteagă, care, după cum află mai apoi Alioșa, avea amândouă picioarele anchilozate. Două cârje stau rezemate în ungherul dintre pat și perete. Fata îl învălui într-o privire plină de blândețe; avea niște ochi nespuse de frumoși și de blajini. La masă, înghițind ultimul duminic din omletă, ședea un domn roșcovan de vreo patruzeci și cinci de ani, mai mult scund decât înalt, uscățiv și firav la trup, cu o bărbuță rară, roșcată, care semăna grozav cu un ghem zbârlit de călți (asemănarea aceasta și mai cu seamă porecla „șomoiog de călți”, după cum își aminti mai apoi Alioșa, îi răsăriseră în minte din primul moment). Era, probabil, cel care-l întrebuse: „Cine-i acolo?” fiindcă alt bărbat nu se mai afla în odaie. În clipa când Alioșa intră înăuntru, omul sări numaidecât de la masă și, ștergându-se în pripă la gură cu un șervet rupt, se grăbi să-i iasă înainte.

— Un călugăr care umbă cu cerșitul pentru mânăstire; a și găsit cine să-l miluiască! Pufni fetișcana care stătea în picioare în colțul din stânga al camerei.

Insul, care se repezise să-și întâmpine oaspetele, se răsuci pe călcâie spre ea și, cu un glas întretăiat de emoție, răspunse:

— Ba nu, stimată Varvara Nikolavna, e vorba de altceva! Cum de n-ați ghicit, preanonrată duduțuță? Apoi, întorcându-se către Alioșa: îmi dați voie, cucoane, nu vă fie cu supărare, să vă întreb, la rândul meu, ce v-a îndemnat, mă rog dumneavoastră, să vizitați aceste... Subterane?

Alioșa îl privi cu atenție; nu-și amintea să-l fi văzut vreodată până atunci. Avea ceva colțuros în figură, ceva răvășit și surescitat. Precum se vede, trăsese binișor la măsese, deși nu era chiar beat. Părea arogant și în același timp – lucru ciudat – fricos ca un iepure. Arăta ca un om care pătimize multă vreme și fusese din plin umilit, dar care acum ar fi vrut să scoată capul în lume. Sau, mai curând, ca un om care abia așteaptă să te lovească, dar în același timp se teme să nu-l cotonogști tu. În felul său de a vorbi, până și-n glasul cu

ascuțimi supărătoare urechii se simțea ceva deosebit, un fel de umor dement, uneori malițios, alteori timid, inegal și cu intermitențe. Întrebase despre „subterane” tremurând tot, cu ochii holbați și băgându-se în sufletul lui Alioșa, care, fără să vrea, se dăduse un pas înapoi. Purta o haină ieftină de nanchin, de culoare deschisă, cârpită și pătată peste tot și prea largă pentru el. Pantalonii în carouri avuseseră probabil și ei cândva o culoare deschisă, care de mult nu mai era la modă. Dintr-o stofă subțire, mototoliți, stăteau parcă să se ridice pe picior, ca și cum i-ar fi rămas prea scurți, ca la un copil în creștere.

— Numele meu e... Aleksei Karamazov... se prezentă încurcat Alioșa.

— Ne-am dat din primul moment seama, mă rog dumneavoastră, cucoane, îi răspunse prompt insul, arătându-i astfel că știa cu cine are de-a face chiar dacă nu și-ar fi declinat numele. Îmi dați voie să mă prezint și eu: căpitanul Sneghirev. Am dori, totuși, nu vă fie cu supărare, să cunoaștem și noi motivul ce v-a determinat să...

— Eram, așa, în treacăt pe aici. Voiam să vă spun vreo două cuvinte, ceva personal... Dacă-mi permiteți...

— În cazul acesta, mă rog dumneavoastră, aveți aici un scaun. Pofțiți de stați. Știți, cum se spunea în comediile de odinioară: „Pofțiți de stați!” și, trecând imediat la faptă, căpitanul întinse mâna spre un scaun liber (un scaun rustic de brad, necapitonat) și-l împinse în mijlocul camerei; apoi, luând încă unul aidoma pentru el, se așeză în fața lui Alioșa atât de aproape, încât li se atingeau genunchii.

— Nikolai Ilici Sneghirev, mă rog dumneavoastră, fost căpitan de infanterie în armata rusească, deși stigmatizat din pricina viciilor sale degradante, totuși căpitan. De fapt, ar trebui acum să mă numesc „Mă rog dumneavoastră” în loc de Sneghirev, întrucât, începând din a doua jumătate a vieții, cucoane, am început să folosesc această formula. Mă rog dumneavoastră, este apanajul umilinței, cucoane.

— Ai dreptate, zâmbi Alioșa. Se naște însă întrebarea dacă apanajul ăsta e involuntar sau folosit cu bună știință.

— Dumnezeu mi-e martor că nu poate fi decât involuntar. Niciodată n-am tămâiat pe nimeni cu „mă rog dumneavoastră”. M-am prăbușit însă, la un moment dat și când m-am sculat de jos vorbeam cu „mă rog dumneavoastră”. Și asta-i tot din voința Celui-de-Sus. Cum văd, vă interesează problemele de actualitate, cucoane. Aș vrea totuși să știu prin ce am izbutit să trezesc curiozitatea domniei voastre, ca să binevoiți a-mi face această vizită, deși, după cum vedeți, condițiile în care locuiesc nu-mi îngăduie să ofer cuiva ospitalitate.

— Am venit pentru... Istoria aceea...

— Care istorie? Îl întrerupse nerăbdător fostul ofițer.

— Știți... E vorba de incidentul acela dintre dumneata și fratele meu, Dmitri Fiodorovici, îi explică din ce în ce mai stingherit Alioșa.

— Ce incident? A, incidentul acela! Vasăzică, venirea dumneavoastră, dacă nu vă supărați, e în legătură cu „șomoioagul de călți”, vreau să spun cu

țacălia mea? Domnul Sneghiev făcu o mișcare atât de bruscă, încât îl lovi cu genunchii. Buzele i se subțiaseră ca un fir de ață.

— Nu înțeleg...

— A venit să mă pârască, tată! L-am mușcat de deget! Se auzi deodată de după perdea glăsciorul băiețelului cu care Alioșa se întâlnise în dimineața aceea.

Draperia se dădu la o parte și Alioșa își văzu adversarul întins pe pătuceanul înjghebat dintr-o laviță și un scaun în colțul de cinst, sub icoane. Copilul era învelit cu paltonașul lui și cu o plăpumioară veche umplută cu vată. Părea bolnav și, judecând după privirea-i arzătoare, avea probabil febră. Se uita ostentativ la Alioșa cu alți ochi decât în dimineața aceea, ca și cum ar fi vrut să-i spună: „Să te vedem dacă aici, acasă, mai îndrăznești să te atingi de mine!”

Fostul ofițer făcu o mișcare, ca și cum ar fi vrut să se scoale de pe scaun.

— Care deget, mă rog dumneavoastră? V-a mușcat de deget, nu vă fie cu supărare?

— Da... S-a încăierat pe stradă cu băieții – ei erau șase, iar el era singur. Am vrut să mă apropiu și a dat cu piatra în mine, pe urmă m-am trezit cu încă o piatră în cap. L-am întrebat atunci ce i-am făcut. Nici nu știu când s-a repezit la mine și și-a înfipt dinții în degetul meu până la os. De ce? N-am reușit încă să aflu nici acum.

— Stai, că mi ți-l croiesc eu acuși cu nuiua, cucoane! Îl bat de-l zvânt, mă rog dumneavoastră! Zbieră fostul ofițer, sărind năprasnic în picioare.

— Dar n-am venit să mă plâng, v-am povestit numai ce s-a întâmplat... Vă rog să nu-l bateți. De altminteri, mi se pare că-i bolnav...

— Dar ce, credeți chiar c-o să-l bat, nu vă fie cu supărare? C-o să-l altoiesc pe Iliușecika, puiul tatii, chiar acum pe loc, în fața Măriei voastre, pentru deplina dumneavoastră satisfacție? Chiar atât de grăbit sunteți, Măria voastră? Sneghiev se răsuci atât de brusc spre Alioșa, încât ți-ai fi închipuit că-i gata-gata să tabere asupra lui. Îmi pare foarte rău pentru gingașul dumneavoastră deget, cucoane, dar decât să-l croiesc cu nuiua pe Iliușecika, pentru dreapta mulțumire a Măriei voastre, n-ați binevoi mai curând să-mi retez chiar acum, mă rog dumneavoastră, cu cuțitul, aste patru degete de la mână? Cred că patru degete ajung ca să vă potolească setea de răzbunare, nu vă fie cu supărare... N-o să-mi pretindeți și pe al cincilea, cucoane...?

Se opri, ca și cum i s-ar fi pus un nod în gât. Fiece mușchi de pe obraz îi zvâcnea și se uita la Alioșa cu figura crispată, înfmntându-l din ochi. Părea turbat de mânie.

— Acum cred c-am înțeles tot, în sfârșit, rosti molcom, cu tristețe în glas Alioșa, fără să se ridice de pe scaun. Băiatul dumitale este un copil bun, care-și iubește tatăl, și-mi dau seama că s-a repezit să mă muște numai fiindcă sunt fratele omului care te-a umilit... Acum înțeleg tot, repetă el îngândurat. Dar fratele meu, Dmilri Fiodorovici, se căiește pentru ce-a făcut, știu asta și dacă ar putea să vină aici, sau, mai bine, dacă ar avea prilejul să se întâlnească din

nou cu dumneata în același local, ți-ar cere iertare în fața tuturor... Dacă dumneata ții la lucrul acesta.

— Care va să zică, după ce mi-a jumulit barba, din moment ce a spus „pardon”, înseamnă că s-a achitat de orice obligație, mă rog dumneavoastră și deci mă pot socoti pe deplin satisfăcut? Nu-i așa?

— O, nu dimpotrivă, o să facă tot ce ai să spui dumneata, orice ar fi să-i ceri!

— Prin urmare, dacă i-aș pretinde, bunăoară, Excelenței sale să îngenunche în fața mea, în spelunca aia care, chipurile, se numește „Stolicinâi gorod” {46}, nu vă fie cu supărare, sau în piața din centrul orașului, ar face-o și pe asta, mă rog dumneavoastră?

— Da.

— M-ați dat gata, cucoane! M-ați înduișat până la lacrimi, mă simt copleșit, nu vă fie cu supărare! Așa sunt eu, sentimental din fire. În cazul ăsta, mă rog dumneavoastră, să-mi dați voie să mă prezint și să vă fac cunoștință cu toată familia mea: cele două fiice și fiul meu, sângele meu, cucoane. Că dac-o fi să mor, cine o să-i mai iubească? Iar dacă mi-o fi dat să trăiesc, cine, decât ei, mititeii, ar putea să îndrăgească o pramatie ca mine? Bunul Dumnezeu a potrivit el bine lucrurile pentru fiecare om, cucoane. Căci și unul ca mine trebuie să aibă parte de dragostea cuiva...

— Așa e, nici nu știi ce adevăr ai spus! Suspină Alioșa.

— Isprăvește odată cu maimuțările astea! E destul să-ți intre-n casă orice dobitoc, ca să te faci de batjocură în fața lui! Îl ocări fata care stătea în picioare lângă geam, întorcând spre el o față scârbită, pe care se citea cel mai adânc dispreț.

— Puțină răbdare, Varvara Nikolavna {47}, dați-mi voie să-mi susțin ideea până la capăt, îi răspunse autoritar taică-său, privind-o totuși într-un fel ce arăta că, de fapt, îi dă dreptate. Apoi, întorcându-se din nou spre Alioșa: Așa suntem noi – adică dumneaei! Și nimic pe lumea asta El nu binecuvânta... {48} în cazul de față însă, fiind vorba de genul feminin: „ea nu binecuvânta...”; și acum, permiteți-mi să vă prezint soției mele, Arina Petrovna. Doamna, care-i în vârstă de patruzeci și trei de ani, e beteagă de picioare, adică, vreau să spun, are amândouă picioarele, numai că nu poate să umble cu ele, mă rog dumneavoastră. E dintr-o familie de oameni simpli, nu vă fie cu supărare. Arina Petrovna, zâmbiți, vă rog. Dumnealui este Aleksei Fiodorovici! Și apucându-l de braț cu o putere pe care n-ai fi bănuț-o la el, Sneghirev îl sili să se ridice de pe scaun. Vă prezint unei doamne, se cuvine deci să vă ridicați, nu vă fie cu supărare! Mămico, să știi că nu e una și aceeași persoană cu Karamazov, acela care... hm și așa mai departe, e fratele dumnealui, un om apreciat de toată lumea pentru virtutea și faptele sale bune. Dați-mi voie, Arina Petrovna, dați-mi voie, mămico, să vă pup mai întâi mânușița.

Și se aplecă să-i sărute mâna cu respect și duioșie. Revoltată, fata de la geam se întoarse cu spatele, ca să nu mai fie silită să privească spectacolul

acesta. Privirea semeață și mândră a soției lui Sneghirev se luminează deodată, plină de bunăvoință.

— Bună ziua, luați loc, domnule Cemomazov.

— Karamazov, mămico, Karamazov! E o femeie simplă, nu vă fie cu supărare! Îi șopti Sneghirev lui Alioșa.

— C-o fi Karamazov sau mai știu cum, eu am să-i spun tot Cemomazov... Luați loc, de ce v-a sculat de pe scaun? Doamna fără picioare, spune el; am picioare, domnule, dar îs umflute ca niște butuci, iar eu m-am uscat taman ca o scândură. Ehe, altădată eram grasă de plesneam, acușica însă nu-ș ce o fi cu mine, că parc-am înghițit un ac...

— E o femeie simplă, mă rog dumneavoastră, simplă de tot! Îi suflă din nou căpitanul.

— Vai, tată, tată! Îl dojeni cocoșată, care tăcuse tot timpul până atunci, și-și ascunse fața în batistă.

— Caraghiosule! Se burzului domnișoara de la fereastră.

— Uite, așa merge treaba pe la noi, zise mămica arătând cu mâna spre fete. Cum se adună norii pe cer, dar norii trec și iarăși o să cânte muzica. Pe vremuri, când eram militari, toată ziua casa ni-era plină de musafiri, uite, așa ca dumneavoastră. Că mie, domnule, să știți că nu-mi place lucru amestecat, una-i tanda, alta-i manda. Că orice suflet de om e slobod să iubească pe cine i-e drag. Mă pomenesc odată cu țarcovniceasa că vine la mine și-mi spune: „Aleksandr Aleksandrovici e un om să-l pui la rană, zice, da' Nastasia Petrovna, zice, e o scorpie”. „Ce-ți pasă, zic eu, fiecare iubește pe cine-i place, da' tu ce ești decât o stârpitură și puți ca un hoit de cal!” „Apăi că ție, zice, ți-ar trebui cineva să te mai țină în frâu.” „Iă vezi, ia vezi, nepricopsito, zic, ai tu mutră să mă înveți pe mine!” „Eu, zice, când dau un vânt aproape că nu se simte, dar ale tale sunt puturoase rău.” „Întrebă-i, zic, pe toți domnii ofițeri dacă vânturile mele sunt puturoase sau dacă n-au nici un miros.” De atunci parcă mi s-a înfipt un ghimpe în inimă. Deunăzi, ședeam aici și numai ce văd că intră în casă generalul ăla, știi, care a fost la noi de Paști. „Spuneți-mi, Excelență, îl întreb eu, o cucoană de neam poate ori nu să dea vânturi când pofteste?” „Da, zice, n-ar strica să deschideți un geam sau ușa, că e aer cam închis aici.” și, uite, așa pățesc mereu!

„Eu, zic, nu vreau să-ți stric aerul, o să dau să-mi facă niște botine și o să plec pe-aici încolo.” Puii mării dragi, scumpeturile mării, n-o țineți de rău pe mămica voastră! Nikolai Ilici, dragule, cu ce ți-am greșit? Nu-l am decât pe Iliușecika, numai el, când vine de la școală, mă alintă. Aseară mi-a adus un măr. Iertați-mă, puii mării, scumpi și dragi, iertați-o pe mămica voastră, îndurați-vă de ea, că-i singură-singurică pe lume! De ce vi-e așa silă de vânturile mele?

Biata femeie izbucni în plâns, lacrimile țâșneau gărlă din ochii ei. Căpitanul se duse repede lângă ea.

— Mămico, mămico, draga mea, nu mai plânge, destul, zău, nu mai plânge! Nu ești singură pe lume! Toți te iubim, te adorăm, toți, toți!

Îi sărută din nou mâinile, o mângâie cu duioșie pe obraz, apoi luă șervetul de pe masă și-i șterse fața. Alioșa avu impresia că și lui îi străluceau lacrimile printre gene. Deodată, Sneghiev se răsuci brusc spre el și-l întrebă furios:

— Ei, ai văzut? Ai auzit?

— Am văzut și am auzit, îngăimă Alioșa.

— Tată, tată! Cum poți dumneata să te... Dă-l afară, tată! Izbucni fără veste băiețelul, ridicându-se în capul oaselor în pătucean și fulgerându-l cu ochișorii lui învăpăiați.

— Termină odată cu mascarada asta, nu ți-e lehamite de maimuțărilele astea neroade, care nu duc niciodată la nimic?... Se oțărî Varvara Nikolaevna scoasă din fire, bătând cu piciorul în podea, fără să se clinească de la locul ei.

— De astă dată vă dau dreptate, da, aveți tot dreptul să fiți supărată, Varvara Nikolavna, am să vă fac pe plac. Puneți-vă căciulița pe cap, Aleksei Fiodorovici; numai o clipă, să-mi iau și eu șapca și plecăm. Avem de vorbit lucruri serioase, dar nu aici, între zidurile astea. Duduia de colo este fata mea, Nina Nikolaevna, am uitat să v-o prezint – un înger cu chip de om... Un înger picat din cer printre muritorii de rând... Dacă puteți concepe una ca asta...

— Uite la el cum tremură ca varga, de parcă l-ar fi apucat năbădăile! Continuă furioasă Varvara Nikolaevna.

— Și dumneaei, care bate din picior și care m-a gratificat adineauri cu numele de caraghios, este tot un înger cu chip de om și pe drept cuvânt mă face de două parale. Să mergem, Aleksei Fiodorovici, ca să isprăvim odată... Și, apucându-l de braț, ieși cu el afară, în stradă.

VII – ȘI LA AER CURAT

— Aici e aer curat, pe când în vastele mele apartamente simți că te înăbuși în toate privințele. Să facem câțiva pași împreună, cucoane. Aș fi încântat să știu c-am reușit cumva să vă trezesc interesul.

— Și eu am ceva să-ți spun, un lucru foarte important... Zise Alioșa, dar nu știu cum să încep.

— Puteam, oare, să nu mă gândesc din primul moment că aveți ceva de vorbit cu mine? Altminteri, dacă n-ați fi avut treabă cu mine, în vecii vecilor nu mi-ați fi călcat în casă. Sau poate c-ați venit într-adevăr numai ca să vă plângeți de copilul meu... Parcă n-aș crede. Dar, fiindcă veni vorba de băiat, adineauri n-am avut cum să vă spun tot ce s-a întâmplat, acum însă am să vă arăt lucrurile așa cum au fost. Vedeți dumneavoastră, șomoiogul de călți – știți care, țacălia mea – era ceva mai bogat acum o săptămână; așa m-au poreclit copiii de la școală, „șomoiog de călți”, din pricina țăcăliei. Și, cum vă spuneam, scumpul dumneavoastră frățior Dmitri Fiodorovici și-a înfipt atunci mâna în bărbuța mea și m-a târât așa afară din cârciumă, în mijlocul pieței; că un făcut, tocmai atunci s-a întâmplat să iasă și copiii de la școală și printre ei și Iliușa al meu. Când m-a văzut în ce hal eram, s-a repezit la mine țipând: „Tată, tăticule!” S-a agățat de mine, m-a strâns cu brațul lui, căznindu-se să mă scape din ghearele agresorului: „Lăsați-l, lăsați-l, unde se ruga de el în gura

mare, e tata, e tătucul meu, vă rog, iertați-l!” Da, da, chiar așa a strigat: „Iertați-l!”; i-a apucat mâna cu mânuțele lui de copil, mâna cu care îmi căra pumni și i-a sărutat-o... N-am să uit toată viața obrăjorul lui în momentul acela, nu, n-am să-l uit niciodată...!

— Îți jur că fratele meu o să-și ceară iertare cu toată căința, chiar în genunchi, dacă dorești, acolo, în mijlocul pieței! Izbucni Alioșa. Am să-l silesc să o facă, altminteri, nici nu mai vreau să știu că mi-e frate!

— Aha! Vasăzică, era numai așa, un proiect! Nu vine din partea dumnealui, ci pornește numai din generozitatea inimii dumneavoastră nobile. Trebuia să-mi spuneți asta de la început. A, nu, dacă-i așa, dați-mi voie să vă vorbesc eu despre cavalerismul și despre noblețea fratelui domniei voastre – ca fost ofițer – fiindcă atunci și-a dat arama pe față cu prisosință. În sfârșit, când a terminat de dărăcit șomoilogul asta de călți, mi-a dat drumul și ce credeți că-mi spune: „și tu ești ofițer, zice, ca și mine, dacă poți să faci rost de un martor, om de onoare, trimite-l la mine; sunt dispus să-ți dau satisfacție, deși nu ești decât o secătură!” Sunt exact cuvintele lui. Ce spirit cavaleresc, nu-i așa? Am plecat apoi cu Iliușa, dar sunt sigur că scena asta de familie s-a întipărit pentru toată viața în inimioara lui. Ei, cum putem noi să ne mai păstrăm boieria? Judecăți și dumneavoastră, nu vă fie cu supărare, ați intrat adineauri la mine în palat și ce ați văzut? Trei domnițe, dintre care una oloagă și cam într-o ureche, alta tot așa, beteaga de picioare și gheboasă, iar a treia cu picioarele tefere, dar foc de deșteaptă, prea deșteaptă chiar, e înscrisa la facultate, la Petersburg și se zbate să plece înapoi, cu gândul de a descoperi pe malurile Nevei drepturile femeii ruse. Despre Iliușa nu mai vorbesc, n-are decât nouă ani, mititelul și e un suflet stingher pe lume. Dacă ar fi să mă prăpădesc, ce credeți c-o să se întâmple în „subteranele” mele, atât aș vrea să vă întreb. Să-l provoc la duel? Și dacă mă omoară pe loc, ce soartă or să aibă cu toții? Ce o să se aleagă de ei? Ba cine știe dacă nu s-ar putea să am ghinionul să rămân doar schilod și să nu mai fiu bun de nimic, dar gura, vezi, cere de mâncare! Cine să-i astâmpere foamea, cine să mă hrănească pe mine, cine să-i hrănească pe toți? Să-mi trimit copilul pe stradă să cerșească în loc să meargă la școală? Așa că nu vă fie cu supărare, dar propunerea dumnealui pentru mine nu poate fi decât o vorbă în vânt și fără nici o noimă, nimic mai mult.

— Ba nu, o să-ți ceară iertare, o să se închine până la pământ în fața dumitale, chiar acolo, în mijlocul pieței! Exclamă din nou Alioșa cu o scăpărare în ochi.

— Mă gândeam să-l dau în judecată, continuă căpitanul, dar deschideți numai puțin codul și vedeți cam ce daune aș putea să primesc pentru asemenea insultă din partea celui care m-a ofensat. Și pe urmă nu vă mai spun că Agrafena Aleksandrovna m-a chemat la dansa și a început să strige la mine: „Să nu te prind că-l dai în judecată; numai să îndrăznești, că ți-o coc eu! Am să dau sfoară în tot orașul, să afle toată lumea că te-a bătut pentru că ești un pungaș și până la urmă ai să vezi că tot o să înfunzi pușcăria – eu ce-am fost decât un simplu mijlocitor?”

— Și din ordinul cui lucrat! Nu m-a mânat chiar dumneaei împreună cu Fiodoi Pavlovici? „și asta încă nu-i tot, zice, să știi c-am să-ți fac vânt și nu mai vezi un gologan de la mine. Ba am să-i spun jupânului – așa-i zice dumneaei lui Samsonov, «jupânul» ca să-ți facă vânt.” și atunci am stat eu și m-am gândit: dacă și negustorul mă izgonește, ce se întâmplă cu mine, de la cine mai apuc să câștig și eu un ban? Că numai pe ei doi îi mai aveam ca să câștig o bucată de pâine, fiindcă tatăl dumneavoastră, Fiodor Pavlovici, mi-a retras încrederea dumisale pentru un motiv care însă n-are nimic de-a face cu povestea asta. Mai mult încă, după ce m-a pus să semnez niște chitanțe, are de gând să mă dea chiar dumnealui în judecată. Ce puteam deci să fac decât să tac și să-nghit? Cât despre „subteranele” mele, le-ați văzut și dumneavoastră. Și acum aș vrea să va întreb ceva, dacă nu vi-e cu supărare: v-a mușcat rău de deget Iliușa al meu? Adineauri, de față cu el, nu puteam să vă cer mai multe amănunte.

— Da, m-a mușcat foarte rău, era ca turbat. De-abia acum îmi dau seama că voia să se răzbune pe mine, știind că mă cheamă tot Karamazov, mai bine zis să te răzbune pe dumneata. Dar să fi văzut ce era când s-au bătut cu pietrele! E foarte periculos, ar putea să-l omoare, sunt copii fără minte, cine știe cum îl nimerește așa, din senin, o piatră și-i sparge capul!

— Și așa l-a pocnit una, dar nu la cap, ci în piept, ceva mai sus de inimă. Chiar azi s-a întâmplat, are o vânătaie cât toate zilele, a venit acasă plângând; gema, mititelul și acum, uite, a căzut la pat.

— Știi dumneata că tot el este cel care caută răcă? E furios pe toți din pricina dumatăle; copiii mi-au povestit că deunăzi l-ar fi lovit cu un briceag în coastă pe unul dintre colegii lui, Krasotkin, așa mi se pare că-l cheamă...

— Am aflat și asta și mă cam pune pe gânduri, pentru că tatăl lui Krasotkin e funcționar și s-ar putea să dau de bucluc.

— Eu te-aș sfătui, urmă cu însuflețire Alioșa, să nu-l mai trimiți la școală câtva timp, până ce o să se liniștească băiatul... Și o să-i treacă mânia...

— Mânia! Repetă căpitanul. Da, da, ai dreptate și încă ce mânie! O fărâma de om și o mânie atât de cumplită! Dacă-mi dați voie, să vă explic și istoria asta. După întâmplarea cu pricina, băieții au început să se lege de el, împuindu-i toată ziua urechile cu șomoilogul de călți. Așa-s copiii, nu știu ce-i mila: fiecare în parte este un îngeraș, dar când sunt împreună și mai cu seamă la școală, adeseori nu cruță pe nimeni. Și, cum vă spun, ațâță-l hărțuia, că Iliușecika nu mai avea pace o clipă de răul lor, până ce, treptat, în sufletul lui s-ă trezit sentimentul demnității. Un băiat obișnuit, un fiu mai slab, s-ar fi resemnat până la urmă și ar fi ajuns să-i fie rușine de taică-său; dar băiețelul meu, nu, el a căutat să le țină piept tuturor, așa, de unul singur, luându-mi apărarea. A sărit să-și apere tatăl, să apere dreptatea, adevărul. Prin ce-o fi trecut bietul copil atunci când îi săruta mâinile scumpului dumneavoastră frățior, rugându-l cu lacrimi în ochi: „Iertați-l, zău, iertați-l pe tăticul meu, iertați-l pe tata!” știe numai Dumnezeu și cu mine. Uite, așa ajung copiii noștri, adică nu ai celor de seama dumneavoastră, ci copiii noștri, ai unor bieți oameni săraci și disprețuiți, dar de familie bună – așa, zic, ajung să afle la nouă anișori

ce înseamnă dreptatea pe acest pământ. Cei cu dare de mână nu vor apuca niciodată, câte zile or avea, să cunoască durerea în toată profunzimea ei, pe când puiul tatii, Iliușecika, în momentul când i-a sărutat mâinile fratelui dumneavoastră a descoperit dintr-o dată pe de-a-ntregul adevărul vieții! Adevărul acesta i-a pătruns până-n adâncul inimii, strivindu-l! Strigă pătimaș și cu un fel de exasperare căpitanul, lovind cu mâna dreaptă strâns încleștată în palma celei stângi, ca și cum ar fi vrut să-i arate cum îl strivise „adevărul” pe Iliușa. În ziuă aceea a avut febră, mititelul și toată noaptea s-a zvârcolit aiurind. Aproape că n-a scos o vorbă mai tot timpul până la culcare, stătea mut în colțișorul lui, dar din când în când îl observam că se uită la mine, ca numaidecât după aceea să se lipească iar de fereastră, făcându-se că învață, deși sunt convins că, numai de lecții nu-i ardea. A doua zi m-am îmbătat criță din necaz, ca un păcătos ce sunt și nici habar nu mai am ce s-a mai întâmplat. Mămica a plâns, sărăcuța – nici nu știți ce dragă mi-e!

— Și de parapon am băut și ultimul ban. Nu vă uitați așa, cu dispreț, la mine, cucoane: în Rusia bețivii sunt oamenii cei mai de treabă. Adicătelea, oamenii cei mai de treabă în țara noastră sunt și cei mai bețivi. Și așa, cum vă spun, a doua zi am zăcut beat mort și nu mai știu prea bine ce s-a întâmplat cu Iliușa și tocmai în dimineața aceea băieții au început să se agate de el: „șomoilog de câlți, îi strigau în bătaie de joc, mai ții minte cum l-au tras pe tatu afară din crâșmă de țăcălie și cum alergai pe lângă ei, rugându-te să-l ierte?” A treia zi, când s-ă întors de la școală, era galben ca un mort. „Ce-i cu tine?” Da' el, nimic – tăcea. În casă nu puteam să-l descos, fiindcă ar fi sărit numaidecât cu gura domnișoarele și mămica; fetele, de altminteri, aflaseră totul din primul moment. Varvara Nikolavna a început să bombăne: „Caraghiosule, panglicarule, nu există oare ceva serios în casa asta?” „Ai dreptate, i-am zis, Varvara Nikolavna, mai există oare un dram de seriozitate în casa asta?” și-așa am scăpat de gura ei. Pe înserat însă l-am scos pe copil la plimbare. Știți în fiecare seară ieșim amândoi să facem câțiva pași, uite, chiar pe drumul ăsta pe care am apucat-o acum, de aici din poartă și până la bolovanul acela mare stingher de colo, de lângă gard – vedeți?

— Unde începe izlazul comunal; îmi place fiindcă e pustiu pe aci și e foarte frumos. Mergeam ca de obicei, ținându-l de mânuță; are o mânuță mică, mică de tot, cu degete reci, subțirele; știți, mititelul e cam bolnăvior, e slab de piept. „Tăticule, mă pomenesc cu el ca spune deodată, tăticule!” „Ce este?” îl întreb eu: mă uit la el și-i văd sticlindu-i ochișorii. „Tăticule, cum s-a purtat atunci cu dumneata!” „Ce poți să-i faci, Iliușa!” zic. „Să nu te împaci cu el niciodată, auzi, tăticule, nu cumva să te împaci! Băieții spun că ți-ar fi dat zece ruble pentru asta.” „Nu, Iliușa, îl liniștesc eu, pentru nimic în lume n-aș primi un ban de la el!” și unde începe să tremure tot și-mi ia mâna între minutele lui să mi-o sărute. „Tăticule, zice, zău, tăticule, de ce nu-l provoci la duel? La școală băieții râd de mine, spun că ești laș, că n-ai curaj să te bați cu el și c-o să primești cu siguranță cele zece ruble pe care vrea să ți le dea.” „Nu pot, Iliușa, să-l provoc, n-am încotro”, îi răspund eu și caut să-i explic în câteva

cuvinte ceea ce ți-am arătat și dumitale mai adineauri. M-a ascultat. „Tată, zice, tăticule, numai să nu te împaci cu el; lasă, când am să fiu mare, am să-l provoc eu și am să-l omor!” De-ați fi văzut cum îi ardeau ochișorii, ca niște tăciuni aprinși! Oricum, însă, ca tată, da, trebuia să-i spun ceva, măcar un cuvânt despre dreptate: „E păcat, zic, să omori un om, chiar și în duel”. „Tată, zice, tăticule, când am să mă fac mare, am să mă reped odată la el, am să-l dobor la pământ, am să-i zvârl cât colo sabia din mână și pe urmă am să ridic spada asupra lui și am să-i spun: «Aș putea să-ți iau viața acum, dar treacă de la mine, uite, te iert!» „Vă dați seama ce gânduri a frământat în aste două zile căpșorul lui? Zi și noapte n-a rumegat în sinea lui decât cum să se răzbune cu spada în mână; cred că și noaptea tot asta vedea în delir. Din ziua aceea venea mereu de la școală bătut măr; din păcate, însă, lucrurile astea le-am aflat de-abia deunăzi și cred că dumneata ai dreptate: nu trebuie să-l mai las la școală. Când am auzit cum se războiește așa, singur-singurel, cu întreaga clasa și-i asmut pe toți, cum mi s-a înverșunat copilul și ce revoltă mistuitoare clocotește în inimioara lui, am început să tremur pentru el. Și iarăși am ieșit amândoi la plimbare. „Tată, îl aud deodată, cum mergea așa, tăticule, e adevărat, oamenii bogăți sunt cei mai tari din lume?”, Da, Iliușa, îi răspund, când ai avere, nimeni pe lume nu se poate măsura cu tine.” „Tăticule, zice, să vezi că eu am să mă îmbogățesc; am să mă fac ofițer și am să mă bat cu dușmanii și, când am să-i răpun pe toți, țarul o să mă răsplătească. Pe urmă am să mă întorc iar acasă și atunci să mai îndrăznească cineva...!” Apoi a tăcut și după câțva timp, îl aud iar spunându-mi (îi tremura gurița de emoție): „Tăticule, zice, orașul ăsta al nostru e tare păcătos”. „Ai dreptate, îi răspund, Iliușecika, nu-i nici o bucurie să trăiești în orașul asta!” „Tăticule, hai să ne mutăm în alt oraș, într-unui mai ca lumea, undeva unde nu ne cunoaște nimeni.” „Sigur că da, zic, o să ne mutăm, Iliușecika, numai să strâng ceva bani și ne mutăm imediat.” Îmi părea bine să-i pot alunga gândurile negre, îndreptându-i atenta într-altă parte; și am început să croim amândoi tot felul de planuri, chibzuind ce o să facem când o să ne mutăm aiurea, cum o să cumpărăm un căluț și o teleguță. Pe fete și pe mămica o să le suim în trăsura și-o să le învelim bine, iar noi o să mergem pe de lături; pe el o să-l urc când și când pe cal, iar eu am să vin pe jos, că de, căluțul se cheamă c-o să fie al nostru și n-o să ne lase inima să-l împovărăm prea mult. Și iac-așa o s-o pornim la drum... Nu vă închipuiți ce încântat era, se bucura mai ales c-o să aibă un căluț al lui și o să umble călare. Știți și dumneavoastră doar că oricare copil de rus, încă din leagăn, duce dorul unui căluț. Am pălăvrăgit așa multă vreme în seara aceea. „Slavă Domnului, mă gândeam, cum-necum, bine c-am izbutit să-l împac!” Asta a fost acum două zile, seara; ieri însă probabil că s-a mai întâmplat iarăși ceva. Dimineața s-a dus la școală și când a venit mai apoi acasă era negru la față de supărare. Seara l-am luat ca de obicei de mână și am plecat împreună să ne plimbăm; tăcea, tot timpul n-a scos un cuvânt. La un moment dat, s-a stârnit vântul, soarele s-a ascuns în nori; mirosea a toamnă afară și începuse să amurgescă. Am mers o bucată de vreme, abătuți

amândoi. „Ei, fătul meu, zic, ia să vedem noi cum să facem să ne pregătim de drum”, căutând, chipurile, să deschid iar discuția din ajun. Nu mi-a răspuns nimic. Am simțit doar cum i-au tresărit degețelele în palma mea – „Ei, mă gândesc, e de rău, cine știe ce s-o mai fi întâmplat!” Ajunsesem, ca și acum, în dreptul pietroiului ăstuia și m-am așezat jos. Sus, în țării, roiau zmeiele de hârtie și se înălțau vâjâind – să fi fost vreo treizeci, dacă nu și mai bine, că doar acum e sezonul lor. „Iliușa, zic, ar trebui să înălțăm și noi zmeul; să-l caut să-l lipesc pe cel de anul trecut; unde l-am pus?” Băiatul tatii însă tăcea mâlc și se uita într-o parte; nici măcar nu s-a învrednicit să întoarcă fața spre mine. În aceeași clipă, o răbufnire de vânt a prins a învrteji colbul prin aer și numai ce mă pomenesc cu el că se repede la mine, să-mi înlănțuie grumazul cu mânuțele și mă strânge tare, tare. Știți, când un copil e tăcut din fire și are o inimioară mândră, se luptă cât poate mai mult să nu plângă, dar când se umple paharul, atunci să te ții, lacrimile nu curg, ci țâșnesc gârlă, un adevărat potop. Toată fața mi-a scăldat-o cu șiroaie de lacrimi fierbinți. Plângea cu hohote, mititelul și se zvârcolea, strângându-mă în brațe. Ședeam aici, pe piatră. „Tăticule, striga, tăticul meu drag, cum a putut să te înjosească așa?” M-a podidit și pe mine plânsul și am stat amândoi îmbrățișați, ușurându-ne împreună amarul. „Tăticule, tăticuțule!” mă tot chemă mereu. „Iliușa, Iliușa!” îi răspundeam. Nu ne-a văzut nimeni, nimeni decât bunul Dumnezeu și mă gândesc c-o fi luat poate în seamă lacrimile vărsate atunci și mi ie-o fi trecut la răboj. Vă rog să-i mulțumiți pentru asta frățiorului dumneavoastră, Aleksei Fiodorovici. Nu, cucoane, de dragul Măriei tale n-o să-mi bat eu copilașul!

Acum, că-i povestise tot ce-i stătea pe suflet, avu din nou o izbucnire de obidă în care se simțea aceeași exasperare aproape dementă ca și mai înainte. Alioșa simți totuși că reușise să-i câștige încrederea și că în nici un caz n-ar fi primit „să discute” în felul acesta dacă ar fi fost altcineva în locul lui, nici nu i-ar fi destăinuit ceea ce-i împărtășise până atunci. Asta îi dădu curaj.

— Ah, exclamă Alioșa, căruia îi lăcrăma inima, nu știu cum aș face să mă împac cu băiatul dumitale! Dacă ai vrea dumneata să...

— Bine, murmură căpitanul.

— Stai, stai, nu-i numai atât, mai avem și altceva de vorbit, cu totul altceva. Ascultă, continuă Alioșa înfrigurat, am venit cu o misiune la dumneata; fratele meu, Dmitri, s-a purtat tot așa de rău și cu logodnica lui, pe care a jignit-o, un suflet nobil cum nu cred să mai existe altul pe lume, probabil o cunoști și dumneata din auzite. Și dacă-ți spun că s-a purtat rău cu dânsa și a ofensat-o, să știi că am tot dreptul s-o fac și nu numai că am dreptul, dar sunt chiar dator s-o fac, căci, aflând cum te-a insultat și în ce strâmtoare ești în momentul de față, m-a trimis... Adineauri... Să-ți aduc acest ajutor... Din partea ei... Numai din partea ei. Să nu te gândești cumva c-ar putea fi de la el, adică de la Dmitri, care a părăsit-o, nu, asta în nici un caz, nici de la mine – fratele lui – nici de la oricine altcineva; e numai din partea ei! Te roagă, te imploră să primești ajutorul ăsta... Și unul și altul ați fost insultați de aceeași persoană... Și dânsa tot atât de greu a fost jignită (dacă jignirile pot fi cântărite

cumva) și în momentul acela s-a gândit la dumneata. E ca și cum o soră ar căuta să-și ajute fratele... Dânsa mi-a dat în grijă să te înduplec a primi banii aceștia, două sute de ruble, din partea ei, ca de la o soră! N-o să știe nimeni, te rog să mă crezi, poți să fii sigur că n-o să auzi nici un fel de vorbe răuvoitoare din pricina lor... Iată-i, și-ți jur pe orice vrei că trebuie să-i primești, altfel... Altfel ar însemna că în toată omenirea de pe fața pământului nu există decât dușmănie! Mai sunt însă și frați pe lumea asta... Ai un suflet nobil... Trebuie, nu se poate să nu înțelegi lucrul ăsta!

Și Alioșa îi întinse cele două hârtii noi-nouțe de câte o sută de ruble. Se opriseră amândoi în dreptul pietroiului de lângă gard; nu se zărea țipenie de om în împrejurimi. Pe cât se părea, vederea bancnotelor avusese un efect extraordinar asupra căpitanului; bietul om tresări, însă numai din pricina surprizei încercate în primul moment; numai la asta nu s-ar fi așteptat, niciodată nu i-ar fi trecut prin gând că lucrurile ar putea să ia o asemenea întorsătură. Nici în vis măcar nu și-ar fi închipuit că ar fi posibil să capete vreodată de la cineva un ajutor cât de mic, darmite o sumă atât de importantă! După ce luă banii, preț de un minut aproape nu izbuti să articuleze un singur cuvânt, în timp ce pe chipul său se așternuse parcă o lumină nouă.

— Mie, mie vreți să-mi dați atâția bani, două sute de ruble?! Sfinte Dumnezeule! De patru ani n-am mai văzut atâta bănet, Doamne! Ca o soră... Zici dumneata... Adevărat să fie, zău, e adevărat?

— Îți jur că tot ce ți-am spus este adevărul curat! Exclamă Alioșa. Căpitanul se rumeni deodată la față.

— Stai puțin, dragul meu, stai puțin, dacă primesc banii ăștia, nu înseamnă că sunt un nemernic, nu-i așa? Cel puțin în ochii dumitale, Aleksei Fiodorovici, n-am să fiu, nu-i așa? Spune drept! N-am să fiu un ticălos? Nu, nu, ascultă-mă, Aleksei Fiodorovici, ascultă-mă, omul vorbea înfrigurat, punând mereu mâna pe el, dumneata vrei să mă convingi cu tot dinadinsul să primesc banii ăștia sub cuvânt că vin din partea unei „surori”, dar, în sinea dumitale, n-o să mă disprețuiești dacă-i primesc, ce zici?

— Nu, nu! Îți jur pe mântuirea sufletului meu că nu! Și nimeni n-o să afle nimic niciodată, n-o să știm decât noi, adică eu, dumneata, dânsa și încă o doamnă, o bună prietenă a ei...

— Că mult îmi pasă mie de cucoană aceea! Ascultă, Aleksei Fiodorovici, ascultă, a venit momentul să-mi dai ascultare, trebuie neapărat să mă ascuți până la capăt, fiindcă dumneata nici nu poți să concepi ce înseamnă pentru mine aste două sute de ruble! Continuă nenorocitul cuprins treptat de o haotică și în același timp aprigă exaltare. Părea buimac și rostea cuvintele precipitat, cu sufletul la gură, ca și cum s-ar fi temut că n-o să-l lase să spună tot ce avea pe suflet. Se cheamă deci că banii ăștia i-am căpătat în mod cinstit din partea unei „surori”, o femeie sfântă, vrednică de tot respectul, dar, în afară de asta, știi dumneata că aș putea, în sfârșit, să îngrijesc de sănătatea mămişii și a Ninocikăi, draga tatii, îngerașul meu ghebos? Doctorul Herzenstube, în bunătatea inimii sale, a fost într-o zi la noi acasă și le-a

consultat pe amândouă un ceas întreg. „Nu pricep nimic”, mi-a mărturisit în cele din urmă și totuși, apa minerală care se găsește la farmacia din oraș (și pe care i-a prescris-o, i-ar fi cu siguranță de folos; i-a mai recomandat și niște băi pentru picioare. Apa minerală costă treizeci de copeici și ar trebui să bea vreo patruzeci de sticle. Am luat rețeta și am pus-o pe policioara de sub icoane și tot acolo stă și acum. Ninocikăi a spus să-i facem niște băi fierbinți cu nu știu ce soluție, de două ori pe zi, dimineața și seara; păi, spune și dumneata, cum putem noi să urmărim asemenea tratament în vastele noastre apartamente – fără slugi, fără nici un ajutor, fără cadă, chiar și fără apă? Și Ninocika – nu ți-am spus încă – este reumatică, noaptea o doare toată partea dreaptă, mult se mai chinuiește, sărăcuța, și, dacă vrei să mă crezi, nu scoate nici măcar un geamăt, îngerășul, se stăpânește cât poate ca să nu ne deranjeze cumva, să nu ne trezească din somn. De mâncat, mâncăm ce se găsește, ce se întâmplă să fie pe masă, dar Ninocika se mulțumește totdeauna cu resturile, cu ceea ce de obicei lepezi la câini. „și atâta încă-i prea mult pentru mine, vă iau bucățica de la gură, îmi dau seama că sunt o povară atârnată de gâtul vostru.” Auzi, e prea mult pentru dânsa! În bunătatea ei îngerească, biata copilă se roagă pentru fericirea noastră, a tuturor. De nu era dânsa cu vorba ei blajină, la noi în casă ar fi fost iadul pe pământ. Până și pe Varia reușește s-o îmblânzească. Și totuși, nici Varvara Nikolavna, să știți, nu-i de condamnat și ea este un înger, pentru care soarta a fost tot atât de vitregă. A venit acasă astă-vară cu ceva bani agonisiți din meditații, șaisprezece ruble, pe care le pusese deoparte, ca să se poată întoarce în octombrie la Petersburg. Iar noi i-am luat banii și i-am păpat frumușel și acum nu mai are cu ce pleca la Petersburg. Și chiar de-ar fi avut, tot n-ar fi putut să ne părăsească, pentru că, știi, biata fată muncește pentru noi ca un ocnaș; duce toată casa în spinare, ca un cal de dârvală; ea are grijă de toți, cârpește, spală, mătură, o culcă pe mămica și mămica e tare năzuroasă, mămica începe să plângă din orice fleac, ce să-i faci dacă nu e în toate mințile!... Păi cu aste două sute de ruble aș putea să iau servitoare, pricepi dumneata, Aleksei Fiodorovici? Aș avea cu ce să îngrijesc de sănătatea celor ce-mi sunt dragi, aș putea, pe urmă, să-i dau bani de drum studentei noastre ca să plece la Petersburg, să cumpăr carne, să inaugurez un nou regim de alimentație la noi în casă. O, Doamne, mi se pare că visez!

Alioșa simțea crescându-i inima în fața bucuriei pe care i-o prilejuise; bietul om se hotărâse în sfârșit să accepte ajutorul.

— Stai, Aleksei Fiodorovici, stai puțin! În mintea căpitanului se născuse o nouă himeră și sârmanul de el continuă cu o volubilitate frenetică. Știi dumneata că s-ar putea să se realizeze în sfârșit și visul lui Iliușa? Să cumpăram adică un căluț și o trăsurică, un telegar negru ca pana corbului, așa-i place lui, să fie neapărat negru ca pana corbului și s-o pornim la drum, așa cum am plănuit acum trei zile! Cunosco pe cineva în gubernia K., un avocat, prieten din copilărie, care mi-a trimis vorbă printr-un om de încredere că, dacă aș vrea să merg acolo, mi-ar da un post de secretar la el în birou. Cine știe, poate chiar mi l-ar da... Le-aș urca pe mămica și pe Ninocika în teleguță, pe

Iliușa l-aș sui pe capră, iar eu aș merge pe jos, după trăsură, și, încet-încet, până la urmă am sosi... Doamne, dacă aș putea scoate de la cineva o mică datorie, de la care mi-am luat de mult nădejdea, mă gândesc! Că mi-ar ajunge și pentru asta!

— O să-ți ajungă, cu siguranță c-o să-ți ajungă! Exclamă Alioșa. Katerina Ivanovna o să-ți mai dea bani, cât ți-or trebui. Și pe urmă, știi, am și eu ceva bani, ia cât ai nevoie. Trebuie să iei de la mine, te rog să primești ca de la un frate, de la un prieten, o să mi-i dai înapoi când o să poți... Fiindcă o să te îmbogățești, sunt sigur c-o să te îmbogățești! Și, să știi de la mine, nici nu puteai să găsești o soluție mai fericită decât mutarea asta într-alt oraș! Crede-mă, ar fi într-adevăr o salvare și pentru dumneata și mai ales pentru băiatul dumitale, numai că trebuie să pleci cât mai repede, până nu începe iarna, frigul... Ai să ne scrii de acolo și o să rămânem prieteni... Nu, nu este un vis!

Alioșa era atât de mulțumit, încât se repezi să-l îmbrățișeze. Se opri însă numaidecât, privindu-l atent: cu gâtul întins, cu buzele țuguiate, palid la față și surescitat, Sneghirev mișca din buze, ca și cum ar fi vrut să spună ceva, dar fără să scoată nici un sunet. Nu se auzea nimic, doar gura i se mișca întruna, se mișca fără rost, într-un chip ciudat.

— Ce ai? Strigă Alioșa, tresărind fără să vrea.

— Aleksei Fiodorovici... Eu. Dumneata. Bolborosi bietul nepricopsit, privindu-l fix, cu aerul unui om care se pregătește să se arunce în gol, deși pe buzele lui flutura un zâmbet ușor. Eu... Dumneata... Vreți să vă arăt o scamatorie, cucoane? Șopti el deodată dintr-o suflare, de astă dată fără să se mai bâlbâie.

— Ce scamatorie?

— O scamatorie grozavă, cucoane, un hocus-pocus! Stăruia căpitanul, continuând să vorbească în șoaptă; avea gura sucită spre sânge și se uita țintă la Alioșa, mijind ochiul stâng.

— Ce ai? Nu înțeleg, despre ce-i vorba? Strigă Alioșa îngrozit.

— Ia uite-aici, uite! Trâmbiță cu o voce ascuțită căpitanul. Și, fluturându-i pe dinaintea ochilor cele două hârtii filigranate, pe care le ținuse până atunci de un colț între degetul mare și arătătorul mâinii drepte, le apucă deodată și, făcându-le ghem, le mototoli în palmă. Ai văzut? Ai văzut? Urla el, alb ca varul la față de mânie, și, ridicând pumnul în aer, trânti cu toată puterea ghemotocul în nisip. Ai văzut? Repetă el, arătându-i băniile cu degetul. Și acum – poftim!... Săltând brusc piciorul, izbi cu sete în pământ și strivi sub călcâi, furibund, bancnotele, ca scos din minți, dând din mâini și țipând în gura mare, gata-gata să se înăbușe. Uite ce fac cu banii dumitale! Uite ce fac cu banii dumitale! Poftim! Apoi sări în lături și se proțăpi în fața lui Alioșa, mândru nevoie mare. Du-te și spune-le celor care te-au trimis că șomoioagul de călți nu-și vinde onoarea! Strigă el cu brațele ridicate la cer.

Și, răsucindu-se pe călcâie, o rupse la fugă. După câțiva pași se opri locului, se întoarce și-i făcu lui Alioșa un semn de rămas-bun cu mâna. Dădu apoi iarăși să plece, dar, după alți câțiva pași, se opri din nou. De astă dată

zâmbetul ce-i schimonosea obrazul dispăruse și fața-i era năpădită de lacrimi. Învălmășit, înecându-se de plâns, căpitanul strigă cu o voce spartă:

— Ce i-aș fi spus băiețelului meu dacă primeam banii ăștia drept despăgubire pentru onoarea mea terfelită?

Și o luă iar la fugă, fără să mai arunce o singură privire îndărăt.

Alioșa îl urmări cu o adâncă tristețe în ochi. O, își dădea foarte bine seama că până în ultima clipă bietul om nici nu gândise măcar c-o să mototolească și o să lepede banii! Fugarul nu-și mai încetini pasul, nici nu se mai uită înapoi! Și de astă dată Alioșa era convins că n-o să se mai întoarcă. Nu voia nici să se țină după el, nici să-l cheme; știa el de ce. Dar când bietul om vitregit de soartă se făcu nevăzut, tânărul se aplecă să ridice de jos cele două hârtii. Erau doar mototollite și înfundate în nisip, dar intacte, ba chiar foșniră ca niște bancnote noi în momentul când le desfăcu, încercând să netezească. Le întinse cutele cu palma, apoi le împături și duse la Katerina Ivanovna să-i raporteze că misiunea pe a i-o încredințase se încheiase fără nici un succes.

I – LEGĂMÂNTUL.

Doamna Hohlakova se grăbi să iasă și de astă dată în întâmpinarea lui Alioșa. Era alarmată și nu-și mai găsea nicăieri locul: se întâmplase ceva foarte grav. După criza pe care o avusese, Katerina Ivanovna căzuse într-un leșin, urmat de o stare de slăbiciune cumplită, distrugătoare; s-a culcat și, cum a închis ochii, a început să delireze. „Are febră, am trimis după Herzenstube și le-am chemat și pe mătușile ei. Cucoanele au și sosit, sunt aici, dar Herzenstube n-a catadicsit încă să vină. Toată lumea-i strânsă în jurul ei în iatac și așteaptă. Ce o mai fi și asta, Doamne, ce-o mai fi! Nu-și dă seama de nimic! Mi-e teamă să nu aibă un atac.”

În timp ce relata toate astea, doamna Hohlakova avea aerul unui om într-adevăr speriat și tot timpul se lamenta. „E grav de tot, foarte grav!” repeta întruna, aproape la fiecare cuvânt, ca și cum ceea ce se întâmplase mai înainte ar fi fost nimica toată pe lângă ce era acum. Alioșa o asculta cu o strângere de inimă; când încercă să-i povestească însă aventura lui, gazda îl întrerupse de la primele vorbe: n-avea nici o clipă de pierdut. Îl rugă, deci, să-i țină de urât un moment Lisei și s-o aștepte.

— Dragul meu Aleksei Fiodorovici, îi șopti ea la ureche, nu știi ce surpriză am avut cu Lise, aproape că mi-au dat lacrimile! I-am iertat tot. Închipuiește-ți, imediat după plecarea dumitale a avut remușcări, îi părea grozav de rău că și-a bătut joc de dumneata și ieri și azi-dimineață. Adică, de fapt, nu se poate spune că și-a bătut joc, a fost numai așa, o glumă. Îi venea să plângă de necaz, atât de rău i-a părut, încât nici nu-mi venea să-mi cred ochilor. Niciodată până acum n-a avut remușcări cu adevărat, nici chiar când râdea de mine; se caia numai așa, în joacă. Dumneata știi că râde mereu de mine? De data asta însă s-a căit cu tot dinadinsul, de data asta e un lucru cât se poate de serios. Ține foarte mult la părerea dumitale, Aleksei Fiodorovici și te-aș ruga să nu fii supărat pe dânsa și nici să n-ai pretenții prea mari de la ea. Eu caut tot timpul s-o menajez, tot timpul, fiindcă nici nu-ți închipui ce fată

inteligentă e! Îmi mărturisea adineauri că i-ai fost bun prieten în copilărie, „cel mai sincer prieten din copilăria mea”, așa zicea; auzi, cel mai sincer – și atunci eu ce mai sunt? De altfel, să știi că toate sentimentele ei sunt foarte serioase și amintirile și mai ales vorbele ce-i ies din gură! Uneori scoate așa câte un cuvânt că rămâi cu gura căscată și asta tocmai când te aștepți mai puțin. De pildă, povestea aceea cu pinul: când Lise era mică de tot, aveam în grădină un pin, adică poate c-o mai fi tot acolo și acum, așa că n-are rost să vorbesc la trecut. Pinii doar nu sunt ca oamenii, nu se schimbă chiar așa, de la o zi la alta. „Mamă, îmi spune ea mai deunăzi, eu mi-aduc aminte de un pin ca din vis”, sau cam așa ceva, nu mai știu, poate că s-a exprimat altfel, fiindcă, vezi dumneata, era un joc de cuvinte și „ca din vis” parcă nu sună așa bine, e chiar stupid, iar fetița mea a făcut un calambur atât de original, încât, hotărât, nu mă simt în stare să-l redau. De altminteri, nici nu mai țin minte ce mi-a spus. Și acum te las într-un hal fără hal, zău, mi-e teamă să nu înnebunesc. Vai, Aleksei Fiodorovici, știi dumneata că până acum de două ori mi-am pierdut mințile, dar m-au îngrijit și-am scăpat. Du-te la Lise. Dă-i curaj, dumneata te pricepi atât de bine să îmbărbătezi omul! Lise, striga ea, apropiindu-se de ușa fetei, și l-am adus pe Aleksei Fiodorovici, cu toate că te-ai purtat atât de urât cu el și l-ai jignit. Și totuși, uite, nu s-a supărat pe tine, crede-mă, nu e câtuși de puțin supărat, dimpotrivă, se miră chiar cum de și-a trecut prin minte c-ar putea să se supere.

— Merci, maman; intră, Aleksei Fiodorovici.

Alioșa pași în cameră. Lise se uită la el intimidată și se înroși până în vârful urechilor. Îi venea să intre în pământ de i rușine și, așa cum se întâmplă de obicei când te simți la strâmtoare, începu să vorbească repede-repede despre tot felul de lucruri cu care ea n-avea nimic de-a face, ca și când ar fi fost singura ei preocupare în momentul acela.

— Aleksei Fiodorovici, am aflat de la mama istoria celor două sute de ruble și știu c-ai avut o misiune de îndeplinit... pe lângă ofițerul acela... Mi-a spus tot, tot ce s-a întâmplat, atunci, când cu scandalul – e într-adevăr ceva îngrozitor!

— În ce hal a fost umilit bietul om și cu toate că mama nu prea are talent la povestit... Sare mereu de la una la alta... Uite așa îmi curgeau lacrimile în timp ce o ascultam. Spune-mi cum a fost, i-ai dat banii? Ce face, sărmanul de el?

— Tocmai asta e, că n-am apucat să-i dau nimic. Toate mi-au ieșit pe dos, răspunse Alioșa, silindu-se la rândul lui să-i arate că era preocupat exclusiv de faptul că demersul lui dăduse greș și căutând un subiect de discuție cât mai neutru.

Lise însă observă din capul locului că se ferea să se uite în ochii ei, făcând vădite eforturi să vorbească despre lucruri indiferente. Alioșa se așeză pe un scaun la masă și începu să depene peripețiile prin care trecuse; de la primele cuvinte însă i se risipi stânjeneala și istorisirea lui reuși s-o prindă cu totul pe Lise. Se afla încă sub impresia recentelor întâmplări și, emoționat cum

era până în adâncul sufletului, îi înfățișă totul din fir-a-păr în chipul cel mai sugestiv. Odinioară, pe vremea când locuia la Moscova și se ducea pe la Lise, îi plăcea să-i povestească copilei câte-n lună și-n stele, lucruri trăite de el sau citite prin cărți, ori să-și amintească de cine știe ce isprăvi din copilărie. Uneori urzea cu închipuirea tot felul de năzdrăvănii, ticluind adevărate romane, cel mai adesea pline de haz. Și li se părea acum că sunt din nou împreună la Moscova, așa cum erau cu doi ani mai înainte. Lise se arăta adânc mișcată de tot ce-i era dat să afle din gura lui Alioșa; îi vorbi mai ales cu multă căldură despre „Iliușecika”, al cărui portret încercă să i-l înfățișeze. După Ce-i zugrăvi scena în care bietul căpitan călcase banii în picioare, Lise nu se mai putu stăpâni:

— Vasăzică, n-ai apucat să-i dai banii? Strigă ea. L-ai lăsat așa, să plece? Sfinte Dumnezeule, cum se poate, de ce n-ai alergat după el...?

— Nu, Lise, am făcut mai bine că n-am alergat, răspunse Alioșa. Și, ridicându-se de pe scaun, începu să se plimbe, îngândurat, de colo până colo prin odaie.

— Mai bine? De ce crezi că-i mai bine? Săracii oameni, au rămas fără o bucată de pâine, au să ajungă muritori de foame...!

— N-au să ajungă, fiindcă până la urmă totuși au să primească banii. Ai să vezi că mâine căpitanul o să-i primească, îți garantez; da, mâine o să-i ia în orice caz, zise Alioșa, furat de gânduri, măsurând de la un cap la altul încăperea. La un moment dat, se opri în fața ei: Vezi, Lise, chiar dacă am făcut o greșeală, îi mărturisi el, să știi că tot răul e spre bine.

— Ce greșeală ai făcut? Și de ce ești atât de convins c-o să fie bine?

— Uite de ce: căpitanul este slab de înger și sperios. Un biet om chinuit, dar bun la suflet. Stau și mă întreb de ce s-o fi simțit oare, așa din senin, ofensat și ce i-a venit să calce banii în picioare? Te asigur că până în ultima clipă nici habar n-a avut c-o să reacționeze așa. Și bănuiesc că sunt mai multe motive în joc, care l-au făcut să se simtă umilit... Nici nu se putea altfel în situația lui... În primul rând, cred că nu i-a venit deloc la îndemână când și-a dat seama că s-a bucurat prea tare de banii aceștia în fața mea, în loc să fi căutat să-și ascundă entuziasmul. Dacă s-ar fi bucurat mai puțin și nu m-ar fi lăsat să vadă cât de bine-i părea, dacă ar fi stat la îndoială și ar fi făcut fasoane ca alții, sau ar fi strâmbat din nas primindu-i, ar fi putut să-i ia fără nici un inconvenient, dar el, vezi, și-a manifestat prea sincer bucuria și asta este umilitor. Ah, Lise, ce să-i faci dacă omul e sincer și de treabă, e tot ce poate fi mai rău în asemenea cazuri! Avea voce stinsă, sugrumată și turuia mereu din gură, repede-repede, iar la un moment dat a chicotit, ba nu, nu – a plâns. Zău, a plâns de fericire... Mi-a vorbit despre fetele lui... Mi-a spus că i s-ar fi propus un post undeva în alt oraș... Dar după ce și-a deșertat inima, s-a simțit prost dintr-o dată că mi-a mărturisit totul. Și din momentul acela a început să mă urască. Știi, sunt unii nevoiași, ca el bunăoară, care se rușinează grozav de sărăcia lor. Și mai ales, cred, s-a simțit umilit pentru că a fost în stare să cedeze cu atâta ușurință și să se arate dispus să se împrietenească prea

repede. De unde la început s-a repezit la mine, chipurile, ca să mă intimideze, deodată, cum a văzut banii, mi-a sărit de gât. Puțin a lipsit ca să mă ia în brațe, mereu pune mâna pe mine. Și asta iarăși! L-a făcut să se simtă umilit; iar eu, pe deasupra, am mai făcut o mare greșală, o greșală de neiertat: i-am spus că, dacă n-o să aibă destule parale ca să plece în altă parte, o să-i mai dăm niște bani, c-o să-i dau și eu cât i-o trebui. A rămas ca trăsnet: de ce trebuia să-i vin și eu în ajutor? Știi, Lise, nu există nimic mai penibil pentru omul sărac decât să vadă toată lumea îmbulzindu-se să-l ajute, așa, din senin, fără nici un motiv și copleșindu-l cu milosteniile ei... Așa spune părintele stareț Zosima. Nu văd cum aș putea să-ți explic mai bine, dar e un lucru pe care am avut de multe ori prilejul să-l observ. Dar ceea ce mi se pare mai important este faptul că, deși până în ultima clipă nici habar n-a avut c-o să arunce banii, totuși, a presimțit c-o s-o facă, sunt sigur. De aceea bucuria lui a fost atât de mare, pentru că în adâncul lui simțea c-o să-i arunce... Și din aceeași pricină, cu toate că, la primi vedere, s-ar părea c-am dat greș, să știi că totuși e bine. Și sunt convins că-i mai bine așa, mult mai bine chiar decât m-aș fi așteptat...

— Dar de ce, spune-mi, de ce crezi că-i așa bine? Îl întrerupse Lise nedumerită.

— Dacă ar fi primit pur și simplu banii, în loc să-i calce în picioare, n-ar fi trecut nici un ceas poate și, întorcându-se acasă, și-ar fi plâns amarnic umilința și atunci n-ar mai fi fost nimic de făcut. Ar fi plâns și a doua zi în zori ar fi venit întins la mine și mi i-ar fi aruncat în față, i-ar fi călcat în picioare, așa cum s-a întâmplat adineauri. Pe când așa, a plecat acasă mândru și triumfător, deși în sinea lui era încredințat că „și-a mâncat norocul”. În cazul acesta nu-i nimic mai ușor decât să-l conving mâine să primească banii, din moment ce a dovedit cu prisosință că este un om de onoare, lepădându-i din mână și călcându-i în picioare... Doar n-avea de unde să știe atunci când i-a mototolit și i-a aruncat pe jos că a doua zi am să-i aduc înapoi. Și totuși, avea mare nevoie de bani. Acum este mândru de ceea ce a făcut, dar la noapte are să-și dea seama, gândindu-se cât de bine i-ar fi prins ajutorul de care s-a lipsit. O să se frământa toată noaptea, o să-i vadă și-n vis și mâine va fi în stare chiar să umble după mine ca să-și ceară scuze. Atunci am să vin și am să-i spun: „Ești un om mândru, ai dovedit-o din plin, te rog să ne ierți și să primești banii!” și ai să vezi c-o să-i primească! Și, declarând „c-o să-i primească!”, Alioșa avea un aer aproape fericit. Lise bătu din palme.

— Sigur că da, ai dreptate, acum am înțeles, în sfârșit! Vai, Alioșa, de unde le știi dumneata pe toate? Ești atât de tânăr și totuși te pricepi să citești în adâncul sufletului omenesc... Mie niciodată nu mi-ar fi trecut așa ceva prin minte...

— Totul e să-l putem convinge că n-are de ce să se creadă mai prejos decât alții, că, deși primește bani de la noi, suntem, toți o apă și un pământ, continuă Alioșa volubil, ba cine știe dacă el nu e ceva mai răsărit decât noi...

— Ceva mai răsărit... Ce frumos ai spus, Aleksei Fiodorovici! Dar continuă, te rog, de ce te-ai oprit?

— Stai, nu m-am exprimat bine... Nu „ceva mai răsărit”, dar n-are a face, pentru că...

— Sigur că n-are a face, bineînțeles! Iartă-mă, Alioșa, dragul meu... Știi, până acum nu te-am respectat... Adică te-am respectat totuși, dar așa ca și cum am fi fost pe aceeași treaptă, dar de azi încolo, te rog să mă crezi, am să te respect! Ca pe un om superior... Dragă Alioșa, zău, să nu te superi că, fac „spirite”, spuse ea, apropiindu-se o clipă, emoționată. Ce vrei, eu sunt un copil prost, pe când dumneata, dumneata... Ascultă, Aleksei Fiodorovici, nu cumva concluziile la care am ajuns noi, adică dumneata... ba nu, mai bine noi... Ascund un grăunte de dispreț față de omul acela, sărmanul... Pentru? Că-i disecăm sufletul, așa, cu aerul c-am fi mai presus decât el, ce zici? De unde putem ști noi chiar atât de sigur c-o primească banii?

— Nu, Lise, aici nu se ascunde nici un fel de dispreț, îi răspunse cu fermitate Alioșa, ca și cum s-ar fi așteptat la asemenea întrebare. M-am gândit la asta pe drum, venim înapoi. Judecă și dumneata: mai poate fi vorba de dispută când și noi, doar, suntem la fel cu el, când toată lumea este apă și-un pământ? Oameni suntem cu toții și niciunul din noi nu poate pretinde c-ar fi mai bun decât el. Și chiar zicem c-ar putea fi așa, oricare dintre noi în locul lui ar fost la fel... Nu știu ce părere vei fi având dumneata, Lise; dar eu în multe privințe îmi dau seama că sunt mic la suflet, pe când despre el, dimpotrivă, n-aș putea spune că are suflet mic, ci doar prea delicat... Nu, Lise, aici nu poate vorba de nici un fel de dispreț! Știi ce mi-a spus odată părintele Zosima? „Toți oamenii, fără deosebire, trebuie tratați ca niște copii mici, unii chiar ca niște bolnavi în spital”...

— Sigur că da, Aleksei Fiodorovici, sigur, dragul meu, ce-ar fi să tratăm și noi oamenii ca pe niște bolnavi?

— De ce nu, Lise? Sunt gata s-o fac, numai că nu mă simt încă destul de pregătit pentru asta, uneori îmi pierd răbdare alteori nu sunt în stare să văd nimic. Dumneata ești altfel.

— Da' de unde! Aleksei Fiodorovici, sunt atât de fericită!

— Ce bine-mi pare să te aud spunând așa, Lise!

— Aleksei Fiodorovici, câteodată ești bun ca pâinea caldă, alteori însă pari nu știu cum, puțin cam pedant... Și totuși, când te privesc mai bine, îmi dau seama că nu ești deloc pedant. Du-te de deschide ușa, așa, binișor și vezi dacă nu cumva mămica trage cu urechea, îi șopti ea repede, nervoasă.

Alioșa se duse să deschidă ușa și o asigură că nu era nimeni să asculte ce vorbeau.

— Vino aici, Aleksei Fiodorovici, șopti Lise roșind până în vârful urechilor. Dă-mi mâna, uite-așa! Ascultă, trebuie să-ți fac o mărturisire: știi, scrisoarea de ieri n-a fost o glumă, așa cum ți-am spus, ci era ceva serios...

Și-și acoperi numaidecât ochii, cuprinsă de sfială după o asemenea spovedanie. Apoi îi apucă brusc mâna și i-o sărută cu înfocare de trei ori.

— Minunat! Ah, Lise, minunat! Exclamă Alioșa în culmea fericirii. Eram sigur că nu putea fi decât ceva serios.

— Poftim! Dumnealui era sigur! Chicoti Lise încântată. Și, îmbujorându-se și mai tare, îi depărta mâna, fără să-i dea totuși drumul. Eu îi sărut mâna și el nu găsește altceva de spus decât „minunat”! Dojana se dovedea a fi însă cu totul neîndreptățită, fiindcă și Alioșa era grozav de emoționat.

— Aș vrea să-ți fiu pe plac totdeauna, Lise, dar zău dacă știu cum să fac... Îngăimă tânărul, roșind la rândul său.

— Alioșa, dragul meu, după ce că ești încrezut, mai ești și obraznic. Auzi dumneata! Domnul a catadicsit să mă aleagă drept soție și acum, gata, nu-i mai pasă de nimic! Era sigur că i-am scris serios, auzi, auzi! Dar asta-i curată obrăznicie!

Alioșa izbucni în răs.

— De ce, nu trebuia să fiu sigur? Chiar atât de rău am făcut?

— Vai, Alioșa, dimpotrivă, ai făcut foarte, foarte bine! Lise îl privea galeș, fericită.

Alioșa își lăsase mai departe mâna într-a ei. Și, cum ședea așa, se aplecă deodată și o sărută pe gură.

— Ce-i asta? Ce faci? Protestă fata.

Alioșa se fâstâci.

— Iartă-mă dacă am greșit cumva... Mi se pare c-am făcut o prostie... Dar mi-ai reproșat că sunt rece și atunci te-am sărutat... Acum îmi dau seama că m-am purtat ca un dobitoc...

Lise începu să râdă și-și ascunse fața în palme.

— Cu hainele astea pe dumneata! Exclamă ea fără voie, râzând în hohote. Însă numaidecât încetă să râdă și-și ticlui o mutră serioasă, aproape încruntată. Mai domol cu sărutatul, Alioșa, fiindcă niciunul dintre noi nu se pricepe la treaba asta și pe urmă mai avem încă mult de așteptat, încheie ea brusc. Mai bine spune-mi, de ce vrei să te însori cu o fată proastă ca mine și, pe deasupra și bolnavă, dumneata, un om atât de inteligent, care pătrunde cu gândul până în miezul lucrurilor și căruia nu-i scapă nimic? Vai, Alioșa, de-ai ști ce fericită sunt tocmai fiindcă îmi dau seama că nu merit un om ca dumneata!

— Ba meriți, Lise, zău meriți! Zilele acestea am să părăsesc mănăstirea. Și, de vreme ce mă întorc în lume, trebuie să mă însor, știu asta. Așa mi-a poruncit el. Și atunci pe cine aș putea să iau de nevastă dacă nu pe dumneata? ... Și cine în afară de dumneata ar vrea să se mărite cu mine? E un lucru la care m-am gândit bine. În primul rând, dumneata mă cunoști din copilărie, pe urmă ai o mulțime de calități care mie îmi lipsesc cu desăvârșire. Ai o fire mai veselă decât a mea și mai ales un suflet mai neprihănit, fiindcă mie mi-a fost dat să mă lovesc până acum de multe, foarte multe greutăți în viață... Dumneata nu știi, dar și eu sunt un Karamazov, din păcate! Ce-mi pasă că râzi și glumești chiar și pe socoteala mea! Dimpotrivă, îmi place să te aud râzând... Numai că dumneata când râzi pari un copil, în timp ce în sinea dumitale ești frământată de gânduri, ca o adevărată martiră...

— Ca o martiră? Cum asta?

— Da, Lise, să luăm de pildă întrebarea dumitale de adineauri: dacă nu cumva în adâncul nostru nu se ascunde un grăunte de dispreț pentru nefericitul acela, din moment ce suntem în stare să-i disecăm sufletul? Este o întrebare pe care numai o martiră o putea iscodi... Eu nu știu cum să mă exprim, dar omul căruia îi pot încolți asemenea gânduri în minte este capabil să sufere cu adevărat. Stând acolo, în jilțul dumitale, probabil că te-ai gândit la o mulțime de lucruri...

— Alioșa, dă-mi mâna, de ce nu mi-o lași? Murmură Lise cu un glas stins, copleșit de fericire. Ascultă, Alioșa, cum o să umbli îmbrăcat după ce ai să părăsești rasa călugărească? Nu râde, te rog și nu te supăra că ți-am pus întrebarea asta, pentru mine să știi că-i un lucru foarte, foarte important.

— Drept să-ți spun, nu m-am gândit încă la asta, Lise, dar am să mă îmbrac așa cum vrei dumneata.

— Mi-ar plăcea să porți haină de catifea albastru-închis, jiletcă albă de pichet și pălărie gri, moale... Spune-mi, ce ai crezut adineauri, când m-am lepădat de scrisoarea mea? Ai fost convins, nu-i așa, că nu te iubesc?

— Cătuși de puțin.

— Ah, ce om imposibil ești! Nu pot să te sufăr!

— Vezi, eu am știut că... Mi s-a părut că mă iubești, dar am căutat să-ți dau impresia că-n sinea mea sunt convins că nu mă iubești, așa... ca să nu te simți stingherită...

— Cu atât mai rău! Cu atât mai rău, și, poate, cu atât mai bine. Alioșa, mi-ești drag de nu mai pot! Adineauri, în timp ce te așteptam să vii, mă gândeam așa: am să-i cer scrisoarea și dacă el o s-o scoată liniștit din buzunar să mi-o dea înapoi (lucru pe care nu m-aș fi mirat să-l faci, știindu-te cum ești), înseamnă că nu mă iubește deloc, nu simte nimic pentru mine, nu-i decât un băiețuș prost, care nici nu merită să fie iubit și deci trebuie să-mi iau nădejdea de la el. Dumneata însă ai lăsat scrisoarea în chilie și atunci am prins curaj; nu-i așa că ai lăsat-o înapoi la mănăstire, bănuind că am să ți-o cer înapoi, fiindcă nu te-ai fi îndurat să mi-o dai? Nu-i așa? Spune dacă nu-i așa?

— Ba nu, Lise, nu-i așa, scrisoarea se află la mine și adineauri tot la mine era, uite-aici, în buzunar. Alioșa scoase rânzând plicul și i-l arătă de departe. Dar să știi că nu ți-o mai dau, mulțumește-te să te uiți la ea așa cum o țin în mână.

— Cum? Prin urmare, ai mințit adineauri? Dumneata, un călugăr, ești în stare să minți?

— Ei da, se prea poate să fi mințit, râse Alioșa. Am mințit însă numai ca să nu mi-o iei înapoi. Țin foarte mult la ea! Adăugă el cu patos, îmbujorându-se tot. Scrisoarea asta n-am s-o dau nimănui, niciodată, cât oi trăi!

Lise îl privea în extaz.

— Alioșa, ciripi ea, vezi dacă nu cumva mama trage cu urechea la ușa.

— Bine, Lise, am să mă uit, dar nu crezi c-ar fi mai bine să n-o fac, ce zici? De ce s-o bănuim pe mama dumitale de un lucru atât de urât?

— Urât? De ce urât? Dimpotrivă, are tot dreptul, cred, să asculte la ușa fiicei sale, nu văd ce-ar fi atât de urât aici, se înfierbântă Lise. Fii sigur, Aleksei Fiodorovici, că atunci când o să fiu și eu mamă și o să am o fată așa ca mine, nimic n-o să mă împiedice să ascult la ușa ei.

— Vorbești serios, Lise? Bine, dar dumneata știi că asta nu-i frumos deloc?

— O, Doamne, de ce vrei dumneata neapărat să fie urât?! Înțeleg, dacă ar fi vorba de o discuție oarecare într-un salon și așa trage cu urechea, atunci într-adevăr ar fi un lucru destul de urât din partea mea, dar când știi că propria ta fiică stă închisă într-o odaie cu un băiat... Ascultă, Alioșa, să nu-ți închipui cumva că, după ce o să ne cununăm, n-o să te spionez și pe dumneata și pe deasupra să știi că am să-ți deschid toate scrisorile și am să le citesc... Să nu spui că nu te-am prevenit...

— Firește, dacă-i așa... se bâlbâi Alioșa, dar, zău, nu-i frumos...

— Cu ce dispreț mi-o spui, Alioșa! Hai, dragul meu, să nu ne certăm chiar de la început, mai bine să vorbim deschis; e adevărat, nu se cade să tragi cu urechea, fiindcă e un lucru foarte urât, dreptatea e de partea dumitale, deci nu de partea mea și totuși, oricum ar fi, eu am să trag cu urechea.

— Bine, fă cum vrei. În ce mă privește, tot n-ai ce vedea și nici ce auzi, încuviință el râzând.

— Alioșa, dar n-o să ieși din cuvântul meu, nu-i așa? Și asta trebuie tot așa stabilit de la bun început.

— Cu cea mai mare plăcere, Lise, nu însă când e vorba de ceva foarte important. În asemenea cazuri, chiar dacă n-ai să fii de acord cu mine, eu n-am să fac decât așa cum îmi dictează conștiința.

— Așa și trebuie. De altminteri, să știi, sunt gata să te ascult și nu numai în lucrurile importante, dar în orice ar fi, ți-o jur de pe acum și asta până la sfârșitul vieții! Declară pățimaș Lise. Și cu dragă inimă, Alioșa, cu cea mai mare bucurie! Mai mult chiar: îți jur că niciodată, auzi, niciodată, n-am să te spionez, nici n-am să-ți citesc scrisorile, pentru că dumneata ai dreptate, nu eu. Oricât de curioasă aș fi să trag cu urechea – și știu c-o să fiu grozav de curioasă – n-am s-o fac, din moment ce dumneata consideri că e un lucru urât. Ești îngerul meu păzitor... Ascultă, Aleksei Fiodorovici, de ce ești așa trist de câteva zile încoace? Și ieri ai fost trist și azi tot așa. Știu că ai o mulțime de necazuri pe cap, dar mi se pare că în afară de ele mai e și altceva, poate ceva ascuns.

— Da, Lise, am un secret care mă apasă, ceva dureros, îi mărturisi trist Alioșa. Văd că mă iubești într-adevăr, din moment ce ai ghicit.

— Dar ce este? Ce te face să fii așa de abătut? Poți să-mi spui? Se rugă ea cu sfială.

— Am să-ți spun altă dată... Da, altă dată... Îi răspunse Alioșa încurcat. Acum poate că n-ai să înțelegi. Și nici eu n-aș ști să te lămuiesc.

— Cred că te frământă din pricina fraților și a tatălui dumitale, nu-i așa?

— Da, mă gândesc și la ei... Spuse el dus pe gânduri.

— Să știi că nu-mi place deloc fratele dumitale Ivan Fiodorovici, Alioșa, îi mărturisii brusc Lise.

Alioșa rămase mirat de această declarație, dar nu-i ceru nici o explicație.

— Mi-e teamă că frații mei au să-și frângă gâtul, urmă el și tata tot așa. Singuri se nenorocesc, cu mâna lor, și-i mai trag și pe alții după ei. Mă gândesc la „forța aceea sălbatică a Karamazovilor”, despre care a pomenit într-o zi părintele Paisie – o forță elementară, brută, străină de orice năzuințe spirituale... Nu știi dacă forța aceasta va fi fost și ea binecuvântată cu har dumnezeiesc. Dar știu, în schimb, că și eu sunt un Karamazov... Călugăr, zici? Călugăr – eu? Lise! Ai spus că sunt călugăr, nu-i așa?

— Da.

— Și totuși, poate că nici măcar nu cred în Dumnezeu...

— Nu crezi în Dumnezeu? Ce vorbești? Îngână temătoare, în șoaptă, Lise.

Alioșa însă nu-i mai răspunse nimic. Cuvintele lui neașteptate păreau să ascundă ceva prea misterios și prea intim în același timp, lucruri pe care nici el însuși, probabil, nu reușise încă să le lămurească prea bine, dar care, fără doar și poate, îi dădeau de gândit.

— Și tocmai acum, prietenul meu, omul cel mai bun de pe pământ, se pregătește să părăsească lumea aceasta. Dacă ai ști, Lise, cât de apropiat sunt sufletește de omul acesta, ce strâns legat sunt de el! Am să rămân singur de tot... Și atunci am să vin la dumneata... De acum înainte ne e dat să fim mereu împreună...

— Da, da, o să rămânem, împreună, amândoi! Tot timpul o să fim împreună de aici înainte, zi de zi, toată viața! Știi ce: sărută-mă, îți dau voie.

Alioșa o sărută.

— Acum du-te și Hristos să te păzească de rele! (și făcu asupra lui semnul crucii.) Du-te la el, du-te, poate că-l mai apuci în viață! A fost o cruzime din partea mea că nu te-am lăsat să pleci. Am să mă rog azi pentru sufletul lui și pentru dumneata. Alioșa, ce fericiți o să fim! O să fim fericiți, nu-i așa?

— Așa cred, Lise.

Alioșa se despărți de ea fără să mai treacă pe la doamna Hohlakova să-și ia rămas-bun. Dar, cum deschise ușa ce dădea spre scară, se pomeni față în față cu stăpâna casei. De la primul cuvânt, Alioșa își dădu seama că-i aținuse calea.

— Aleksei Fiodorovici, este ceva de speriat! Auzi, ce copilării, ce năzbătii pot să-i dea prin gând! Sper că n-o să-ți faci nici un fel de iluzii... Astea-s prostii, prostii, prostii! Exclamă doamna, ducându-se întins la el.

— Numai vă rog să nu-i spuneți nimic, stăruii Alioșa, mi-e teamă să nu se enerveze și asta îi face rău.

— În sfârșit, mă bucur că aud un cuvânt înțelept din gura unui tânăr cu mintea întregă! Înseamnă deci că dumneata ai acceptat toate năzbătiile ei numai pentru că ți-era milă de dânsa, știind cât e de bolnavă, sărăcuța, ca să n-o superi cumva contrazicând-o?

— Da' de unde! Am vorbit cât se poate de serios, răspunse apăsător Alioșa.

— Este imposibil să fie ceva serios, nici n-aș putea să concep una ca asta! Să știi că n-am să te mai primesc în casă; asta în primul rând și pe urmă am să plec din oraș și am s-o iau și pe ea cu mine.

— Dar de ce? Mai avem încă atâta vreme, în orice caz, trebuie să mai așteptăm cel puțin un an și jumătate.

— Sigur că da, Aleksei Fiodorovici, ai dreptate. Într-un an și jumătate o să aveți tot timpul să vă certați de o mie de ori și să vă despărțiți. Dar nu știi ce-i pe sufletul meu, sunt atât de nenorocită! Or fi ele prostii, dar ce pot să fac, uite, m-au dat gata! Mă simt exact ca Famusov în scena finală; dumneata ești Ciațki, iar ea Sofia {49}. Ca să vezi ce coincidență: am fugit într-un suflet ca să-ți ies înainte pe scară, la fel ca în piesă; și acolo, tot așa, deznodământul fatal se petrece pe scară! Am auzit tot și nu știu cum de m-am ținut să nu cad. Aici, vasăzică, era explicația unei nopți întregi de chinuri și a nevricalelor de adineauri! Fetei îi arde de dragoste și mama se dă de ceasul morții! Nu-mi mai rămâne decât să-mi sap singură mormântul. Și acum, partea a doua și cea mai importantă: ce e cu scrisoarea aceea despre care vorbeați mai înainte? Te rog să mi-o arăți imediat!

— Nu, nu se poate. Spuneți-mi mai bine cum se mai simte Katerina Ivanovna, eram nerăbdător să știu ce mai face.

— Tot așa, aiurează, nu și-a revenit încă. Au sosit și mătușile; oftează tot timpul și-și dau niște aere, de parc-ar fi cine știe cine!... L-am chemat pe Herzenstube, care s-a speriat atât de rău, că nu mai știam ce să-i fac să-și vină în fire, eram gata chiar să trimit după un doctor. L-am trimis acasă cu trăsura. Și acum de unde ai mai ieșit și dumneata cu scrisoarea aceea?! Ai dreptate, mai e până atunci încă vreun an și jumătate... Dar, te rog, gândește-te la tot ce ai mai sfânt și mai scump pe lume, gândește-te la duhovnicul dumitale, care trage să moară și arată-mi scrisoarea, Aleksei Fiodorovici, doar sunt mama ei! Dacă vrei, o ții dumneata și mă lași s-o citesc, nu ți-o iau din mână.

— Nu, Katerina Osipovna, chiar dacă ar fi cu permisiunea ei, tot nu v-aș arăta scrisoarea. Lăsați, c-o să vin mâine și atunci o să putem sta de vorbă, dacă poftiți, despre una sau alta. Și acum, la revedere! Și Alioșa se grăbi să iasă afară, în stradă.

II – SMERDIAKOV CU CHITARA.

Alioșa nu avea timp de pierdut. În momentul când își lua rămas-bun de la Lise, o idee năstrușnică îi fulgerase prin cap și anume, cum să facă să-l prindă printr-un tertip pe Dmitri, care probabil că se ascundea de el. Era destul de târziu, trecuse de trei după-amiază. Dorea din tot sufletul să ajungă cât mai curând la mănăstire, la căpătâiul „prealuminatului” care se afla pe patul de moarte, dar nevoia de a da ochii cu Dmitri se dovedi și mai puternică decât dorința ce-l mâna într-acolo; cu fiecare ceas ce trecea, în mintea lui se înrădăcina convingerea că până la urmă nu se poate să nu se producă o catastrofă îngrozitoare. Ce fel de catastrofă, nu știa nici el prea lămurit, după cum nu știa nici ce o să-i spună fratelui său. „Chiar dacă s-ar întâmpla ca binefăcătorul meu să moară fără mine, cel puțin n-o să am toată viața

remușcări, gândindu-mă că îmi stătea în putere să-l salvez pe Dmitri și totuși n-am făcut-o, mi-am văzut de drum mai departe, grăbindu-mă să ajung acasă. Iar dacă voi reuși să-l scot la liman, nu înseamnă oare c-am ascultat de porunca duhovnicului meu?”

Chibzuise în sinea lui să-l ia pe Dmitri pe nepusă masă și iată cum: sărind gardul, așa cum făcuse în ajun, putea foarte lesne să pătrundă în grădină și să intre pe furiș în chioșc. „Dacă nu dau de el, se gândea Alioșa, am să mă ascund în chioșc, fără să le spun nimic nici lui Foma și nici gazdelor și la nevoie, chiar am să stau acolo să-l aștept până diseară. În cazul când tot mai umblă s-o prindă pe Grușenka, nu se poate să nu vină în chioșc...” Alioșa nu zăbovi prea mult să-și ticluiască planul în amănunțime, în schimb era hotărât să-l pună în aplicare chiar de-ar fi să nu se mai întoarcă la mănăstire...

Totul se petrecu însă așa cum chibzuise, fără să întâmpine nici o piedică în cale; sări gardul cam în același loc pe unde trecuse în ajun și reuși să se strecoare tiptil în chioșc. N-ar fi vrut să bage nimeni de seamă, fiindcă și proprietărea și Foma (dacă erau cumva acasă) îi țineau, desigur, partea lui Dmitri și nu ieșeau din cuvântul lui, și, prin urmare, s-ar fi putut ori să nu-l lase pe Alioșa să intre în grădină, ori să se ducă îndată să-i dea de știre lui Dmitri că-l caută cineva. Nu era nimeni în chioșc. Alioșa se așeză pe bancă, la fel cum făcuse cu o seară înainte și rămase să-și aștepte fratele. Și, cum ședea așa, începu să cerceteze din priviri chioșcul, care i se păru mult mai dărăpănat și mai urât decât în ajun. În schimb, era o zi tot atât de frumoasă ca și cea de ieri. Pe masa vopsită în verde se vedea un rotocol lăsat de păhăruțul cu coniac ce se vărsase, probabil, cu o zi mai înainte. Tot felul de gânduri răzlețe și nepotrivate cu împrejurările i se perindau prin minte, așa cum se întâmplă i îndeobște de câte ori aștepți pe cineva și te cuprinde urâtul; se întreba bunăoară de ce intrând în pavilion se așezase exact în același loc ca și ieri și nu în altă parte? Apoi se simți deodată abătut, abătut și neliniștit din pricina nesiguranței în care se afla. Nu trecu însă nici un sfert de oră și undeva, pe aproape, prinse a picura un cântec de chitară. Zvonul venea dintr-un boschet aflat la vreo douăzeci de pași, unde se aciuase probabil cineva, sau se oprise chiar în momentul acela. Alioșa își aminti că-n ajun, seara, când se despărțise de fratele său, zărise, sau cel puțin așa i se păruse, lângă gard, la umbra unui tufiș, o bancă scundă verde. Prin urmare, erau niște oaspeți care poposiseră acolo. Dar cine putea fi oare? O voce siropoasă de bărbat cânta în falset, acompaniindu-se c chitara:

Ce alean neîmpăcat.

Cu lanțuri m-a ferecat, Doamne, ndură-te de mine, Și de mine și de ea!

De ea, de iubita mea!

Și de mine și de ea! {50}

Cântărețul se întrerupse. După glasul în falset și după felul cum prefira melodia, părea să fie un lacheu. O altă voce, feminină, duioasă și parcă puțin temătoare, gunguri, sclifosindu-se:

— De ce nu veniți mai des pe la noi, Pavel Fiodorovici, zău, de ce ne ocoliți?

— Deloc, răspunse glasul partenerului, care, deși destul de curtenitor, avea un ton categoric și plin de demnitate. Probabil că se simțea stăpân pe situație, în timp ce femeia căuta să i se vâre în suflet.

„Trebuie să fie Smerdiakov, se gândi Alioșa, cel puțin așa îmi face impresia după voce, iar duduia nu poate fi decât fata proprietăresei, care s-a întors de curând de la Moscova, aceea care umblă în rochie cu trenă și se duce să ceară câte o strachină de ciorbă de la Marfa Ignatievna...”

— Îmi plac la nebunie poeziile, bineînțeles dacă-s bune, se auzi din nou vocea feminină. De ce nu mai cântați?

Și glasul răsuna iar:

Nu vreau sceptru, nici domnie, Draga mea mândră să fie.

Ține-o, Doamne, sănătoasă, Și pe mine și pe ea!

Pe ea, pe iubita mea!

Și pe mine și pe ea!

— Ultima dată parcă era mai frumos, își dădu cu părerea femeia. Ați cântat tot așa, cu sceptrul și cu domnia și după aceea: „Draga mea dulce să fie”. E mai duios, nu? Se vede c-ați uitat cuvintele.

— Poeziile sunt niște aiureli! I-o reteză Smerdiakov.

— Vai, cum se poate?! Eu mă înnebunesc după ele.

— Cai verzi pe pereți, ascultă-mă pe mine! Gândește-te și dumneata: unde s-a pomenit pe lumea asta cineva care să vorbească în rime? Dacă toți oamenii ar vorbi așa... Uite, să zicem bunăoară că stăpânirea ar porunci tuturor să vorbească numai în rime, crezi dumneata c-am mai apuca atunci să spunem chiar tot ce ne trece prin gând? De-aia, zic, poeziile nu-s treabă serioasă, Măria Kondratievna.

— Ce om deștept sunteți dumneavoastră! Toate le știți! Se gudură, din ce în ce mai insinuantă, vocea feminină.

— Aș fi putut să știu și mai mult decât acum, aș fi ajuns să cunosc câte-n lună și-n stele, dar ce vrei, dacă așa mi-a fost mie scris de când am venit pe lume!... Altminteri, să fi îndrăznit careva să mă facă lepădătură, fiindcă sunt copil din flori și maică-mea a fost Smerdiașciaia, l-aș fi ucis în duel, cu pistolul! Că la Moscova tot așa îmi scoteau mereu ochii cu obârșia mea și știu de ce: pentru că Grigori Vasilievici nu și-a ținut gura și le-a spus tot, ce și cum s-a întâmplat. Grigori Vasilievici mă ocărăște că de ce să cârtesc dac-așa mi-a fost dat să mă nasc... „Păi, zice, tu i-ai rupt matca.” Auzi, matca! Fie și-așa, dar zău dacă n-ar fi fost mai bine pentru mine să mă fi ucis careva în pântecul mamei decât să mai fi văzut lumina zilei! Că toată lumea din piață vorbește, ba chiar și mămica dumitale – ce să-ți mai spun, că știi și dumneata cât poate fi de nedelicată – a încercat de câteva ori să-mi dea peste nas, zicând că umbla cu o claie de păr pe atâta în cap și era o stârpitură de om de vreo doi arșini și cevașilea. De ce oare cevașilea, când e mai simplu să spui ca tot omul, ceva? Vezi dumneata, voia, chipurile, să vorbească simandicos, dar astea-s finețuri de

mitocan, gusturi de țoapă. Cum crezi c-ar putea moșicimea să simtă ce simte omul cu carte? Mujicul rus nu poate să simtă nimic, fiindcă e incult. De copil chiar, când auzeam pe câte cineva spunând „cevașilea”, îmi venea să urlu de ciudă. Urâsc întreaga Rusie, Maria Kondratievna.

— Să fi fost un bujor de iuncheraș, ori vreun husar tras prin inel, n-ați mai fi vorbit așa, ați fi scos sabia din teacă și v-ați fi dat sângele pentru Rusia!

— Pentru nimic în lume n-aș vrea să fiu husar, Maria Kondratievna, dimpotrivă, i-aș stărpi de pe fața pământului pe toți militarii!

— Și atunci cine o să ne mai apere țara dacă dă dușmanul peste noi?

— Nu-i nevoie s-o apere nimeni. În 1812 a fost invazia cea mare a oștilor lui Napoleon I, împăratul franțujilor, nu ăsta de acum, ci taică-său. Ce bine ar fi fost dacă ar fi pus atunci stăpânire pe noi franțujii! Un neam de oameni inteligenți, care ar fi cucerit o nație tâmpită, alăturându-și-o. Atunci altfel ar fi arătat lucrurile aici, la noi...

— Crezi că acolo, la ei acasă, sunt mai breji? Eu, una, drept să spun, n-aș da un băiat fercheș de la noi pe trei tinere de-ai lor, oricât ar fi ei de engleji! Zise Maria Kondratievna cu dulceață în glas, însoțindu-și probabil cuvintele cu o privire nespus de galeșă.

— Sunt gusturi și gusturi...

— Dumneavoastră însă semănați a străin, da, da, chiar așa, un străin de neam mare, mare de tot, nu mi-e rușine s-o spun.

— Dacă vrei să știi, toți sunt niște stricați – și ai noștri și cei de acolo. Niște secături, toți, numai că cei de acolo umblă cu cizme de lac, iar pușlamaua noastră pute a sărăcie și nici măcar nu-i pasă... Poporul rus ar trebui bătut cu nuiele, așa cum pe bună dreptate spunea ieri Fiodor Pavlovici, cu toate că și el e nebun de legat, ca și feciorii lui!

— Parcă ziceați ieri că aveți foarte mult respect pentru Ivan Fiodorovici.

— Da, dar dumnealui m-a făcut lacheu puturos. Cine știe ce-o fi crezând că mocnește în mine! Ei, să fi avut eu ceva parale în buzunar, de mult mi-aș fi luat tălpășița! Dmitri Fiodorovici se poartă mai rău ca o slugă, e prost ca noaptea și mai sărac ca un argat. Nu știe să facă nimic și totuși, uite că are căutare. Poate că n-oi fi eu bun decât să stau la coada tigăii, dar dacă am noroc, aș putea să deschid la Moscova, undeva, pe Petrovka, un cafe-restaurant. Fiindcă știu să fac specialități și nimeni la Moscova, decât doar dacă-i venit din străinătate, nu se pricepe să servească delicatose. Dmitri Fiodorovici e tinichea, dar, dacă l-ar provoca la duel pe cutare fecior de conte, să vezi că i s-ar da satisfacție și te întreb, de ce ar fi mai breaz? În primul rând, e mai prost decât mine. Ce de bănet a irosit așa, fără nici un rost...!

— Trebuie să fie tare frumos un duel! Își dădu cu părerea Maria Kondratievna.

— De ce?

— Parcă te ia așa cu fiori; ce curaj, mai ales când te gândești că niște ofițeri tinere stau față în față și trag cu pistolul pentru vreo damicelă! Taman

ca la panoramă. Ce păcat că domnișoarele n-au voie să privească, fiindcă, zău, grozav aș fi vrut să văd și eu un duel!

— O fi frumos când ești tu cel care ochește, dar când vezi un pistol ațintit drept spre mutra ta, parcă simți că te cam strânge în spate. O iei numaidecât din loc, Maria Kondratievna.

— Cum se poate?! Un om ca dumneavoastră?

Smerdiakov nu mai catadicsi să-i răspundă. După o clipă de tăcere, chitara prinse a zbârâni din nou și vocea în falset cântă și ultima strofă:

Chiar de-aș trage la edec, De plecat tot am să plec, Viața vesel să-mi petrec, Cuib să-mi fac în capitală!

Jalea să mi-o-ngrop, amin!

În veci să nu mai suspin!

În vecii vecilor, amin!

În momentul acela se întâmplă un lucru cu totul neprevăzut: Alioșa strănută. Perechea de pe bancă amuți. Alioșa se ridică și porni într-acolo. Era într-adevăr Smerdiakov – gătit foc, pomădat, frezat, cu ghetete de lac. Chitara zăcea alături de el, pe bancă. Partenera era Maria Kondratievna, fiica proprietăresei; îmbrăcată cu o rochie albastră cu o trenă de vreo doi arșini, fata părea destul de curățică, deși era cam bucălată și plină toată de pistrui pe față.

— Nu știi, fratele meu Dmitri se întoarce curând? Întrebă Alioșa cât se poate de calm.

Smerdiakov se ridică într-o doară de pe locul lui; Maria Kondratievna făcu și ea la fel.

— De unde vreți să știu ce face Dmitri Fiodorovici? Mai zic, dacă eram paznicul dumnealui, dar nu sunt, răspunse agale și răspicat Smerdiakov, pe un ton arogant.

— Te-am întrebat numai dacă știi cumva, îl lămurii Alioșa.

— Nu știu nimic despre dumnealui și nici nu sunt curios.

— Fratele meu mi-a spus că dumneata îl ții la curent cu tot ce se petrece în casă și că i-ai făgăduit să-l anunți când o veni Agrafena Aleksandrovna.

Imperturbabil, Smerdiakov ridică ochii spre el.

— Dar, mă ierțați că vă întreb, cum ați ajuns aici, fiindcă, după câte știu, poarta e închisă cu zăvorul de mai bine de un ceas? Îl iscodi el, privindu-l drept în ochi.

— Am sărit gardul dinspre ulicioară și am intrat în chioșc. Sper că n-o să vă supărați?... Adăugă Alioșa, întorcându-se către Maria Kondratievna. Trebuie neapărat să dau de fratele meu cât mai urgent.

— Vai, cum s-ar putea să ne supărăm pe dumneavoastră! Protestă, izmenindu-se, Maria Kondratievna, măgulită de faptul că Alioșa binevoise să-i ceară scuze. Și Dmitri Fiodorovici tot așa vine în chioșc de cele mai multe ori, încât nici nu prindem de veste când a sosit.

— Nu știu unde să-l caut și țin foarte mult să-l văd. Poate că știți dumneata unde este. Te rog să mă crezi că e vorba de un lucru foarte important, mai ales pentru dânsul.

— Dumnealui nu ne spune niciodată nimic, ciripi Maria Kondratievna.

— Chiar și aici, când vin la dumnealor, cum s-ar zice, ca la niște vechi cunoștințe, începu iar Smerdiakov, Dmitri Fiodorovici tabără pe capul meu și caută să mă tragă de limbă, nu și nu că să-i spun ce face boierul, cine vine și cine pleacă de la dumnealui și dacă n-aș putea să-i mai dau și alte noutăți despre dânsul. De două ori chiar m-a amenințat că mă omoară.

— Chiar așa? Se miră Alioșa.

— Ce contează pentru dumnealui, cu firea pe care o are, după cum ați binevoit, cred, să vă dați seama și dumneavoastră ieri! „Dacă, zice, o scap cumva din ochi pe Agrafena Aleksandrovna și-o să se întâmple să rămână peste noapte acasă la noi, tu ești primul care o să mi-o plătești cu capul.”

Nici nu știți ce frică mi-e de dumnealui, că, de nu mi-ar fi așa frică, de mult ar fi trebuit să-l dau pe mâna autorităților. Dumnezeu știe ce e-n stare să facă!

— Deunăzi i-a spus: „Am să te pisez uite-așa, ca-n piuliță!” întări Maria Kondratievna.

— Ca-n piuliță?! Astea-s sigur vorbe în vânt... Îi liniști Alioșa. Dacă aș ști cum să dau acum de dânsul, aș putea să-i pomenesc și despre asta.

— Tot ce pot să vă spun, își luă inima în dinți Smerdiakov, este că vin aici ca vechi prieten, că doar, nu-i așa, suntem vecini, altminteri ce rost ar avea? Pe de altă parte, aflați că Ivan Fiodorovici m-a trimis dis-de-dimineată acasă la fratele dumnealui, în strada Ozernaia, așa, cu mâna goală, fără nici un bilet, poruncindu-mi să-i spun lui Dmitri Fiodorovici să vină negreșit astăzi la restaurantul din piață, să ia masa împreună. M-am dus, dar nu l-am găsit acasă, deși nu era decât ora opt. „A fost, dar s-a isprăvit”, m-au lămurit gazdele. Parc-ar fi înțeleși între ei. Așa că s-ar putea ca în momentul ăsta să fie la restaurant cu fratele dumnealui, fiindcă Ivan Fiodorovici n-a venit azi la masă, iar Fiodor Pavlovici a mâncat acum o oră și s-a întins puțin să se odihnească. Dar vă rog din suflet să nu-i pomeniți numele meu, că dumnealui e-n stare să ia zilele unui om pentru nimica toată!

— Ivan l-a poftit, vasăzică, la restaurant? Întrebă Alioșa precipitat.

— Da.

— La „Stolicinâi gorod”, în piață?

— Chiar așa.

— Tot ce se poate! Exclamă Alioșa, tulburat peste măsură, îți mulțumesc, Smerdiakov, mi-ai spus un lucru care mă interesa foarte mult, mă duc imediat acolo.

— Numai să nu mă dați de gol! Îi aminti din nou Smerdiakov.

— Fii pe pace, am să spun c-am intrat numai așa, din întâmplare.

— Unde vă duceți? Stați, să vă deschid poarta, strigă după el Maria Kondratievna.

— Pe aici e mai aproape, am să sar iarăși gardul.

Vestea aflată îl răscolise adânc. Porni întins spre restaurant. Nu era, desigur, recomandabil să intre înăuntru cu straietele lui monahale, putea însă

foarte bine să întrebe de ei la intrare, sau să-i roage să coboare o clipă. Dar în momentul când ajunsese în dreptul localului, o fereastră se deschise larg și Ivan îi strigă jos, în stradă:

— Alioșa, n-ai putea să vii puțin până la mine? Ți-aș fi foarte îndatorat...

— Cu dragă inimă, numai că nu știu dacă se cade să intru așa cum sunt îmbrăcat.

— Sunt într-un separeu, așteaptă-mă în pridvor, că vin să te iau...

O clipă mai târziu, Alioșa stătea la o masă lângă fratele său. Ivan mânca singur.

III – FRAȚII AU PRILEJUL SĂ SE CUNOASCĂ MAI ÎNDEAPROAPE.

De fapt, masa ocupată de Ivan nu se afla într-un separeu, ci era așezată în colțul de lângă fereastră, despărțit de restul încăperii printr-un paravan; cei care ședeau acolo erau feriți de orice privire indiscretă. Era prima sală de la intrare, unde se afla și bufetul instalat de-a lungul unui perete. Ospătarii forfoteau neconținut încolo și-ncoace. Nu se zărea decât un singur consumator, un bătrânel, după aspect militar în rezervă, care-și bea ceaiul într-un ungher. În schimb, celelalte saloane erau pline de freamătul obișnuit al localului, se auzeau țipete, dopurile săreau pocnind zgomotos, bilele se ciocneau pe masa de biliard, orga vuia. Ivan, după câte știa Alioșa, nu punea aproape niciodată piciorul în restaurantul acela și în general nu prea era amator de asemenea locante; prin urmare, intrase acolo numai în speranța că se va putea întâlni cu Dmitri, așa cum îi trimisese vorbă. Dmitri însă nu venise.

— Să-ți comand o ciorbă de pește sau altceva, doar nu trăiești numai cu ceai! Zise Ivan, care părea cât se poate de încântat că izbutise să pună mâna pe Alioșa. Tocmai isprăvisese de mâncat și-și sorbea ceaiul.

— Aș lua o ciorbă de pește și pe urmă un ceai, mi-e o foame de lup, primi cu bucurie Alioșa.

— Dar niște dulceață de vișine nu vrei? Am văzut că au la bufet. Ți-aduci aminte ce mult îți plăcea dulceața de vișine când erai mic, la Polenov?

— N-ai uitat? Bine, să-mi aducă dacă vrei tu și acum tot așa de mult îmi place.

Ivan sună și-i ceru ospătarului o ciorbă, un ceai și dulceață.

— N-am uitat nimic, Alioșa, te țin minte copil până pe la vreo unsprezece ani – eu mergeam atunci pe cincisprezece. La anii aceia, când există asemenea diferență de vârstă între ei, de obicei frații nu izbutesc să fie prea apropiați unul de altul. Nici nu știu măcar dacă mi-erai cumva drag pe atunci. Pe urmă, în primii ani după ce am plecat la Moscova, am și uitat de tine. Mai târziu, când ai venit și tu acolo, mi se pare că ne-am întâlnit o singură dată, nici nu mai știu unde. Și acum, uite, sunt mai bine de trei luni de când am sosit aici și până astăzi n-am schimbat un cuvânt. Măine e vorba să plec iarăși și, în timp ce ședeam aici, mă gândeam: „Cum aș face să dau de el ca să-mi iau rămas-bun?” și chiar în momentul acela te-am văzut trecând.

— Țineai chiar așa de mult să mă vezi?

— Mult de tot; aş vrea să te cunosc în sfârşit şi să-ţi dau şi ție prilejul să mă cunoşti. Şi, cu asta, să ne luăm rămas-bun. După mine, cel mai bun lucru este să faci cunoştinţă cu un om înainte de despărţire. Să nu crezi că n-am observat în aceste trei luni cum mă urmăreai tot timpul cu privirile, simţeam mereu în ochii tăi că aştepti ceva. E tocmai ceea ce mă scoate din fire, de aceea nici n-am căutat să mă apropii de tine. Până la urmă însă am învăţat să te stimez: „Puştiul ăsta, mi-am zis eu, e un om tare”. Ia aminte la ce-ţi spun, să ştii că vorbesc foarte serios, deşi cu râsul pe buze. Eşti tare, nu-i așa? Îmi plac oamenii tari, indiferent de domeniul în care şi-ar exercita tăria lor de caracter, chiar dacă nu sunt decât nişte băieţandri ca tine. Privirea ta, în care se simţea o continuă aşteptare, nu m-a îndepărtat, dimpotrivă, cu timpul mi-a trezit simpatia... Am impresia că ții la mine, deşi nu văd de ce, Alioşa...

— Într-adevăr, mi-eşti drag, Ivan. Ştii ce spune Dmitri: „Ivan este tăcut ca un mormânt”. Iar eu spun: Ivan este o enigmă. Şi până în clipa de faţă ai rămas o enigmă pentru mine, deşi am înţeles o mulţime de lucruri. Păcat numai că nu le-am înţeles decât azi-dimineaţă!

— Ce anume? Întrebă râzând Ivan.

— N-ai să te superi? Zâmbi la rândul său Alioşa.

— Spune!

— Mi-am dat seama că eşti tot atât de necopt ca oricare tânăr la douăzeci şi trei de ani, un băieţaş care abia a deschis ochii pe lume naiv şi cuminte, un pui de om cu caşul la gură, un copil! Sper că nu te-am supărat prea tare...?

— Dimpotrivă, e o coincidenţă într-adevăr uluitoare! Exclamă vesel şi cu însufleţire Ivan. Închipuieşte-ţi că după întvederea de azi-dimineaţă, ştii, atunci când am fost la dansa, tot timpul m-am gândit numai la asta, la naivitatea mea de copil cu caşul la gură, la lipsa de experienţă tipică pentru un tânăr de douăzeci şi trei de ani! Exact cuvintele cu care ai început tu, ca şi cum mi-ai fi ghicit gândurile. Ştii ce-mi spuneam adineauri, stând aici? Dacă n-aş avea încredere în viaţă, dacă mi-aş pierde credinţa în femeia iubită, în existenţa ordinii universale, dacă m-aş convinge că totul nu este decât un haos blestemat şi fără nici o noimă, poate chiar diabolic, de ar fi să sufăr cele mai cumplite dezamăgiri ce se pot abate asupra unui om, eu tot aş mai fi dornic să trăiesc, fiindcă, o dată ce mi-am lipit buzele de cupa vieţii, nu m-aş îndura s-o smulg de la gură până n-aş deşerta-o până la fund! Când am să ajung la treizeci de ani, probabil, am să lepăd cupa din mână, chiar dacă n-am s-o golesc până la fund, am să mă dau foarte frumos deoparte şi am să mă duc... Nici eu nu ştiu unde... Dar până atunci – sunt sigur de asta – tinereţea mea va reuşi să treacă peste orice – şi peste dezamăgiri şi peste dezgustul de viaţă. M-am întrebat de multe ori: există oare pe lume o deznădejde atât de covârşitoare încât să înăbuşe cu desăvârşire în mine pofta asta turbată de viaţă, de care poate ar trebuie chiar să-mi fie ruşine? Şi am hotărât în sinea mea că nu există, cel puţin până la treizeci de ani, fiindcă după aceea mi se pare că nici eu n-o să mai am chef să trăiesc. Sunt unii moralişti – mai toţi, nişte mucoşi atinşi de ftizie şi mai cu seamă poezii – care s-au găsit să condamne pofta asta de viaţă,

numind-o „ticăloasă”. Se prea poate să fie o trăsătură caracteristică a celor din neamul Karamazovilor, pe care, desigur, o ai și tu, dar nu înțeleg de ce trebuie să fie neapărat „ticăloasă”... Câtă forță centripetă mai are încă planeta noastră, Alioșa! Vreau să trăiesc și am să trăiesc chiar în pofida oricărei logici! Să zicem că n-aș crede în existența ordinii universale și totuși, uite, mi-s dragi mugurii cleioși” ce se deschid primăvara, mi-e drag cerul albastru, mi-s dragi unii oameni, care – mă crezi?

— Nici măcar nu-mi dau seama pentru ce anume mă atrag, mi-e drag uneori eroismul omenesc, virtute în care poate de mult am încetat să mai cred, dar pe care, totuși, în adâncul meu, o cinstesc ca pe o amintire. Uite, că ți s-a adus ciorba, poftă bună! Așa-i că-i gustoasă? Se pricep s-o prepare. Am de gând să călătoresc prin Europa, Alioșa. Vreau să plec de aici; știu că mă duc într-un cimitir, dar nu pot să-ți spun cât îl iubesc și ce înseamnă pentru mine cimitirul ăsta! Atâția răposați dragi zac în pământ acolo, fiecare piatră de mormânt vorbește despre o viață apusă ca o flacără ce s-a stins, despre credința pătimasă în eroismul lor, despre lupta pe care au purtat-o în numele adevărului și al științei lor! Parcă mă și văd cum am să cad în genunchi și-am să sărut pietrele, stropindu-le cu lacrimi, deși în inima mea sunt convins că nu-i decât un cimitir și nimic mai mult. Nu vor fi lacrimi de disperare, fiindcă, vărsându-le, mă voi simți fericit. Înduioșarea ce mă va cuprinde va fi o voluptate pentru mine. Mi-s dragi mugurii cleioși ce se deschid primăvara, cerul albastru, asta este! Nu mai e vorba nici de rațiune și nici de logică – iubești cu toate măruntaiele și cu tot sufletul tău, îți iubești clocotul primei tinereți... Pricepi ceva din toată poliloghia asta, Alioșka, sau nu pricepi nici o iotă? Îl întrebă brusc Ivan, râzând.

— Te înțeleg foarte bine, Ivan; simți nevoia să iubești cu toată ființa și cu tot sufletul tău, așa cum tu însuși ai spus atât de frumos și mă bucur grozav că ai asemenea poftă de viață! Exclamă Alioșa. Cred că toată lumea trebuie să iubească viața mai presus de orice.

— Să iubești viața mai mult decât rostul ei?

— Negreșit, s-o iubești mai presus decât logica, precum singur ai spus, chiar în pofida logicii, căci numai așa ai să-i înțelegi rostul. De mult mi se năzărea asta. Menirea ta, Ivan, este pe jumătate împlinită, ai reușit să duci la bun sfârșit o parte din ea: ți-era drag să trăiești! Acum nu-ți mai rămâne decât să te îngrijești de cealaltă jumătate și ești salvat.

— Și tu vrei acum să salvezi neapărat cealaltă jumătate? Dar, cel puțin așa mi se pare, nu m-am dat încă învins. Și în ce constă cealaltă jumătate, cum zici tu?

— În faptul că trebuie să-i sculăm din morți pe cei care poate nici n-au murit cu adevărat. Vrei să-mi torni puțin ceai? Îmi pare bine că putem sta de vorbă în sfârșit.

— Cum văd, ești în vervă. Îmi plac grozav les professions de foi {51} ale unor novici... Așa, ca tine. Ești un om tare, Aleksei! E adevărat c-ai de gând să pleci din mănăstire?

— Da. Bătrânul vrea să mă trimită în lume.

— Prin urmare, s-ar putea să ne mai întâlnim din nou pe la treizeci de ani, când am de gând să dau la o parte încetul cu încetul cupa. Tata, în schimb, n-o să se-ndure să renunțe la ea nici la șaptezeci de ani – mi-a spus-o cu gura lui și încă foarte serios, cu toate că de obicei îi place să facă pe bufonul. S-a înșurubat în senzualitatea lui, ca și cum ar fi încremenit pe un soclu de piatră... Am impresia, de altfel, că după treizeci de ani nici nu-ți mai rămâne altă resursă decât senzualitatea... Dar s-o duci până la șaptezeci de ani, într-adevăr te apucă jalea! Mai bine să te oprești la treizeci, cel puțin așa mai păstrezi „o umbră de noblețe” și te poți amăgi singur. Nu l-ai văzut cumva pe Dmitri azi?

— Nu, nu l-am văzut, în schimb m-am întâlnit cu Smerdiakov.

Și Alioșa îi povesti în treacăt, dar destul de amănunțit, întâlnirea lui cu Smerdiakov. Ivan îl asculta posomorât, ba chiar insistă să repete unele lucruri.

— M-a rugat să nu-i pomenesc lui Dmitri că mi-ar fi spus ceva, încheie Alioșa.

Ivan se încruntă și căzu pe gânduri.

— De ce te-ai întunecat așa? Din pricina lui Smerdiakov? Îl întrebă Alioșa.

— Da. Să-l ia dracu'! Voiam într-adevăr să-l văd pe Dmitri, dar acum nu mai am nici un chef... Răspunse Ivan în silă.

— Și vrei să pleci chiar atât de curând?

— Da.

— Și cum rămâne cu tata, cu Dmitri? Ce sfârșit o să aibă zavistia asta dintre ei? Întrebă neliniștit Alioșa.

— Mereu aceeași litanie! Ce mă interesează pe mine? Ori poate crezi că m-a pus cineva să-l păzesc pe fratele meu Dmitri? I-o reteză iritat Ivan, dar numaidecât după aceea adăugă zâmbind cu amărăciune: Așa cum i-a răspuns Cain lui Dumnezeu când l-a întrebat despre fratele lui ucis. Probabil că la același lucru te-ai gândit și tu în clipa asta, nu? Dar ce dracu', doar n-o să rămân aici să-l supraveghez?! Am isprăvit tot ce am avut de făcut și acum plec. Nu cumva îți închipui c-aș fi gelos pe Dmitri, că în aste trei luni n-am căutat decât să i-o suflu pe aleasa inimii sale, Katerina Ivanovna? La naiba, aveam destule altele pe cap! Acum, c-am terminat, plec. Ai văzut și tu c-am terminat, ai fost acolo de față.

— Când? Deunăzi, la Katerina Ivanovna?

— Da, m-am descotorosit cât ai bate din palme. Ei și? Ce-mi pasă mie de Dmitri? N-are nici un amestec aici. Aveam socotelile mele cu Katerina Ivanovna. Știi și tu doar că Dmitri s-a purtat tot timpul ca și cum ar fi fost de conivență cu mine. Dinspre partea mea, nu i-am cerut nimic, el singur mi-a încredințat-o solemn, împreună cu binecuvântarea lui. Așa-i că-ți vine să râzi? Nu, Alioșa, nu, nici nu poți să-ți închipui ce ușurat mă simt acum! Adineauri, stând aici la masă – mă crezi?

— Mi-a venit chef să comand șampanie, ca să sărbătoresc cel dintâi ceas de libertate. Ptiu, după o jumătate de an, să mă văd, așa, deodată, scăpat de toate! Nici n-aș fi bănuț ieri ca ajunge numai să vrei, ca să isprăvești, fără să te coste nimic.

— Vorbești despre dragostea ta, Ivan?

— Despre dragostea mea, dacă ții neapărat. Da, m-am îndrăgostit de o fată, o domnișoară de la pension. Cât m-am chinuit lângă ea și cât m-a chinuit ea pe mine! Și deodată, cum ședeam așa lângă ea... Totul s-a spulberat. Acum câteva ceasuri am vorbit ca din carte, dar pe urmă, când am ieșit afară, mi-a venit să rîd, nu știu dacă mă crezi? Da, da, poți să mă crezi pe cuvânt.

— Și acum văd că mi-o spui cu atâta veselie, observă Alioșa, cercetând chipul fratelui său, care într-adevăr se luminase deodată.

— De unde să fi știut că n-o iubeam deloc, dar deloc? He-he! Și acum mi-am dat seama că n-o iubesc! Și totuși, muream după ea, atât de mult îmi plăcea! Chiar deunăzi, în timp ce-mi rosteam discursul, îmi plăcea grozav. Ca să-ți spun drept, îmi place și acum și totuși, nu mi-a fost greu s-o părăsesc. Sau te gândești poate că mă laud?

— Nu. Dar cine știe dacă va fi fost o dragoste adevărată!

— Alioșka, rîse Ivan, ce te pricepi tu în dragoste ca să vorbești despre ea?! Zău, nu-ți sade bine! Dar ce ieșire, ce ieșire ai avut deunăzi! Aoleu! Am uitat să te pup pentru asta... Cât m-a canonit! Cu adevărat mi-am pierdut vremea admirându-i istericalele... Of, știa dumneaei c-o iubesc! Pe mine mă iubea, nu pe Dmitri, sublinie vesel Ivan. Pentru Dmitri n-are decât o atracție morbidă, isterică. Tot ce i-am spus deunăzi este perfect adevărat. Numai că, vezi tu, o să treacă poate cincisprezece sau douăzeci de ani până să-și dea seama că nu e câtuși de puțin îndrăgostită de Dmitri, că mă iubește numai pe mine, omul pe care nu face decât să-l chinuiască. S-ar putea totuși ca să nu-și dea seama niciodată de asta, cu toată lecția pe care i-am servit-o azi. Și atunci e, mai bine așa: să mă scol și să plec o dată pentru totdeauna. Ce-o fi făcând acum? Spune-mi ce s-a mai întâmplat după plecarea mea?

Alioșa îi vorbi despre criza de nervi a Katerinei Ivanovna; îi povesti cum avusese un atac subit, pierzându-și cunoștința și că și acum încă mai era în delir.

— Nu cumva te-o fi mințit Hohlakova?

— N-aș crede.

— Trebuie să aflăm ce-i cu ea. De altfel, nimeni încă, după câte știu, n-a murit dintr-o criză de isterie. Ce ți-e și cu istericalele astea! Cred că Dumnezeu, în marea lui bunătate, anume i le-a hărăzit femeii. Nu, n-am să mai trec pe acolo. La ce să mă amestec iar?

— Și totuși, adineauri i-ai spus că nu te-a iubit niciodată.

— Într-adins am făcut-o, Alioșka! Am să comand șampanie, vreau să ciocnim pentru eliberarea mea. Nici nu știi ce fericit sunt!

— Lasă, frate, mai bine nu... se împotrivi Alioșa. Și așa nu prea mă simt în apele mele.

— Văd eu că ești abătut de câtăva vreme.

— Și ai de gând să pleci chiar mâine-dimineață?

— Dimineață? N-am spus că plec de dimineață... Adică, cine știe, poate că așa o să fac... Dacă vrei să mă crezi, am luat astăzi masa aici numai ca să nu mănânc între patru ochi cu bătrânul, atâta m-a scârbit. Mi-aș fi luat eu de mult tălpășița. Dar de ce te neliniștește plecarea mea? Mai avem încă timp berechet până atunci. O eternitate întreagă, nemurirea!

— Ce fel de eternitate dacă pleci mâine?

— Ei și, ce-are a face? Spuse râzând Ivan. O să avem destulă vreme să ne spunem tot ce avem de spus, doar pentru asta suntem aici! Ce te uiți așa mirat la mine? Răspunde: pentru ce crezi că ne aflăm aici? Că să vorbim despre dragostea mea pentru Katerina Ivanovna, despre babacul sau despre Dmitri? Despre străinătate? Despre situația fatală a Rusiei? Ori despre împăratul Napoleon? Pentru asta, da?

— Bineînțeles că nu.

— Prin urmare, îți dai și tu seama că nu pentru ăsta. Fiecare cu ale lui; noi, ăștia, copilandrii cu cașul la gură, trebuie să rezolvăm în primul rând problemele externe, asta-i grija noastră cea mai mare. În clipa de față tot tineretul rus nu face decât să discute asemenea probleme. Așa cum oamenii vârstnici nu sunt preocupați decât de chestiunile practice! Ia spune-mi, de ce ai fost tot timpul cu ochii pe mine trei luni de zile? Nu ca să mă iscodești? Ca și cum ai fi vrut să mă întreb: „Crezi oare în ceva, sau nu crezi în nimic?” Asta voiau să spună privirile pe care mi le-ai aruncat în aste trei luni, Aleksei Fiodorovici, nu-i așa?

Alioșa zâmbi:

— Fie și așa. Nu cumva râzi de mine acum?

— Să râd de tine? Cum aș putea să-mi necăjesc frățiorul, Care trei luni de zile încheiate m-a privit întruna, ca și cum ar fi așteptat ceva din partea mea. Uită-te în ochii mei, Alioșa și eu sunt tot un puști, un copilandru care abia a deschis ochii, ca și tine, atâta doar că eu nu sunt novice. Ce crezi tu că fac azi băieții de o vârstă cu noi în Rusia? Sau cel puțin unii dintre ei? Să luăm, bunăoară, cârciuma asta infectă; se strâng cu toții aici și se așează în câte un colț. Nu se cunosc între ei și, după ce vor ieși din local, timp de patruzeci de ani după aceea nu vor mai ști nimic unul despre altul. Ei și? În jurul căror lucruri se învârt discuțiile pe care le poartă de câte ori au o clipă de răgaz, aici, în cârciumă? Numai și numai în jurul unor probleme de importanță universală: „Ce părere aveți despre existența lui Dumnezeu? Dar despre nemurire?” Iar cei care nu cred în Dumnezeu vor discuta, la rândul lor, despre socialism și despre anarhism, despre transformarea lumii după un nou calapod, ceea ce, în definitiv, e cam același lucru, problemele sunt aceleași în fond, numai că sunt privite dintr-un alt punct de vedere. În zilele noastre, un număr infinit de tineri ruși, care mai de care mai originali, nu fac altceva decât să dezbată asemenea chestiuni. Nu este așa?

— Da, pentru adevărații ruși existența lui Dumnezeu sau nemurirea sufletului, sau așa cum spui tu, aceleași probleme privite dintr-un alt punct de vedere, sunt probleme esențiale și, deci, e normal să fie așa, rosti Alioșa, privindu-și fratele cu surâsul lui blajin și parcă întrebător.

— Ascultă, Alioșa, a fi rus nu înseamnă totdeauna a fi deștept; îți spun, nu există ceva mai stupid decât preocupările adolescenților ruși din zilele noastre. Pe unul dintre ei însă eu personal îl iubesc din toată inima!

— Ce bine ai adus-o din condei! Rosti Alioșa râzând.

— Hai, spune, poruncește, cu ce să încep: cu Dumnezeu? Există Dumnezeu ori nu există?

— Începe cu ce vrei, chiar și cu „celălalt punct de vedere”. Ieri, acasă, la tata, parcă mi-aduc aminte, ai declarat că nu există.

Alioșa îl scrută mai adânc cu privirea.

— Ieri voiam numai să te necăjesc, pentru că vedeam cum îți scăpărau ochisorii. Dar acum nu mă dau în lături de la o discuție serioasă. Doresc să mă apropii de tine, Alioșa. Vezi tu, eu nu am prieteni și caut pe cât pot să mi-i fac. Ce-ai zice dacă, totuși, aș admite existența lui Dumnezeu? (Ivan râse.) Nu ți-ai fi închipuit una ca asta, nu-i așa?

— Bineînțeles, dacă nu cumva glumești și de astă dată.

— Glumesc! Ieri, în chilia starețului tău, tot așa mi s-a spus: că glumesc. Vezi, dragul meu, în secolul al optsprezecelea, un bătrân învechit în rele {52} a declarat că dacă Dumnezeu n-ar exista, ar trebui inventat, s'il n'existait pas Dieu, il faudrait l'inventer. Și într-adevăr, omul este acela care l-a născocit pe Dumnezeu. Surprinzător, aș zice chiar miraculos, nu este însă faptul că Dumnezeu există, ci miracolul constă tocmai în aceea că ideea necesității unui Dumnezeu – idee atât de sfântă, de emoționantă și plină de înțelepciune și care nu poate decât să-i facă cinste omului s-a putut înfiripa în căpățâna unei fiare sălbatice și crude ca el. În ce mă privește, am renunțat de mult să mă gândesc dacă în realitate omul este cel care l-a creat pe Dumnezeu sau Dumnezeu cel care l-a creat pe om! Bineînțeles, n-am să mă apuc să inventariez acum toate axiomele actuale pe care tineretul rus le-a scos prin deducție din ipotezele europene, căci ceea ce în Europa este o simplă ipoteză la noi devine numaidecât axiomă și nu numai pentru tineretul rus, ci chiar și pentru profesorii săi, care de cele mai multe ori sunt tot niște adolescenți. Voi trece deci peste toate aceste ipoteze. De fapt, care este problema ce ne interesează? Să-ți dezvălui în cel mai scurt timp cine sunt, adică ce fel de om sunt, ce cred și ce năzuințe am, nu-i așa? Drept care îți declar de la bun început că admit existența lui Dumnezeu, o admit pur și simplu fără nici un fel de complicații. Cu o singură rezervă totuși: dacă Dumnezeu există și a creat într-adevăr pământul, atunci fără îndoială că l-a plăsmuit după legile geometriei lui Euclid, sădind totodată în mintea omului noțiunea celor trei dimensiuni spațiale. Cu toate astea, s-au găsit și se mai găsesc încă și azi geometri și filosofi, unii chiar străluciți {53}, care pun la îndoială faptul că universul nostru, sau, mai bine zis, întreaga creație ar fi fost alcătuită după principiile geometriei euclidiene; aceștia presupun, bunăoară, că

două linii paralele care – după Euclid – nu se întâlnesc niciodată pe pământ ajung totuși să se întâlnească undeva în infinit. În ce mă privește, dragul meu, consider că, din moment ce nici atâta lucru nu sunt în stare să pricep, ce rost mai are atunci să vorbesc despre Dumnezeu! Mărturisesc cu toată umilința că nu mă simt capabil să rezolv probleme de felul acesta; spiritul meu euclidian, realist, refuză să caute soluția unor probleme ce nu au nimic de-a face cu lumea asta. Și tot așa te sfătuiesc și pe tine, dragul meu Alioșa, să nu-ți frământă în zadar mintea cu asemenea șarade și mai ales să nu-ți pui niciodată întrebarea dacă Dumnezeu există sau nu. Sunt lucruri ce depășesc posibilitățile unei inteligențe inițial înzestrată cu noțiunea celor trei dimensiuni spațiale. Așadar, cum spuneam, admit existența lui Dumnezeu; o admit cu dragă inimă, după cum admit deopotrivă înțelepciunea, ca și finalitatea lui, care ne este cu desăvârșire necunoscută; cred în ordinea, în sensul vieții, cred în armonia eternă, cu care – zice-se – ne vom contopi cândva, cred în cuvântul spre care tinde întregul univers și care, fiind el însuși Dumnezeu, este în același timp „aspirația către dumnezeire”, cred în toate câte mai sunt, chiar și în infinit. Ce puzderie de cuvinte s-au făurit ca să exprime toate astea! Pe cât se pare, sunt pe calea cea bună, nu-i așa? Și tocmai închipuiește-ți că, în ultimă instanță, totuși, eu nu accept lumea asta a lui Dumnezeu în finalitatea ei, n-o accept, deși știu că există; pur și simplu n-o admit. Nu spun că nu-l accept pe Dumnezeu, înțelege-mă, ci nu accept lumea plăsmuită de el, această creație divină și nici prin gând nu mi-ar trece c-am s-o pot accepta vreodată. În privința asta am de făcut o rezervă: sunt sigur, ca un prunc nevinovat, că suferințele se vor tămădui și vor pieri fără urmă, că toată farsa asta penibilă a contradicțiilor umane se va spulbera ca un jalnic miraj, ca o născocire meschină a spiritului omenesc euclidian, nevolnic și micuț cât un atom; în sfârșit, că în clipa finalului suprem, în momentul armoniei eterne, se va petrece și va ieși la lumină ceva atât de extraordinar, încât toate inimile vor dobândi împăcarea, toate nemulțumirile vor fi astâmpărate, toate crimele – ispășite și tot sângele pe care l-au vărsat oamenii – răscumpărat și atunci vom ajunge poate nu numai să iertăm, dar să și găsim o justificare pentru tot ce se întâmplă pe fața pământului! Fie, fie, să iasă la lumină și să se statornicească, n-are decât! Dar eu, unul, nu accept – și nici nu vreau să accept – asta! Chiar dacă două linii paralele vor ajunge să se întâlnească la un moment dat, chiar dacă am să văd cu ochii mei lucrul acesta și, văzându-l, am să recunosc din gură că-i adevărat, n-am să-l accept totuși. Și acum știi cine sunt eu, Alioșa și care-i teza mea. Ți-am vorbit cât se poate de serios. Anume am început discuția într-un mod cu totul absurd, dar până la urmă am ajuns la spovedanie și pe tine asta te interesa. Nu te așteptai să-ți vorbesc despre Dumnezeu, țineai numai să afli în ce anume crede scumpul tău frate. Și, precum vezi, ți-am spus.

Încheind această lungă tiradă, Ivan se arată cuprins de o emoție pe cât de puternică, pe atât de neașteptată.

— Și pentru ce zici c-ai început discuția „într-un mod cu totul absurd”?
Întrebă Alioșa, privindu-l îngândurat.

— În primul rând ca să nu dezmint firea mea rusească: discuțiile care se poartă la noi în jurul acestui subiect sunt în genere pur și simplu absurde. În al doilea rând, cu cât un lucru e mai absurd, cu atât are mai multe șanse să se apropie de fondul unei probleme. Cu cât e mai absurd, cu atât este mai evident. Absurditatea este simplă și concisă, în timp ce inteligența recurge la tot felul de subterfugii și ascunzișuri. Inteligența este vicleană, iar absurditatea – sinceră și naivă. Adineauri, bunăoară, mărturisindu-ți disperarea mea, cu cât am căutat să ți-o arăt în toată absurditatea ei, cu atât am fost parcă mai câștigat.

— Poți să-mi explici și mie de ce „nu accepți lumea aceasta”? Îl întrebă Alioșa.

— Firește, nu-i nici un secret la mijloc, aici chiar intenționam să ajung. Frățiorul meu drag, să știi că nu vreau nici să te corup, nici să-ți zdruncin cumva convingerile, dimpotrivă, poate că dorința mea este să mă lecuiesc prin tine.

Pe buzele lui Ivan înflori deodată un zâmbet de copilăș cuminte. Niciodată până atunci Alioșa nu-l văzuse zâmbind așa.

IV – RĂZVRĂTIREA

— Trebuie să-ți mărturisesc încă ceva, urmă Ivan. Eu n-am putut niciodată să pricep cum e posibil să-ți iubești aproapele. Fiindcă, cel puțin așa mi se pare mie, tocmai pe acela care-ți este mai apropiat nu poți să-l iubești decât, cine știe, doar așa, de la distanță. Am citit undeva despre Ioan cel Milostiv (un sfânt) că, venind la el într-o zi un ins flămând și rebegit de frig și rugându-l să-l încălzească, sfântul l-a culcat cu el în pat și, îmbrățișându-l, i-a suflat în gura puturoasă, fiindcă bietul om pătimea de nu știu ce boală cumplită. Ei, uite, eu sunt convins că toate faptele astea săvârșite de el pornesc dintr-o înclinație morbidă, un fel de isterie, că sfântul n-a fost sincer, dragostea lui fiind dictată de datorie, o penitență pe care și-a impus-o singur. Nu poți iubi un om decât dacă-și ascunde fața; e destul să-i vezi chipul, ca dragostea să dispară pe loc.

— Știu, fiindcă ne-a vorbit și părintele Zosima despre asta și nu numai o dată, observă Alioșa; de multe ori, zicea dânsul, înfățișarea e o piedică în calea dragostei față de semenii pentru unii oameni care n-au ajuns încă să cunoască viața. Există, totuși, pe lume atâta dragoste, Ivan și dragostea asta, știu bine, se apropie foarte mult de cea a lui Hristos, te rog să mă crezi pe cuvânt...

— Eu, ce să-ți spun, n-am cunoscut încă și nici nu pot să pricep așa ceva – și ca mine sunt mulți. Se pune întrebarea dacă ăsta se datorește unor deficiențe înnăscute sau e ceva inerent firii omenești. După mine, dragostea creștinească față de aproape este un miracol imposibil pe pământ. Hristos a fost Dumnezeu. Adică ceea ce nu suntem noi. Să presupunem, de pildă, că eu aș avea o suferință adâncă; nimeni altul însă n-o să-și poată da seama vreodată cât sufăr, pentru că este altul, nu eu, și, în afară de asta, foarte rar întâlnești un om care să admită că semenul lui poate fi un martir (ca și cum ar fi cine știe ce titlu de noblețe!). Și știi de ce nu vrea să admită? Pentru simplul motiv că, să zicem, miros urât, sau mutra mea i se pare stupidă, ori pentru că odată, nu

mai știu când, l-am călcat pe picior. Și apoi, sunt suferințe și suferințe: o suferință umilitoare, pentru mine degradantă, cum ar fi, de pildă, foamea, mai degrabă poate să trezească mila cuiva; dacă însă suferința mea este de un ordin superior, bunăoară dacă, să zicem, aș avea de pățimit pentru o idee, prea puțini ar fi dispuși să-i dea crezământ și asta doar în cazuri extrem de rare, pentru că, uitându-se la mine, ar constata că n-am chipul pe care, după părerea lor, ar trebui să-l aibă omul sortit să sufere în numele unei idei. Și asta ajunge ca să-mi retragă pe loc bunăvoința lor și fii sigur că n-o fac din răutate, nu, câtuși de puțin! De aceea, cred eu, cerșetorii și, mai ales, boierii scăpătați n-ar trebui să scoată niciodată capul în lume, mulțumindu-se să ceară de pomană prin gazete. Teoretic, firește, poți să-ți iubești aproapele, dar numai așa, de la distanță, niciodată însă când e-n preajma ta. Dacă totul pe lume s-ar petrece așa ca pe scenă, ca într-un balet, unde milogii apar costumați în zdrențe de mătase și dantele rupte și cerșesc dansând cu cea mai desăvârșită grație, atunci ai putea cel puțin să-i admiri. Să-i admiri, însă nu să-i și iubești. Dar cred că m-am cam întins la vorbă. Țineam oricum să-ți împărtășesc punctul meu de vedere. Aș fi vrut să-ți vorbesc despre suferința omenească în genere, dar poate că-i mai bine să ne limităm numai la suferințele copiilor. În felul acesta, argumentația mea o să se reducă, probabil, cam la o zecime din ceea ce ar fi trebuit să fie, dar e mai bine totuși să ne oprim numai asupra copiilor. Este în dezavantajul meu, bineînțeles, dar n-are a face. În primul rând, copiii îți sunt dragi, chiar dacă-i ai tot timpul lângă tine, chiar dacă-s nespălați sau urâți (deși mi se pare că nu există copii urâți). Și, pe urmă, nu-mi face plăcere să vorbesc despre adulți nu numai pentru că sunt respingători și nu merită să fie iubiți, dar și pentru că apasă asupra lor un păcat: acela de a fi mușcat din mărul oprit, de a fi ajuns astfel să cunoască binele și răul. Aș spune că și astăzi încă se mai înfruptă din mărul oprit. Pe când copilașii n-au apucat să se înfrupte din el și deocamdată nu au nici un păcat. Ție îți plac copiii, Alioșa? Știu că-ți plac și sunt convins că mă înțelegi de ce nu vreau să-ți vorbesc decât despre ei. Și dacă suferă atât de crunt pe lumea asta, este pentru ca sunt sortiți, probabil, să ispășească păcatele săvârșite de părinții lor, atunci când au mușcat din măr; asta încă e o explicație metafizică, pentru care sufletul unui pământean nu poate avea nici o înțelegere. Nu se poate ca un nevinovat – un biet prunc neprihănit – să sufere pentru alții. N-o să-ți vină poate să crezi, Alioșa, dar să știi că-mi sunt nespus de dragi copiii. Să observi că tocmai oamenii cruzi, pătimiși, sângeroși, ca de-alde noi,ăștia din neamul Karamazovilor, iubesc uneori din toată inima copiii. Vezi tu, copiii, cât sunt încă prunci, adică până pe la vreo șapte ani, bunăoară, se deosebesc teribil de oameni: parcă ar fi niște ființe complet diferite, înzestrate cu altă fire. Am cunoscut cândva un tâlhar care asasinase familii întregi de-a lungul carierei sale, pătrunzând pe furiș noaptea prin case să jefuiască și care, printre alte victime, înjunghiasse și câțiva copii. Curios e însă că, la pușcărie, prinsese dragoste de ei. Tot timpul nu făcea decât să stea la fereastră și să se uite la copiii care se jucau prin curtea închisorii. Ba chiar îl obișnuise pe unul dintre

ei – un prichindel, uite, atâtica – să se apropie de ferestruica lui și cu timpul piciful ajunsese să se împrietenească cu el... Tu nu știi pentru ce îți spun toate astea, Alioșa? Mă doare capul îngrozitor și nu știu de ce mă simt atât de deprimat...

— Ai un aer ciudat, se neliniști Alioșa, parcă nu ești în apele tale.

— Nu de mult, la Moscova, un bulgar mi-a vorbit, urmă Ivan Fiodorovici fără să-i dea ascultare, despre atrocitățile săvârșite de turci și cerchezi în Bulgaria de teama unei răscoale generale a slavilor; trec totul prin foc și sabie, violează femeile, omoară copiii, ținutiesc prizonierii de garduri, petrecându-le cuie prin urechi, și-i lasă așa toată noaptea, ca a doua zi să-i atârne cu lațul de gât și așa mai departe; niște grozâvii că ți se face pârul măciucă. Am auzit spunându-se uneori că omul e crud „ca o fiară”, ceea ce, după mine, este o nedreptate strigătoare la cer și o insultă pentru bieteile jivine; nici o fiară de pe fața pământului nu se poate compara în privința asta cu omul, a cărui cruzime aproape că atinge perfecțiunea. Un tigrul se mulțumește să-și sfâșie și să-și înfulece prada, e tot ce știe el să facă. Nici prin minte nu i-ar trece, bunăoară, să ținutiesc oamenii de urechi, lăsându-i să se chinuie așa o noapte întregă, chiar dacă ar putea s-o facă. Turcii, mai cu seamă, simt o voluptate deosebită să tortureze copiii, începând cu cei nenăscuți pe care îi scot cu jungherul, spintecând pântecul ce i-a zămislit și sfârșind cu pruncii pe care-i aruncă în aer, ca să-i prindă apoi în vârful baionetelor, sub ochii mamei. Plăcerea lor cea mai mare era tocmai ca mama să fie de față la spectacol. Iată însă o scenă care mi s-a părut într-adevăr impresionantă. Închipuiește-ți un sugăr în brațele maică-sii, încremenită de spaimă în mijlocul unui grup de turci care au tăbărât peste ei în casă. Ce crezi că le dă prin gând ticăloșilor? Spune și tu dacă nu-i o figură grozavă: care mai de care mângâie pruncul și se hlizesc la el ca să-l facă să râdă și până la urmă reușesc, mititelul începe să râdă. Atunci, unul dintre ei ațintește asupra lui pistolul de la o distanța de-o palmă. Băiețelul râde fericit și întinde mânuțele, dând să apuce jucăria aceea strălucitoare; în momentul acela bestia apasă pe trăgaci, slobozindu-i glonțul drept în față, și-i zdrobește căpșorul... Artistic, nu-i așa? Se zice că turcii se prăpădesc după dulciuri...

— De ce-mi spui toate astea, frățioare?

— Știi ce cred eu? Dacă diavolul nu există și este numai o născocire a omului, atunci într-adevăr acesta l-a plăsmuit după chipul și asemănarea lui.

— Adică la fel ca pe Dumnezeu...

— Te pricepi să întorci vorba, cum zice Polonius în Hamlet începu a râde Ivan. Gata, m-ai prins, n-am încotro, ba chiar îmi pare bine! Dar frumos mai trebuie să arate Dumnezeu ăsta al tău dacă omul l-a plăsmuit după chipul și asemănarea sa! M-ai întrebat de ce-ți spun toate astea?... Vezi tu, sunt mare amator de curiozități, pe care-mi place să le colecționez – fie că le găsesc prin ziare, fie că-mi notez ce mi se povestește, așa cum se întâmplă. Există, bunăoară, tot felul de anecdote picante, din care am reușit să-mi alcătuiesc o colecție destul de frumoasă. Turcii, firește, nu puteau nici ei să lipsească, dar ei sunt de pe alte meleaguri. Cunosco însă unele cazuri autohtone, poate ceva mai

interesante decât ale turcilor. Știi, la noi, bătaia, nuielele și biciul sunt la mare cinste, bătaia este ceva național; unde s-a pomenit la noi să țintuiască cineva un om de urechi? Oricum, de, se cheamă ca suntem europeni, dar nuielele, biciul sunt specialitatea noastră și pentru nimic pe lume n-am renunța la ele! Se pare că în străinătate bătaia a ieșit din uz. Nu știu, poate acolo moravurile s-au îmblânzit, sau legile au fost în așa fel întocmite, încât nimeni să nu-și mai permită a croi bice pe spinarea cuiva, dar, ca să suplinească această lacună, oamenii au înlocuit bicele cu altceva, tot așa specific național, atât de specific, încât la noi ar părea absolut imposibil, deși se zice că ar fi început să prindă și aici, mai ales de când cu prozelitismul religios din înalta societate. Am acasă o broșură încântătoare, tradusă din limba franceză, în care se povestește o întâmplare destul de recentă petrecută acum vreo cinci ani, când a fost executat la Geneva un criminal, un anume Richard, un tâlhar pare-mi-se, de vreo douăzeci și trei de ani, care, înainte de a se urca pe eșafod, s-a pocăit, întorcându-se în sânul bisericii creștine. Numitul Richard era un copil din flori, pe care părinții îl dăduseră de suflet, cam pe la vârsta de șase ani, unor țărani de la munte, niște ciobani elvețieni, care-l luaseră să-l crească numai ca să-l pună la muncă. Băiatul crescuse, așadar, ca un pui de fiară, fără să fi învățat nimic; ba, mai mult chiar, încă de când împlinise șapte anișori, ciobanii îl trimiseseră cu turma la păscut, pe ploaie și pe frig, aproape golaș și mai mult flămând decât mâncat. Nu mai e nevoie să-ți spun că nici unuia dintre ei nu-i păsa de bietul copil și nu simțea nici un fel de muștrare de cuget, dimpotrivă, fiecare se socotea îndreptățit să nu-i poarte de grijă, de vreme ce Richard le fusese dat pe veresie, așa, ca un lucru oarecare, și, deci, nu vedeau pentru ce ar fi obligați să-i dea de mâncare. Richard spune în mărturisirea lui că în anii aceia, aidoma fiului risipitor din Evanghelie, jinduia după lăturile pe care ciobanii le dădeau porcilor puși la îngrășat pentru vânzare; băiatul n-avea însă parte nici măcar de atât, și-l băteau de câte ori șterpelea din hrana pentru porci. Așa își petrecuse el copilăria și adolescența, până când, crescând și prinzând puteri, se apucase de furat. Sălbaticul își agonisea pâinea muncind cu ziua la Geneva, ca să cheltuiască tot câștigul pe băutură, trăia în rând cu drojdia societății și până la sfârșit a ajuns să asasineze un bătrân ca să-l jefuiască. A fost prins bineînțeles, judecat și condamnat la moarte. Prin partea locului sentimentalismul nu prea are căutare. În pușcărie, Richard a fost luat în primire de preoți și de membrii diverselor asociații creștine, de tot felul de cuconițe însuflețite de simțăminte filantropice și așa mai departe. L-au învățat să citească și să scrie, i-au tălmăcit cuvântul Evangheliei și atâta l-au catehizat și l-au dascălit, l-au tocat la cap și i-au împuiat urechile, că până la urmă l-au făcut să-și mărturisească solemn crima. Ba, mai mult chiar, s-a apucat să scrie cu mâna lui o declarație adresată tribunalului, prin care recunoștea că este cu drept cuvânt un ticălos, dar că, între timp, s-a învrednicit să descopere adevărul și că Dumnezeu l-a luminat, împărtășindu-i harul cunoașterii. Lucrul acesta a făcut vâlvă mare în rândurile populației bigote și filantropice a Genevei. Toată elita orașului, tot ce era mai de soi, persoanele cu cea mai

aleasă educație au luat cu asalt închisoarea. Care mai de care vrea să-l strângă în brațe și să-l sărute pe Richard. „Ești fratele nostru, harul Domnului a pogorât asupra ta!” strigau toți într-un glas. Richard lăcrăma de înduioșare: „Da, harul Domnului a pogorât asupra mea. În copilărie eram fericit să mă pot înfrupta din hrana porcilor; abia acum însă am cunoscut fericirea cea adevărată și mor întru Domnul!” „...Da, da, Richard, mori întru Domnul, ai vărsat sânge omenesc și trebuie să mori întru Cel-de-Sus. Chiar dacă n-ai nici o vină – fiindcă nu cunoșteai cuvântul lui Dumnezeu pe vremea când jinduiai la belșugul porcilor și când te snopeau în bătai pentru că le șterpeleai din mâncare (ceea ce, de altminteri, este foarte urât, căci furtul e un lucru oprit) – ai vărsat totuși sânge omenesc și trebuie să-ți ispășești păcatul prin moarte.” Sosește, în sfârșit și ultima zi hărăzită osânditului. Richard, cu obrazul scaldat în lacrimi, repetă întruna înduioșat: „E ziua cea mai frumoasă din viața mea, dat fiind că mă înfățișez stăpânului ceresc!” „Dă, îi țin isonul într-un glas preoții, judecătorii și cuconițele cu sentimente filantropice, este cea mai fericită zi din viața ta, căci vei intra în împărăția cerurilor!” și-l petrec toți cu alai la eșafod, căruța infamiei în care l-au suit pe Richard fiind urmată de echipaje și de mulțimea celor care merg pe jos. Ajung la locul osândeii. „Mori, frate”, îl îmbărbătează cu toții pe Richard. „Mori întru Domnul, căci ai avut parte să cunoști fericirea!” și fratele Richard, sub o ploaie de sărutări frățești, este împins spre eșafod, urcat pe trepte, așezat sub cuțitul ghilotinei, după care i se taie capul – tot așa frățește – pentru că s-a împărtășit din harul ceresc! Cazul este, cred, reprezentativ. Broșurică a fost tradusă de nu știu care filantrop rus cu concepții luterane, din înalta societate și distribuită ca supliment gratuit o dată cu diferite ziare și publicații. Figura cu Richard este interesantă prin faptul că e națională. La noi ar părea absurd să decapitezi pe cineva numai pentru că s-a învrednicit să fie frate cu tine și pentru că harul Domnului a pogorât asupra lui, dar, repet, avem și noi asemenea fenomene interesante. Bunăoară, la noi nu există o desfătare mai mare, mai intimă decât tortura consacrată prin tradiție, ca să zic așa națională, a bătaii cu biciul. Nekrasov pomenește într-o poezie {54} despre un mujic care-și lovește calul cu pleasna biciului peste ochi, peste „ochii lui blânzi”. Cine n-a avut parte să vadă astfel de scene? Este ceva specific rusesc. Nekrasov descrie căluțul numai piele și oase, covârșit de o povară peste puterile lui. Carul s-a împotmolit în noroi și bietul căluț se trudește zadarnic să-l urnească din fâgașuri. Mujicul îl bate, îl bate cu înverșunare, croindu-l așa cum apucă, înfierbântat de beția loviturilor; îl spetește în bătaie în neștire, cărându-i la bice cu nemiluita. „N-oi fi putând, știu, dar trebuie să urnești carul de aici, chiar de-ai crăpa, numai să-l urnești!” Gloaba se smucește, în timp ce mujicul n-o slăbește deloc, plesnindu-l cu șfichiul peste ochi pe nefericitul dobitoc fără apărare, peste „ochii lui blânzi”, înlăcrimați. Mârtoaga se opintește, reușind, în sfârșit, să scoată carul din fâgaș și pornește mai departe, într-o rână, umilită, tremurând toată și abia mai suflând, cu un mers șontăcăit, penibil, curios. Scena, așa cum o descrie Nekrasov, este cutremurătoare, totuși, acolo este vorba numai de un cal și de

ce a făcut Dumnezeu pe lume calul dacă nu ca să fie bătut? Așa cel puțin ne-au învățat tătarii, lăsându-ne ca amintire cnutul. De altfel și oamenii au parte uneori de bice pe spinare. Să luăm, bunăoară, cazul unui anume domn bine {55}, om cu școală, intelectual care, împreună cu consoarta lui, își bate sistematic copila, o fetiță de șapte anișori, biciuind-o cu nuiiele; am notat totul foarte exact. Tăticul se bucură chiar când nuiielele au noduri: „Așa are s-o doară mai tare”, zice el și se apucă să-și „croiască” odrasla. Știu că există oameni care simt o plăcere sadică să bată, plăcere care sporește cu fiecare lovitură, în timp ce sângele lor se aprinde ca o flacără tot mai vie, clipă cu clipă. Omul își bate copila un minut, cinci, zece, mai mult și loviturile se întesesc mai aprige și mai dureroase. Fetița țipă ca din gură de șarpe, apoi nici să țipe măcar nu mai poate, se îneacă: „Tată, tată, tăticule, tăticuțule!” Prin nu știu ce diabolică întâmplare, afacerea, devenind scandaloaasă, ajunge în fața tribunalului. E angajat un avocat. Poporul rus și-a spus de mult părerea despre avocați – pentru el un avocat este „un suflet de vânzare”. Și avocatul nostru începe să vocifereze, apărându-și clientul: „Cazul e pe cât de simplu, pe atât de banal, o chestiune strict familială, un tată care-și bate copilul și trebuie să recunoaștem că e o rușine pentru epoca noastră că un caz de felul acesta poate fi adus în fața instanței!” Convins de argumentele apărătorului, juriul se retrage pentru deliberare, ca, după câțva timp, să se reîntoarcă în sală și să dea sentința; acuzatul e achitat. Publicul jubilează: așadar călăul a fost achitat! Ce rău îmi pare că n-am fost de față, fiindcă aș fi cerut să se instituie o bursă de onoare pentru zbirul acesta!... Ei, ce zici, mai mare dragul să vezi asemenea scene! Am însă alte cazuri și mai grozave și tot în legătură cu cei mici, nici nu știi ce multe am strâns, Alioșa, o colecție întreagă de cazuri din viața copiilor ruși! Bunăoară, o fetiță de vreo cinci anișori, pe care părinții – altminteri „oameni culți, bine situați, respectabili, cu educație aleasă” – nu puteau s-o suferă. Îți repet, există indivizi care simt o plăcere deosebită să maltrateze copiii, însă numai și numai copiii. Cu toți ceilalți reprezentanți ai speciei omenesci tartorii ăștia se poartă frumos, cu mânuși, ca niște persoane civilizate și umane, da, sunt europeni până în măduva oaselor, atâta doar că le face plăcere să tortureze copiii pe care îi iubesc tocmai pentru că le procură asemenea voluptate! Lipsa de apărare a unor biete făpturi care n-au pe cine să cheme într-ajutor, încrederea lor angelică este cu atât mai mult o tentație pentru acești sadici, tentație care le înfierbântă sângele spurcat! În sufletul fiecăruia dintre noi, de altminteri, zace o fiară – fiara patimilor neîmblânzite care caută să se smulgă din lanț – fie că-i vorba de o mânie turbată, de instinctele sadice atâțate de țipetele victimei, sau de mai știu ce beteșuguri căpătate după o viață de desfrâu, podagră, boală de ficat și așa mai departe. Și, cum îți spuneam, sârmana copilă urgisită era supusă de părinții ei – oameni civilizați, mă rog!

— La cele mai variate torturi. O snopeau în bătăi, o biciuiau și o călcau în picioare fără nici un motiv, încât mititica de ea avea tot trupușorul plin de vânătăi. Ca, în cele din urmă, cruzimea lor să atingă o adevărată culme a

rafinamentului: iarna, în toiul gerului, o țineau toată noaptea încuiată în privată, sub cuvânt că nu se cere afară când o prind nevoile peste noapte (ca și când un biet prunc de cinci ani, care doarme dus, cufundat în somnul lui de îngeraș, poate fi deprins cumva să se trezească atunci când trebuie să se ceară afară!), o ungeau pe obraz cu excremente, pe care o sileau chiar să le mănânce și cine crezi că făcea treaba asta? Însăși mamă-sa, da, da, mama ei! O mamă care e în stare să doarmă liniștită, în timp ce se aud țipetele nefericitului copilaș, încuiat în miez de noapte în privată! Poți tu să-ți închipui cum o ființă atât de micuță, care nici nu e în stare încă să-și dea bine seama ce se întâmplă cu ea, stă închisă în locul acela infect, pe întuneric și în frig, și, bătându-se cu pumnișorii ei mici în pieptul zbuciumat de plâns, cu obrajii scăldați în lacrimi fierbinți, lacrimi suave, curate și pline de nevinovăție, se roagă lui „Doamne, Doamne”, s-o scape! Spune-mi, pricepi tu ceva din toată ineptia asta, prietenul și fratele meu, dragul și smeritul meu novice? Ești tu cumva în măsură să-mi explici care-i rostul ei pe pământ și la ce ne poate folosi?! Se zice că omul n-ar putea trăi fără ea, fiindcă atunci n-ar mai avea posibilitatea să facă deosebirea dintre bine și rău. Dar pentru ce să cunoști deosebirea asta blestemată dintre bine și rău dacă trebuie plătită atât de scump? Toată știința lumii, adunată la un loc, nu face cât lacrimile bieteii copile și ruga ei către „Doamne, Doamne”. Nu-ți vorbesc despre suferințele oamenilor în toată firea, treabă lor dacă au mușcat din mărul oprit, dracu' să-i ia!...

— Dar copiii, mititeii de ei! Mi se pare că te chinuiesc, Alioșa, am impresia că stai pe ghimpi. Poate că-i mai bine să încetez.

— Ba nu, ba nu, vreau să mă chinuiesc, bâigui Alioșa.

— N-am să-ți mai descriu decât o singură scenă, cu titlu de curiozitate, fiind într-adevăr cât se poate de caracteristică. Am citit-o de curând într-o colecție istorică, în Arhiv, sau poate în Starina {56}, nu mai țin bine minte, trebuie să cercetez. Asta se petrecea pe la începutul secolului, în vremurile de tristă amintire ale celei mai crâncene iobagii. Trăiască deci dezrobitorul norodului iobag! Cum îți spuneam, pe atunci, la început de veac, era un general, om cu relații înalte și mare latifundiar, unul dintre aceia (ce-i drept, chiar la vremea aceea destul de puțin numeroși) care, retrăgându-se din activitate după o carieră îndelungată, erau convinși că dobândiseră cumva dreptul de viață și de moarte asupra celor aflați la cheremul lor. Trebuie să știi că asemenea oameni au existat în realitate. Așadar, generalul nostru se retrage la țară, statornicindu-se la el, la conac, pe o moșie dotată cu două mii de suflete, și, plin de ifose de nu-și mai încape în piele, se uită de sus la vecinii săi mai modești, tratându-i ca pe niște lingăi sau măscărici din suita lui. Printre altele, generalul întreține o crescătorie de câini de vânătoare, o haită întregă de câteva sute de copoi cu îngrijitorii respectivi și ei aproape o sută la număr, toți în uniformă și toți călări. Într-o bună zi, un copil din curte, un băiețuș de vreo opt ani, azvârlind cu o piatră în joacă, nimerește întâmplător în ogarul preferat al generalului și nu știu cum se face că-l ologește. „Ce are câinele, de ce șchiopătează, dragul de el?” întreabă zbirul. I se raportează că băiatul

aruncase în el cu o piatră și-l lovise. „Tu ai făcut asta?” îl ia la refec generalul. „Ia să mi-l înșfăcați!” poruncește dumnealui. Slujitorii pun mâna pe el, smulgându-l din brațele maică-sii, și-l închid în beci, unde rămâne toată noaptea. A doua zi dimineța, în zori, generalul se pregătește de plecare cu tot alaiul la vânat; se saltă în șa, înconjurat de oamenii lui de casă, de droaia de câini, de hăitași și de însoțitori, toți călări. Toată slugărimea de la conac stă strânsă buluc afară în curte, în frunte cu mama vinovatului ca să-i fie învățătură de minte. Întemnițatul este scos din beci. Era o zi posomorâtă, cețoasă și rece, de toamnă, cum nu se poate mai potrivită pentru vânatoare. Generalul poruncește ca băiețașul să fie dezbrăcat în piele goală; îi smulg hainele de pe el, lăsându-l despuiat, în timp ce bietul copil, pierit de groaza, tremura ca varga, fără a îndrăzni măcar să crâcnească... „Goniți-l!” ordonă generalul. „Fugi, fugi!” se pornesc hăitașii să strige și băiatul o rupe la fugă... „șo pe el!” urlă generalul, asmuțind asupra lui droaia de copoi. În cele din urmă, dulăii îl încolțesc și-l rup în bucăți sub ochii maică-sii. Pare-mi-se că după asta generalul a fost pus sub tutelă. Ei, ia spune... Ce crezi tu c-ar fi meritat să-i facă? Să-l pună la zid? Să-l împuște pentru ca morala să fie satisfăcută? Zi, Alioșka!

— Da, să-l împuște! Murmură Alioșa cu un surâs stins, crispat, ridicând ochii spre Ivan.

— Bravo! Strigă Ivan încântat. Dacă până și tu spui asta, înseamnă că... Halal călugăr! Vasăzică, și-n sufletul tău e cuibărit un pui de drac, Alioșa Karamazov!

— Poate că-i absurd ce am spus, dar...

— Ei, uite, asta e, vezi: există un „dar” la mijloc! Exclamă Ivan. Află de la mine, călugărașule, că asemenea absurdități sunt mai mult decât necesare pe lume. Universul se sprijină pe absurdități și fără ele mă întreb dacă s-ar mai putea întâmpla ceva pe fața pământului. Știm noi ce știm!

— Ce știi tu?

— Nu pricep nimic, continuă Ivan, ca și când ar fi vorbit în delir și nici nu vreau să pricep. Mă mulțumesc numai cu faptele. De mult mi-am pus în gând să nu mai înțeleg nimic, încercând să înțeleg ceva, ar însemna să trădez faptele și eu țin să mă limitez la ele...

— Pentru ce cauți să mă ispitești? Izbucni, plin de amărăciune, Alioșa. Ai să-mi spui odată pentru ce?

— Mai încape vorbă?! Aici chiar voiam să ajung. Mi-ești tare drag și n-aș vrea să te pierd, Alioșa, nici să te las pe mâna starețului tău, Zosima.

Ivan tăcu o clipă, cu o umbră de tristețe pe față.

— Dacă vrei să știi, m-am ocupat numai de cazul copiilor, care este și cel mai flagrant. Pământul nostru însă este îmbibat de lacrimi omenești și nu numai la suprafață, ci mult mai adânc, până în miezul lui, dar despre lacrimile astea nu-ți mai spun nici un cuvânt, am circumscris anume subiectul. Nu sunt decât o ploșniță și recunosc, cu toată umilința, că nu pot cu nici un chip să pricep de ce lumea asta a fost zidită așa cum o vedem. Cred că oamenii sunt

singurii vinovați. Gândește-te, li s-a dat raiul și ei au râvnit libertatea; au furat focul din cer, știind de la bun început că asta o să le aducă numai necazuri, prin urmare n-are rost să-i compătimim. O, mintea asta păcătoasă a mea, spiritul meu realist, euclidian, îmi spune că suferința există, dar că nu e nimeni vinovat, că toate lucrurile decurg unele din altele, simplu și direct, că totul e trecător și totul se compensează, dar, vezi tu, astea nu sunt decât elucubrațiile lui Euclid! Îmi dau seama și de aceea nu pot, nu, nu pot accepta să trăiesc după asemenea concepții absurde! Ce-mi pasă mie că nu există vinovați și că sunt conștient de lucrul acesta! Eu am nevoie de răzbunare, altminteri simt c-am să mă distrug singur. Și răzbunarea asta să nu se înfăptuiască cine știe pe ce lume, undeva, în infinit, cine știe când, ci chiar aici, pe pământ, s-o pot vedea cu ochii mei! Am crezut în ea și vreau s-o văd cu ochii mei, iar dacă la ceasul acela s-ar întâmpla să fiu mort, vreau să mă scol din mormânt, căci mi-ar părea nespuse de rău să se petreacă totul fără mine. Doar n-am suferit ca să îngraș cu ființa mea, cu ticăloșiile și suferințele mele, pământul pe care va înflori armonia viitoare, ca să se bucure de ea mai știu eu cine! Vreau să văd cu ochii mei ciuda tolănindu-se alături de leu și victima îmbrățișându-l pe cel care a înjunghiat-o. Vreau să fiu de față atunci când lumea va apuca să afle, în sfârșit, pentru ce a fost tot ce-a fost înainte. Dorința asta stă la temelia tuturor religiilor de pe lume și eu sunt un om credincios. Dar copilașii, cum rămâne cu ei? Iată o problemă pe care eu, unul, îți mărturisesc, nu mă simt în stare s-o rezolv. Îți repet pentru a nu știu câta oară: există nenumărate probleme; eu însă m-am oprit numai asupra copiilor, deoarece în cazul lor lucrurile despre care ți-am vorbit apar cu o limpezime incontestabilă. Ascultă, dacă toată lumea trebuie să sufere pentru a răscumpăra prin suferință acea nepieritoare armonie, ce caută aici copilașii, explică-mi și mie, te rog. În ruptul capului nu pot să înțeleg pentru ce sunt sortiți să sufere și ei și de ce armonia trebuie neapărat plătită cu prețul suferințelor lor? De ce trebuie să ajungă și ei băligar, să îngrașe cu făptura lor, spre binele nu știu cui, pământul pe care va înflori armonia viitoare? Îmi pot explica, bunăoară, solidaritatea întru păcat a oamenilor, după cum îmi pot explica și solidaritatea lor în răzbunare, dar nu văd cum solidaritatea întru păcat se poate extinde și asupra pruncilor și dacă este adevărat că și ei sunt răspunzători, deopotrivă cu părinții, pentru fărâdelegile săvârșite de aceștia, așa ceva, crede-mă, depășește înțelegerea mea, e un adevăr ce nu aparține acestei lumi! Probabil un mucalit ar putea să-mi riposteze că în orice caz pruncul va crește cu timpul și va săvârși la rândul său destule păcate, dar ce ne facem atunci cu băiețașul acela de opt anișori rupt în bucăți de dulăi? O, Alioșă, zău, nu vreau să hulesc divinitatea! Îmi dau seama ce cutremurare va fi în tot universul când țările cerești și toată suflarea pământească își vor uni glasurile ridicând un imn de slavă, când tot ce este viu sau care a trăit cândva pe lume va striga: „Drept ești tu, Doamne, pentru că judecățile tale s-au dat pe față!” Fiindcă atunci când mama se va îmbrățișa cu călăul copilașului ei, cu cel care a asmuțit copoi asupra lui și căteșitrei, înlăcrimați, vor mărturisi în gura

mare: „Drept ești tu, Doamne!”, desigur, vom fi atins treapta cea mai înaltă a cunoașterii și totul se va lămurii. Ei, uite, aici este buba, tocmai cu gândul ăsta nu pot să mă împac! Și, cât timp mai sunt încă pe lume, mă grăbesc să iau măsuri. Vezi tu, Alioșa, dacă într-adevăr mi-o fi dat să apuc vremea aceea, sau dacă am să mă scol din mormânt atunci ca să mă conving cu ochii mei, în clipa când mama îl va îmbrățișa pe gâdele copilului, se prea poate să strig și eu într-un glas cu ea: „Drept ești tu, Doamne!” Eu însă nici atunci n-aș vrea să fac asemenea mărturisire. Cât mai e timp, deci, caut să-mi iau toate măsurile de apărare și de aceea sunt hotărât să renunț cu desăvârșire la acea supremă armonie. Fiindcă armonia aceasta nu merită nici măcar o lăcrimioară vărsată de bietul copilaș chinuit, care se bătea cu pumnișorii în piept într-o cușcă împuțită, rugându-se lui „Doamne, Doamne” și vărsând șiroaie de lacrimi, pe care nimeni, nimeni nu le-a răscumpărat! Nu merită, de vreme ce lacrimile lui au rămas nerăscumpărate. Și trebuie neapărat să se găsească o compensație, altminteri nu poate să existe armonie. Dar cum, te întreb, în ce fel le răscumperi? Mi se pare un lucru imposibil. Răzbunându-le? La ce mi-ar folosi răzbunarea, ce să fac, oare, cu iadul în care sunt azvârliți călăii, ce mai poate îndrepta iadul după ce aceștia au fost de-acum supuși la cazne și au murit în chinuri? Ce fel de armonie mai poate fi aceea, atâta timp cât admitem focul gheenei? Dorința mea e să iert și să îmbrățișez pe toată lumea, nu vreau să mai pătimească nimeni. Iar dacă suferințele copiilor sunt sortite să se adauge noianului de suferințe necesare pentru răscumpărarea adevărului, declar de la bun început că tot adevărul lumii nu merită a fi plătit cu asemenea preț. Nu vreau, în definitiv, ca mama să-l îmbrățișeze pe ucigașul odorului ei, pe cel care a pus câinii să-l sfâșie! Fiindcă nu are dreptul să-l ierte! Din partea ei, n-are decât să-l ierte dacă vrea să treacă peste nemărginita durere a inimii ei de mamă, absolvindu-l pe călău; nu are însă nici un drept să-l absolve în numele copilului ei sfâșiat de copoi, nu are dreptul să-l ierte pe ucigaș, chiar dacă însuși copilul ei i-ar cere s-o facă! Și, dacă așa stau lucrurile, dacă nu-i e îngăduit să acorde această iertare, atunci unde mai este armonia? Există, oare, în toată lumea asta o singură ființă care să poată și care să aibă și dreptul de a ierta? Nu vreau să primesc deci armonia, din dragoste pentru omenire nu vreau s-o accept. Mai bine să rămân cu suferințele nerăzbunate. Prefer să rămân nerăzbunat, chiar dacă nu am dreptate, fără a fi apucat să găsesc împăcarea sufletului meu mistuit de revoltă. Și apoi, cred că s-a pus un preț exagerat pe această armonie, biletul de intrare e prea scump pentru pungă noastră. De aceea mă și grăbesc să-l restitui. Și, dacă vreau să fiu un om într-adevăr cinstit, sunt dator să-l restitui cât mai curând. Ceea ce și fac. Asta nu înseamnă că nu accept existența lui Dumnezeu, Alioșa; mă mulțumesc doar să-i dau înapoi cu tot respectul biletul meu de intrare.

— Asta e răzvrătire... Murmură cu ochii în pământ Alioșa.

— Răzvrătire? N-aș fi vrut să aud din gura ta cuvântul ăsta, rosti Ivan apăsător. Crezi tu că ar putea cineva să trăiască tot timpul în răzvrătire? Ei uite, eu așa vreau să trăiesc. Te rog stăruitor să-mi răspunzi cinstit la o întrebare:

închipuiește-ți că ți-ar fi dat să clădești cu mâna ta destinul omenesc spre fericirea tuturor, ca lumea să se poată bucura în sfârșit de liniște și pace, dar că, pentru a ridica această construcție, trebuie neapărat, e absolut necesar să ucizi în chinuri o singură făptură plăpândă, bunăoară pe copilașul acela care se bătea cu pumnișorii în piept, să pui la temelia construcției lacrimile lui nerăzbunate. Spune, ai accepta în aceste condiții să fii tu arhitectul?
Mărturisește cinstit!

— Nu, n-aș accepta, rosti încet Alioșa.

— Ai putea să concepi că oamenii pentru care vrei s-o durezi ar accepta să primească o fericire ce-și trage obârșia din sângele nevinovat al micului martir și crezi tu că, primind-o, ei ar putea să fie pururea fericiți?

— Nu, n-aș putea să concep așa ceva. Apoi, deodată i se aprinse o lumină în ochi: Frate, vorbi Alioșa în continuare, m-ai întrebat adineauri dacă există pe lumea asta o singură ființă care să poată și să aibă dreptul de a ierta? Ființa aceasta există, să știi și poate să ierte totul și să-i ierte pe toți, da, da, pe toți și toate pentru tot, fiindcă ea însăși și-a dăruit sângele nevinovat pentru toți și pentru toate. Și tu o cunoști, ea este într-adevăr temelia clădirii de care vorbeai, către ea se vor ridica glasurile tuturor spre a-i spune: „Drept ești tu, Doamne, pentru că judecățile tale s-au dat pe față!”

— Aha, el, unicul neprihănit și sângele lui! Nu, nu l-am uitat, dimpotrivă, mă miram tot timpul că nu-l scoți din sertar mai curând, potrivit bunului obicei al celor din tagma ta, care în orice discuție se referă la El, în tot momentul. Am să-ți spun ceva, Alioșa, dar să nu râzi; acum vreun an am compus un poem. Dacă mai poți să pierzi încă zece minute, ți-l povestesc.

— Ai scris un poem?

— A, nu, nu l-am scris! Râse Ivan. În viața mea n-am îmbinat nici două rime. L-am plâsmuit numai și am căutat să-l memorez. L-am plâsmuit în focul inspirației. Tu o să fii primul meu cititor, adică primul om care-l va auzi. Care autor s-ar îndura să piardă o asemenea ocazie unică? (Ivan zâmbi.) Să ți-l povestesc sau nu?

— Te ascult.

— Poemul meu se numește Marele inchizitor. Este un lucru absurd, dar țin totuși să-l cunoști.

V – MARELE INCHIZITOR

— Numai că și aici e nevoie de o introducere, altminteri nu se poate, vreau să zic de o introducere literară!

— Adăugă Ivan râzând. Ca să vezi – eu și literat! Acțiunea se petrece în secolul al șaisprezecelea, pe vremea când – cred c-ai învățat asta la școală – forțele providențiale interveneau în mod curent în operele poetice. Și nu mă refer numai la Dante. În Franța, slujbașii judecătorești și chiar călugării din mănăstiri organizau adevărate spectacole, în care Maica Domnului, îngerii, sfinții, Hristos și până și Dumnezeu apăreau pe scenă figurând printre personaje. La epoca respectivă, asemenea spectacole erau extrem de naive. În Notre-Dame de Paris {57} Victor Hugo arată cum în capitala Franței, sub

Ludovic al XI-lea, pentru a sărbători nașterea dauphin-ului {58}, s-a dat în sala primăriei o reprezentație populară gratuită înfățișând *Le bon jugement de la tres sainte et gracieuse Vierge Marie* {59}, reprezentație în desfășurarea căreia *Fecioara Mana* apare în persoană pe scenă pentru a-și rosti *le bon jugement*. La noi, la Moscova, înainte de Petru cel Mare, aveau, de asemenea, loc, din vreme în vreme, spectacole dramatice similare, inspirate de diverse episoade din Vechiul Testament. Tot în aceeași perioadă circulau o mulțime de povestiri și „stihuri”, în care interveneau, după necesitățile acțiunii, sfinții, îngerii și, în general toți reprezentanții puterii cerești. În mănăstirile noastre, călugării tălmăceau, transcriau, ba chiar și compuneau asemenea poeme – și asta când?

— Tocmai pe vremea tătarilor! Există, bunăoară, un poem religios (bineînțeles tradus din grecește), intitulat *Trecerea Maicii Domnului prin vămile văzduhului*, cuprinzând unele scene care cred că nu sunt cu nimic inferioare celor zugrăvite de Dante. Dorind să viziteze iadul, Maica Domnului, călăuzită de arhanghelul Mihail, străbate „vămile văzduhului”. Prin fața ochilor săi se perindă păcătoșii, cu osânde la care sunt supuși. Printre altele, exista acolo, în iad, o categorie destul de curioasă de osândiți, ce-și ispășesc pedeapsa în focul gheenei – cei care se afundă atât de adânc în vârtoarea flăcărilor, încât nu mai sunt în stare să iasă la suprafață și până la urmă „îi uită Dumnezeu”, o expresie extraordinar de sugestivă și de profundă, nu-i așa? Uimită și cu lacrimi pe obraji, Maica Domnului cade în genunchi în fața tronului divin, rugându-se de iertare pentru toți păcătoșii din iad, pe care i-a văzut canonindu-se acolo, absolut pentru toți, fără excepție. Convorbirea ei cu Dumnezeu e colosal de interesantă! Preacurata se roagă din tot sufletul, stăruind din răpputeri, iar când părintele ceresc îi arată mâinile și picioarele străpunse de piroane ale fiului ei, întrebând-o: „Pot eu să-i iert oare pe cei care l-au chinuit?” Maica Precista se adresează sfinților, mucenicilor și tuturor îngerilor și arhanghelilor, solicitându-i să cadă împreună cu ea la picioarele Domnului și să ceară îndurare pentru toți păcătoșii, absolut toți, fără nici o deosebire. Până la urmă, Cel-de-Sus se lasă înduplecat de rugămințile ei și hotărăște ca, în fiecare an, caznele să înceteze o bucată de timp, începând din vinerea mare și până în ziua Sfintei treimi. Păcătoșii din iad îi mulțumesc, preamărindu-l: „Drept ești tu, Doamne, că ai făcut această judecată!” Dacă-ș fi scris poemașul atunci, cred c-ar fi ieșit ceva în același gen. La mine apare în scenă el; ce-i drept, nu are decât o apariție mută, tot timpul nu scoate un cuvânt. Au trecut cincisprezece veacuri de când a promis că va coborî din nou din împărăția lui, cincisprezece veacuri de când prorocul său a dat de știre lumii: „Eu vin curând”. „Iar de ziua și ceasul acela nimeni nu știe, nici Fiul, ci numai Tatăl”, așa cum a mărturisit el însuși când sălășluia încă pe pământ. Omenirea îl așteaptă însă cu aceeași credință și duioșie. O, îl așteaptă chiar cu o râvnă și mai mare, dat fiind că s-au scurs cincisprezece veacuri de când cerul a încetat să mai făgăduiască ceva omului.

Crede doar ce inima ta îți dorește, Căci nimic cerul nu-ți mai făgăduiește!
{60}

Crede numai ceea ce inima ta îți dorește! Este adevărat că pe vremea aceea se mai întâmplau încă destule minuni. Erau sfinți care înfăptuiau o seamă de tămăduiri miraculoase; sau drept-credincioși cărora – după cum stă scris în povestea vieții lor – li se arăta aieva însăși Crăiasa cerurilor. Diavolul stătea însă de veghe, iar lumea începuse să pună la îndoială asemenea minuni. Tocmai atunci, în Nord, în Germania, a ieșit la iveală o nouă și cumplită erezie {61}. O stea uriașă „arzând că o faclă” (adică biserica) „a căzut peste izvoarele apelor și apele s-au făcut amare ca pelinul” {62}. Ereticii aceștia luau în deșert numele Domnului, tăgăduindu-i minunile. În schimb, cu atât mai arzător, mai vârtos credeau în ele cei care își păstrasera neștirbită cucernicia. La fel ca odinioară, omenirea îl aștepta și-l iubea, punându-și toată credința în el și dorind să pătimească și să moară pentru slava Lui... Atâtea veacuri își ridicase glasul spre el, rugându-l cu râvnă și smerenie: „Vino, Doamne!” Atâtea veacuri îl implorase, încât, până la urmă, în nemăsurata lui milă, s-a înduplecat să pogoare din nou în mijlocul ei. Și, întruchipându-se din nou, s-a arătat în ființă – precum mărturisesc cărțile sfinte – unor drept-credincioși, mucenici și anahoreți. La noi, Tiutcev {63}- care credea cu nestrămutată convingere în cuvântul său, a vestit:

Purtând din greu povara crucii sale, Ca rob umil, cerescul împărat, O, glie, până-n zări te-a colindat, Blagoslovind meleagurile tale.

Și așa a fost, să știi. Într-o zi, deci, a hotărât să se arate măcar pentru o clipă mulțimii, norodului ce se chinuia, pătimind, cu sufletul încărcat de păcate, dar care-l iubea totuși cu o dragoste copilărească. Acțiunea imaginată de mine se petrece în Spania, la Sevilla, în cele mai crâncene timpuri ale Inchiziției, când în tot cuprinsul țării, întru preamărirea Celui-de-Sus, zilnic se aprindeau ruguri și:

În autodafeuri, ereticii.

Cu fast ardeau pe rug, În crude sacrificii... {64}

Firește, nu e vorba de cea de-a doua venire din veacul de apoi, când urmează să se înfățișeze – după cum el însuși a făgăduit – în toată slava sa cerească, ivindu-se fără veste, „precum fulgerul ce pornește de la Răsărit și se arată până la Apus”. Nu, dorea numai să coboare o clipă în mijlocul odraslelor sale și anume chiar în locul unde se înălța vâlvătaia rugurilor pe care erau dați pradă focului ereticii. În nemărginita lui îndurare, voia să umble din nou printre oameni cu chipul pe care-l purtase cu cincisprezece veacuri în urmă. A descins, deci, într-una dintre piețele „toride” ale orașului meridional, în care nu mai departe decât în ajun, în prezența regelui, a curții, a cavalerilor, a cardinalilor și a fermecătoarelor doamne de la palat, sub ochii poporului din Sevilla, ce venise în număr mare la fața locului, marele inchizitor arsesese pe rug „cu fast”, ad majorem gloriam Dei {65}, aproape o sută de eretici. Apare acolo din senin, pe tăcute, fără să prindă nimeni de veste și totuși, oricât ar părea de ciudat, toată lumea își dă seama că este el. Pasajul acesta ar putea să fie cel mai frumos din tot poemul, căci arată cum se face că toți l-au recunoscut.

Mănat de o forță irezistibilă, poporul se strânge în preajma lui, înconjurându-l; clipă de clipă, mulțimea sporește ținându-se pas cu pas după dânsul. Și-n vremea asta, el trece tăcut mai departe, cu același surâs plin de îndurare nemărgănită. Soarele dragostei arde în inima lui și razele Luminii, Cunoștinței și Puterii, ce se revarsă din privirile sale, răspândindu-se asupra gloatei, trezesc în sufletul fiecăruia o iubire plină de osârdie pentru dânsul. Cu brațele întinse, el îi binecuvântează pe toți și simpla atingere a mâinilor lui, sau chiar numai a veșmintelor sale, are virtutea de a le cui orice beteșug.

„Tămăduiește-mă, Doamne, ca să te pot vedea la față!” strigă spre el un bătrân orb din născare, și-n aceeași clipă solzii ce-i acopereau ochii cad și orbul își recapătă vederea și poate să-l privească. Poporul plânge și sărută pământul pe care calcă el. Copiii îi aruncă flori în cale, cântând și preamărindu-l: „Osana! El, este!” zboară din gură în gură zvonul prin mulțime. „Nu poate fi decât el!” Continuându-și drumul, el nu-și încetinește pașii decât în pridvorul Catedralei din Sevilla, unde tocmai fusese adus cu plânsete și jale un sicriș alb în care se află o fetiță de șapte ani, singura fiică a unui cetățean de frunte din partea locului. Sumedenie de flori sunt presărate peste trupșorul neînsuflețit. „Lasă, că el o să-ți învie copila”, îi strigă norodul mamei înlăcrimate. Parohul catedralei, care ieșise în pridvor să întâmpine sicriul, privește în jur mirat și se încruntă. Deodată, mama pruncului mort scoate un geamăt și se aruncă la picioarele lui: „Dacă ești într-adevăr tu, trezește-mi la viață copila!” îl imploră femeia cu brațele întinse spre dânsul. Procesiunea de înmormântare se oprește în loc și racla este lăsată jos în pridvor, în dreptul lui. El își coboară ochii cu milă și buzele lui șoptesc din nou, abia auzit: „Talita, kumi!” {66} și „fata s-a sculat”. Copila se trezește, se ridică în capul oaselor din coșciug și se uită cu ochi mari, nedumerită, în jur. Un zâmbet i-a înflorit pe chip și încă mai ține în mână buchetul de trandafiri albi cu care fusese așezată în sicriu. Poporul freamătă și plânge cutremurat. Tocmai atunci se întâmplă să treacă prin fața catedralei cardinalul, marele inchizitor. Este un bătrân de aproape nouăzeci de ani, înalt și drept, cu fața suptă și ochii adânciți în orbite, niște ochi în care încă mai tremură o licărire ușoară, ca o scânteie.

O, de astă dată cardinalul nu mai poartă odăjdiile fastuoase cu care l-au împodobit în ajun, în văzul mulțimii, în momentul când dușmanii credinței romane piereau mistuiți de flăcările rugului! Nu, acum nu are pe el decât vechea lui rasă călugărească, făcută din pânză groasă. În urma lui, la oarecare depărtare, pășesc ajutoarele și servii lui, cu chipuri sumbre, straja lui „sfântă”. Oprindu-se în fața mulțimii, prelatul o cercetează din ochi de la distanță. Vede tot: coșciugul depus la picioarele lui și copila înviată din morți și deodată se întunecă la față. Sprâncenele-i cărunte și dese se încruntă, și-n privirea lui scapără o lumină sinistă. Ridicând brațul, cardinalul face semn străjerilor să-l ia. Și atât de mare este autoritatea lui, atât de strunit și de plecat este poporul, deprins să i se supună fără a crâcni, încât gloata se dă în lături din calea lor și, în mijlocul unei tăceri mormântale, gărzile pun mâna pe el și-l duc. Ca la o poruncă, mulțimea se pleacă până la pământ în fața bătrânului inchizitor, care

o binecuvântează și pleacă mai departe. Străjile coboară cu prizonierul în temnița boltită, sumbră și strâmtă din clădirea străveche, unde se țin ședințele tribunalului sfânt. Ziua se stinge și întunecimile nopții toride și „neînsuflețite” învăluie Sevilla. Aerul e înmiresmat „de lauri și lămâi” {67}. În bezna groasă ce domnește în închisoare, ușa de fier se deschide și marele inchizitor, purtând o lampă în mână, pătrunde încet înăuntru. Este singur; ușa se închide la loc în urma lui. Bătrânul se oprește în dreptul ușii, privindu-l lung, un minut sau două, drept în față. Apoi se apropie de el pe îndelete, pune lampa pe masă și rostește: „Tu ești? Tu? Neprimind însă nici un răspuns, se grăbește să adauge: Taci, nu spune nimic. Ce ai putea să mai spui? Știi prea bine ce! Numai că tu n-ai dreptul să mai adaugi nimic la cele mărturisite odinioară. De ce ai venit atunci să ne tulburi? Căci venirea ta nu face decât să ne tulbure, cred că-ți dai seama. Știi tu însă ce o să se întâmple mâine? Eu nu te cunosc și nici nu vreau să știu dacă ești tu acela sau semeni numai cu el; oricum ar fi, mâine am să te osândesc și am să te ard pe rug, ca pe cel mai nelegiuit dintre eretici și ai să vezi atunci cum norodul, care azi ți-a sărutat picioarele, la un singur semn al meu, se va repezi să adune tăciunii împrăștiați în jurul rugului tău spre a întezi focul, știi tu asta? Da, poate că știi”, răspunde tot el tulburat, dus pe gânduri, cu ochii pironiți asupra deținutului.

— Zău, nu pricep, Ivan, ce înseamnă asta... Spuse zâmbind Alioșa, care-l ascultase tăcut până atunci. E numai o simplă fantezie sau e vorba de o eroare din partea bătrânului, de un absurd quiproquo {68}.

— N-ai decât să alegi cea de-a doua alternativă, dacă-ți place, râse Ivan și dacă realismul nostru contemporan a reușit să te acapareze în asemenea măsură, încât să nu mai poți accepta nimic ce ține de domeniul fanteziei, fie chiar un quiproquo, dacă vrei. Ce-i drept, continuă el râzând, bătrânul meu are nouăzeci de ani, și, cu ideea lui fixă, se prea poate să-și fi pierdut mințile. Cât îl privește pe deținut, înfățișarea lui avea într-adevăr prin ce să-l uimească. Dar tot așa de bine, în definitiv, ar putea să fie numai o halucinație, vedenia unui moșneag de nouăzeci de ani în pragul morții, cu imaginația înfierbântată de autodafeul din ajun, căruia îi căzuseră jertfă o sută de eretici. La urma urmei însă, ce ne interesează pe noi dacă-i un quiproquo sau dacă-i vorba de o fantezie gratuită? Bătrânul trebuie să spună, în sfârșit, tot ce are de spus, tot ce a gândit în sinea lui timp de nouăzeci de ani, să dea în vileag tot ce a ținut închis în el, în acești nouăzeci de ani.

— Și deținutul? Nu spune nimic? Se mulțumește doar să se uite la bătrân și să tacă?

— E obligat în orice caz să tacă, răspunse Ivan, din nou cu zâmbetul pe buze. N-ai auzit ce i-a spus mai înainte bătrânul? Că n-are dreptul să mai adauge nici un cuvânt la cele mărturisite odinioară. Dacă vrei, într-asta rezidă însăși esența catolicismului roman, așa cel puțin cred eu: „Tu i-ai încredințat totul papei și deci, în momentul de față, totul se află în mâna lui; tu nu mai ai deocamdată ce căuta printre noi, nu ne mai tulbura, măcar până ce va să vină vremea de apoi”. Asta o spun chiar ei și nu numai c-o spun, dar o aștem pe

hârtie, cel puțin iezuiții. Am citit cu ochii mei, scris negru pe alb, de teologii lor. „Mai ai tu dreptul oare să ne dezvălui fie și o singură taină a lumii din care vii?” îl cercetează mai departe bătrânul, ca tot el să-și răspundă până la urmă: „Nu, nu mai ai dreptul acesta, fiindcă nu trebuie să mai adaugi nimic la cele mărturisite cândva, nici să le răpești oamenilor libertatea pentru care te-ai luptat din răspuțeri cât ai fost aici pe pământ. Orice lucru nou pe care l-ai vestit oamenilor ar atinge cumva libertatea lor de credință, căci ar lua înfățișarea unui miracol, și, după câte știi, în urmă cu o mie cinci sute de ani pentru tine nu era nimic mai scump pe lume decât libertatea credinței. Nu spuneai chiar pe vremea aceea: «Vreau să fiți liberi cu adevărat»? Ai avut acum prilejul să-i vezi pe oamenii aceștia «liberi», rostește deodată bătrânul, zâmbind dus pe gânduri. Ca să continue apoi, măsurându-l cu o privire încrunțată pe captivul său: Da, să știi că ne-a costat scump treaba asta, dar acum, am ajuns, în fine, să ducem, în numele tău, la bun sfârșit misiunea noastră. Cincisprezece veacuri ne-am canonit cu libertatea asta, dar acum am isprăvit, da, da, am isprăvit o dată pentru totdeauna. Ce, nu crezi c-am isprăvit pentru totdeauna? Te uiți la mine blând și nu vrei măcar să mă învrednicești cu un cuvânt de indignare? Cu toate astea, tocmai acum, poți să mă crezi, acum, în momentul de față, oamenii poartă în ei mai adânc ca oricând înrădăcinată convingerea că sunt liberi, cu desăvârșire liberi, deși chiar ei ne-au oferit libertatea lor, depunând-o smeriți la picioarele noastre. Asta e ceea ce am izbutit noi să facem, dar, te întreb, asta e oare cu adevărat libertatea dorită de tine, libertatea pe care ai visat-o?”

— Tot nu pricep, îl întrerupse din nou Alioșa, e o ironie, vrea cumva să glumească pe socoteala lui?

— Cătuși de puțin. Bătrânul e convins, dimpotrivă, că faptul de a fi sugrumat, în sfârșit, libertatea ca să-i ferească pe oameni este un merit al său și al ciracilor lui. „Fiindcă numai acum, i se destăinuie el (bineînțele e vorba de Inchiziție), suntem în măsură pentru prima oară să ne gândim la fericirea oamenilor. Așa cum a fost el plămădit, omul e un răzvrătit din fire, dar crezi tu oare că răzvrățiții pot avea parte de fericire? Ți s-a spus răspicat, stăruie bătrânul, și s-a atras doar atenția asupra acestui lucru, și s-au dat destule avertismente, pe care însă tu le-ai nesocotit deopotrivă, respingând singurul mijloc care putea să-i facă pe oameni fericiți. Noroc că, plecând dintre noi, ai avut grijă să lași totul în seama noastră. Ne-ai hărăzit, ai întărit prin cuvântul tău dreptul pe care ni l-ai încredințat de a lega și dezlega totul și cred că n-ai de gând acum – sigur că da, nici nu poate măcar să-ți treacă prin gând cumva să ne privezi de el! Atunci de ce ai venit să ne tulburi?”

— Cum adică, „și s-au dat destule avertismente și îndrumări”? Întrebă Alioșa.

— Ei uitate, tocmai ăsta e punctul principal asupra căruia caută să insiste cardinalul. „Înfrișatul și preaiscusitul duh, duhul nimicniciei și al neființei – îl muștră mai departe bătrânul – strălucitul duh a grăit către tine în pustiu {69}, și, după cum mărturisește Sfânta Scriptură, el a încercat să te

«ispitească». E drept, ori nu? Există oare un adevăr mai deplin decât acela pe care el ți l-a dezvăluit, punându-ți cele trei întrebări, sau, precum spun Scripturile, cele trei «ispitiri» ale tale, adevăr pe care tu l-ai respins? Și totuși, dacă va fi avut loc vreodată pe lume o minune fără de seamă, ea s-a întâmplat numai și numai atunci, în ziua celor trei ispitiri. Căci în asta constă toată minunea, în faptul că cele trei întrebări au fost rostite. Dacă ne-am închipui bunăoară, să zicem, că întrebările puse de înfricoșatul duh ar fi pierit fără urmă în cărți și c-ar trebui deci reconstituite cumva, plăsmuite din nou, alcătuite vorba cu vorbă, pentru a putea fi puse la locul lor în Scripturi și că în acest scop ar fi fost adunate laolaltă toate capetele luminate de pe fața pământului – toți dregătorii, cei mai de seamă păstori ai bisericii, învățații, filosofii, poeții – reîncredințându-li-se misiunea de a născoci, de a formula trei întrebări, care nu numai să fie pe măsura unui eveniment de o însemnătate atât de mare, dar și să exprime în același timp în trei cuvinte, sau, mai bine zis, în trei poziții pe înțelesul minții omenești, întreaga istorie de mai târziu a umanității și a universului – crezi tu, oare, că tot acest areopag format din înțelepții pământului ar fi în stare să dea în vileag ceva care să se asemuiască măcar pe departe prin forță și prin adâncime cu cele trei întrebări pe care într-adevăr ți le-a pus atunci în pustiu puternicul și iscusitul duh? Aceste întrebări, miracolul prin care ele au ieșit la lumină dovedesc îndeajuns că aici avem de-a face nu cu inteligența omenească, a cărei soartă e pieritoare, ci cu o inteligență nepieritoare și desăvârșită. Fiindcă aceste trei întrebări, atât de strâns legate între ele, preconizează întreaga desfășurare de mai târziu a istoriei lumii, constituind totodată cele trei formule în care se îmbină toate contradicțiile istorice nerezolvate ale firii omenești. Pe vremea aceea era un lucru de care nimeni nu-și putea da seama chiar atât de precis, viitorul fiind încă învăluit în neguri; acum însă, după ce au trecut cincisprezece veacuri, vedem că în aceste trei întrebări era cuprins totul și că tot ce preconizaseră ele s-au adeverit în așa măsură, încât nu se mai poate adăuga sau înlătura nici o iotă.

Hotărăște deci singur cine avea dreptate: tu sau acela care ți le-a pus? Amintește-ți prima întrebare, dacă nu cuvânt cu cuvânt, cel puțin sensul ei: «Vrei să te duci în lume așa, cu mâinile goale, făgăduind oamenilor o libertate pe care ei, în ignoranța și becisnicia lor înnăscută, nu pot s-o înțeleagă, de care chiar se feresc, îngroziți, fiindcă nu există și nici n-a existat vreodată nimic mai insuportabil pentru om și pentru societate decât libertatea! Vezi pietrele astea din acest pustiu dogorit de arșiță? Poruncește ca ele să se facă pâini și omenirea întreagă, plină de recunoștință, va alerga pe urmele tale ca o turmă ascultătoare, deși tot timpul va fi cu frica-n sân ca nu cumva, la un moment dat, să-ți retragi brațul întins și, o dată cu asta, să se isprăvească și pâinea dăruită de tine». Tu însă n-ai vrut să-l lipsești pe om de libertate și ai respins o asemenea propunere, socotind că nu mai poate fi vorba de libertate, de vreme ce supunerea a fost cumpărată cu pâine. Drept care ai răspuns că omul nu trăiește numai cu pâine; știi tu însă că în numele acestei hrane pământești duhul pământului se va ridica împotriva-ți și, dând piept cu tine, te va birui și

că atunci toată lumea îl va urma, strigând în gura mare: «Cine este asemenea fiarei, care a făcut să se pogoare focul din cer?» știi tu oare că peste veacuri, omenirea va da glas prin gura înțelepților și a învățaților săi că nu există pe lume crimă și, prin urmare, nu există nici păcat, ci numai flămânzi? «Dă-le mai întâi de mâncare și abia după aceea le poți cere să respecte virtutea!» – va sta scris pe steagul celor care se vor scula împotriva ta, nimicind templul durat de tine. Pe ruinele templului tău se va zidi o altă clădire, un nou și înfricoșător Turn Babel; se va înălța piatră cu piatră, cu toate că și el va împărtăși soarta celui dintâi, rămânând, ca și acela, neterminat; puteai totuși să-i scutești pe oameni de toată această trudă de prisos, să le cruți o mie de ani de suferințe, fiindcă, până la urmă, tot spre noi se vor îndrepta, după ce se vor fi canonit în zadar zece veacuri în șir să-și isprăvească turnul! Și atunci, ne vor căuta iarăși pe sub pământ, prin catacombele în care vom sta ascunși (fiindcă ne va fi dat să fim din nou persecutați și schingiuiți) și găsindu-ne în cele din urmă, vor ridica glasul spre noi: «Dați-ne pâine, căci cei care ne-au făgăduit să pogoare focul din ceruri pentru noi nu ni l-au dat!» și noi vom izbuti să ridicăm până la capăt turnul început de ei, căci cine va da de mâncare mulțimii va apuca să-l ducă la bun sfârșit și noi vom fi aceia care o vom hrăni în numele tău, amăgind-o în numele tău. O, în vecii vecilor, fără noi, oamenii nu vor ajunge să-și astâmpere foamea! Toată înțelepciunea lumii nu va putea să le dea pâine atâta timp cât vor rămâne liberi; dar ai să vezi că, până la urmă, ne vor aduce singuri plocon libertatea și, depunând-o la picioarele noastre, ne vor spune: «Înrobiți-ne, dar astâmpărați-ne foamea!»

Abia atunci vor înțelege în fine că libertatea și faptul de a avea pâine în realitate și cu prisosință, așa ca să ajungă pentru toată lumea, sunt două lucruri incompatibile, fiindcă în vecii vecilor oamenii nu vor fi în stare să împartă pâinea între ei! Și în același timp se vor convinge că niciodată nu vor putea fi liberi, fiindcă sunt slabi de înger, dedați la rele, becisnici și îndărătnici. Tu le-ai făgăduit pâinea cerească, dar, iarăși te întreb, crezi într-adevăr că poate avea același preț în ochii stirpei omenești, nevolnice, desfrânate și pururea nerecunoscătoare ca pâinea reală, pământescă? Dacă, în numele pâinii cerești, se vor găsi câteva mii sau zeci de mii de suflete care să te urmeze, cum rămâne cu milioanele și zecile de mii de milioane de făpturi omenești incapabile să renunțe la hrana pământescă pentru cea făgăduită în ceruri? Sau ție nu-ți sunt dragi decât cele câteva zeci de mii de suflete mari și puternice, celelalte milioane – nenumărate, că nisipul mării – de oameni slabi de înger, dar care te iubesc cu adevărat, fiind menite să slujească doar ca un suport material celor puternici și oțeliți? Nu, nouă ne sunt deopotrivă de dragi și cei slabi din fire. Deși nărăviți și îndărătnici, până la urmă tot ei vor fi cei mai supuși. Cuprinși de admirație, aceștia ne vor socoti niște zei, ca unii ce vom domni asupra lor – atât de înfricoșătoare li se va părea până la urmă libertatea! Dar noi vom căuta să-i convingem că nu facem decât să ascultăm de porunca ta și că domnim în numele tău. Îi vom înșela astfel din nou, de astă dată însă n-o să-ți îngăduim să vii printre noi. Și în același timp, înșelătoria aceasta va fi

un nesecat izvor de suferință pentru noi, fiindcă vom fi mereu nevoiți să mințim. Iată care este sensul primei întrebări ce ți s-a pus atunci, în pustiu și iată ce ai respins în numele libertății pe care o prețuiai mai presus de orice. În ea sălășluia ferecată taina cea mare a lumii acesteia. Învrednicindu-te să primești miracolul «pâinii», ai fi reușit să împlinești acea năzuință eternă a omului – și nu numai a fiecărui individ în parte, ci a întregii umanități – pururea dornic să știe în fața cui trebuie să-și îndoie genunchii! Fiindcă nu există pentru omul liber o grijă mai statornică și mai chinuitoare decât aceea de a afla mai degrabă în fața cui se cuvine să se plece până la pământ. Numai că el vrea să se plece înaintea unei forțe indiscutabile, atât de indiscutabile, încât toată lumea s-o respecte, îndoindu-și genunchii în fața ei. Căci, în primul rând, aceste ființe vrednice de plâns vor să găsească pe cineva în fața căruia să se plece până la pământ, un om care să se ridice deasupra celorlalți, în care să creadă lumea întreagă și căruia să i se închine toți, absolut toți. De la începutul începutului necesitatea de a generaliza supunerea a constituit preocuparea cea mai arzătoare a fiecărui om în parte, precum și a întregii umanități. Din pricina acestei necesități, oamenii s-au tăiat adesea cu săbiile. Și făurindu-și singuri zei, s-au amenințat unii pe alții: «Lepădați-vă de zeii voștri, strigau ei și veniți de vă închinați celor care se află în mare cinste la noi, altfel, va fi vai și amar de voi și de zeitățile voastre!» și așa o să fie până la sfârșitul veacurilor. Chiar atunci când vor pieri toții zeii de pe fața lumii, vor continua totuși să îngenuncheze în fața idolilor. Și tu ai știut asta, nu se poate să nu fi cunoscut această fundamentală taină a firii omenești și totuși, cunoscând-o, ai refuzat unica emblemă infailibilă ce ți s-a oferit și în virtutea căreia omenirea ți s-ar fi supus fără să crâcnească, emblema pâinii reale, pământeste. Tu însă ai refuzat-o în numele libertății și al pâinii cerești. Am să-ți arăt acum ce ai făcut mai departe, iarăși și iarăși în numele libertății! Adevăr zic ție că sufletul omenesc nu cunoaște altă grijă mai chinuitoare decât aceea de a găsi cui să-i încredințeze mai degrabă harul libertății cu care această nefericită făptură se naște pe lume. Numai aceluia însă care va izbuti să-i împace conștiința îi va fi dat să pună stăpânire și pe libertatea lui.

Emblema ce ți s-a oferit o dată cu pâinea avea toți sortii de izbândă; dă-i pâine și omul ți se va supune fără greș, e cea mai sigură cheazășie; dar dacă în același timp cineva – nu tu, altcineva – s-ar întâmpla să-i prindă în mreajă conștiința, o, atunci, să știi, e-n stare să se lipsească până și de pâinea cu care îl îmbii și să-l urmeze pe acela care va fi izbutit să-i subjuge cugetul. Aici, recunosc, dreptatea era de partea ta. Taina existenței umane nu constă în a trăi, ci în a ști pentru ce trăiești. Fără o noțiune precisă a rostului său pe lume, în vecii vecilor omul n-ar accepta să trăiască; mai curând și-ar face singur seama decât să-și ducă mai departe existența pe pământ, chiar dacă în jurul lui ar fi maldăre de pâine. Asta este realitatea; dar ce s-a ales până la urmă? În loc să cauți a pune stăpânire asupra oamenilor, îngrădindu-le libertatea, tu te-ai străduit să-i desfășori cât mai larg fruntariile! Ai uitat, se vede, că omul preferă liniștea și chiar moartea libertății de a alege singur între bine și rău!

Fiindcă nu există ceva mai ademenitor pentru el decât libertatea conștiinței, dar în același timp nu există ceva mai cumplit! Iar tu în locul unor principii temeinice, care ar fi statornicit o dată pentru totdeauna liniștea în conștiința umană, ai ales tot ce poate fi mai ciudat, mai nedeslușit și mai vag, tot ce depășește puterile oamenilor, procedând așa ca și cum nu i-ai fi iubit câtuși de puțin. Cine? Tocmai tu, care ai pogorât pe pământ ca să-ți jertfești viața pentru ei! În loc de a căuta să le zălogești libertatea, tu le-ai sporit-o și mai mult, aruncând pe veci chinuitoarea ei povară asupra împărăției sufletului omenesc. Ai vrut să ai parte de dragostea liber consimțită a omului, ai dorit ca el să te urmeze de bunăvoie, ademenit și subjugat de tine, de ideea ta. În locul legii străbune, pe care se putea bizui din momentul acela, omul trebuia să aleagă cu inima slobodă ce este rău și ce este bine, având înaintea ochilor doar chipul tău drept călăuză menită să-i îndrume pașii, dar cum de nu te-ai gândit că, așezând pe umerii lui o povară atât de grea ca libertatea de a alege, până la urmă el va ajunge să pună la îndoială până și chipul tău și să tăgăduiască adevărul propovăduit de tine? Într-o bună zi oamenii vor mărturisi în gura mare că adevărul nu poate sălășlui în tine, fiindcă era cu neputință să-i urgisească cineva atât de cumplit ca tine, lăsându-i să se zbată într-o incertitudine atât de chinuitoare, cu atâtea griji pe cap și atâtea probleme fără dezlegare! În felul acesta, tu însuși ai pus la cale surparea împărăției tale și n-ai deci nici un drept să arunci vina pe alții. Asta să fie oare, spune, ceea ce ți s-a oferit? În lume nu există decât trei forțe, unicele pe pământ, în măsură să înfrângă și să subjuge definitiv, în numele propriei lor fericiri, conștiința acestor becisnici răzvrățiți. Și aceste forțe sunt miracolul, taina și autoritatea. Tu însă le-ai respins pe câteșitrele, rând pe rând, prin exemplul pe care tu însuși l-ai dat. Urcându-te pe streășină templului, preaiscusitul și înfricoșatul duh ți-a spus: «De ești tu fiul lui Dumnezeu, aruncă-te jos, căci scris este: El va porunci îngerilor săi să vegheze asupra ta și ei te vor ridica pe mâini, ca nu cumva să izbești de piatră piciorul tău; numai așa vei ajunge să afli de ești cu adevărat fiul lui Dumnezeu și cât de puternică este credința ta în tatăl ceresc». Tu însă l-ai ascultat până la capăt, dar ai refuzat să faci ceea ce-ți propunea el; n-ai vrut să te lași dus în ispită și nu te-ai aruncat jos. O, firește, ai fost într-adevăr plin de măreție, superb ca un Dumnezeu! Dar crezi tu oare că oamenii, seminția aceasta slabă și răzvrătită, sunt zei? O, bineînțeles, în momentul acela ți-ai dat seama că dacă ai fi făcut un singur pas, o singură mișcare ca să te arunci în gol, ar fi însemnat să-l ispitești pe Dumnezeu și să-ți pierzi totodată credința în el, așa încât, ajungând jos, te-ai fi zdrobit de pământul pe care veniseși să-l izbăvești, spre bucuria preaiscusitului duh care încercase să te ispitească. Dar încă o dată îți spun: sunt oare mulți pe lume ca tine? Ai fost tu în stare să crezi cu tot dinadinsul – fie chiar numai o clipă – că oamenii au atâta putere în ei ca să înfrunte asemenea ispită? Sau îți închipui cumva că firea omenească a fost în așa fel plămădită, încât prin însăși alcătuirea ei să respingă miracolul și că în momentele de cumplită răscruce, când sufletul lui este bântuit de cele mai grele și mai chinuitoare probleme, omul se poate mulțumi cu ceea ce inima sa

are toată libertatea să aleagă? O, tu ai știut că eroismul faptei tale va fi pomenit în Scripturi și că va răzbate astfel prin veacuri până în vremea de apoi și în sinea ta ai nădăjduit că, mergând pe urmele tale, omul va rămâne alături de Dumnezeu, fără a mai avea nevoie de minuni. Cum de nu te-ai gândit însă că, lepădându-se de minuni, el se va lepăda în același timp și de Dumnezeu, fiindcă, de fapt, nu-l caută pe Dumnezeu, cât mai ales minunile sale? Și cum nu poate să trăiască fără minuni, omul va încerca să și le făurească singur, dând crezare miracolelor plăsmuite de el, închinându-se în fața minunățiilor săvârșite de vraci, în fața farmecelor urzite de vrăjitoare, chiar dacă ar fi de o sută de ori un răzvrătit, un eretic sau un ateu. Tu nu te-ai învrednicit să cobori de pe cruce când cei din jur își băteau joc de tine și te ațâțau, strigându-ți: «Pogoară-te acum de pe cruce, vom vedea și vom crede!» Tu nu te-ai învrednicit să cobori, fiindcă nu voiai să-l câștigi pe om printr-o minune, așteptând o credință liber consimțită din partea lui, nicidecum prilejuită de un miracol. Ceea ce doreai tu cu ardoare era o dragoste liberă, iar nu extazul unui rob fascinat de puterea ce i-a vârat pe veci frica în oase.

Dar și de astă dată ai greșit, socotindu-i pe oameni mai presus de ceea ce se arată a fi în realitate, când ei nu sunt decât niște robi, cu toate că, așa cum au fost plăsmuiți, în sufletul lor mocnește răzvrătirea. Privește în jurul tău și judecă singur: au trecut cincisprezece veacuri, du-te acum și vezi: cine sunt cei pe care i-ai înălțat până la tine? Îți jur că omul este mult mai nevolnic și mai ticălos decât l-ai crezut tu! Te poți cumva bizui să faci ceea ce ai făcut tu? Prețuindu-l peste măsură, ai procedat ca și când n-ai fi avut nici cea mai mică îngăduință, fiindcă însemna să ceri de la el mai mult decât putea să de – și cine? Tocmai tu, care l-ai iubit mai presus decât pe tine însuși! Dacă însă l-ai fi prețuit mai puțin și nu i-ai fi cerut decât ceea ce putea să-ți dea, ar fi simțit mai mult dragostea ta, fiindcă nu l-ai fi îndatorat să poarte o povară chiar atât de grea. Omul este slab de înger și ticălos. Ce-are a face că în momentul de față încearcă în tot locul să se răzvrătească împotriva puterii noastre, împăunându-se cu fapta lui? Mândria lui de răzvrătit este copilărească, mândrie de școlări ce-au pus la cale o revoltă în clasă, izgonindu-l pe învățător. Bucuria lor va fi însă de scurtă durată și o vor plăti cu vârf și îndesat. Vor dărâma templele și vor îneca pământul în valuri de sânge. Dar până la urmă nu se poate să nu-și dea seama, în nerozia lor puerilă, că, deși s-au răsculat, sunt prea nevolnici ca să fie în stare a duce mai departe pe umeri povara propriei lor răzvrătiri. Și cu obrajii scăldați în lacrimi nătânge, vor recunoaște în sfârșit că cel care i-a plămădit, sădind în ei sămânța răzvrătirii, a făcut-o, fără doar și poate, numai în bătaie de joc. Vor mărturisi lucrul acesta cu deznădejdea în suflet și fiecare cuvânt al lor va fi un cuvânt de hulă; hulind însă se vor simți și mai nefericiți, fiindcă prin firea lui omul nu se poate împăca totuși cu blasfemia și până la urmă va căuta să se răzbune pentru ea. Așadar, neliniște, tulburare și nefericire – cu asta s-au ales oamenii după toate suferințele pe care le-ai îndurat în numele libertății lor! Marele tău proroc {70}, în viziunea lui alegorică, spune că i s-au arătat în fața ochilor toți cei care au luat parte la prima înviere

și că erau câte douăsprezece mii cu totul din fiecare seminție. Ca să fie atât de puțini, înseamnă că nici ei n-au fost oameni ca toți ceilalți, ci zei. Căci au aflat în ei destulă putere ca să poarte crucea și să viețuiască zeci de ani în pustiu, flămânzi și goi, hrănindu-se cu ierburi crude și rădăcini; te poți mândri, firește, cu acești copii ai libertății, ai dragostei liber dăruite, cu sublima lor jertfă adusă de bunăvoie în numele tău! Amintește-ți însă că aceștia erau doar câteva mii și toți plămădiți ca niște zei, pe când ceilalți? Cu ce sunt vinovați oare ceilalți, adică toți cei nevolnici, care n-au fost în stare să facă ceea ce au izbutit a îndeplini cei căliți din fire? Cu ce este vinovat un suflet plâpând dacă nu poate cuprinde asemenea haruri înfricoșătoare? Nu cumva tu ai pogorât din ceruri numai în mijlocul celor aleși și și numai pentru ei? Dacă-i așa, atunci la mijloc este o taină pe care mintea noastră n-o poate pricepe. Și dacă există într-adevăr o taină, atunci avem tot dreptul să vorbim în numele ei, mărturisind în fața lumii că libertatea inimii de a alege între bine și rău nu înseamnă mare lucru, că totul e taina căreia oamenii sunt datori să i se supună orbește, chiar împotriva conștiinței lor. Și chiar așa am și procedat. Am căutat să îndreptăm ceea ce ai făcut tu, punând la temelie faptei tale eroice miracolul, taina și autoritatea. Și oamenii s-au bucurat că sunt din nou mânați ca o turmă și că, în sfârșit, inima lor a fost ușurată de povara unui dar funest care le adusesese numai necazuri. Am avut ori nu dreptate să procedăm așa, propovăduind învățătura aceasta oamenilor, spune! Crezi oare că noi n-am iubit omenirea, de vreme ce am înțeles cu atâta umilință slăbiciunile ei și am căutat din toată inima să-i ușurăm povara, îngăduind firii sale nevolnice chiar și păcatul, cu condiția ca să fie săvârșit cu știrea noastră? De ce atunci vii acum să ne tulburi? De ce mă privești în tăcere cu ochii tăi blânzi, convins că dreptatea e de partea ta? Mai curând aș vrea să te văd mânios, nu-mi trebuie dragostea ta, pentru că nici eu nu te iubesc. De ce aș încerca să mă prefac? Nu-mi dau seama oare cu cine vorbesc? Știi dinainte tot ce aș avea să-ți spun, o citesc în ochii tăi. Cum aș putea oare să ascund de tine taina noastră? Poate că vrei totuși s-o auzi din gura mea. Atunci ascultă: noi nu suntem cu tine, ci cu el, asta este toată taina noastră! De mult nu mai suntem cu tine, ci cu el, au trecut opt veacuri între timp. S-au împlinit opt veacuri de când am primit din mâinile lui ceea ce tu ai lepădat cu indignare, darul din urmă, pe care el însuși ți l-a oferit atunci, când ți-a înfățișat împărățiile pământeste. Noi am primit de la el Roma și spada cezarului, decretându-ne stăpânitorii pământului, singurii lui împărați, deși nici până în ziua de azi n-am apucat să ne desăvârșim lucrarea începută. Dar cine-i de vină? O, într-adevăr, lucrarea e abia înfiripată, dar totuși s-a înfiripat. Va trece încă multă vreme până să fie dusă la bun sfârșit și până atunci lumea va mai avea încă multe de îndurat, dar în cele din urmă ne vom ajunge țelul și vom fi cezari. Atunci ne vom gândi la fericirea omenirii. Și cu toate acestea, tu ai fi putut să primești pe loc spada cezarului. Pentru ce ai respins acest ultim dar? Primindu-l, ai fi împlinit toate năzuințele oamenilor pe pământ: le-ai fi dat un stăpân căruia să i se închine, încredințându-le propriile lor conștiințe și le-ai fi pus la îndemână mijlocul de a

se uni cu toții laolaltă într-un furnicar în care nu încap divergențe, fiindcă necesitatea alăturării mondiale este cea de-a treia și ultima pricină de frământare pentru oameni. Umanitatea a dorit dintotdeauna să se organizeze într-o asociație unitară. Multe popoare au avut o istorie glorioasă, dar cu cât acele popoare se aflau la un nivel de civilizație mai înalt, cu atât erau mai nefericite, fiindcă simțeau mai adânc decât altele necesitatea asocierii tuturor oamenilor. Marii cuceritori, de talia unui Tamerlan sau Ginghis-Han, au străbătut ca o vijelie pământul în dorința de a-și întinde stăpânirea asupra întregului univers, dar și ei, fie chiar inconștienți, au exprimat aceeași nestăvilită aspirație a omenirii spre o asociere generală. Primind dominația lumii și purpura cezarului, tu ai fi întemeiat o împărăție universală, statornicind în același timp pacea pe toată fața pământului. Fiindcă cine altul ar putea fi în măsură să stăpânească oamenii decât acela care le stăpânește cugetul și în mâinile căruia se află pâinea lor? Noi am primit, așadar, spada cezarului și, o dată cu asta, firește, ne-am lepădat de tine pentru a-l urma pe el.

O, vor mai trece încă veacuri de becisnică domnie a gândirii libere, a științei și a antropofagiei, fiindcă, de vreme ce au început să ridice Turnul Babei fără noi, vor ajunge, în cele din urmă, la antropofagie. Abia atunci, fiara se va târî la picioarele noastre și le va linge supusă, stropindu-le cu lacrimi de sânge. Și noi o vom încăleca și vom înălța cupa, iar pe cupă va fi săpat cuvântul «Taină». Atunci, numai atunci se va statornici împărăția păcii și a fericirii omenești. Ești mândru de aleșii tăi, dar tu nu ai în jurul tău decât puțini aleși, în timp ce noi vom ajunge să-i mulțumim pe toți. Și pe urmă, gândește-te: câți dintre cei aleși sau dintre cei puternici, care ar putea să fie cândva aleșii tăi, nu vor fi obosit așteptându-te, câți dintre ei nu-și îndreaptă și nu-și vor mai îndrepta încă forțele și ardoarea inimii spre un alt ogor, sfârșind prin a ridica steagul libertății lor împotriva ta însuși? Dar cine altul decât tine a înălțat acest steag? Pe când noi vom dărui tuturor fericirea și nimeni atunci nu se va mai răzvrăti, oamenii nu se vor mai căsăpi unii pe alții, așa cum se căsăpesc în fiecă clipă și în tot locul, acum, în numele libertății propovăduite de tine. O, noi vom izbuti să-i convingem că nu vor putea ajunge cu adevărat liberi decât atunci când vor renunța de bunăvoie la libertatea lor în favoarea noastră și când ni se vor supune cu desăvârșire nouă! Vom avea oare dreptate sau vom rămâne de minciună? Se vor convinge însă că dreptatea e de partea noastră când își vor aminti în ce cumplită sclavie și în ce frământare îi împinsese libertatea ta. Deplina independență, gândirea liberă și știința îi vor afunda într-o junglă atât de încâlcită și le vor pune în față asemenea miracole și taine atât de bine ferecate, încât unii dintre ei – cei răzvrățiți și aprigi – își vor face singuri seama; alții – și ei răzvrățiți, dar nevolnici – se vor nimici unii pe alții; iar restul – cei becisnici și nefericiți – se vor târî la picioarele noastre mărturisind în gura mare; «Da, ați avut dreptate, voi singuri stăpâniți taina, de aceea ne-am întors la voi, izbăviți-ne de noi înșine!» Primind pâinea din mâna noastră, își vor da seama, firește, că nu facem decât să le luăm pâinea, pe care au dobândit-o ei

înșiși prin munca brațelor și s-o împărțim între ei; și-și vor da seama deopotrivă că nu-i vorba de nici o minune la mijloc, că noi nu prefacem pietrele în pâine, dar nu se vor bucura atât de pâine, cât mai ales pentru că o primesc din mâna noastră! Fiindcă își vor aduce aminte, desigur, că odinioară, înainte de venirea noastră, pâinea pe care o câștigau prin puterea brațelor se preschimba în piatră din clipa când o luau în mână și că, de când s-au întors la noi, pietrele din mâna lor s-au prefăcut iarăși în pâine. Și atunci se vor dumeri pe deplin ce mult înseamnă să te supui pe veci! Atâta timp însă cât oamenii nu vor înțelege lucrul acesta, vor fi nefericiți. Spune-mi, cui i se datorește în primul rând incapacitatea lor de a înțelege? Cine a fărâmițat turma și a împrăștiat-o pe căi necunoscute? Turma se va aduna însă la loc și se va supune iarăși, de astă dată pentru totdeauna. Și atunci noi vom hărăzi oamenilor o fericire tihnită și umilă, o fericire pe măsura unor făpturi nevolnice, așa cum au fost plămădiți. O, ai să vezi că până la urmă vom izbuti să-i convingem să nu se mai țină mândri, fiindcă numai tu le-ai băgat asemenea fumuri în cap când ai căutat să-i ridici atât de sus! Noi le vom dovedi că sunt slabi, că nu sunt decât niște bieți prunci, dar că fericirea hărăzită copiilor este mai dulce ca oricare alta. Și atunci, cuprinși de sfială, cu ochii ațintiți spre noi, se vor strânge în jurul nostru înfricoșați, ca niște pui sub aripile cloștii. Privindu-ne cu admirație și în același timp cu un fior de spaimă, se vor simți mândri cu noi, văzând cât suntem de puternici și de inteligenți și cât de lesne am izbutit să domesticim o turmă năbădăioasă de milioane și milioane de capete. Vor tremura zgribuliți în fața mâniei noastre, gândurile lor vor fi din ce în ce mai timide, ochii – veșnic înrouați de lacrimi, ca la copii sau la femei, pentru ca, la un singur gest din partea noastră, să treacă tot atât de ușor la veselie și râs, cu chipurile luminate de o bucurie copilăroasă și cu cântece fericite pe buze. Nici vorbă c-o să-i punem să muncească, dar în orele libere vom căuta să le înjghebăm o viață plăcută, ca un joc de copii, cu cântece naive, cu coruri și dansuri nevinovate. O, le vom da voie chiar să și păcătuiască, știindu-i slabi de înger și becisnici și ei, la rândul lor, ne vor iubi ca niște copii pentru că vom fi fost atât de toleranți! Le vom spune că oricare dintre păcatele lor va fi de bună seamă răscumpărat, de vreme ce a fost săvârșit cu învoirea noastră și că numai și numai din dragoste le îngăduim să păcătuiască, luând asupra noastră pedeapsa ce li se cuvine. Și, luând-o asupra noastră, cu atât mai vârtos ei ne vor iubi ca pe niște binefăcători care-i vor fi izbăvit de povara păcatelor înaintea lui Dumnezeu. În schimb, nu vor păstra nici o taină față de noi, nu vor căuta să ne ascundă nimic. Și după cum vor fi sau nu ascultători, le vom permite sau îi vom opri să trăiască cu soțiile și ibovnicele lor, să facă sau nu copii cu ele și ei se vor supune cu dragă inimă, fericiți. Cele mai chinuitoare secrete ce le apasă conștiința vor veni să ni le mărturisească nouă, dezvăluindu-ne tot, absolut tot ce au pe suflet și noi îi vom dezlega; iar ei vor fi bucuroși să se încreadă în cuvântul nostru, pentru că, bizuindu-se pe noi, vor scăpa de o grijă împovărătoare și de înfricoșătorul chin la care îi supune în momentul de față necesitatea de a alege singuri și în deplină libertate. Și astfel vor fi toți fericiți,

milioane de fapte omenești, toți în afară de cei o sută de mii, în mâinile cărora se află destinele lor. Fiindcă numai noi, deținătorii secretului, noi singuri vom fi nefericiți. Vor fi mii de milioane de prunci fericiți și o sută de mii de martiri care-și vor lua asupra lor povara blestemată a cunoașterii binelui și răului. Ei vor muri în pace, se vor săvârși din viață în numele tău și dincolo de mormânt nu vor găsi decât moarte. Iar noi vom păstra cu grijă secretul și, pentru fericirea lor, îi vom amăgi, făgăduindu-le o răsplată veșnică în ceruri. Fiindcă, de bună seamă, chiar dacă lumea de apoi ar exista cu adevărat, ea nu va fi fost făcută pentru faptele de seama lor. Se zice că, așa cum s-a prorocit, vei veni din nou printre noi și biruința va fi a ta; vei veni însoțit de ceata celor aleși, a celor mândri și puternici; însă noi vom spune atunci că aceștia nu s-au izbăvit decât pe ei, în timp ce noi am izbăvit toată lumea.

Se zice de asemenea că la vremea aceea desfrânată ce șade pe fiară {71}, ținând în mâinile ei cupa tainei, va fi dezonorată și că din nou se vor răzvrăti cei nevolnici și, sfâșiind purpura de pe ea, îi vor despuia trupul «nemernic». Eu însă mă voi ridica atunci și-ți voi arăta mii de milioane de prunci fericiți, care n-au știut ce este păcatul. Și noi, cei care am luat asupra noastră greșelile lor, pentru ca să poată avea parte de fericire, vom veni în fața ta și-ți vom spune: «Judecă-ne, dacă poți și dacă te încumeți s-o faci». Află că nu mă tem de tine. Să știi că și eu am stat în pustie, că și eu m-am hrănit cu aguride și rădăcini, că și eu am binecuvântat libertatea pe care tu le-ai hărăzit-o oamenilor, că și eu mă pregăteam să ajung în rândul aleșilor tăi, în rândul celor căliți și puternici cu dorința «de a împlini numărul». M-am dezmeticit însă și n-am vrut să mai slujesc asemenea nebunie. Înapoindu-mă, așadar, m-am alăturat mulțimii celor care s-au străduit să îndrepte lucrarea ta. I-am părăsit pe cei mândri și m-am întors către cei umili, pentru a zămisli fericirea lor. Așa va fi, cum ți-am spus și împărăția noastră va lua ființă. Ți repet: mâine chiar ai să vezi cum, la un singur gest din partea mea, turma asta atât de supusă se va rezezi să îngrămădească jăraticul la poalele rugului, pe care îți vei ispăși osânda, fiindcă ai venit să ne tulburi. Căci nimeni pe lume nu cred să fi meritat cândva mai mult decât pedeapsa prin foc! Mâine deci am să te ard pe rug. Dixi {72} „

Ivan se opri. Vorbise cu atâta însuflețire, încât se înfierbântase; isprăvind, un zâmbet îi lumină toată fața.

Alioșa, care-l ascultase până atunci în tăcere, cu toate că, spre sfârșit, din ce în ce mai tulburat de cuvintele lui, voise de câteva ori să-l întrerupă, făcând vădite eforturi să se stăpânească, se porni ca rupt din lanț:

— Bine, dar... Dar e absurd! Izbucni el deodată, cu obraji înflăcărați. Poemul tău este spre lauda lui Iisus, nicidecum o ponegrire... Așa cum ai vrut. Cine poate să creadă ce spui tu despre libertate? Oare așa se cade s-o înțelegem? Asta să fie oare concepția religiei ortodoxe?... Ceea ce arăți tu acolo e Roma și nici măcar întreaga Romă... Este o erezie, e tot ce poate fi mai rău în sânul catolicismului, Inchiziția, iezuiții!... Inchizitorul tău e numai o ficțiune, așa ceva nu-i cu putință să existe! Care sunt păcatele oamenilor pe care zice că le ia asupra lui? Cine sunt acești deținători de taine care acceptă să poarte

povara nu mai știi cărui blestem pentru a ferici omenirea? Când s-a văzut așa ceva? Îi cunoaștem noi pe iezuiți și știm câte lucruri urâte se spun pe socoteala lor! Cum îi înfățișează însă poemul tău? Sunt altfel, crede-mă, cu totul altfel decât îi prezinți tu... De fapt, menirea lor e să alcătuiască armata Romei în slujba viitorului imperiu mondial, în fruntea căruia urmează să fie suveranul pontif... Țasta e idealul lor. Un ideal care nu ascunde nici o taină și nici un fel de sublimă melancolie... În fond, nu este decât cea mai vulgară râvnire de putere, o lăcomie după josnicele plăceri lumești, dorința de a subjuga... de a întrona o nouă stare de sclavie, în care ei să joace rolul unor latifundiari... Asta-i tot. Se prea poate ca până la urmă nici să nu creadă în Dumnezeu. Inchizitorul tău cu inima îndurerată nu este decât o fantezie...

Ivan răsese.

— Stai, stai! Cum te-ai aprins! Fantezie, zici tu? Fie și așa! Se înțelege de la sine că nu poate fi decât o fantezie! Aș vrea totuși să te întreb ceva: ești convins într-adevăr că mișcarea catolică din ultimele secole nu se rezumă decât la setea de putere, la dorința de a dobândi unele satisfacții josnice? Nu cumva părintele Paisie ți-a băgat în cap ideile astea?

— Da' de unde, dimpotrivă! Părintele Paisie spunea într-o zi cam aceleași lucruri ca și tine... Bineînțeles, nu chiar aceleași, se grăbi să-și ia vorba înapoi Alioșa.

— E o indicație cât se poate de prețioasă, oricât ai protesta că n-ar fi „chiar aceleași lucruri”. Eu te întreb de ce crezi tu că iezuiții și inchizitorii s-au unit numai și numai ca să-și asigure o meschină fericire pământească? De ce dintre ei n-ar putea să răsără un martir, unul singur, mistuit de o covârșitoare suferință, însuflețit de dragoste față de oameni? Presupune că printre cei care aleargă după meschinele bunuri materiale s-ar ivi un singur om, unul singur, leit bătrânul inchizitor, un om care s-a hrănit cu rădăcini în pustie și s-a canonit din răspuțeri să-și biruie trupul, ca să poată fi cu desăvârșire liber și să atingă astfel perfecțiunea și care, în același timp, toată viața lui a iubit omenirea; unul singur care și-a dat seama, la un moment dat, că disciplina perfectă a voinței nu constituie o satisfacție morală chiar atât de mare când vezi că milioane de alte ființe, plăsmuite după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, sunt sortite să rămână într-o stare de plâns, că niciodată fapțurile acestea nu vor fi în stare să-și cucerească libertatea, că, așa cum sunt, niște bieți răzvrățiți fără vlagă, niciodată nu vor ajunge coșcogea uriașii în măsură să ducă la bun sfârșit construcția Turnului, că armonia la care visa marele idealist nu avea nici în clin, nici în mână cu asemenea gânsaci. Și când și-a dat seama de toate acestea, a făcut cale întoarsă și s-a alăturat... Oamenilor inteligenți. Tu crezi că n-ar fi posibil așa ceva?

— Cui să se alăture? Cine sunt oamenii aceștia inteligenți? Izbucni pătimaș Alioșa. Niciunul dintre ei nu are un grăunte de inteligență, niciunul nu deține vreo taină sau vreun secret... Ateismul, iată singura lor taină! Inchizitorul tău nu crede în Dumnezeu, ăsta-i tot secretul lui!

— Și dacă-ar fi așa? În sfârșit, acum văd c-ai înțeles și tu despre ce-i vorba. Așa este, într-adevăr ăsta-i tot secretul lui, dar nu-ți închipui ce suferință cumplită trebuie să fie asta pentru un om care și-a irosit viața în pustiu, fără a înceta o singură clipă să iubească oamenii? Spre asfințitul zilelor lui, ajunge să se lămurească însă pe deplin că numai îndrumările înfricoșătorului duh erau în măsură să organizeze cât de cât existența unor răzvrățiți atât de neputincioși, unor „ființe neisprăvite, făcute numai de probă, plăsmuite în bătaie de joc”. Convins de aceasta, el își dă limpede seama că trebuie să meargă pe calea arătată de înțelepciunea înfricoșătorului duh al morții și al distrugerii, și, fără a pregeta în fața minciunii și a înșelătoriei, îi conduce cu bună știință pe oameni la moarte și la distrugere, amăgindu-i tot timpul, ca nu cumva să observe încotro sunt purtați, ca măcar pe parcurs sărmanii orbeți să aibă iluzia fericirii. Bagă de seamă: este vorba de o înșelăciune săvârșită în numele celui în care bătrânul își pusese toată credința, ținând o viață întreagă ochii ațintiți spre idealul propovăduit de el! Oare asta nu înseamnă o nenorocire destul de mare? Și dacă s-ar găsi unul singur ca el, care să se așeze în fruntea acelei armate „lacom de putere, râvnind doar la josnice plăceri”, nu crezi că-i suficient pentru a urzi o tragedie? Ba pot să-ți spun chiar mai mult: unul singur ca el ajunge pentru a se descoperi, în sfârșit, adevărata idee călăuzitoare a întregului catolicism roman, cu toate armile și iezuiții lui, ideea supremă a acestei mișcări. Îți mărturisesc cinstit: sunt convins că acest om unic n-a fost nici un moment absent din rândurile celor aflați în fruntea mișcării. Cine știe dacă asemenea excepții nu se vor fi găsit și printre înalții pontifi romani! Poate bătrânul ăsta afurisit, care, în felul lui, iubește cu o nemăsurată dragoste omenirea, mai există încă și azi și chiar în mai multe exemplare, sub înfățișarea unor moșnegi singuratici ca și dânsul și unici în felul lor. Și nu printr-o simplă coincidență, ci ca o organizație, o uniune secretă, de mult înjghebată pentru a păstra cât mai bine taina, despre care ți-am vorbit, ferind-o cu grijă de lumea celor mărunți și neputincioși, pentru ca să-i poată face fericiți. Trebuie să existe asemenea asociație, nu se poate să nu existe. Mi se pare că și masonii au la origine tot ceva similar, de aceea cred că și sunt priviți cu atâta ură de catolici, care văd în ei niște concurenți, o sciziune a mișcării lor, când, de fapt, ar trebuie să fie o singură turmă și un singur păstor... Apărându-mi însă excepția, mi-e teamă să nu fac impresia unui scriitor care nu admite nici un fel de critică. Ajunge cât am vorbit.

— Poate că și tu ești mason! Exclamă Alioșa. Nici tu nu crezi în Dumnezeu, adăugă el cu amărăciune și în momentul acela i se păru că zărește un licăr de ironie în privirea lui Ivan. Cum se termină poemul tău? Întrebă el cu ochii în pământ. Sau poate că s-a și terminat?

— Mă gândeam la următorul epilog: inchizitorul a spus tot ce avea de spus și așteaptă acum răspunsul prizonierului său. Tăcerea lui îl apasă. L-a ascultat tot timpul cu luare-aminte, liniștit, privindu-l pătrunzător, drept în ochi, fără să-i obiecteze nimic. Bătrânul ar vrea totuși să-i audă glasul, să-i spună ceva, orice, măcar un cuvânt, fie el cât de amar, cât de cutremurător.

Acesta însă se apropie de el și sărută blând buzele ofilite ale bătrânului de nouăzeci de ani. E singurul lui răspuns. Inchizitorul tresare. Ceva îi tremură în colțul gurii; se îndreaptă apoi spre ușă, o deschide și spune: „Du-te și să nu mai vii... Să nu mai vii... Niciodată, niciodată!” și-l lasă să iasă „în noaptea ce învăluie piața orașului”. Iar prizonierul pleacă.

— Și bătrânul?

— Sărutul îi rămâne ca un balsam pe inimă și totuși, stăruie mai departe, neclintit, în hotărârea lui.

— Ca și tine, nu-i așa? Răbufni Alioșa îndurerat.

Ivan începu să râdă.

— Toate astea sunt cai verzi pe pereți, Alioșa! O simplă fantezie, fără nici un sens, a unui student cu o imaginație deșucheată, care în viața lui n-a scris nici măcar două versuri. De ce vrei să iei totul în serios? Nu cumva îți închipui că voi fi având de gând acum să mă duc la ei, acolo, la iezuiți, să mă înrolez printre cei care se căznesc să îndrepte lucrările sale? O, Doamne, mult crezi că-mi pasă mie de toate astea?! Ți-am spus doar: să ajung numai la treizeci de ani și pe urmă gata, trântesc cupa de pământ!

— Și mugurii cleioși și mormintele dragi și cerul albastru și aleasa inimii tale? Cum ai să trăiești, de unde ai să iei dragostea pe care zici că le-o porți? Continuă cu lacrimi în glas Alioșa. Poți oare să-ți duci mai departe viața cu iadul asta în inimă și în cuget, spune-mi, poți? Nu, sunt sigur că de aceea pleci, ca să te înrolezi la ei... Iar dacă nu, ai să te omori, fiindcă n-ai să poți rezista până la urmă!

— Există totuși o putere în stare să reziste la orice! Rosti Ivan cu un zâmbet de gheață.

— Care?

— Puterea Karamazovilor... Puterea ce-o trag din ticăloșia lor.

— Puterea de a te cufunda până peste cap în desfrâu, de a-ți pângări și sugruma sufletul, da?

— Poate și asta... Dacă până la treizeci de ani n-am să izbutesc, cine știe, să scap cu fața curată, căci... După aceea...

— Cum ai să izbutești? Cu ajutorul cui? Cu ideile pe care le ai e imposibil.

— Tot cu mijloacele Karamazovilor.

— Adică „totul este permis”? Asta vrei să spui?

Ivan se încruntă, galben ca ceara la față.

— Aha! Rosti el cu un rânjet forțat. Văd c-ai prins cuvintele care l-au scos din sărite deunăzi pe Miusov... Și pe care Dmitri le-a parafrazat cu atâta candoare! Da, poate și așa, dacă-i vorba că „totul este permis”! Nu retractez. De altfel, formula găsită de Mitenka nu-i chiar așa rea.

Alioșa se uita la el fără să scoată un cuvânt.

— Trebuie să plec, frățioare. Credeam că în toată lumea asta te am măcar pe tine, continuă Ivan dintr-o dată înduioșat. Văd însă că în inima ta nu există nici un locșor pentru mine, dragul meu sihastru. Nu înțeleg să renunț la

formula „totul este permis”, de aceea sunt sigur c-ai să te lepezi de mine, nu-i așa?

Alioșa se ridică, se apropie de el și-l sărută blând pe gură.

— E un plagiat! Exclamă Ivan cuprins de o-subită exaltare. Ai copiat gestul descris în poemul meu! Totuși, îți mulțumesc. Și acum, să mergem, Alioșa; nici tu, nici eu nu mai avem vreme de pierdut.

Frații părăsiră localul, oprindu-se totuși încă o clipă în prag.

— Ascultă, Alioșa, rosti Ivan cu fermitate, dacă o să mai am încă putere să trăiesc pentru mugurii cleioși, crede-mă c-am să-i iubesc numai de dragul tău. E destul să știu că ești undeva pe lume ca să nu-mi fie lehamite de viață. Ești mulțumit? Dacă vrei, ia-o drept o declarație de dragoste. Și acum, drumurile noastre se despart. Ajunge, auzi tu? Ajunge cât am vorbit! Chiar dacă ar fi să nu plec totuși mâine (deși sunt aproape sigur) și s-ar întâmpla să ne mai vedem, să nu-mi pomenești nimic despre toate astea. Te rog din tot sufletul. Cât despre Dmitri, de asemenea te rog stăruitor să nu-mi mai aduci niciodată vorba de el, încheie Ivan iritat. Și cu asta, am spus tot ce aveam de spus, nu-i așa? În schimb, îți promit că la treizeci de ani, când o să „trântesc cupa de pământ”, oriunde te-ai afla, voi veni să mai stau de vorbă cu tine... Chiar de s-ar întâmpla să fiu în momentul acela în America, auzi tu? Am să vin special pentru asta. Sunt tare curios să știu cum ai să arăți atunci. Ia seama, ți-am promis solemn. S-ar putea, totuși, ca de astă dată să ne luăm rămas-bun pentru mai multă vreme, poate pentru șapte sau chiar zece ani. Haide, du-te la pater Seraphicus al tău, care e gata să-și dea obștescul sfârșit; mi-e teamă să nu-mi porți pică fiindcă te-am reținut, dacă s-ar întâmpla să moară în lipsa ta. La revedere, sărută-mă încă o dată, așa și acum du-te...

Ivan se răsuci pe călcâie și-și văzu de drum, fără să mai întoarcă o singură dată capul. La fel cum plecase cu o seară înainte Dmitri, deși în cu totul alte împrejurări decât cele de față. Gândul acesta străbătu ca o săgeată cugetul adumbrit de tristețe și amărăciune al lui Alioșa, care mai rămase o clipă locului să se uite după fratele său. Abia în momentul acela observă că Ivan se leagănă în mers și că, privit din spate, părea să aibă umărul drept mai căzut. Niciodată până atunci nu băgase de seamă lucrul acesta. Apoi Alioșa se rupse tot atât de brusc din loc și o porni întins, mai mult alergând, spre mănăstire. Începuse să se întunece și simțea o ușoară strângere de inimă; ceva nedefinit i se strecura în suflet, o presimțire pe care nu putea s-o lămurească. Ca și în ajun, se stărnise vântul și pinii seculari fremătau cu un vuiet lugubru când intră în pădurea de lângă schit. Mergea cu pași iuți aproape în goană. „Pater Seraphicus, cine știe de unde o fi luat Ivan numele ăsta! Cugeta în sinea lui Alioșa. Ivan, bietul de tine, când mi-o fi dat, oare, să te mai văd?... Ah, în sfârșit, uite și schitul! Doamne! Da, da, numai el, numai pater Seraphicus poate să mă izbăvească... Da, numai la el mi-e scăparea!”

Adeseori după aceea Alioșa avea să se întrebe nedumerit cum de fusese în stare în momentul când se despărțise de Ivan, să uite cu totul de Dmitri. Când nu mai departe decât în dimineața aceleiași zile își pusese în gând cu tot

dinadinsul să se facă luntre și punte și să dea de urma lui, și-n orice caz să nu plece până nu va fi apucat să stea de vorbă cu el, chiar de ar fi fost să nu se mai întoarcă în noaptea aceea la mănăstire.

VI – UN CAPITOL CARE DEOCAMDATĂ NU E PREA LIMPEDE.

Luându-și rămas-bun de la Alioșa, Ivan Fiodorovici își îndreptă pașii spre casa părintească. Dar ce curios: cu cât se apropia de casă, o senzație apăsătoare de urât puneă din ce mai adânc stăpânire pe sufletul lui. Și nu atât posomorea aceea i se părea curioasă, cât mai ales faptul că nu putea să-și dea seama de unde venea. I se mai întâmplase doar și altă dată să nu se simtă în apele lui, cu atât mai mult deci n-avea de ce să se mire că era abătut în ajunul zilei când trebuia să rupă toate firele ce-l țineau prins de orașul acela și să porceadă pe un drum nou, în necunoscut; la fel de singur ca și mai înainte, cu atâtea și atâtea speranțe înflorite în inimă fără nici un temei, așteptând o mulțime de lucruri de la viață, poate chiar mai multe, incapabil totuși să definească nici nădejtile, nici așteptările și nici dorințele de care era bântuit. Poate că sufletul lui începuse a tânji după tot ceea ce îi oferea nou și necunoscut viața spre care pornea, dar nu din cauza asta era atât de tulburat. „Nu cumva mi s-a făcut lehamite de casa părintească?” se întrebă el. Într-adevăr, sunt atât de scârbit, încât, deși sunt convins că-i pentru ultima oară că-i mai trec pragul blestemat, mă cutremur numai când mă gândesc”... Dar nu, nu era asta. „Poate din pricina despărțirii de Alioșa și a discuției dintre noi? Ani de zile am tăcut chitic, fără să fi deschis o singură dată vorba față de cineva despre asta și acum i-am împuiat urechile cu tot felul de nerozii!” Îi era necaz, lipsa lui de experiență și vanitatea sa juvenilă sufereau pentru că nu se pricepuse să dea în vileag tot ceea ce simțea că trebuie să-i spună, mai ales lui Alioșa, singurul om de la care, cu siguranță, sufletul lui mai avea ceva de așteptat. Firește că și asta putea fi un motiv destul de puternic, îi era ciuda pe sine, îi venea să-și muște mâinile de necaz și totuși... Totuși era altceva. „Sunt plictisit de moarte și nici eu nu știu ce vreau. Mai bine să nu mă mai gândesc.”

Încercă, deci, „să nu se mai gândească”, ceea ce însă nu-l făcu să se simtă câtuși de puțin ușurat. Senzația devenea din ce în ce mai supărătoare, mai enervantă, cu atât mai mult cu cât își dădea seama că era prilejuită de o cauză exterioară, accidentală. Așa cum uneori îți stăruie în fața ochilor o persoană sau un obiect oarecare, căruia, fiind ocupat sau prins într-o discuție, nu-i acorzi nici un fel de atenție. Cu cât trece timpul însă, persoana sau obiectul respectiv ajunge să te scoată din fire și te perpelești așa o bucată de vreme, până ce reușești, în sfârșit, să-ți dai seama de pricina care te indispuce și s-o înlături. De cele mai multe ori e ceva derizoriu, o bagatelă, un lucrușor răzleț, o batistă căzută pe jos, o carte pe care n-ai pus-o la loc în raft etc, etc. Iritat și posomorât Ivan Fiodorovici coti spre casă și dintr-o dată, când mai avea doar cincisprezece pași până la poartă, se dumeri ce anume îl făcuse să se simtă prost dispus și-l sâcâise tot timpul până atunci.

Pe banca din fața porții ședea Smerdiakov, lacheul lui Fiodor Pavlovici, care ieșise pe înserat afară să se răcorească. Cum îl zări de departe, Ivan

Fiodorovici înțelese că Smerdiakov fusese acela care-i stricase liniștea toată ziua și că nu putea să-l vadă în ochi. Senzația apăsătoare de mai înainte se limpezi în fine, căpătând un contur. Adineauri, când Alioșa îi relatase întâlnirea lui cu Smerdiakov, simțise un fior de dezgust ce-i întunecase sufletul, trezindu-i aversiunea. În focul discuției, în care se antrenase cu fratele său, uitase de Smerdiakov, deși senzația aceea penibilă și nedefinită stăruia mai departe în el, ca, după ce se despărțise de Alioșa, rămânând singur, să iasă din nou la iveală. „Cum e posibil ca un nemernic sadea ca ăsta, fir-ar el să fie, să mă neliniștească în așa hal?!” se gândi el cu o răbufnire de ură.

Într-adevăr, de o bucată de vreme, mai ales în ultimele zile, nu știu ce-i cășunase pe omul acesta că nu putea să-l mai înghită deloc; totodată, Ivan Fiodorovici începuse să-și dea seama că, din zi în zi, aversiunea lui creștea tot mai mult. Poate că sentimentul acesta căpătase un relief atât de izbitor în ultima vreme, tocmai pentru că în primele zile după sosirea sa în localitate avusese cu totul altă atitudine față de Smerdiakov; îl privise cu simpatie, socotindu-l, în felul lui, un original. Obișnuia chiar să stea de vorbă cu el, deși unele dintre ideile sale i se păreau destul de absurde și mai cu seamă era uimit de haosul ce domnea în mintea lui, după cum, de asemenea, nu putea să înțeleagă de ce-i atât de agitat un ins „contemplativ” ca el. Ajunseseră să discute până și unele probleme filosofice, întrebându-se, bunăoară, de unde izvorâse lumina în ziua întâi a creației, când soarele, luna și stelele aveau să fie făurite abia în cea de-a patra zi. Foarte curând, însă, Ivan Fiodorovici putuse să-și dea seama că pe Smerdiakov nu-l interesau nici soarele, nici luna, nici stelele; oricâtă atenție ar fi meritat acest subiect, el nu ocupa decât locul al treilea în cadrul preocupărilor lui și că, de fapt, cu totul altele erau lucrurile ce-l frământau. În schimb, cu prilejul acestor discuții, constatase că acesta era excesiv de orgolios, iar pe deasupra și foarte susceptibil. Orgoliul lui nemăsurat avea darul să-l irite pe Ivan Fiodorovici. Așa se născuse în el antipatia. Mai târziu intrase zăzania în casă, apăruse Grușenka, fusese apoi scandalul cu Dmitri, necazurile curgeau unul după altul. Cei doi tineri comentau de obicei toate întâmplările petrecute sub ochii lor, Smerdiakov, îndeobște, cu multă înfrigurare, deși niciodată nu spunea deschis ce gânduri avea. Iar atunci când scăpa fără să vrea câte un cuvânt, intențiile pe care le dădea în vileag erau atât de lipsite de logică, de incoerente, încât Ivan Fiodorovici nu știa ce să creadă. Și mai ales erau totdeauna extrem de vagi. Smerdiakov avea mania să-l descoasă, să-i pună tot felul de întrebări ocolite, cu o tactică pregătită din vreme, curmând brusc discuta sau grăbindu-se să schimbe vorba când îi cerea să-i explice pentru ce-l întreba. Ceea ce-l scotea îndeosebi din sărite pe Ivan Fiodorovici și-i sporea și mai mult antipatia era familiaritatea inexplicabilă și supărătoare pe care Smerdiakov începuse cu timpul s-o manifeste față de el. Nu se putea plânge, totuși, că el și-ar fi îngăduit cumva să fie nepoliticos cu el, dimpotrivă: Smerdiakov îi vorbea întotdeauna cu cel mai mare respect, dar în așa fel, încât s-ar fi zis că erau amândoi de conivență, că există între ei nu știu ce complicitate secretă, sau ca și cum ar fi rostit o convenită formulă al cărei tâlc

îl cunoșteau numai ei doi și care trebuia să rămână cu desăvârșire enigmatică pentru muritorii de rând ce forfoteau în jurul lor. Totuși, o bună bucată de vreme, Ivan Fiodorovici nu izbutise să deslușească adevărata cauză ce determinase aversiunea lui tot mai accentuată și pe care abia în ultimele zile începuse s-o întrezărească. De aceea, enervat cum era și scârbit, ar fi vrut de astă dată să treacă pe lângă el fără o vorbă, fără să-i arunce măcar o privire. Smerdiakov însă se ridică în picioare și acest simplu gest îl făcu să bănuiască imediat că individul avea să-i spună ceva. Se uită la el și se opri din mers; la gândul însă că se oprișe, totuși, în loc să-și vadă de drum, așa cum avusese intenția la început, se burzului în sinea lui de ciudă. Furios și plictisit, cercetă din ochi chipul supt, de scapet, al lui Smerdiakov, cu părul lins pe tâmpile și moț în frunte. Acesta îl privea ironic, mijindu-și ușor ochiul stâng, ca și cum ar fi vrut să zică: „încotro? Se poate să treci așa pe lângă mine fără să te oprești o clipă? Vezi bine doar că noi, ca doi oameni inteligenți ce suntem, avem atâtea de discutat!” Ivan Fiodorovici se cutremură tot de scârbă.

„Dă-te la o parte, secătură, doar n-oi fi crezând c-am să stau la taclale cu tine, dobitocule!” îi veni să răcnească, dar, spre marea lui mirare, se pomeni rostind cu totul alte cuvinte.

— Tata doarme sau s-a sculat? Întrebă el încet și umil, ca și cum ar fi vorbit altcineva în locul lui și tot așa, fără să știe cum, se așeză pe bancă.

El însuși fusese aproape înspăimântat de propria-i umilință în momentul acela, așa cum avea să-și amintească mai târziu, reconstituind scena. Smerdiakov se proțăpise în fața lui, cu mâinile la spate, uitându-se la el sigur de sine, aproape cu severitate.

— Încă doarme, îi răspunse el tacticos (cum s-ar zice: „Tu ai căutat să intri în vorbă, nu eu”), plecându-și fățarnic privirile. Mă mir de dumneavoastră, domnule!

— Adăugă el, întinzând piciorul drept înainte și jucându-se cu vârful ghetei de lac.

— De ce te miri? Îl întrebă răstit Ivan Fiodorovici, căutând să pară calm, deși își dădea seama cu repulsie că era foarte nerăbdător să afle despre ce voia să-i vorbească feciorul și că n-are să se clinească de acolo până nu-și va fi astâmpărat curiozitatea.

— De ce nu plecați-la Cermașnea? Îl întrebă Smerdiakov, zâmbind cu familiaritate. Și, cum se uita la el, mijind ochiul stâng, parcă voia să-i spună: „Dacă ești ager la minte, nu se poate să nu pricepi de ce zâmbesc!”

— Ce să caut la Cermașnea? Se miră Ivan Fiodorovici. Smerdiakov nu-i răspunse numaidecât.

— Fiodor Pavlovici atât a stăruit să vă duceți, rosti el agale, ca și cum n-ar fi acordat nici un fel de importanță cuvintelor lui: „De, ți-am dat și eu o explicație la întâmplare, numai așa, ca să zic ceva”.

— Ei, fir-ar să fie! Se burzului Ivan Fiodorovici, bruscându-l deodată, de unde până atunci fusese atât de umil. Vorbește odată lămurit, ce vrei?

Smerdiakov își trase piciorul drept, alăturându-l de celălalt și se îndreptă din spate, continuând să-l privească liniștit, cu același surâs ironic pe buze.

— Nimic, ce să vreau... Am spus și eu așa, fiindcă veni vorba...

Preț de un minut, aproape, niciunul dintre ei nu mai scoase un cuvânt. Ivan Fiodorovici își dădea prea bine seama c-ar fi trebuit să se scoale furios și să plece. Dar Smerdiakov stătea mai departe proțăpît în fața lui, în așteptare: „Ia să văd, ai să-ți ieși ori nu din sărite?” Cel puțin așa făcea impresia, în cele din urmă, Ivan Fiodorovici dădu să se ridice. Smerdiakov prinse mișcarea.

— Sunt într-o situație îngrozitoare, Ivan Fiodorovici, nu știu cum să fac să ies la liman... Începu el cu un glas dârz, răspicat, deși, rostind aceste cuvinte, scăpase un oftat.

Ivan Fiodorovici se așeză la loc pe bancă.

— Parcă au înnebunit amândoi ori au dat în mintea copiilor, urmă celălalt. Vreau să zic, tatăl și frățiorul dumneavoastră, Dmitri Fiodorovici. Gândiți-vă că Fiodor Pavlovici o să se scoale acușica din somn și, cum o deschide ochii, o să înceapă iar să mă piseze în tot momentul: „N-a venit? De ce n-o fi venit?” și tot așa o s-o țină până la miezul nopții, ba chiar și mai târziu încă. Dacă Agrafena Aleksandrovna nu vine nici azi (și tare mă tem că nici prin gând nu-i trece măcar!), mâine dimineată dumnealui iar o să tabere pe mine: „De ce n-o fi venit? Ce-o fi având de nu vine? Când o să vină?” Ca și cum eu aș fi cu ceva vinovat în toată istoria asta... Pe de altă parte, nu apucă bine să se însereze și numai ce-l vezi pe frățiorul dumneavoastră că apare nitam-nisam prin vecini, uneori chiar ziua-n amiaza mare, cu pistolul în mână și că începe să urle la mine: „Bagă de seamă, ticălosule, bagă de seamă, ciorbă lungă! Dacă o scapi cumva din ochi și nu-mi dai numaidecât de știre c-a venit, îți zbor creierii pe loc!” Mai trece o noapte și Fiodor Pavlovici iarăși o ia de la capăt să-mi scoată sufletul: „De ce n-o fi venit? Când o să vină?” Ca și cum în ochii amândurora numai eu sunt de vină că cucoană dumnealor nu vrea să poftească! Și parcă din zi în zi, ceas de ceas, sunt din ce în ce mai oțărâți amândoi. Uneori, mi-e așa teamă, că-mi vine să-mi pun capăt zilelor. Nu știu la ce mă pot aștepta de la dumnealor, domnule?!

— De ce te-ai băgat? Cine te-a pus să-i spui toate cele lui Dmitri Fiodorovici? Îl luă la rost, iritat, Ivan Fiodorovici.

— Păi ce puteam să fac? Și apoi, dacă vreți să știți, nu m-am băgat singur, de capul meu. La început am tăcut chitic, nu mă încumetam să-l înfrunt și cu timpul a ajuns să facă din mine sluga dumnealui, cum s-ar zice, un fel de Liciardă, la dispoziția lui. De atunci nu știe decât una și bună: „Te omor, bestie, dacă o scapi din ochi!” Să vedeți, domnule, dacă mâine n-o să m-apuce iarăși boala copiilor, și, când m-apucă, mă ține mult de tot.

— Te ține mult? Cum adică?

— Mult, mult de tot. Câteva ceasuri, poate și o zi întreagă sau două, dacă nu chiar și trei zile. Odată, când am căzut din pod, m-a ținut așa trei zile în șir. Mă lăsa puțin și iar mă apuca – trei zile, cum vă spun, n-am știut pe ce lume sunt. Fiodor Pavlovici a trimis atunci după doctorul nostru, știți, după

Herzenstube, care mi-a pus gheață pe frunte și mi-a mai dat să mai fac încă ceva... Puteam să mă curăț atunci.

— Bine, dar, după câte am auzit, crizele de epilepsie nu pot fi prevăzute dinainte, nimeni nu poate să-și dea seama când vin. De unde știi c-o să ai mâine o criză?! Îl luă în primire Ivan Fiodorovici, scos din fire și în același timp curios.

— Asta cam așa e, nu se poate ști dinainte.

— Și pe urmă, data trecută, după cum zici, ai căzut din pod.

— Păi în fiecare zi mă urc în pod, așa că n-ar fi de mirare să cad și mâine. Dacă nu din pod, atunci poate în beci, că și în beci mă duc în fiecare zi după una sau alta.

Ivan Fiodorovici îl privi lung.

— Cum văd eu, îmi îndrugi moși-pe-groși, nu pricep unde vrei s-ajungi... Rosti el cu glas scăzut, deși parcă amenințător. Nu cumva vrei să te prefaci? Să simulezi o criză de epilepsie care să te țină trei zile?

Smerdiakov stătea cu ochii în pământ și-și tot făcea de lucru cu vârful botinei drepte. Apoi își mută greutatea trupului de pe un picior pe altul, ridică fruntea și-i răspunse rânjind:

— Chiar dacă, să zicem, aș face-o, adică dacă aș putea să mă prefac, ceea ce-i floare la ureche pentru un om priceput, aș avea tot dreptul să mă folosesc de mijlocul ăsta ca să scap cu viață, fiindcă, vedeți, dacă s-ar întâmpla să zac la pat și tocmai atunci să vină Agrafena Aleksandrovna la tătucul domniei voastre, cum ar avea obraz dumnealui să-i ceară socoteală unui biet bolnav că de ce nu l-a înștiințat? I-ar fi rușine.

Ivan Fiodorovici sări în sus, cu fața crispată de indignare.

— Ei, fir-ai tu să fii! Ce tremuri atâta pentru viața ta? Amenințările lui Dmitri sunt vorbe spuse la mânie, atâta tot. Nu-ți fie teamă c-o să te omoare. De omorât poate c-o să omoare pe cineva, dar nu pe tine!

— Ba dumnealui poate să omoare un om cum ar strivi o muscă. Și în primul rând pe mine. Dar, ca să vă spun drept, mai mult mi-e teama de altceva: mă tot gândesc să nu fiu luat drept complicele dumnealui dacă l-o împinge păcatul să ridice mâna asupra tatălui dumneavoastră.

— De ce să te ia drept complice?

— Iac-așa. Au să creadă c-am fost înțeleș cu dumnealui, fiindcă i-am destăinuit niște semnale pe care le aveam între noi.

— Ce semnale? Și cui zici că le-ai destăinuit? Vorbește mai lămurit, lua-te-ar dracu' să te ia!

— Trebuie să vă mărturisesc, urmă târăgănat, flegmatic și doctoral Smerdiakov, că noi doi, adică Fiodor Pavlovici și cu mine, avem un secret. După cum știți (dacă ați băgat de seamă!), de câteva zile, când se înnoptează, sau chiar cum începe să se întunece afară, dumnealui se încuie în casă. Dumneavoastră de obicei vă urcați devreme în odaie, barem ieri n-ați coborât toată ziua, de aceea poate că nu știți cum se ferecă dumnealui peste noapte cu câte șapte zăvoare de la un timp încoace. Poate să vină oricine, că nu deschide

la nimeni. Nici chiar lui Grigori Vasilievici nu i-ar descuia, doar dacă l-ar recunoaște după glas că-i dânsul. Numai că Grigori Vasilievici n-are ce să caute, pentru că în casă acum nu servesc decât eu. Așa a hotărât dumnealui de când a început toată dandanaua asta cu Agrafena Aleksandrovna. Acum câteva zile însă, mi-a poruncit să nu mai stau cu dânsul peste noapte, să mă duc să dorm cu bătrânii, numai să am grijă să nu ațipesc până după miezul nopții. Să stau de veghe și, din când în când, să mă scol și să mai dau câte o raită prin curte. S-o pândesc pe Agrafena Aleksandrovna, fiindcă, în ultimele zile, parcă și-ar fi ieșit din minți, așa o așteaptă. Probabil și-a făcut următoarea socoteală: dacă vine, nu poate să vină decât noaptea târziu, prin ulicioară, fiindcă i-e frică de Dmitri Fiodorovici (Mitka, așa cum îi zice dumnealui). „Tu, zice, rămâi de pază până la miezul nopții sau chiar și mai târziu. Cum vei zări-o venind, aleargă să-mi dai de știre, bate-mi în ușă sau la geamul dinspre grădină. Bați așa de doua ori rar: un, doi, p-ormă de trei ori repede: cioc-cioc-cioc. Atunci am să știu că-i ea și am să descui binișor ușa.” Mi-a mai arătat încă un semn, asta în cazul când s-ar întâmpla ceva extraordinar. Să bat adică mai întâi de două ori repede: cioc-cioc, apoi să stau o clipă și să ciocănesc iar, dar numai o singură dată și tare de tot. Atunci dumnealui o să înțeleagă că s-a petrecut ceva neprevăzut și că trebuie să stau de vorbă cu dânsul și o să-mi deschidă, iar eu mă strecor înăuntru și să-i dau raportul. Asta în cazul când Agrafena Aleksandrovna, în loc să vină dânsa, ar trimite răspuns prin cineva. Și-apoi s-ar putea să ne pomenim cu Dmitri Fiodorovici și atunci iar trebuie să-l înștiințez că-i pe aproape. Nici nu știți cum tremură de frica lui Dmitri Fiodorovici! Dacă s-ar întâmpla, bunăoară, să-l zăresc pe Dmitri Fiodorovici dând târcoale casei, mi-a poruncit să viu neapărat să-i bat de trei ori în ușă, orișice ar fi, chiar dacă s-ar întâmpla ca între timp să fi sosit Agrafena Aleksandrovna și ar fi încuiat cu dânsa înăuntru. Așa că primul semnal – cinci bătăi în ușă – vrea să zică: „A venit Agrafena Aleksandrovna”, iar al doilea, trei ciocănituri: „Trebuie să vă spun ceva”. Mi-a arătat chiar dumnealui de câteva ori și m-a dăscălit, ca să-mi intre bine în cap. Și cum nimeni pe lume decât noi, adică dânsul și cu mine, habar n-are de semnalele astea, cum o să audă ciocănind, dumnealui o să vină să-mi deschidă fără grija și fără să mai întrebe nimic (mai ales se teme să ridice glasul!).

Din păcate însă, acum Dmitri Fiodorovici le cunoaște și dânsul.

— Cum de-a aflat? Cine i le-a destăinuit? Tu? De ce te-ai apucat să-i spui?

— De frică. Puteam oare să nu-i spun nimic? Dmitri Fiodorovici mă tot strângea mereu cu ușa; „Minți, văd eu că-mi ascunzi ceva! Am să-ți rup picioarele, auzi tu?” și atunci i-am mărturisit secretul, ca să vadă că-i sunt într-adevăr credincios și să fie convins că nici prin gând nu-mi trece să-l mint, dimpotrivă, îi spun tot ce știu.

— Dacă bănuiești cumva că s-ar putea folosi de semnalele astea ca să intre în casă, fă tot ce poți ca să-l împiedici.

— Dar dacă s-o întâmpla să zac bolnav în pat, cum aş putea să-l împiedic, vă întreb, dacă, să zicem, m-aş încumeta s-o fac, așa cum îl ştiu furios?

— Ei, fir-ar al naibii! Eşti chiar atât de convins că mâine o să te apuce o criză de epilepsie, lua-te-ar naiba să te ia? Nu cumva îţi râzi de mine?

— Cum aş îndrăzni să fac glume pe socoteala domniei voastre? De asta credeţi că-mi arde mie acum, când tremur tot de frică? Parcă văd că mâine o să mă pălească iar boala copiilor, simt eu c-o să mă pălească de frică!

— Drăcia dracului! Dacă s-o întâmpla să cazi la pat, n-are decât să stea de pază Grigori. Atrage-i atenţia să nu-i dea voie să intre în casă.

— Pot eu să-i destăinui semnalele fără ştirea boierului? Şi pe urmă, Grigori Vasilievici n-are cum să-l audă când vine şi nici cum să-l împiedice să intre, fiindcă şi dânsul boleşte de ieri şi tocmai că Marfa Ignatievna zicea că vrea să-l doftoricească mâine. Aşa e vorba, cel puţin. Să vedeţi cum vine treaba asta, fiindcă-i foarte interesant: Marfa Ignatievna cunoaşte un leac care nu se întâmpla niciodată să-i lipsească din casă. Este o băutură foarte tare, dreasă cu buruieni, ce fel de buruieni n-aş şti să vă spun, asta-i secretul dumneaei. Şi uite așa, de vreo trei ori pe an mi ți-l ia pe Grigori Vasilievici și-l doftoriceşte cu băutura aceea secretă de câte ori îl apucă durerile de şale și ologeşte de picioare. Şi asta se întâmpla cam de trei ori într-un an. Atunci, dumneaei ia un ştergar, îl moaie în zeamă și mi ți-l freacă zdravăn o jumătate de oră, până i se roşeşte toată pielea, ba chiar parcă se și umflă oleacă, iar ce mai rămâne în sticlă îi dă dumnealui să bea, spunând în același timp o rugăciune, adică nu i-o dă chiar pe toată, fiindcă mai lasă și pentru dânsa un strop. După aceea trage și dumneaei o dușcă. Dar cum niciunul dintre ei n-are darul beției, cad amândoi morți și dorm duși ceasuri în șir. A doua zi, dimineața, Grigori Vasilievici mai totdeauna se ridică din pat sănătos tun, numai biata Marfa Ignatievna se scoală cu durere de cap. Dacă, așa cum v-am spus, Marfa Ignatievna se ține într-adevăr de cuvânt, mi-e teamă că niciunul dintre ei n-o să audă nimic, așa că nu văd cine o să-l poată împiedica pe Dmitri Fiodorovici să intre în casă. Au să doarmă buştean amândoi.

— Moși-pe-groși! Prea ar fi să se potrivească toate la țanc: pe tine să te apuce o criză, ei să zacă așa, ca dușii de pe lume! Răbufni Ivan Fiodorovici, încruntându-se amenințător. Său poate că, adăugă el fără să vrea, așa vei fi având tu de gând să potrivești lucrurile...?

— Cum aş putea să le potrivesc... Şi la ce bun. Totul depinde numai de Dmitri Fiodorovici, de ce o fi pus dânsul la cale... Dacă i s-a năzărit să facă ceva – o să facă; dacă nu, doar n-am să umblu acum după dânsul ca să-i dau ghes să intre buzna peste tatăl dumneavoastră!

— De ce să vină la tata? Nu înţeleg ce-ar putea să caute la dânsul și încă așa, pe furiș, din moment ce, așa cum pretinzi tu, Agrafenei Aleksandrovna nici măcar nu-i trece prin gând să poftască, continuă Ivan Fiodorovici, palid de mânie. Chiar tu ai spus așa mai adineauri. De altfel, de când am intrat aici în casă am fost sigur că târătura aia n-o să vină în casă, el își face iluzii. Şi

atunci, te întreb, pentru ce Dmitri ar putea să tabere peste dânsul? Dacă ea tot n-are de gând să calce pragul acestei case? Spune! Vreau să știu ce crezi tu.

— Ce vă interesează ce cred eu? Știți foarte bine de ce o să vină! Căci de venit o să vină negreșit, fie mânat de furie, fie că, neîncrezător cum e de felul lui, când o să prindă de veste că sunt bolnav, o să intre la bănuială și atunci n-o să-și mai găsească astâmpăr până n-o să pătrundă în casă valvârtej, s-o răscolească de la un capăt la altul, răsturnând totul cu josul în sus, așa cum a făcut rândul trecut. Să vadă cu ochii lui dacă n-a intrat cumva pe furiș înăuntru. Și apoi, dumnealui știe prea bine că Fiodor Pavlovici a pregătit pentru dânsa un plic, uite, cam așa, pe care a pus trei peceti și l-a legat cu panglicuță, scriind cu mâna dumnealui: „Îngerașului meu Grușenka, pentru când o vrea să vină la mine”, ca după trei zile să adauge: „Puișorului meu drag”. Tocmai asta mă pune pe gânduri.

— Mofturi! Protestă Ivan Fiodorovici scos din fire. Dmitri în ruptul capului n-ar fi în stare să-l jefuiască și cu atât mai puțin să-l ucidă pentru asta pe tata. Mai curând ar fi putut să-l omoare ieri din pricina Grușenkăi, să-l ucidă prostește într-un moment când, orbit de mânie, nu și-ar fi dat seama ce face, dar de jefuit – nu! Așa ceva în nici un caz n-o să facă!

— Numai că, vedeți, e foarte strâmtorat acum, Ivan Fiodorovici și are nevoie urgentă de bani. Nici nu știți cum îi crapă buza după bani în momentul ăsta! Îl lămuri Smerdiakov, răspicat și în același timp perfect liniștit. Pe deasupra, dumnealui e convins că, de fapt, banii ăștia, trei mii de ruble, sunt ai dumisale. Chiar dânsul mi-a spus: „Tata, zice, mi-a rămas dator trei mii de ruble în cap”. Și apoi, nu știu dacă vă dați seama, Ivan Fiodorovici, dar mai e încă un clenci la mijloc. Mai mult ca sigur ca Agrafena Aleksandrovna, dacă ar vrea, l-ar putea sili pe boier să se însoare cu dânsa. Numai să vrea dumneaei și n-ar fi de mirare să-i cășuneze și treaba asta. Ziceam adineauri că n-o să-i facă cheful boierului bătrân să vină la dânsul, dar cine știe dacă dumneaei n-o fi poftind ceva mai mult, poate că i s-o fi năzărit să fie cucoană!... Mi-aduc aminte că, odată, ibovnicul dumneaei, negustorul Samsonov, i-a spus că asta n-ar fi o afacere proastă și a răs. Și pe urmă, ea nu-i chiar așa seacă la minte. Ce interes ar avea să se mărite cu un golan ca Dmitri Fiodorovici? În cazul ăsta, vă dați seama, Ivan Fiodorovici, că, așa cum stau lucrurile, nici dumneavoastră, nici Dmitri Fiodorovici și nici frățiorul dumneavoastră, Aleksei Fiodorovici, n-o să vă mai alegeți cu nimic când o fi să moară boierul cel bătrân, n-o să vă rămână nici o para chioară. Căci dacă Agrafena Aleksandrovna s-o mărita totuși cu dânsul, fiți sigur c-o să facă asta numai și numai ca să poată trece pe numele ei toată averea, tot bănetul care l-o avea dumnealui. Pe când dacă babacul dumneavoastră s-ar întâmpla să închidă ochii acum, până nu apucă să se însoare, ați avea de primit cel puțin câte patruzeci de mii de ruble fiecare, chiar și Dmitri Fiodorovici, care i-e drag boierului ca sarea-n ochi, fiindcă dumnealui, poate că v-a venit cumva la ureche treaba asta, n-a făcut nici un fel de testament... Și dumnealui, Dmitri Fiodorovici, e la curent cu toate astea...

Obrazul lui Ivan Fiodorovici se înăspri. Tânărul se scutura ca de un fior și se înroși la față.

— Și atunci, îl întrerupse el brusc pe Smerdiakov, de ce mă sfătuiști să plec imediat la Cermașnea? La ce te-ai gândit când m-ai îndemnat să plec? Cine știe ce se mai poate întâmpla aici după plecarea mea...

Ivan Fiodorovici începu să găflie.

— Chiar așa... Rosti Smerdiakov, agale, ca omul care știe bine ce spune, privindu-l țintă pe Ivan Fiodorovici.

— Cum, chiar așa? Îl îngână, fulgerându-l cu o privire scăpărătoare, încărcată de amenințări, Ivan Fiodorovici, care abia își mai ținea cumpătul.

— V-am spus toate acestea fiindcă mi-e milă de dumneavoastră. Zău dacă n-aș lăsa totul baltă în locul dumneavoastră! La ce să mai stau aici cu balamucul astă? Adăugă Smerdiakov, uitându-se fără sfială în ochii scânteietori ai lui Ivan Fiodorovici.

Câteva clipe niciunul dintre ei nu mai rosti un cuvânt.

— Mare dobitoc trebuie să fii, dar... Și un ticălos fără pereche! Izbucni deodată Ivan Feodorovici, sculându-se de pe bancă.

Dădu iar să intre pe poartă, dar se și întoarse din nou către fecior.

În momentul acela se petrecu ceva curios: mușcându-și buzele, cuprins de mânie, Ivan Fiodorovici încleșta pumnii, gata să tabere asupra lui Smerdiakov. Prinzând de veste, acesta se trase imediat la o parte. Ivan Fiodorovici însă renunța și, tăcut și parcă dezorientat, se îndreptă spre poartă.

— Dacă vrei să știi, mâine, dis-de-diminează, plec la Moscova! Îi aruncă el furios, apăsând pe cuvinte. El însuși avea să se mire mai apoi, întrebându-se ce i-o fi venit să-i spună lui Smerdiakov că pleacă la Moscova.

— E cel mai bun lucru, se grăbi să-i răspundă celălalt, ca și cum n-ar fi așteptat decât asta. Numai că, în cazul când s-ar întâmpla ceva, s-ar putea să vă cheme de la Moscova printr-o telegramă.

Ivan Fiodorovici se opri din nou locului și se întoarsei spre el, dar între timp și cu Smerdiakov se petrecu parcă o schimbare. Familiaritatea și sângele rece cu care-i vorbise; până atunci dispăruseră ca prin farmec. Încordat, atent, chipul, său avea de astă dată o expresie timidă, slugarnică, în timp ce privirea lui iscoditoare, pironită în ochii lui Ivan Fiodorovici, părea să-l întrebe: „Nu mai ai nimic de spus, nimic de adăugat?”

— Dar... În cazul când s-ar întâmpla ceva, ar putea tot așa de bine să mă cheme și de la Cermașnea! Zbieră în gura mare Ivan Fiodorovici, fără să știe nici el de ce ridicase glasul.

— Da, sigur, s-ar putea să vă cheme și de acolo... Șopti Smerdiakov, pierzându-și parcă dintr-o dată curajul, fără a înceta totuși să-l privească drept în ochi.

— Numai că Moscova e mai departe și Cermașnea – colea. De ce îți neapărat să plec la Cermașnea, îți pare rău de banii cheltuiți cu călătoria, sau îți-e milă cumva de mine că trebuie să umblu atâta pe drumuri?

— Chiar așa... Îngăimă Smerdiakov cu o voce șovăielnică și un zâmbet mârșav pe buze, gata parcă să sară înapoi la cel mai mic gest.

Dar, spre marea lui mirare, Ivan Fiodorovici izbucni într-un hohot de râs și așa, râzând, intră pe poartă. Cine l-ar fi văzut în momentul acela n-ar fi cătuși de puțin convins că râsul lui putea fi o explozie de veselie. De altfel, nici el, pentru nimic în lume, n-ar fi fost în stare să explice lămurit ce se petrecea în sufletul său. Mergea ca și cum ar fi fost pus în mișcare de un resort.

VII – „E O PLĂCERE SĂ STAI DE VORBĂ CU UN OM DEȘTEPT”

Ivan Fiodorovici vorbea la fel cum se și mișca, tot ca un automat. Intrând pe ușă, se întâlnește cu Fiodor Pavlovici în sală și cum îl văzu începu să dea din mâini și să strige: „Nu mai trec pe la dumneata, urc la mine, la revedere”. Și se strecură pe lângă taică-său, evitând să-l privească. Poate că în momentul acela era prea înverșunat împotriva lui, totuși, chiar și Fiodor Pavlovici rămase mirat de ostilitatea pe care i-o arătase atât de fățiș. Bătrânul avea probabil să-i spună ceva și, dornic să i se destăinuie mai curând, se grăbise să-i iasă în întâmpinare pe sală; surprins însă de o privire ironică, până ce acesta urcă treptele ce duceau la etaj, dispărând din câmpul vederii sale.

— Ce l-o fi apucat? Îl întrebă el pe Smerdiakov, care intrase în casă imediat după Ivan Fiodorovici.

— Cine știe de ce s-o fi supărat?! Îi răspunse în doi peri lacheul.

— Dracu' să-l ia! N-are decât să se supere dacă-i place! Adu samovarul și șterge-o! Fuga! Marș! Nimic nou?

Și începu să-l descoasă din fir-a-păr, exact așa cum spusese mai adineauri Smerdiakov, plângându-i-se lui Ivan Fiodorovici, adică numai și numai în legătură cu musafira mult așteptată. Putem, deci, trece cu ușurință peste discuția lor. O jumătate de ceas mai pe urmă, casa avea toate ușile zăvorâte și bătrânul maniac se plimba de unul singur prin încăperi, tremurând de nerăbdare, așteptând din clipă în clipă să audă cele cinci ciocănituri, precum convenise. Din când în când își arunca ochii pe fereastră, deși afară era întuneric beznă și nu se zărea nimic.

Se făcuse foarte târziu, dar Ivan Fiodorovici încă mai stătea de veghe, cugetând la tot felul de lucruri. În noaptea aceea se culcă după orele două. Nu vom împărtăși, totuși, cititorilor mersul gândurilor lui și nici nu credem c-ar fi momentul acum să pătrundem în tainele acestui suflet; odată și odată îi va veni și lui rândul. De altminteri, chiar dacă am încerca s-o facem, ar fi prea complicat, cu atât mai mult cu cât nici nu poate fi vorba de o înlănțuire de gânduri, ci mai curând de ceva destul de haotic și în primul rând de o stare acută de surescitare. El însuși își dădea seama că pierduse orice control. Îi cășuna ba una, ba alta, tot felul de toane ciudate, uneori chiar cu totul năstrușnice. Așa, de pildă, la un moment dat, târziu după miezul nopții, simți o dorință irezistibilă, chinuitoare să coboare, să descuie ușa, să dea apoi buzna în încăperile slugilor și să-l snopească în bătaie pe Smerdiakov. Dacă însă l-ar fi întrebat cineva pentru ce, cu siguranță că n-ar fi fost în stare să găsească nici o explicație, decât doar aceea că-l ura din răspuțeri pe lacheu, ca și când n-ar fi

avut un dușman mai înverșunat decât el pe lume. Pe de altă parte, de câteva ori în noaptea aceea îl cotropi din senin o teamă inexplicabilă, umilitoare, o teamă care – simțea lămurit – îi sleia cu desăvârșire trupul de vlagă, îl durea capul și se-nvârtea pământul cu el. O ură năprasnică îi strângea inima ca într-un clește și parcă simțea nevoia să se răzbune pe cineva. Îl ura până și pe Alioșa când își amintea de discuția pe care o avusese cu dânsul, ceva mai înainte; în unele clipe se ura chiar și pe sine. Cât despre Katerina Ivanovna, o uitase cu desăvârșire, așa cum avu prilejul să constate mai apoi și cu atât mai mult fu surprins de faptul acesta cu cât ținea minte precis că în clipa când se lăudase în salonul doamnei Hohlakova c-o să plece chiar a doua zi la Moscova, își spusese singur în gând: „Fugi încolo! Cine te crede c-o să pleci, nu e decât o fanfaronadă... Nu te poți smulge de aici chiar așa de lesne cum vrei tu să arăți!” Mult mai târziu, încercând să reconstituie întâmplările din noaptea aceea, Ivan Fiodorovici își aminti, scârbit până în adâncul sufletului, cum din când în când se scula brusc de pe divan și, tiptil-tiptil, ca și cum s-ar fi temut să nu-l spioneze cineva, se ducea să deschidă ușa și ieșea pe scară, să tragă cu urechea la zgomotele ce se auzeau de la parter, ascultând cum se plimbă de colo până colo, agitat, Fiodor Pavlovici; stătea așa mult la pândă, câte cinci minute în șir, cuprins de o curiozitate bizară, cu răsuflarea oprită, simțind cum îi zvâcnește inima în piept; nici el însuși însă n-ar fi putut să spună cu ce scop făcea toate acestea și pentru ce trăgea cu urechea. Tot restul vieții lui avea să se gândească la fapta aceasta ca la o „ticăloșie”, socotind-o în adâncul sufletului drept cea mai urâtă dintre toate câte le săvârșise în zilele sale. Și totuși, în momentul acela, s-ar fi putut spune că în sufletul, lui nu era nici măcar un grăunte de ură împotriva lui Fiodor Pavlovici. Era împins numai de o aprigă curiozitate, și-n timp ce-i auzea astfel pașii, căuta să-și imagineze cam ce-ar putea să facă bunăoară acolo la dânsul, în apartament: îl simțea sau și-l închipuia uitându-se când și când pe fereastră în bezna de afară, îl vedea apoi oprindu-se brusc în mijlocul camerei, cu urechile ciulite, în continuă așteptare, doar-doar va ciocăni cineva; pentru asta și ieșise de două ori de la el, din odaie. Când, pe la orele două din noapte, totul se liniști și Fiodor Pavlovici se înduplecă, în sfârșit, să se ducă la culcare, se întinse și el în așternut, ferm hotărât să adoarmă cât mai degrabă, simțindu-se răpus de oboseală.

Și într-adevăr se cufundă într-un somn greu, fără vise; în schimb, se trezi destul de devreme, pe la șapte, după ce se luminase de ziuă. Deschizând ochii, constată, spre surprinderea lui, că se simțea ca niciodată plin de energie. Sări jos din pat, se îmbracă în pripă, scoase apoi geamantanul și, repede-repede, se apucă să-și facă bagajele. Cu o zi mai înainte, spălătoreasă venise să-i aducă rufăria și la gândul că toate se potriviseră la tanc și nimic nu-l oprea să plece așa, brusc, un zâmbet îi miji pe buze. Fiindcă plecarea lui trebuia neapărat să fie bruscă. Deși în ajun declarase de câteva ori (față de Katerina Ivanovna, iar mai pe urmă față de Alioșa și de Smerdiakov) c-o să plece a doua zi, în momentul când se culcase – ținea minte precis – nici habar nu mai avea de călătorie, sau în orice caz nici nu-i trecuse prin minte că, sculându-se din pat,

în ziua următoare, prima lui grijă va fi să-și împacheteze lucrurile. În sfârșit, așeză tot ce avea de pus în geamantan și în sacul de voiaj. Pe la nouă, când Marfa Ignatievna veni să-l întrebe, ca de obicei, unde vrea să ia ceaiul, la dânsul în odaie sau jos, Ivan Fiodorovici coborî aproape bine dispus, deși vorbele, ca și gesturile lui erau cam pripite și dezordonate. Își salută destul de afectuos tatăl și ținu cu tot dinadinsul să afle cum o duce cu sănătatea, apoi, fără să mai aștepte răspunsul, îl înștiința că peste o oră pleacă definitiv la Moscova și că-l roagă să-i facă rost de cai. Bătrânul îl ascultă fără să manifeste nici un fel de surpriză, uitând chiar să se arate mâhnit, cel puțin așa, din politețe, că-i pleacă băiatul; în schimb, începu să dea semne de nerăbdare, amintindu-și în același moment de o afacere foarte importantă pentru el:

— Ei, vezi, vezi cum ești! Nu mi-ai spus nimic aseară... N-are a face, nici acum nu e încă timpul pierdut. Fă-mi și tu un hatâr, sufletele și treci înainte prin Cermașnea. Din gară de la Volovoe nu-s decât vreo douăsprezece verste până acolo, un mic ocol; o iei la stânga și ajungi îndată la Cermașnea.

— Mi-e peste putință, zău, nu pot... Sunt optzeci de verste până la stația de cale ferată și trenul spre Moscova pleacă la șapte seara, abia dacă am timp să-l prind.

— Lasă, că-l prinzi tu mâine sau poimâine; azi însă, te rog, du-te la Cermașnea! Măcar atâta să faci și tu ca taică-tău să fie cu inima împăcată! Să nu fi fost ocupat, m-aș fi dus chiar eu mai de mult; e vorba de ceva extrem de urgent, o ocazie excepțională, numai că, din păcate, nu pot să lipsesc pentru moment din oraș... Vezi tu, am o pădurice acolo, de fapt sunt două loturi – unul la Beghicevo și altul la Diacikino, amândouă încă neexploatate. Negustorii Maslovă, știi care, tatăl și feciorul, nu vor să-mi dea mai mult de opt mii de ruble și abia anul trecut s-a prezentat un cumpărător care-mi oferea douăsprezece mii, acela însă nu era din partea locului, asta-i socoteala. Aici, la noi, nu există, cum s-ar zice, o piață de desfacere; Maslovă aștia, tatăl și fecioru-său, au o avere de sute de mii de ruble, ei taie și spânzură, ce-ți dau, aia iei, fiindcă nimeni n-ar îndrăzni să le facă vreo concurență. Părintele din Ilinskoe mi-a scris însă joia trecută c-ar fi venit un negustor pe care-l cunosc destul de bine, unul Gorstkin, din Pogrebovo, adică tot cineva care nu-i de prin partea locului și deci n-are de ce să-i știe de frică lui Maslov, aici e clenciul. Zice că ar da pentru pădurice unsprezece mii în cap, auzi? Și nu rămâne decât o săptămână, așa scrie părintele. Dacă te-ai duce tu să te înțelegi cu el...

— De ce nu-i scrii părintelui să se ocupe dânsul de treaba asta?

— Ce se pricepe părintele? N-are ochi pentru așa ceva. Altminteri, un giuvaier de om, ce să-ți spun, uite, oricând i-aș încredința douăzeci de mii de ruble, așa fără nici o chitanță... Numai că n-are ochi pentru așa ceva, parcă n-ar fi bărbat în toată firea, îl înșeală și o cioară. Și când te gândești că-i om cu cartel!... Iar Gorstkin, așa cum îl vezi, îmbrăcat ca un mujic, cu scurteica lui albastră, e un pehlivan fără pereche, aici e buba: minte de îngheață apele! Uneori stai și te întrebi ce l-o fi apucat. Acum doi ani, de pildă, ne-a spus că i-ar fi murit nevasta și c-ar fi însurat cu alta și când colo era o minciună

gogonată: nevastă-sa nici gând n-avea să moară, trăiește și acum și la trei zile o dată, îi trage câte un pui de bătaie! Vreau să știu dacă nu cumva și acum ne duce cu preșul, dacă are într-adevăr intenția să cumpere și e dispus să dea unsprezece mii.

— Păi nici eu n-am să fac vreo scofală, dacă-i vorba, fiindcă tot atât de puțin mă pricep și eu în treburile astea.

— Stai, așteaptă puțin, nu te pripi, o să-și dau eu unele indicații. Pe Gorstkin îl cunosc ce-i poate pielea de ani de zile, doar facem afaceri împreună. Vezi tu, trebuie să te uiți cu atenție la barba lui; are o amărâtă de bărbuță roșcată și rară. Dacă observi că-i tremură cumva și, că, în timpul discuției, omul se înfurie la un moment dat, atunci să știi că vorbește serios și vrea să ajungă la o înțelegere; iar dacă-și mângâie așa barbișonul, cu mâna stângă, zâmbind, înseamnă că vrea să te tragă pe sfoară, face pe șmecherul. Să nu te uiți niciodată în ochii lui, că după ochi nu poți să-l cunoști, e dat dracului! Să fii atent numai la barbișonul lui. Am să-ți dau un răvaș pentru el, să i-l arăți. Îl cheamă Gorstkin, dar nimeni nu-i spune pe numele lui adevărat, fiindcă gura lumii l-a poreclit Copoiul, așa l-am apucat; ai grijă, totuși, să nu-i spui așa, fiindcă se supără. Dacă te învoiești cu el și-ți dai seama că treaba se face, scrie-mi două cuvinte. Numai atât: „E serios”. Să ții morțiș la preț, unsprezece mii în cap; hai, o mie, să zicem, poți să-i mai lași. Gândește-te și tu, de la opt la unsprezece e o diferență de trei mii de ruble. E ca și cum aș fi găsit banii ăștia pe drum! Să știi că nu-i chiar așa ușor să pui mâna pe un mușteriu și, zău, îmi crapă buza după bani! Numai să-mi dai de știre că-i lucru serios, și-mi fac eu timp să mă reped pân-acolo ca să închei târgul. Altminteri, n-are rost să umblu pe drumuri: cine poate să știe dacă popa nu visează cai verzi pe pereți? Zi, te duci sau nu te duci?

— Ei, scutește-mă odată, n-am timp!

— Atâta hatâr să-i faci și tu lui taică-tău! Ce-ți fi având așa inimi de piatră cu toții? Ce contează pentru tine o zi sau două? Unde-ți arde așa să zbori acum, la Veneția? Doar n-o să se dărâme Veneția în aste două zile. L-aș trimite pe Alioșa, dar ce se pricepe el în socoteli dintr-astea? De aceea stărui să pleci tu, fiindcă te știu om cu scaun la cap. Ce, parca eu nu văd? N-oi fi făcând negoț de cherestea, dar de priceput te pricepi. Trebuie să-ți dai seama numai dacă vorbește serios ori nu. Ține minte ce ți-am spus, dacă-i tremură bărbuța înseamnă că are intenții serioase.

— Cum văd eu, chiar dumneata mă îndemni să plec la Cermașnea! Ei, drăcia dracului! Exclamă Ivan Fiodorovici cu un zâmbet răutăcios.

Fiodor Pavlovici nu luă în seamă răutatea, sau poate că nu voi s-o bage în seamă, mulțumindu-se numai cu zâmbetul.

— Vasăzică, te duci, da? Un moment, să-ți dau scrisorica!

— Nu știu dacă mă duc, am să văd pe drum.

— Ce să mai vezi pe drum, acu' trebuie să te hotărăști. Zău așa, dragul tatii, te rog eu! Dacă se face afacerea, scrie-mi două rânduri, pe care i le dai părintelui și o să aibă el grijă să-mi trimită cât mai degrabă răvășelul. Pe urmă

poți să pleci sănătos la Veneția, nu te opresc. O să-ți dea părintele cai să te întorci în gară, la Volovoe.

Bătrânul era într-al nouălea cer; ticlui la iuțea biletul, trimise apoi după cai, porunci o gustare, coniac. De obicei, când avea un prilej de bucurie, era grozav de expansiv; de astă dată însă căuta să se stăpânească. Nu suflă nici un cuvânt, bunăoară, despre Dmitri Fiodorovici. Și nu părea cătuși de puțin emoționat de faptul că se despărțea de fecioru-său. S-ar fi zis că nici nu găsea măcar ce să-i spună. „Probabil că-i sătul până-n gât de mine”, se gândea Ivan Fiodorovici, băgând de seamă lucrul acesta. Numai atunci când îl petrecu până în prag, bătrânul începu să se agite și dădu să-l îmbrățișeze. Ivan Fiodorovici însă se grăbi să-i întindă mâna, căutând să scape de pupături. Bătrânul prinse numaidecât mișcarea și se opri.

— Domnul cu tine! Îl mai binecuvântă o dată din prag. Ai să mai vii pe aici cândva, nu? Hai, vino, să știi că-mi faci o bucurie. Hristos să te aibă în paza lui!

Ivan Fiodorovici se urcă în trăsură.

— La revedere, Ivan și să nu fii chiar așa supărat pe mine! Îi strigă pentru ultima oară taică-său.

Toți ai casei – Smerdiakov, Marfa și Grigori – ieșiseră să-l conducă. Ivan Fiodorovici îi cinsti pe fiecare cu câte zece ruble. După ce se sui în trăsură, Smerdiakov se repezi să așeze mai bine velința.

— Vezi... Mă duc la Cermașnea... Spuse fără să vrea Ivan Fiodorovici, rostind aceleași cuvinte ce-i scăpaseră din gură în ajun, de astă dată însoțite de un răs nervos. Și multă vreme răsul acesta avea să-i răsune în urechi.

— Are dreptate lumea când zice că-i o plăcere să stai de vorbă cu un om deștept! Răspunse apăsat Smerdiakov, uitându-se drept în ochii lui.

Trăsura o porni din loc. Călătorul nostru rămase pe gânduri, privind în același timp cu nesaț ogoarele, dealurile, copacii, stolul de găște în tăria cerului înalt și senin. Răsuflă ușurat. Încercă apoi să intre în vorbă cu surugiul, ba chiar păru grozav de interesat de răspunsul acestuia, ca după o clipă să-și dea seama că, de fapt, cuvintele mușicului îi trecuseră pe la ureche și că habar n-avea ce-i spusese el. Tăcu, învăluit de voluptatea clipei: aerul era proaspăt, rece și cerul – albastru. În momentul acela îi trecură prin minte chipurile lui Alioșa și al Katerinei Ivanovna, dar se mulțumi să zâmbească și, suflând ușor peste acele năluciri dragi, le făcu să se destrame. „Odată și odată o să le vină și lor timpul”, chibzui în sinea lui. Ajungând la poștă, schimbă telegarii și zbură mai departe spre Volovoe. „De ce mi-o fi spus că-i mai mare dragul să stai de vorbă cu un om deștept? Se gândi el la un moment dat, simțind cum i se taie răsuflarea. Și ce m-o fi apucat să-l înștiințez că plec la Cermașnea?” Sosi, în sfârșit, la stația Volovoe. Nici n-apucă bine să coboare din trăsură, că se și pomeni înconjurat de surugii. Pentru cele douăsprezece verste pe care le avea de făcut până la Cermașnea, trebuia să tocmească singur o droșcă. Porunci să înhame caii și intră în han. Privi în jurul lui, se uită și la nevasta căpitanului de poștă și ce-i veni că deodată ieși din nou în cerdac.

— Nu-i nevoie, nu mai plec la Cermașnea. Ce ziceți, băieți, am timp să apuc trenul de șapte?

— Ajungeți taman la tanc, boierule. Înhamăm caii?

— Hai, dați-i zor! Măine n-are nimeni drum spre oraș?

— Ba da, Mitri.

— N-ai vrea să-mi faci un serviciu? Treci pe la taică-meu pe acasă – știi unde? La Fiodor Pavlovici Karamazov – și spune-i că n-am mai plecat la Cermașnea. Poți să te duci?

— Cum să nu pot, mă duc neapărat, că doar îl cunosc pe Fiodor Pavlovici, ehe, încă de când!

— Uite și bacșișul, nu știu dacă el o să-ți dea ceva... Adăugă Ivan, râzând bine dispus.

— Cam așa, îi țin uisonul Mitri. Mulțămim frumos, boierule; fiți pe pace, că mă duc.

La ora șapte seara, Ivan Fiodorovici se urcă în tren și porni ca vântul spre Moscova. „În lături cu tot ce a fost până acum! Am rupt definitiv cu trecutul și orice veste m-ar ajunge din urmă, orice ar fi, nu mai răspund, nu vreau să mai întorc nici o clipă capul înapoi. Să plec, da, să plec într-o lume nouă, pe alte meleaguri, fără să mai privesc îndărăt!”

În loc să simtă însă vreo bucurie, sufletul i se întunecase, înecat în beznă, iar inima i se strângea, biruită de o tristețe cumplită, cum nu mai încercase până atunci. Toată noaptea se zbuciumă așa, în timp ce trenul gonia mai departe. Abia în zori, când ajunsese la Moscova, parcă se mai dezmetici.

— Sunt un ticălos! Își șopti el.

Cât despre Fiodor Pavlovici, după plecarea băiatului, parcă-i crescuseră aripi. Preț de vreo două ceasuri se simți aproape fericit, închinând de unul singur pământul cu coniac, dar tocmai atunci se întâmplă un lucru pe cât de neplăcut, pe atât de important și care-i făcu destul sânge rău: ducându-se să aducă ceva din pivniță, Smerdiakov căzu cum puse piciorul pe scară. Norocul lui că Marfa Ignatievna, care tocmai era prin curte, prinse de veste numaidecât. Nu-l văzuse căzând, în schimb, auzise țipătul acela ciudat, caracteristic, pe care îl cunoștea mult prea bine – țipătul epilepticului lovit de o criză. N-ar fi putut, așadar, să spună dacă atacul se produsese în clipa când feciorul cobora scara, din care pricină se prăbușise în nesimțire, sau dacă, dimpotrivă, căzuse mai întâi și prin urmare comoția suferită fusese aceea care provocase criza. Nimeni nu putea să știe mai mult, dat fiind că îl găsiseră jos în pivniță, zbatându-se cuprins de convulsii, cu spume la gură. La început se temuseră să nu-și fi rupt o mână sau un picior, dar „il păzise Dumnezeu”, cum spunea Marfa Ignatievna și nu i se întâmplase nimic, în schimb, se canoniseră mult cu el până să-l scoată afară din pivniță. Și nici n-ar fi reușit de n-ar fi fost vecinii să-i ajute. Până și Fiodor Pavlovici, care asistase speriat și parcă rătăcit la toată ceremonia, le dăduse o mână de ajutor. Bolnavul nu-și venea deloc în fire; crizele îl lăsau pentru o bucată de vreme, ca să izbucnească apoi cu și mai multă putere și toți presupuseră că lucrurile aveau să se petreacă exact așa

cum fusese cu un an înainte, când din nebăgare de seamă căzuse din pod. Țineau minte că atunci îi pusese răcheta la cap, și, cum în pivniță rămăsese un pic de răcheta, Marfa Ignatievna se apucă să-l oblojească pe bolnav. Pe înserat, Fiodor Pavlovici trimise după Herzenstube, care sosi numaidecât. Medicul îl examina cu toată atenția pe Smerdiakov (era un doctor bătrân, respectabil, cu multă experiență și care-și consulta foarte meticulos pacientii, mult mai conștiincios decât alți confrăți ai săi de la noi din gubernie) și declară în cele din urmă că era vorba de o criză excepțională, dacă nu chiar „primejdioasă”, că deocamdată el, Herzenstube, n-a reușit încă să se lămurească, dar că a doua zi dimineața, dacă mijloacele folosite până atunci nu vor fi dat rezultate, va recurge la alte remedii. Bolnavul rămase să zacă în căscioara din curte, într-o cămăruță alăturată de odaia în care locuiau Grigori și Marfa Ignatievna. Din momentul acela necazurile începură să curgă cu duimul pe capul bietului Fiodor Pavlovici; pentru prânz veni să-i gătească Marfa Ignatievna, care-i făcu o supă „lături sadea”, în comparație cu supa pe care i-o servea de obicei Smerdiakov, în timp ce friptura era atât de uscată, că nici nu puteai să-ți înfigi dinții în ea. La reproșurile pline de amărăciune, deși pe deplin îndreptățite, ale stăpânului, Marfa Ignatievna îi riposta că găina fusese bătrână și că dumneai nu fusese la școală să învețe bucătăria. Către seară, alt ghinion: i se aduse la cunoștință că Grigori, care se cam plângea de dureri de vreo două zile, căzuse la pat, nici nu se mai putea mișca. Fiodor Pavlovici își bău la repezeală ceaiul și se încuie în casă, pradă celei mai răscolitoare, mai cumplite așteptări. Grușenka trebuia să vină în aceeași seară, de astă dată nu mai încăpea nici o îndoială dacă era să se bizuie pe vorbele lui Smerdiakov, care, dimineața, înainte de criză, îl asigurase că dânsa îi făgăduise c-o să vină neapărat. Bătrânului berbant îi bătea inima să se spargă, în vreme ce se plimba de colo până colo prin odăile pustii, trăgând cu urechea la cel mai mic zgomot. Trebuia să ia bine seama; cine știe dacă Dmitri Fiodorovici nu stătea la pândă undeva?! Prin urmare, în momentul când dânsa avea să-i ciocănească în geam (Smerdiakov îi spusese cu două zile mai înainte că-i explicase unde să bată), trebuia să se ducă repede să-i deschidă, să n-o țină nici o clipă în antreu, ca nu cumva – Doamne ferește!

— Să se sperie și s-o șteargă pe aci încolo. De aceea era foarte neliniștit, dar, în același timp, niciodată până atunci inima lui nu fusese legănata de o speranță atât de dulce: nu se putea să nu vină, era convins că de astă dată avea să vină în sfârșit...

I – PĂRINTELE ZOSIMA ȘI OASPEȚII LUI.

Intrând cu inima neliniștită, sfâșiată de durere, în chilia starețului, Alioșa se opri în prag uluit; de unde se temea c-o să-l găsească pe moarte, gata să-și dea sfârșitul, poate chiar fără cunoștință, îl văzu stând în jilț, slab ca o umbră, dar vesel și luminat la față, în mijlocul oaspeților, cu care vorbea tihnit și senin. Nu se ridicase decât de vreun sfert de oră din pat, dar oaspeții veniseră mai de mult la el în chilie și-l așteptaseră să se trezească, bizuindu-se pe spusele părintelui Paisie, care-i asigurase cu toată convingerea că

„Învățătorul se va mai scula o dată ca să stea de vorbă cu cei dragi, așa după cum făgăduise dimineța”. Părintele Paisie avea o încredere oarbă în făgăduiala bătrânului muribund, ca în tot cuvântul ce-i ieșea din gură și chiar dacă l-ar fi văzut zăcând fără cunoștință și fără suflare, știind că-i promisese să se mai scoale o dată spre a-și lua rămas-bun de la ei, s-ar fi îndoit probabil de moartea lui și ar fi așteptat să se trezească din clipă în clipă ca să se țină de cuvânt. Spre dimineță, ducându-se să se întindă pe pat, părintele Zosima îl înștiințase: „N-am să închid ochii până nu-mi voi mai desfăta inima, stând de vorbă cu voi, iubiții mei, până nu voi apuca să mai privesc chipurile voastre dragi și să-mi deschid pentru ultima oară sufletul destăinuindu-mă vouă”. Pentru această ultimă întâlnire se întruniseră la el în chilie cei mai credincioși prieteni ai săi. Erau patru la număr: ieromonahii Iosif și Paisie, apoi părintele ieromonah Mihail, egumenul schitului, un om între două vârste, din popor și fără prea multă învățătură, dar cu o mare tărie lăuntrică și însuflețit de o credință pe cât de naivă, pe atât de nestrămutată; după înfățișare, părea aspru din fire, când, de fapt, avea o inimă simțitoare, deși căuta să-și ascundă cu un fel de sfială gingășia simțirii. Al patrulea musafir era fratele Anfim, un călugăr bătrân, om simplu, neam de țărani săraci lipiți pământului, abia știind să deslușească buchile, tăcut și smerit, cel mai umil printre umili; monahul avea aerul unui ins care trăia sub impresia covârșitoare a unui lucru înfricoșător și plin de măreție, un lucru pe care mintea lui neștiutoare nu era în stare să-l înțeleagă. Părintele Zosima ținea nespuse de mult la omul acesta atât de smerit, pentru care toată viața avusese o stimă deosebită, deși rareori poate i se întâmplase să schimbe câteva vorbe cu el. Ani de zile, pe vremuri, colindaseră împreună sfânta Rusie. Trecuseră între timp patruzeci de ani; pe atunci, părintele Zosima abia intrase în cinul monahicesc, făcându-și ucenicia într-o mănăstire săracă și prea puțin cunoscută din Kostroma, pentru care pornise să strângă danii însoțit de părintele Anfim. Atât gazda, cât și oaspeții stăteau în cea de-a doua odaie a starețului, acolo unde – așa cum am arătat mai înainte – se afla patul acestuia, o încăpere atât de strâmtă, încât musafirii (în afară de novicele Porfiri, care rămăsese în picioare) abia dacă aveau loc să șadă, înghesuiți în jurul jilțului, pe scaunele aduse de alături, începuse să se întunece și chilioara era luminată de candelă și luminările de ceară aprinse în fața icoanelor. Dând cu ochii de Alioșa, care se oprise cuprins de sfială în prag, bătrânul zâmbi fericit și întinse mâna spre el.

— Bună ziua, fătul meu drag și cuminte, bine că te văd, în sfârșit! Știam c-o să vii.

Alioșa se apropie de duhovnicul său și, căzându-i la picioare, izbucni în lacrimi. Inima i se frângea de durere și, înfiorat de teamă în adâncul sufletului, puțin mai lipsea ca să plângă în hohote.

— Lasă, nu mă jeli, că n-am murit încă, zâmbi starețul, punându-i mâna dreaptă pe creștet. Mă vezi doar că stau liniștit de vorbă, cine știe, poate c-o să mai trăiesc încă douăzeci de ani de aci înainte, așa cum mi-a urat aseară femeia aceea de ispravă din Vășegorie, care a venit la mine cu fetița ei, Lizaveta.

Binecuvântează, Doamne, mama și copila Lizaveta (și făcu semnul crucii). Porfiri, ai dus pomana unde ți-am spus eu?

Își amintise pesemne de cele șaizeci de copeici pe care inimoasa vizitatoare i le dăruise pentru a milui „pe una mai nevoiașă decât ea”. Rostul acestor pomeni este de a dobândi iertarea păcatelor printr-un act de ispășire liber consimțită și ele trebuie făcute numai din banii câștigați prin sudoarea frunții. Încă de cu seară, starețul îl trimisese pe Porfiri la o târgoveață, o văduvă împovărată de copii, căreia îi arsese casa din temelii, așa încât ajunsese acum să cerșească din ușă în ușă. Novicele se grăbi să-l liniștească spunându-i că îndeplinise întocmai porunca lui, ducându-se să dea obolul acesta „din partea unei binefăcătoare necunoscute”.

— Ridică-te, fiule, grăi apoi bătrânul către Alioșa, ca să-ți pot vedea fața. Ai fost pe acasă, da? Te-ai întâlnit cu fratele tău?

Cu atât mai curioasă i se păru lui Alioșa întrebarea atât de precisă pe care i-o pusese starețul cu cât acesta se referise la unul singur dintre frații lui, dar la care anume dintre ei? Pentru asta, vasăzică, îl îndepărtase de lângă dânsul și în ziua trecută și în cea de azi!

— Numai cu unul dintre ei, răspunse tânărul.

— Eu te întreb de fratele tău mai mare, acela de ieri, în fața căruia am făcut o plecăciune până la pământ.

— Cu dânsul nu m-am văzut azi, n-a fost chip să-l gădesc.

— Grăbește-te să dai cât mai curând de el, du-te iarăși mâine și caută-l, nu mai zăbovi, fiule, lasă tot și du-te. Poate c-o să ajungi la vreme, până nu se întâmplă o nenorocire. Ieri m-am închinat până la pământ în fața pătimirilor ce-l așteaptă.

Starețul tăcu, furat de gânduri. Cuvintele lui aveau ceva straniu. Părintele Iosif, care-l văzuse cu ochii lui pe stareț cum se prosternase în ajun cu fruntea la pământ, schimbă o privire cu părintele Paisie. Alioșa își pierdu cumpătul.

— Părinte, învățătorule, strigă el tulburat până în adâncul sufletului, vorbele Sfinției tale sunt prea nelămurite... Ce pătimiri îl așteaptă?

— Prea vrei să știi multe, fiule. Vezi tu, ieri am avut așa, ca o presimțire cumplită... Cum să-ți spun, ieri mi s-a părut că-i citesc în ochi toată ursita. A avut o privire... O privire care m-a cutremurat până în adâncul inimii, pentru că am apucat să deslușesc în ea soarta pe care omul ăsta și-o pregătea singur, cu mâna lui. Numai o dată sau de două ori în viață mi-a fost dat să citesc asemenea lucruri în ochii oamenilor... ca și când tot ce le-a fost scris s-ar fi oglindit într-o clipă în privirea lor și vai, din păcate, ursita li s-a împlinit întocmai! Te-am trimis la el, Aleksei, în nădejdea că, poate, chipul fratelui său îi va ușura inima. Dar totul vine de la Domnul-Dumnezeu și toate în mâna lui se află. „Amin, amin, grăiesc vouă, grăuntele de grâu când cade pe pământ, dacă nu va muri, rămâne stingher; dar dacă va muri, aduce multă roadă”. Să-ți fie spre luare-aminte. Află acum de la mine, Aleksei, că adeseori, în petrecerea mea pe acest pământ, te-am binecuvântat pentru chipul tău, urmă bătrânul cu

un zâmbet blajin. Și iată, stau și mă gândesc: chiar dacă ți-a fost dat să părăsești aceste ziduri, sălășluind printre mireni, vei rămâne tot monah. Vei avea parte de mulți dușmani în lume, dar și dușmanii vor ajunge să te îndrăgească. Viața îți vă semăna în cale destule necazuri, dar tocmai în ele tu vei afla fericirea și, binecuvântând viața, îi vei face și pe alții s-o binecuvânteze și asta înseamnă mai mult decât toate. Așa ești tu făcut. Sfințiile voastre, grăi mai departe, înduioșat, către oaspeții săi, niciodată până acum n-am mărturisit – nici chiar acestui tânăr – de ce-mi este el atât de drag. Ascultați: pentru mine chipul lui a fost pururea legat de o amintire și în același timp mi s-a părut că prevestește ceva. În zorii vieții mele, am avut un frate mai mare, care s-a săvârșit sub ochii mei, în floarea tinereții, la numai șaptesprezece ani, pe când eu eram abia o fărâmă de copil. Cu trecerea vremii, am putut să mă încredințez că acest frate al meu a fost pentru mine ca un semn de sus, o prorocie, că de nu mi-era dat să-l întâlnesc în calea vieții mele, de n-ar fi fost el lăsat să treacă pe acest pământ, nici eu poate nu aș fi ajuns a îmbrăca straie monahicești, nici n-aș fi apucat drumul cel plin de har! Și acea arătare mi s-a înfățișat întâi și întâi în copilărie, pentru ca acum, când firul zilelor mele se apropie de sfârșit, s-o văd iarăși aievea în fața ochilor. Veți fi ascultând poate cu uimire vorbele ce vi le spun, Sfințiile voastre, cu atât mai mult cu cât Aleksei nu seamănă ca două picături de apă cu el, ci doar aduce cumva la chip cu fratele meu; totdeauna însă mi s-a părut că sufletele lor sunt făcute din aceeași plămadă, aidoma unul cu altul, încât parcă îl aveam în toată ziua și-n tot ceasul înaintea ochilor pe celălalt, pe fratele meu, care din nou mi se arătase în taină, la asfințitul petrecerii mele pământești, ca o amintire de demult și în același timp ca o prorocie. Adesea, eu însumi eram uluit de această nălucire. Ascultă, Porfiri, urmă starețul, adresându-se novicei. De multe ori ți-am văzut fața întunecată de mâhnirea ce-ți cășuna dragostea mea pentru Aleksei. Ai aflat acum de ce sufletul meu s-a îndreptat cu mai mare iubire către el, dar mai află încă, fiule, că tu însuși îmi ești tare drag și adesea m-am căit de întristarea ta. Vouă, dragii mei, aș vrea să-mi deschid inima și să vă vorbesc despre acel frate al meu, săvârșit în floarea tinereții, căci el e mărturia cea mai de preț, cea mai mișcătoare și mai plină de tâlc din câte am cules în zilele mele. Cu duioșie sufletul meu se întoarce către ea și parcă văd în clipa asta desfășurându-se toată calea ce-am străbătut-o și mai trăiesc o dată tot ce-am trăit, de-a rândul, din zorii vieții până-n asfințit...

E locul să arătăm aici că aceste ultime cuvinte, pe care starețul le-a schimbat cu oaspeții săi în ziua sorocită a fi cea din urmă din viața sa, sunt păstrate în scris, în parte cel puțin. Aleksei Fiodorovici Karamazov a avut grijă să le aștearnă pe hârtie, așa cum i se întipăriseră în minte, la câțiva timp după moartea bătrânului. Ar fi greu de spus dacă se va fi mulțumit să noteze numai cuvintele rostite atunci, sau dacă nu va fi adăugat cumva și câte ceva din cele auzite cu alte prilejuri din gura învățătorului său. În afară de aceasta, judecând după felul cum sunt redactate însemnările acestea, s-ar zice că părintele Zosima vorbise fără întrerupere, ca și când le-ar fi povestit prietenilor din fir-a-

păr viața sa. Cu siguranță însă că, așa cum reiese chiar din mărturisirile lui Aleksei Fiodorovici, întvederea se desfășurase cu totul altfel; toată lumea luase parte la discuție, deși musafirii se feriseră să rupă șirul vorbelor bătrânului, silindu-se a grăi cât mai puțin. Totuși, din când în când, interveniseră și ei în cursul povestirii, fiecare având câte ceva de adăugat sau de istorisit unele lucruri. Pe de altă parte, nici bătrânul nu putea să vorbească așa, întruna, fiindcă uneori simțea că se înăbușă și i se tăia glasul; câteodată, chiar, se ducea să se întindă un pic pe pat, ca să se întremeze, fără să așteptască, în timp ce oaspeții stăteau mai departe la locurile lor, așteptându-l. În vreo două rânduri, discuția încetase, pentru ca toată lumea să dea ascultare Evangheliei citite de părintele Paisie. Pare totuși ciudat că nici unuia dintre cei de față nu i-ar fi trecut prin minte că starețul avea să închidă ochii pe veci în aceeași noapte; în seara aceea, ultima ce-i era dat s-o petreacă printre cei vii, după ce adormise adânc peste zi, s-ar fi zis că prinsese puteri noi, care-l ajutaseră să stea vreme îndelungată de vorbă cu cei apropiați. Însuflețirea aceea extraordinară se datora, desigur, emoției pe care i-o prilejuiseră aceste ultime clipe, din păcate însă numai pentru scurt timp, căci în aceeași noapte viața i se curmase brusc... Despre asta însă vom vorbi mai târziu. Acum aș vrea numai să atrag atenția cititorului că am socotit de cuviință să nu-i împărtășesc aici toată discuția cuvânt cu cuvânt, mulțumindu-mă să redau numai povestirea starețului după însemnările făcute de Aleksei Fiodorovici Karamazov. Mai concis, adică și mai puțin obositor, deși – repet – multe lucruri sunt reminiscențe din alte convorbiri înmănunchate laolaltă.

II – ÎNTÂMPLĂRI DIN VIAȚA IEROMONAHULUI STAREȚ ZOSIMA RĂPOSAT ÎNTRU DOMNUL, POVESTITE DE EL ÎNSUȘI ȘI SCRISE DE ALEKSEI FIODOROVICI KARAMAZOV.

Date biografice

A) Despre fratele starețului Zosima, săvârșit în floarea tinereții, Iubiții mei, aflați Cuvioșiile voastre că am văzut lumina zilei într-o gubernie din îndepărtatele ținuturi de la miazănoapte, în târgul V. Taică-meu era boier de viță nobilă, dar fără a fi totuși om cu vază și fără a avea cin mare. La drept vorbind, nu-mi amintesc deloc de dânsul, fiindcă s-a stins din viață când eu eram un copil de numai doi anișori. După moartea lui, mama a rămas cu o căsuță de bârne și ceva cheag, nu cine știe ce, doar atâta cât să poată viețui cu copiii fără să știe ce-i sărăcia. Eram doi copii: eu, Zinovie și fratele meu, Markel, mai mare decât mine cu vreo opt arii. Markel era iute din fire, din te miri ce îi sărea țăndăra, altminteri, bun la suflet, niciodată nu l-am auzit să-și bată joc de cineva. Acasă, cu mine, cu măicuța noastră, cu slugile, era atât de tăcut, că te prindea mirarea. Silitor la învățătură, nu-i plăcea să lege prieteșug cu ceilalți școlari, dar nici să se ia la hartă cu ei, cel puțin așa avea să-mi povestească mai târziu mama. Cu vreo șase luni înainte de a muri – avea pe atunci șaptesprezece ani împliniți – începuse să-și facă mereu drum pe la un suflet stingher de la noi din târg, pare-mi-se un deportat politic, trimis din Moscova în

surghiun pentru că era liber cugetător. Mare cărturar altminteri, înțelept între înțelepții Universității din Moscova. Omul acesta îl îndrăgise pe Markel și-l primea cu inima deschisă. Seară de seară aproape, fratele meu se ducea la dansul și așa a petrecut toată iarna, până când l-au chemat înapoi din surghiun, ca să ia în primire o slujbă de stat la Petersburg, ca urmare a cererii lui, fiindcă avea sprijinul unor obraze de soi. Intrasem în postul cel mare, dar Markel nu voia defel să postească, se certa cu toată lumea din casă și ne lua pe toți în răspăr: „Ce parascovenii mai sunt și astea? Zicea el. Nu există Dumnezeu”. Mi-aduc aminte că vorbele lui ne băgau pe toți în răcori și pe mama și pe slugi, ba chiar și mie – deși eram încă un copil, abia împlinisem nouă ani – îmi stătea inima în piept de spaimă când auzeam. Aveam patru slugi la noi în casă, câteșipatru iobagi cumpărați pe numele unui moșier, o cunoștință de-a noastră. Țin minte că din acești patru oameni mama a vândut-o cu șazeci de ruble pe bucătăreasa Afimia, care era bătrână și șchioapă, tocmind în locul ei o slujnică cu simbrie. În cea de-a șasea săptămână din post, fratele meu s-a simțit rău de tot; de felul lui totdeauna fusese plăpând și lingav și de mult îl păștea o boală de piept. Era un băiat nălțuț, dar firav și avea un chip pe care ți-era drag să-l privești. Nu știu ce s-o fi întâmplat, se vede că răcise, dar doctorul, pe care mama îl chemase degrabă, i-a spus în taină că are ftizie galopantă și că atâta i-a fost sorocul, până în primăvară. Mama a început, biata, să plângă și să se roage de el, luându-l cu binișorul (ca să nu-l sperie), să meargă la biserică, să postească și să se împărtășească primind sfintele taine. La vremea aceea încă mai umbla pe picioare. Fratele meu s-a mâniat însă și a prins a huli locașul Domnului, dar după aceea a căzut pe gânduri: și-a dat seama pesemne că boala lui e rea și necruțătoare și că din pricină asta mamă se ținea de el să ia calea bisericii (atâta timp cât mai putea umbla), să postească și să se împărtășească. Știa de mult, de altminteri, că-l roade un morb ascuns; cu un an înainte, ne spusese odată la masă, liniștit de parcă n-ar fi fost nimic: „Cine știe cât o să mai trăiesc, poate că nu apuc nici anul”. Parcă și-a prorocit singur sfârșitul. Au mai trecut trei zile și am intrat în Săptămână patimilor. De marți dimineața, fratele meu a început să postească, s-a dus chiar și la biserică.

„O fac numai de hatârul dumitale, mamă, că să te luminezi și să fii cu inima împăcată”, a zis el. Pe mama a podidit-o plânsul, plângea săraca și de bucurie, dar și de măr foc: „Se vede că i-or fi zilele numărate, prea s-a schimbat așa deodată”, se gândea ea. Markel însă n-a apucat să bată prea mult pragul bisericii, a căzut îndată la pat, așa încât s-a spovedit și a primit împărtășania acasă. Erau niște zile senine, însorite și înmiresmate, de primăvară: în anul acela Paștele cădea târziu. Toată noaptea fratele meu tușea să-și spargă pieptul și dormea ca vai de el, dar dimineața numai ce-l vedeai că se îmbracă și se așeza în jilț. Așa îl am și acum în fața ochilor: liniștit și blând, cu zâmbetul pe buze, mistuit de boală, dar vesel și fericit. Părea alt om, atât de neașteptată era schimbarea ce se petrecuse în sufletul lui. Bunăoară, dacă noastră luase obiceiul că intra câteodată la el în cameră: „Hai, puișorule, îl

îmbia bătrânica, să aprind și aici la tine o candelă la icoană!” Altădată n-ar fi îngăduit cu nici un preț să ardă candela în odaie la el și nu s-ar fi sfiit chiar s-o stingă; acum însă o poftea el singur: „Aprinde-o, bunicuțo, aprinde-o. Înainte nu vă lăsam s-o aprindeți, ca un nemernic ce am fost. Când aprinzi candela, îi ridici slavă lui Dumnezeu și cum stau așa și mă uit la dumneata, sufletul mi se bucură și mă închin și eu. Înseamnă că amândoi ne rugăm aceluiași Dumnezeu!” Vorbele lui ne păreau ciudate; mama se ascundea în iatac și plângea, dar când intra la el, își zvântă lacrimile și căută să i se arate cu o față senină. „Nu plânge, măicuță dragă, o îmbuna el, scris e să mai petrec încă mult printre voi și să ne veselim împreună, prea e frumoasă viața și plină de bucurie!” „Vai, dragul mamei, unde-i bucuria, când toată noaptea arzi ca pară focului și tusea îți seacă pieptul!” „Măicuță, zicea el, nu plânge, viața e un rai în care toți ne desfătăm, numai că noi nu vrem să ne dăm seama de asta, căci dacă am vrea, chiar mâine tot pământul ar fi un rai.” Vorbele lui sunau atât de ciudat și cu atâta hotărâre, încât toată lumea se minuna și lacrima înduioșată. Adeseori veneau prietenii să ne vadă. „Dragii mei, îi întâmpina el, zău, nu știu prin ce m-am făcut vrednic de dragostea voastră... Cum am putut să n-o văd până acum și să n-o prețuiesc cum se cuvine?” De câte ori slugile intrau la el în cameră, nu înceta să le spună: „Dragii mei, de ce mă slujiți? Sunt eu oare vrednic să mă slujiți? Dacă s-o milostivi Dumnezeu și mi-o îngădui să mai trăiesc, am să vă slujesc și eu pe voi, fiindcă toți trebuie să ne slujim unii pe alții”. Mama îl asculta și dădea din cap: „Băiatul mamei, nu tu, ci suferință ta vorbește prin tine”. „Măicuță dragă, lumina vieții mele, o dezmierea el, așa e dat pe lume, se vede, să fie stăpâni și slugi, dar eu, uite, aș vrea să fiu sluga slugilor mele și să le slujesc, așa cum mă slujesc ele pe mine. Trebuie să știi, măicuță, că fiecare dintre noi e vinovat de toate și față de toți, iar eu mai mult decât oricine!” Mama zâmbea printre lacrimi: „Cum poți tu să fii vinovat față de toți și încă mai mult ca oricine? Sunt doar atâția tâlhari și ucigași pe fața pământului; tu însă ce păcate ai săvârșit să te împovărezi mai mult decât toți?” Măicuță dragă, sângele tău sunt, zicea el (rostea uneori niște cuvinte atât de duioase, că te și mirai ascultându-l) și carne din carnea ta, lumina vieții mele, să știi că într-adevăr e așa cum îți spun: fiecare dintre noi este vinovat pentru toți și pentru toate, față de toți și față de toate. Nu știu cum să-ți lămuresc mai bine lucrul acesta, dar simt că așa este și asta mă doare. Cum putem să trăim oare și să ne înveninăm singuri fără să vedem nimic, nimic?” în fiecare dimineață se trezea tot mai duios și mai fericit, fremătând de iubire. Când intra doctorul – venea acum să-l vadă un medic bătrân, un neamț, Eisenschmidt – îl întreba în glumă: „Ce zici, doctore, mai trăiesc o zi, două?” „Nu o zi, două, ci luni și ani de zile o să mai trăiești!” îi răspundea bătrânul. „Luni și ani de zile! Se minuna el. La ce bun să mai numărăm zilele, când e de ajuns una singură pentru ca omul să cunoască pe deplin fericirea! Dragii mei, de ce să ne învrăjbim, de ce să ne îngâmfm și de ce să purtăm necaz unul altuia, haidem mai bine în grădină, să ne plimbăm și să ne zbenguim, să ne iubim între noi și să ne lăudăm, să ne îmbrățișăm și să binecuvântăm bunătățile vieții!” „Fiul

dumitale nu mai are mult de trăit, i-a mărturisit doctorul mamei mele, care ieșise cu el în cerdac să-l petreacă. Boala i-a rătăcit mințile.” Ferestrele odăii lui dădeau în grădină; aveam o grădiniță umbrită de copaci bătrâni, ramurile înmuguriseră și păsărelele călătoare se întorseseră pe la cuiburi și-i ciripeau la geam, desfătându-l cu cântecul lor. Fratele meu se uita la ele cu drag, fericit că veniseră înapoi și le cerea iertare: „Păsărelele Domnului, fericite păsărele, iertați-mă, căci și față de voi am greșit!” Nimeni nu pricepea ce vrea să spună, în timp ce el plângea de bucurie: „Câtă slăvită frumusețe a răspândit Dumnezeu în jurul nostru: păsărele, copaci, pășuni, semnul cerului, numai eu am trăit în ticăloșie, numai eu am pângărit totul și n-am știut să văd frumusețea și slava!” „Prea multe păcate iei asupra ta”, lăcrima biata mamă. „Măicuță dragă, lumina vieții mele, nu plâng de obidă, ci de bucurie; vreau să mă simt vinovat în fața tuturor, fiindcă nu sunt destoinic să-i iubesc mai mult și nici nu știu să-ți lămuresc ce simt. Dacă am greșit cumva față de ei, au să mă ierte și atunci va fi raiul pentru mine. Oare nu sunt cu adevărat în rai acum?”

Câte și mai câte nu ne-a mai spus el atunci, că nici nu-mi amintesc. Într-o zi am intrat fără veste la dânsul în odaie, când era singur. Se însera, cerul era senin și soarele, în asfințit, poleia încăperea, prefirându-și razele pieziș. M-a chemat lângă el, și, când m-am apropiat, m-a cuprins de umeri și m-a privit în ochi drăgăstos și înduioșat; nu mi-a spus nimic, s-a uitat doar așa, la mine, o clipă. „Du-te, mi-a zis apoi, du-te de te joacă, trăiește în locul meu!” Am zbughit-o afară și mi-am văzut de joacă. Mereu însă de atunci mi-am adus aminte cum m-a legat cu limbă de moarte să trăiesc viața pe care n-a apucat s-o trăiască. Atâtea lucruri frumoase și minunate ne-a tot spus, lucruri pentru care noi, din păcate, n-am avut înțelegerea potrivită. La două săptămâni după Paști, fratele meu a murit; și a murit cu mintea întreagă și limpede. De vorbit, nu mai putea să vorbească, dar a rămas așa cum îl știam până în ultima clipă; se uita vesel la noi, îi râdeau ochii, ne căută cu privirile prin casă, ne zâmbea, ne făcea semn să venim lângă el. În târg trecerea lui dintru cele pământești a făcut multă vâlvă. Firește că toate astea pe mine m-au zguduit, dar nu peste măsură, deși la înmormântare am plâns amarnic. Nu eram decât un copilandru, încă destul de crud și totuși, simțământul pe care l-am încercat atunci a lăsat o urmă neștersă în inima mea. Cândva trebuia să se trezească și să pună din nou stăpânire asupra mea. Așa cum s-a și întâmplat.

B) Despre rostul Sfintei Scripturi în viața părintelui Zosima, După ce fratele meu a închis ochii, am rămas singur cu mama. Și cum nu mă avea decât pe mine și nu eram chiar atât de săraci – dimpotrivă, ne puteam socoti chiar destul de înstăriți – cei din preajma noastră o sfătuiră pe maică-mea să mă trimită la Petersburg, așa cum făceau și alți părinți cu odraslele lor. Ținându-mă acasă, ziceau ei, s-ar putea, cine știe, să-mi strice norocul. Drept care o povățuiră să mă ducă la Petersburg, să mă dea la școala militară, ca mai apoi să intru în garda împărătească. Mama a stat în cumpănă; nu se îndura,

sărmana, să se despartă de mine, că doar atâta fecior mai avea, dar până la urmă a plâns ce-a plâns și s-a înduplecat, zicând că în felul acesta voi fi poate mai fericit. M-a dus la Petersburg și m-a dat la școală și de atunci nici c-am mai avut parte s-o văd, căci după trei ani s-a stins din viață și ea; trei ani, atâta doar a mai apucat să ne jelească și să se frământa pentru noi. Din timpul cât am huzurit acasă nu mi-au rămas decât amintiri frumoase, căci nimic nu-i mai de preț pe lume pentru om decât amintirea copilăriei petrecute în căminul părintesc, dacă dragostea și buna înțelegere sălășluiesc cât de cât în casă. Cât de păcătoasă ar fi o familie, aducerile-aminte pe care ți le lasă petrecerea în sânul ei au încă duiosia lor dacă sufletul tău este destoinic să se înduioșeze, în rândul amintirilor păstrate din casa părintească se află și Sfânta Scriptură, către care am simțit multă curiozitate încă de când eram un prichindel. Aveam pe atunci o carte – istoria sfântă – împodobită cu poze de toată frumusețea, căreia îi spunea: O sută patru cucernice povestiri din „Vechiul” și „Noul Testament” {73}. Pe ea am deprins să citesc. Și am ținut-o cu grijă până-n ziua de azi, uite-o colo, pe policioară, ca pe un scump giuvaier. Nici nu împlinisem opt ani însă, când am simțit pentru întâiași dată că se aprinde ca o lumină în sufletul meu; pe vremea aceea nu apucasem încă să învăț buchile, într-o zi, ducându-se să asculte liturghia, mama a mers numai cu mine la biserică (fratele meu nu știu pe unde era). Asta se întâmpla într-o luni, în Săptămâna patimilor. Era o zi însorită și parcă văd și acum ca aievea cum se ridica egal din cădelniță fumul de tămâie, urcând spre bolta înaltă, în timp ce de acolo, de sus, printr-o ferestruică îngustă, se revărsau peste capetele noastre razele luminii cerești în care fumul îmbălsămat părea să se mistuie. Priveam pătruns de tot ce vedeam și pentru întâia oară în viață am înțeles și am primit în adâncul inimii cuvântul lui Dumnezeu. Un tinerel a ieșit mai apoi în mijlocul bisericii cu o carte în brațe, o carte atât de mare, încât mi s-a părut că abia putea s-o ducă; țâncul a așezat-o pe analoghion, a deschis-o și a început să citească. Atunci am deslușit pentru întâia oară tâlcul scripturilor slomnite în locașul Domnului. „Era în ținutul Uz {74} un om drept și cucernic și omul acesta avea atâtea și atâtea cămile, atâtea și atâtea oi și măgari și copiii lui ce-i odrăslise se desfătau, iar el îi iubea ca pe ochii din cap și mult se ruga pentru ei Celui-de-Sus, gândind că poate vor fi greșit cumva desfătându-se. Și iată că satana a venit dimpreună cu îngerii lui Dumnezeu și, înfățișându-se stăpânului ceresc, i-a spus că a cutreierat lumea în lung și-n lat, umblând pe pământ și pe sub pământ. «Văzutu-l-ai pe robul meu Iov?» l-a întrebat Domnul. Și lăudatu-s-a în fața lui cu robul său cel plin de har Iov. Iară diavolul a zâmbit la cuvintele sale, grăind: «Lasă-l pe mâna mea și vedea-vei atunci că robul tău va cârți împotriva ta și glăsuind te va blestema în gura mare». Și Dumnezeu l-a lăsat pe robul său drept și iubit pe mâna satanei și diavolul dosăditu-l-a, lovind în copiii și vitele lui și i-a spulberat toată avuția, ca și când trăsnetul din ceruri s-ar fi abătut mistuind-o. Iar Iov, rupând veșmintele de pe el, s-a aruncat cu fața la pământ și a dat glas: «Gol am ieșit din pânțele mumei și gol mă voi întoarce în țărână. Domnul a dat, Domnul a luat – fie numele Domnului binecuvântat!» „Sfințiile

voastre, iertați-mi, rogu-vă, lacrimile, dar toată pruncia mi se înfiripă acum ca aievea în fața ochilor și parcă din nou în pieptu-mi freamătă suflarea copilului de opt anișori și inima mi-e pătrunsă de același fior, de aceeași uimire și bucurie ca și atunci. În ziua aceea toate erau făcute să mă uluiască: și cămilele și satana, care se încumeta a grăi către Dumnezeu și Dumnezeu, care se îndurase a da pieirii pe robul său și robul însuși, care strigase: „Lăudat fie numele Tău, cu toate că mă pedepsești!” și tot așa m-a mișcat zvonirea domoală și dulce de cântec ce împânzea biserica: „împlinească-se ruga mea!” și fumul de tămâie pe care-l cădelnița preotul și rugăciunea murmurată în genunchi. Și până în ziua de azi, ori de câte ori mi-a fost dat să citesc această istorisire din Sfânta Scriptură, mi-au curs lacrimile. Nu mai departe decât ieri, bunăoară. Câtă măreție și ce nepătrunse taine pentru mintea noastră! Am aflat mai târziu în gura celor care iau în deșert numele lui Dumnezeu și-și bat joc de credință cuvinte pline de trufie: „Cum de s-a înduplecat Dumnezeu, zic ei, să lase pe cel mai iubit dintre aleșii lui în ghearele diavolului, cum de a încuviințat necuratului să-i prăpădească vlăstarele și să-l năpăstuiască, lovindu-l cu o boală atât de ticăloasă, încât își curăța cu un ciob rânile de puroi? Și pentru ce? Ca să se poată mai apoi lăuda față de satană: «Vezi dară cât se învrednicește a răbda pentru mine alesul meu!» „Măreția și taina sălășluiesc tocmai în faptul că aici adevărul pieritor al lumii acesteia și adevărul cel veșnic stau față în față. Și adevărul veșnic se dovedește a fi mai presus decât adevărul lumii acesteia. Ca-n vremea de început a facerii, când Dumnezeu își încheia truda fieștecărei zile zicând: „Făcut-am și ce am făcut e bine”, ziditorul s-a uitat la Iov și s-a lăudat cu zidirea sa. Iar Iov, aducându-i slavă, nu l-a slujit numai pe dânsul, ci scris a fost a sluji în veci de veci fieștecăreia dintre zidirile sale, din seminție în seminție, căci pentru ăsta a fost plămădit. Doamne, ce izvod și ce învățătură! Ce minunat izvod e Sfânta Scriptură, ce har și ce putere fost-au dăruite o dată cu ea omului! Parcă lumea întreagă și omul și firea lui cea lăuntrică sunt săpate în piatră, totul e arătat, totul capătă un nume și asta pentru vecie! Câte taine dezghiocate și mărturisite: Dumnezeu îl ridică din nou pe Iov din mișelie și-i dă înapoi bogăția părăduită; anii trec și Iov e binecuvântat cu alte vlăstare, pe care așijderea le iubește... Doamne! Cum poate el oare să-i mai iubească pe nou-născuți, când ceilalți copii nu mai sunt, când ceilalți i-au fost luați? Oare când își aduce aminte de ei mai poate el să fie fericit cu aceștia din urmă, așa cum era odinioară între ai săi, să fie cu adevărat fericit, oricât de dragi i-ar fi cei odrăsliți acum? Da, poate, firește că poate; e însăși marea taină a vieții ce preschimbă cu timpul durerea de demult în blândă și înduioșată bucurie; în locul clocotitoare tinereți se așterne bătrânețea, cu blajina ei seninătate; nu e zi de la Dumnezeu în care să nu binecuvânteț răsăritul soarelui, slăvindu-l ca și altădată în sufletul meu, dar și mai drag îmi este asfințitul, ce-și prefiră pieziș razele-i lungi de lumină, amintirile duioase și învăluitoare, chipurile scumpe ce înfloresc lungă și blagoslovita cale a vieții mele.

Și peste tot pogoară adevărul divin, ce mângâie, împacă și apleacă inima spre iertare! Zilele mele sunt numărate, știu, simt asta, dar mai știu, de asemenea, că atât cât mi-o fi dat să trăiesc, viața mea pământească se îndreaptă cu fiecă revărsat de zori către o altă viață, o viață fără de sfârșit și pe care nimeni n-o cunoaște, dar care se apropie pas cu pas. Presimțind-o, sufletul meu se umple de slavă și tresaltă înfiorat, mintea mi se luminează și inima lăcrimează de bucurie... Prietenii și învățătorii mei, mi-a fost dat de multe ori să aud, iar în vremea din urmă tot mai mult umblă vorba că slujitorii Domnului și îndeosebi cei de la țară, s-ar plânge cu amar că simbria lor e neîndestulătoare și că viața ce-o trăiesc e prea umilită. Și ei mărturisesc fățiș, cu orice prilej și-n tot locul, chiar și în ziare – am citit cu ochii mei – că nu mai sunt în stare a tălmăci norodului cuvântul Evangheliei deoarece cu așa simbria nu ajung să-și acopere nevoile și, deci, de vor veni luteranii și ereticii și vor căuta să le răpească turma, dinspre partea lor, n-au decât, de vreme ce sunt plătiți ca vai de lume. Doamne! Mă gândesc în sinea mea, fă să le prisosească simbria pe care pun atâta preț (căci plângerea lor e îndreptățită), dar adevăr grăiesc vouă: de este cineva vinovat, apoi să știți ca noi înșine suntem întâi și-ntâi barem pe jumătate! Să zicem că slujitorul Domnului n-ar avea răgaz cât i-ar trebui, să zicem că într-adevăr ar fi legat pe de o parte de munca câmpului, pe de alta de slujba bisericească; chiar așa de ar fi, doar nu se ostenește zi de zi întruna, tot îi mai rămâne vreme măcar un ceas pe săptămână să-și amintească și de Dumnezeu. De altminteri, ogorul nu trebuie îngrijit chiar tot anul. Și-așa, de s-ar strădui să adune norodul o dată pe săptămână, la ceas de seară, fie și copiii pentru început, că pe urmă, auzind părinții, bineînțeles c-au să vină și ei. N-are nevoie pentru asta să ridice cine știe ce palate; poate prea i bine să-i primească pe toți la el în casă; să nu-i fie teamă cumva c-o să-i facă murdărie, că doar nu-i cheamă la dansul decât pentru un ceas! Și deschizând în fața lor această carte, să citească din ea fără vorbe umflate, fără fandoseli și fără împăunare, să citească simplu, bucuros că le împărtășește învățătura Evangheliei și că ei îl ascultă; cu drag să le citească Sfânta Scriptură și doar să se oprească din când în când spre a le lămuri câte un cuvânt al cărui tâlc nu-l poate cunoaște un om fără carte. Să fie fără grijă c-au să înțeleagă tot, nu se poate să nu afle drum spre inima unui credincios pravoslavnic! Să le citească despre Avraam și despre Sarra, despre Isaac și Rebecca, să le citească apoi cum s-a dus Iacov la Laban și cum s-a luptat în vis cu stăpânul ceresc, zicând: „înfricoșat este locul acesta” și sufletul smerit al norodului de rând se va minuna. Să le citească mai ales copilașilor cum l-au vândut rob frații lui pe Iosif, mai mic decât ei și cel mai iubit, iscusit tălmăcitor de vise și proroc plin de har și cum i-au spus pe urmă tatălui lor că fusese sfâșiat de o fiară, înfățișându-i veșmintele lui mânjite cu sânge. Să le arate cum au venit mai apoi frații lui după hrană în Egipt și cum nu l-au recunoscut pe Iosif, acum mare dregător și cum el, iubindu-i, totuși i-a urgisit cu pâra, i-a învinuit și l-a oprit lângă sine pe Beniamin. „Dragi îmi sunteți și vă urgisesc, pentru că-mi sunteți dragi.” Căci niciodată în viața lui nu i-a ieșit din minte cum l-au vândut în

deșertul bântuit de arșiță, la fântână, unor neguțători și cum el și-a frânt mâinile și s-a rugat cu lacrimi în ochi să nu-l vândă rob în țară străină, dar când i-a văzut iarăși, după ani și ani, inima lui din nou s-a umplut de o nețărmurită dragoste și, iubindu-i, i-a obijduit și i-a canonit. Prea cumplită fiindu-i însă suferința, s-a ascuns în alta odaie și, căzând pe pat, a plâns cu amar; și-a șters apoi ochii, a ieșit cu chipul luminat de bucurie și a grăit către ei înseninat: „Dragilor, sunt eu, Iosif, fratele vostru!” Să le spună cât s-a bucurat bătrânul Iacov aflând că scumpul său fecior e teafăr și cum s-a îndurat de și-a părăsit țara și a plecat în Egipt și cum s-a săvârșit pe pământul acela străin, după ce a rostit cu limbă de moarte o prorocie, măreață între toate, pe care a ținut-o zăvorâtă în taină toată viața în inima sa blândă și temătoare de Dumnezeu, arătând că din seminția lui, din mlădița lui Iuda, va ieși cea mai temeinică nădejde a lumii, acela care-i va aduce împăcarea și o va izbăvi! Sfințiile voastre și dascăli iubiiți, iertați-mă și nu vă fie cu supărare dacă vă tălmăcesc din nou ca un prunc ceea ce voi prea bine cunoașteți și mi-ați putea tălmăci de o sută de ori mai iscusit și mai cu strălucire. Osârdia îmi îmbulzește cuvintele pe buze, căci tare mi-e dragă luminata Scriptură. Fie-mi iertate lacrimile. Așijderea de-ar lăcrima și slujitorul Domnului, citind aceste cuvinte, va vedea că inimile celor care-l ascultă se vor zgudui. Ajunge pentru asta o sămânță, un grăuncior mic, mic de tot: aruncați-o în sufletul norodului de rând și puteți fi încredințați că nu se va irosi în zadar, dimpotrivă, va dăinui până la sfârșit în inima lui, sălășluind acolo tănuită în beznă, în miasmele păcatelor, ca o scânteiere de lumină și ca o slăvită aducere-aminte. Vă îndoiiți cumva că norodul va putea să înțeleagă? Încercați atunci să-i citiți mai departe mișcătoarea poveste, atât de duioasă, a preafrumoasei Estera și a trufașei Vaști {75}; sau minunata pățanie a prorocului Iona {76} în pântecul chitului. De asemenea, nu uitați parabolele Domnului nostru și mai cu osebite cele înfățișate în Evanghelia lui Luca (eu așa am făcut totdeauna) și nici întoarcerea lui Saul {77} pe calea credinței, precum e arătată în Faptele apostolilor (asta negreșit, da, negreșit!). Citiți-le, în sfârșit, din Minei măcar viața lui Aleksei, omul lui Dumnezeu, bunăoară și a celei mai mari mucenițe, Maria Egipteanca, căreia fostu-i-a hărăzit să-l vadă pe Dumnezeu și să-l poarte pe Mântuitorul în sufletul ei și veți câștiga neapărat inima norodului cu aceste meșteșugite istorisiri. Pentru asta slujitorul Domnului n-ar trebui să jertfească decât un ceas pe săptămână, un singur ceas, oricât de neîndestulătoare i-ar fi simbria! Și ar putea atunci să se încredințeze cât e de milostiv și de recunoscător poporul nostru și cum știe să-l răsplătească însutit pentru osteneala lui! Văzându-i strădania și auzindu-i cuvintele duioase, norodul îl va ajuta cu dragă inimă să-și muncească ogorul și cu aceeași îndatorință îl va ajuta la roboteala casei și mai vârtos îl va cinsti ca până atunci, sporindu-i astfel micșoara lui simbria. Sunt lucruri simple, atât de simple, că ne și sfiim uneori a le da în vileag de teamă să nu rătăcească lumea de noi și totuși, mijlocul acesta e fără greș! Cine n-are credință în Dumnezeu, acela nu crede nici în poporul lui. Iar cine crede în poporul lui Dumnezeu se va învrednici să-i vadă cucernicia,

chiar dacă până atunci n-a avut ochi s-o cunoască. Numai norodul, cu puterea ce va să vină a duhului său, va izbuti să-i întoarcă la dreapta credință pe atei noștri ce s-au rupt de pământul strămoșesc. Și apoi, ce preț mai are învățătura lui Hristos când nu vine să se adauge pilda? Fără cuvântul sfânt, norodul e ursit pieirii, căci sufletul său este însetat de acest cuvânt și de orice pildă grăitoare. În tinerețea mea, să tot fie vreo patruzeci de ani de atunci, am colindat cu părintele Anfim întreaga Rusie, strângând oboluri pentru mănăstire și într-o noapte am mas în mijlocul pescarilor pe malul unui râu mare, navigabil. Alături de noi a poposit un flăcăiaș de vreo optsprezece ani, plăcut la înfățișare, care se grăbea să ajungă la locul unde, a doua zi, împreună cu alți luntrași, trebuia să tragă la edec șlepul unui neguțător. Băiatul privea cu ochii lui limpezi și duiosi cuprinsurile. Era o noapte senină, blândă și caldă, o noapte de iulie. Aburi se ridicau de pe fața râului, ce curgea în matca-i largă, făcând să adie spre țarm o suflare răcoroasă; peștișorii se zbăteau când și când în apă, păsărelele amuțiseră, întreaga fire, molcomită, se închina cucernic lui Dumnezeu. Numai eu și cu băietanul acela privegheam, stând împreună de vorbă despre frumusețea lumii acesteia și despre nepătrunsa ei taină. Fiecare firicel de iarbă, fiecare găză, furnica sau albină aurie, deși lipsită de judecată, își cunoaște ca prin minune drumul, dovedind astfel cereasca taină pe care o împlinește neconștient. Vedeam cum la auzul cuvintelor mele inima chipeșului flăcăiandu începea să se înfierbânte. Mi-a mărturisit atunci cât de dragi îi sunt pădurea și „păsărelele codrului”. Se pricepea să le prindă, învățase a desluși graiul lor și știa cum să le ademenească: „Pentru mine nu poate fi ceva mai frumos pe lume decât pădurea, zicea el; deși lumea cu toate ale ei este frumoasă”. „Drept ai vorbit, am adăugat eu, totul pe lume-i frumos, neasemuit de frumos, pentru că-i adevărat. Privește calul, prietenul de nădejde al omului, ce mândru animal! Sau boul, sortit să-l hrănească pe om și să muncească pentru el, vezi-l cum stă pururea trist, cu capul plecat. Te uiți la ei și te miri de atâta blândețe, atâta bunătate și atâta încredere câte se vădesc în toată făptura lor! Ce frumoși sunt și cât de legați de stăpânul lor, care adesea îi bate fără nici un pic de milă!... Ți se înmoaie inima numai când te gândești că sunt fără de prihană, căci toată făptura, da, tot ce-a fost zămislit pe lumea asta, în afară de om, este fără prihană și deci Hristos, înainte de a fi lângă noi, e alături de ființele necuvântătoare.” „Cum, s-a mirat flăcăul și dobitoacele îl poartă în sufletul lor pe Hristos?” „Firește, i-am răspuns, Dumnezeu este unul și același pentru toți, orice făptură, orice lighioană, orice frunzuliță năzuiește către el, cântă slava lui și aleanul și-l mărturisește lui Hristos, i-l mărturisește în neștire, ceea ce este însăși taina vieții sale fără de prihană. Uite, bunăoară ursul care rățăcește colo, prin pădure, ce fioros e și ce crunt și totuși, când te gândești, nu are nici un păcat.” I-am povestit atunci cum, odată, la un mare sfânt, care-și căuta mântuirea sufletului într-o chilioară ascunsă în desișul pădurii, a venit un urs și cum sfântul, înduișat, nu s-a temut să înfrunte fiara și, ieșindu-i în întâmpinare, i-a dat pâine și i-a zis: „Du-te cu Dumnezeu, Hristos să te aibă în pază!” și cum sălbăticiunea a plecat îmblânzită și

ascultătoare, fără să-i pricinuiască vreun rău. Tânărul s-a tulburat aurind că ursul plecase din calea lui fără să-i cășuneze sihastrului vreo stricăciune și că Hristos o are și pe fiară în paza sa. „Ce frumos, a zis el, ce frumusețe și minunăție e-n tot ce a lăsat pe lume bunul Dumnezeu!” și-a stat așa lângă mine, adâncit într-o molcomă și dulce visare. Atunci mi-am dat seama c-a înțeles. A adormit apoi alături de mine, ușor și nevinovat ca un prunc. Blagoslovită fie, Doamne, tinerețea! Înainte de culcare, m-am rugat pentru el. Pogoară, Doamne, pacea și lumina în sufletul făpturilor tale!

C) Amintiri din anii petrecerii în lume a starețului Zosima în primăvara vieții. Duelul.

La Petersburg am avut de stat vreme îndelungată la școala militară, aproape opt ani și viața pe care o începusem a șters multe dintre amintirile copilăriei, fără să mă facă a le da cu desăvârșire uitării. În schimb, căpătasem atâtea deprinderi și chiar păreri noi, încât devenisem o ființă aproape sălbatică, crudă și absurdă. În primul rând, o data cu limba franceză, îmi însușisem o spoială de bună-cuviință și de aleasă purtare în lume; în același timp însă pentru ostașii care ne slujeau la școală nu aveam decât dispreț, socotindu-i niște vite încălțate, iar eu poate mai cu osebite, fiindcă de felul meu primeam mai lesne decât alți colegi orice înrăuire. O dată ajunși ofițeri, eram gata oricând să ne vărsăm sângele când ar fi fost în joc onoarea regimentului nostru, cu toate că, de fapt, nimeni dintre noi nici habar n-avea ce înseamnă onoare, căci, dacă ar fi aflat, ar fi râs cu hohote. Înfumurarea deșartă, chefurile și zurbalăcurile erau pentru noi prilej de mândrie. N-aș putea spune c-am fi fost nărăvași din fire, dimpotrivă, eram niște băieți de treabă, atâta numai că ne purtam ca niște bezmetici și eu poate mai abitir decât toți, mai cu seamă că aveam și ceva parale, așa încât o pornisem abraș înainte, cu toate pânzele sus, mânat de neastâmpărul năprasnic al tinereții. Ceea ce mă miră mai ales acum este că, deși pe vremea aceea mi-era drag să citesc, niciodată, din câte țin minte, nu mi s-a întâmplat să deschid Biblia, de care totuși nu m-aș fi despărțit cu nici un chip, purtând-o mereu cu mine; pesemne că, fără să-mi dau seama, aveam grijă s-o țin pentru „ziua și ceasul acela” când mi-era dat s-o deschid iarăși. După patru ani de slujbă în armată, am ajuns, în cele din urmă, în orașul K., unde pe vremea aceea regimentul nostru se afla în garnizoană. În oraș era lume multă și de tot felul, oameni veseli, primitivi și înstăriți; găseam pretutindeni ușa larg deschisă, fiind prin firea mea băiat de viață și mai cu seamă pentru că aveam ceva parale; și banii, cum se știe, au multă căutare. Acolo s-a ivit împrejurarea ce m-a făcut să apuc drumul mănăstirii. Am prins drag de o tânără domnișoară drăgălașă, inteligentă și cuminte. O ființă pururea zâmbitoare și senină, cu o fire aleasă, fata unor oameni respectabili, bogați și cu vază, persoane simandicoase și cu trecere în lume. Eram primit cu brațele deschise, ca un prieten al casei. Mi s-a părut că tânăra fată mă privea cu ochi dulci, și, amăgită de o nălucire, inima mea a luat numaidecât foc. Abia mai încolo am apucat să-mi dau seama că de fapt n-o iubeam cu râvna unui suflet

înlăcărat, ci prețuiam doar mintea-i ageră și simțirea-i aleasă, însușiri care nu se putea să nu-mi trezească respectul. Și dacă totuși am pregetat să-i cer mâna, am făcut-o numai din egoism: îmi venea greu, mă înfricoșam chiar la gândul c-ar trebui să mă despart în floarea tinereții de ispitele vieții slobode și flușturatice de holtei, mai ales că aveam bani destui pe mână. Am adus totuși vorba pe departe despre asta, dar, până una-alta, amânam mereu un pas care mi-ar fi putut lega soarta. Tocmai atunci s-a întâmplat să fiu trimis pentru două luni în misiune în alt județ. La întoarcere am aflat că între timp domnișoara se măritase cu un bogat moșier din împrejurimi, care, deși ceva mai în vârstă decât mine, era încă tânăr, avea legături în capitală, în lumea cea mai de soi – lucruri de care duceam lipsă cu desăvârșire – un om subțire, politicos, tobă de carte, pe când ce știam eu era mai nimic. Am rămas ca trăsnet și-am simțit că-mi pierd capul. Culmea era că abia atunci mi-a fost dat să aud pentru întâia oară că tânărul moșier era mai de mult logodit cu fata pe care o îndrăgisem și-l întâlnisem chiar adeseori la ea în casă; niciodată însă nu-l luasem în seamă, orbit cum eram de fumurile mele. Cu atât mai vârtos, deci, m-am simțit jignit: cum se poate ca toată lumea să știe că-i logodită și eu nici habar să n-am? O mânie turbată m-a cotropit din senin. Roșu de furie, mi-am amintit că de câteva ori îi mărturisisem aproape deschis dragostea mea și ea nu mă oprise niciodată și nu suflase o singură vorbă, prin urmare – am hotărât eu – își bătuse joc de mine. Mai târziu mi-am dat seama, așa cum era și firesc, că nici prin gând nu-i trecuse să-și rădă de mine, dimpotrivă, mi-am adus aminte că de câte ori am încercat să-i împărtășesc simțămintele mele, m-a întrerupt sprintărea, grăbindu-se să schimbe vorba, dar în prima clipă n-am fost în stare să văd lucrurile așa cum erau, lăsându-mă copleșit de o aprigă dorință de răzbunare. Ce curios mi se pare acum, când mă gândesc, că mânia și înverșunarea de care eram stăpânit îmi stăteau ca o povară pe suflet și mă scârbeau din cale-afară. Nu eram hain din fire și nu puteam să țin multă vreme o supărare, dar căutam din răspuțeri să-mi înveninez inima. Era infam ceea ce făceam și fără nici o noimă. Am tot pândit un prilej și, într-o bună zi, când se afla mai multă lume de față, am făcut tot ce-am putut ca să-l jignesc pe „rivalul” meu. Se înțelege că pricina era cu totul străină de cea adevărată: l-am luat în răspăr în legătură cu părerea pe care și-o mărturisise cu privire la o împrejurare de mare însemnătate la vremea aceea – trebuie să știți că asta se întâmpla prin 1821 – și după câte am auzit spunându-se mai apoi, mi-am bătut joc de el cu mult haz și cu iscusință.

Am potrivit apoi lucrurile în așa fel ca să-mi ceară socoteală și atunci i-am răspuns atât de obraznic, încât n-a mai avut încotro, a trebuit să ridice mânușa, cu toate că eră o deosebire ca de la cer la pământ între noi: nu numai că eram mult mai tânăr decât el, dar nici nu prezentam vreo importanță, nu aveam cine știe ce rang! Mai târziu, am aflat sigur că primise provocarea mea mai mult din gelozie: încă de pe când era logodit îi cășunase pe mine și intrase la bănuieli și de aceea acum chibzuse în sinea lui că de n-ar fi avut curaj a se duela cu mine, după ce-l înfruntasem, auzind de cele întâmplate, fără să vrea,

soția sa o să-l disprețuiască și dragostea ei putea să fie știrbită. Am găsit fără nici o bătaie de cap un martor, camarad de arme, locotenent la noi în regiment. Pe atunci, deși pedepsite cu asprime, duelurile erau la mare cinste printre militari, ca să vedeți ce lesne se înfiripă și prind rădăcini în lume cele mai nesăbuite prejudecăți! Era spre sfârșitul lui iunie; a doua zi, la șapte dimineața, trebuia să ne întâlnim undeva la marginea orașului, dar, ca un făcut, tocmai atunci s-a întâmplat ceva menit să schimbe sortii. Seara, întorcându-mă din oraș, oțărât și înveninat cum eram, m-am infuriat pe ordonanța mea Afânași și i-am ars două palme peste obraji. Cu atâta îndârjire l-am lovit, încât l-am umplut de sânge. Afânași era doar de câtăva vreme la mine și mi se întâmplase să-l bat și altă dată, niciodată însă atât de crunt, de sălbatic. Au trecut de atunci patruzeci de ani, dar, nu știu dacă mă credeți, până și azi mă cuprinde rușinea și-mi sângerează inima de câte ori mi-aduc aminte de asta. În seara aceea însă m-am culcat și am dormit dus vreo trei ceasuri, ca să mă trezesc tocmai când se crăpa de ziuă. Și, cum îmi pierise somnul, m-am sculat din pat și m-am dus să deschid geamul; aveam o fereastră care dădea în grădină, afară răsărea soarele, era cald și frumos și păsărelele ciripeau: „Dar ce să fie asta, de ce oare mă simt covârșit de rușine și atât de mișel? Mă întrebam în sinea mea. Nu cumva pentru că mă duc la o vărsare de sânge? Nu, parcă n-ar fi asta. Atunci poate că mi-e frică de moarte?... Mă tem să nu măucidă? Nu, nici gând, e vorbă de altceva...” și dintr-o dată s-a făcut lumină în cugetul meu: da, asta era. Aseară l-am snopit în bătaie pe Afânași! Vedeam ca aievea cele întâmplate, ca și când m-aș fi apucat iar să-l bat; Afânași stând smirnă în fața mea, în timp ce-l cârlesc peste obraji, stând așa, înțepenit, cu brațele lipite de trup, cu fruntea sus și ochii holbați, ațintiți spre mine, ca și când s-ar fi aflat în front și tresărind la fiecă lovitură, fără a îndrăzni măcar să ridice brațul ca să se apere! Ce înjosire: un om în stare să-l bată pe semenul lui! Ce ticăloșie! Amintirea asta mi-a rămas înfiptă ca un ac ascuțit în inimă. Stăteam ca năuc, în timp ce afară soarele scâldea totul în lumină, frunzulițele se bucurau scânteind în bătaia razelor lui, iar păsărelele cântau slavă Celui-de-Sus... Mi-am cuprins fața în mâini și, prăbușindu-mă pe pat, am plâns cu lacrimi amare. Mi-am adus aminte atunci de fratele meu Markel și de vorbele cu care le întâmpina pe slugi cu puțin înainte de a-și da obștescul sfârșit: „Dragii mei dragi, de ce mă slujiți, de ce-mi arătați atâta iubire, sunt eu vrednic oare să mă slujiți? „Sunt eu vrednic oare?” m-am întrebat ca din senin. Așa și era: prin ce mă învrednicisem oare să fiu slujit de un om făcut ca și mine după chipul și asemănarea lui Dumnezeu? Pentru întâia oară în viață îmi puneam această întrebare. „Măicuță dragă, sângișorul meu, fiecare dintre noi e vinovat pentru toți ceilalți, numai că nimeni nu-și dă seama de asta, căci, de-ar ajunge să afle, ar fi raiul pe pământ!” „Doamne, s-ar putea oare să nu fie așa? Mă gândeam cu lacrimile pe obraz. Ba nu, așa este, sunt mai vinovat și mai ticălos decât oricare alt om de pe fața pământului!” Atunci abia mi s-a arătat în adevărată-i lumină fapta pe care o pusesem la cale. Mă duceam să omor un om de treabă, inteligent, un suflet ales, care nu-mi greșise cu nimic; să întunec poate pe veci fericirea soției

sale, s-o fac să se mistuie de suferință, ba poate chiar să-i sap mormântul... Zăceam așa, cu obrazul afundat în pernă, fără să-mi dau seama cum trece timpul, când m-am pomenit la mine în odaie cu camaradul meu de regiment, locotenenul care venise înarmat cu pistoale. „A, s-a mirat el, te-ai și sculat? Atunci să mergem.” Am simțit deodată că-mi pierd capul și n-am mai știut ce-i cu mine; am ieșit totuși afară și am dat să ne suim în trăsură. „Așteaptă-mă puțin, i-am spus deodată camaradului meu, mă întorc numaidecât, mi-am uitat punga pe masă.” și am și zbughit-o în casă, ducându-mă glonț spre odăița lui Afânași. „Afânași, i-am vorbit eu, ți-am tras două palme aseară, te rog să mă ierți.” Ostașul a tresărit, ca și când s-ar fi speriat, dar în aceeași clipă i-am întâlnit privirea și am citit în ochii lui că nu era de ajuns... Atunci, așa cum eram cu epoletii pe umăr, i-am căzut la picioare, atingând pământul cu fruntea: „Iartă-mă, te rog!” Bietul om a încremenit de spaimă. „Înălțimea voastră, conașule, boierule, nu se cade... Sunt oare vrednic eu...” și a început să plângă, tot așa ca și mine puțin mai înainte, și, cuprinzându-și fața în palme, s-a întors spre fereastră, cutremurat de plâns. Am alergat afară și, sărind în trăsură, am strigat: „Mână!” Apoi, întorcându-mă către colegul meu: „ți s-a întâmplat vreodată să vezi cu ochii tăi un învingător? Îl ai acum în fața ta!” Tot drumul am râs și nu mi-a tăcut o clipă gura. Ce-oi fi pălăvrăgit habar n-am. Camaradul meu se tot uita la mine. „Ei, bravo, așa-mi place, băiete, văd eu c-o să faci cinste uniformeii!” Când am ajuns la locul statornicit, i-am găsit pe ceilalți așteptându-ne. Ne-am așezat – potrivit cu rânduielile duelului – la o depărtare de doisprezece pași unul de altul. El era sorocit să tragă cel dintâi. Mă simțeam cu inima ușoară și-l priveam drept în față, fără să clilesc, și, cum mă uitam așa la el, mi-era nespus de drag, fiindcă știam dinainte ce o să urmeze. L-am văzut slobozind arma; glonțul mi-a zgâriat obrazul și mi-a sângerat puțin urechea. „Slavă Domnului, am suspinat eu, bine că n-ați făcut moarte de om!” și, luând în mână pistolul, m-am răsucit pe călcâie și l-am azvârlit hăt-departe, în pădure. „Acolo ți-e locul!” am strigat. După care, întorcându-mă cu fața spre adversarul meu: „Stimate domn, am rostit, iertați, vă rog, supărarea pe care v-a pricinuit-o un tânăr zezec, silindu-vă să trageți cu arma în el. Zece ca mine nu fac cât domnia voastră, ba poate nici atâta nu prețuiesc. Spuneți-i din partea mea aceste cuvinte ființei pe care o cinștiți mai presus de orice pe lume.” Nici n-am apucat bine să isprăvesc și căteșitrei au tăbărât cu gura pe mine. Adversarul meu era furios de-a binelea. „Se poate una ca asta, m-a dojenit el, dacă n-aveați de gând să vă bateți, pentru ce ne-ați mai pus pe drumuri?” „Ieri am fost un zezec, i-am răspuns eu, vesel. Azi însă mi-a venit mintea la cap.” „În privința zilei de ieri, nu zic nu, aveți dreptate, azi însă nu prea pare să fie așa, judecând după purtarea domniei voastre.” „Bravo, minunat! Am spus eu bătând din palme. Așa-mi trebuie, recunosc, dreptatea e întru totul de partea domniei voastre.” „Stimate domn, aveți de gând să trageți sau nu?” „Nu, i-am întors eu vorba, dumneavoastră puteți trage, dacă vreți, dar cred c-ar fi mai bine să ne lăsăm amândoi păgubași.” Martorii urlau ca din gură de șarpe și mai cu seamă locotenenul nu-și găsea astâmpăr deloc: „Se poate să faci de răs

regimentul?! Auzi, să-ți ceri iertare în toiul duelului, așa ceva nu s-a mai pomenit! Zău, dacă știam...!” M-am uitat la căteșitrei și am urmat de astă dată fără a mai zâmbi: „Domnii mei, e chiar atât de necrezut oare să vezi în ziua de azi un om care se căiește de prostia lui și-și recunoaște cinstit greșeala?” „Dar nu în timpul unui duel!” a zbierat martorul meu. „Vasăzică, de asta sunteți supărați? M-am dumerit eu. Firește c-ar fi fost mai bine să-mi cer iertare când am ajuns aici, înainte de a fi apucat dumnealui să tragă, ca să nu-l silesc a săvârși cumva un păcat de moarte. Numai că rânduielele lumii noastre sunt atât de anapoda ticluite, încât n-am putut să fac astfel, căci abia după ce am stat în bătaia pistolului la o depărtare de doisprezece pași, cuvintele mele au căpătat greutate. Altminteri, adică dacă mi-aș fi mărturisit greșeala înainte de a fi slobozit dânsul arma, ați fi zis: «Ce suflet de mișel, s-a speriat numai cât a văzut pistolul, n-are rost să-i dăm ascultare!» Domnilor, le-am vorbit eu din adâncul inimii, priviți în jur și vedeți cu ce minunate daruri ne-a binecuvântat Ziditorul: ceru-i senin, aerul proaspăt, iarba abia încolțită, păsărelele cântă, firea întreagă e plină de har și fără de prihană, numai noi, oamenii, suntem fără minte, nu vrem să recunoaștem izvodirea lui Dumnezeu și nu ne dăm seama că viața noastră e un rai. Căci dacă ne-am îndupleca să recunoaștem lucrul acesta, în aceeași clipă raiul în toată măreția lui s-ar statornici pe fața pământului și cu toții ne-am îmbrățișa lăcrimând...” Aș mai fi avut încă multe de spus, dar n-am mai apucat, mi s-a tăiat răsuflarea și un dulce fior, fiorul tinereții mele, mi-a umplut inima de o negrăită fericire, așa cum niciodată nu mai simțisem până atunci. „Toate acestea sunt bune și adevărate, a încuviințat adversarul meu. Cum văd eu, sunteți un om cucernic și în orice caz foarte original.” „La voia dumneavoastră, dacă vă place să mă luați peste picior, am răs eu, mai târziu însă o să-mi dați dreptate.” „Sunt gata s-o fac de pe acum, s-a grăbit el să adauge, dacă doriți, poftim, vă întind mâna, cred că vorbiți într-adevăr cu sinceritate.” „Nu, m-am împotrivit eu, n-a sosit încă vremea, o să mi-o întindeți mai încolo, când am să fiu mai bun și mă voi socoti vrednic de stima domniei voastre, atunci poate îmi veți da mâna și bine veți face.” și cu aceste cuvinte am purces spre casă; martorul meu m-a boscorodit tot drumul, iar eu îl îmbrățișam mereu și-l sărutam. Întâmplarea a ajuns numaidecât la urechile camarazilor mei de regiment și în aceeași zi au ținut sobor să mă judece. „A făcut de rușine uniforma, trebuie neapărat să-și dea demisia”, le-a fost osânda. S-au găsit însă și unii care mi-au luat apărarea: „A stat fără să clipească în bătaia pistolului”. „Da, dar i-a fost frică să nu-l nimerească pe urmă vreun glonț și s-a grăbit să-și ceară iertare înainte de a se fi isprăvit duelul.” „Dacă i-ar fi fost frică, se îndârjeau sprijinatorii mei, ar fi tras mai întâi și abia după aceea și-ar fi cerut iertare, pe când el, ați văzut, și-a aruncat arma încărcată în pădure, nu, aici trebuie să fie altceva la mijloc, ceva cu totul aparte.” Mă uitam la ei și-mi venea să râd. „Dragi prieteni – i-am întrerupt în cele din urmă – și iubiții mei camarazi, n-are rost să vă tulburați atâta pe seama demisiei mele de vreme ce am și înaintat-o; azi-dimineață chiar am lăsat-o la cancelaria regimentului, și, îndată ce va fi primită, am de gând să plec la mănăstire,

anume pentru asta mi-am și dat demisia.” La auzul acestor cuvinte, au izbucnit cu toții în râs. „De ce nu ne-ai spus de la început? Strigau care mai de care. Acum s-au lămurit lucrurile, n-avem căderea să judecăm un monah!” și să te ții șoticării și haz! Râdeau însă fără nici o răutate și glumeau voioși și cu inima ușoară, de parcă m-ar fi îndrăgit cu toții din senin, chiar și cei mai înverșunați dușmani ai mei. O lună întregă, până mi s-a primit demisia, m-au purtat ca pe palme. „Părintele!” îmi spuneau toți în glumă. Fiecare găsea câte o vorbă bună pentru mine, unii căutau să mă înduplece să-mi strămut gândul, alții mă căinau: „Ce o să te faci?” Sau: „Băiatul are curaj, a stat neclintit sub focul pistolului, putea foarte bine să tragă la rândul lui; pasămite a visat în ajun că menirea lui e să intre la mănăstire, de aceea, vezi, a făcut ce a făcut!” La fel am fost întâmpinat și de lumea simandicoasă de la noi din oraș. De unde până atunci nu aveam cine știe ce căutare, găseam, ce-i drept, pretutindeni ușile deschise, dar atâta tot; acum, că-mi mersese vestea pentru isprava mea, care mai de care ținea să mă cheme și să mă aibă oaspete, iar dacă râdeau de mine, râsul lor pornea din dragoste. Trebuie să vă mai spun că, deși toată lumea vorbea deschis despre duel, răfuiala noastră nu avusese nici o urmare proastă, deoarece adversarul meu era rudă de aproape cu generalul. Cum duelul se încheiase fără să fi curs sânge, așa ca o hârjoană între oameni mari și cum, pe de altă parte, îmi înaintasem demisia pe loc, oamenii stăpânirii socotiseră cu cale să ia totul în glumă. Atunci am început și eu să vorbesc fără nici o sfială despre această împrejurare, deși toată lumea râdea de mine, dar, cum v-am mai spus, nimeni nu râdea cu răutate, ci cu inima plină de duioșie. De obicei, vorbeam serile, în mijlocul cuconetului; femeile mai ales mă ascultau atunci drag și-i sileau și pe bărbați să ia aminte. Unii îmi râdeau în față: „Cum pot eu să fiu vinovat pentru toată lumea, ce sunt eu de vină bunăoară că dumitale ți s-a năzărit să faci cutare lucru?” La care răspundeam: „Îmi dau seama că nu puteți pricepe lucrul acesta, de vreme ce omenirea a apucat de mult o altă cale și ne-am obișnuit să luăm minciuna drept adevăr, ba le mai cerem și altora să umble cu minciuna. O singură dată în viață am căutat să urmez porunca inimii mele și vedeți ce-a ieșit până la urmă: în ochii domniilor voastre trec drept un scrântit, un biet om sărac cu duhul; mă iubiți și în același timp vă bateți joc de mine.” „Cum să nu fie iubit un om ca dumneata?” a rostit gazda râzând; în seara aceea casa era plină de musafiri. Deodată, din mijlocul oaspeților s-a desprins tânăra persoană din pricina căreia se iscase duelul și pe care până de curând o socoteam sorocită să fie logodnica mea; nici nu băgasem de seamă când sosise la sindrofie. Cum ziceam, așadar, s-a ridicat de la locul ei, s-a apropiat de mine și mi-a întins mâna: „Dă-mi voie să-ți spun, a rostit dânsa, că mie nici prin gând nu-mi trece să râd de dumneata, dimpotrivă, îți mulțumesc cu lacrimi în ochi și țin să-ți arăt toată stima mea pentru ceea ce ai făcut”. Îndată s-a alăturat de noi și soțul și într-o clipă s-a strâns toată lumea în jurul meu și fiecare parc-ar fi vrut să mă ia în brațe. Eram fericit. O dată cu ceilalți s-a apropiat și un domn între doua vârste, la care pentru întâia oară m-am uitat atunci mai cu luare-aminte, deși nu avusesem prilejul să-l întâlnesc în

lume și știam chiar și cum îl cheamă, numai că niciodată nu-i fusesem prezentat și nici nu schimbaserăm vreo vorbă împreună.

D) Oaspetele de taină.

Omul acesta venise mai de mult la noi în oraș, unde fusese numit într-un post însemnat și se bucura de mare trecere în ochii tuturor; bogat fiind, îi mersese vestea pentru milosteniile lui – bunăoară, dăruise pentru înzestrarea azilului de bătrâni și a orfelinatului din localitate o sumă destul de frumoasă și făcea îndeobște mult bine într-ascuns, fără nici o vâlvă, lucru care s-a aflat abia după moartea lui. Când l-am cunoscut, să tot fi avut vreo cincizeci de ani. Părea o fire închisă, judecând după înfățișare și era zgârcit la vorbă; se însurase de zece ani cu o femeie tânără și avea trei copii mici. A doua zi după sindrofia despre care am vorbit, ședeam la mine acasă, când ușa s-a deschis pe neașteptate și domnul acela a intrat în odaie.

Trebuie să vă spun că între timp schimbasesm locuința; a doua zi chiar, după ce-mi înaintasem demisia, m-am mutat la o vădană de condicar, o femeie bătrână, care avea grijă și de gospodărie. M-am mutat, fiindcă în ziua aceea cu duelul, întorcându-mă acasă, m-am grăbit să-l trimit pe Afânași înapoi, la regiment; îmi era rușine, drept să vă spun, să-l mai privesc în ochi după cele întâmplate. Ca să vedeți cât de lesne se poate rușina chiar și de o faptă bună un mirean ce nu și-a pregătit încă sufletul!

Pășind pragul odăii, oaspetele meu a început prin a-mi mărturisi: „De câteva zile vă ascult cu luare-aminte prin diferite case unde am fost și am ținut să vă cunosc îndeaproape ca să putem sta de vorbă mai pe îndelete. M-ați îndatora foarte mult, domnul meu, dacă nu vă e cu supărare”. „Cu cea mai mare plăcere, ba chiar e o cinste pentru mine”, i-am răspuns, mirat eu însumi, văzând cât de adânc mă tulburase musafirul meu de la cea dintâi privire. Multă lume mă asculta cu râvnă și mă descosea în fel și chip, dar nimeni nu se apropiase încă de mine cu o înfățișare atât de serioasă, de gravă. Mai mult chiar, venise anume acasă la mine ca să putem sta de vorbă. „Mi-am dat seama că sunteți un om de caracter, a spus el, așezându-se, căci nu v-ați temut să vă puneți în slujba dreptății, știind că s-ar putea să aveți de înfruntat disprețul obștesc.” „Cred că laudele domniei voastre sunt cam necumpătate”, i-am răspuns. „Defel, a stăruiet dânsul, sunt convins că-i mult mai greu decât s-ar putea bănuși să înfăptuiești un lucru ca ăsta. La drept vorbind, a adăugat el, asta m-a uimit mai presus de orice și m-a făcut să vin încoace. Dacă, fie-mi iertat, curiozitatea mea nu vă supără și nu vi se pare nelalocul ei, v-aș ruga să-mi spuneți ce anume ați simțit în clipa când v-ați hotărât să cereți iertare în timpul duelului, dacă, firește, vă mai aduceți aminte ce s-a petrecut atunci în sufletul domniei voastre? Să nu vă închipuiți că-i o întrebare lipsită de orice temeș, dimpotrivă, dacă v-am pus-o, am făcut-o cu un scop ascuns, pe care, de bună seamă, am să vi-l destăinuiesc cândva, de va vrea Dumnezeu să ne apropie mai mult.”

În timp ce vorbea îl priveam drept în față, și, cum mă uitam așa la el, am simțit deodată trezindu-se în mine o încredere nemărginită și în același timp o curiozitate pe care n-o mai încercasem până atunci și mi-am dat seama că într-adevăr ascundea în sufletul lui o mare taină. „Vreți să știți ce am simțit atunci când i-am cerut iertare adversarului meu, i-am răspuns. Cred însă că ar trebuie mai întâi să vă spun unele lucruri pe care încă nu le cunoaște nimeni.” și i-am povestit întâmplarea cu Afânași și cum am căzut în genunchi la picioarele ordonanței. Și am încheiat cu următoarele cuvinte: „Cred că înțelegeți acum, când ați aflat cum stau lucrurile, de ce mi-a venit atât de ușor în timpul duelului să-i cer iertare adversarului meu; primul pas l-am făcut încă de acasă și, o dată ce am purces pe acest drum, nimic nu mi s-a mai părut peste mână, dimpotrivă, a fost o fericire pentru mine, îmi creștea inima de bucurie”.

M-a ascultat până la capăt, privindu-mă cu ochi buni. „Interesant. Da, da, grozav de interesant, am să mai trec pe aici cu voia dumneavoastră.” De atunci venea aproape seară de seară pe la mine. Și poate că ne-am fi împrietenit, dacă și-ar fi deschis inima, dar de fiecare dată se ferea să vorbească despre sine, mulțumindu-se să mă descoasă. Cu toate acestea, începusem să-l îndrăgesc și-i spuneam fără ocolișuri tot ce simțeam; mă gândeam că n-am nevoie să mi se destăinuiească, fiindcă și așa îmi dădeam seama îndeajuns că-i un om drept. Pe deasupra, mă simțeam măgulit că un om atât de serios venea să stea de vorbă cu mine, care eram aproape un copil pe lângă el și că părerile mele nu erau nesocotite. Și cum era un om luminat, am învățat de la el o mulțime de lucruri folositoare.

Într-o zi mi-a spus: „și eu cred de mult că viața e într-adevăr un rai, adăugînd apoi: numai la asta mă gândesc tot timpul”. Mă privea zâmbind: „Cred mai vârtos decât dumneata lucrul acesta, ai să afli într-o zi de ce”. Îl ascultam și mă gândeam: „Vrea să-mi mărturisească ceva”. „Raiul sălășluiește în adâncul sufletului fiecăruia dintre noi, îl port și eu, desigur, ascuns în sufletul meu și dacă aș vrea, chiar mâine mi s-ar dezvălui și m-aș putea bucura toată viața de bunătățile lui”, vorbea cu un fior în glas și mă privea tainic, ca și când ar fi vrut să mă ispitească. Cu bună dreptate ai judecat că fiecare om, în afară de propriile sale păcate, e vinovat pentru toți și pentru toate, a adăugat el. Mă miră că ai putut să cuprinzi această idee în toată desfășurarea ei. Și tot atât de adevărat este că, atunci când oamenii vor ajunge să-și dea seama de asta, împărăția cerurilor se va statornici pe pământ, nu va mai fi un vis, ci o realitate”. „Dar când o să se împlinească asta? Crezi oare c-o să se poată împlini vreodată? Am strigat eu cu durere în suflet. Dacă e tot un vis?” „Vasăzică, dumneata propovăduiești un lucru în care nu crezi? M-a dojenit el. Să știi însă că visul acesta, cum îl numești dumneata, se va înfăptui fără doar și poate, să nu te îndoiești niciodată c-o să se înfăptuiască. Dar nu chiar acum, fiindcă totul se supune anumitor legi. E vorba de o prefacere morală, de alcătuirea sufletului omenesc. Ca să ajungi a prefăce lumea, trebuie mai întâi ca sufletul omenesc să se schimbe, să se îndrumeze pe un alt făgaș. Oamenii nu se vor putea înfrăți decât atunci când fiecare dintre ei se va simți cu

adevărat frate cu semenul său. Oamenii nu vor izbuti niciodată nici cu ajutorul științei și nici în numele propriilor interese să împartă fără părtinire avutul și drepturile. Fiecare va socoti că are mai puțin decât i se cuvine și va cârți. Și pizmuindu-l pe vecinul său, va încerca să-i vină de hac. Dumnezeu întrebi când se va împlini acest vis? De împlinit se va împlini fără îndoială, dar numai după ce se va fi încheiat vremea însingurării în care oamenii stăruie să trăiască.”

„Vremea însingurării?” am întrebat nedumerit. „Da, a însingurării, a celei mai crâncene izolări de care lumea e stăpânită mai cu seamă în veacul nostru. Și vremea asta nu s-a încheiat, vezi bine, nu i-a sosit încă sorocul. Astăzi, fiecare om tinde să se înstrăineze cât mai mult de cei din preajmă, căutând în sine tot ce-i poate da viață din plin, și, cu toate strădaniile lui, nu numai că nu izbutește să priceapă sensul adevărat al vieții, dar până la urmă ajunge la un fel de sinucidere, în loc să se cunoască pe sine și să deslușească rostul său pe lume, rămâne un izolat. În veacul nostru societatea se fărâmițează, fiecare om se retrage în sine ca într-o vizuină, se însingurează, se ferește de ceilalți și-și ascunde avutul, ca până la urmă să se înstrăineze cu totul de ei și să-i îndepărteze din preajma lui. Și căutând să strângă de unul singur cât mai multe bogății se gândește: «Ce puternic sunt, am pe ce mă bizui». Nu știe, zevzecul, că, pe măsură ce strânge, se înnămolește tot mai mult într-o sinucigașă neputință. Omul s-a învățat să nu se mai bizuie decât pe mijloacele lui, și, răzlețindu-se de obște, a ajuns cu timpul să nu-și mai pună nici o nădejde în ajutorul semenilor, să nu mai creadă în oameni, nici în omenire, să tremure numai de teamă că s-ar putea cumva irosi agoniseala lui și drepturile pe care le-a câștigat. Pretutindeni, în ziua de azi, mintea sceptică a omului a început să nu-și mai dea seama că adevărata cheazășie a vieții nu poate fi dobândită numai prin străduințele proprii, oricât s-ar osteni de unul singur, că pentru asta trebuie ca toți oamenii să se străduiască împreună, cu puteri unite. Dar odată și odată trebuie să se îplinească sorocul și atunci această completă însingurare va lua sfârșit și în aceeași clipă toți se vor dumeri dintr-o dată cât de potrivnică firii era izolarea în care se fereaseră. Asta va fi năzuința vremii și se vor minuna oamenii aceluia veac cum de-au putut zăcea atâta timp în beznă, fără o zare de lumină. Și tot atunci se va arăta pe cer semnul ce va înfățișa pe fiul omului... Dar până va sosi clipa aceea trebuie să nu lăsăm din mână steagul și măcar când și când, fie chiar în împrejurări răzlețe, omul e dator să dea pildă, smulgându-se din izolarea și înstrăinarea sa, pentru a săvârși o încercare eroică, împletind o legătură de strânsă și duiosă frățietate între semeni, chiar dacă ar fi să treacă în ochii tuturor drept nebun. Trebuie neapărat să facă asta pentru ca marea idee să nu se irosească...”

Și așa petreceam seară de seară în discuții arzătoare ce ridicau sufletul în slavă. Părăsisem sindrofiile, din ce în ce mai rar călcam prin saloane; de altfel, nici nu mai eram, cum se zice, la modă. O spun fără să fac nimănui vreo vină, pentru că mă bucuram de aceeași dragoste din partea tuturor și eram întâmpinat peste tot cu plăcere, dar trebuie să recunoaștem că moda este atotputernica stăpână, căreia toată lumea i se pleacă. Cât despre oaspetele meu

de taină, ajunsese până la urmă să-mi câştige admirația nu numai pentru strălucitele comori ale minții sale, ce-mi dădeau mereu prilej de încântare, dar și pentru că-l simțeam frământat de ceva, îmi spunea parcă inima că pune la cale în sinea lui nu știu ce ispravă măreață. La rândul lui, de bună seamă, îi plăcea faptul că nu arătam nici un fel de curiozitate, că nu încercam să-l trag de limbă, ferindu-mă, dimpotrivă, să mă dau în vorbă, măcar pe departe, despre ceea ce ținea ascuns într-însul. Totuși, de la o vreme, am băgat de seamă că și dânsul ardea de dorința de a-mi împărtăși unele lucruri. Cel puțin cam la o lună, după ce-mi intrase pentru întâia oară în casă, era chiar evident. „Știi, mi-a spus într-o zi, la noi în oraș lumea este din cale-afară de curioasă și a început să fie intrigată, se miră că vin atât de des pe la dumneata; nu-i nimic, în curând totul o să se lămurească.” Uneori se întuneca din senin, muncit de o neliniște cumplită, dar, mai totdeauna, se scula atunci numaidecât și pleca. Alteori se uita la mine lung, pătrunzător. „Uite, acum o să-mi spună ce are pe suflet”, mă gândeam, dar el se răzgândea între timp și începea să vorbească despre cine știe ce lucru banal și din cale-afară de cunoscut. Câteodată mi se plângea de dureri de cap. Într-o zi, după ce a vorbit cu însuflețire multă vreme, l-am văzut pâlind deodată. Trăsăturile i s-au încordat și a rămas cu ochii pironiți asupra mea.

— Ce aveți, nu vă simțiți bine? L-am întrebat eu. Tocmai mi se văitase că-l doare capul.

— Știi... Eu... Am ucis un om.

Zâmbea, dar era galben la față ca un mort. „De ce o fi zâmbind?” mi-a fulgerat prin gând înainte de a fi apucat să mă dezmeticesc. Am pâlit la rândul meu și am dat un strigăt:

— Ce-ați spus?

— Vezi, mi-a fost greu pân-am rostit primul cuvânt, a adăugat cu o fluturare de surâs, dar de astă dată cred c-am pășit pe drumul cel bun. Deci, mai departe.

Multă vreme nu mi-a venit să-l cred și n-am pus nici un temei pe cuvintele sale, decât după ce trei zile în șir a venit la mine și mi-a povestit totul în amănunțime. Întâi mi s-a părut că-și pierduse mințile, ca până la urmă să mă conving, îndurerat și încremenit de uimire, că spunea adevărul. Cu paisprezece ani în urmă, oaspetele meu săvârșise o crimă amarnică și o cutremurătoare nelegiuire, ridicând zilele unei tinere și frumoase doamne, văduvă de moșier, care avea la noi în oraș o casă, unde trăgea de câte ori venea de la moșie. Era îndrăgostit de ea și-i mărturisise patima ce-l stăpânea, căutând s-o înduplece a se mărita cu dânsul. Doamna avea însă inima zălogită, iubea un alt bărbat, un ofițer superior, boier de viță, care se întâmplă tocmai să fie într-o campanie și pe care abia-l aștepta să se întoarcă. Așa stând lucrurile, cererea lui în căsătorie întâmpinase o împotrivire nestrămutată și văduva îl rugase să nu mai vină pe la dânsa. Încetase deci s-o mai vadă; în schimb, cunoscând toată orânduirea locuinței, într-o noapte, pătrunse tiptil în grădină și, cu o îndrăzneală neasemuită, se strecurase în casă ei prin acoperiș, fără să

țină seamă că în orice clipă putea să dea cineva peste el. Adesea însă, fărădelegile săvârșite cu asemenea cutezanță se întâmplă să izbutească mai lesne decât altele. Așadar, după ce se furișase în casă printr-o fereastră a podului, coborâse scara ce ducea spre odăile de locuit, știind că slugile uită descuiată ușa de jos. Se bizuise deci pe neglijența lor și nu se înșelase. Orbecăind pe întuneric, luase în șir încăperile până ajunsese în dormitor, unde se afla o candelă aprinsă. Ca un făcut, cele două cameriste, care de obicei rămâneau în apropierea stăpânei peste noapte, pleaseră fără știrea ei în vecini, la cineva care-și serba onomastica. Celelalte slugi se culcau la parter, fie în bucătărie, fie în odaia lor. În clipa când a intrat în iatac și a văzut-o pe iubita lui adormită, i s-a învâlvorat din nou patima și, cu sufletul înveninat de gelozie, s-a simțit cotropit de o dorință năprasnică de răzbunare. Aproape fără să-și dea seama ce face, ca un om beat, s-a apropiat de pat și i-a împlântat în inimă un pumnal. Biata femeie nici n-a mai apucat să dea un țipăt. Pe urmă, cu un sânge rece mârșav și cu o diavolească iscusință, a potrivit totul în așa fel ca bănuiala să cadă asupra oamenilor din casă: i-a șterpelit mai întâi punga cu bani, a descuiat apoi scrinul cu cheile găsite sub pernă și a mai furat și de acolo câteva lucruri la întâmplare, ca o slugă nepricepută, lăsând adică hârtiile de valoare și mulțumindu-se numai cu gologanii și câteva giuvaieruri de aur, mai arătoase, fără a băga în seama altele mai mici, dar mult mai de preț.

N-a plecat însă fără să fi luat cu sine și o amintire, despre care voi avea prilejul să vorbesc mai încolo. A șters-o afară la fel cum intrase. Nici a doua zi, când toată lumea a fost în picioare și nici după aceea nimeni n-a bănuit vreodată cine era adevăratul ucigaș! De altfel, nici nu apucase să afle cineva de dragostea lui, fiindcă era un om tăcut din fire, scump la vorbă și nu avea prieteni fața de care să-și fi deschis inimă. Toți îl socoteau o cunoștința oarecare de-a răposatei, nu chiar atât de apropiată, deoarece în ultimele două săptămâni nici nu-i mai călcase în casă. Din capul locului a căzut bănuiala pe un slujitor iobag, anume Piotr. Cu atât mai mult cu cât împrejurările erau împotriva lui. Răposata, care era îndatorată să dea un flăcău pentru oștire din rândul țăranilor de pe moșia sa, avea de gând, după cum ea însăși mărturisise, să-l trimită pe Piotr la cătănie, fiindcă era holtei și cam nărăvaș din fire. Argatul știa și el treaba asta. Lumea îl auzise chiar amenințând la cărciumă, întărâtat de băutură, c-o să-și omoare stăpâna. Cu două zile înainte de crimă fugise de acasă și stătuse ascuns undeva în oraș, nu se știe unde. A doua zi după nenorocire, niște oameni dăduseră peste el, beat mort, în drum, la marginea târgului. Avea asupra lui un cuțit și palma dreapta mânjită cu sânge. Ce-i drept, bietul năpăstuit o ținea una și bună, zicând că-i cursese sânge din nas, dar cine să-l creadă! Slujnicele, la rândul lor, au mărturisit că fuseseră la o petrecere și că ușa de la intrare rămăsese deschisă până la înapoierea lor. Mai erau încă și alte dovezi asemănătoare, în numele cărora argatul a fost arestat, deși nu se știa, bietul cu nici un păcat pe suflet. Și, după ce l-au băgat la închisoare, i s-a făcut proces, ca după o săptămână împricinatul să cadă bolnav la pat și să-și sfârșească zilele la spital, fără să-și fi venit în simțiri.

Drept care s-a închis dosarul și procesul n-a mai avut nici o urmare, așa încât judecătorii, autoritățile, toată lumea din oraș a rămas încredințată că într-adevăr ucigașul nu putea fi decât argatul decedat. Atunci a început canonul.

Oaspetele de taină, cu care între timp legasem prietenie, mi-a povestit că în primele zile a avut și nu prea muștrări de cuget. Multă vreme, ce-i drept, i-a părut rău după femeia iubită; îl durea gândul că nu mai era în viață și că, ucigând-o, o dată cu ea ucisese și dragostea lui, fără să fi stins în același timp și focul ce-i mistuia inima. Niciodată însă nu se caise pentru sângele nevinovat pe care-l vărsase, ca și când n-ar fi omorât cu mâna lui un om. Simțea că-și pierde mințile numai când își închipuia că ființa jertfită de el ar fi putut să ajungă în brațele altui bărbat și vreme îndelungată a socotit că nu era posibil să facă altfel. În primele zile după săvârșirea omorului s-a frământat din pricina argatului iobag care fusese arestat, dar boala și apoi moartea acestuia au avut darul să-l liniștească; pe cât se părea, omul nu murise de spaimă sau pentru că fusese arestat (așa cel puțin judeca el pe atunci), ci fiindcă-l răzbiise răceala în noaptea când, după ce fugise de la stăpâna lui, zăcuse beat mort în drum până în zori pe pământul jilav. Banii și giuvaierurile furate nu-i împovărau câtuși de puțin cugetul, deoarece nu săvârșise jaful ca să-și umple buzunarele (privind lucrurile tot din punctul lui de vedere de atunci), ci ca să încurce firele cercetărilor. Nu era vorba de o sumă prea mare și, de altminteri, s-a și grăbit să înzestreze cu ea, rotunjind-o cât a putut mai mult, azilul de bătrâni care tocmai luase ființă la noi în oraș. Prin această danie nădăjduia să-și împace cugetul și curios e că, într-adevăr, a izbutit să-și ușureze sufletul de povară pentru o bună bucată de timp. Asta am aflat-o chiar din gura lui. După aceea, a căutat să-și facă neconținut de lucru, îndeplinindu-și slujba cu o nepregetată sârguință, ba chiar a cerut să i se încredințeze o sarcină pe cât de spinoasă, pe atât de grea, care i-a dat de furcă doi ani încheiați, și, având o voință de fier, a izbutit să uite aproape cu totul cele întâmplate, iar dacă i se întâmpla câteodată să-i răsară trecutul în minte, se silea să-și abată gândurile aiurea. S-a străduit apoi să facă numai bine în jur, a întocmit și a înzestrat cu sume mari de bani tot felul de așezăminte folositoare de la noi din oraș, încât ajunsese să fie cunoscut în amândouă capitalele și chiar să fie ales, atât la Moscova, cât și la Petersburg, în rândul eforilor ce chiverniseau o seamă de societăți filantropice. Încetul cu încetul însă, neliniști chinuitoare, cărora în zadar căuta să li se împotrivescă, au început a-l bântui. Tocmai atunci s-a întâmplat să întâlnească o fată frumoasă și isteată și, placându-i, s-a și însurat cu ea. Spera să poată lua viața de la capăt și, străduindu-se din toată inima să-și împlinească datoriile ce le avea față de nevastă și de copii, să scape de tristețea unui trai singuratic și de umbrele trecutului. Așteptările lui însă s-au dovedit înșelătoare. Un gând sâcâitor a început a-i sfredeli cugetul încă din prima lună de căsnicie: „Soția mea mă iubește, ce-i drept, dar ce-ar fi să aflu adevărul?” Iar mai apoi, când a purces grea și s-a grăbit să-l bucure împărtășindu-i vestea, s-a simțit și mai tulburat: „Cum pot să dau viață unei ființe noi, când am luat altei ființe zilele?” Copiii veneau unul după altul și, o

dată cu nașterea lor, îl copleșeau gândurile: „Cum o să am puterea să-i iubesc, să-i cresc, să le luminez mintea, cum aș putea îndrăzni să le vorbesc despre virtute, când mâinile mele sunt pătate cu sânge omenesc?” Avea niște drăgălași de copii, că toată ziua ar fi stat să-i dezmiere și totuși: „Nu mă lăsa inima să privesc chipurile lor senine și neprihănite, nu mă simțeam vrednic de atâta fericire”. Făptura răpusă cu mâinile lui, viața ei secerată în floare, sângele care cerea să fie răzbunat începură să nu-i mai dea pace o clipă, ținându-se pas cu pas după dânsul, ca niște vedenii fioroase și amenințătoare. Vedenii cumplite îl chinuiau și-n somn. Fiind însă, așa cum am spus, un om tare, multă vreme s-a perpelit așa fără să crăcească. „Poate că suferința îndurată în tăcere îmi va spăla până la urmă păcatul”, chibzuia în sinea lui. Se înșela amarnic și de astă dată; cu cât trecea timpul, cu atât canonul era mai necruțător. Toată lumea îi purta respectul pentru binefacerile lui, deși se temea de el, fiindcă umbla tot încrunțat și ursuz, dar pe măsură ce se vedea crescând în ochii tuturor, mai aprig se zbuciuma în adâncul sufletului, încât aproape că nu mai putea să îndure. Mi-a mărturisit că uneori îi venea să-și curme viața. Mai târziu însă i-a încolțit un alt gând în minte, a prins să urzească în taină un vis care la început i s-a părut atât de nesăbuit, încât nu vedea cum l-ar fi putut aduce la îndeplinire, dar care, pe zi ce trecea, prindea rădăcini tot mai adânci în el. Îi cășunase, adică, să se scoale într-o bună zi, și, ieșind în fața mulțimii, să mărturisească în gura mare c-a omorât un om. Trei ani s-a tot frământat, urmărit de gândul acesta, punând la cale în fel și chip cum să-l înfăptuiască. În cele din urmă, credința că mărturisindu-și nelegiuirea se va ușura de povară și va redobândi de-a pururi liniștea pierdută a pus cu totul stăpânire pe sufletul lui. În același timp însă se cutremura de groază numai când se întreba cum să dea în vileag adevărul? Tocmai atunci a avut loc duelul meu. „A fost destul să mă uit la dumneata, ca să-mi calc pe inimă”, mi s-a destăinuit el. Îl priveam fără să scot un cuvânt.

— Cum se poate, am strigat deodată, ridicând brațele spre cer, un lucru de nimic ca ăsta să fie în stare să trezească în sufletul dumitale o hotărâre atât de covârșitoare?

— Nu uita că hotărârea asta s-a plămădit în mine timp de trei ani, mi-a răspuns el, nu mai lipsea decât imboldul care s-o pună în mișcare, și-acest imbold mi l-a dat acest lucru de nimic, cum zici dumneata. Te-am văzut și, văzându-te, m-am muștrat în sinea mea și te-am invidiat, a adăugat el cu asprime.

— N-o să te creadă nimeni, am clătinat eu din cap, doar au trecut paisprezece ani de atunci!

— Am dovezi temeinice. E de ajuns să le înfățișez. M-au podidit lacrimile și l-am îmbrățișat.

— Un singur lucru te-aș ruga să-mi spui, a urmat el (ca și cum de cuvântul meu ar fi atârnat totul!), ce să fac cu soția, cu copiii? Biata femeie, mi-e teamă să nu se prăpădească de durere, iar copiii – cu toate că n-au să-și

piardă nici rangul și nici averea – au să rămână toată viața odraslele unui ucigaș. Și ce amintire, o, Doamne, ce amintire am să le las!

Nu găseam nimic să-i spun.

— Cum să mă despart de ei, să nu-i mai văd niciodată? Fiindcă n-am să-i mai văd niciodată!

Am rostit în gând o rugăciune și m-am ridicat în picioare. Tremura sufletul în mine.

— Și atunci? M-a întrebat el.

— Du-te și mărturisește-ți păcatul în fața oamenilor. Totul pe lume este trecător, singur adevărul e veșnic. Copiii au să se facă mari și atunci au să-și dea seama de toată măreția faptei dumitale.

La plecare, hotărârea lui părea nestrămutată. După aceea însă, timp de două săptămâni, seară de seară a tot venit pe la mine: pregeta mereu, nu găsea destulă tărie în el. Mult m-a mai chinuit în vremea asta! Uneori părea pe deplin hotărât și-mi vorbea cu lacrimi în glas:

— Știi că din clipa când voi da totul pe față, raiul își va deschide porțile pentru mine și le va deschide fără nici o zăbavă. De paisprezece ani viața mea e un iad. De astă dată vreau să-mi ispășesc păcatul. Voi îndura cu supunere suferința și voi începe o viață nouă. Poți cutreiera lumea cu minciuna în suflet, dar de întors nu te mai poți întoarce îndărăt. Azi nu numai pe aproapele meu, dar nici chiar pe copiii mei nu mă lasă inima să-i iubesc. Doamne, copiii mei! Poate c-au să-și dea seama cândva cât m-am chinuit și n-au să mă osândească! Nu în forță, ci în dreptate sălășluiește Dumnezeu.

— Nu se poate să nu înțeleagă cât de vitează-i fapta dumitale, îl mângâiam eu, dar nu acum, neapărat mai târziu își vor da seama că ai slujit dreptatea, adevărul ceresc, care-s mai presus de orice...

Pleca mai liniștit, dar a doua zi venea iarăși, palid la față de mânie și mă lua în primire ironic:

— De câte ori vin la dumneata, te uiți atât de curios la mine, ca și cum m-ai întreba: „Tot n-ai făcut nimic?” Așteaptă, nu te grăbi să mă disprețuiești. Nu-i chiar atât de ușor cum ți se pare. S-ar putea, totuși, să nu fac pasul acesta. Sper că n-ai să mă denunți...

Nu numai că nu mi-aș fi îngăduit să-i arăt o curiozitate ce nu-și avea locul, dar nici măcar să-mi ridic ochii la dansul nu cutezam. Mă simțeam stors de puteri, ca după o boală grea și sufletul meu era mereu înlăcrimat. Îmi pierise până și somnul.

— Adineauri m-am despărțit de soția mea, îmi mărturisea el. Știi dumneata ce înseamnă o soție? La plecare ștregărușii mi-au strigat: „La revedere, tătucule, vino repede înapoi, să citim împreună Revista copiilor”. Nu, dumneata nu poți să înțelegi asta! Nenorocirea altuia nu sădește în mintea nimănui înțelepciunea.

Îi scânteiau ochii și-i tremurau buzele. A izbit cu pumnul de au sărit toate lucrurile de pe masă. De felul lui îl știam un om potolit; niciodată până atunci nu-l văzusem ieșindu-și din fire.

— Trebuie neapărat s-o fac? A strigat el. Crezi într-adevăr că trebuie? Nimeni n-a fost osândit, nimeni nu putrezește în ocnă din pricina mea, argatul a murit de moarte bună. Iar sângele, sângele l-am răscumpărat prin atâta canon și suferințe! De altfel, nici n-au să mă creadă, n-au să pună nici un temei pe dovezile aduse de mine. Trebuie totuși să mărturisesc, trebuie într-adevăr? Sunt gata să-mi ispășesc până la capăt nelegiuirea, numai să nu-mi nenorocesc soția și copilașii! Este oare drept să-i trag în prăpastie după mine? Nu ne înșelăm cumva? Unde este adevărul? Și apoi, oamenii vor ști oare să-l înțeleagă și să-l prețuiască precum se cuvine, sunt ei în stare să-l recunoască?

„Doamne, m-am gândit eu, tot îi mai pasă încă de părerile lumii!” Mi-era așa milă de el, că i-aș fi împărtășit cu dragă inima soarta să fi știut că-i pot aduce vreo ușurare. Părea cuprins de o deznădejde fără margini. Îmi dădeam seama că nu mințea și sufletul meu viu s-a cutremurat înțelegând ce înseamnă să iei o asemenea hotărâre.

— Spune-mi, ce să fac? Soarta mea e-n mâinile dumatiale! A strigat el din nou.

— Du-te și mărturisește... Am șoptit eu.

Simțeam că mi se frânge glasul și totuși am rostit toate cuvintele răspicat. Și luând de pe masă Sfânta Scriptură în tălmăcirea rusă, am deschis-o la Evanghelia lui Ioan, capitolul XII, versetul 24: „Amin, amin, grăiesc vouă, grăuntele de grâu, când cade în pământ, dacă nu moare, rămâne stingher; iar dacă moare, aduce multa roadă.” Citisem versetul acesta cu puțin înainte de venirea lui.

L-a citit și el. „Așa e”, a recunoscut el cu un zâmbet amar. A tăcut câteva clipe, apoi a adăugat: „Găsești niște lucruri în cărțile astea că rămâi uluit. E așa de simplu să le vări în ochii altora... Dar cine le-a scris? Oamenii? Nu cred!”

— Sfântul Duh, i-am răspuns eu.

— Nu te costă nimic s-o spui, a zâmbit el din nou, de astă dată însă cu un fel de ură parcă.

Am luat iarăși cartea, am deschis-o și i-am arătat Epistola către evrei, capitolul X, versetul 31. Am citit: „Înfrișat lucru este să cădem în mâinile lui Dumnezeu cel viu!”

Citind, a tresărit înfiorat și a azvârlit cartea pe masă.

— Cutremurătoare cuvinte! Ai știut într-adevăr ce să alegi. S-a sculat apoi în picioare. Rămâi cu bine, a adăugat el, s-ar putea să nu mai vin niciodată... O să ne întâlnim în rai. Sunt paisprezece ani, vasăzică, de când am căzut „în mâinile viului Dumnezeu”, așa se cheamă acești paisprezece ani. Mâine am să mă rog de mâinile acestea să mă dezlege...

Aș fi vrut să-l iau în brațe să-l sărut, dar n-am îndrăznit: era încruntat la față și avea o privire grea. L-am lăsat să plece. „Doamne, a izbucnit un glas înlăuntrul meu, unde s-a dus omul ăsta?” și, căzând în genunchi în fața icoanei, am plâns și m-am rugat pentru el la Sfânta născătoare, ocrotitoarea noastră și degrabă ajutătoare tuturor. Am stat așa în rugăciune, cu lacrimile

pe obraz, o jumătate de ceas. Era târziu, aproape de miezul nopții, când ușa s-a deschis deodată și m-am pomenit cu el din nou în odaie. Nu știam ce să cred.

— Unde-ai fost? L-am întrebat.

— Mi se pare c-am uitat ceva... A murmurat el... O batistă... Dar chiar dacă n-am uitat nimic, lasă-mă să mă odihnesc puțin pe scaun...

S-a așezat. Rămăsesem în picioare în fața lui.

— Șezi și dumneata, m-a poftit el.

Preț de vreo două minute, niciunul dintre noi n-a mai spus nimic; stătea așa și se uita la mine; într-un târziu, a zâmbit – mi s-a întipărit de-a pururi în minte surâsul lui de atunci – și, sculându-se de pe scaun, m-a strâns cu putere la pieptul său și m-a sărutat...

— Adu-ți aminte cum am venit din nou la tine astă-seară, mi-a spus. Niciodată, auzi, niciodată să nu uiți asta!

Pentru prima oară de când ne cunoșteam mă tutuise. A deschis apoi ușa și a plecat. „Măine, deci”, mi-am zis eu atunci în gând.

Și așa a fost. Habar n-aveam că a doua zi își sărbătorea ziua de naștere. Cum de la o vreme nu prea ieșeam în lume, n-aveam de unde să știu. În fiecare an, cu prilejul acesta, avea zaiafet mare acasă, aproape tot orașul se strângea la el. La fel s-a întâmplat și în anul acela. După masă a venit în mijlocul musafirilor cu o hârtie în mână, un raport îndreptat către mai-marii săi. Și cum șeful lui se afla printre oaspeți, a dat citire de față cu toți înscrisului prin care arăta din fir-a-păr cum săvârșise omorul. „Dumnezeu mi-a luminat sufletul, spuse el în încheiere, și, ca un nelegiuit ce sunt, cu vrerea mea mă surghiunesc dintre oameni, căci vreau să-mi ispășesc păcatul!” A adus apoi și a așezat pe masă mărturiile prin care socotea să-și dovedească vinovăția și pe care le păstrase cu grijă timp de paisprezece ani: medalionul și crucea desprinse de la gâtul victimei și cele câteva bijuterii de aur pe care le furase ca să abată aiurea bănuielele; medalionul cuprindea chipul logodnicului răposatei. Pe lângă lucrurile acestea mai erau acolo un carnet de însemnări și două scrisori: una din partea logodnicului, care-i dădea de știre c-o să se întoarcă în curând și răspunsul pe care victima tocmai se apucase să-l scrie și-l lăsase neisprăvit pe masă, cu gândul c-o să-l trimită a doua zi la poștă. Ce-l făcuse oare să ia cu sine scrisorile? Și pentru ce păstrase paisprezece ani încheiați aceste mărturii, când mai cuminte ar fi fost să le distrugă? Să vedeți însă ce s-a întâmplat: oaspeții au rămas încremeniți de uimire și s-au înfiorat de spaimă, dar nimeni nu i-a dat crezare, deși toată lumea l-a ascultat până la capăt cu luare-aminte. L-au ascultat însă ca pe un bolnav și, la câteva zile după aceea, tot orașul îl căina, zicând că bietul om se smintise. Cu toate astea, autoritățile și justiția s-au văzut silite să dea curs mărturisirilor lui, trăgându-l la judecată, dar după câteva zile cercetările au fost întrerupte, pentru că, deși lucrurile și scrisorile înfățișate dădeau de gândit, numai pe temeiul lor – chiar dacă într-adevăr erau ale răposatei – nu putea fi osândit. De altfel, n-ar fi fost de mirare să i le fi incredințat chiar ea cu mâna ei. După câte am aflat mai apoi, prietenii și familia victimei le recunoscuseră ca fiind ale ei, așa că dinspre partea asta nu

mai încăpea nici o îndoială. Nici de astă dată, așadar, procesul nu s-a judecat. Cinci zile mai apoi s-a răspândit vestea că nenorocitul era greu bolnav și că nu se știa dacă mai scapă cu viață. Ce-a avut, n-aș putea să spun, pe câte se pare suferea de inimă, dar, la stăruințele soției și după o amănunțită cercetare, medicii chemați la un consult au descoperit că nici creierul nu era zdravăn. Eu, bineînțeles, n-am suflat un cuvânt, deși toată lumea, curioasă, căuta să mă tragă de limbă, iar când mi-am mărturisit dorința de a-l vedea, am întâmpinat o statornică împotrivire, mai ales din partea soției sale. „Dumneata l-ai scos din minți, m-a luat ea la rost. Și așa era ursuz de felul lui, iar în ultima vreme toată lumea a băgat de seamă că nu e în apele lui și că are tot felul de ciudățenii. Nu mai lipseai decât dumneata ca să-l faci din om neom! Atâta l-ai descântat, că i-ai zăpăcit mințile; o lună întreagă, zi și noapte, când îl căutai, era la dumneata acasă.” și ce credeți? Nu numai soția lui, dar tot orașul mă trăgea la răspundere: „Numai dumneata ești vinovat”. Ce puteam să le spun? În sufletul meu mă bucuram, fiindcă pentru mine boala care se abătuse asupra lui era o mărturie vădită a îndurării lui Dumnezeu față de cel care singur se înfierase și tot singur căutase să-și ia pedeapsa. Nu puteam să cred că este nebun. În sfârșit, mi-au îngăduit să dau ochii cu dânsul; el însuși ceruse stăruitor să mă vadă, ca să-și ia rămas-bun de la mine. Când am intrat în odaie, mi-am dat seama că nu numai zilele, dar până și ceasurile îi sunt numărate. Era slab, gălbejit, îi tremurau mâinile și sufla greu; privirea, în schimb, îi era senină și plină de duioșie.

— S-a făcut! Mi-a spus el. Te aștept de atâta timp; de ce n-ai venit până acum?

Nu i-am spus că familia lui mă oprise să-l văd.

— Iată că Dumnezeu s-a milostivit de mine și mă cheamă la el. Știu c-am să mor, dar pentru întâia oară, după atâta amar de ani, sufletul meu e din nou fericit și împăcat. Raiul mi-a deschis porțile din clipa când am făcut ce trebuia să fac. Acum inima mi-a dat slobozenie să-mi iubesc și să-mi sărut copiii. Nici ei nu vor să mă creadă, așa cum nu m-a crezut nimeni, nici nevasta, nici oamenii legii și nici n-au să pună vreodată temei pe spusele mele. E cea mai bună dovadă că Domnul s-a milostivit de odraslele mele. Am să mor și numele ce-l vor moșteni va rămâne fără de pată. Îl simt acum pe Dumnezeu în mine și sufletul mi-e slăvit ca în rai... Mi-am împlinit datoria...

Abia putea să vorbească, mereu i se tăia răsuflarea, dar în același timp îmi strângea mâna cu nădejde și ochii îi ardeau în cap. N-am putut să schimbăm multe cuvinte, căci soția lui își făcea mai tot timpul de lucru la dânsul în odaie. A mai apucat totuși să-mi șoptească:

— Îți mai aduci aminte cum am venit din nou la tine, atunci, în toiul nopții? Îți mai amintești că ți-am spus să nu uiți niciodată împrejurarea asta. Știi de ce mă întorsesem? Ca să te omor!

M-am cutremurat.

— După ce am plecat de la tine, am rătăcit multă vreme pe străzi în miez de noapte, luptându-mă cu mine însumi. Și deodată m-am simțit cuprins de o

ură cumplită împotriva ta. „Sunt în puterea lui, e singurul meu judecător și nu pot pregeta să-mi fac mâine osânda, fiindcă el știe tot.” Nu mă temeam că ai putea să mă dai în vileag (nici prin gând nu mi-ar fi trecut una ca asta), dar îmi ziceam: „Cum o să mai îndrăznesc să mă uit în ochii lui dacă nu mă duc să mă denunț de bunăvoie?” Chiar dacă te-ai fi aflat în cine știe care parte a lumii, peste mări și țări, numai faptul că ești în viață mi s-ar fi părut din cale afară de chinuitor! Cu nici un chip n-aș fi putut să mă împac cu gândul că trăiești, cunoscând totul despre mine și că mă judeci. Te uram ca și cum tu ai fi fost singurul vinovat. M-am înapoiat atunci la tine, știind că ai pe masă un pumnal... Te-am poftit să te așezi și am stat așa în cumpăna preț de un minut. Dacă te-aș fi ucis, eram fără îndoială pierdut: mi-aș fi sfârșit zilele la ocnă pentru omor, chiar dacă n-aș fi pomenit nimic despre crima mea din trecut. Prea puțin însă îmi păsa de asta atunci, nici nu voiam să mă gândesc la asta. Te uram și-mi cășunase cu tot dinadinsul să mă răzbun pe tine pentru toate câte mi-a fost dat să pățimesc. Dar până la urmă satana a fost biruit în sufletul meu de stăpânul ceresc. Totuși, să știi că niciodată n-ai fost mai aproape de moarte ca în noaptea aceea...

O săptămână mai târziu și-a dat obștescul sfârșit. Tot orașul a mers după sicriul lui, petrecându-l la locul de veci. Protoiereul a rostit o cuvântare înduioșătoare. Lumea vorbea cu întristare despre boala cumplită care-i curmase înainte de vreme firul vieții. Iar după înmormântare, nu mai avea nimeni ochi să mă vadă, ba mulți chiar mi-au închis ușa. Totuși, unii – deocamdată numai câțiva, mai apoi însă din ce în ce mai mulți – au început să pună oarecare teme pe mărturisirile sale. Ba unul, ba altul venea pe la mine, încercând a mă iscodi, cuprins de curiozitate și cu o mulțumire ascunsă: mult se mai bucură muritorii când un om drept cade-n păcat! N-a fost chip să scoată însă nimic de la mine; de altfel, după o bucată de vreme, am plecat pentru totdeauna din oraș. Cinci luni mai târziu, Dumnezeu m-a învrednicit să apuc drumul cel drept și smerit al schimniciei, binecuvântând destinul care m-a luminat și mi-a călăuzit pașii. Iar pe robul lui Dumnezeu Mihail l-am pomenit până în ziua de azi în toate rugăciunile mele.

III – DIN VORBELE ROSTITE DE STAREȚUL ZOSIMA ȘI DIN ÎNVĂȚĂTURILE SALE

E) Monahul rus și menirea ce s-ar cădea s-o aibă.

Sfinți părinți și învățători, vă întreb, ce este călugărul? În zilele noastre, oamenii luminați rostesc uneori în batjocură numele ăsta, alteori chiar în gura lor pare a fi o vorbă de ocară. Cu cât trece timpul și mai vârtos se întâmplă asta. Căci din păcate, vai, sunt destui trântori, destui stăpâniți de dorul bucatelor și de poftele trupului, destule haimanale dezmățate și printre fețele călugărești! Oamenii luminați și de lume îi arată cu degetul: „Sunteți niște trândavi, niște mădulare prisoselnice ale obștii, niște milogi neobrăzați, deprinși a trăi din osteneala altora!” și cu toate acestea câți călugări smeriți și blajini caută cu însetare singurătatea și nu au altă râvnă în sufletul lor decât

să se roage fierbinte în tăcere lui Dumnezeu! Despre aceștia oamenii luminați nu suflă un cuvânt, binevoind a-i trece sub tăcere, dar mult s-ar mai minuna cei cu multă știință de carte să mă audă mărturisind că poate tocmai în mijlocul acestor blajini și cucernici, care nu doresc altă nevoie în sinea lor decât să se roage în sihăstrie, stă izbăvirea pământului rus în tot cuprinsul lui! Despre aceștia cu drept cuvânt se poate spune că sunt pregătiți pentru „ziua și ceasul acela”. Până atunci, ei păstrează în sihăstria lor chipul lui Hristos, plin de slavă și nevătămat, în lumina neprihănită a ceresului adevăr, așa cum ne-a fost lăsat moștenire de sfinții părinți ai bisericii, de apostoli și mucenici, iar când va fi trebuință, ei vor ști să-l pună în fața adevărului zăticnit al lumii acesteia. Măreață idee! Și steaua aceasta se va aprinde la răsărit.

Și acum am să vă împărtășesc credința ce o am despre menirea călugărilor în lume. Să fie oare numai o trufașă amăgire? Uitați-vă la mirenii care în deșertăciunea lor ar vrea să se ridice deasupra turmei păstorite de Dumnezeu. Nu vi se pare că ei schimonosesc chipul Domnului și adevărul său? Aceia au știința de partea lor, dar știința se bizuie pe simțuri, iar sufletul – pe jumătatea mai aleasă a ființei omenești – este pus la popreală și năpăstuit cu o aprigă mulțumire, aproape cu ură. În vremea din urmă tot mai mult proslăvesc libertatea, dar ce înseamnă, de fapt, această libertate a lor? Robia și pieirea lor sufletească. „De ai nevoi, zic ei, îndestulează-le, căci deopotrivă ești în drepturi cu puternicii lumii și cu cei mai avuți bogătași. Nu te sfii să ți le îndestulezi, dimpotrivă, caută să le sporești”, iată învățătura vremurilor de azi. Și în ochii lor ea înseamnă libertatea. Dar unde duce până la urmă dreptul acesta de a-ți spori nevoile? Cei bogați ajung niște însingurați și-și lasă sufletul să se păcănească, iar cei săraci sunt cuprinși de zavistie și ucid, fiindcă li s-a dat dreptul, dar nu li s-a arătat în același timp mijlocul de a-și îndestula nevoile. Se vorbește că oamenii se unesc tot mai strâns, între ei s-au împletit legături de frățietate, căci au biruit depărtările, împărtășindu-și unii altora gândurile pe căile văzduhului. Să nu dați, vai, crezământ acestei uniri! Înțelegând prin libertate sporirea și grabnica îndestulare a nevoilor, ei își strică firea, făcând să se nască în sufletul lor puzderie de poftă zănatice și fără de rost, însușindu-și cele mai deșarte deprinderi și năravuri. Și nu mai trăiesc decât pentru a se pizmui, a-și îndestula pântecul și a se făli. A petrece în ospete, a ieși în lume, a avea calești, ranguri mari și robi care să te slujească a ajuns în vremea de azi o nevoie covârșitoare, mai presus chiar decât viața, cinstea și iubirea de oameni, care cu dragă inimă îi sunt jertfite. Nu-i de mirare că unii își pun capăt zilelor pentru ea. La fel se întâmplă și cu cei care nu sunt bogați, iar cei lipsiți de mijloace caută deocamdată să-și înece în beție neputința de a-și împlini nevoile. N-o să mai treacă mult însă, și-n loc de vin se vor îmbăta cu sânge, împinși fiind pe calea aceasta. Și atunci vă întreb: poate fi liber un om ca ăsta? Cineva, „un luptător pentru o idee”, mi-a mărturisit cândva că la închisoare, nemaivând nici un fir de tutun, atâta s-a canonic din pricina acestei opreliști, încât ar fi fost gata să se lepede chiar și de „ideea” pe care o slujea în schimbul tutunului. Și totuși l-am auzit spunând: „Mă duc să lupt pentru binele

omenirii”. Unde să se ducă și de ce putea fi în stare un om ca ăsta? De o vitejie de o clipă doar, pentru că nu văd cum ar fi putut să îndure multă vreme suferința. Să ne mai mirăm atunci dacă, în loc de a cuceri libertatea, oamenii au căzut în robie? Și că, în loc de a se osteni pentru iubirea frățescă și unirea lor, au ajuns, dimpotrivă, să se rupă unii de alții și să se înstrăineze, precum spunea odată oaspetele meu de taină și învățătorul meu? Tocmai de aceea râvna de a sluji omenirea, ideea înfrățirii tuturor și a desăvârșirii lor se stinge treptat în lume, fiind privită cu un zâmbet zeflemitor. Și pe drept cuvânt, căci trebuie să ne gândim: cum se poate dezbăra de năravurile sale și unde poate să meargă cel care-a căzut rob poftelor sale, de vreme ce s-a obișnuit să-și îndestuleze fără zăbavă atâtea nevoi pe care el însuși le-a scornit? Ferecat cum este în singurătatea lui, nici nu-i mai pasă de ceilalți. Așa că dacă oamenii au ajuns să agonisească o mulțime de bunuri, în schimb li s-au îpușinat bucuriile.

Cu totul osebit este drumul monahicesc. Lumea își bate joc când aude de ascultare, de post și de rugăciune și totuși, ele sunt cărările ce duc spre adevărata libertate: prin ele izgonesc de la mine toate nevoile prisoselnice și fără de nici un folos, pun zăbală voinței celei spre deșertăciune și trufie aplecate și o biciuiesc prin ascultare și așa, cu ajutorul lui Dumnezeu, voi dobândi libertatea duhului meu și veselirea sufletului! Cine este, așadar, mai vrednic să înalțe în lumină marea ta idee și s-o slujească: bogatul zăvorât în singurătatea lui sau omul eliberat de tirania agoniselilor și a năravurilor? Sunt unii care-i aduc muștrări monahului pentru că s-a răznit de lume: „Te-ai ferecat între zidurile mănăstirii ca să-ți mântuiești sufletul, lăsând de izbeliște omenirea, căreia, în numele dragostei frățești, s-ar cuveni a-i fi slujitor”. Veni-vă însă ziua când vom vedea cine a slujito mai cu folos, sădind iubirea frățescă, între oameni! Ei sunt cei care s-au ferecat, nu noi, numai că nu-și dau seama de asta! În trecut, din sânul nostru au ieșit călăuzitori ai poporului; de ce n-ar mai ieși încă și azi? Oamenii aceștia smeriți și blânzi, dedați cu postul și cu tăcerea, se vor ridica odată și odată și vor porni la luptă pentru ideea cea măreață. Izbăvirea Rusiei se află în mâinile poporului său. Iar mănăstirea rusă a stat totdeauna alături de popor. Și dacă astăzi poporul rus este însingurat și noi tot așa suntem. Norodul împărtășește credința noastră și un luptător care nu va purta credința în sufletul său nu va izbuti nimic la noi, în Rusia, oricât ar fi el de cinstit în inima lui și de scăpărător ca minte. Țineți minte ce vă spun. Poporul îl va întâmpina pe ateu și-l va birui și atunci se va statornici o Rusie pravoslavnică pe deplin unită. Fiți, așadar, străjile acestui popor și vegheați asupra sufletului său. Creșteți-l în tăcere. Iată menirea voastră duhovnicească, fiindcă poporul este locașul lui Dumnezeu.

F) Despre stăpâni și slugi; dacă e cu putință ca stăpânul și sluga să fie frați întru duh.

O, Doamne, cine-i acela care spune că poporul e fără prihană? Văpaia ticăloșiei îl încinge ceas cu ceas, numai că scânteia ce-a aprins-o a sărit din

tagma celor bogați, înstrăinarea s-a pripășit, așijderea, și-n mijlocul poporului: din sânul lui ies la iveală chiaburii și lipitorile satului; neguțătorul este tot mai ahtiat după onoruri, își dă ifose de om luminat, deși abia dacă slomnește buchiile și de aceea se îndărătnicește ca un netrebnic a nesocoti datinele din bătrâni și se rușinează de credința strămoșească. I-a cășunat să stea alături de obrazele alese, cu toate că nu-i decât un mujic ticăloșit! Poporul e măcinat de patima beției și nu se îndură a lepăda de la sine paharul cu vin. Când te gândești cât de hain se poartă cu ai săi, cu nevasta, ba chiar și cu pruncii! Și asta numai din pricina băuturii. Am văzut trudind prin fabrici copii de zece ani: plăpânzi, piperniciți, gârbovi și dedați la rele. O încăpere în care abia puteai să-ți tragi suflarea, vuietul mașinilor și câtu-i ziulica de mare numai muncă și iarăși muncă, vorbe nerușinate și peste toate beția. Asta să-i fie oare hărăzit unui suflet de copil? Când el tocmai ar trebui să se bucure de lumina soarelui, să se joace ca toți cei de-o seamă cu el, să vadă la tot pasul numai pilde frumoase, să aibă parte măcar de o fărâmă de dragoste. De aceea vă spun, cucernici monahi, asemenea lucruri nu se cade a mai dăinui pe fața pământului, trebuie curmate în sfârșit suferințele bieților copilași! Ridicați-vă deci fără zăbavă și propovăduiți aceste învățături lumii. Și totuși, adevăr grăiesc vouă, Dumnezeu va mântui Rusia, căci, deși norodul zace afundat în mlaștina păcatelor și nu are tăria să-și părăsească striccatele-i năravuri, el știe totuși că păcatul a fost osândit de Dumnezeu și că, săvârșindu-l, cade-n greșeală; fiindcă norodul crede în Dumnezeu și în puterea dreptății și e în stare să verse lacrimi de căință. În timp ce mai-marii lumii s-au lepădat de aceste lucruri și, bizuindu-se mai presus de orice pe știință, vor să înscăuneze dreptatea pe fața pământului călăuziți numai de făclia minții lor și nu de Hristos, ca odinioară; ba mai mult încă, au răspândit zvonul că nu există nici fărâdelege și nici păcat. Și așa cum judecă el lucrurile, au dreptate: de vreme ce-l tăgăduiesc pe Dumnezeu, nu mai poate fi vorba de păcat. În Europa noroadele au început să se ridice cu arma în mână împotriva celor bogați și pretutindeni căpeteniile lor le îndeamnă la vărsare de sânge, arătându-le că mânia ce le umple sufletele e pe deplin întemeiată. Dar „blestemată-i mânia lor, căci crudă este”. Rusia însă mântuită va fi de Dumnezeu, așa cum a mai fost și-n alte vremuri. Mântuirea ei se află în sânul poporului său, în credința și smerenia lui. Sfințiile voastre, duhovnici și dascăli, păstrați cu grijă credința norodului. Căci ce vă spun nu este nălucire: toată viața am fost uimit de câtă cinstită și aleasă demnitate sălășluiește în sânul marelui nostru popor! Am văzut-o eu însumi și mi se cuvine deci s-o mărturisesc; am văzut-o și m-am minunat, am deslușit-o prin negura păcatelor în care poporul se zbate, am întrezărit-o sub înfățișarea lui ticăloasă.

Sunt două veacuri de când zace încătușat și, totuși, nici acum nu se îndeamnă să fie slugarnic; portul și graiul lui au rămas slobode ca și mai înainte. Nu este nici răzbunător, nici pizmaș. „Tu ești de neam mare, bogat, deștept și înzestrat – pare să-ți spună – să-ți dea Dumnezeu sănătate. Înțeleg să te respect, dar știu în același timp că și eu sunt om. Înțeleg să te respect și

nu jinduiesc după bunurile tale. Și-n felul acesta îmi dovedesc demnitatea mea omenească.” Chiar dacă nu spune așa (fiindcă nu știe încă s-o spună), așa face de fapt. Am văzut cu ochii mei și-am avut prilejul să-mi dau seama de asta. Nu știu dacă-mi veți da crezământ, dar cu cât omul nostru din popor e mai sărac și mai smerit, cu atât firea lui aleasă iese mai bine în vileag și știți de ce? Pentru că cei groși la pungă, chiaburii și ciocoi din sat, sunt – cei mai mulți – stricați și putregăiți până-n măduva oaselor. Mare, mare-i greșeala noastră, a monahilor și mult e vinovată nesăbuiința și nepăsarea noastră! Dar Dumnezeu va mântui făptura lui, căci Rusia noastră mare este prin smerenia ei. Mi-ar fi drag să văd – și uneori parcă și văd ca aievea – ce ne așteaptă în viitor: veni-vă ziua când cel mai netrebnic dintre bogătași se va rușina de avuțiile lui față de cei lipsiți de toate bunurile și când săracul, văzându-i ispășenia, va înțelege și cu dragă inimă îi va îngădui și-i va plăti cu dezmierdare rușinea ce-l cinstește. Așa va fi sfârșitul, credeți cuvântul meu, căci într-acolo ni se îndreaptă pașii. Egalitatea stă mai înainte de toate în demnitatea morală a oamenilor și lucrul ăsta nu va fi înțeles decât aici, la noi în țară. Să se înfrățească și atunci vor ajunge să trăiască laolaltă în bună frățietate; dar atâta timp cât nu se vor înfrăți nu vor ști să-și împartă bunurile între ei. Să păstrăm deci chipul domnului nostru Hristos și el va străluci ca un neprețuit diamant asupra lumii întregi... Amin, amin zic vouă!

Sfințiile voastre, duhovnici și învățători, mi-a fost dat să trăiesc cândva o împrejurare ce mi-a adus lacrimi în ochi. Pe vremea când pribegeam prin țară, ajungând în orașelul K., m-am întâlnit cu Afânași, fosta mea ordonanță; trecuseră opt ani de când mă despărțisem de dânsul. M-a zărit din întâmplare în piață și, recunoscându-mă, n-a știut cum să vină mai repede la mine. Doamne, ce bucurie pe el! „Cum, dumneavoastră sunteți, boierule? Văd bine oare, dumneavoastră să fiți?” M-a luat la dânsul acasă. Între timp fusese lăsat la vatră, se însurase și avea doi copii mici. Făcea negoț pe picior, avea împreună cu nevastă-sa o tarabă în piață. Locuiau cu toții într-o odăiță sărăcăcioasă, dar curată și primitoare. M-a poftit să șed, a pus samovarul și-a trimis îndată după femeia lui, de-ai fi zis că era cine știe ce zi mare pentru el fiindcă-i intrasem în casă. Mi-a adus copiii să-i văd și m-a rugat: „Binecuvântați, Sfinția voastră!” „N-am har să-i binecuvânteț, căci nu sunt decât un călugăr de rând, i-am zis eu, dar am să mă rog lui Dumnezeu pentru ei; pe tine, Afânași Pavlovici și așa te pomenesc în toate rugăciunile mele, încă de atunci – ți-aduci aminte, nu?”

— Căci tot ce-a fost după aceea de la tine mi se trage.” și am căutat să-i lămuresc, așa cum m-am priceput, cele întâmplare. Și ce să vedeți? Bietul om se tot uita la mine și parcă nu-i venea să-și creadă ochilor că eram într-adevăr eu, fostul lui ofițer, arătând așa cum arătam îmbrăcat în straie călugărești; în cele din urmă, l-a podidit plânsul. „De ce lacrimi, omule, l-am dojenit, să știi că pururea am să te port în gândul meu; cuvine-se mai curând să te bucuri cu mine, fătul meu, căci luminoasă și fericită e calea pe care am purces.” Abia dacă scotea câte un cuvânt, ofta întruna și clătina din cap, uitându-se la mine

cu duioșie. „Ce s-a făcut cu averea domniei voastre?” m-a întrebat el. „Am dăruit-o mănăstirii, i-am răspuns, căci acolo trăim cu toți în obște.” Am băut ceaiul și m-am ridicat să-mi iau rămas-bun și numai ce-l văd că-mi aduce cincizeci de copeici pentru mănăstire, după care îmi îndeasă grăbit în mână încă un gologan de cincizeci: „Asta-i pentru domnia voastră, prinde bine la drum, în pribegie, boierule”. Am primit obolul, am făcut o plecăciune în fața lui și a femeii sale și am plecat gândindu-mă fericit: „în clipa asta pesemne amândoi, unul acasă, iar celălalt călător, suspinăm, dând din cap împăcați și cu inima înveselită și ne minunăm cum de-a făcut Dumnezeu să ne încrucișăm pașii”. De atunci nu l-am mai văzut niciodată. I-am fost stăpân și el mie slugă și iată că ne-am strâns în brațe cu drag, înduioșați și astfel între noi s-a încheiat minunata înfrățire ce s-ar cădea să-i lege pe toți oamenii. Am stat și-am cugetat îndelung asupra acestei împrejurări și azi încă mă întreb: Să fie oare chiar așa greu de crezut că această măreață și curată înțelegere între oameni s-ar putea statornici pretutindeni pe meleagurile noastre când îi va fi sunat ceasul? Eu cred cu tot dinadinsul că se va statornici și că se apropie ceasul acela.

Aș mai avea câte ceva să vă spun în legătură cu slugile. Odinioară, în tinerețe, mă oțăram adesea din pricina lor: ba că „bucătăreasa adusese la masă mâncarea prea fierbinte”, ba că „ordonanța nu-mi periașe cum trebuie hainele”. Cuvintele auzite în copilărie în gura dragului meu frățior mi-au deschis însă ochii: „Sunt eu vrednic oare să mă slujească un om și se cuvine oare să-i poruncesc numai pentru că omul ăsta-i sărac și fără carte?” Încă de pe atunci chibzuim cu uimire cât de târziu ne vin în minte lucrurile cele mai simple și mai bătătoare la ochi. Slugile au rostul lor în viață și fără ele nu se poate, dar lasă și fă în așa fel ca sluga ta să aibă sufletul mai slobod decât dacă nu ți-ar fi slujit ție. De ce n-aș putea oare să-mi slujesc la rândul meu sluga, s-o slujesc așa ca să-și dea seama de asta fără nici o îngâmfare din partea mea și nici o umbră de bănuială din partea ei? De ce nu m-aș apropia de ea și de ce n-aș primi-o în sânul familiei, bucurându-mă în sinea mea c-am primito? E un lucru pe care-l cred cu puțință chiar și acum, dar odată și odată, când omul nu-și va mai căuta slugi ca în ziua de azi și nu se va mai îndura să facă din aproapele său o slugă să-i muncească, ci, dimpotrivă, sufletul lui va râvni cu tot focul să-și slujească semenii, după cuvântul Evangheliei, lucrul acesta va sta la temelia minunatei uniri sortite să-i lege pe oameni în timpul ce va să vină. De ce n-ar putea oare omul să-și afle mulțumirea numai în fapte de vrednicie, cum ar fi luminarea minților și milostenia față de alții, iar nu în plăcerile josnice pe care și le împlinește azi: îndestularea stomacului, desfrâul, trufia și lauda de sine? Când oare nu va mai jindui să se ridice deasupra altora și când va înceta să-i pizmuiască? Să fie numai un vis? Ba nu, cred, dimpotrivă, cu tot dinadinsul că așa o să fie și mai cred așijderea că ceasul se apropie. Râd unii și alții de mine și mă tot iscodesc, întrebându-mă: când socotesc oare c-o să vină ceasul și ce mă face să cred c-o să vină cu adevărat? Mă bizui însă că noi, cu ajutorul lui Hristos, vom ajunge să înfăptuim acest minunat vis. Câte idei în istoria lumii n-

au părut deșarte năluciri, pentru ca, totuși, zece ani mai târziu, când a sosit tainicul lor soroc, să se răspândească peste tot pământul. Adevăr grăiesc vouă, așa va fi și la noi: poporul nostru va străluci în fața lumii întregi și toți vor spune atunci: „Iată că piatra pe care ziditorii au dat-o deoparte scris a fost să ajungă piatră de temelie”. Iar pe cei care-și bat jos de visul acesta cuvine-se să-i întrebăm: „Dacă ceea ce spunem noi nu înseamnă pentru voi decât vorbe în vânt, când aveți de gând dar să înălțați capiștea voastră și să statorniciți dreptatea pe pământ fără ajutorul lui Hristos, călăuziți numai de facla minții voastre?” și dacă ei vor glăsui, zicând sus și tare că drumul pe care merg ei este singurul ce duce spre unirea desăvârșită a oamenilor, asta doar cei mai naivi dintre ei sunt în stare să creadă, atât de naivi chiar, încât stai și te miri de ei. Se poate spune pe bună dreptate că închipuirea lor e mult mai bogată și că-și fac mai multe năluciri decât noi. Și-au pus în gând să înscăuneze dreptatea în lume, dar, lepădându-se de Hristos, vor ajunge până la urmă să scalde pământul în sânge, căci sângele cheamă alt sânge după sine și cel care ridică sabia de sabie va pieri. Dacă n-ar fi fost făgăduința lui Hristos în această privință, s-ar nimici de bună seamă între ei până ce n-ar mai rămâne decât doi oameni pe lume. Dar cine știe dacă și aceștia doi, în deșertăciunea lor, vor fi în stare să-și țină patimile în frâu și dacă nu cumva unul dintre ei n-o să-l răpună pe celălalt, ca, rămânând apoi stingher, să-și facă singur seama. Așa s-ar întâmpla dacă Hristos n-ar fi făgăduit să curme vremea aceea de dragul celor smeriți și blajini. După duel – încă nu lepădasem uniforma pe atunci – am căutat într-o zi să aduc vorba la o sindrofie despre slugi, și-mi amintesc că toată lumea s-a arătat mirată: „Păi cum adică, m-au întrebat, să poftim slugile pe divan și să le aducem noi ceaiul la nas?” „De ce nu? Le-am, răspuns. Măcar din când în când.” Ceea ce a stârnit un hohot de râs. Întrebarea era ușuratică, iar răspunsul meu vag – nu prea lămurit, dar cred că și așa cuprindea totuși un grăunte de adevăr.

G) Despre rugăciune, dragoste și despre legăturile cu alte lumi.

Fătul meu, ia seama și nu uita să te rogi. Fiece rugăciune, dacă este pornită din inimă, mărturisește un simțământ nou, iar acel simțământ e la rândul său izvorul unei idei noi, ce nu ți-a trecut niciodată prin minte până atunci și care te va îmbărbăta; astfel, îți vei da seama că rugăciunea aduce cu sine un spor de înțelepciune. Nu uita deci să spui în fiecare zi în gând, ori de câte ori îți stă în putință: „Miluiește, Doamne, pe toți cei care s-au înfățișat astăzi înaintea ta”. Căci nu e ceas și nu e clipă în care mii de oameni să nu părăsească viața pământească, iar sufletele lor urcă la ceruri. Și câți dintre ei nu se despart de lume însingurați și stingheri, cu amară tristețe și adâncă mâhnire la gândul că nu-i nimeni să plângă după ei, că nimeni, poate, n-are habar de mai trăiesc sau nu! Și cine știe dacă tocmai atunci, din celălalt capăt al pământului, nu se înalță spre Domnul ruga ta pentru odihna sufletului lor, deși nu i-ai cunoscut în viață și nici ei nu te-au cunoscut pe tine. Cât de înduioșat va fi sufletul singuratic ce se înfățișează cu teamă înaintea Domnului

când va simți că în clipa înfricoșată mai e totuși cineva pe lume care se roagă pentru el, o ființă pământească care-l iubește! Și Dumnezeu va căta cu drag la voi amândoi, căci dacă tu te-ai îndurat de sufletul acela, cu atât mai vartos se va îndura el, în nemărginita lui milă și dragoste. Și-l va ierta poate tocmai pentru rugăciunile tale.

Fraților, nu pregetați, cuprinși de spaimă în fața ticăloșiei oamenilor; iubiți-i așa ticăloși cum sunt, căci astfel iubirea voastră va fi după chipul și asemănarea iubirii lui Dumnezeu, ridicându-se pe culmea cea mai înaltă a dragostei pământești. Iubiți toată zidirea dumnezeiască, în întregimea ei, precum și fiecare grăunte de nisip în parte. Cătați cu drag la fiecă frunzuliță, la fiecă rază de soare. Iubiți dobitoacele necuvântătoare și firul de iarbă, iubiți orișice lucru neînsuflețit. Iubind, veți înțelege taina divină ce se ascunde în toate și, deslușind-o o dată pentru totdeauna, cu fiecare zi vi se va arăta tot mai lămurit. Numai așa veți putea îmbrățișa întreaga lume cu o dragoste desăvârșită, atotcuprinzătoare. Iubiți dobitoacele: către ele și-a îndreptat Dumnezeu mai întâi gândul și le-a hărăzit o bucurie senină. Nu le-o stricați și nu le chinuiți, feriți-vă să le răpiți bucuria de a trăi, spre a nu sta împotriva celor lăsate de Dumnezeu. Omule, nu te semeți, socotindu-te mai presus decât dobitocul necuvântător, căci el fără de prihană este, pe când tu, cu toată semeția ta, pângărești pământul oriunde îți calcă piciorul, și-n urma ta rămâne o dâră de putregai. Și, din păcate, așa se întâmplă aproape cu fiecare dintre noi! Iubiți mai cu osebire pruncii, căci și ei sunt fără de prihană, ca îngerii din cer și trăiesc pentru a ne umple sufletul de duioșie și pentru a ne curăța inimile noastre păcătoase, luminând asupra noastră ca un semn ceresc. Vai de cel care umilește un prunc! Eu de la părintele Anfim am învățat să iubesc copiii; așa cum îl vedeți, dragul de el, tăcut și smerit, odinioară, cu banii adunați din cerșit, cumpăra turtă dulce și bomboane pentru ei, bucurându-i deopotrivă pe toți; nu putea să treacă pe lângă un copilăș fără să i se moaie inima, așa-i el făcut.

Ți se întâmplă uneori să stai în cumpănă, nedumerit, în fața păcatului omenesc, întrebându-te: „Cum să-l iau, cu anasâna sau cu smerită dragoste?” Alege totdeauna dragostea cea smerită. Și dacă te-ai hotărât așa, o dată pentru totdeauna, nu-ți va fi greu să cucerești întreaga lume. Dragostea împletită cu smerenie este o putere înfricoșătoare, mai vajnică decât oricare alta de pe fața pământului, căci n-are asemănare. Zi de zi, clipă de clipă, să iei aminte la tot ce faci și să cauți să fii cumpătat. Mai deunăzi, bunăoară, ai trecut furios, cu sufletul învrăjbit și cu vorbe de ocară în inimă, pe lângă un copilăș, fără să te sinchisești de el, fără să-l fi văzut măcar, dar chipul tău aprig și fioros a lăsat poate o urmă în inimioara lui plăpândă, și, fără să-ți dai seama, ai aruncat în sufletul lui o sămânță rea, ce s-ar putea să încolțească. Și știi de ce? Pentru că n-ai căutat să-ți ferești obrazul de privirea lui și n-ai știut să sădești în tine o iubire sânguincioasă și grijulie. Fraților, iubirea ne învață să trăim, dar trebuie să știi mai întâi cum să dobândești puterea aceasta scump plătită, pe care o câștigi numai prin străduințe îndelungate și după multă zăbavă. Dragostea

întâmplătoare, de o clipă, nu prețuiește nimic, căci de vrei să iubești se cade să iubești până la sfârșitul zilelor tale. Întâmplător poate iubi oricine, chiar un nelegiuit. Răposatul meu frate cerea iertăciune chiar și păsărelelor; pare un lucru năstrușnic și totuși, cât e de înțelept, căci lumea e ca oceanul, unde totul curge, totul se învălmășește; lovești într-un loc și iată că ți se răspunde tocmai din celălalt capăt al pământului. Chiar dacă a cere iertăciune păsărelelor poate părea o sminteală, nu este mai puțin adevărat că și pasărea cerului și copiii și orice viețuitoare din preajma ta ar trăi mai nestingherită – cât de puțin, dar totuși mai nestingherită – dacă omul ar fi mai cu frica lui Dumnezeu. Adevăr grăiesc vouă, lumea e ca oceanul cel fără margini. Însuflețit de o nețărmită dragoste, cu inima răpită ca de un farmec, te-ai închina atunci și păsărelelor, rugându-le să-ți ierte păcatele. Cuvine-se, deci, să prețuiești această răpire chiar dacă oamenii o socotesc o nebunie.

Prieteni dragi, rugați-vă Domnului să vă binecuvânteze dăruindu-vă bucuria. Bucurați-vă ca niște copii, ca păsările văzduhului. Să nu vă înspăimânte ticăloșia oamenilor, nici să vă gândiți că v-ar putea zăticni în ostenele voastre, zădărnindu-vă truda. Să nu ziceți: „Vajnic este păcatul, aprigă ticăloșia și plină de vârtoșie răutatea ce ne înconjoară când noi suntem singuri și slabi. Răutatea lumii va ridica stavilă în calea străduințelor noastre, osteneala și toată fapta bună nu vor fi de nici un folos”. Nu lăsați să vă biruie deznădejdea, feții mei! Nu e decât un mijloc ca să scapi de ea: lasă de-ți încarcă sufletul cu toate păcatele oamenilor, socotindu-te singurul vinovat. Și pe bună dreptate, prietene drag, căci, de îndată ce te vei simți în adâncul inimii răspunzător pentru toți și pentru toate, ai să-ți dai seama că este într-adevăr așa, că numai tu ești vinovat de toate și față de toți. Iar dacă, dimpotrivă, încerci să arunci metehnele tale, trândăvia și neputința ta în seama celorlalți, vei sfârși prin a cădea în ispita trufiei satanice și prin a cădea împotriva lui Dumnezeu. Căci trufia e meșteșug diavolesc și anevoie ne putem da seama de ea, aici, pe pământ, de aceea ne putem înșela atât de ușor și cădea atât de lesne în greșală, ba încă, pe deasupra, suntem încredințați c-am făcut cine știe ce lucru minunat și de ispravă. Multe dintre cele mai strașnice simțăminte și imbolduri ale firii noastre nu le putem pricepe aici, pe pământ; nu te lăsa uluit de ispită, nici nu-ți închipui cumva că pe temeiul acesta te-ai putea dezvinovăți; judecătorul ceresc nu-ți va cere să dai socoteală pentru ceea ce mintea ta nu s-a învrednicit să priceapă, ci pentru ceea ce era pe înțelesul tău. Și ai să te încredințezi că așa este când ai să te înfățișezi la scaunul judecății, pentru că atunci ai să le vezi pe toate așa cum sunt și n-ai să mai poți tăgădui nimic. Este adevărat că trăind pe pământ, orbecăim în întuneric și de n-am avea în fața noastră luminosul chip al lui Hristos, ne-am pierde cu toții, așa cum s-a întâmplat cu seminția de dinainte de potop. Multe lucruri sunt ascunse privirii muritorilor, în schimb, sălășluiește în noi tainica simțire a legăturii noastre vii cu lumea cealaltă, o lume mai desăvârșită și plină de slavă, iar rădăcinile gândurilor și simțămintelor noastre nu aici se află, ci pe alt tărâm. De aceea spun înțelepții că aici, pe pământ, nu suntem, în stare a

pătrunde în miezul lucrurilor. Luând sămânță din altă lume, Dumnezeu a semănat-o pe aceste cuprinsuri pământene. Grădina lui a crescut, tot ce a putut să încolțească a răsărit, dar mlădițele tinere trăiesc numai datorită legăturii lor tainice cu lumea cealaltă și dacă simțământul acesta slăbește sau se stinge cu totul, moare și ceea ce a răsărit în tine din sămânța sădită de Dumnezeu. Atunci viața nu mai are nici un farmec pentru tine, ba chiar începe să te scârbească. Asta-i credința mea.

H) Poți fi oare judecătorul semenilor tăi? Despre păstrarea credinței până la sfârșit.

Pururea să-ți aduci aminte că n-ai căderea să-l judeci pe altul. Înainte de a judeca un răufăcător, judecătorul însuși ar trebui să-și dea seama că păcatele sale sunt cel puțin tot atât de mari ca și ale celui care-și așteaptă osânda, că și el e vinovat pentru toți și pentru toate, poate chiar și pentru nelegiuirea săvârșită de omul pe care trebuie să-l judece. Numai când va înțelege pe deplin lucrul acesta, va putea fi judecător. S-ar părea că bat câmpii și totuși, e așa cum vă spun. Dacă inima mea ar fi fără prihană, poate că n-ar mai fi fost nici răufăcătorul care stă în fața mea. Iar dacă te simți într-adevăr vinovat de fărâdelegea săvârșită de acela pe care-l judeci în sinea ta, primește și pedeapsa ce i se cuvine, ispășind-o în locul lui și îngăduie-i să plece fără să-l dojenești. Chiar dacă legea te silește să-l judeci, cearcă să faci așa pe cât îți stă în putință, căci, plecând de la tine, el însuși se va osândi mai strașnic chiar decât l-ai putea tu osândi. Iar dacă inima lui rămâne impietrită la sărutul tău și-și bate joc de tine, nu te lăsa ispitit: înseamnă că încă nu i-a sosit sorocul să deschidă ochii; dar o să sosească totuși cândva și chiar de nu va fi așa, nu-i nimic: dacă nu el, altul va înțelege în locul lui și, cuprins de muștrări, se va învinui, osândindu-se singur și astfel dreptatea va fi împlinită. Crede, crede și nu te îndoii de cuvintele mele, căci și sfinții au nădăjduit și au crezut în adevărul acesta.

Cată și te ostenește, muncind fără preget. Dacă seara, la culcare, îți vei aduce aminte: „cutare sau cutare lucru am uitat să-l fac”, scoală din pat și fă ce aveai de făcut. Dacă în preajma ta oamenii sunt răi și tembeli și nu vor să-ți dea ascultare, cazi la picioarele lor și cere-le iertare, căci nimeni altul decât tine nu e vinovat dacă nu vor să-și plece urechea la vorbele tale. Dacă se vor afla inimi încrâncenate ce nu vor îngădui învățătura ta, slujește-le în tăcere și cu smerenie, fără a pierde nădejdea. Dacă toți se vor îndepărta de tine și te vor alunga cu silnicie dintre ei și de va fi să rămâi singur, așterne-te cu fața la pământ și, sărutându-l, stropește-l cu lacrimile tale; pământul va rodi datorită acestor lacrimi, chiar dacă, în singurătatea ta, nimeni n-a fost să te vadă, nici nu te-a auzit plângând. Neclintit fii în credința ta până la capăt, crede chiar dacă toți oamenii de pe pământ s-ar fi lepădat de credință și numai tu, unul, ai păstrat candela nestinsă, aducând prinos și laudă lui Dumnezeu, tu unul care-ai umblat până la urmă pe cărările lui. Iar de s-ar întâmpla să fiți doi, bucură-te, căci voi amândoi veți fi împreună o lume întreagă, lumea iubirii celei vii;

îmbrățișați-vă cu duioșie și numele Domnului lăudați, căci cuvântul său s-a împlinit fie măcar în voi doi.

Iarăși îți spun, de s-ar întâmpla să cazi în păcat și ticăloșia ta sau răutatea ce ai săvârșit fără de veste te vor întrista de moarte, bucură-te pentru alții, pentru vrednicia celui drept, bucură-te că, deși tu ai greșit, el a rămas fără de prihană și nu și-a spurcat inima.

Dacă mișelia oamenilor te va umple de mânie și de cumplită amărăciune, dacă sufletul tău se va îndârji asupra lor, ai grijă mai cu seamă de leapădă de la tine înverșunarea; du-te și caută truda cea grea pedepsindu-te, ca și cum tu singur ai fi vinovat de tot păcatul ce l-au înfăptuit. Primește și îndură suferința fără să cârtești și inima ta se va îmbuna și vei înțelege că numai tu porți cu adevărat păcatul, de vreme ce, ca unul ce-ai rămas neprihănit, aveai îndatorința să luminezi calea celor rătăciți și n-ai făcut-o. Luminând în drumul lor, făclia din mâna ta le-ar fi îndreptat pașii, iar făptașul s-ar fi oprit de la nelegiuirea ce-a săvârșit-o; chiar dacă făclia ar fi să ardă de prisos și ți-ai da seama că lumina ei nu-i duce pe calea mântuirii, rămâi neclintit și nu te îndoii de puterea luminii cerești: fii încredințat că, dacă nu s-au învrednicit încă să se izbăvească, se vor izbăvi mai târziu. Și dacă nu se vor izbăvi ei nici apoi, se vor izbăvi atunci odraslele lor, căci făclia ta nu se va stinge chiar dacă tu vei închide ochii. Cel fără de prihană moare, dar lumina lui arde mai departe. Iar mântuirea vine totdeauna după săvârșirea mântuitorului. Seminția omenească îi alungă de la sine pe proroci și-i omoară, dar, pe de altă parte, oamenii cinstesc mucenicii, îndrăgindu-i după ce i-au canonit. Tu însă cată și trudește pentru toată lumea, gândind la timpul ce va să vină. Nu căuta răsplată, căci și așa mare este răsplata ce ți-a fost hărăzită pe acest pământ, bucuria duhovnicească de care au parte numai cei dreți. Nu te înfricoșă de cei puternici, nici de cei mari, fii înțelept și grijește de păstrează un chip cuviincios. Nu nesocoti dreapta măsură, nu uita sorocul, ci învață să le cunoști. Când rămâi singur, roagă-te lui Dumnezeu. Cu dragă inimă să te așterni la pământ și să-l săruți. Sărută-l și iubește-l cu nețărmită dragoste și fără istov, iubește pe toți și pe toate și inima ta să fie răpită în slavă prin rugăciune. Scaldă pământul cu lacrimile bucuriei tale și scumpe să fie lacrimile acestea pentru tine. Nu te rușina de răpirea ce te-a cuprins, dimpotrivă, prețuiește-o ca pe un har ceresc, har fără seamăn, din care numai cei aleși se împărtășesc.

I) Despre iad și despre focul gheenei – cugetări duhovnicești.

Sfințiiile voastre, monahi și învățători, stau uneori și mă întreb: „Ce este iadul?” și cuget în sinea mea: „E suferința de a nu mai putea să iubești”. O singură dată în vecia cea fără de început și sfârșit, pe care n-o poți cuprinde cu gândul nici în timp, nici în întindere, i-e dat unui suflet, prin întruparea lui pe pământ, putința să spună: „Sunt și iubesc”. O dată, numai o singură dată îi e hărăzită o clipă de iubire sânguincioasă, vie; de aceea tocmai i-a și fost sorocit să sălășluiască pe pământ, până va să i se îplinească „ziua și ceasul”. Și totuși, sufletul cel fericit a lepădat de la sine neasemuitul dar pe care n-a știut

a-l prețui cum se cuvine, luându-l în răs și nu s-a învrednicit pe nimeni a iubi, ci a rămas nesimțitor. Părăsind lumea aceasta, sufletul ajunge în sânul lui Avraam și stă de vorbă cu Avraam ca în parabola lui Lazăr {78} și a bogătașului; se bucură de priveliștea raiului și poate să urce chiar până la Dumnezeu, dar tocmai aici începe suferința lui cea mare, căci, ne iubind pe nimeni, i-a fost dat să se înalțe în slava lui Dumnezeu și el, care a nesocotit dragostea, are parte să șadă alături de cei care s-au învrednicit a iubi. Și cunoscând acestea toate cu limpezime, sufletul își aduce sieși muștrări: „Azi știu tot, cugetă el și aș vrea să iubesc, dar iubirea mea nu mai poate fi o faptă scrisă în cartea vieții și nici jertfă nu mai poate fi, căci petrecerea mea printre muritori și-a împlinit sorocul și Avraam nu va veni să răcorească măcar cu un strop de apă vie (adică să-mi redea fosta viață pământească), văpaia setei de dragoste sufletească ce mă mistuie, a dragostei pe care am nesocotit-o cât am fost pe pământ; împlinitu-s-au vremurile și ceasul meu a trecut! Oricât aș fi de fericit să-mi jertfesc viața pentru alții, acum nu se mai poate, căci viața pe care o puteam aduce prinos dragostei s-a istovit și o adâncă genune o desparte de veșnicia în care acum sălășluiesc!” Se vorbește despre focul gheenei ca de un lucru cu o existență reală; nu încerc a pătrunde taina aceasta de care mă tem, dar mă gândesc că dacă ar fi cu adevărat așa, păcătoșii s-ar bucura cu drept cuvânt, căci suferința pe care ar încerca-o cu simțurile i-ar face să uite, fie măcar pentru o clipă, suferința morală, care este mult mai înfricoșătoare. Și de această din urmă suferință nu pot fi izbăviți, căci ea se află chiar înăuntrul lor, nicidecum în afară. Să zicem însă că ne-ar sta în putere să-i scăpăm de ea; mă întreb: oare atunci nu s-ar simți ei și mai nenorociți? Chiar dacă dreptii din grădinile raiului i-ar ierta, văzându-i cât de cumplit se canonesc, și, în dragostea lor nemărginită, i-ar chema lângă ei, suferințele lor ar spori, căci ar aprinde în ei, încă și mai puternic, flacăra dorinței de a le răspunde cu o iubire vie și recunoscătoare, care însă acum nu mai este posibilă. Mă gândesc însă cu sfială că, cine știe, poate până la urmă, dându-și seama de neputința lor, vor simți totuși o ușurare și că, primind dragostea celor drepti fără a fi în stare să răspundă la ea, vor afla în însăși resemnarea lor puțința de a închipui cumva icoana iubirii sânguinoase pe care au nesocotit-o pe pământ și de a înfiripa în ei ceva care să-i semene... Îmi pare rău, fraților și prieteni dragi, că nu știu să vă împărtășesc mai lămurit gândurile mele... Dar vai de cei care și-au pus singuri capăt zilelor, vai de sinucigași! Cred că nu pot fi suflete mai nenorocite decât ale lor. Zice-se că-i păcat să te rogi pentru odihna lor și biserica se leapădă de ei, așa precum ni se arată, dar în adâncul inimii mele cred totuși că am putea să ne rugăm și pentru ei. Iubirea nu poate fi prilej de supărare pentru Hristos. Toată viața m-am rugat în taină pentru ei, vă mărturisesc cinstit, cuvioșilor și acum încă nu uit să-i pomenesc în fiecare zi în rugăciunile mele.

O, de bună seamă că în temnițele iadului sunt zăvoriți așijderea și cei care s-au lăsat ispitiți de păcatul trufiei deșarte și al cruzimii, deși au cunoscut, fără doar și poate, au avut parte chiar să vadă adevărul cel nebiruit;

sunt acele ființe îngrozitoare care s-au legat cu tot sufletul de satana, însușindu-și trufia lui. Cu bună știință au ales aceștia temnițele iadului și chinul lor nu va avea în vecii vecilor sfârșit, căci se cheamă că sunt cu a lor voință pătimitori. Blestemându-l pe Dumnezeu și viață ce le-a fost dată, ei s-au blestemat singuri. Și precum flămândul în pustiu își minte foamea, sugând propriul său sânge, la fel și ei se hrănesc cu trufia lor înverșunată. De săturat însă nu se vor sătura niciodată, pentru că nu se înduplecă să primească iertarea și-l blestemă pe Dumnezeu, care-i cheamă la el. Ochii lor nu-l pot privi decât cu ură și ar dori ca viul Dumnezeu să piară, nimicindu-se și pe sine și nimicind și toată zidirea izvodită de el. Aceștia în veci vor arde în viitoarea mâniei lor, râvnind cu nesaț moartea și neființa. Dar pururi moartea se va depărta de ei...

Aici se încheie manuscrisul lui Aleksei Fiodorovici Karamazov. Precum v-am mai spus, e vorba doar de niște însemnări fragmentare, sporadice. Bunăoară, informațiile biografice pe care le cuprind nu se referă decât la tinerețea starețului. Iar învățăturile și cugetările lui au fost înmănunchate laolaltă, deși n-au fost împărtășite ascultătorilor cu prilejul ultimei întrevederi, ci în diferite împrejurări și la date deosebite. Nu putem ști care anume sunt cuvintele rostite de dânsul înainte de moarte, deoarece nicăieri lucrul acesta nu e menționat cu precizie și dacă am sta să socotim în ce măsură au intrat în alcătuirea acestui manuscris povețele lui din trecut, am constata că, de fapt, Aleksei Fiodorovici a căutat să redea numai caracterul ultimei convorbiri și spiritul în care s-a desfășurat. Bătrânul s-a sfârșit fără veste. Oaspeții săi din ultima seară știau că nu mai are mult de trăit, dar nu se așteptau, oricum, să se stingă chiar atât de repede, dimpotrivă, după cum am arătat mai înainte, văzându-l atât de vioi și sârguincios la vorbă, prietenii erau convinși că starea sănătății sale se îmbunătățise simțitor, deși poate numai în chip trecător. Cu cinci minute înainte de moarte, după cum povesteau mai apoi, nimeni dintre ei nu s-ar fi gândit c-o să se prăpădească. Bătrânul a simțit deodată o săgetătură în piept, s-a făcut alb ca varul și și-a apăsat cu putere mâinile pe inimă. Într-o clipă au sărit cu toții în picioare și s-au repezit să-l ajute; așa suferind cum era, starețul le-a zâmbit și, lăsându-se să lunece cu încetul din jilț pe podea, cu fața la pământ și brațele desfăcute, luminat de o fericire extatică, a sărutat pământul, precum el însuși îi învățase mai înainte, apoi, șoptind o rugăciune, și-a dat sufletul în tihnă și bucurie. Știrea morții lui s-a răspândit ca fulgerul prin schit, ca să ajungă îndată și la mănăstire. Prietenii răposatului întru Domnul și cei care îndeplineau îndeobște în sânul cinului mănăstiresc acest ceremonial s-au îngrijit de dichiseala rămășițelor pământești după datina strămoșească, în timp ce frații călugări intrau rând pe rând în biserică. După cum s-a aflat mai târziu, înainte de a se fi luminat de ziuă, vestea se întinsese prin târg. Dimineața evenimentul era comentat în tot orașul și o droaie de oameni și luaseră drumul spre mănăstire. Vom avea însă prilejul să vorbim despre toate astea în cartea următoare, și, anticipând asupra desfășurării întâmplărilor, ne vom mulțumi deocamdată să spunem că înainte chiar de

asfințitul soarelui s-a petrecut un lucru atât de neașteptat și – judecînd după vâlva pe care a stîrnit-o în rîndurile monahilor, ca și în oraș, atât de curios și în același timp atât de alarmant, de inexplicabil – încît pînă în ziua de azi, deși au trecut atîția ani de atunci, amintirea acelei zile pline de frămîntare a rămas încă proaspătă...

SFÂRȘIT

{1} „Karamazov” – modificare a numelui cunoscutului terorist Karakozov, care a săvîrșit atentatul din 4 aprilie 1866 împotriva țarului Alexandru al II-lea. În notele pregătitoare la roman Dostoievski face direct aluzie la Dmitri Karakozov.

{2} Dostoievski intenționa să scrie un al doilea roman despre Karamazovi. Acțiunea căruia trebuia să se plaseze la sfîrșitul deceniului al 8-lea și începutul deceniului al 9-lea al secolului. După mărturiile Annei Grigorievna Dostoievskaia – născută Snitkina (1846-1918), cea de-a doua soție a scriitorului – acesta avea de gînd să dedice în întregime anul 1881 scrierii Jurnalului, iar anul 1882 continuării Fraților Karamazov. Moartea l-a împiedicat să-și realizeze proiectul.

{3} Expresie împrumutată dintr-o poezie a lui Lermontov (Nu crede, nu te-n-crede-n tine, visătorule tînăr – 1839).

{4} Pierre Joseph Proudhon (1809-1865), filosof și economist francez, ilustru reprezentant al anarhismului; i-a cunoscut personal pe Bakunin, Herzen, Lev Tolstoi. În scrierile sale, Dostoievski s-a referit adesea la el.

{5} Mihail Aleksandrovici Bakunin (1814-1876), revoluționar rus, unul dintre fondatorii și ideologii anarhismului și narodnicismului, prieten cu Belinski, Herzen, Turgheniev. Dostoievski l-a întîlnit prima oară la Londra, în 1862.

{6} Acestea sunt: 22 februarie, cînd a început revolta poporului împotrivi aristocrației și guvernului; ziua următoare cu ciocniri armate și lupte pe baricadă; și 24 februarie, cea a victoriei temporare a insurgenților, materializată în demisia guvernului Guizot, abdicarea regelui și proclamare celei de-a Doua Republici.

{7} Ar trebui inventate (fr.).

{8} Am văzut umbra unui vizitiu care, cu umbra unei perii, freca umbra unei trăsuri (fr.) – reproducere liberă a unor versuri dintr-o parodie burlescă de Charles Perrault (1628-1703).

{9} Paisie Velickovski (1722-1794)-vestit călugăr și cărturar; a sihăstrit prin părțile Moldovei și Munteniei.

{10} Cunoscută mănăstire în gubernia Kaluga.

{11} Dostoievski precizează că e vorba de călugărul Partenie, autorul unei cărți despre peregrinările sale prin Moldova, Turcia și Palestina.

{12} Un cavaler desăvârșit! (Fr.).

{13} Funcționar asasinat la Moscova la sfârșitul anului 1869 într-o casa de toleranță; crima făcând la vremea ei mare vâlvă. Cazul von Sohn este Pomenit de Dostoievski și în romanul Adolescentul.

{14} Joc de cuvinte: napravnik = îndrumător, călăuza și Napravnik E. F., compozitor și dirijor la Opera din Petersburg.

{15} Acesta a vizitat Rusia la invitația împărătesei Ecaterina a II-a în anul 1773.

{16} Ecaterina Romanovna Dașkova (1743-1810), adeptă și susținătoare a împărătesei Ecaterina a II-a.

{17} Arma Dostoievskaia arata că această întâmplare e descrisă de autor sub impresia zguduitoare produsă asupra lui de moartea fiului său Alioșa în anul 1878. Dostoievski începe lucrul la romanul Frații Karamazov în același an.

{18} (Ieremia, 31 – Prorocie privitoare la Mesia.) {19} Referire la pasajul din Biblie, în care Ieremia o înfățișează pe Rahila jelindu-și copiii – „Așa zice Domnul: Glas se aude în Rama, bocet și plângere amară. Rahila își plânge copiii și nu vrea să se mângâie de copiii săi, pentru că nu mai sunt”.

{20} Curent extremist în catolicism, care susținea infailibilitatea și puterea nelimitată a papei în chestiunile bisericesti și laice.

{21} Grigore al VII-lea (Hildebrand) (1073-1085).

— Aprox. 1020-1085 – papă la Roma {22} Este vorba de lovitura de stat a lui Ludovic Bonaparte din 2 decembrie '851, care a pus bazele regimului bonapartist al celui de-Al Doilea Imperiu.

{23} Una dintre cele mai bune traduceri în limba rusa a Hoților îi aparține lui Mihail Dostoievski, fratele romancierului. În vara anului 1880, pe când lucra la ultima parte a Fraților Karamazov, Dostoievski le citea copiilor săi piesa lui Schiller; temele de baza ale tragediei schilleriene – lupta dintre frați, paricidul – sunt prezente în cartea lui Dostoievski, de unde și analogia făcută aici între situația familiei Karamazov și aceea din familia contelui von Moor.

{24} Specie de pește mărunț de apă dulce.

{25} Mai multă noblețe decât sinceritate (fr.).

{26} Mai multa sinceritate decât noblețe (fr.) {27} Cuvinte rostite de Karl Moor în Hoții lui Schiller.

{28} Lichior de mure, preparat în casă.

{29} Stăpân de iobagi; domn.

{30} Într-o scrisoare adresată soției sale în 1875, Dostoievski arata: „Citesc Cartea lui Iov și ea mă duce într-o stare de extaz bolnăvicios, mă las de citit și mă plimb câte un ceas prin cameră, aproape plângând. Cartea asta, Ania, ciudat, este una dintre primele cărți care m-au zguduit pe când eram copil”.

{31} Călugăr din secolul VII, de la care au rămas câteva cărți de învățătură religioasă.

{32} Versuri dintr-o poezie de N. A. Nekrasov, apărută în revista Otecestvennâe zapiski (1846); Dostoievski o mai citează în Satul Stepanicikovo și în însemnările din subterană.

{33} Din poezia lui Goethe, Dumnezeiesc (1783), în românește de Maria Banuș.

{34} Oda bucuriei, una dintre cele mai cunoscute poezii schilleriene, scrisa în anul 1785.

{35} De fapt, Dmitri Karamazov își începe spovedania nu cu Oda bucuriei, ci cu o alta poezie a lui Schiller, Sărbătoarea din Eleusis (1798).

{36} Din Oda bucuriei de Fr. Schiller, în românește de I. C. Mătăsaru. Miștea recita mai întâi strofa a patra, apoi cea de-a treia.

{37} În rusă, lineinâi batalion, aparținând trupelor de grăniceri.

{38} După legenda biblică, măgarul lui Valaam a început să vorbească în urma bățăilor primite.

{39} Manual apărut în 1845, alcătuit de S. N. Smaragdov, profesor la liceul Aleksandrovski din Sankt Petersburg.

{40} Totul e o porcărie (fr.) {41} Are ceva din Piron (fr.): Alexis Piron (1689-1773), poet francez, autor de epigrame licențioase.

{42} Fetele bătrâne (fr.).

{43} Deși descoperită în anul 1821, Antarctida a fost puțin studiată în secolul trecut și nici nu era socotita cel de-al șaselea continent.

{44} E tragic! (Fr.) {45} N-am, doamnă, nevoie de nici o răsplată! (germ.); din poezia Mănușa de Fr. Schiller; în românește de I. C. Mătăsaru.

{46} „Orașul-capitală”, metropola.

{47} Într-o adresare familiară, patronimul poate fi, spre exemplu, Nikolavna, în loc de Nikolaevna; sau Nikolaici în loc de Nikolaevici.

{48} Versurile finale din poezia lui Pușkin, Demonul (1823).

{49} Personaje din piesa lui Griboiedov Prea multă minte strică (1822-23).

{50} Dostoievski îi scria în legătura cu acest cuplet lui N. A. Liubimov la 10 mai 1879: „Acest cântec nu e compus, ci cules de mine la Moscova. L-am auzit acum 40 de ani. El apare la mine pentru prima oară.” (Băloe, 1919, nr-15, pag.102).

{51} Profesiunile de credință (fr.).

{52} Autorul se referă la Voltaire.

{53} Este vizat Nikolai Lobacevski (1792-1856), unul dintre creatorii geometriei neeuclidiene {54} Înainte de amurg (1859), din ciclul Despre starea vremii. Dostoievski reluase tema acestei poezii într-unui din episoadele romanului Crimă și pedeapsă.

{55} Bancherul Kroneberg, dat în judecată pentru maltratarea fiicei sale în vârstă de șapte ani. În Jurnalul unui scriitor (februarie, 1876), Dostoievski consacră un întreg capitol acestui caz judiciar.

{56} Russkii arhiv și Russkaia starina – cele mai importante reviste istorice ale timpului.

{57} Dostoievski aprecia acest roman ca fiind „un lucru genial, măreț” și publicase prima traducere rusă a cărții în revista sa Vremea (1862). În expunerea făcută probabil din memorie, se strecoară unele inexactități.

{58} Prințul moștenitor (fr.).

{59} Dreapta judecată a preasfintei și milostivei Fecioare Maria (fr.).

{60} Versuri din poezia lui Schiller, Dorința (1801).

{61} Dostoievski are în vedere Reforma (sec. XVI e.n.).

{62} „. Și a căzut din cer o stea uriașă, arzând ca o făclie și a căzut peste a treia parte din râuri și peste izvoarele apelor. Și numele stelei se cheamă Absintos. Și a treia parte din ape s-a făcut ca pelinul și mulți dintre oameni au murit din pricina apelor, pentru că se făcuseră amare.” (Apocalipsa.

— VIII, 11 – 12) {63} Poetul Fiodor Tiutcev (1803-1873) s-a bucurat de înalta apreciere a lui Dostoievski. Versurile citate sunt din ultima strofă a poeziei Satele astea sărace. (1855).

{64} Proveniența acestor versuri n-a fost stabilită; se crede ca aparțin romancierului.

{65} Deviza iezuiților: întru cea mai mare slavă a lui Dumnezeu (lat.).

{66} Copila, scoală-te (în Ib. Greacă) – Luca, VIII.54.

{67} Vers din piesa lui Pușkin, Oaspetele de piatra (Scena II).

{68} Neînțelegere, confuzie (lat.) {69} Marele inchizitor se refera la cele trei încercări ale diavolului de a-l duce pe Hristos în ispita. (Matei, cap. IV; Marcu, cap. I; Luca, cap. IV).

{70} Sfântul Ioan Teologul, autorul Apocalipsei.

{71} Imagine din Apocalipsa, cap. 17.

{72} Am spus (lat.).

{73} Cartea se păstrează la Muzeul F. M. Dostoievski; se pare că după ea scriitorul a învățat să citească.

{74} Partea septentrională a Arabiei unde, conform legendei, a trăit Iov.

{75} Vaști, soția lui Artaxerxe cel Mare; Estera, nepoata lui Mardoheu, pe care Artaxerxe o ia de soție și o încoronează regină după alungarea trufașei Vaști, este cea care obține de la rege iertarea Iudeilor.

{76} Unul dintre cei doisprezece profeți minori. Legenda biblica arata ca a fost în mod miraculos redat vieții după ce a petrecut trei zile în pântecul unei balene {77} Persecutor al creștinilor, despre care legenda spune ca, mergând pe drumul Damascului, a avut o revelație divină, în urma căreia s-a convertit la creștinism, luând numele de Pavel; martirizat la Roma în anul 67 și ulterior canonizat.

{78} Luca, XVI, 19-31.